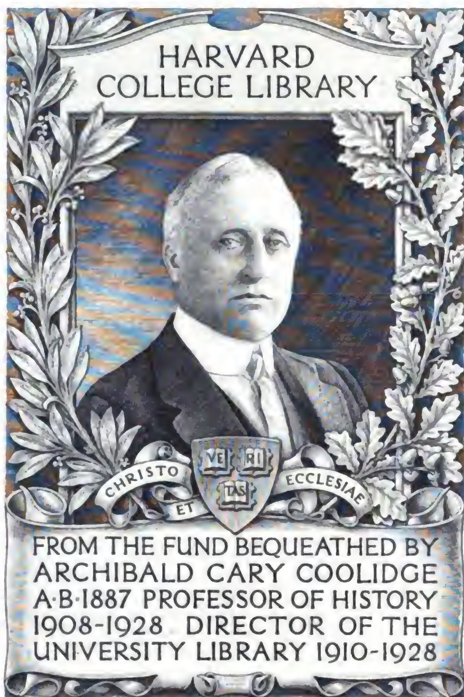

NEDL TRANSFER
HN 3B1Y 3

HARVARD
COLLEGE LIBRARY
CHRISTO
ET
ECCLESIAE
VE RI TAS
FROM THE FUND BEQUEATHED BY
ARCHIBALD CARY COOLIDGE
A·B·1887 PROFESSOR OF HISTORY
1908-1928 DIRECTOR OF THE
UNIVERSITY LIBRARY 1910-1928

ARCHIEVEN

VOOR HET

NEDERLANDSCHE KRIJGSWEZEN.

JOURNAAL VAN ANTHONIS DUYCK.

GEDRUKT BIJ GEBR. GIUNTA D'ALBANI.

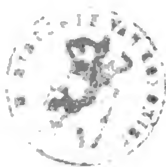
JOURNAAL

VAN

ANTHONIS DUYCK,

ADVOKAAT-FISCAAL BIJ DEN RAAD VAN STATE.

(1601—1602)

UITGEGEVEN OP LAST VAN HET DEPARTEMENT VAN OORLOG,

MET INLEIDING EN AANTEEKENINGEN

DOOR

LODEWIJK MULDER,

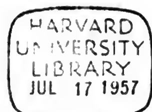
KAPITEIN DER INFANTERIE.

DERDE DEEL.

'S GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.

ARNHEM,
D. A. THIEME.

1866.

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY
JUL 17 1957

INHOUD VAN HET DERDE DEEL.

ZESDE BOEK.

ZEVENDE BOEK.

JOURNAEL

VAN TGEENE DAEGELIJCX GEPASSEERT IS IN DE OIRLOGEN DER STAETEN GENERAEL TEGENS DE SPANGIAERDEN ENDE ANDERE VIANDEN VANDE VEREENICHDE NEDERLANDEN,

ONDER TBELEYT VAN DEN

DOORLUCHTIGEN ENDE HOOCHGEBOOREN FURST MAURITS, GEBOOREN PRINCE VAN ORANGIEN, GRAEVE VAN NASSAU ETC.

BESCREVEN BIJ

ANTHONIS DUYCK,

ADVOCAET FISCAEL VANDE GENERALITEYT, DIE IN VEELE VANDE EXPLOICTEN, BELEGERINGEN ENDE ANDERS SELFS PRESENT IS GEWEEST ENDE SULCX DAGELIJCX GENOTEERT HEEFT.

T'SESTE BOUCK.

DAERINNE VERVAETET IS ALLE TGEENE IN DE BELEGERINGEN VAN RIJNBERCK, OSTENDE EN SHARTOGENBOSCH VOORGEVALLEN IS, MITSGADERS IN ANDERE AENSLAEGEN, HANDELINGEN VANDE VOORSZ. LANDEN ENDE HUNNE NABUYREN, ENDE ANDERS GEPASSEERT IS TSEDERT DEN EERSTEN JANUARIJ 1601 TOTTEN LESTEN DECEMBRIS DAERAEN VOLGENDE, HOUDENDE MEEST AL NIET DAN NAECKTE EFFECTEN, METTE NOTABELSTE GESCHIEDENISSEN VAN DIEN.

T'JAER 1601.

Dit jaer begonst met geen minder apparentie van beroerte als tvoergaende, ende soude noch meer geweest sijn, indien den crijgh van Savoyen wel voerts gegaen hadde, als die metten eersten scheen, omdat den Hertoge niet geraden en vont van Salussen te scheiden ende de restitutie van Savoyen aen de geliefte vanden Coning te stellen, ende dat den Coning scheen te opiniatreren om Salussen al voeren gerestitueert te hebben, maer omdat den Paus ende allen de stenden van Italien in tstuck van Savoyen seer becommert waren, als niet gaerne siende de Francoisen in Italien gewapent, so dreven sij oick tstuck vanden pays mit een seer grooten ernst, ende meinden altoos dat den Coning (die dselve handelinge liet drijven) de sake verachtelijck traineerde, overmits hij mettet overgaen van de schantse Ste Catherine nu meester geworden was bijnaest van heel Savoyen, ende bleven daerom elcx te meer op heur hoede, ende den Hertoge van Savoyen solliciteerde den Spangiaerts ende alle de stenden van Italien om assistentie.

Den Coning van Vranckrijck hielt alle sijn macht in Savoyen, maer was selfs te Lyons in groote feeste ende triumphe met sijn nieuwe bruijt, dwelcke mede seer intercedeerde voor de Italiaensse saken. Den Coning van Spangien hielt hem sonder de oirlogen voor sijn swager te verclaren, op hoipe dat den pays ten effecte gebracht soude worden; maer of dat niet en viel, stelde hij altoos sijn saken in Italien so, om de oirlogen van Savoyen mede te helpen doen, so verre dat verscheiden Spangiaerden opentlijck seiden, dat se metten Grave van Fuentes waren gecommen om den Hertoge van Savoyen te helpen, ende bovendien verstont men dat den Keiser op t'versouck vanden Spaensen ambassadeur geconsenteert hadde de lichtinge van 10^m^ lantsknechten ende 1^m^ ruyteren tot den crijgh van Salussen. De tijdingen liepen daer en tusschen heet van t'equipperen van

een vloote in Spangien om den Ertshertoge in t'Nederlant assistentie over zee te doen, dewijle den pas over lande gesloten was. Men en vernam noch niet dat sijn Coninginne swanger was, ende oick niet dat sijn outste suster de Infante bevrucht werde, waerom t'huys van Oistenrijck seer groote pericule liep van alle de goederen van Spangien van heur huys te verliesen, omdat tegen heur maniere van doen een dochter van Spangien in Savoyen ende niet mede in Oistenrijck was gehuwelijckt geweest, daervan 4 soinen gebleven waren, welcke hoipe den Hertoge van Savoyen so verre hadde beweecht, dat hij geconsenteert hadde, dat sijn oudste soin soude mogen naar Spangien trecken tegen de voortijt, twelcke hij den overleden Coning, zijn schoinvader, noit hadde willen consenteren, doch tswanger werden vande Coninginne van Spangien brack naar vele van die hoipe. In thof van den Keiser waren seer groote veranderingen, mits t'afgaen van Rumf ende Trautsoom, ende scheen dat den Keiser die vande religie mede voortsaen minder wilde quellen, waerom de Jesuiten ende andere onrustige geesten t'verdrijven van Rumf ende Trautsoom imputeerden eenigen die vande Evangelische religie waren, ende waren in deselve sake seer t'onvrede, ende beroerden alles watter was, om den Keiser anders in te beelden ende te doen vande sake geloven om so dit verloop weder te redresseren, omdat se vreesden dat de Evangelischen heur nu te starck souden worden, doch den Keiser en wilde Rumf noch Trautsom niet weder in gratie nemen, daerinne meest alle de Duytse Fursten verblijt waren, omdat se een jalousie op de voors. Rumf ende Trautsom geschept hadden, dat dselve heur onder ofte mette auctoriteit van den Keiser so groot maekten, ende de Fursten niet sulcken respect hadden gedragen, als dselve wel meinden heur te competeren. Daer en tusschen was den Keiser vast aengevochten van den Turck in Neder Ungarie, ende de saken van Sevenburgen en waren noch niet al voor hem gereddet ende gestilt, ende de rouwe proceduren van sijn neef den Ertshertoge Ferdinando te Grats tegen die vande religie, gaven vrese dat d'ingesetenen den Turck daer omtrent niet en souden wederstaen met sulcken ijver als wel van noode was, om sijn progres te beletten. Den Keiser scheen oick seer geanimeert te wesen tegen sijn broeder Alberto, so om thuwelijck in Spangien gedaen, twelcke hij meinde dat deselve Alberto hem verhindert hadde, als omdat dselve trachte te worden Rooms Coning, daertoe Rumf ende Trautsom de saken seer hadden gedreven, overmits daar deur de Keisers crone soude vallen uyt handen van den outsten van thuys, ende sulcx gescheiden werden van de rijcken van Beemen, Hungarie, Slesien, Mehren ende andere, ende dat

de landen van Oistenrijck, ontbloot vande macht van t'rijck, daerdeur in veel meerder gevaer vanden Turck souden commen, met alle welcke consideratien des Keizers hof seer geturbeert was. In Polen stonden de saken mede in t'verwerret, so omdat die vande croone heur aentogen dat Transilvanien was gevallen in handen vanden Keiser, ende sij daerom scheenen assistentie aen Sigismundo Battori te willen doen, om tselve te recupereren, dewijle hij nu weder tot sijne sinnen ende rechte verstant gecommen was, als dat den Coning noch gefrusteert bleef van syn landen van Sweden, die gansch geresolveert schenen om hem niet weder aen te nemen, hoewel den Hertoge Caerle sijn ohem, de crone noch niet en wilde aennemen, gelijck hij de bescherminge vande selve landen over lange gedaen hadde. In Engelant was de Coninginne seer bekommert metten crijch van Irlant, die altoos duyrde, ende daer de wilden schenen meer victorie als de Engelsen te vechten, so dat men daer gestadelijck volck ende veel gelts most zenden, waerdeur scheen dat de Coninginne in groote benautheid van gelde gecommen was. Nietemin vocht den Colonel Dogwra met goede voorspoet in sijn quartier, ende men verstont dat de heere Maccaert hem hadde gereconciliecrt ende vergiffenisse gebeden, ende een goet quartier in Munster aende Coninginne hadde doen commen. Zij scheen oick seer jalous te wesen vanden Coning van Vranckrijck, ende om hem in bedencken te houden, hielt sij haer noch of se gesint ware metten Ertshertoge van vrede te handelen, daertoe de boden evenseer over ende weder gingen om den gedeputeerden van beiden sijden weder bijeen te doen commen; nietemin adverteerde sij meest van alles den agent Caron, om den staten vande Nederlanden in asem te houden ende niet te doen despereren. Den Coning van Denemarck was stille. Den Coning van Schotland was mede stille, doch bleef altoos machinerende op tstuck van de successie van Engelant naer der Coninginne doot. Den Ertshertoge in t'Nederlant reformeerde vast sijn crijgsvolck ende redresseerde sijn regementen te voet ende te peert, om die tegen de tijd in ordre te hebben, dede vast handelen metten gemutineerden, om die mede te bevredigen, maeckte oick groote gereetschap van geschut, amunitie ende anders totten crijgh behoirende, versocht vande staten vande Nederlanden d'eene schattinge naer de andere, ende in plaetse van castelen ende starckten te leveren in handen vande lantsaten, dede hij de Spangiaerden in de beste steden refraischeren. Hij scheen opiniaterlijck te willen oick heere wesen vande Vereenichde Nederlanden; ende hielt daerom even starck in train tverbot vande licenten, verwachtende meerder secours van volck ende gelt

uyt Spangien, om sulcx de oirlogen tegen den soeten tijt weder aen te grijpen. De staten vande Vereenichde Nederlanden bleven opiniaterlijck daerbij van den Ertshertoge voor geen heere te willen aennemen, nochte te kennen, ende stelden daerom alle heur saken aen, om den Ertshertoge met macht ende oirloge tegenstant te doen; ende hoewel heure regieringe in groote verachteringe was gevallen, so hadden se nochtans alle krijgsvolck in de voorgaende jaren extraordinarie aangenomen ter begeerte van Sijn Ex^{cie} in dienst gecontinueert, ende om te beletten tsecours uyt Spangien te commen, in zee geworpen een vloote van 40 oirlochschepen. Sij waren seer doende om die van Zeelant met goede woorden in devotie te houden ende in Vrieslant de misverstanden ende scheuringen in de regeeringe gansch ter neder te leggen, daertoe so veel te wege gebracht was, dat de staten vande provincien bijeen gecommen waren, die 8 pacificatores hadden gecosen, dwelcke alle de differenten bij uytspraecke afgeleit hadden; dat se oick ingewillicht hadden een goet deel vande generale middelen van consumptien, te vooren ten deele voorgeslagen, daerom de differenten ende scheuringen meest gecommen waren; dat se 8 personen hadden gecommitteert om te beramen hoe men best de huysen in de steden (dewijle het corporgelt afgedaen was) ende ten platten landen soude kunnen eenpaerlijck schatten; dat se noch 8 andere personen hadden gecommitteert om heur te informeren op de abusen vande justitie, ende dat se ten lesten geresolveert hadden in minderinge vande restanten van tvoorleden jare promptelijck te doen opbrengen 150^{m} ℒ, ende deur gedeputeerden doen handelen met de magistraet ende anderen van Amsterdam om de penningen op te brengen van heurentweege op behoirlijcke winst, so dat heel goede moet van die provincie genomen werde. Die van Groningen ende Omlanden hadden zij mettet executeren verveert gemaeckt, ende so verre gebracht dat vande restanten betaelt waren 350^{m} ℒ, ende dat se aengenomen hadden noch 50^{m} ℒ te furneren binnen 6 weecken, hoipende vande resterende 200^{m} ℒ geeist so goede verreeckeninge te sullen doen, dat de staten heur daervan souden ontheffen, ende om te mogen vervallen de loopende lasten, hadden sij aengenomen de generale middelen van consumptien, ende waren mede seer doende om de huysen mede op schattinge te brengen. De staten deden mede ordre stellen op den trein van tgeschut ende vande amunitie, sij deden de nodige plaetsen voorsien, ende stelden heur in allen delen aen om den crijgh tegen de tijt met ernst aen te vangen. Daer waren oick eenige nieuwicheden in Schotland afgelopen, die metter tijt noch wel moeite mochten naersleipen, overmits den Coning

in sijn lant parlament van state hadde gehouden, ende van nieus doen instellen eenige bischoppen, dwelcke hij als derde lit vande staten noch in tselve parlament dede sitten, mogelijck om deur heur, als wesende alleen sijn creaturen meerder stemme ende gesach in de staten te hebben. Nietemin om alle factien van sijn lant beter wech te nemen, hadde hij in tselve parlament doen ordonneren, dat men de lichamen vanden Graef van Gaury ende van sijn broeder Alexander Rutveen soude quartieren ende confisqueren alle heure goederen ten prouffijte vande crone, ende dat niemant in tlant hem voortsaen soude mogen reclameren van heuren toenaem Rutveen, maer die moeten veranderen voor Pincxter toecommende ofte tlant ruymen. Hij dede oick confisqueren alle de goederen vanden Graef van Bothuel om alle hoip van gratie af te snijden.

Den Hertoge Caerle van Sweden bleef in oirloge tegen sijn neef ende de Polen, om t'afnemen niet alleen van tlant van Sweden, maer oick van t'meeste deel van Lijflant onder Sweden gehoirende, ende hadde in t'innenemen van Lijflant met groote inconsideratie mede ingenomen eenige steden vanden groten cancelaer van Polen, ende vanden groten Cancelaer van Littau, ende daermede die heeren in tparticulier so verbittert dat apparent was, dat se gansch Polen souden beroeren, om heur daervan te wreecken, ende daermede de oirlogen van heur Coning tegen den voors. Hertoge seer verswaren, daer se te voiren oirsake waren geweest, dat de Polen heuren Coning in deselve oirlogen niet behoirlijck en hadden geassisteert. Met dese constitutie van saken alomme begonst dit jaer, in twelcke in de Nederlanden (meest oirsake van alle de beroerte) afgelopen sijn de volgende saken.

T'einde van tvoorleden jaer ging uyt met een starcken vorst, ende daerom was Sijn Ex^cie in tbegin van desen gesint naer de reviere van Wale te trecken, ende daer een deel volck bijeen te doen commen, so den vorst hadde gecontinueert, maer so het den iiij^en Januarij bestont te doijen, bleef tselve tot verblijdinge van vele arme menschen achter, ende tot groote verlichtinge vanden staet van tlant, die met sulcken optocht terstont weder gevallen soude hebben in wel 100^m £ aen extraordinaris costen; daernaer doidet ende bleef nat weder met veel stormen, regen, sneu ende anders totten naestlesten Januarij toe, dattet wederom begonst te vriesen.

Den iii^en Januarij worde den Capitein Brog gemaeckt Lieutenant-Colonnel vande Schotten op tractement van 100 £ ter maent. Sijn Ex^cie ontfing scrijvens vanden Marckgraef van Ansbach, daerbij hij begeerde aen hem

gesonden te worden, tsommier van tgeene den Almirante hadde geantwoort op de vragen aen hem gedaen nopende de Cleefse intocht ende innelegeringe, daeraf hem dubbelt toegesonden werde.

Den iiij^en Januarij quam in den Hage den castelein van Woerden met brieven van den Almirante van Arragon aende Staten Generael, daerbij hij versocht, dat se doch eens sijn sake eindelijck wilden afdoen ende compassie hebben met soveel gevangenen ten wedersijden sittende, opdat hij ende die alles van heur miserie ende verdriet eens mochten verlost worden, verhalende daerbij wie hij was, ende hoe sijn saken waren verloopen mettet afsterven van sijn huysvrou ende kinderen, ende dat hij alles gepresenteert hadde te doen wat hem eenichsins mogelijck ware, dien de Staten voor antwoort gaven, dat den Almirante hem oick most elargeren nopende tgelt hem geeist, ofte sij en konden daervan niet doen.

Omtrent deze tijt werde tot Geertruydenberch ter doot geexecuteert een edelman genaemt Francois de Provin, die van ontrent Bruessel, daer hij woende, gecommen was tot Geertruydenberch, om daer een verraet op de stadt te stichten, dan was ontdect ende gevangen, ende tstuck bekennende werde ter doot geexecuteert.

Den viij^en Januarij snachts begonstet ijs van voor Rotterdam eerst noch te drijven, hoewel het heel starck vanden iiij^en af al gedoit hadde, maer in de Merwe tusschen Dordrecht ende Gornichem lach t'ijs noch vast totten xvj^en deser toe, dat de reviere alles opbrack.

Den ix^en Januarij snachts sterf van sieckte Nicolas Pijl curateur van tsterfhuys van Sijn Ex^cie vader, die tsedert desselfs doot alle de goederen van tsterfhuys geregiert hadde, maer hier naer tooch Syn Ex^cie de regieringe van dien aen hem ende aen syn raet ende dede alle de Officiers vande goederen eedt aen hem doen.

Ontrent dese tijt quam in de Nederlanden de tijdinge, dat die van Venegien uyt heur stadt ende landen gebannen hadden Dom Sebastien, die hem seide Coning van Portugal, ende dat se hem doen terstont uyte gevanckenisse gerelaxeert hadden om wech te gaen, dat naer sijn loslatinge bij hem was gecommen Dom Cristoffel, tweede soin van Dom Anthonio, hem doende reverentie als Coning; dat oick bij hem waren gecommen eenige Jesuiten van Lisbona, die hem mede hadden bekent ende eere aengedaen als Coning, ende dat de Portugesen hem gesonden hadden een merckelijcke somme gelts om hem mede te behelpen. Item dat hij van Venegien was vertogen, ende dat hij naer de Vereenichde Nederlanden wilde commen, daarop bij alle man alderhande discoursen gemaeckt werden

of sijn comtste hier prouffijt ofte schaede konde doen, hoewel eenige meinden dat dselve wel eenige alteratie in de Indien onder de Portugesen soude maken.

Men creegh noch seecker tijdinge dat tfort Ste Catherine bij Geneven aen den Coning overgelevert was den xvj^en Decembris, ende vanden viant creegh men advertentie dat den Ertshertoge naer Denemarck sondt den heere van Ligue om daer yet te tracteren, ende dat hij deur Graef Cristoffel van Eemden dede lichten een nieu regement Duytse knechten in tlant van Ridbergen, ende voorts veel commissien hadde uytgegeven om volk te lichten te peert ende te voet, ende anders hem aenstelde om tegen de tijt een machtich leger te maken.

Den xij^en Januarij ontfingen de Staten Generael brieven van heuren agent uyt Vranckrijck vanden xxj^en Decembris, houdende dat den xvij^en derselver maent de ceremonien van kerckleiden vande bruyt gepasseert waren, ende dat de feeste met een matelijcke pompe afgelopen was; dat den Coning eersdaechs selfs soude gaen naer Bourg en Bresse, om de citadelle van dien mede te crijgen, die anders voor den Hertoge noch hielt. Dat daer en tusschen den Spaensen Ambassadeur Thassis seer vehementelijck aenhielt tot ontruyminge van Savoyen ende den Cardinal Aldebrandino mette Gesanten van Savoyen tottet besluyten van pays. Den xiij^en Januarij ontfingen de Staten ander brieven vanden selven agent vanden xiiij^en Decembris, houdende dat den Coning den ix^en binnen Lyons was gecommen ende sonder ceremonien bij sijn bruyt gaen slaepen als voorseit is, schreef mede dat hij aen den Coning geintercedeert hadde, om voor tjaer 1601 te hebben assistentie ofte rembourseinent van 200^m cronen, dat den Coning hadde geantwoort, indien hij in de oirlogen bleef, dat hij dan geen gelt geven en konde, ende dat hij voor seecker hielt, dat de Staten meer behulps van syn oirloge als van syn remboursement konden genieten, maer indien hij pays maeckte, dat hij dan rembourseren soude een gelijcke somme van 150^m cronen, als in tjaer 1600 was geschiet. Dat hem agent dochte dat de saken daer niet seer tot vrede en schenen te inclineren, maer veel eer tot een swaer oirloch om de preparatien die de Spangiaerden alomme maeckten, ende dat hij hoipte, dat men de vruchten daeraf soude sien tot in Artois ende Henegouwen. Hij schreef gesproocken te hebben metten heere van Rhony, die hem nopende t'remboursement geantwoort hadde als den Coning, ende mede hoipe totte continuatie vande oirlogen hadde gegeven ende verclaert, dat in den staet voor dit jaer beraemt waren 3 milion cronen totte costen vande oirlogen, uyte welcke de Staten

ende anderen remboursement souden genieten bij maken van pays, maer dat den heere van Villeroy geveinsder vande oirlogen sprack ende van t'remboursement als de anderen, ende dat d'auctoriteit vanden Paus daer in thof groot was. Dat daerentusschen den Ambassadeur Thassis seer hardt aenhielt, ten einde den Coning den pays soude willen maken ende Savoyen ruymen om sijn meester geen umbrage te geven om mede de oirlogen te maken, dewijle hij sijns susters kinderen niet en const verlaten. Item dat Aldebrandino ende de Savoyse gesanten seer aendrongen om tot een eyntelijck verdrach van vrede te commen ende presenteerden Salussen te restitueren, maer doen den agent dit schreef en dachte hij niet dat den pays al geconcludeert soude wesen, eer sijn meesters sijn brieven souden ontfangen, so onseecker ist uyte uyterlijcke actien van heeren yet te oirdelen. Hij schreef mede dat de Switsers ende die van Savoyen seer aendrongen om tfort van Ste Catherine, so haest tselve overgelevert soude wesen, te willen doen demolieren. Item dat eenige Portugesen bij den Coning hadden aengehouden om in Vranckrijck faveur voor Dom Sebastian heur gemeinden Coning te hebben, maer dat heur versouck daer niet geacht nochte aengenomen werde Hij schreef mede dat hem dochte, dat de heeren Staten de congratulatie van des Conings huwelijck wel bij brieven ofte sonder besendinge conden doen, ende dat den Coning des lichtelijck in heur om de beswaertheit van heur staet soude excuseren, ende ten lesten claechde hij bij sijne brieven, dat hij in Vranckrijck wel over de 2^{m} gulden schulden hadde gemaeckt, om de dierheit van alles die daer was, ende de costen van thof te volgen. De Staten Generael dit op t'aendrijven van sijn vader heur greffier in deliberatie geleit hebbende, consenteerden hem tot vervallinge van voorde extraordinaris costen ende voors. schulden eens extraordinarie de somme van 4^{m} £.

Overmits nu tot Groningen alle de saken so verre verlopen waren, dat teasteel begonst in defensie te commen, ende daerdeur in de stadt een groote indignatie was ontstaen, sonderlings tegen doctor Junius, die se seiden als een Vergas met groote bitterheit, verachtinge vanden magistraet ende de regieringe, ende met seer groote verderffenisse ende offensie van alle menschen gehandelt te hebben, so hebben de Staten Generael noodich bevonden, dat men voortsaen sulcke ordre most stellen, dat alleen de goeden ende besten in de magistraet mochten gestelt ende verkooren werden, ende hebben daerom den xiij^{en} aen Graef Willem gescreven, ten einde hij voor eerst wilde besorgen, dat sulcke personen tot Bonen (dit sijn degeenen, bij wien de verkiesinge vanden magistraet

staet) mochten verkoosen ende gestelt worden, daerop geen naerdencken en viel, ende dan de hant daer aen te houden, dat een goede magistraet daer mocht vercoeren werden. In dit stuck van tcasteel te Groningen te leggen, waren de Staten Generael uytermaten seer bedroogen, als vooren geseit is, omdat alle de achterstellen daeraen gingen, tcomtoir vanden Ontfanger Generael tot belastinge vande andere provincien ongereddet bleef, ende dat de Staten met alle dien geen prouffijt en deden, ende evenwel een grooten opspraeck op den hals hadden gehaelt. Die van Groningen leiden de schult op de Gedeputeerden Junius ende Castricom, ende seiden rontuyt, dat men de generaliteit in dese costen buyten noot hadde gedreven, alleen omdat Junius niet en hadde willen toestaen, dat men noch eene ernstige propositie aen die van Groningen dede, om heur te doen verstaen totte betalinge vande achterstellen, daer hij nochtans bericht was, dat de magistraet (die niet en sochte als pretext van constrainete om d'anderen daertoe te brengen) in sulcken geval heur daertoe souden laten geseggen. Dat de Gedeputeerden oick veel sware executien op den lantsaten hadden gedaen tot grondelijck verderf van dien, ten deele uyt trotse ende ten deele in verachtinge vande regieringe van tlant, daer deur ten platten landen veel menschen mette executie verdurven, van honger waren gestorven, ende in somme daer geproccedeert hadden, alsof alles verbeurt hadde geweest dat in de landen was. Dat Junius op eigener auctoriteit, immers sonder de magistraet aen te spreecken ofte eenige insinuatie van bevel daertoe te doen, tgeschut bij de stadt becostiget, ende de stadt toecommende, hadde doen brengen op tcasteel ende als tot een triumphe tselve op een Sondach als alle tvolck uyter kercke quam hadde doen doen, daerdeur bijnaest een oploop ontstaen hadde, ende claechden so seer over deze proceduren, dat sij seiden noit geweten te hebben wat tyrannie was noch bij tijden van Duc d'Alva ofte anderen, maer dat se alleen nu met recht van tyrannie te clagen hadden. Dat in de regieringe van Duc d'Alva ende anderen noch met eenich respect met heur ende heur regieringe was gehandelt, maer noit met sulcken verachtinge, waerdeur oick de beste patriotten ende religionsverwanten bijnaest alles viant van der Staten regieringe waren geworden. Nietemin ende desen alles niet tegenstaende werden de actien van Junius ende Castricom voor goet opgenomen, ende bij die van Hollant deur toedoen vanden heere Oldenbarnevelt met sulcken ernst gejustificeert, dat bijnaest niemant daertegen spreecken en dorste, als of onse regieringe sulcke rouwe ende precise proceduren const lijden ende heur daerinne mette monarchycke regieringe conformeren, so verre

dat de heere Oldenbarnevelt altemet wel seide, dat Junius een man was om een resolutie uyt te voeren. Vele goeden in tlant waren in dit exempel seer geargert, meinende onlijdelijck te wesen dat de Staten selfs castelen willen maken ende over tselve stuck, van wegen den Coning van Spangien gedaen, doen hij noch heere vande landen was, in publicis gravaminibus clagen.

Mette Coninginne van Vranckrijck was uyt Italien gecommen Virgilio Ursino, Hertoge van Bracciano, om haer geselschap te vereeren, dwelcke ontrent dese tijt bij deselve Coninginne gesonden was aen de Coninginne van Engelant om dselve te bedancken vande congratulatie haer doen doen.

Ontrent dese tijt liepen tijdingen dat 2 schepen in Noorthollant gerust om te varen op de zee naer West-Indien, daer gekregen hadden een Spaensche barque met veel costelijcke waren geladen van gout, peerlen ende couçenille, wesende seer veel weerdich; dat se tvolck over boort gesmeten hadden, tgoed overgenomen ende daermede gecommen waren te Pleimouth, veinsende een quade reise gedaen ende bij gebreck van volck daer gecommen te wesen, om middelertijt convoy te mogen wachten, ende hoewel dese schepen naer aenquamen, en const men al evenwel noit verstaen wat beuyt sij mochten gemaeckt hebben.

Ontrent dese tijt waren uyt Duynkercken uytgelopen 4 oirlochschepen, die op zee namen 4 coopvaerders in Zeelant ende Noorthollant thuys behoorende, ende commende uyt Vranckrijck, mette welcke sij weder commende naer Duynkercke den Capitein Geus met een schip daer vooren leggende verveert worde ende wech liep. Om t'innecommen van dese schepen werde tsedert te Duynckercken seer geviert, daeromme eerst allenthalve in dese landen daervan gesproocken werde, meinende dat den heere van Wachene uyt Spangien wedergecommen was, die doch naer in Spangien sterf, eer wederom te commen.

Ontrent dese tijt waren uyt Nieumegen uytgeruckt ontrent 400 ruyteren metten capitein Caddé om een aenslach te maken in tlant van Limborch op een huysken genaemt Crapoel, daerop woende den Drost van Balen ende rentmeester vande domeinen vanden Ertshertoge vanden selven quartiere. Deze meinden met heur te nemen de ruyteren van Wachtendonck, maer daer commende, vonden dat dselve ruyteren uytgetogen waren, ende om heuren aenslach bedect te doen, togen sij tot in tlant te Gulick, daer sy bleven swevende, als of sij naer tlant van Ceulen hadden willen rijden om den viant te beter in suspens te houden, ende sonden ontrent 80 peerden af naer Crapoel met een ladder ende een petart. Dese com-

mende den xv^en^ Januarij voor dach aen de brugge van thuys die opgetogen was, leiden de ladder op 2 spiessen tegen de toochbrug aen, ende eenigen overgecommen wesende, lieten de tooghbrug neer ende rechten doen de petart tegen de poorte, die se daermede opensloegen, vielen in thuys, plunderden tselve ende namen den drost gevangen, ende togen terstont weder af naer de groote trouppe ende keerden so naer Wachtendonck. Sij hadden gemeint veel gelts vanden ontfang op thuys te vinden, maer mits des drosts broeder onlangs mette reeckeninge naer Bruessel was vertogen, en vonden sij daer niet besonders aen gelt, doch meinde men dat desen tocht den boeren vande landen van Overmase wat soude verschricken ende beter heur contributien doen betalen. De ruyteren van Wachtendonck waren naer gereden eenige peerden van Graef Hendrik vanden Berge, maer omdat so veel ruyteren daer in tlant waren ende meinden dattet viant was, waren daerdeur verschrickt ende weder afgereden naer heur garnisoen.

Den xvj^en^ Januarij vertoogh de heere Coorn naer Oisteinde om de fortificatien daer te doen beginnen ende de vervallen wallen ende contrescharpen te doen repareren, daertoe hem bij provisie mede gegeven waren 20^m^ £ aan gelde [1]. Hij soude uyt Zeelant met hem nemen den ingenieur Rijswijck, om alles so vrouch mogelijck weder op te maken ende in defensie te doen brengen, ende om de plaetse beter te voorsien, werden noch derwerts gesonden 3 halve canons.

Den xvij^en^ Januarij schreef den raet van state aen de Furstinne van Cleef, dat se uyt eenige afgeworpen brieven verstonden, dat den viant

---

[1] »Is geresolveert, dat men d'Heere Coren zal versoucken den last te willen aennemen, naer Oistende te gaen, tot voirderinge vande fortificatien ende zeewercken aldaer. Ende dat tot dien eynde d'Heeren Alleman ende Tresorier de Bie sullen voir den selven concipieren een instructie, houdende onder anderen, dat die voorsz. Coren hem behoirlijk zal hebben te informeren op de gelegentheyt van de wercken die aldaer noodich sijn, ende wat wercken, soo wel van zee als fortificatie, datter ierst sullen dienen aengeleeght ende gemaect te werden. Hoe vele dat die tzamen circum circa sullen commen te costen. Item of alle behoeften van hout ende andere dier versocht zijn (daervan dat men hem de lijsten mede geven zal) oick noodich sijn, ende waeraene dat die sullen geëmploieert werden. Item off oick de westslnyse soo nootelijck dient gemaect alsser voirgegeven werdt. Ende eyntelijck te bevoirderen, dat de wercken met alle mogelijcke neersticheyt ten meesten proffijte werden bestaijet, aengeleet ende gecontinueert volgende d'intentie van Sijn Ex^cie^ ende het advies van Mr David van Orleans, ende dat van goede cleyaerde, sulcx als de conditien vande bestadinge zullen houden. Verstaende d'Heeren Staten, dat d'voirsz. Heer Coren niet en zal vertrekken, dan versien met een goede somme van penningen, ende datter egeen penningen tot Oistende aen yemanden en sullen werden aende wercken ofte behoeften vnytgegeven dan bij zijn ordre ende ordonnantie.« (Resol. van de St. Gen. 1 Januarij 1601).

wederom t'ooge hadde op de landen van Cleef om eenige steden van dien in sijn gewelt te nemen, ende metten leger wederom daer te commen, dat se daerom tijdelijck sulcke ordre wilde stellen, daermede tselve mocht voorcommen worden, overmits heur van harten leedt soude wesen, dat se tot heur defensie tegen den viant yet op heur landen mede souden moeten voornemen.

De handelinge van pays was tusschen den Coning van Vranckrijck ende den Hertoge van Savoyen deur d'auctoriteit vanden Paus ende de dreigementen vanden Coning van Spangien so verre gedreven, dat den Coning in tbegin van dese maent verstaen hadde totte volgende conditien; dat den Hertoge in vrijen eigendom aen den Coning sal transporteren de landen van Bresse, Beugey ende Veromey, de citadelle van Bourg ende het dorp van Gez, mitsgaders alle tgeene dat hem toebehoirt totte reviere vande Rhosne, ende dselve daerin begrepen met alle heur appendencien ende dependencien, sonder daerof yet te reserveren uytgeseit alleen de brug van Gesin, leggende over dselve reviere tusschen de Escluse ende de Pont d'Arve tot commoditeit vande passagie naer Bourgondien met eenige dorpkens op deselve passagie leggende met voorwaerde, dat den Hertoge op deselve brug van Gesin ofte langes dselve passagie, nochte oick op de Rhosne geen forten en sal mogen maken. Dat de citadelle van Bourg sal overgelevert worden sonder daeraf yet te demolieren ofte breecken met alle tgeschut ende amunitie van oirloge daerinne wesende. Dat den Hertoge aen den Coning mede sal transporteren de dorpen ende landen van Dane, Chansi, Sessel, Chans et Pierre Chastel gelegen over de Rhosne met de hoicheit, heerlicheit ende alle rechten dat hij daer mach hebben. Dat hij sal restitueren Chasteau-Dauphin, la Tour du Pont, ende al dat hij in Dolphiné mach occuperen, in sulcken staet alse nu sijn sonder yet te demolieren, daerinne latende tgeschut ende alle amunitie van oirloge. Dat hij sal doen raseren ende afwerpen de fortresse van Bechedauphin, ende dat hij voor de voors. passagie hem gereserveert sal betalen 100^m cronen. Dat den Coning sal behouden alle geschut ende amunitie van oirloge bij hem in desen crijgh gewonnen, ende in middel vande voors. transporten, sal den Coning aen den Hertoge in vrijen eigendom overdragen alle tgeene de Coningen ende Daulphins van Vranckrijck pretenderen op t'marquisaetschap van Salussen met alle appendentien ende dependentien van dien op de plaetsen van Cental, de Monta, Rocca, Sparavier, item alle tgeschut ende amunitien van oirloge bij den Hertoge gekregen in de steden ende starckten van Salussen ende Cental in den jare 1588. Dat hij aen den

Hertoge sal restitueren alle de landen, steden ende plaetsen op den voors. Hertoge gewonnen ende genomen tsedert denselven jare ende die den Coning nu besit ofte eenige van sijne dienaers in sulcken staete als dselve nu sijn, sonder daeraf yet te demolieren, verkrencken ofte verbreecken, mits dat hij daeruyt mach doen vervoeren alle tgeschut, wapenen ende amunitie van oirloge, die ten dage vande restitutie daerinne sullen wesen, ende dat den pays van Vervins sal worden onderhouden. In deselve vrede werde mede begrepen de stadt van Geneve, dien den Hertoge geen beswaernisse soude mogen aendoen. Daer was van wegen den Hertoge van Savoyen lang gecontesteert om te mogen fortifieren de passagie over de brug van Gesin, maer den Coning en wilde ronduyt daertoe niet verstaen. Dit verdrach aldus aengenomen wesende, differeerde den Coning het teickenen van dien totten xvij[en] Januarij toe, om middelertijt te doen demolieren ende afwerpen het fort van S[te] Catherine, daertoe hij heimelijck last gegeven hadde, maer Aldebrandino daerof yet vernemende, intercedeerde daertegens met sulcke vehementie, dat den Coning ten lesten teickende, ende seide van t'afwerpen niet te weten, maer verstaen te hebben dat t'ongeluck in t'cruyt gecommen ende daerdeur tfort meest wechgesprongen was. Vele waren in dese handelinge seer verwondert, omdat se meinden dat den Hertoge van Savoyen wesende tot Paris, bijnaest so veel aen den Coning gepresenteert hadde, ende en konden niet bedencken waerom den Coning dese oirlogen hadde gemaeckt om tlant van Savoyen also weder te geven. Sommigen gaven uyt dat den Spangiaert hem in sijn lant wederom eenige heimelijcke conspiratie besteecken hadde, ende anderen dat dit de eerste vrucht was van het Italiaens huwelijck, ende dat sijn bruyt den Italiaenen te gevalle tselve aldus doen passeren hadde.

In dese tijt werde tot Brevoort ter doot geexecuteert een soldat, die uyt Berck gecommen was, om tot Brevoort dienst te nemen, ende onder dat dexel de plaetse te verspieden om te sien of hij eenich verraet daerop soude konnen stichten. Dese bekende meer hem selven daertoe gedisponeert te hebben om een stuck gelts te winnen als van anderen uytgemaeckt te wesen, hoewel hij tstuk metten Gouverneur van Berck hadde gecommuniceert voor sijn wechgaen. Hij was gevangen geworden op suspicie, dat hij hadde willen wechloopen naer den viant ende hadde ten lesten tfeit bekent.

Den Almirante van Arragon siende dat van tbesluyten van sijn uytcommen ende tractaet niet en quam, heeft Heur Hans vande Veecken, coopman te Rotterdam hemselven geelargeert op tstuck van tgeld ende

doen presenteren de somme van 20m £ boven de 3m £ voor Luys del Villar te voren gepresenteert, waerop eintelijck bij de heeren Staten Generael het tractaet besloten is in manieren als volcht. 1°. Dat voldaen sijnde de volgende conditien, de Staten sullen vrij ontslaen alle capiteinen, officiers, soldaten ende onderdanen van den Coning van Spangien, gevangen in eenige landen onder hem staende buyten de Nederlanden ende in de macht vande Staten wesende, sonder costen ofte rançon. 2°. Dat ontslagen sullen werden alle capiteinen, officiers ende soldaten in dienste van den Coning ofte den Ertshertoge wesende, gevangen in de Nederlanden ende begrepen in tquartier gemaeckt in tjaer 99 tusschen de generaels vande legers vanden voors. Coning ende Ertshertoge ende vande Staten, betalende redelijck heur costen ende rantsoen volgende tselve quartier, behoudelijck dat degeenen die rantsoen gemaeckt hebben tselve sullen moeten betalen. 3°. Dat den Almirante den Colonnel del Villar ende Dom Ferdinando de Meneses et Pise, Gouverneur van St Thomé, vrij sullen ontslagen werden, mits betalende boven heur costen de somme van 25m £ voor de extraordinaris costen. 4°. Dat vooreerst ter goeder trouwen ende dadelijck moeten losgelaten wesen sonder rantsoen ofte costen binnen ses weecken naer de eintelijcke conclusie van desen, alle burgers, inwoenders, coopluyden, schippers, stierluyden, vischers, bootsgesellen ende andere zeevarende luyden, boeren ende inwoeners vande Vereenichde Nederlanden, leden, quartieren, steden, dorpen ofte gehuchten van dien met alle capiteinen, officiers ende soldaten, gevangen te water ofte te lande, te peert ofte te voet in dienste vande Vereenichde Nederlanden wesende, van wat natie, conditie ofte qualiteit die sijn, niemant uytgenomen van alle degeenen die gevangen sijn ofte wesen sullen in de Nederlanden ofte de aenleggende plaetsen, als Berck, Weert ende anderen staende onder tcommandement ende gehoorsaemheit van tvolck van den Coning van Spangien ofte den Ertshertoge, tsij in steden, fortressen, op galeijen ofte schepen, ofte in eenige andere plaetsen ten dage vande finale conclusie van desen. 5°. Dat mede ter goeder trouwen ende dadelijck moeten losgelaten wesen alle de personen in tvoors. articule gementioneert, die ten dage vande eintelijcke conclusie gevangen sullen sitten in de rijcken, landen, plaetsen, op schepen, galeien ofte anders onder tbevel ende gehoorsaemheit vanden Coning van Spangien, sijn gouverneurs, superintendenten ofte gecommitteerden. 6°. Dat in dit tractaet niet begrepen sullen worden alle gevangenen, die ten wedersijden originalijck gevangen ofte gecondemneert sijn, om crimen ende private delicten niet gemeens hebbende mette oirloge nochte den

gevolge van dien. 7°. Dat men binnen 3 weecken naer de eintelijcke conclusie van desen sal leveren een pertinente lijste van alle de gevangenen die in de Nederlanden ofte in de rijcken ende landen vanden Coning van Spangien sullen sitten; dat de gevangenen vande galeijen terstont daeraf genomen sullen worden, ende sij ende alle andere gevangenen totten dage van heur ontslaginge toe redelijck getracteert in eten ende drincken als gevangenen van oirloge. 8°. Dat binnen 6 weecken naer de eintelijcke conclusie van desen beraemt sal worden een plaetse ende seeckeren dach, daer gebracht sullen werden alle de gevangenen in de Nederlanden ende bijleggende plaetsen, als Berck, Weert ende anderen, sittende onder tgebiet van tvolck van den Coning van Spangien ofte Ertshertoge, ende van gelijcken alle gevangenen sittende in de Vereenichde Nederlanden so die geen rantsoen betalen moeten als degeenen die dan heur rantsoen betaelt sullen hebben. Dat men daer dan doen sal de wisselinge van dien ter goeder trouwen ende goede ordre, sonder eenige gevangenen van beiden sijden te mogen turberen, ophouden, verletten ofte empescheren civilijck ofte crimineelijck ofte in eeniger manieren boven ofte tegen dit accort, om eenigerhande saken gedaen ofte geschiet binnen de Nederlanden ofte op neutrale landen. 9°. Ende indien ten voors. dage vande wisselinge geen suffisant bescheit en is gecommen vande effectuelle relexatie der gevangenen sittende in de rijcken, landen, schepen, galeijen ofte andere plaetsen van tgebiet ende gehoirsaemheit vanden Coning van Spangien, sijn gouverneurs ofte andere sijn superintendenten ende commisen, so sal den Almirante moeten blijven sitten, tot dat tselve bescheit gecommen sal wesen, ten ware hij wiste cautie te stellen ten contentemente vande Staten. 10°. Dat tquartier gemaeckt in den jare 99 generalijck geobserveert sal werden te land ende van beiden sijden gevolcht voor dit jaer 1601; ende daernaer van beiden sijden sal mogen gerenoncieert werden volgende den teneur van dien. 11°. Dat den Almirante dit accoort sal doen ratificeren binnen 20 dagen naer date van desen ende daertoe sijn secretaris sal mogen senden in Brabant. Ende of hij eenige swaricheit mochte willen maken op de voorgeslagen cautie, werde bij een resolutie apart verstaen, dat hij soude mogen volstaen met cautie van 300m £ voor de gevangenen in t'v° articule gementioneert. Met dit accoort ende dese cautie werden den heere van Tijmpel ende van der Veecke gesonden aen den Almirante om tselve bij hem geteickent te hebben, daertoe hij eerstelijck niet en wilde verstaen dan onder verscheiden restrinctien ende interpretatien ende platte verclaringe, dat hij leverende de carte royale vande loslatinge van alle de

gevangenen in Spangien soude geacht worden voldaen te hebben ende ontslagen werden, wesende so tscheen sijn meininge alleen gehouden te wesen tottet loslaten vande gevangenen in Spangien, daer ter contrarie de meininge vande heeren Staten was oick los te trecken de gevangenen die in Italien ofte Indien ofte andere landen vanden Coning van Spangien mogen sitten. Nietemin naerdien de gecommitteerden hem seiden niet gelast te wesen om een woort van tvoors. accoort te mogen laten veranderen, ende hem verseeckerden, dat men hem niet en soude chicaneren nochte om 10 ofte 12 gevangenen die niet vinbaer ofte disputabel souden wesen ophouden, heeft hij ten laesten op den xviij^en Januarij tvoors. accoort aengenomen ende geteyckent onder advoy van den Ertshertoge, daertoe hij terstont alle sijn depeschen naer Bruessel dede, sendende mette selve sijn secretaris, die den xx^en in den Hage quam ende den xxj^en voorts tooch naer Bruessel.

Den heere van La Noue was lang in Vranckrijck gebleven sonder wederom bij sijn regement te commen, daerover verscheidentlijck aen hem gescreven was, dan naerdien hij ten lesten bij brieven verclaerde, dat hij niet wel en const wederom commen op het tractement hem te vooren toegeleit, maer so men hem wilde geven 1200 £ ter corter maent, wilde hij wel wederom commen ende hier blijven, ende denselven eisch bij de Staten Generael seer onredelijck geacht werde ende onverdragelijck voor heuren staet, werde hem sulcx bij eenige brieven van de Staten gescreven, daerinne hij hem scheen seer te offenderen, waeromme de Staten bemerckende dat se van hem geen meer dienst en souden trecken, hem bij brieven hadden verlaten van sijn Colonnelschap, ende tselve daernaer gedefereert den heere van Chastillon, die nu in dese landen een goede wijle was geweest, waerop hij den xix^en Januarij in Staten Generael sijn eedt dede.

Den xxiij^en Januarij liep den Almiral Justinus van Nassau uyt Zeelant in zee met 15 schepen van oirloge om te seilen naer de hoofden ende daer te vougen de andere schepen vande Staten ende van Engelant, die daer lagen om de Spaense vloote te wachten, ende om beter op de schepen gewapent te wesen, hadde hij deur last vande Staten uyte Zeeusche compagnien opgenomen 300 musquettiers, te weten uyt elcke compagnie 10, ende daer was geordonneert, dat mender noch 300 uyt Hollant soude lichten ende mede naer hem senden om over alle de schepen te mogen verdeilen, waertoe Sijn Ex^cie dselve bescreven hadde uyte Engelsen, Francoisen, Walen, Schotten ende de naeste Hollantse compagnien, ende de

last gegeven aen den Capitein den Bout om dselve voor Rotterdam te doen tscheepe doen, van vivres voorsien ende dan in tconvoy van 2 oirlochschepen naer de hoofden aen den Almiral voeren.

Desen dach quam een vande Noorthollantse schepen, daerop so goeden beuyt geseit werde te wesen, voor Armuijen, alwaer tselve eenige dagen bleef, tot dat de reders in Zeelant daerbij quamen ende ordre op sijn vertreck stelden, doch werde tstuck vanden beuyt altoos seer versust.

Den xxv^{en} Januarij deden de Staten Generael monsteringe van alle heur crijsvolck deur alle garnisoenen ende aen alle ritmeesteren ende capiteinen insinueren t'accoort metten Almirante gemaeckt om over te senden de lijsten van alle heur soldaten, die bij den viant gevangen mochten sitten ofte noch binnen 3 weecken gevangen souden werden om dselve bij den Almirante te doen losmaken.

Den xxvj^{en} Januarij ontfingen de Staten Generael brieven van heuren agent in Vranckrijck van ix^{en} deser, houdende vande conclusie vanden pays tusschen Savoyen ende Vranckrijck, doch dât se noch niet en was geteyckent bij den Coning, omdat hij den Switsers ende die van Geneve ten gevalle tfort van Ste Catharine hadde willen doen springen, dat die van Geneve expresselijck in den pays waren begrepen, ende dat de cluse, een starckte van Savoyen leggende beneden Pont de Gesin, mede aen den Coning soude blijven.

De Staten waren met dese tijdinge wel becommert, omdat se vreesden, dat nu alle terysvolck van dien crijgh, naer den Nederlanden den Ertshertoge te hulpe gesonden soude worden, ende dat sij daerom desen somer weder een swaer oirloch souden op den hals crijghen ende sulcx tot heur defensie de lande noch meer moeten beswaren.

Den xxvij^{en} Januarij quam in den Hage de soin vanden Palsgraef tot Neuburch ende Hertoge van Sweibrug, wiens vader een dochter van Cleef getrout hadde ende oick op den rijcxdach van Regenspurch gecommitteert was om den Staten de vrede op te dringen. Dese jongen heer quam uyt Italien ende Vranckrijck, ende nam sijn wech hierover om Sijn Ex^{cie} ende dese landen te sien.

Desen dach werden tot Rotterdam gescheept 320 musquettiers uyte Engelse, France, Walse, Schotse ende Hollantse compagnien, ende voorsien van vivres, ende liepen den xxviij^{en} met noch 2 oirlochschepen in zee, om bij den Almiral Nassau te commen ende bij hem over de oirlochschepen deser landen verdeelt te worden, om dselve oirlochschepen te beter te mannen ende te wapenen tegen de vloote, die uyt Spangien verwacht

werde, hoewel velen meinden, dat die nu, mits de vrede in Savoyen getroffen, wel mocht terugblijven.

Ontrent dese tijt was in Hollant den clerck vanden Tresorier van Zeelant, om daer ende uyte andere provincien te lichten de somme van 50m ℒ, geconsenteert aen die van Zeelant tot subsidie van tverloop van heure Almiraliteit.

In tlaeste van dese maent creegh men diverse tijdingen van de groote rustingen, die den viant in Vlaenderen dede, daeromme men seer becommert was mette stadt van Oisteynde, ende in vrese dat den viant die met gewelt soude willen aentasten, te meer so men ondeckte dat hij scheen op de steden van tlant van Cleef op den Rijn leggende mede practijcken te drijven, daeruyt vele meinden dat hij mogelijck soude trachten der Staten leger op den Rijn te amuseren, terwijle hij Oisteynde soude doen aengrijpen.

Den xxxen Januarij doidet noch, maer begonst snachts wederom te vriesen. Desen dach quam in den Hage uyt Groningen de heere Junius, nu dus lange daer geweest om die provincie te castigueren, daerover hij aldaer seer vervlouckt werde, ende bij vele anderen die sulcke maniere van procederen in dese regieringe ende de landen also op groote costen te helpen onlijdelijck dochte.

Den lesten Januarij vriesdet heel starck ende continueerde totten vien Februarij toe, sodat de wateren wederom toesloegen, maer daernaer begonst te quackelen, vriesende bij nacht ende doijende bij dage, in vougen dattet ijs uyte binnenwateren niet en konde commen ende dattet oick geen groot ijs en maeckte totten einde toe, hoewel het eenige dagen veel sneeude ende harde vroos, tot groote verlichtinge van tlant, twelck met geen costen van tlegertrecken bedurven ofte beswaert worde.

In tleste van dese maent ontfing den Almirante een brief van den Ertshertoge vanden viijen deser, daerbij hij schreef verstaen te hebben uyte brieven van denselven Almirante, dat veel regierders van steden hier te lande geinclineert waren tot pays, mits dat se die goet ende verseeckert mochten hebben, dat daerom den Almirante daertoe soude hebben te sonderen de gemoederen der Staten Generael in particulier, ende vande regierders van de steden ende particulieren, ende so hij vont dat se daertoe gedisponeert waren, dat hij dan een volle procuratie daertoe soude senden. Tscheen dat om tgroote acces dat den Almirante op Woerden gehadt hadde, veele met hem hadden gesproocken ende hem sulcx van pays te maken wat wijs gemaeckt hadden, daerop hij, meinende daerinne yet te connen doen aen den Ertshertoge gescreven hadde.

De Coninginne van Engelant wesende seer benaut van gelde sont in tbegin van Februario verscheiden brieven aen de machtichste coopluyden binnen Londen vande uytheemse daer woenende om haer binnen 10 dagen te leenen, 20ᵐ, 10ᵐ, 8ᵐ, 6ᵐ ofte 5ᵐ gulden, naer dat elcx vermoegen daer geacht worde, gebiedende met strickte woorden, dat sij tselve doen mosten. In haer brieven allegeerde sij dat se seer groote excessive costen hadde gedragen om de Nederlanden te assisteren, dat dselve met haer hadden getracteert op t'remboursement van een deel van dien, maer om de groote lasten, die se onlangs hadden moeten dragen, geforceert waren geweest heur dit jaer tegen de betalinge voor eenige maenden te excuseren; dat haer groote belastinge niet toe en liet daernaer te mogen wachten; dat se van haer eigen ondersaten al hadde getogen wat sij konden ende liever, dan met arresten te procederen op schepen ende goederen vande Nederlanden, hadde sy willen gebruycken den wech van de uytheemse coopluyden bij haer woenende ende sonderlings de Nederlanders, die de vrucht van haer assistentie gesmaeckt hadden, af te leenen een somme van penningen, naer sij bericht was elcx te mogen doen onder behoorlijcke belofte van restitutie, laste heur daerom aen den alderman van Londen te betalen de penningen daerop zij elcx gestelt waren, ende van hem te trecken recepisse, belovende t'einde ses maenden die te restitueren, indien de Staten vande Nederlanden daerentusschen dselve niet en voldeden, welcke brieven onder haer hant ende segel waren. De coopluyden siende, dat se so merckelijcke partijen mosten leenen sonder interest, ende dattet geschiet om de wanbetalinge der Staten, liepen meest naer Caron, om voor heur te intercederen, ofte ten minsten voor de penningen te spreecken, dan hij weigerde beiden, ende riet den coopluyden sonder moeite te doen te betalen, daerop sij alles dapper begonnen te morren, meinende dat Caron selfs geholpen hadde om dese repartitie te maken, ende dat de Staten tacite souden willen aenwijsen, dat sijluyden oick voor heur schulden souden verbonden syn, daer se nochtans meest Brabanders, Vlamingen ofte Walen waren, noch geexpatrieert ende niet onderwurpen de Vereenichde Nederlanden, claechden dit een magere recompense te wesen voor de penningen bij heur t'anderen tijden tot onderstant vande gemeine sake geleent, als tottet ontset van Antwerpen. Ende omdat veele over 3 ofte 5 jaren op gelijcke briefkens goede partijen hadden geleent ende noch ongerembourseert waren, vreesden sij hier van niet te sullen wederom crijgen, ende omdat veele van hemluyden mer factooren waren, ende daerom vreesden dat heur meesters geen waren meer aen heur souden

senden, als sij souden verstaen, dat sij oick verbonden waren tot betalinge vande groote schulden vande Staten, so meinden sij of heur verderf ofte diversie van negotiatie hieruyt te sullen volgen, waerom sommigen verliepen, ende andere wilden heur liever doen vangen, daerom daer seer veel te doen was, mits twelcke veele bevreesden dat de coopluyden mochten trachten in Vranckrijck protectie te crijgen ofte van andere plaetsen met conniventie vanden viant te mogen handelen, ende meinden daerom dat se qualijck deden, die thout onder dit stuck staken, ende dat se selfs niet en sagen wat consequentie dat soude konnen naer sleipen met diversie vande commercien, omdat die eens gediverteert wesende, niet schielijck weder te herbrengen souden wesen, ende dan mogelijck noch sulcken diversie van navigatie souden naersleipen, dat sulcx den Vereenichde Nederlanden wel groote schaede mocht toevougen. Nietemin of de coopluyden veel riepen over t'ongelijck vande Staten vande Vereenichde Nederlanden, alsof dselve heur exporteerden tot garant voor de betalinge van heur overgroote ende continuele schulden, ende over tgewelt vande Engelsen, die heur dwongen te betalen tgeene sij niet schuldich en waren, so mosten sij evenwel meest aen tleenen commen, ende smaken, dat een mensche onder ander heeren protectie sittende, derselver souveraine wille altemet moet volgen.

Den iiij^en^ Februarij gaven de Staten Generael een banquet aen den Palsgraef van Neuburch in sijn logement, ende hij vertoogh den v^en^ daeraen om uyte landen te gaen, maer commende tot Amsterdam om die stadt te besien, quam daer bij hem den Secretaris van Meurs met brieven vanden Furst van Cleef sijn ohem, om alhier bij den Staten te gaen, ende te versoucken dat se hem, noch sijn lant, niet en wilden verdacht houden ter cause van Meurs, maer heur verclaren, dat hij te vreden was de decisie van deselve sake te remitteren aen onpartijdige rechtsgeleerden, ende sulcx van heur te versoucken, dat se souden willen middelaers sijn, om de sake daerheen te brengen, ende Sijn Ex^cie^ te willen bewegen, ten einde de questie als vooren mocht gesubmitteert werden, met welcke last hij weder in den Hage quam den x^en^ ende creegh audientie in Staten Generael den xiij^en^ daer hij tselve met een goede maniere selfs ende bij monde voordroech, ende met eenen seer claechden over de foulen van der Staten crijsvolck die se in de landen van Cleef ende anderen dede. Op t'eerste poinct werde hem geseit, dat men met Sijn Ex^cie^ daervan soude spreecken, maer naerdien dselve tot sijn voordeel hadde consultatie vande hoven hier in tlant, van veel universiteiten ende selfs vande professoren

van Loeven, ende dat men hem uyte possessie tegen alle recht hadde gestoten, meinden sij dat de sake seer qualijck daertoe soude te brengen wesen. Nopende tpoint vande foulen werde hem verclaert, dat den Staten seer leedt dede sulcx te hoiren, dat se niet naer en lieten met alderhande ordonnancien daertegen te voorsien, ende oick met straffe der daders, so wanneer die connen becommen werden. Hij repliceerde op beide met een goede ordre, ende insisteerde op sijn versoucken, maer so naer communicatie met Sijn Ex^cie dselve totte submissie niet en wilde verstaen sonder alvooren gereintegreert te wesen in sijn possessie, werde hem tselve voor eintelijcke antwoorde gegeven ende gepersisteert bij tgeene nopende de foulen hem hiervooren geseit is, ende werde hem alles noch dien dach scriftelijck behandicht, daermede hij des anderen daechs weder vertooch.

Den vj^en Februarij quam in den Hage de heere Hel met particuliere tijdinge hem uyt Wesel toegesonden, dat die vande stadt seer vreesden, ende in tsecreet veradverteert waren, dat den Ertshertoge arbeide om de gereformeerde religie in heur stadt weder af te schaffen ende de roomsche daer weder te planten, ende dat hij, tot beter directie van sijn oirlogen op den Rijn, vande stadt met garnisoen ofte anders soude trachten verseeckert te wesen. Waermede de Staten Generael niet weinich becommert en waren, en daerom hielden sij den vij^en op dat stuck lange deliberatie, om te weten, hoe men tselve soude konnen beletten ofte daer tegens voorsien, ende wat heur te doen soude staen, indien hij de saken daertoe wilde brengen. Sij delibereerden mede lang om te weten, of de staet van tlant soude konnen lijden, dat men de compagnien tegen tvoorjaer weder dede versteroken.

De saken van t'accoort metten Almirante waren so verre gecommen, dat den Ertshertoge te vreden was tselve te agreeren, waerom Denys l'Hermite, een rijck coopman, al vanden iiij^en deser pasport hadde doen versoucken, om van Antwerpen in dese landen te mogen commen tot voorderinge van tloscommen van den Almirante ende de andere gevangenen, maer den Secretaris van den Almirante den viij^en weder in den Hage commende en quam l'Hermite niet mede. Den Secretaris bracht brieven van den Ertshertoge, daerbij hij t'accoort agreerde, mits dat omme te ontgaen alle disputen vande verteerde costen der gevangenen ende heur rantsoenen hij soude mogen volstaen, mits daervooren eens in somme betalende 30^m £. Hierop besoigneerden de Staten den viij^en ende ix^en deser, maer merckende dat de costen ende rantsoenen van alles seer veel meer bedragen souden, ende niet willende commen in eenige dispute met heur

soldaten ende onderdanen op dat stuck, hebben sij den ix[en] verclaert heur te houden aen t'accoort, ende daerinne niet te konnen veranderen, waermede den Secretaris den ix[en] vertooch naer Woerden met Hans van der Veecken (die gecommitteert was om met alle cipiers ende provoosten voor de teercosten af te handelen) ende Luys de Olivero. Maer den Almirante verclaerde terstont eintelijck ende finalijck te concluderen het accoort op den xij[en] Februarij, ende oick geen veranderinge daerinne te begeren, seggende dat sijn vianden dat stuck om in masse voor alles te betalen, geinventeert hadden, om sijn sake, die nu claer was, in dispute te trecken ende hem langer hier te doen sitten, ende schreef sulcx terstont aen den Ertshertoge, dat hij t'accoort finalijck gesloten hadde op den xij[en], ende versocht dat men daerom de gevangenen vande galeijen terstont wilde afnemen, indien sulcx noch niet en ware geschiet ende alle de gevangenen totten dach van lossinge toe redelijck te tracteren, daeraf hij oick den Staten Generael bij brieven adverteerde, ende dat hij den dach vande finale conclusie hielt op den xij[en] ende dat men tegen den lesten deser alle de gevangenen van dese sijde soude brengen tot Lillo, ende vande sijde vanden Ertshertoge tot Antwerpen om den j[en] Marty te mogen gewisselt worden, volgende den teneur van t'accoort, maer de Staten verclaerden daerop, dat den wisseldach te cort genomen worde, ende daerom heur hielden aen de termijnen van t'accoort, nietemin dat se hem accommoderen souden, indien de tijt, gelegentheit, ende tweder des konden lijden, ende gaven daerom terstont last de lijsten vande gevangenen alomme gereed te maken [1].

In dese tijt was in Engelant gevangen den lord Gray, omdat hij tegen tverbot vande Coninginne op open straten besprongen hadde den Grave van Zouthampton, maer omdat Zouthampton een favorit vanden Graef van Essex was, vondt de lord Gray seer veel vrunden in thof om de viantschap, die veele van heml. tegen Essex geschept hadden, ende bij consequentie oick tegen Southampton.

---

[1] „Die Staten enz. versuecken ende ordonneren mits desen alle magistraten, provosten, cepieren ende andere officieren deser landen die eenige gevangenen in den slach bij Nyeupoort in bewaernisse sijn hebbende, aen Johan van der Veken, Coopman tot Rotterdam of sijne gecommiteerde, terstonts over te senden de rekeningen van tgene de voorn. gevangenen in de gevanckenisse hebben verteert ende nog sullen verteren totten lesten deser maendt Februarij in elnys, doende deselve rekeningen agreeren ende teeckenen bij de voorsz. gevangenen mitsgaders daerop stellen de penningen die sij soo van slands wegen als vande gevangenen mogen hebben ontfangen, om tselve gesien bij den voorn. van der Veken ordre gestelt te wordden tot hare verdere betalinge nae behoren. Act. den xij[en] Februarij 1601." (Uit de Lias loopende, op het Rijks Archief.)

Den Hertoge van Parme in den jare 86 innemende de stadt Nuys, hadde oick doen innemen thuys te Cracou, gelegen in de Graefschap Meurs, een starcke plaetse, geheel in de moerassen leggende, so dat dselve niet wel en was te winnen. Dese plaetse hadde hij overgelevert aen Salentinus, Graef van Isenburch, die eenige pretensien op den Graef van Meurs van schulden ofte anders sustineerde te hebben, dwelcke dit huys tsedert tot nech toe in sijn handen gehadt ende behouden hadde; dan Sijn Exc^cie nu Heere geworden sijnde van Meurs, ende oick van dit huys bij testamente ofte gifte vande overleden Gravinne, hadde over eenigen tijt gescreven, aen den Graef van Isenburch, ende in tvrundelijck op hem versocht, dat hij aen hem, als aen den rechten heere, thuys wilde doen inne ruymen, waerop Salentyn hem spottelijck hadde geantwoord niet te verstaen, wat hij van hem begeerde te hebben. Hierom ende anders om thuys in sijne handen te crijgen, hadde Sijn Ex^cie de gelegentheit van dien in dese wintertijt ende geduyrende den vorst doen verspieden, om te weten, of men over de moeren, die nu hardt bevrosen waren niet daeraen soude konnen commen, ende hadde advertissement gekregen, dat men der wel aen const commen, ende dat de buytengrachten van thuys niet en waren gebijtet, so dat men op den buytenhof van dien gemackelijck kommen conde, waerom hij last gaf aen den ritmeester Clout om met 300 peerden dien aenslach te tenteren, ende daertoe eenich voetvolck uit Wachtendonck mede te nemen. Dese vertooch daerop in dese tijt uit Nieumegen mette vanen ruyteren van hem, van Sijn Ex^cie ende van Arthur, ende quam logeren den viij^en snachts te Niekerck bij Wachtendonck, daer hij in de naer middernacht advertentie creegh, dat den Gouverneur van Stralen met eenich voetvolck ende ruyteren naer hem toequam, derhalven hij te peerde dede blasen om te vertrecken, maer eer de ruyteren alles te peerde waren, quamen die van Stralen, starck tusschen de 500 ende 600 man te voet ende 50 ruyteren van Graef Hendrick vanden Berge, ende vielen in tdorp op t'aencommen vanden dach ende hadden bijnaest de anderen in confusie gebracht, immers cregen nog wel 40 peerden van dien. Clout fileerde daer en tusschen mette ruyteren uyttet dorp, ende stelde hem buyten in ordre ende dede halte, ende merckende dat den viant hem niet en volchde, maer terugkeerde, besloot hij van hem sijn revange te nemen, ende tooch sulcx langes een andere wech omme, om den viant op een heide te vinden, daer se over mosten, ende quam op de heide recht so den viant daer midden op was, waerom hij voorts dede houwen naer heur toe. Tvoetvolck dat siende werden verveert ende liepen meest naer een boerenhuys

aende heide leggende. De 30 ruyteren van Graef Hendrick wilden wat tegenstant doen, maer werden terstont gebroocken ende wel 25 van heur gekregen met heur peerden. Tvoetvolck die tselve huys niet konden crijgen werden meest dootgeslagen ende Clout besette thuys. Dulcken, Gouverneur van Stralen, metten Capitein Golstein geen ander middel siende van ontcommen ende vresende dat Clout uyt Wachtendonck middelen soude crijgen om heur te forceren, hebben beginnen te parlamenteren ende eintelijck geaccordeert, dat se alles op goet quartier gevangen souden blijven ende gaven heur daerop over. Clout nam daeruyt Dulcken ende Golstein met 7 andere officiers, ende liet omtrent 370 soldaten losgaen op heur quartier, daervoor de voors. 9 officiers respondeerden. So haest hij vanden viant advertentie creegh hadde hij assistentie te voet ende te peert uyt Wachtendonck ontboden, so om den viant te keeren, als om sijn last te exploicteren, dan eer dselve konden aencommen, was tgunt voors. is geexecuteert ende den dach verre gegaen. Nietemin so die van Wachtendonck bij hem quamen, tooch hij soetelijcx voort naar Cracou, daer hij maeckte sanderen daechs in de morgenstont den x^en^ bij te commen. De ruyteren stonden meest alles van de peerden af, ende marcheerden mettet voetvolck alomme over t'moeras dat hardt bevrosen was, sij vonden de buytengrachte van thuys ongebijtet, ende quamen daerover in de voorhof. Die van binnen dat vernemende, stelden heur te weer ende schoten dapper van thuys af, maer Clout bracht sijn meeste volck aen de poorte, ende dede daer so dapper schieten, dat die van binnen daer geen weer en konden doen. Middelertijt quamen eenigen over de gracht, die gebijtet was tot op de brugge, ende deden de valbrug nedergaen, doen stelden sij een petart aen de poorte ende sloegen dselve so open, twelcke die van binnen siende, die mer 15 ofte 16 op thuys waren, gaven tselve over ende heur gevangen. Den commandeur was genaemt Langen Huben, ende hadde te vooren lang aen de Staten sijde gedient. Ende aldus quam in handen van Sijn Ex^cie^ thuys te Cracou, twelcke om sijn situatie wille een vaste plaetse is ende voor de regieringe wat important, omdat se heel hooch leit tegen t'Ceulse lant aen, ende wel gelegen om den pas op Rijnberck meer te ontveiligen. Clout liet op thuys sijnen lieutenant met 40 man te voet ende 20 ruyteren, ter tijt toe bij Sijn Ex^cie^ op de besettinge soude wesen geordonneert, die den xiiij^en^ daeraf de tijdinge creegh ende terstont ordre op de besettinge ende bewaringe van dien stelde, achtende dat den Graef van Isenburch nu wel soude weten wat hij wilde seggen.

In dese tijt scheen een clein vier in Duytslant te ontstaen, twelcke wel

veel moeite noch mochte maken. Die van Ceulen hadden een jonge dochter verclaert voor bastart ende illegitime ende geen erfgenaem van haer vader te mogen wesen, omdat haer vader sijn huysvrouwe in de Luterse ende niet papiste kercke getrout hadde, ende niettegenstaende t'appel met inhibitie van t'camergericht, wilden sij mette executie deurgaen op t'aenhouden vanden Coadjutor ende andere papisten tegens den raedt vanden Churfurst, daeraf de assesseurs van tcamergericht elcx heur principalen hadden veradverteert, sonderlings die van de Evangelische ofte Ausburchse confessie waren, die heur dese sake so verre aennamen, dat se seiden selfs geen goet nochte digniteiten te hebben als dat stuck so verstaen soude werden, dewijle heur ouders meest mede niet anders getrout en waren, ende hadden daerom aen den Keiser ende oick die van Ceulen tot datelijcke afdoeninge vande sake gescreven.

Den Grave van Essex hadde een groote indignatie geschept op de Raeden vande Coninginne, die hem van tgroote credyt, daerinne hij was, so laech ende cleyn gemaeckt ende voor alle de werelt gediscrediteert hadden, ende scheen daerom te soucken eenige middelen om hem daerover te wreecken, twelcke also het sonder force niet en was te doen, begonst hij daertoe te handelen met vele heeren, baroenen ende edeluyden, daeronder de voornaemste waren de Graven van Rutlant ende Southampton, Cristoffel Blunt, sijn stiefvader, Jhon Davis ende anderen, meest opgemaeckt bij Milaide Ritche sijn suster, die met een groote animositeit om den hoin haer broeder aengedaen ontsteecken was, ende veele vande heeren tot teickenen ende beloven aen dit exploict gebracht hadde, maer hij en constet niet al bedectelijck genouch beleiden. Hij hadde een camerling, genoemt Wijseman, die hij veel vertroude. Dese wetende tsecreet vande handelinge hadde hem laten winnen bij den Secretaris Cicil ende de sake aladvenant die voorts ging t'elcken ondeckt, ende so nu de saken so verre waren gecommen, dat hij voor seecker yet feitelijcx wilde voernemen, dede de Coninginne haer raedt den xvij^{en} deser vergaderen ende hem ontbieden om in den raet te commen, maer hij antwoorde, dat hij nu lang genouch voor een spot van sijn vianden hadde gedient, ende tselve niet langer en dachte te lijden, dat sijn lijf ende goet voor de Coninginne was, ende bad, dat sij ten lesten selfs hem eens recht wilde doen. Maer hij hierdeur bemerckende dat sijn voornemen de Coninginne ontdeckt was, nam voor sijn saken te verhaesten, ende ontboot dien nacht eenige heeren ende edeluyden t'sijnen huyse, mette welcke hij sijn voornemen meinde te executeren, hoewel dselve alles ongewapent waren. Den xviij^{en} smorgens de Coninginne

van dese bijeencomtste in Essex huys verwitticht wesende, sondt Eggerthon, bewaerder vanden segel ende 2 andere vande voornaemtste van haeren Raedt metten grooten richter van Engelant aen hem om hem op hare indignatie te bevelen hem stille te houden ende niet te moveren. Hij dede dselve terstont alles sequestreren in sijn huys ende gevangen nemen, doende dselve bewaren bij sijn volck, ende daernaer ging hij uyten huyse mette Graven van Rutlant ende Southampton, de Lords Crumwel, Sandois, Montegel, sijn secretaris Herry Creef ende andere heeren ende edeluyden tot omtrent 100 personen toe, toinende op de straten totte luyden een fier gelaet, clagende over t'ongelijck dat hem geschiede, ende seide dat die vanden raedt hem in sijn huys hadden willen doen vermoorden, ende dat Cobham ende Raly daeraf de exploicteurs souden geweest hebben, ende commende also op de principale marckt vande stadt, tooch hij sijn rappier ende poignaert, gelijck mede deden alle de heeren ende edeluyden met heur dienaers, die bij hem waren, ende begonnen over de straten te loopen ende overluyde te roupen, dat men hem cracht ende gewelt dede, dat de burgers hem wilden bijstaen ende sijn leven beschermen tegen sijn vianden. Hierop creegh hij eerst een toeval van ontrent 700 ofte 800 knechts ende prentysen [1] vande winckels, maer geen sonderlingen aanhang van burgers, hoewel hij de principaelste straten deurliep, omdat de Coninginne daertegens eenige ordre in de stadt hadde doen stellen al van snachts te vooren, ende nu verstaende dat hij poochde de burgers op de been te helpen, sondt sij terstont herauten deur alle straten om de burgeren te bevelen dat se heur wachten souden Essex toe te vallen, daernaer noch ander herauten, scharpelijck bevelende dat alle personen Essex souden afwijcken, ende dewijle dit van hare sijde geschiede, liep den Graef met sijn volck vast deur de straten, daer onder wege bij hem quam den lord Meijer vande stadt met een groote suite, hem vermaenende stille te wesen ende heur geweer op te steecken, maer hij claechde denselven veel over t'ongelijck dat hem geschiede, ende seide tevreden te wesen hem selven in sijn handen gevangen te stellen, mits dat hij hem sijn leven wilde verseeckeren, die daerop antwoorde tot sulcx geen last te hebben ende ging also met hem eenige straten verre, Essex mette sijnen d'een sijde ende hij d'andere sijde, ende siende dat hij hem niet bewegen en konde sijn geweer op te steecken ofte hem stille te houden, scheide ten lesten wederom van hem af. Terstont daernaer gemoete Essex een Marischal

[1] Apprentice. — Leerjongen.

met een heraut, die opentlijck op de straten uytriep, dat de Coninginne Essex voor verrader hielt, ende alle die hem volgen souden; een van Essex suite meinde den heraut te deursteecken, maer hij ontreedet. Gelijcke herauten reden in andere straten om dselve verecondinge voor de derde reise alomme te doen, daerom niet alleen de burgers heur stille hielden, maer op veele plaetsen de kettingen begonnen te trecken. Den Graef al voorts gaende, quam ten lesten op een plaetse daer de kettingen opgetogen waren ende wilde met gewelt deur, daer vont hij eenige resistentie van ridders ende burgers so verre dat se naer hem schooten ende in sijn hoet ende mantel raeckten, ende sijn stiefvader Blunt seer gequetst werde, ende willende van daer een ander wech nemen om weder naer sijn huys te commen, vont de poorte gesloten ende daer oick resistentie, hebbende in t'innetrecken vande stadt gecommitteert die faute, dat hij de poorte niet beset en hadde, daer hij nochtans buyten woende. De rouwicheit vande proclamatien, die de herauten deden ende de resistentie die hem geschiede, causeerden dat veele niet alleen vande prentysen, die hem bij gevallen waren, maer oick van sijn suite, hem begaven, so dat sijn hoope hoe langer hoe cleinder werde, selfs den Graef van Rutlant geraeckte van hem wech, tsij om hem te begeven ofte in de foule. Essex dat bemerckende, ende siende dat sijn saken qualijck gingen, trachte naer sijn huys te commen, ende hoe hij langer ging, hoe hij swacker worde, so verre dat hij commende aen de reviere mer sijn vijfde starck was vande geenen, die de rappieren uyt hadden, ende dat in plaetse van burgers vele kinderen hem bestonden te volgen als oft een rasende mensche hadde geweest. Hij ende Southampton wilden met een schuyte over de reviere naer sijn huys varen, maer daer en was niemant, die hem oversetten wilde, so dat hij eenen met gewelt daertoe moste dringen. Rutlant geraeckte in een ander schuyte ende liet se afdrijven naer de brug toe, ende quam daer aen een schip, daerinne hij hem meinde te verbergen. Terwijle Essex staten aldus qualijck liepen, was den capitein Ferdinand Gorges, Gouverneur van Wicht (hem selven meinende met dese lache daet te voorsien ende tleven te salveren) van hem afgegaen ende gecommen in Essex logement, seggende dat Essex hem daer sondt, om de gevangen heeren vanden Raet te ontslaen ende bij de Coninginne te brengen. De wachters des gelovende, lietense gaen, ende Essex quam so veel te laet thuys, dat hij se van verre noch sach wech gaen, ende was deur dat evenement noch veel meer ontset ende genouch als desperaet. De Coninginne hadde gedurende dese factie so van haer hofgesind als anders te wege gebracht

omtrent 1^m peerden, daerover sij als Generael bij provisie stelde den lord Gray (die daechs te vooren uyte gevanckenisse ontslagen was) ende sondt hem terstont uyt om Essex huyse te besetten ende hem met alle sijn complicen gevangen te nemen, daertoe oick last gegeven worde aen alle de officiers van de justitie, ende in val dat Essex mocht poogen uyt sijn huys resistentie te doen, gaf sij last aen den heere Philps Sidnei (nu courageuser als tvoerleden jaer in Vlaenderen) om 2 stucken geschuts uyten tour te halen om thuys te beschieten. Essex en wilde thuys niet openen, maer stelde hem te weer, daerom d'anderen wachten mosten naer tgeschut, dat tsavonts gecommen, werde thuys beschoten, daerinne waren meest alle de vrouwen vande heeren die met Essex waren geweest, die terstont daer een seer groot gekarm maeckten, so dat men snachts thuys most openen, daer doen gevangen werde den armen onbedachten Grave van Essex met Southampton ende meer anderen, committerende noch die onvoorsichticheyt, dat hij niet en trachte langes de reviere te ontseilen, daer hij nochtans wint ende getije daertoe seer voordelijck hadde. Den Grave van Rutlant werde uytet schip gehaelt ende mede gevangen met Blundt, John Davis, Beinum, de twee broeders vanden Graef van Noorthumberlant, Charles ende Joos Lamt. Parchy, den Graef van Betfort, de Lord of Ritche ende meer anderen werden op suspicie gevangen. Men ving mede rontsomme menichte van ridders ende heeren, die binnen Londen gecommen waren, sommigen om met Essex geweest te sijn, ende sommigen alleen op suspicie. Met Essex werden gevangen sijn twee secretarissen, sijn hofmeester ende veel andere officiers en dienaers, in vougen dat dien ende den volgende dach gevangen werden een groote menichte van heeren, ridders ende edeluyden, daeraf de 3 Graven gebracht werden in den tour, ende Blundt, Jhon Davis, ende de voorneemtste vande ridders ende dienaers van Essex ofte met hem geweest, in verscheiden toornen ende gevanckenissen. Heur desseinen waren geweest de stadt oproerich te maken, de Coninginne te verseeckeren ofte ten minsten met haer danck ofte ondanck den raedt te veranderen, ende dat se dat doen souden met schijn van heur vianden te hove te besetten, de Coninginne te voet te vallen ende de vianden van tlant aen te wijsen, mits dat se heur vande stadt ofte den thour konden verseeckeren. Essex was gemoveert uyt particulieren spijt, ende eenige vande heeren met hem wesende, maer de ridders ende edeluyden vande religie meest omdat se sagen, dat men heur factie mede wilde onderdrucken, gelijck de papistige factie geschiet was, om de regieringe absolutelijck aen de royalisten ofte den raet ende officiers vande Coninginne

te brengen om de landen geheel naer den appetit van dien te regieren. Vele estimeerden dese sake van een sonderling bedencken ende naerdelich voor de Evangelische religie ende seer dangereus voor dit lant, omdat apparent was, dat de factie van deselve religie nu wel so verre soude mogen uytgeroyt werden, dat de papisten met meer advantagie weder de overhant souden mogen crijgen. De Coninginne was in de sake weinich ontset, omdat se tstuck te vooren geweten hadde ende so goede ordre deur de stadt gestelt, dat den Graef niet en hadde konnen doen. Hoewel men meinde dat se met alle hardicheit tegen hem naer gewointe van alle monarchen soude doen procederen, alleer yemant van buyten hem hierinne quame te vermengen, tsij uyt Schotlant ofte uyt Spangien, die mogelijck niet dan troublen daer in tlant en soucken, behalven dat die vanden Raedt siende dattet tegen heure particuliere personen gemunt ware, de Coninginne tegen dese arme heeren apparentelijck seer sullen animeren, daeraf men terstont de vruchte begonst te sien, omdat de Coninginne den xix[en] Februarij een verclaringe liet uytgaen ende publiceren, dat de Graven van Essex, Rutlant ende Southampton met meer andere edeluyden van qualiteit, wetende dat diverse van heure verradelijcke acten, so in Irlant met Tyrone beraemt als in Engelant, ontdeckt waren, op den xviij[en] hadden doen vangen den bewaerder van tgroote segel, den oppersten rechter in Engelant ende anderen van haren Raedt (gesonden tot Essex, ten einde hij openbaren soude sijn begeerten ende clachten, met belofte, dat dselve souden gehoort werden, indien hij wilde scheiden tgeselschap, die hij in sijn huys hadde doen vergaderen), dat sij last gegeven hadde dselve te vermoorden, indien sij heur souden vervoorden te ontcommen, ende daernaer in volle wapen een verraderlijcken inval in de stadt Londen hadden gedaen, ende sulcx in openbare rebellie waren vervallen, valschelijck uytgevende dat heur leven gesocht werde, ende andere inventien, om so de gemeenten op de been te maken ende verraderlijcke acten aen te rechten tegen haer persoin, haer stadt ende volck, om met de plunderinge van derselver goederen een deel desparaten menschen, sijn aenhangers, te versaden. Dat se contrarie de proclamatien bij haer herauten gedaen in wapenen waren gebleven ende diverse van haer onderdanen vermoort hadden, dat haer voornemen was belet ende de dry principaelste verraders, Essex, Rutlant ende Southampton in den tour gevangen met meer edeluyden van haer complicen, omdat de burgers vande stadt heur so getrou gethoint hadden, ende heur niet hadden willen bijvallen, dat se de burgers van deselve getrouwicheit ten hoochsten bedancte, ende dat se daerom voor

heur welvaert meer sorge sal dragen. Dat se noch niet en wiste hoe verre dese acte streckte ende wat personen voorder daermede besmet mochten sijn, maer naer de natuyre van alle rebellien, oirdelde dattet niet en was geschiet sonder instrumenten in diverse plaetsen gesonden te hebben, om de gemeenten tot oproer te verwecken, met lasteringe vande regieringe van haer principale dienaers, daerom sij belastte alle magistraten goede acht te nemen op alle onbekende personen ende de lasteraers van haer ofte haere regieringe, ende bij apprehensie van deselve, heure bose intentien te voorcommen, opdat de gemeinten in ruste gehouden worden, waeruyt alle man claerlijck konde oirdelen, dat de meininge niet en was dese sake te versoeten, maer met alle middelen totte uyterste bitterheit te brengen ende die op t'alderquaetste elck een voor te beelden.

Uyt Brabant liepen vast vele tijdingen vande jalousie, dwelcke was tusschen den Staten ende den Ertshertoge, omdat de Staten groote middelen geconsenteert hebbende, selfs die wilden administreren tot betalinge van terijsvolck, opdat die niet gediverteert en werden ende terijsvolck onbetaelt gelaten, sonderlings omdat sij sagen dat de hofhoudinge vanden Ertshertoge ende de Infante so uytermaten costelijck afliep, dat vele uytgaven, dat se daerinne consumeerden bij 30^{cm} £ jaerlijcx, daertegen den Ertshertoge hem formaliseerde, willende selfs den macht hebben om over de penningen te administreren.

De Staten van Hollant vergaderden den xx^{en} Februarij bijeen om te delibereren op de laest geconsenteerde middelen, die te beneficieren, ende waert mogelijck te compasseren tegen de lasten ende gedragen consenten, omdat se anders daertoe te corte quamen, mitsgaders om noch eenige nieuwe middelen op te stellen, ende bleven bijeen totten iij^{en} Marty toe. In heur vergaderinge werden naer gewoente veel nieuwe middelen voorgeslagen, maer daer en werde ten lesten niet aengenomen dan (noch op rapport) bewillicht een halve capitale impositie op den naem van ruytergelt, te heffen. Men delibereerde mede om ordre op de Almiraliteit te stellen om dselve uytet groote verloop te redden, ende op tstuck vande justitie van tlant, maer omdat de steden geinteresseert in de regieringe vande Almiraliteit geen redres van dien wilden lijden, liepet al infructeus af.

Den xxv^{en} Febrnarij cregen de Staten Generael brieven van Caron, houdende vande swaricheit der saken van Essex, dwelcke daerinne seer ontset ende becommert waren, niet om de sake wille, die heur niet aen en stont, maer om de vrese, die se hadden, dat mogelijck eenige calumniateurs daerdeur oirsake souden nemen heuren staet bij de Coninginne in bedencken

te brengen, als of de Staten zijn sake hadden toegestaen, die doch niet lievers en sien als de gerusticheit vanden staet van Engelant, mits de beroerte van denselve heur niet dan schaedelijck kan wesen.

Den xxvj^en Februarij hadde Sijn Ex^cie mette ruyteren van Wachtendonck een convoy doen doen van cruyt ende andere amunitie naer thuys te Cracou, ende so se in twedercommen waren, ontmoeten zij veel cornetten ruyteren vanden viant (die eenige heeren naer Dusseldorp geconvoyeert hadden tegen de bruyloftfeeste vanden Marquis van Burgau met Jouffrou Sibille van Cleef.) Deze sloegen heur in de vlucht ende cregen wel 30 peerden ende ruyteren, dewijle de anderen niet en wisten dat daerontrent viant was. Dit huwelijck was bij den Keiser aengedreven, omdat hij alle de kinderen vanden Ertshertoge Ferdinando van Tyrol gedaen ontbloot hebbende van heur patrimoniale goederen, onder pretext dat den vader hem mishuwelijckt hadde, nu dselve sochte te brengen in andere huysen om so weder ander goet te mogen crijgen. Deze alliantie was velen in dese landen seer suspect, omdat se metten huyse van Oistenrijck geschiede, die alles deser landen viant waren, ende dat oick desen Marquis uytermaten Jesuitich was, met wiens alliantie men socht alle de goederen van Cleef aen Oistenrijck te brengen, in val den Furst quame te stervens onder kinderen.

De maent van Maerte was deurgaens quackelende weder met veel coude vriesende dagen, maer en maeckte nergens geen vast ijs.

In tbegin van dese maent toogh den Grave van Noorthumberlant in haeste naer Zeelant om in Engelant te commen, daer hij vande Coninginne bescreven was, niettegenstaende eenige excusen, die hij soude mogen nemen, doch om tquade weder most hij noch eenige dagen in Zeelant blijven. In de beroerte van Engelant waren mede 2 van sijn broeders gevangen. Vele meinden dat hij so hart bescreven was, om mede te staen over de jurisdictie vande sake van Essex ende vande anderen, daermede men in Engelant seer doende was, ende den lesten vande voorleden maent werde daerinne so verre geprocedeert, dat Essex ende Southampton opentlijck ter doot gecondemneert waren, wesende sijn rechters den Lord Buchorst, grooten Tresorier, representerende de Ma^t, geassisteerd met alle de coninglijcke officieren. De Pairs waren 7 Graven, 1 Viconte ende 15 banderheeren, als de Graven van Oxfort, Scheresbery, Derbie, Comberland, Worcester, Sussex, Hertfort, Lincoln ende Nottigam, Viconte de Bundin ende de Baroenen de la Ware, Morlay, Cobham, Staffort, Grey, Lumbey, Windsore, Ritche, Darcy, Shandois, Humsden, Sr Jhon de Bletho, Burgley, Compton ende Hauwert van Waldon. Essex ende Southampton hadden

gaerne gerecuseert heur particuliere vianden, die in de vergaderinge saten, maer dat werde heur geweigert, ende mosten heur verantwoorden ende recht verwachten. Essex dat siende, voer voorts tot sijn defensie met hooge woorden, seggende dat hij geen verrader en was, dat hem noyt verraderie in thart en was gecommen, dat hij niet en wiste wat dat waere. Dat Cicil, Cobham ende Rhaly sijn vianden waren, dat sijn actien niet en waren geweest tegen de Coninginne nochte haren staet, maer alleen om hem te wreecken van sijn vianden, accuseerde eenigen vanden Raedt van affectie aen den Coning van Spangien te draegen, die daerom niet en sochten dan den staet van Engelant onder schijn van pays te subverteren ende hem ende anderen (die daertegens waren geweest ende gaerne gesien hadden, dat men den Coning van Spangien op sijn eigen dam werck gegeven hadde) om den hals te helpen. Dat den Secretaris Cicil selve hadde willen voorderen den tytel vande Infante van Spangien totte croone van Engelant, waertegens Cicil hemselven ten besten mogelijck excuseerde mette heere Knouleys, seggende de woorden so niet gegaen te wesen. Essex excuseerde mede seer de andere heeren met hem gevangen, ende scheen weinich staets op de genaede te maecken, verhaelende dat hij mogelijck om geen genaede en soude spreecken, ende dede sijn excuse met een tamelijck goede constantie, altoos meest souckende te delueren, dat hij geen verradie tegen de Coninginne nochte haeren staet en hadde voorgehadt. Southampton humilieerde hem ende versochte genaede ende excuseerde hem ten besten mogelijck van verraderie, dan om te wesen een groot favorit van Essex moste hij met hem een fortune loopen. Ende naerdat sij beide hadden geseit ende den Raet voors. lang op de sake hadde gedelibereert, werde heur sententie van te moeten beide sterven uytgesproocken bij den Tresorier. Essex dat hoirende seide, ghij hebt mijn bloet gesocht, nu sult ghijt hebben, maer tsal in tlange ofte in teorte over u hoofden noch gewroocken werden ende excuseerde nochmael seer Southampton ende alle de andere heeren. Southampton bad om genaede ende werden so tsamen weder naer den tour gevoert tot dat de Coninginne tottet doen executeren van deselve sententie soude disponeren. Tot tverhaesten van heur sake holp veel, dat eenige ridders hadden willen voornemen de Coninginne in haer camer te forceren, ende haer te doen teickenen een acte om Essex ende d'anderen uyten tour te verlossen, waerover den j[en] Marty als een verrader gesleipt, gehangen ende weder afgesneden, noch levendich, gequartiert worde een Capitein genaemt Thomas Lee. Doch naer de sententie tegen den Graef van Essex uytgesproocken, werde

de executie getraineert totten vj^en tsavonts, dat de Coninginne last gaf mette executie tegen hem voorts te varen op morgen. Dit werde hem noch dien avont so hij al in sijn bedde lach aangeseit, waerom hij stracx opgestaen is, ende hem tot meditatie ende bidden begeven heeft den heelen nacht deur. Smorgens ter clocke vijf uyren heeft de Coninginne (naer haer gewoente in gelijcke executien) den ridder Careu afgeveerdicht om d'executie te doen ophouden. Ter clocke ses heeft sij geboden, dat men mette executie soude voorts varen, ende ter clocke 7 heeft sij ter contrarie wederom gesonden meester Kilgerey om die op te doen houden, maer eer die aen den tour quam, was d'executie al gedaen op een scavot gerecht binnen in den tour niet wijdt vande capelle, daerom de executie te sien doen gesonden waren de Graven van Comberlant ende Herfort met de lords Bindon, Hauwaert ende Courtenay. Den Graef van Essex daer gebracht wesende, dede een corte ende pertinente confessie van alle sijne sonden, principalijck in sijne jeucht gedaen, heeft God gebeden hem dselve te willen vergeven, mitsgaeders dit sijn laetste bloedich feit, versouckende dat sijn doot mochte geaccepteert sijn voor sacrificie van alle sijne misdaden ende voor alle de heeren ende edeluyden, die hij in trouble gebracht hadde. Daernaer heeft hij hem bereit totte doot, seggende dat hij geen Atheist nochte papist en was, maer bekenner vande ware Cristelijcke religie, daerinne hij van jongs opgevoet was. Seide dat hij noyt in gedachten hadde gehadt yet quaets voer te nemen tegen de Coninginne ofte haeren staet, dat hij alle de werelt syn doot vergaf, ende versocht dat alle de werelt hem vergeven wilde. Daernaer versocht hij dat alle de omstanders met hem een gebet onses heeren wilden seggen, dat met een goet verstant gedaen, heeft hij sijn tabbart ende wambois uytgedaen ende hem seer couragieuselijck ende patientelijck op den block nedergeleit, streckende sijn armen uyt ende roupende Heer Jesu ontfangt mijn siele. Den scherprechter heeft hem thooft met dry slaegen afgehouden, sonder dat hij hem merckelijk beroerde, maer naer de eerste slach vanden bijl leide hij sijn handen tsamen ende is so gestorven tot verblijdinge van alle sijne vianden, daeraf men seit dat Sr Walter Rhaly in een venster stont ende d'executie sach doen, ende bedroevinge van menich mensche, die vande ware religie waren, als eenige volgende dagen daernaer binnen ende buyten Londen wel te bemercken was, die seer speet dat de Spangiaerden aldus sagen sterven een van heur meeste vianden. Tottet executeren van Southampton en was om sijn sieckte wille geen last gegeven, daerom hij noch bleef sitten, gelijck mede Essex suster, Milaide Ritche, die veel vande heeren ende edelen tot dit geper-

suadeert hadde, ende daerom seer stricktelijck gehouden werden. So voor als naer hem werden mede geexecuteert sijn stiefvader Blunt, beide sijn Secretarissen ende de voornaemste officiers van sijn huys, die eenige kennisse van syn voornemen hadden gehadt, maer Rutlant met meest alle de andere heeren ende edeluyden werden alles opgehouden, doch daernaer mede gecondemneert de ridders Jhon Davis, ende Beinum ende Charles Davis was mede in groot pericule om een voorgaende dootslach bij hem gedaen, ende om sijn groot goet, daerop seer gevlamt werde. Voor Essex doot was bij hem gecommen den grooten Almiral Milord Hauwert, hem aenseggende, dewijle hij nu doch most sterven, dat hij de Coninginne ten gevalle wilde verclaren dry poincten ende haer daerinne believen, daertoe hij antwoorde te vreden te wesen, mits dat men hem weder dry cleine saken wilde consenteren. Hauwart versocht overleveringe van een brief in parquement gescreven, daer alle sijn geconfedereerden geteijckent hadden. Item vande swarte beurse, daerinne de confederatien lagen, die hij om den hals hadde, doen hij over de straten van Londen ging, ende uyterlijcke verclaringe van sijn intentie in sijn voornemen. Essex versocht voor sijn doot te mogen spreecken met Southampton, dat de Coninginne sijn vrouwe ende kinderen wilde genadich wesen ende vergeven aen so veel heeren ende edeluyden, die met hem onwetende in dit parquet alleen om sijnen twille gecommen waren. Ende antwoordende op de versoucken vanden Almiral, seide den brief mette borse verbrant te hebben, terwijle sijn huys beschooten werde, omdat daerdeur niemant meer in lijden soud commen, ende sijn meininge anders niet geweest te sijn als hem te wreecken van sijn vianden, ende uyten Raedt vande Coninginne te doen vertrecken de Pensionarissen vanden Coning van Spangien, die hij aen Hauwart noch noemde, begerende dat hij sulcx alles de Coninginne selfs wilde refereren. Hauwart antwoorde op sijn versoucken, consenteerde hem te mogen spreecken met Southampton, ende seide dat de andere poincten dependeerden vande goede gelieſte vande Coninginne, die wel so barmhartich was, dat daeraen niet en viel te twijfelen, of sij soude daerinne alles doen wat haer mogelijck was. Southampton bij Essex commende, embrasseerden sij malcanderen, ende Essex beclaechde seer t'ongeluck van Southampton, dat hij om sijnen t'wille in lijden was gecommen, ende naer veele beclaechredenen over ende weder, waren sij weder van malcanderen gescheiden. Men verstont anders dat veele heeren in Engelant geintercedeert ende gebeden hadden voor den Grave van Rutland, ende dat daerom sijn sake opgehouden was.

In dese tijt was in Engelant den Hertoge van Bouillon bij den Coning van Vranckrijck daer gesonden, maer men en wiste niet opentlijck wat hij daer dede.

In tbegin van dese maent screven de Staten aen alle ritmeesteren ende capiteinen om heure compagnien te versterсken elcx op tgetal van heur bestellinge, ende die gereet te hebben tegen den j[en] Aprilis toecommende.

Den iiij[en] Marty cregen de Staten Generael brieven van heuren agent in Vranckrijck van den xvij[en] Februarij, houdende dat den Hertoge van Savoyen verstaende de comtste vanden Secretaris vanden Legaet vanden Paus naer Turino, snachts te vooren de poste hadde genomen ende naer Pavie was vertogen om metten Graef van Fuentes te spreecken, ende nu tegen hoipe vanden Coning van Vranckrijk ende van thof difficulteerde den pays te teickenen, omdat men afgeworpen hadde tfort S[te] Catherine, dat hij daer en tusschen hadde doen revictailleren Bourg en Bresse, deur den Heere van Wigny, ende so men seide doen overvallen Charbonnieres. Dat den Paus Aldebrandino in poste naer den Hertoge hadde gesonden om hem tot aengaen van den pays te disponeren met comminatie selfs vande spirituelle ende temporelle macht, ende dat den Paus den Coning daervan hadde verwittícht. Dat den Coning meinde dat den Hertoch de vrede niet en soude aengaen ende daerom weder naer Lyons naer den constabel (die met Villeroy, Sillery ende Jamyn daer was) doen marcheren t'regement van Picardie. Dat den Coning verclaert hadde den pas aen de Spangiaerden bij pays niet te konnen weigeren, dan dat bij oirloge daervoeren geen vrese en was, nietemin dat de Staten bij pays altoos souden konnen weten, hoeveel volcx passeert, om heur desseinen daernaer te dirigeren. Dat den Coning aen den Prince van J'enville verbooden hadde met eenich volck in dienste vanden Ertshertoge te gaen op indignatie, niettegenstaende d'intercessie van Ayole, Agent vanden Ertshertoge, ter contrarie, seggende den Coning oick voor de Staten des verboden te hebben. Dat den Coning op den ambassadeur Taxis niet wel te vreden en was, omdat hij eenige heimelijcke communicatien metten Hertoge van Savoyen hadde gehouden. Dat den Coning verclaerde tijdinge van sijn agent van Bruessel te hebben, dat de saken vande Ertshertogen waren in confusie, vol gebreck van gelde ende heur personen veracht vande Nederlantse heeren, omdat se de privilegien niet en onderhielden, dat se oick geen Nederlander in Vranckrijck tot Agent en hadden willen hebben, omdat dselve, hoe getrou die oick sijn, te seer naer heur vrijheit trachten, die men daerom onder moet houden ende tot sulcke secreete saken van state geen anderen en mach

gebruycken als Spangiaerts ofte Italianen. Dat den Coning verclaerde dat de preparaten in Biscayen cesseerden om 5^{m} man in de Nederlanden te brengen, doch dat hij Agent verstont, dat daer noch 12 schepen waren met Wackene ende 16 galeijen voor Spinola om naer Vlaenderen te gaen, ende dat hij achte dat den Ertshertoge oick trachten soude sijn secours te crijgen. Dat in Biscayen waren 400^{m} ducaten, die se niet en wisten hoe over te brengen, dewijle den Coning van Vranckrijck geweigert hadde die deur sijn lant te laten passeren op pretext dat de coopluyden van sijn lant onder dien schijn mede veel gelts mochten uytvoeren. Dat den Ertshertoge de Coninginne van Engelant hadde doen aengeven, dat se niet en hadde te bevresen voor de comtste van sijn volck uit Spangien, dewijle die niet tegen haer, maer tegen de Staten quamen, ende dat se soude willen doen voortsgaen de handelinge van pays met bravade presentatie, dat hij haer gedeputeerden soude doen defroyeren, indien sij in sijn lant wilden commen tracteren, maer dat sij des afgeslagen hadde.

Den vij^{en} Marty quam tijdinge van Bruessel, dat ordre gestelt was om alle de gevangenen tegen den Almirante te wisselen; ende om de rantsoenen ende costen hier te mogen betalen, quam een wissel van 75^{m} ℒ ter dispositie van den Almirante, waerom den Almirante tstuck van alle de verteerde costen ende rantsoenen terstont dede accommoderen, ende de Staten Generael om een uytcomtste in de sake te vinden, resolveerden daernaer dat alle heur crijsvolck nopende t'rantsoen der gevangenen vanden viant, souden moeten te vreeden wesen metten tauxe van tquartier, sonder aenschou te nemen, dat se daermede so veel menschen in heuren dienst wesende offendeerden, ende dat se vanden Almirante onder pretext vande gemaeckte rantsoenen te ontgaen, afgeperst hadden noch 6^{m} ℒ. Dit deden sij om beter middel te hebben om Graef Lodewijck voor den Almirante ende de heere Vere voor Luys del Villar te contenteren, om niet genootsaeckt te wesen daertoe penningen uyte provincien te trecken, die bij dit accoort meest gebeneficieert mogen sijn.

Den x^{en} Marty creegh men tijdinge dat den viant thooft noch al naer Oisteinde hadde, ende daertoe alle sijn voetvolck uyt Brabant naer Vlaenderen dede marcheren, ende mits alle advertentien nu lange daerop hadden geloopen, ende de Staten vreesden dat den Heere van Cruyningen de travail van tbeleg niet en soude konnen verdragen mits sijn indispositie, ende dat daerom de saken mosten versuymt werden, hadden sij al over eenige dagen den selven heere van daer ontboden ende bescreven om hem

in andere saken te gebruycken, [1] ende men tracteerde vast metten Colonnel van der Noot, om daerinne te gaen, ende geduyrende tbeleg daer te commanderen, die tselve wel bereit was te doen, mits daerop treckende gagie, twelcke wat vreemt dochte, omdat geen ander Colonnellen op sulcke commandementen gagie en trecken. Anders begonnen de Staten oick seer te besoigneren om de fortificatie vande plaetse te doen verhaesten, ende dselve met meer volcx ende amunitie te doen voorsien.

Den xiiij[en] Marty cregen de Staten Generael brieven van Aerssen vanden 24[en] Februarij, houdende dat den pays doen noch gedifficulteert werde,

---

[1] Sedert eenigen tijd schenen de Staten Generaal tot de overtuiging gekomen te zijn, dat de Heer van Cruyningen niet was opgewassen tegen de zwaarwigtige taak van bevelhebber in eene belegerde vesting. In Januarij bijv. was er eene rekening bij hen ingekomen over eenige duizende guldens tot fortificatiewerken bestemd, welke zoo vol onnaauwkeurigheden was, dat men besloot ze »met goede discretie« aan den gedeputeerde Coren te Ostende te zenden, om daaromtrent een onderzoek in te stellen. Meer dan waarschijnlijk is het, dat de rapporten van Coren veel tot die minder gunstige meening hebben bijgedragen: ten minste deze schijnt het nog al oneens geweest te zijn met van Cruyningen. Een zeer goed ingelichte spion berigtte den vijand, »que pendant l'espace qu'il avoit sejourné en Ostende, y étoit arrivé un commissaire, expres envoyé de la part des Etatz, afin d'aviser aux plus urgentes refections des degatz de la mer; qu'entre le Gouverneur et ce même commissaire s'étoit passées de longues contestations.« (De Bonours, Le memorable siege d'Ostende, pag. 6). Den 14[en] Februarij schreef Coren aan de Staten Generaal, dat noodzakelijk naar Ostende gezonden moest worden »een goede Coronel ofte twee alsoe die Heere Gouverneur niet alleenlick qualick te voet maer oick seer qualick bespraect is.« (Lias loopende, 1601, op het Rijks Arch.).

Den 2[en] Maart besloten de Generale Staten na gehoord advies van den Raad van State en van Zijn Ex[cie], den Heer van Cruyningen aan te schrijven: »Alzoo men Zijn L. van meyninge is te gebruycken in eenigen dienst vanden lande, dat dezelve daerom niet laten en wil, hem terstonts herwaerts te vervuegen ende zijne zaken daernae te schicken om alhier een ruymen tijt te blijven. Zijn L. adverterende dat men op het commandement binnen Ostende heeft versien.« Later werd besloten, het woord »middelertijt« in den laatsten volzin in te lasschen. (Resol. van den Raad van State, 6 Maart 1601.)

De Prins was van oordeel, dat men Vere naar Ostende moest zenden, maar daar hij begreep, dat deze het commandement niet zoude op zich nemen zonder vergunning van Koningin Elisabeth, meende hij, dat niemand daartoe beter geschikt was dan de Kolonel van der Noot, wien men eene voorloopige acte zou kunnen geven. (Resol. van den Raad van State, 3 Maart 1601). Met dit voorstel vereenigde de Raad zich twee dagen later, en ook de Generale Staten hechtten er hunne goedkeuring aan.

Eenigen tijd daarna adviseerde de Prins, dat de Raad van State den Heer van Cruyningen »rondelijck ende courtoiselijck zoude aenseggen de redenen waerom dat zij Zijn L. vuyt Ostende hebben ontboden« (Resol. van de St. Gen. 20 Maart 1601), en eene maand later besloten de Generale Staten, de Staten van Zeeland te verzoeken, den Heer van Cruyningen weder van hunnentwege in den Raed van State te willen stellen op zijn voorgaande tractement, en werd voorgeslagen, hem van wege de generaliteit aan te bieden het commissarisschap-generaal van de monsteringen. (Id. 21 April 1601.) Uit de resolutiën van den Raad van State blijkt, dat hij daarin den 26sten November daaraanvolgende weder zitting nam.

ende dat den Hertoge van Savoyen 15 dagen tijts versocht hadde om hem te beraden, of hij den pays soude teickenen ofte niet. Doch eer de Staten desen brief ontfingen was den pays bij hem al geteickent, geagreert ende aengenomen. Hij schreef mede, dat den Coning ende sijne officiers als noch persisteerden, indien de oirlogen voirts gingen, dat hij dan dese landen geen gelt en soude konnen geven, mits sij meer vruchts vande oirlogen souden trecken als van tgelt, maer indien den pays aenging, dat hij dan so veel soude furneren als tvoorleden jare, te weten 150^m cronen. Dat oick den Coning hem verseeckert hadde, dat vande vredehandelinge van Engelant niet commen en soude, ende dat hij daer verstaen hadde, dat de rustinge van Spangien noch voortging, ende dat daerom aldaer gearresteert waren alle de France schepen, onder pretext, dat die gelt uytet lant tegen de ordre voeren, ende dat den Coning in wederwraeck geweigert hadde tSpaense gelt deur sijn lant te laten gaen, dat men vermoede dat se mette selve France schepen de oversettinge van heur volck in t'Nederlant souden willen doen.

Den xv^en Marty quamen uyt Vrieslant wederom in den Hage de Heeren Foock ende Voocht hebbende de saken daer so verre gebracht, dat de differenten waren ten deele ter neder geleit, ende dat de Staten van tlant t'collegie wederom bijeen hadden gebracht ende doen commen tot Lieuwaerden, ende daertoe alle de proceduren van thof geenerveert van cracht ende executie, ende om de sake gehelijck te assopieren, werde bij eenigen in de Staten aldaer so verre genegocieert, dat de Staten eyntelijck waren ontslooten alle degeenen, die van wegen heure provincie in regieringe waren geweest tegen May toecommende af te setten ende privatos te maken, om also sonder bedencken van dese ofte van die alle die heete turbulenten geesten quyt te worden ende geheel nieuwe ende anderen in de regieringe te committeren, twelcke bij velen seer vreemt gevonden worde, vresende dat deur nieuwe ende in regieringe onervarene lichtelijck meer misverstant soude konnen ontstaen als nu ter neder geleit was. Dit ende de swaericheiden in de regieringe van Groningen ende Omlanden ende van Zeelant scheen een groote verachteringe in de saken vande Generaliteit te sullen maken, indien den pays van Savoyen voerts ging, ende een deel vande macht van die oirlogen tot assistentie van den Ertshertoge quame, daeraf vast alle dagen meer advertentien quamen.

De Staten van Hollant waren wederom bij een vergadert vanden xij^en Marty af totten xix^en toe op tstuck om nieuwe middelen op te stellen ende de anderen te beneficieren, ende resolveerden ten lesten eintelijck te heffen

een halve capitale impositie onder den naem van ruytergelt ende verhoginge vanden iij^{en} penning in de imposten van wijn ende bier ende van tlindelaken.

Den xxj^{en} Marty werden twee vischers schuyten voor Schevelinge genomen bij een schuyte van Duynkercke so naer aen lant, dat ment sien konde, daerover onder de vischers aldaer een grooten schrick quam.

Overmits men alle preparatie begonst te doen om de gevangenen vanden viant tegen die vande Staten te wisselen tegen den iiij^{en} Aprilis volgende tbescheit daertoe vanden Ertshertoge gecommen, sonden de Staten Generael den xxij^{en} Marty naer Brabant den commissaris Francois Doublet met pasport vanden Almirante ende de lijsten der gevangenen om te sien, hoe naer deselven tot Antwerpen waren. Men hoirde noch van alle canten dat tbeleg van Oisteinde voorts ging ende dat den Ertshertoge middelertijt om alle invallen in Brabant ofte diversien te beletten, alle sijn ruyterie deur de steden van Brabant liet verdeilen. Dat hij afgereickent hadde mette gemutineerden van Diest ende daeraen wel gespilt 20^{em} £ om heur te betalen boven tgeene sij uyte contributien hadden getogen, ende dat hij naer Weert gesonden hadde een goet getal commissarissen om mette gemutineerden aldaer mede af te reeckenen.

Men verstont oick dat wederom eenich misverstant ontstaen was tusschen den Graef ende de stadt van Emden, omdat de Graef de wachten vande stadt wilde afgeschaft hebben, mitsgaders de impositien in stadt opgestelt tot vindinge van heur lasten, ende dat hij daer eintelijck meester wilde wesen, daerop bij eenigen uytgegeven worde, dat den Graef heimelijck eenige ruyteren hadde gelicht ende de stadt hadde willen innemen.

Overmits de consequentie vande sake tot Ceulen seer verre sach, dat men voor bastarden soude houden ofte oirdelen alle degenen, wiens ouders niet in de Pauselijke religie getrout en waren, ende dat sulcx oick seer schadelijck was voor alle alliantien, die in dese landen ofte uyt dese landen in huwelijcken geschieden ende van groot bedencken voor de gemeine commercien, omdat alle personen uyt dese landen bij dien wech pericule souden mogen loopen, dat heure copmanschappe heur in Duytslant met sulcke calangien afhandich gemaeckt souden konnen worden, so hebben de Raden van State den xxiij^{en} Marty, antwoordende op seeckere clachtbrieven vande gedeputeerden vanden Westfalischen Creits, aen deselve mede gescreven, dat sij souden willen de hant daer aen houden, dat sulcke proceduren mogen ophouden ende voerhoet worden om redenen voors., ofte so men den vianden te gevalle daermede voorts souden willen gaen, dat dan de onderdanen van denselven Creits lichtelijck deser landen crijs-

volck souden verwecken om sulcx te wreecken, twelck sij qualijck souden konnen verhinderen.

Den Grave van Hohenloe quam den xxv^{en} Marty in den Hage om sijn private saken.

Den xxviij^{en} Marty werde wederom voor Scheveling een vischers schuyte genomen, twelcke een groote crete ende verslagentheit onder den vischers maeckte.

Ten selven dage begonnen de Staten Generael commissarissen uyt te senden ende ordre te stellen om alle de gevangenen vanden viant vanden slach van Vlaenderen uyte steden te trecken ende bijeen te brengen om naer Lillo gevoert ende daer gewisselt te mogen werden tegen den iiij^{en} Aprilis, maer mits den Almirante sijn eigen uytcomste in bedencken begonst te stellen, ende daerom versocht hadde mede te mogen uytgaen ende aen de Staten gesonden hadde een formulier van een obligatie ende borchtochte voer de gevangenen van Spangien, hebben de Staten Generael niet goet gevonden hem terstont mede uyt te laten eer heur bleeck vande loscomminge van alle de gevangenen van t'Nederlant, behalven dat den Almirante sijn cautien voor de gevangenen van Spangien geclausuleert hadde, te sullen vrij sijn, bij aldien hij middelertijt quame te sterven; twelcke de Staten also niet en verstonden, maer meinden dat sij, ontslagen hebbende sijn persoin, van heur sijde voldaen hadden, ende dat hij daerom cautie moste stellen voor de effectuele voldoeninge oick van sijne sijde. Nietemin om hem geen naerdencken te maken, screven aen hem dat sij begeerden de obligatie ende borchtochten ingestelt te hebben naer den teneur van t'accoort, ende dewijle de wisselinge vande gevangenen van t'Nederlant doch voor soude moeten gaen, dat hij die wilde doen voorts gaen, om dan op sijn sake alleen te letten. Dat men ter goeder trouwen t'accoort soude volbrengen, ende so hij meinde dat in de wisselinge swaricheit soude vallen, dat hij den Staten ten eersten daeraf wilde verwittigen, om geen voorder costen te doen, die doch tot sijne lasten souden moeten commen, ende daermede niet te vreden sijnde, deden den xxix^{en} tsavonts deur den Heere van Tympel daertoe noch aen hem scrijven.

Den xxix^{en} Marty creegh men noch al tijdinge van tbeleg op Oisteinde gedestineert, waerom de Staten ordre stelden om meer volcx daerinne te senden, ende de stadt van alles wel te doen voersien.

Desen dach werden eintelijck afgeveerdicht den Vice-Almiral Jan Garbrants met sijn vier commissarissen ende de scheepscapiteinen die op de custen van Vlaenderen souden gaen, met last heur derwerts te maken so

haest doenlijck soude wesen, daertoe oick aen alle de capiteinen commissien gegeven werden, daerop sij ten selven dage eedt deden aan Sijn Ex[cie] ende eenige gedeputeerden van de Staten Generael.

In tbegin van April was men vast doende om alle de gevangenen voer Dordrecht bijeen te doen commen volgende den bestemden dach, maer alst op t'nijpen quam, difficulteerde den Almirante selfs de wisselinge, willende eerst verseeckert wesen vande middelen tot sijn loscommen, ende dat de heeren Staten eerst souden verclaren met wat cautien sij sullen te vrede wesen nopende tstuck vande gevangenen van Spangien, omdat hij vreesde, dat men daerop naderhant soude disputeren, ende hem sijn loscomminge traineren. Doch de Staten lasten evenwel voorts te gaen mettet bijeenbrengen vande gevangenen, om van heur sijde te thoinen, dat se bereit waren de wisselinge te doen. Ende om den Almirante mede te interpreteren tstuck vande cautien, ontwierpen sij daertoe een obligatie ende noemden 12 personen om elcx voor 25[m] ℒ cautionaris te worden; ende om de wisselinge met ordre te doen doen, committeerden sij daertoe den heere van Tympel ende heuren Advocaet-Fiscael, die den iij[en] Aprilis uyten Hage vertogen naer Rotterdam, daer se ordre stelden om den gevangenen daer wesende mede te nemen, ende voor Rimmerswale, daer se gelast waren te blijven met de gevangenen op bescheit, verseeckert te mogen wesen met 2 oirlochschepen, ende toogen so den iiij[en] voorts naer Dordrecht, daer de gansche gemeente op de been was, meinende dat den Almirante selfs quame. Hier stelden sij mede ordre om alle de schepen daer gevangenen inne waren te voorsien met noch 5 dagen vivres, danckten daernaer af ende sonden wederom de schepen met alle de commissarissen, die de gevangenen daer gebracht hadden, ende namen op twee schepen noch mede 60 soldaten vande compagnie van Solms, ende sijn so den v[en] tseil gegaen ende gecommen tot voor de plate, daer sijt om den starcken contrarien wint strijcken mosten. Den vj[en] en konden sij niet voorder commen als voor Vianen, omdat de wint noch verhief. Den vij[en] quamen sij voor Rimmerswale ende vonden daer de twee versochte oirlochschepen, daerom sij tconvoy van soldaten wederom sonden, ende verstaende dat de gevangenen van Zeelant van Lillo wederom gesonden waren, hebben sij de schepen met gevangenen in bewaringe vande 2 oirlochschepen daergelaten, ende sijn selfs mette jachte naer Lillo gevaren om te verstaen wat den commissaris Doublet in Brabant hadde genegotieert, ofte wat ordre vanden Ertshertoge totte wisselinge was gestelt. Item vande gedeputeerden van Zeelant te vernemen wat ordre gestelt mocht

wesen tottet bijbrengen vande gevangenen uyt heure steden. Tsavonts daer commende, en vonden sij geen ordre vanden Ertshertoge totte wisselinge, maer wel den commissaris Doublet, die al op Dynsdage van Antwerpen was gescheiden ende bij brieven aen de Staten Generael gescreven hadde sijn besoigne. Zij hebben hun last aen de gedeputeerden van Zeelant gethoint ende versocht, dat se de gevangenen wederom ontbieden souden, omdat dselve bij misverstant terugge ontboden, ende sulcx desen dach weder naer Zeelant gesonden waren. Sij hebben Doublet weder gesonden naer Antwerpen ende gelast daer te blijven totte wisselinge toe, van alles goede notitie te houden ende den gecommitteerden te verwittigen. Sij screven mede aen Don Augustijn Messie, dat se mette gevangenen daer waren, bereit om de wisselinge te doen, indien hij mer last daertoe vanden Ertshertoge hadde, daermede Doublet den viij^{en} vertooch, ende den heere van Tympel ende Fiscael voeren wederom naer Rimmerswale, versocht hebbende op die van Zeelant alle depeschen te openen, ende naer verlesinge aen heur naer Rimmerswale te senden. Sij hadden met Doublet laten uytgaen de alferes Juan de Cariague ende St Jago de Brandeso met last dat Cariague wederom soude commen, ende heur rapporteren de eintelijcke intentie vanden Ertshertoge in desen. Den ix^{en} deden sij aen de gevangenen uytdeilen vivres voor noch 3 dagen, ende deden andere tot Bergen op den Zoem coopen. Des naernoens quamen daer bij heur den Colonnel Luys del Villar met Luys de Olivera, ende den Gouverneur van St Thomé, ende bij heur den Commissaris Anthonio de Chauregy met last vanden Almirante totte wisselinge, daerom sij terstont gescreven hebben aen den Gouverneur van Bergen op den Zoem om de gevangenen daer sijnde van vivres te voorsien ende heur in een schip op Lillo naer te schicken, ende oick aen de Gecommitteerde Raden in Zeelant om alle de gevangenen uyt Zeelant terstont in schepen weder naer Lillo te senden. Tsavonts quam noch bij heur van Antwerpen den voors. Cariague met brieven van Don Augustijn, dat hij last hadde de wisselinge niet te doen sonder d'ordre vanden Almirante, maer daertoe gansch bereit was so haest die ordre gecommen soude wesen. Doublet schreef mede ten selven einde. Den x^{en} sijn sij met alle de schepen ende de schepen van oirloge tseil gegaen, om naer Lillo te commen, maer mosten mits den grooten tempeest voor Woensdrecht blijven leggen.

Den xj^{en} quamen sij voor Lillo, ende sonden terstont van daer naer Antwerpen Olivera voorn^{t} ende Cariage met noch 15 ofte 16 gevangenen ende de ordre vanden Almirante, daerop Don Augustijn dien nacht alle

de gevangenen, die in Antwerpen waren in dry schepen heeft doen gaen, ende op den xijen met twee schepen van oirloge doen sacken tot beneden Oirdam, seindende den capitein Symon Antheunis, om te verclaren dat de gevangenen daer waren, gereet om gewisselt te worden, ende met hem quam wederom Doublet, verclarende van gelijcken, ende mede brengende 8 ofte 10 gevangenen, ende seide dat alle de gevangenen die tot Antwerpen waren geweest daer waren op 8 ofte 9 naer, die sieckelijck in gasthuijs lagen, ende mette saloupe quam mede af een scheepscapitein vanden viant genaemt Jan de Bouf. Daernaer sonden de Gedeputeerden naer Oirdam ontrent 150 gevangenen, om daer te lossen ende vande onsen weder inne te nemen, daertoe eenige ledige schepen met gingen, daertegen den capitein Symon Antheunis aen de Gedeputeerden wederom sondt ontrent 200 gevangenen mit conditie dat wij hem de reste hier wesende noch dien avont souden senden, twelcke geschiede, ende omdat de gevangenen van Zeelant noch niet gecommen en waren, werde bij den viant swaricheit gemaeckt de reste van onse gevangenen te laten volgen, gelijck sij verclaerden al gedaen te sullen hebben, indien d'anderen gecommen hadden geweest. Geduyrende de wisselinge quamen aen de oirlochschepen voor Lillo, den capitein Maes, commanderende voor Antwerpen met 2 andere capiteinen genaemt Hendrick ende Volckert Rol, van Hoorn, ende brachten met heur noch 8 ofte 10 gevangenen, verclarende dat sij de reste vande gevangenen, wesende noch in de 60, geset hadden in een van onse schepen, ende tselve daer doen blijven op t'ancker totdat de gevangenen van Zeelant souden aenecommen, dat men se daerom van hier wilde spijsen ofte dat sij se wederom mosten brengen naer Antwerpen, twelcke mogelijck wat alteratie soude maken. De capiteinen vanden viant hebben een rous gedroncken ende sijn tsavonts wederom geroeit, mette welcke de Gecommitteerden vivres voor heur gevangenen sonden, omdat sij alle de reste vande gevangenen vanden viant hier wesende al naer Oirdam gesonden hadden. Hebben daernaer aen de Gecommitteerden van Zeelant tot Lillo wesende, versocht dat se noch eens ernstelijck naer Zeelant wilden scrijven om doch den gevangenen te senden ende de landen van dese groote costen te verlichten. Luys del Villar hadde verclaert gelast te wesen hier te blijven tot dat de wisselinge gedaen soude wesen, maer den xiijen siende, dat die van Zeelant noch niet en quamen, ende oick sieckelijck wesende, heeft hij begeert mede te mogen gaen, twelcke de Gedeputeerden sonder swaricheit geconsenteert hebben, omdat in allen gevalle den Almirante noch sadt. Des naermiddachs ontfingen de Gecommitteerde brieven uyt

Zeelant, dat men om seeckere cleine pretensien vande cipiers ende provoosten de gevangenen noch niet en konde senden. De Gecommitteerden screven terstont wederom, dat heur sulcx vreemt dochte, ende dat men daermede de Generaliteit op meerder oncosten van verteeringe ende dachgelden van schepen ende commissarissen brachte dan dselve pretensie bedroege, die doch Hans van der Veecke alles tot sijnen laste genomen hadde ter ordonnantie vande Staten Generael; dat oick niet en viel te simpotiseren op eenige gevangenen noch terug gehouden [1], dewijle den Almirante noch sat, ende dat se daerom de gevangenen terstont wilden senden ende de Generaliteit op geen meerder costen drijven, ende oick te mogen doen uyte miserie trecken de gevangenen, die noch tot Oirdam lagen, ten welcken einde de Gecommitteerden van Zeelant mede screven. Middelertijt hebben sij den losgecommen gevangenen in verscheiden schepen naer Hollant ende Zeelant gesonden ten getale van 216, naerdat se die hadden doen opteickenen ende hebben dselve met een vande Hollantse oirlochschepen doen convoyeren tot aen de kille van Dordrecht.

'Tsavonts sondt Luys del Villar in een saloupe de 9 gevangenen, die tot Antwerpen in tgasthuys hadden gelegen, daeraf eenigen de beenen bedurven ende van coude afgeset waren. Den xiiij[en] wachten de Gecommitteerden op de gevangenen van Zeelant, ende sonden aen de heuren voor Oirdam leggende wederom vivres, vande welcken Symon Antheunis noch 11 liet los commen. Den xv[en] lieten die van den viant vragen of de gevangenen van Zeelant oick commen souden, ende hoewel men verseeckerde jae, nochtans siende de halve vloet ingegaen, ontbooden sy dat se wel sagen datter niet afcommen en soude, ende dat se mette gevangenen weder naer Antwerpen wilden gaen, ende terwijle men heur dede versoucken noch desen avont te willen blijven, quamen ontrent 4 uyren de schepen mette Zeeusche gevangenen aen, uytgeseit alleen 10, die ter Goes hadden geseten, maer de Gecommitteerden tselve dissimulerende, ontbooden den viant dat se alles gecommen waren, ende derselver namen hebbende doen

---

[1] „Wij hebben Uw M. E. op den ij[en] deser gescreven", lezen wij in een brief vande Gecommitteerde raden van Zeeland aan de Staten Generaal van den 5[en] April 1601, „dat wij bericht worden dat noch eenige gevangenen op de galleijen worden gehouden namentlijk degene die met deselve vuyt Spaignen zijn overgecomen, ende dat de Generael Spinola difficulteert deselve te laten los gaen sonder daerop te hebben naerder bevel vanden Coninck van Spaignen soo geseyt wert; daerop wij Uw M. E. bij dezen wel hebben willen adverteren dat wij niet en souden connen de gevangene Spaignaerden van aldaer laten vertrekken sonder dat men al vooren versekert zij dat de gevangenen vande galeije los gelaten ende mede sullen worden gelevert." (Lias loopende, 1601, Rijks Archief.)

opteickenen, sonden sij dselve noch dien avont naer Oirdam, daer den viant dselve op de twee oirlochschepen nam, ende liet terstont de gevangenen van dese landen met de schepen alles wederom keeren. Doen deden de Gedeputeerden op de schantse van Lillo ende Liefkenshouck ende op de oirlochschepen alomme afschieten, ende onder dien eenige schoten met scharp naer den viant doen, om te thoinen, dattet bestant nu uyt was. Geduyrende dit bestant hadden de scheepscapiteinen van beiden sijden met malcanderen veel gedroncken, ende d'een d'andere seer gebraveert ende uytgedaecht omme te vechten, waerop eenige Zeeusche capiteinen geseit hadden, indien de schepen van den viant dorsten blijven leggen voor Oirdam als tbestant uyt soude wesen, dat sij se dan wilden commen besoucken, dan so haest tbestant uyt was, maeckten de schepen vanden viant seil ende schooten mede rontsomme af, doch siende dat se deur den slappen wint, ende dattet getye verloopen was, niet en konden wech commen, deden sij tot heur verseeckertheit noch 2 oirlochschepen van Antwerpen afsacken tot snachts dat de vloet quam ende sij tsamen opvoeren. Den xvj^en^ lieten de Gedeputeerden tot Lillo een open brief aen Symon Anthonis, dat se tsedert de wisselinge hadden verstaen, dat ter Goes noch 9 ofte 10 gevangenen waren, dat se hem die toesonden ende versochten te willen procureren dat de resterende gevangenen, die noch tot Duynkercken, Sluys, Hulst ende anders saten mede metten eersten mochten ontslagen worden, volgende seeckere memorie die daer bij was, ende stelden voorts ordre dat de commanderende op Lillo de gevangenen van der Goes so haest sij commen souden metten selven brief naer Antwerpen soude senden, ende sijn daernaer mettet tweede oirlochschip van Hollant ende laeste los gecommen gevangenen afgevaren ende gecommen voor Willemstadt ende den xvij^en^ tot Rotterdam, afdanckende de resterende schepen ende wech sendende de gevangenen, daeraf den stierman van tschip uyt St Thomé gecommen, onderwege sterf, ende van alles den xviij^en^ in Staten Generael rapport gedaen. Dit stuck was wat solemnelijck beleit, omdat in dese landen noit so groote wisselinge nochte verlossinge van gevangenen t'effens en was gedaen.

In tbegin van dese maent hadde Sijn Ex^cie^ voorgenomen een aenslach op den viant ergens te maken ende daertoe aen de Plate doen commen ende blijven verscheiden bootsgesellen, maer om tgestadige quade weder en de grooten storm, bleef tselve te rugge, sodat tselve volck den vij^en^ wederom scheiden.

In dese tijt waren de Staten van Hollant weder vergadert om te vinden

de middelen, daeruyt sij mochten furneren heure consenten, ende naer veel overlegginge werde voorgeslagen, dat men van alle innecommende goederen op t'incommen mede soude mogen doen nemen het uytgaende convoy, mits dat dselve goederen uytvarende dan vrij souden wesen, ende dat men een gracelijcken impost soude setten op alle manufacturen in de eerste makinge ofte oppet touwe, mits dat dselve naderhant vervoert werdende oick vrij souden sijn van t'uytgaende convoy, uyt welcke twee voorgeslagen middelen staet gemaeckt worde so veel contributie te trecken dat men de Almiraliteiten van tlant in heur lopende te cort soude konnen verhelen ende staende houden, maer om dattet middel groot ende seer important was, en konden de Gedeputeerden vande steden daerop niet eintelijck verdragen, maer scheiden den xiij^{en} Aprilis om rapport aen heur principalen te doen, ende dan met naerder last weder bijeen te mogen commen.

Op de wisselinge der gevangenen tot Lillo waren aldaer met pasport gecommen vier dochters vanden heere van Aussy om te spreecken met heur moeye de vrouwe van Tympel ende Corbeeck, daer onder de outste was de wed^{e} van eenen Hertoge van Braunswijck ende de ij^{e} worde geseit te sullen gaen huwelijcken metten Grave van Houtekercke. Dese bleven tot Lillo tot ten xiiij^{en} toe, ende vertogen doen wederom naer Antwerpen.

In dese maent werde bij den Francoisen aen den Hertoge van Savoyen gerestitueert de steden Chambery ende Montmelian, omdat den Hertoge aen den Coning mede gedaen leveren hadde de citadelle van Bourg en Bresse, ende men verstont dat de Francoisen hiertoe meest quamen, op dat den Graef van Fuentes sijn leger (dat hij nu heel groot bijeen hadde) mede soude casseren ende wechgenomen soude werden de vreese van swaerder oirloch. Nietemin overmits Fuentes tleger noch al meest bijeen hielt, bleven de Italiaense potentaten meest in een sonderling bedencken, ende den Coning van Vranckrijck mede, so verre dat hij den Paus dede aenseggen dat hij selfs soude in Italien commen, indien Fuentes den leger niet en casseerde.

In dese tijt werde tot Vlissingen gevangen een stoelmaker ende den substituyt vanden Baillu genaemt Quaturf, om eenige correspondentie ende verraderie metten viant gedreven te hebben. Sij hadden heur sake wel eenichsins gecommuniceert met Sijn Ex^{cie}, maer mochten wat te verre gegaen sijn, ofte dat de magistraet verstont, dat men sonder heur kennisse uyt heur stadt geen correspondentie metten viant en mocht drijven, ende daerom gevangen wesende, werde de stoelmaker gepijnicht, die daernaer

hem selven in de gevanckenisse verhing. Den substituyt was noch eenigen tijt daernaer gevangen ende werde ten lesten metten sweerde geexecuteert.

Tot Middelburch werde in dselve tijt gevangen eenen Jacques Vierendeel, coopman, die beschuldicht was van aen Richardot geopenbaert te hebben alle de marcken der Nederlantse coopluyden om daerdeur in Spangien te decouvreren alle derselver goederen, ten einde die dan te mogen aenslaen, twelcke ontdeckt worde deur eenige geintercipieerde brieven. Hij werde naer scharpelijck daerop gepijnicht, maer en wilde tstuck noit bekennen, hoewel de indicien heel starck waren, daeromme hij ten lesten wederom is ontslaegen.

Den xx^en^ Aprilis vertrock Don Emanuel, soin van Don Anthonio, om naer Vranckrijck te gaen ende van daer te mogen commen bij Don Sebastian bij den Portuguesen gehouden voor den rechten Coning van Portugael, maer terstont naer sijn vertreck verstont men dat dselve tot Florencen wederom was gevangen, ende bij de Spaense ministers gearguеert werde een Calabrees te wesen.

Jonckh^r^ Justinus van Nassau hadde nu een geruymen tijt lang geweest Lieutenant Almiral in Zeelant ende so lange de meeste moeite op de stroomen vande rivieren was gevallen, hadde hij tselve wel konnen lijden, maer omdat men nu meest op zee tegen de Vlaemsche custen ofte in de voyagien van Spangien most wesen, ende hij de zee ganschelijck niet en konde verdragen, verliet hij ontrent dese tijt dselve staet tot verwonderinge van velen, omdat een heerlijck tractement daertoe stonde. Hij en allegeerde anders geen redenen dan sijn indispositie, maer anderen meinden datter al wat faute van couragie moste bij wesen.

In dese tijt verclaerde de Coninginne van Engelant aen der Staten agent Caron, dat sij d'oirlogen noch voor desen heele jare 1601 soude continueren sonder pays te maken niet alleen in de defensive, maer oick in de offensive, indien de Staten eenige equipagie tegen Spangien souden willen doen, daeraf Caron den Staten verwittichde, die tselve seer dienstelijck voor heur sake reeckenden.

In tlaetste van dese maent werden tot Mets eenige personen gevangen, beschuldicht van getracteert te hebben om ten dienste vanden Ertshertoge een aenslach op die stadt te maken, twelcke velen meinden dat den Francoisen wat soude doen ommesien, om de actien vanden Ertshertoge in verdencken te nemen, te meer so de Gedeputeerden van den Coning ende Ertshertoge wederom vergadert waren geweest tot Vervyn, om de scheidinge der limiten af te doen, ende dat den Coning daerinne niet en

hadde willen doen treden voor ende alleer den Prince van Espinoy ende den Graef van Egmont volgende den pays in heure goederen gestelt ende geredintegreert souden wesen [1].

Die saken in Engelant waren heel stillekens afgelopen, omdat de Coninginne met de doot van Essex, van Blundt ende van Essex dienaers haer hadde laten contenteren, ende niet alleen geschoncken hadde pardon aen de Graven van Rutlant, maer oick doen surceren d'executie vande sententie vanden Grave van Southampton, ende voorts geconsenteert meest alle de andere gevangenen op cautie te ontslaen om heur sonder bloet in de beurse te castiden, waerdeur alle de saken daer seer vreedsamich bleven, ende de meeste oirsaecke van racueur (rancune?) afgesneden werden ende hoewel men deselven gevangen meest eiste so excessive somme van penningen dat haer nyet mogelijck en was des te betalen, versachte de opspraecke van velen nochtans seer, die meinden dat men den Graef van Essex te seer was over tlijf gevallen, dat sijn meininge goet was geweest, ende dat hij getracht hadde de oirlogen in Irlant behoudende Tironne sijn goet ende leven liever met een verdrach van reconciliatie af te leggen, als naer soe veel costen daeraen gehangen vande sake noch in twijffel te blijven.

Omdat men de Staten ende Sijn Ex^cie^ wijs gemaeckt hadde dat de contrecautien in Brabant voor den Almirante al waren gestelt, dat Olivera daeraf bescheijt soude brengen, ende dat niet anders en resteerde als de cautien nu in dese landen te stellen, ende dat den Almirante daermede vuytgaen soude, hebben den heere van Tympel ende Hans vander Veecken d'selve Staten ende Sijn Ex^cie^ soe verre beweecht, dat se consenteerden, dat men den Almirante van Woerden soude mogen doen brengen buyten den Haege op thuys te Persyn, ende daerop sijn woort vrij laten gaen, begerende Sijn Ex^cie^ hem voor sijn vertreck eenige dagen te doen tracteren op sijn costen, daeromme den heere van Tympel den ij^en^ May naer Woerden toogh om den Almirante op Persyn te brengen, twelcke hij dede den v^en^, hem brengende deur de stadt van Leiden, daer hij met Schaliger sprack, maer soe Olivera quam, bevont men dat hij alleenlijck eenige

[1] Tot hiertoe is het manuscript eigenhandig door Duyck geschreven; het overige gedeelte van dit zesde en het geheele zevende deel is van eene andere hand. Het is eene door Duyck nageziene en door hem zelven op verscheidene plaatsen verbeterde copij, waarvan de schrijver hier en daar het oorspronkelijke handschrift niet goed heeft kunnen lezen, zoo als blijkt uit enkele plaatsen, waar een woord is opengelaten, en andere, waar fouten gevonden worden, die zich terstond laten verklaren door de onderlinge overeenkomst van sommige minder duidelijk te onderscheiden letters in Duyck's handschrift, en waar de overschrijver klaarblijkelijk de eene voor de andere heeft genomen. Daar waar het noodig was, hebben wij op dergelijke schrijffouten de aandacht gevestigd.

poincten van swaricheyt om die te doen suyveren ende niet de laste om noch de cautien te stellen, medebrachte.

Waeromme de Staten bemerckten dat se seer qualijcken hadden gedaen mits hem te doen overbrengen, omdat men sach dat sijn saecke nu noch ging getraineert werden. Nietemin ging Sijn Ex^{cie} met veele heeren hem begroeten den vij^{en} May, ende de Staten om te couperen alle disputen, sonden bij hem den viij^{en} den heere van Tympel ende heur Fiscael om hem te vragen of van der Staten sijde noch yet resteerde te doen in volcomminge vande conditien van t'accoord met hem gemaeckt, ende naerdat hij verclaert hadde neen, uytgeseyt dat men hem boven den tijt opgehouden hadde alleer de listen te furneren, hebben d'selve Gedeputeerden hem verclaert dat in veele poincten van sijne sijde tselve accort nyet en was voldaen nopende de Nederlansche saken, omme dat men soe veele gevangenen tegen t'accoort noch opgehouden hadde in verscheijden plaetsen, ende bovendien vele aleer vuyt te laten, gelt afgedwongen, ende dat se daerom vermoeden, dat men tot Bruessel sijn loscommen nyet en sochte, ende dat nimmermeer pretexten en souden manqueren om hem met disputeren op te houden, ende daerom presenteerden hem dadelijck te ontslaen, soe haest de cautie voor de saken van Spangien gestelt souden wesen, mits bovendien voor de voldoeninge der Nederlantsche saken noch caverende ter somme van 100^{m} ofte ten minsten 50^{m} ℒ, maer omdat den Almirante tselve interpreteerde als een verswaeringe van sijn saecke, werde daernaer bij den Staten die presentatie gerevoceert ende de sake daer gelaten, te meer soe men merckte, dat hij disputeren wilde ende sijn obligatie astringeren niet aen de woorden van t'contract, maer alleen aen de lijsten, die men leveren soude twelcke de Staten see nyet en verstonden, ende dat hij susteneerde ongehouden te wesen totte loslatinge der gevangenen in Italien ende in Indien sittende, twelcke de Staten verclaerde simpelijck altoos so verstaen te hebben, waeromme de Staten ten lesten heur verclaerden op de swaricheiden bij Olivera voorgedragen, te weten dat se de cautie hier in tlant ende niet in neutralen landen begeerden gestelt te hebben, ende dat men ter goeder trouwen t'accoort verstont ende niet bedacht en was, om de minste defectuositeyt in voldoen van t'accoordt terstont de heele cautie te executeren, maer daerinne naer billicheit te doen, ende den tijt totte lossinge der gevangenen naer gelegentheyt te prorogeren, twelcke sij den xiij^{en} May den Almirante deden aenseggen deur de heeren Barnevelt, Berck ende Aerssens, ende dat se om te remedieren sijn clachten nopende de impertinentheit vande lijsten, d'selve

souden doen suyveren, waermede Olivera weder afgeveerdicht worde den xviij^en^ May.

In tbegin vande Maent May waren de Staten van Hollant wederom bijeen, om te resolveren op tgeproponeerde groote middel vande incommende goederen ende vande manufacturen, maer en konden daerop noch niet verdragen, sulcx sij den v^en^ May weder reces namen om aen heur principalen rapport te doen, hebbende alleenlijck afgedaen particuliere poincten van heur provincie.

Den vj^en^ May hadden de Staten Generael een advertissement uyt Vranckrijk, dat men in Spangien den Francoisen seer qualijck tracteerde ende seer scherpe ondersouckinge tegen heur dede onder pretext van te beletten dat se geen gelt en souden uytvoeren, twelcke mede gehoipt werde te sullen strecken tot verwecken van jalousie.

Ernest Lodewijck van Nassau willende gaen huwelijcken mette wed^e^ vanden Graef vanden Brouck, vertoogh den vij^en^ May nae Arnhem, daer men de feeste totte bruyloft soude houden, ende hem werde in last gegeven metten eersten noch een convoy naar Wachtendonck te doen ende de plaetse van amunitie te voorsien ende daerinne noch te werpen drie vendelen knechten, omdat de Staten van meininge waren Berck mette eerste gelegentheit te belegeren, ende dan vreesden dat den viant in dat quartier mocht commen ende de stadt aentasten, die men daeromme oick met alle vlijt dede fortificeren om te mogen tegen staen.

Thadde deze gansche tijt deur in Hollant een overgroote droochte geweest, maer begonst desen nacht wat te regenen, doch hielt terstont op, ende bleeft noch lang daernaer drooch.

Den xiiij^en^ May ontstont tot Gorinchem onder de schippers een seer groot rumoer, twelcke bij quam, omdat de schippers wilden hebben dat t'marcktschip van Heusden, twelcke nu wel hondert jaeren vrij gevaren hadde, met heur sijn winste soude moeten deylen, ende niettegenstaende den magistraet sulcx affsloech ende verstont dat se soude mogen uytmaecken een schip om tegen hem te varen, gingen de schippers feitelijck toe ende sloegen t'roer van tschip van Heusden af. De magistraet dat willende remedieren ging daer, ende wilde troer weder doen aenmaecken, maer de schippers namen de wapenen in de hand ende dreven den magistraet daeraf, soe dat se de burgermeester Pieter Janss. Heusden deur de mouwe staken. De magistraet liet dat glissen, ende omdat se merckten dat sommigen noch seer oproerige woorden gebruyckten, deden sij snachts de wachten verswaren ende eenige vande schippers in heur huysen soucken, maer en vonde se nyet. Den

xv^en^ smorgens verstonden sij dat eenigen van dien in een schip verborgen lagen, daer se den officier sonden, die vier daeraf gevangen creech ende commende naer gevangenhuys, vielen die vande burgerwacht selfs tegen hen aen ende ontweldichden hen twee derselver gevangenen. De anderen gebracht sijnde in de gevanckenisse, vergaderden alle die van tschippersgilde, ende sonden heur deeckens aen den magistraet, seggen, dat men oick de twee anderen soude ontslaen ende loslaten, ten minsten op hantastinge, ofte sij souden selfs losmaecken. De magistraet dese moetwille siende ende hoirende dat se feitelijck de gevanckenisse meenden op te slaen, gaven last den gevangenen te ontslaen op hantastinge om de saken wat te glissen ende met beter occasie heur autoriteyt te defenderen. Dit was voor alle steden een sake van bedenckelick exempel, omdat mits tverbot vande licenten de neeringe in de landen ende sonderlings voor den schippers alomme slap ende van cleine winste waren.

Den Almirante, op de last vanden Ertshertoge in Januario ontfangen, hadde mogelijck met eenige personen heimelijck vanden pays gesproocken, ende hoipe geschept die te konnen te wege brengen, ende daerop naerder aen den Ertshertoge geschreven, waerover hij in dese tijt ontfing schrijvens vanden Ertshertoge om tstuck vanden pays bij de hant te nemen met procuratie daertoe vanden 27^en^ April voorleden, houdende dat hij d'selve in tgenerael ende perticulier soude mogen voordragen, ende waer het noot de beste ende bequaemste conditie daertoe dienende presenteren met belofte alles voor goet ende vast te houden ende effectuelijcken te presteren, dat bij hem Almirante daerinne gedaen soude werden, also hij niet anders en sochte als de ellenden deser landen met een pays wech te nemen. De groote vrijheit die den Almirante hadde, gaf hem occasie om desen heymelijck ende secretelijck te bedrijven.

Den xv^en^ May quamen de Staten van Hollant wederom bijeen ende consenteerden ten lesten tvoors. groote middel op de innecommende goederen ende de manufacturen, doch met soe veel restrinctien, dat nu d'selve boven de helft nyet en soude uytbrengen van des beraempt was, ende scheiden daermede den xx^en^ vanden anderen, doch committeren den jongen heer van Opdam om als Lieutenant Almirael voortsaen gebruyckt te mogen werden soe te velde als op de zee, om also een persone van qualiteyt in dat stuck te hebben. Stelden mede ordre op de wapeninge van alle schepen, die vuyt dese landen te coopvaerdie ofte vischerie soude vaeren.

Te weten, dat se niet vaeren en soude mogen sonder gewapent, ofte

convoy, ofte admiraelschap volgende de ordre, op peyne van elck laste scheeps te verbeuren 2 £; dat een schip van 40 tot 50 lasten op hebben moste 7 man, 1 jonge, 2 gotelingen, 2 steenstucken, 4 camers, 4 musquetten ofte roers, 6 lange, 12 corte spiesen. Van 50 tot 75 lasten, 10 man, een jongen, 4 gotelingen, 4 steenstucken, 8 camers, 6 roers ofte musquette, 6 lange, 12 corte spiesen. Van 75 tot 100 lasten 12 man, 2 jongen, 6 gotelingen, 4 steenstucken, 8 camers, 6 roers ofte musquette, 12 lange, 12 corte spiessen. Van 100 tot 125 lasten 14 man, 2 jongens, 6 gotelingen, 4 steenstucken, 8 camers, 8 musquetten ofte roers, 12 lange, 24 corte spiessen. Van 125 tot 150 lasten 18 man, 2 jongens, 6 gotelingen, 6 steenstucken, 12 camers, 10 musquette ofte roers, 24 lange, 36 corte spiessen. Van 150 tot 200 lasten 21 man, 2 jongens, 8 gotelinge, 8 steenstucken, 16 camers, 12 musquette ofte roers, 24 lange, 36 corte spiessen. Alle andere naer advenant twee meer, maer niet minder voorsien. Dat de noortvaerders ende coopvaerdijvaerders mede met geschut sullen varen desen jare 1601, ende de schepen van 70 tot 100 lasten op hebben mosten 9 mannen, 1 jonge, 2 gotelinge, 2 steenstucken, 4 camers, 4 roers, 6 lange ende 6 corte spiessen; boven de 100 lasten 10 man, 1 jonge, 4 gotelinge, 2 steenstucken, 4 camers, 6 roers, 12 lange ende 12 corte spiessen; onder de 70 lasten sullen sonder geschut mogen varen. Dat oick de buyssen met ordre ende convoy moeten vaeren, ende die van 24 tot 30 lasten op hebben 2 gotelingen, 2 steenstucken, 4 camers, 6 roers, 6 lange, 6 corte spiessen; boven de 30 lasten 4 gotelingen, 4 steenstucken, 8 camers, 6 roers, 8 lange, 8 corte spiessen; onder de 24 lasten sullen noch dit jaer ongemonteert mogen varen sonder convoy ofte soe starck te wesen, dat se hebben 20 gotelingen, 12 steenstucken op peine van 2 £ op elck last, dat se oick varen onder admiraelschap alwaer het met woorden gemaeckt[1], ende dat se voorsien sijn van cruyt ende cloten tot elck stuck 12 schoten.

De coopvaerdijeschepen uyte Mase varende moeten sterck wesen 3 ofte 4,

[1] „Dat geen buyssen, boots of andere haringhschepen sullen mogen uytvaren noch inkomen, noch oock zuyden of noorden varen sonder convoy, ten ware dat sij soo veel schepen sterck waren dat se tsamen ophadden 18 of 20 gotelingen met 12 steenstukken ende hare kamers, op poene dat de contraventeurs op elck last sullen verbeuren t'elcken reyse 2 ponden van XL grooten 't pondt; mits dat se dan noch bij Admiraelschap (onder deselve te maecken) sullen moeten varen; welverstaende dat niemand gehouden sal wesen onghemonteerde schepen onder het Admiraelschap te nemen, ende dat d'admiraelschappen met woorden gemaeckt, soo krachtigh sullen wesen als degene die bij geschrifte gemaeckt sullen worden." (Concept ende beraminge op 't stuck van de veylinge van de zee. — Resol. van de St. van Holland, 2 Mei 1601).

die op hebben 12 gotelingen; uyt Texel van tVlye varende 6, 7 ofte 8, mede op hebbende naer twesten 12 gotelingen, naer t'oosten 24 onder Admirael, op peyne als boven, ende te contribueren voor de gemonteerde schepen, ende die anders genomen wort, sal op de reders geen verhael hebben.

Die Indievaerders, g . . . vaerders [1], naer Italien ende Barbarien mogen allen varen dat men de admiraelschappen in alle zeegaten sal maken, ende dat d'almiraliteiten d'ordonnantie sullen doen onderhouden.

Graeff Hendrick vanden Berge was met eenige vande ruyteren ontrent Breda gecommen ende meynde den xvj^{en} daer een ambuscade voor de stadt te maecken, maer omdat de ruyteren tot Bredae op de been waren om uyt te trecken ende een aenslach op den viant te maecken, reden sij uyt ende vielen op de avantcoureurs, die se alles in vlucht sloegen, soe dat eenigen doot bleven ende wel 26 mannen ende 30 peerden gevangen worden, ende daeronder een gereformeert lieutenant genaemt capiteyn Belyer, ende brachten die in de stadt, waermede des viants ende heur voornemen beide gebroocken worde, de slagen meest gevallen sijnde over de vane vanden Graef Adolf vanden Berge tot tShertogenbosch.

Sijn Ex^{cie} siende dat de saison van tjare verde ging, ende dat de oirloge voor dese landen beswaren souden, indien men soe lange wachte, dat den viant sijn renfort uyt Italien creegh (twelcke gemaeckt worde van 17 vendelen Italiaenen ende 22 vendelen Spangiaerden) mits hij dan ons soude oirlogen mogen maecken, daer hij wilde, daer wij hem prevenierende de oirlogen costen brengen, daer wij wilden, dede aen de Staten seer aenhouden om een leger te mogen te velde brengen ende den viant te voorcommen, daertoe de Staten seer ongeerne quamen, omdat de consenten noch niet gedragen en waren, ende dat se sagen dat heure saken seer waren gestijft, omdat se sedert Augusto lestleden geen leger te velde en hadden gehadt, ende mits dien soe groote extraordinaris costen hadden verspaert. Nietemin merckende hoe seer heur gelegen was aen de stadt Rijnbercke, die heur de heele navigatie vanden Rijn sloot, vonden goet metter tijt noch daerop yet te tenteren [2]. Ontrent dese tijt was Fiscael

---

[1] Waarschijnlijk wordt met dit, in het manuscript uitgelaten woord bedoeld „Guineavaarders."

[2] De meening van de Staten was, dat het belegeren van Rijnberck het middel zou zijn om Ostende voor een aanval te vrijwaren, en aan Vere gelegenheid zou geven om met de nieuw aangekomen Engelschen, versterkt door troepen uit de Zeeuwsche garnizoenen, het beleg te slaan voor Hulst. Het gevaarlijke van deze versnippering van krachten, vooral in een tijd toen de vijand 9000 man versterking uit Italië verwachtte, wordt met groote helderheid en kracht van redenering aangetoond door Graaf Willem Lodewijk in den merkwaardigen brief, dien hij den 24^{en} Mei 1601 aan Prins Maurits schreef. (Gr. v. Pr., Archives, 2me Série, tome II, pag. 81).

van Wingaerden in den Hage ontboden om t'almiraelschap van Zeelant, excuseert hem ende versouckt te velde te mogen commen.

Den xx[en] May quam van wegen die van Vrieslant in den Rade van State Julius Eisinga, die te vooren capitein was geweest ende nu nieu in de regieringe was getogen, ende van wegen die van Overijssel quam daerinne den burgemeester Roock van Deventer op den xxx[en] May.

Den xxiv[en] May schrijven de Staten Generael aen de provincien ende versoucken dat se willen heur consenten dragen, de restanten tot 1600 incluys doen betalen ende elck sijn contingent voldoen in de ongerepartieerden ende oick aen den ontfanger elcx $\frac{1}{3}$ van heur quote in de 300[m] £ totten veltleger, ende noch heur deel tot assistentie van almiraliteyt ende vanden j[en] en ij[en] termijn vande Coninginne ende de reste vande 100[m] £ ter Oesteynde om alle muterie ende verlies ende de ongunste vande Coninginne te ontgaen.

Dat tot subventie vande Almiraliteyt goetgevonden es op een moderaten voet van alle incommende goederen opt t'incommen oick te ontfangen t'uytgaende convoy, mits dat de goederen uytvarende dan vrij sullen wesen. Dat men oick op tmaecken van alle manufacturen soude konnen stellen een impost bijnaest als tvuytgaende convoy, ende om de laste vande almiraliteit te verlichten, dat men soude mogen afdancken alle de convoyers, ende de schepen van 30 lasten ende daerover beter doen mannen ende van geschut voorsien, mits dat de ambaptisten gelt sullen contribueren ende daerop onder de anderen vrij varen volgende de ordre hiervan verhaelt, dat daerom heur gedeputeerde metten eersten op alles gelast willen senden om op een proeve daerop te resolveren.

In de lijsten vande incommende convoyen souden volgen de oude lijste, maer op de manufacturen [1] als . . . . op alloenen ende boldavit de brede rolle 8 st., smalle rolle 4 st., ammelaken, damast ende ander werck tstuck van 10, 12 ende 16 vierendeel breet 25 st., servetten al advenant 5 stucken mede 25 st., ammellaecken van 6, 7, 8 vierendeel breet tstuk 12 st., bouratten [2] elck stuck 5 st., brede boratten sijde hersaijen 8 st, de baijen

---

[1] In de hierna volgende opgave zijn verscheidene fouten in de benamingen van de stoffen, die klaarblijkelijk alleen aan den afschrijver te wijten zijn, verbeterd; waartoe wij de lijst geraadpleegd hebben, in de Resolutiën van Holland, 15 Mei 1601 voorkomende.

[2] »Bocrael« volgens de lijst, in de vorige aanteekening vermeld. In eene »lijste van de rechten van inkoomen ende uitgaan op de koopmanschappen, manufacturen en waaren van 21 Dec. 1680, staat »bocraen,« behoorende tot de categorie van »Lynwaert van vlaskemp, werk ofte stoppen.« (Recueil van alle placaten, ordonnantiën enz. betreffende de Admiraliteyten, Convoyen en Licenten, deel III, bl. 100).

van ontrent $\frac{3}{4}$ de dry voor een, bommasijnen van 20 ellen 3 st., dubble 6 st., borat van dese landen 2 st., carpetten van 6 gulden op 2 st., kannefaesrolle 2 st., hopsack rollen 1 st , casianten smal groff greyn 20 elle op 2 st., plumetten ende calandrees in dese landen gemaeckt op 2 st., brede casianten ende groff greinen op 4 st., sijde op floretten tstuck 10 st., smallen half gelt, damast werck van saijet ende sijde 6 st., van saijet 3 st., camericxdouck weerdich 6 ℒ op 4 st., stucken van 20 ellen 10 st., croses fusteinen tstuck op 3 st., brede fusteinen 8 st., met smalle doppen 3 st., frisetten ofte catoens van 40 ellen 3 st., hollantsche lakenen half stuck 4 st., lijwaet van dese landen plat gevouwen van 40 tot 45 el 10 st., tot 50 ellen 12 st., coleur ofte naturelles lijwaet tstuck 16 st., fluelen in de Nederlanden gemaeckt, caffa velourté, ende armosijn, branckagie tstucken 10 st., grof greinen half sijden 10 st., ras tstuck 3 st., bontscote saijen, Brugse bommesijnen, grof greinen ende heresaijen hier gemaeckt 4 st., lijste saijen ofte fijne saijen twee voor een smallekens met sijde noppen 3 st., met gaern 3 st., met clatergout 3 st., met gout ofte silver 6 st., Brugse satijnen 6 st., Dornickse satijnen 6 st., Sargien, Spaens ofte Engels rollen van ses doecken 6 st., van 12 kinderdeeckens 6 st., couleurde stannetten 10 st., tapisserie van 6 gulden op 3 st., tyrenteyn tstuck 2 st., tycken tstuck 6 st., trypen tstuck 6 st., fluele trypen van 9 ellen op 8 st., werpen 4 st. Dat dese alles vuytgaende betalen souden volgende de lijste vande convoyen ende licenten ende dan corten tgunt voors. ende op elck betaelt is.

Alle lijwaet alleer te bleycken, te teyckenen ende te betalen volgende de lijste daertoe de pachters volck alomme souden moeten houden, meer stucken doende bleycken als 30 ter weecke sal voor vijftich gereet betaelen ende de reste op twee maenden mogen furneren, doende bleycken 150 stucken ofte meer sal $\frac{1}{3}$ gereet betaelen ende op twee maenden elcx noch een derdendeel, beneden 30 stucken bleyckende moeten alles gereet voldoen. Tlijwaet dat geloot wort sal ter plaetse vande lodinge betalen alles op verbeurte van t'ongeteickende lijwaet, ende de bleeckers noch 12 ℒ op elck stuck, al waer het haer eigen laken. Alle manufacturen sullen geteyckent moeten worden aen het touwe op peine van dubbelt recht ende mogen geen geloot worden eer betaelt is. De witte stucken mogen nyet versonden worden sonder betalen, den drapier sal binnen veerthien daegen moeten betalen, twelcke d'eerste cooper sal moeten restitueren ende mach dan vrij vuytvoeren; d'eigenaers van ander manufacturen moeten mede betaelen, maer d'eerste cooper sal daer moeten restitueren al en waert

nyet bedongen; voorts dat men geen manufacturen soude mogen maken dan binnen de steden, ende dat de pachters moeten bouck houden vande stucken op touwe aengegeven.

In tlaeste van May geresolveert hebbende de stadt Berck te doen aentasten hebben alle preparatien daertoe beginnen te maken ende hadden in Engelant soe veele te wege gebracht, dat die Coninginne ontrent 4m man gelicht hadde op pretext vanden Irschen crijgh ende geconsenteert die in der Staten besoldinge te laten commen ende de costen van dien te dragen tottet embarquement toe, waeromme de Staten den heere Vere op den xxvijen naer Engelant sonden omme tselve volck van daer te halen ende hier te lande te brengen met last dan daermede ende met noch 17 vendelen knechten ende de Zeeusche garnisoenen te vallen int lant van Hulst om den viant te diverteren ende alsoe te beletten Berck te ontsetten ofte Hulst te laten verloren gaen, meinende met elcx van beide voordeel te connen doen, ende om tstuck beter te deguiseren, liet men een geluyt lopen, dat de Coninginne naer Irlant ontboden hadde 15 vande Engelse vendelen ende weder nieuwen in plaetse souden senden. Daer en tusschen prepareerden de Staten alle heure saken ende stelden ordre om met Sijn Excie in leger te senden 25 stucken batterie ende 4 veltstucken, ende om noch 7 stucken batterie gereet te houden, om neffens 5 stucken, uyt Oisteynde te lichten, in tlant van Hulst te mogen gebruycken, ende dat de Graef van Hohenloe in tlant soude blijven om hem met 15 andere stucken, ten delen uyte steden te lichten ende tvolck uyte garnisoenen te lichten te werpen in de Bommelerweert ofte Tielreweert, indien den viant daerheen mocht trachten te commen. Sij deden vele schepen opschrijven ende aennemen, ende oick 400 wagens ende 500 treckpeerden ende sulcx alles gereet maecken. Sij schreven mede op den xxiiijen May aen alle de provincien om heur consenten inne te brengen, mitsgaders de restanten vanden voorleden jare te furneren, ende te delibereren op de nieuwe middelen.

Den xxvijen May vertogen naer Gorinchem de raetsheeren De Jong ende Couwenburch met den Procureur Generael van Hollant bij de Staten vande provincien daer gesonden om mette magistraet te helpen voorsien tegen de moetwillicheyt aldaer bij de schippers aengerecht, die naer velen advys ten lesten goetvonden de sachste wech inne te gaen ende de principaelste moetwilligen uyter stadt te bannen.

Den xxvijen May snachts begonnen de soldaten vande schantse Isabelle in Vlaenderen voor Oesteynde te mutineren ende sloegen een Lieutenant-

Colonel van Fresijn, genaemt Verlanen ende Gouverneur vande plaetse doot met sijn huysvrou, sijn Secretaris ende een Commissaris, die daer gecommen was om heur te monsteren. Met heur altereerden mede die vande schantse Grotendorst, als hebbende dselve besettinge, ende begonnen sanderendaechs naer de schantse Albertus te schieten. Den Gouverneur van Oisteynde schreef terstont aen heur, indien sij metten Staten wilden handelen, dat men se betalen ende in dienst nemen soude, ende boot heur aen alle faveur ende assistentie. Sij ontfingen den brief, maer seyden tegen den tambourijn, dat hij niet meer aen heur schantse commen en soude, maer als hij voortsaen eenige brieven aen heur soude brengen, dat hij dan die op seeckere plaetse op een stock soude steecken ende laten staen, dat sij se dan wel halen soude, dat sij heur noch niet resolveren en konden, maer metten eersten tot Oisteinden antwoort laten weten, ende ettelijcke uyren daernaer schoten sij een schoot met scharp over die stadt, ende lieten de sake daer.

In dese tijt creegh men tijdinge van (dat) de Coninginne vuyt Vranckrijck ontboden hadde haren ambassadeur S[r] Herry Nevel, ende tot Londen gecommen, in den tour doen logeren, hem beschuldigende van verstant met Essex.

Graef Lodewijck, die naer Arnhem onder schijn van sijn bruloft getogen was, ging eerst met eenige vanen ruyteren sijn bruyt van Essen halen, ende dat gedaen, naem terstont voor tconvoy van Wachtendonck te doen, ende toog daertoe den lesten May uyt Nieumegen met de ruyteren aldaer, met 3 vendelen knechten ende 30 wagens met alderhande amunitie geladen, ende vont boven Cleeff de Overijsselse ruyteren, soe dat hij starck was 12 vanen ruyteren, ende begonst den eersten Junij daermede te marcheren naer Wachtendonck, ende quam dien nacht te Nieukerck, ende sont de 3 vendelen knechten met alle de wagens naer Wachtendonck, ende bleef daer houden mette ruyteren. Den ij[en] Junij vrouch quamen de wagens van Wachtendonck wederom, ende hij begonst terstont weder wech te marcheren, so seere dat hij snachts wederom binnen Nieumegen quam, ende de Overijsselse ruyteren aen Schenckenschanse noch savonts overgeset waren, hebbende de plaetse nu soe voorsien, dat men den viant daer soude konnen wachten.

De Staten cregen in dese tijt tijdinge, dat in Vranckrijck weder gereet waren 30[m] cronen, die heur tot dit voornemen wel souden commen, ende sonden daerom den commies Spronsen terstont naer Vranckrijk met 2 oirlochschepen om tgelt te gaen halen.

Sijne Ex^cie^ hem mede prepareren de om te velde te gaen ende tselve willende dissimuleren onder pretext vande bruyloft van Graef Lodewijck, heeft bij provisie tot Generael vande artelerie gecommitteert den Colonnel Wingaerden ende hem gelast mede naer Arnhem te gaen, heeft den naest lesten May oirlof genomen aen de Staten Generael, den ij^en^ Junij naernoen wesen begroeten den Almirante van Aragon om mede oirlof aen hem te nemen ende voorts hem gereet gemaeckt om te vertrecken. Den Graef van Solms vertoogh den iij^en^ naer Arnhem ende Sijn Ex^cie^ met sijn guarde den iiij^en^, hebbende de patenten uytgesonden om te velde te trecken 102 vendelen knechten ende 33 vanen ruyteren, ende gelast om de artelerie ende amunitie te schepen den iij^en^, ende soe te marcheren dat de schepen ende crijsvolck alles mochten wesen aen sGravenweert tegen den x^en^ Junij, daer trendevous van alles gestelt was.

Den iiij^en^ Junij cregen de Staten de tijdinge vande mutinatie van Isabelle in den Hage, die sij hoipten dat heur in heur voornemen dienstelijck soude wesen, omdat den Ertshertoge die schantse nyet en soude willen laten verloren gaen, ende trachtende die te behouden, sij mogelijck tijt souden hebben Berck te veroveren, den Rijnstroom te openen ende metten fursten van Duytslant tot bevrijdinge vanden Rijn te tracteren, ofte ten minsten yet van heur te trecken om te weren, dat den viant niet weder over Rijn en quame, daeromme de sake in deliberatie geleit hebbende, schreven sij terstont aen den heere Coren, die als gedeputeert tot Oisteijnde lach, ende aen den Gouverneur, dat se bij alle wegen ende selfs met assistentie van notelicheiden souden stijven de mutinatie, presenteren met heur te handelen ende oick een rijcke somme gelts souden mogen beloven voor de overleveringe vande schantse ende heur in dienste te nemen, ende meinden dat men op tgelt als daertoe quam nyet en behoufde te chicaneren, omdat men in corte tijt meer vuyt Vlaenderen souden konnen trecken.

Desen dach quamen vuyt Zeelant in den Hage de heere Maldere ende van der Waecke met groote hevicheit de onmacht van heure provincie verclaren soe om te betalen de restanten vanden voorleden jare als de consenten vanden lopende jare, ende d'ander poincten in de brieven vanden xxiiij^en^ May verhaelt, ende op tversouck van die van Hollant, die begeert hadden in een provincialen raedt soe veel nieuwe raden te mogen maecken, dat se met twee cameren mochten besongieren, verclaerden sij oick daertoe niet te connen bewillichen, maer als sij meer raden souden willen maken, dat se dan liever een perticulier raedt in heur provincie souden oprechten

welcke harde verclaringe in dese tijt den Staten qualijck quam, hoewel anderen meynden dat se wat redenen hadde ende dat men heur ten lesten soude moeten helpen ofte dat se nyet en souden connen heur lasten langer betalen.

Omtrent dese tijt quam in den Hage Don Cristofle, soin van Dom Anthonio, seggende dat den Hertoge van Florencen om te coopen sijn pays metten Spaengiaert overgelevert hadde aen de Spaensche ministers de persone van Dom Sebastiaen, die sij beschuldichden een bedrieger ende calabrees te wesen.

Den v^en^ Junij was tamelijck weder. Sijn Ex^cie^ quam tot Arnhem, daer hem terstont behandicht worden eenige brieven van Verreichen geintercipieert, houdende mede dat de mutinatie van Isabelle warachtich was, dat se den gouverneur ende eenige andere doot geslagen hadde, dat den Ertshertoge selfs naer Brug ging om te sien off hij heur souden connen ter neder stellen, dat te hove groot gebreck van gelde was, omdat de provisien van Maert, April ende May noch niet gecommen en waren, dat de Duytsche Forsten van nieus aen den Keiser hadden geintercedeert om ordre te stellen, dat den Rijnstroom geopent ende des rijcxbodem gevrijt mochte worden, ofte dat se selffs wederom de sake souden moeten bij der hant nemen, ende dat men uyt Italien alle daege verwachten ontrent acht duysent man, soe Spangiaerden als Italianen, die noch niet aengenomen en waren. Metten Almirante dede Sijn Ex^cie^ deur den advocaet Fiscael vande Generaliteyt handelen op tstuck van een breet quartier voor meest alle tvolck van oirloge ende die vanden treyn vande artelerie ende vivres te maken, maer omdat den Almirante in tselve quartier niet en wilde begrijpen de capiteinen vande maethrosen bij tgeschut dienende, ende van sijne sijde oick alle de entretenus de court daerinne wilde begrijpen voor dry maenden gagie, nam den Fiscael rapport om des met Sijn Ex^cie^ te communiceren, die tselve niet en wilde aennemen, ende daerom bleeff tselve daernae ongedaen, hoewel men nochmael aen den Almirante schreeff om de entretenues uyt te laten ende de voors. capiteynen daerinne te nemen, twelcke hij niet en wilde doen.

Den vj^en^ Junij was heet weder. Tot Arnhem werde alles tot de feeste vande bruyloft geprepareert. De ordre was, dat den Graef van Solms de eersten dach vande bruyloft van wegen de bruyt een banquet soude doen, Sijn Ex^cie^ van wegen den bruydegom den ij^en^ dach, ende den Graef van Hohenloe den iij^en^ dach, ende dan den bruydegom den iiij^en^ dach een banquet aen alle de heeren soude doen, daertoe elkxs hem prepareerde

om costelijcx ende bravest sijn banquet te maken. De schepen met geschut, amunitie ende vande brugge quamen tot aen de Voorne; Graeff Willem vertoog desen dach uyt Groningen om naer tleger te commen (overmits hij niet totte feeste hadde connen commen) ende bij hem quam vuyt Duytslant sijn broeder Graef Johan van Nassau, die met die occasie met hem naer tleger quam.

Den vij^{en} Junij was schoin weder. Graef Lodewijck troude sijn bruyt in de groote kercke tot Arnhem, ende de Graef van Solms dede tsavonts in tclooster een magnificke banquet, daer de feeste gehouden ende de bruyt beslapen werde. Sijn Ex^{cie} was sieckelijck ende en quam dien avont daer niet. Van voorneme heeren waren daer den Graef van Hohenloe met sijn huysvrou, de Graef van Solms met sijn huysvrou, Graef Hendrick, Graef Ernst, de Grave van Culenburch, den heere van Bredero, den heere van Boxtel, ende uyt Duytslant was mer gecommen een jonge Gravinne van Schouwenburch; voorts waren daer veel Colonnellen, jonckeren, Gedeputeerden vande Staten ende steden. De Gedeputeerden vande Staten Generael vereerden den bruydegom met een ordonnantie van 6^{m} £ ende de feeste werde met magnificentie gehouden. Crijsvolck naer den leger gedestineert begonst van alle canten vast te marcheren ende alle de Brabantsche ruyteren passeerden te Bommel over om in de Betue te commen.

Den viij^{en} Junij was schoin weder. Tsavonts dede Sijn Ex^{cie} een brave banequet ter eere vanden feest; daer alle de heeren ende edeluyden waren. De gedeputeerden van Zeelant quamen tot Arnhem bij Sijn Ex^{cie} om heur onvermogentheit te verthoinen ende te versoucken desen doch mochten geholpen werden. De schepen totten leger gedestineert bleven noch verre beneden Nieumegen om die quade ordre, die daer onder ende bij de treckpeerden was, omdat elck conductur wilde commanderen, ende men alle de schepen niet met ordre en accommodeerde. Sijn Ex^{cie} creeg schrijvens vande Staten, dat tusschen de ses ende seven duysent mannen voorseecker uyt Italien quamen ende voor ultima Junij in Luchtenburch soude wesen, waeromme hij noodich achte sijn saken te verhaesten om tot sijn voornemen te connen commen, ende ontboet naer de schepen dat men tcrijsvolck soude te lande doen, indien sij niet voorts commen en konden, ende dat alle tcrijsvolck overmorgen vrouch aen sGravenweert soude moeten wesen.

Den ix^{en} Junij was betrocken regenich weder. Sijn Ex^{cie} vertoog vrouch naer sGravenweert om sijn legertocht te verhaesten ende op alles ordre te stellen sonder op tbanquet te commen, dat den Graef van Hohenloe dien

dach geven soude. De wint begonst desen dach uyten noortwesten seer coel te waijen, waermede de scheepbrugge de ponten met geschut ende veel schepen met amunitie aen Sgravenweert quamen, waerdeur Sijn Ex^cle^ ordre begonst te stellen om morgen te vertrecken. Hij dede een scheepbrug maken over de oude Wale bij het tolhuys, ende noch een scheepbrug over de nieuwe Wale omtrent 100 passen beneden de schantse Sgravenweert om alle terijsvolck ende carroye uyte Betue op tvaste lant van Cleeff te brengen, dede noch een brug van eyndelinge ponten maken over den Rijn, dicht aende schantse Sgravenweert om daerover te doen commen alle de cavallerie ende infanterie, die uyt Vrieslant, Overijssel ende Zutphen quam, ende bleeff dien nacht op Sgravenweert, daer bij hem quam een trompetter van Cleeff met brieven aen Sijn Ex^cle^, dat den Furst binnen ses weecken eerst commende sijn gedeputeerden tot Arnhem soude senden met volle macht om te handelen vande sake van Meurs, maer Sijn Ex^cle^ antwoorde hem, dat hij wel sach dat den Furst ende de raden met hem geckten ende dat hij hoipte den middel te sullen vinden om hem selven te rechten, nietemin indien den Furst met hem soude willen doen handelen, dat hij dan binnen 6 dagen sijn gedeputeerde soude moeten senden bij hem ofte tot Wesel sonder langer vuytstel. Des avonts hiel den Graef van Hohenloe sijn banquet met magnificentie, daer noch alle de heeren waren, die met Sijn Ex^cle^ niet en waren vertogen.

Den x^en^ Junij was schoin weder; alle de resterende colonnellen ende capiteynen vertogen uyt Arnhem nae Sgravenweert. Terijsvolck van Overijn quam te Elten ende de reste moest aen het tolhuys wachten, tot dat de bruggen souden gemaeckt wesen; aldaer vergaderden de volgende ruyteren ende knechten, eerst alle de ruyteren 33 vanen verdeelt in de volgende regementen, Graef Lodewijck 3 vanen: sijne, Ex^cle^ Graef Hendrick, Hohenloe, Panier; Risour 4 vanen: sijne, Herauguier, Merwe ende Batenberch; Stakenbrouck 3 vanen: sijne, Tijmpel, Wischart; du Bois 4 vanen: sijne, Wagemans, vander Wel ende Brouchem; Jan Bacx 3 vanen: sijne, d'oude Grave van Solms ende jongen Solms; Clout 4 vanen: sijne, Rijhoven, Edmont ende Artur; Drost van Zallant 3 vanen: sijne, Hesse Bruyn ende Smelting; M. Bax 3 vanen: sijne, P. Bax ende Lasale. Voetvolck waren die volgende regementen: d'Engelsche beleit bij Horatio Vere 20 vendelen; Franchoisen 14; Schotten 11; Vriesen 22; garden 5; Gistelles 7; Duytsen 12; Walen 10. Garde: Hohenloe, Solms, Tijmpel, Wijngaerden; Generael Vere: Ogle, D. Vere, Garnet, Forster, Farfax, Denis, Couck, Balen Wodhus, Horatio Vere, Sutton, Knouleis, Metkercken, Vava-

four, Morgan, Hartwijckssen, Wilfort, E. Veer ende Dutton. Schotten, Edmont, Brog, Hinderssen, Caddel, Caer, Couts, Balfour, Nijs, Mackange, Sinclar ende Hamilton. Francoisen: Chastillon, Dommarville, Dussau, Brusse, Rocques, Du Fort, Formantieres, Filandre, Du Puys, Pomarede, Du Buisson, Foulgous, Hamelet ende Hallert. Vriesen: Hettinga, Frans Gerrits, Graef Lodewijck, Herema, Coenders, Kijf, Assuerus, Oestheim, Edsert Grovesteyns, Ripperda, Arensma, Martena, Coerssen, Camminga, Sidnisky, Deckma, Gerrit de Jong, Reinck Hittinga, Jacob Salency, Ernst Mellinga, Jets Eminga, Hans Vries. Duytsen: Graef Ernst oude vendel ende nieu vendel, Huseman, Crimnits, Cristiaen John, Hans Sax, van Eussum, Pithan, Cotwits, Andries Breder, Lucas Reser ende Jurien Weckerle. Walen: Marquet, Novelles, Duran, Leest, Fr. Marly, Gilson, Marischal, La Loup, Jan Nemery ende Sancy.

Des naernoens alle de bruggen geleit ende gemaeckt wesende, is al tvolck van beneden deur de Betue gecommen, begonnen over te trecken, ende die van Vrieslant ende Overijssel gecommen langes Elten, trocken mede over ende gingen alles logeren in de Dussel, uytgeseyt 5 vanen van Balen ende 7 vendelen van Gistelles, die de noortsijde hielden tot convoy vande schepen ende de vanen ruyteren van Graef Lodewijck, van Hohenloe ende van Reperda, die noch niet gecommen en waren, mitsgaders tvendel voetknechten van Graef Willem, dat mede noch niet gecommen en was, hoewel Graef Willem voor sijn persoin met sijn broeder Graef Jan desen morgen tot Arnhem quamen, doch toog Graef Willem noch ten selven daege voorts, ende quamen in Sgravenweert bij Sijn Ex^cie^ ende des avonts mede in de Dussel sonder op tbanquet van sijn broeder te blijven, dan Graef Johan bleef daer. Des avonts quam in de Dussel bij Sijn Ex^cie^ een gesant vanden Furst van Cleef, versouckende dat Sijn Ex^cie^ tlant van Cleef in desen deurtocht soe veel mogelijck wilde verschonen met aenbiedinge van alle goede nabuyrschap.

Den xj^en^ Junij was schoin weder. Sijn Ex^cie^ dede vrouch boven de spoeye van Cleef opt lant trecken 4 veltstucken ende laden een deel wagenen met schuppen, spaden, amunitie ende vivres, ende begonst daernaer metten leger te vertrecken deur Cleverham ende voorbij Griethuysen, hebbende de avantgarde de regementen ruyteren van Graef Lodewijck, Risoir ende Stakenbrouck ende de regementen voetknechten vande Engelschen ende Francoisen met de compagnie vande garde de Baville, de regementen ruyteren van du Bois, Jan Bax ende Clout, ende de regementen voetknechten vande Vriesen, daernaer volchde tgeschut ende alle de cariage

ende doen de arrieregarde, bestaende vande regementen voetknechten vande Schotten, Walen ende Duytsen, mitsgaders de regementen ruyteren, Marcel Bax ende den Drost van Zallant. In tvoorbij trecken sont Sijn Ex^{cie} naer Cleef den heere van Grijse ende Drost van Zallant om den Furst te begroeten ende alle nabuyrschap aen te bieden, die respective audientie bij de Furst ende Furstinne hadden, ende aenboden haer lant soe veel mogelijck te verschonen. Sij bleven smiddaechs daer eeten ende volchden des naernoens tleger, twelcke quam logeren tot Marienboom, daermede bij tleger quam de vane ruyteren vanden Graef van Hohenloe, dien morgen uyt Nieumegen gescheiden. Des avonts werde omtrent Calcar gevangen ende gespolieert de vrou van Frans Gerritss, Vries Capitein, die tleger achter de arrieregarde volchde, van eenige stropers vanden viant, die daer omtrent hielden. Sijn Ex^{cie} creeg een brief confirmerende de mutinatie van Isabelle, ende dat den Ertshertoge selfs daerwerts was getogen om heur te contenteren, dat een deel Walen weder waren begonnen te mutineren te Deynsen, te Bajeul, ende dat tregement van Catrice was verdeelt in de garnisoenen uyt vrese te doen als andere.

Den xij^{en} Junij was schoin weder. Tleger begonst vrouch te vertrecken, bestaende de avantgarde vande regimenten ruyteren van Clout ende Dubois ende vande regimenten knechten vande Vriesen; de bataille vande regimenten ruyteren vanden Graef van Solms, van Marcelis Bax ende vanden Drost van Zallant, ende de regimenten van Graef Ernst, vande Walen ende vande Schotten, ende de arrieregarde vande regimenten knechten vande Franchoisen ende Engelschen mette regimenten ruyteren van Risoir, Stakenbrouck ende Graef Lodewijck, ende tgeschut ende cariage toog tusschen de bataille ende arrieregarde, ende togen alsoe voorbij Zanten over den Forstenberch, ende soe over de heide naer Berck, daer de avantgarde al ten thien uyren quam, ende bleven alles achter de Zantbergen ten westen vande stadt. De bataille die geordonneert was te gaen leggen op de zuytoost sijde vande stadt, toogh buyten om naer tsuyden, maer eenige ruyteren vande bataille bleven op de heide op den wech van Gelder, om de cariage van gevaer in tdeurtrecken te bevrijden, ende mits de Schotten seer langsaem ende met veel rovens togen, quam de arrieregarde heel laet in den nacht eerst in tquartier. Die vande stadt waren met omtrent 30 peerden uyt ende schermutseerden ende schoten veel met geschut naer t'aencommende volck, maer en raeckte mer 3 peerden, die se doot schoten. Sijn Ex^{cie} reedt terstont alle de advenuen aende westsijde besichtigen om daertegen ordre te stellen ende tleger ten besten te logeren. De stadt

was meest in haer ouden doen, maer een weinich gefortificeert ten noorden ende suytoosten, de schantse op de weert behielt sij, maer was heel swack met droge grachten, voor de stadt lagen 3 uytleggers, die terstont weecken onder thooge lant dicht voor de stadt, ende in de stadt 2 Spaense vendelen, 7 Italiaenssen, 6 Duytse ende 2 Walse compagnien, die geestimeert waren bij gemeinen roup al over de 2[m] man, wel voorsien van alles ende van geschut, maer werde getwijffelt aen tcruyt, omdat men verstont, dat se seer tot Cuelen hadden doen aenhouden om cruyt te hebben. Soe haest sij saegen dat tleger op heur aen wilde commen, hadden sij alle de coeijen rontsomme van Orsoy, tlant van Meurs ende anders doen ophaelen; sij togen dicht aenden Weert de 3 vuytleggers die op stroom lagen, dan en konden se mits tlage water nyet dicht voor de stadt crijgen, daer een vierde schip lach, twelcke te vooren affgedanckt was, ende tvijffde was over eenige daegen naer Cuelen getogen ende begonnen een halve maene te maecken ten suytwesten vande stadt, tusschen de Cassel ende Lutse poorte buyten, daer sij met seer veel volcx aen aerbeiden, begonnen mede te wercken voor de Casselpoorte ende ten noorden beneden de stadt aen den Rijn, om daermede een half mane buyten te maken.

Den xiij[en] Junij was schoin weder. Sijn Ex[cie] begreep ten westen vande stadt aen de bergen sijn quartier (achter de plaetse daer in tjaer 97 de Graef van Hohenloe gelegen hadde) met 22 vendelen Vriesen, 20 vendelen Engelschen, 14 Franchoysen, 4 vande garde ende 19 vanen ruyteren, ende laste de soldaten daer te hutten. Hij tooch vrouch naer tzuytoosten vande stadt op den wech van Orsoy (daer hij selfs te vooren gelegen hadde) om daer te brengen ende doen logeren den Graef van Solms, Drost van Zallant ende M. Bax, ende omdat den wech in t'omrijden lang was, nam hij tot sijn verseeckertheyt mede 2 vanen ruyteren van hem ende sijn broeder ende de soldaten vande garde ende vanden Graef van Hohenloe, ende bleeff den heelen dach daer, om alle de advenuen rontsomme wel te besichtigen, in twelcke den viant veel met geschut schoot, ende trefte tpeert vanden heere van Oort onder hem, ende eenige soldaten daer doot sonderlings daer se op de Weert quamen, ende die mede deden besichtigen. Hij besloot daernaer alle dselve advenuen wel met schanskens te besetten, ende sijn leger rontsomme soe te retrancheren, dat hij geen vrese vande aencomtste van buyten mocht hebben, alleer die approchen te beginnen, maer siende dat de viant te seer buyten de stadt arbeide, sonderlings ten suytwesten, daer de stadt swack was, ende dat se met dselve buytenwercken hem wel te veel wercxs mochten maken, gaf last

noch desen nacht aende selve sijde een batterie wat verre vande stadt op te werpen tot 2 veltstucken, om tselve wercken te beletten, twelcke desen nacht geschiede, ende werde alomme seer stercke wacht geseth om te beletten dat niemant daer binnen soude commen. In tleger begonnen alle vivres te ontbreecken, maer op den avont quamen eenige scheepen langes den Rijn op met bier ende broot, ende snachts quamen noch veele schepen aen tot groote verlichtinge van tvolck, daer die vande stadt te vergeeffs eenige schoten naer deden. Sij branden oock eenige huysen ten noorden buyten de stadt op de Rijncante staende. Die van thof van Sijn Ex^{cie} deden versoucken om tot Alpen te mogen backen ende de wasschers logeren, maer de Palsgravinne weigerdet onder schijn van tegen heure neutraliteyt niet te doen. In tleger quam een Cleefs trompetter met brieven om op Woensdach binnen Cleef vande sake van Meurs te handelen, dan Sijn Ex^{cie} begeert dattet Saterdach ende binnen Wesel mocht geschieden, ende schreeff des aende Cleefse raden.

Den xiiij^{en} Junij was schoin weder. Sijn Ex^{cie} dede vrouch schieten op de werckers ten suytwesten vande stadt ende aende Casselpoorte, die hij wel van wercken dede cesseren, maer merckten doen dat de halve maen ten suytwesten meest volmaeckt ware, omdat den viant die vol musquettiers gelogeert hadde, maer aende Casselpoorte mosten sij doen van wercken ophouden. De legers werde alomme geretrancheert, ende men begonst de schantskens op de advenuen te maecken, ende al hoewel tquartier van Sijn Ex^{cie} uytermaten groot begrepen was, waren de ingenieurs nochtans seer lanterverende alleer elck een sijn quartier te konnen wijsen, omdat se tselve te seer aenden maet ende regel wilden binden, ende mits dat men persisteerde van niet te willen approcheren alleer de advenuen beset souden wesen, vreesden veele dat dit beleg swaer ende lastich soude vallen. Sijn Ex^{cie} ging de gelegentheyt beneden op den Rijn mede besichtigen om de schepen te doen verseeckeren. Die vande stadt schooten altemet naer de schepen, dan van te verre ende te vergeeffs. Sij branden noch eenige hutten buyten de stadt ende schermutseerden seer ten noorden met heure ruyteren, doch schoten anders weinich met geschut, tsij bij gebreck van cruyt, ofte dat ons volck hier te verre affbleeff. Sijn Ex^{cie} hadde geerne gesien dat den Graef van Solms snachts hadde doen innemen de schantse op de Weert, die niet en dochte, maer omdat geseit werde, dat den viant heel starck in stadt was en dorste den Graef des nyet bestaen. Die vande stadt arbeiden seer aen heure butenwercken, ende brachten die meest in defensie, te weten de groote halve maene ten

suytwesten ende de trencheen ofte couradors [1] ten noorden tot aende Rijn gemaeckt. Sij backten snachts de masten van heure 3 vuytleggers, ende deden se vol eirde dragen ende sincken, opdat de onsen dselve nyet en quamen nemen, niettemin een piperponte, die beneden d'selve schepen lag, werde bij eenige ruyteren, die op de wacht waren, afgehaelt ende beneden gebracht.

Omtrent dese tijt sterven van sieckte de capitein Langevelt ende Floris van Wingarden.

Den xv^en^ Junij was regenich weder. In ons leger maeckte men de reste vande trencheen vande quartieren ende men arbeide seer aende schantskens ten suyden vande stadt doen maken. Vrouch werde deur den cop doot geschooten den lieutenant van Taco Hittinga, die ten suytwesten op de wacht was ende naer een schermutsinge ging sien. Eenige ruyteren vanden viant waren tot in tbosch naer camp gecommen, ende namen daer vrouch een voerman met sijn wagen ende peerden ende eenige soldaten, die om voeragie liepen, dan de ruyteren vande wacht tselve voornemende, sonden heur naer, waerom sij den soldaten ende de peerden lieten loopen ende schoten den voerman doot. Eenich voetvolck van heur namen eenige voeragiepeerden op den wech van Burick, ende omdat in ons leger tijdinge quam, dat den viant sijn volck begonst bijeen te rucken ende achter ons leger ten westen vande stadt eenige verheven bergen lagen, die over tleger commandeerden, ging Sijn Ex^cie^ dselve besichtigen, hoe men die best souden konnen beschantsen om den viant daeraf te keeren. Des naernoens ging hij ten suytoosten besichtigen om te verstaen waerom sij tegen de schantse op de Weert niet voor en namen, ende verstaende dattet was om de vrese van tgarnisoen van binnen, besloot dat men te nacht ponten soude opbrengen voorbij de stadt om op de Weert te mogen commen, ende dat men dan terstont yet tegen de schantse mochte voornemen. Die vande stadt namen 2 van onse grassnijders, die te naer aende stadt gingen. Daer quam een vuyte stadt over seggende, dat tgarnisoen geen

---

[1] Courador, couridor of corridor is eene verouderde benaming voor bedekte weg. — «Le mot corridor signifiant Ronde intérieure de l'enceinte d'un ouvrage, vieillissait dès le temps de Furetière; on le retrouve encore dans les écrits de Gaya (1679), de Guillet (1686), de Manesson (1685), mais il disparaît ensuite. Il est analogue au mot Espagnol parceque l'invention du chemin couvert est due à la milice Espagnole losqu'elle occupait les Pays-Bas.» (Bardin, Dictionnaire de l'armée de terre). Somtijds vindt men het woord corridor ook gebruikt voor het kasteel van oude versterkte steden (von der Lühe, Militair Conversationslexicon). Overal waar Duyck het gebruikt, heeft het de beteekenis van bedekte weg.

2e man ten vollen was, ende dat men tbroot seer schaers vuytdeelde, ende dat se heur oirlochschepen gesoncken hadden. Noch een jongen uyte stadt commende, seide dat tbroot soe schaers vuytgedeelt werde, dat de borgers ende soldaeten daerover begonnen te clagen. Des nachts dede Sijn Ex^cie 2 veltstucken ten suytwesten wat naerder aende stadt brengen ende planten, om heur noch beter heur werck te beletten. Voorbij de stadt werde opgebracht 7 ledige ponten, daerop bij die vande stadt seer geschoten werde, ende daermede gedoot een conducteur vande treckpeerden ende een peert. Desen dach quam weder bij Sijn Ex^cie een trompeter van Cleeff, om de sake van Meurs, ende om tot Wesel daerop bij een te commen

Den xvj^en Junij was tamelijck weder. Tleger lach noch stille om alle de wercken tegen de aencompste van buyten te maken. Die vande stadt hielden heur mede stille, ende scheenen niet meer te wercken, heur mogelijck contenterende mette tranchee ofte halve mane ten suydwesten gemaeckt ende de courador, die sij vande noortsijde af totten Rijn toe gemaeckt hadden, ende met een halve mane op den Rijn gemaeckt. Tusschen Berck ende Burick werden bij 12 soldaten vanden viant genomen 21 wagenpeerden met een ruyterpeerd om stroy gereden, omdat se met geen behoorlijck convoy versien waren. Sijn Ex^cie was den geheelen dach wederom op de suytoost sijde vande stadt, om daer ordre te stellen op de advenuen, ende Graef Hendrick hem selven wat te verre bloet gevende werde met een musquet aenden schouder bij den hals geraeckt, sonder deurgaen, soe dat daeraf een grote buyle was, twelcke vele achten voor hem een groote vermaninge te wesen. Terwijl Syn Ex^cie daer was, hadde Graef Lodewijck naer tbosch gebracht een groot deel pionniers, ende dede alle de wegen deur tbosch met grote bomen toestorten, opdat den viant daerdeur niet haestelijck en soude mogen commen. Op den avont quam Sijn Ex^cie wederom, hebbende ordre gestelt om desen nacht een groot approche op de schantse vanden Weert te doen ofte die te overvallen waert doenlijck. De ruyteren vande stadt vielen op den avont uyt ten westen, om eenige graessnijders te crijgen, ende tot heur verseeckeringe hadden sij een deel musquettiers in de heggen doen leggen, ende soe de ruyteren van Clout met furie ende onversichtelijck daerop aenreden, vielen sij in de musquettiers, soe dat eenige ruyteren ende peerden geschoten werde. Eenige vanden viant leggende in tbosch, namen de peerden van een wagen op den wech naer Stralen binnen onse ruyterwacht, dan eenige ruyteren naer rijdende cregen de peerden wederom ende sloegen 2 vanden viant

doot. Tvolck vanden Graef van Solms quamen snachts over de pontbrugge op de Weert voor Berck, ende maeckten 2 mael een alarme op de schantse, maar die vande schantse schoten dapper uyt, waerom sij op den Weert logeerden ende prepareerden plaetse om eenige stucken te planten ende de schantse te mogen beschieten.

Desen dach sterff de heere Casijn vanden Hel, een animeus man ende goet patriot vande landen, uyten quartiere van Zutphen.

Den xvij^{en} Junij was tamelijck weder. Op de Weert werde de trenchee verseeckert ende de batterie volmaeckt om te nacht geschut te mogen planten. Vrouch werde capiteyn Pacque lieutenant ritmeester voor de stadt op de wacht met een stuck geschuts de hacque afgeschooten. Daer quam een Duyts uyt stadt, die seide over te commen om een ongeluck met sijn corporael gehadt, ende dat tgarnisoen geen 2^{m} man starck en was, hoewel sij uytgeven van 25^{c}, ende dat hij meende datter niet veel voorraet van eedtwaren ende cruyt en was, omdat den Gouverneur tstuck van tcruyt seer secreet hielt ende schieten verboot, ende tselve cruyt geseit worde geduyrende dit beleg verbrocht te hebben, seide mede, dat men uyte stadt op de Weert nyet commen en konde als deur ofte met ponten, waeromme men achte, dat se de schantse te min souden secoureren, maer naederhant werde bevonden, dat hij uytgesonden was met brieven om te kennen te geven heur beleg ende secours te versoucken, ende dat hij te nacht gebracht wesende over twater, ende daer volck vernemende, sijn clederen hadde uytgetogen ende de brieven afgeworpen ende soe overgeswommen ende gevangen was. Den Graef van Solms toogh vrouch met 12 vanen ruyteren naer Moers met eenige wagens om van daer te halen alle de meubles vande overleden Gravinne. Hij werde wel voor sijn persoen in stadt gelaten met eenige ritmeesters, maer den Drost weigerden hem de meubles te laten volgen, omdat hij daertoe niet gelast en was, daerover den Graeff soe scheldich worde, dat hij den Drost dreichde te doen hangen, maer den anderen achte des weynich, ende de Graef moest sonder yet te doen weder vertrecken. Terwijle quam in tleger bij Sijn Ex^{cie} den Lantdrost van Cleeff Wijtenhorst om met Sijn Ex^{cie} vande sake van Moers te communiceren. Naernoen quam in tleger den Colonnel Gistelles met 7 vendelen knechten, te weten sijne, de compagnie van Bruges, Kessel, Brakel, Rentselaer, Baccart ende Sloeth, starck omtrent 700 man, ende ging logeren in een quartier apart ten suytwesten vande stadt. Met hem quam de compagnie te voet van Graef Willem, die bij de andere Vriesen ging logeren. Noch quam in tleger den ritmeester Balen met sijn

vane ende die van Cicil, Vere ende van Reperda ende ging logeren in tquartier van Sijn Ex[cie]. Op den dach dede den viant een uytval op de Weert ende scheen noch eenich volck in de schantse te brengen. Tegen den avont dede hij eenen anderen uytval uyte Casselpoorte, daer lang geschermutseert worde ende over beiden sijden eenigen gequetst. Snachts dede Sijne Ex[cie] voorbij de stadt opbrengen 6 halve canons in 2 ponten, ende dede mede voorbij varen 2 oirlochschepen daer seer naer gescholen werde. De halve canons werden op de Weert getogen ende geplant. De Schotten maeckten snachts een losen aenval op de schantse, maer vonden sulcken resistentie dat eenige van heur doot bleven.

Omtrent deze tijt cregen de Staten brieven van Aerssen vanden ij[en] Junij nopende de sake van Verwijn, te weten, dat men daer verhandelt hadde op tstuck vande commercie, daer de Bourgonsche geclaecht hadden over de Franchoysen, den heere van Vicq ende die van Lieremont uyt Chastelet, ende dat de Franchoysen behoorden af te snijden alle commercien met heur rebellen, die geen ambassadeurs toe te senden nochte van heur te ontfangen ofte toe te laten, als daermede veroirsakende, dat se tot geen pays en willen verstaen, al waert, dat den pays in Engelant besloten werde, niettegenstaende zij wel verseeckert waeren dat metten Staten een bestant van twaelff jaeren soude konnen getroffen werden. De Franchoisen antwoorden wel een pays maer geen alliantie mette Bourgonsche tegen yemant gemaeckt te hebben, dat sij geen rebellen en kende, maer wel een geformeerde staet vande Nederlanden, die sij noch schade noch hulp wilde doen, al waert dat zij tot hulp, overmits derselver bewesen assistentie geduyrende de ligue meer behoorden te inclineren, die sij voor vrienden oick houden ende een staet sijn van 30 jaren bij alle Princen daervooren bekent, wiens hulpe de France crone noch wel van doen mochte hebben; dat sij geen oirsaecke en waren van tverloop der Spangiaerden in die landen, maer de bose comportementen vande Spaense gouverneurs; dat sijne ondersaten mosten genieten de vruchten vanden pays, bestaende in den coophandel, die sij niet en conden verbieden, veel min haer inlaten mette Spaensche ofte Bourgoinsche saken; dat sij niet gewoon en waren wetten van yemant te ontfangen; dat de Bourgoinsche mede aengedrongen hadde om Aumale te doen restitueren in sijn goet, daerop de anderen antwoorden des vremt te vinden, dewijle die geen ondersaet van Spangien en was, ende daer sij in faute bleven vande ondersaten van Vranckrijck te restitueren totte souverainiteyt van St. Pol, Burchgraefschap van Gent ende successie van Epinoy daerinne sij met represalien souden moeten ver-

sien, dat d'ambassadeurs eerst waren gesonden op tvervolch vande Ertshertogen om de Staten beter tot pays te bewegen, die nu aldaer om de mutuelle commoditeit werden geleden, maer sij en wilden nyet beletten de voorslaegen vande Ertshertogen ofte de Nederlanden helpen ruineren, die sij meinen nu sulcx te wesen, dat se nyet schielijck heure vrijheyt sullen willen verlaten, mochten wel lijden den pays van Engelant ende bestant mette Staten, in vougen dat vande commercie ter zee om de voorschreven contestutien niet besloten en was. Voorts schreeff Aertssen noch dat la Boderie, Ambassadeur van Franckrijck van Brussel daer gecommen was, die de saken vande Ertshertogen seer disperaet maeckte, ende aendrong dat den Coning van Vranckrijck behoirde te verbieden alle commercien van sijn ondersaten op Spangien ende Vlaenderen om alsoe beter tot reden te commen, want d'Ertshertoge verlooren hadde de affectie van alle heur onderdanen, omdat se meer schenen te vertrouwen de Spaengiaerts dan henl. ende soe sij niet gestarckt en worden van tSavoysche leger, en hadde sij geen macht yet te doen. Dat de 250^{m} cronen ter maent uyt Spangien ontfangen ende tot Maert voorleden toe betaelt, niet helpen en mochte, maer nu verwachten uyt Spaengien galeyen ende gelt, ende uyt Italien assistentie van 6^{m} Italianen ende 2^{m} Spangiaerden.

Den xviij^{en} Junij was tamelijck weder. Vrouch begonst men met de stucken op de schantse op de Weert te schieten, ende hoewel seer qualijck geschoten werde, merckte men nochtans dat veele schoten dwers deur gingen. Den viant was al voor den dach beginnen uyte schantse naer de stadt te wijcken, latende daerinne staen 2 scheepsvlaggen als vendelen, ende hier ende daer eenige piecken, maer soe ons volck naer omtrent 20 schoten op de schantse aenquam, vonden sij mer 6 ofte 7 mannen daerinne, die terstont gingen loopen ende heur in stadt salveerden, daermede de onse meester vande plaetse werde, ende die terstont begonnen te prepareren om daer te logeren ende geschut te mogen planten. Sijn Ex^{cie} ging selfs mede derwerts; daer en tusschen begonst men ten westen vande stadt achter ons leger op de verheven bergen 6 redouten te maken om den viant van buyten beter te keeren ende te beletten, dat hij daeraf op ons leger geen voordel en name. Des avonts togen uyt 7 vendelen Vriesen ende 7 vendelen Engelschen om ten noorden de approchen te beginnen, die desen nacht heur logeerden aenden steenen toorn vande coewacht, ende van daer een trenchee maeckten langes de velde heen totten Rijn toe, ende wierpen aenden Rijn op een corps de guarde. Sijn Ex^{cie} hadde gelast dat alle de schepen beneden de stadt leggende souden opseilen, omdatter

beneden sulcken menichte lagen, dat hij vreesde dat de viant daerop een aenslach soude maken. De schepen seilden in de voornacht voorbij, die vande stadt schoten seer daernaer ende raekten eenige schepen, die men most aenden gront brengen uyt vrese van sincken, ende onder dien mede t'oirlochschip van capitein Berckman.

Ontrent dese tijt was vuyt Engelant weder gekeert Generael Vere, rapporterende dat de Coninginne totte lichtinge daer doen versoucken wel wilde verstaen, ende dat sij de saken in Vlaenderen daervoren hielt, dat de Staten d'oorlogen in Vlaenderen souden moeten brengen ende daer ontsteken, om den Ertshertoge te recht in sijn staet te troubleren, waeraf die provincie de machtichste is, maer meinde niet dat sij daertoe yet soude willen contribueren, hoewel Caron haer daerop gesondeert hebbende, ende versocht daertoe te moegen employeren 100^{m} £ van treboursement, sij tselve niet plat afgeslaegen en hadde, maer nu begeert hadde, dat hij Vere de Staten aenseggen soude, dat sij verstont vande vervallen termijnen betaelt te werden, ende oick van die noch vallen sullen, elck op haer tijt, ende scheen dat de Coninginne niet wel tevreden en was, dat men Berck aengetast hadde ende niet naer Vlaenderen gegaen en ware, gelijck dselve heer Generael refereerde.

Den xix^{en} Junij was seer vuyl regenich weder, soe dat ons volck in appro chen geen lonten en conden in brant houden, twelcke heur veel quaet soude hebben konnen doen, hadde den viant uytgevallen. Ten suyden boven de stadt liep alle tlaege lant onder water, omdat de Lutte [1] daer gestopt was ende twater met den regen veel opstoude. Die vande stadt mosten van daege heure beesten innehouden, omdat ons volck heur begonst te approcheren. Sij schoten altemet met geschut, ende omdat men vreesde dat den viant van Santerwech [2] soude mogen aencommen om onset in de stadt te doen ofte yet tegen de schepen voor te nemen, dede Sijn Ex^{cie} benoorden de stadt tusschen tmoeras ende den Rijn 6 redouten noch aenbesteden om de aencomtste aldaer te vernagelen. Ende omdat den viant deur dese stadt contributie getogen hadde van alle de dorpen van Zutphen, Overijssel ende Drenthe, die sullen commen te cesseren indien de stadt verovert wert, hebben de gecommitteerden vanden Raedt van State in den leger wesende, met advys van Sijn Ex^{cie} tot onderstant van desen leger uytgeschreven over dvoors. dorpen een maent contributie ende den Commis-

---

1 De Lutte, het riviertje, waaraan Rijnberk gelegen is.

2 Den weg van Xanten.

saris Dulcken gesonden, om dat te gaen denuncieren ende te bevoorderen. Snachts begonst men mede te approcheren aende Casselpoorte met 4 vendelen Franchoysen, 3 vendelen Schotten, 4 vendelen Duytsen, 3 vendelen Walen ende 2 van Gistelles onder t'commandament van Chastillon, die een corps de guarde maeckten tusschen de stadt ende het steene heilichuysken daer staende, ende begonnen eenige trencheen. De Vriesen ende Engelschen maeckten ten noorden een retranchement om de coewachte, ende begonnen van daer een tranchee naer de reviere toe, maer en volmaeckten die niet.

Den xx[en] Junij was tamelijck weder. Omtrent 8 uyren viel den viant vande Casselpoorte uyt, met ontrent 800 man om te forceren de approche daer begonnen, ende commende uyte couradors liepen met grote furie aen, om ons volck te overvallen. Die gravers, die int werck waren, liepen ten eersten uyte trencheen, gelijck mede dede eenige wachten, twelcke ten eersten soe grooten confusie maeckte, dat eenige soldaten bij het corps de guarde begonnen te wijcken. Den heer van Chastillon bleef daer vast ende steuyte den viant, ende viel naer totten viant aen, die doen met groote confusie weder afweken, dan heur vermakende onder de stadt, quamen ten tweede malen weder aen, ende naer noch ten derden ende vierde male, telcken tot dicht aen tcorps de guarde, omdat weynich ruyteren op de wacht waren, ende naemen de drie laste reisen heur retraicte met goede ordre. Den heere van Chastillon hielt sijn volck bijeen aen tcorps de guarde. Desen uytval duyrde wel een halff uyre, ende daer werde seer van beide zijde geschoten, in vougen dat vande onsen doot bleven over de 20 mannen, daeronder den lieutenant van Pomarede ende een genaemt de la Barre, een rijck Franchoys edelman. Daer werder wel 30 gequetst, ende daeronder mede den heere van Chastillon in de dije geschooten; den capitein Buisson mede in tbeen gequetst ende meer anderen. Onse 2 veltstucken waren juyst afgetogen om tschantsken, daer se stonden, te volmaecken, daerom die doen geen dienste en konden doen, twelcke seer qualijck quam. Op den naernoen was den viant ten noortwesten noch uyt, ende namen daer twee voerluyden peerden, die te naer aen stadt gingen weiden. Die van Gelder ofte Stralen namen noch wel 16 wagenpeerden, die gesonden waren om hout ende stroy, ende om onse approchen beter te verseeckeren, dede Sijn Ex[cie] eenige gabions ten noorden vande stadt brengen, om daer eenich geschut te mogen planten, ende op de defensien vande stadt te mogen schieten. Desen nacht quam in tleger den Cleeffschen Marschalck Horst, om te excuseren dat laestmael aenden Graef van Solms niet en ware

laten volgen alle de meubelen vande overleden Gravinne van Meeurs, ende te verclaren van wegen den Furst, dat men se soude laten volgen, soe wanneer den Graef des begeeren soude, waerom den Graef van Solms voornam op morgen met 6 vanen ruyteren ende eenige wagenen daer heen te gaen om alle de meubelen te doen halen. Snachts werde niet veel besonders geapprocheert, mits ten noorden alleen voltrocken werde de begonnen approche vanden voorleden nacht ende beter verseeckert, ende dat men daer plante ses halve canons, 3 aenden cante van riviere ende 3 midden oppet velt. Ten suyden worde mede niet gedaen als de voorgaende approche beter verseeckert ende meynden een linie ter sijden uyt te trecken, maer tlant was soe hardt, dat se met geen houwelen daerinne commen en conde.

Den xxj^en^ Junij was goet weder. Den Graef van Solms vertoog vrouch met vj vanen ruyteren ende 18 wagens naer Meurs, om de meubelen van de overleden Gravinne, die hem laten volgen worden, maer en wilde de wagens in stadt niet laten om te laden, dan een voor een tusschen de twee poorten. De principaelste meubelen van tapeten, vaisselen ende anders geladen wesende, liet den Graef daer noch blijven de grove meubelen van sware package ende quam mette reste naer tleger. Eenige ruyteren vanden viant volchden hen van achteren in tbosch, ende naemen eenige peerden ende quetsten eenige personen. Men creegh eenige geintercipieerde brieven, commende uyte Grave, houdende dat men hoopten, dat se Berck ontsetten soude ende dat daertoe eenich volck tot Geel begonst te vergaderen ende 2 compagnien uyte Grave mede derwerts gegaen waren, ende dat se tijdinge hadden, dat binnen Berck eenige gebreck was, ende sonderling van gelde. Naernoen werden bij Wesel gevangen gekregen 2 swemmers, wesende bootsgesellen uyter stadt gecommen met brieven van credentie aenden Ertshertoge ende aenden Grave van Arenberch met last te seggen, dat wij soe vast voor dese stadt lagen, dat se d'selve haest souden moeten ontsetten, ofte dattet naer niet doenlijck en soude wesen, emmers dattet secours soude moeten coemen binnen 14 daegen, ofte sij en sagen geen middel om langer te houden, alsoe heur teruyt manqueren soude, ende dat se dan soe besloeten soude werden, dat geen raet meer tottet ontset soude wesen; dattet ontset moest starck commen over de lucht [1], om op te slaen tquartier van tleger ten westen, om twelcke te facciliteren, sij mede eenen grooten uytval soude doen ende een goet deel van tleger terwiele werck geven; dat den Gouverneur deur de caken ende keel geschoten was ende niet spreecken en konde, ende

---

[1] De Lucht was een bosch, ten westen van Rijnberk, nabij het dorp Issum gelegen.

daerom sijn plaetse hadde gecommitteert als Gouverneur eenen Jan Bap[ta] Pecchio; dat op den uytval gisteren gequetst was een Wals capitein; dat se hadden 15 ofte 16 doden ende wel 75 gequetsten; dat Bodbergen den uytval hadde beleyt ende gedaen mette Duytsen ende Walen, omdat de Spangiaerden ende Italiaenen niet uyt en wilde; dat de Duytsen sonder gelt niet wercken en wilde; dat de burgers nu wercken om eerde wallen achter de steene muyren te maecken, ende dat niet apparent en was, dat se meer soude vuytvallen, deurdien de Duytsen sagen dat Spangiaerden ende Italiaenen niet uyt en wilden; seyde mede gelast te wesen soe haest sij tot Zanten soude commen elcxs een verscheyden wech te nemen om naer Gelder te gaen om beter deur te commen, ende als sij tot Gelder gecommen soude wesen, dan daer snachts ten 11 uyren te doen schieten dry scholen ende met goet convoy voorts te gaen naer Bruessel, ende indien t'onset quame ende seecker ware, soude sij wederkeeren tot Gelder ende daer snachts met 4 vande grootste stucken vier voleen doen schieten ende trachten weder in de stadt te commen swemmen van boven af, ende indien geen ontset voor de handt en ware, souden sij niet weder innecommen nochte signael doen, ende dat soude een seecker teycken voor die van binnen wesen. Dese personen werden gepijnt op heur last, maer en wilden meer niet seggen. Snachts werde de approchen niet gevordert, maer alleen verseeckert ende vaster gemaeckt om tegen den vuytval te mogen staen.

Den xxij[en] Junij was goet weder. Men en dede niet dan altemet wat schieten ende de approchen te verseeckeren, de redouten buyten den leger ten westen ende noorden voorts op te maecken. Sijn Ex[cie] last in elcx vande 4 redouten ten noorden gemaeckt te brengen 2 gotelinge vande schepen, om de schepen daer beter te mogen bewaren, ende was van meininge de redouten ten westen alles met een lopende tranchee aen een te brengen om tusschen sijn leger ende de redouten een alarme plaetse te mogen hebben. In tleger quam een gedeputeert van Reeckelijchausen met eenige wijn voor Sijn Ex[cie], meest om te clagen over de foulen van heur lant ende om te versoucken verschoninge. Noch quam daer van wegen den Churfurst van Cuelen den heere van Foppenbrouck, om vooreerst te versoucken verschoininge van tlant van Cuelen ende met secrete last, soe men vermoede, om nopende de stadt Berck eenige versoucken te doen. Desen dach werde de brug boven de stadt vanden Weert over de reviere meest volmaeckt op een gat naer, dat men open liet tot de noot, ende men prepareerde beneden de stadt de saken, om daermede een scheepbrugge te slaen. Snachts werden voor de stadt gehangen de twee swemmers uyter stadt gecommen om

anderen van uyt ende innelopen een schrick te maken. Des snachts en werde noch niet geapprocheert, mits men de voorste approchen alleen verseeckerde met vaste corps de guarden, om daer naer een degelijcke approche te mogen doen, ende tot beter verseeckeringe van dien, werde ten suyden eene batterie in tvelt begonnen te maken ende gelast 2 voeten te rijsen, ende bewesten van dien noch een ander in tvelt om de defensien aende Casselpoorte wech te schieten. Sijn Ex[cie] creeg tijdinge dat tgarnisoen van Liere gemutineert was, ende dat alle de bootsgesellen voor Antwerpen mede waren gemutineert. De Staten hadden gelast den Almirante weder naer Woerden te doen voeren, omdat Olivera niet en comt, hij en wilde niet derwerts ende blijft sulcx met groote importuniteyt noch.

Den xxiij[en] was tamelijck weder, ende Sijn Ex[cie] dede noch al sijn approchen verseeckeren tegen de stadt, ende sijn legerquartieren tegen de aencomtste van buyten, daertoe hij selfs rontsomme reedt, ende liet tquartier vanden Graef van Solms aende sijde van Boetbergen soe stijff maecken, dat de trencheen tegen de canon mochten staen. Hij creeg tijdinge dat eenige trouppen vanden viant over de Mase begonnen te vergaderen, daerom hij den Cleeffschen Marschalck Horst aenseide, dat den Furst moste toesien op sijne steden, ten einde den viant geene van dien quame inne te nemen, ende sonderlings niet de stadt van Orsoy, dat hij se daerom wel moest doen besetten, ofte soe den viant naerder quam, soude Sijn Ex[cie] selfs die plaetsen moeten doen verseeckeren. Desen dach brack den eenen dam vande Lut deur, daeromme twater soe opliep dat men qualijck in tquartier naer Boedbergen commen mochte, maer den ondersten dam werde gehouden ende den anderen terstont weder gemaeckt. Snachts werde ten suyden een groote linie getogen voorbij de Casselpoorte, ende daerinne begonnen te maken 2 corps de guarden, maer mits den nacht cort viel en konden sij de linie niet wel deurtrecken tot over een holle strate aende oostsijde vande poorte uytcommende. Ten noorden werde mede een linie begonnen van midden vuyte trenchee naer de westzijde toe, maer weinich daeraen gemaeckt.

Den xxiiij[en] Junij was tamelijck weder, ende omdat men vreesden oft den viant soude mogen trachten dese stadt te ontsetten, vont Sijn Ex[cie] goet de dry suytredouten vanden leger met een trenchee aen een te sluyten ende aen tquartier van tleger ten westen aen te trecken, delibereerde voorts met die vanden raet, hoe men doen soude off den viant ontset wilde doen, meinende dienstelijck te sullen wesen dat men dan hier dede commen den Colonnel Huchtenbrouck met de 17 compagnien

naer Hulst gedestineert. Dvoors. trencheen om de redouten aen te trecken werden bestedet. Des naernoens tusschen 3 ende 4 uyren viel den viant wederom wel met 800 man ter Casselpoorte ende vande couradors uyt, ende liepen met schielicheyt deur den hollen wech ten oosten, om van achteren de approche te mogen overvallen. De Franchoisen, die voor in de approche waren, mosten daer vuyt ende weecken naer de oude approche toe, daer se den viant steuyten, die so meester vande laeste approche ende verheven batterie werde. Den capitein Rocques viel met veel Franchoysen op tvelt om den viant weder af te drijven, dan werde gequetst ende vanden viant beset. Den Lieutenant Colonnel Huseman quam hem ontsetten, die doen selfs oock gequetst ende gevangen werde, maer werde mede ontset bij Gistelles, die met een ander troupe aenquam, ende soe ons volck ten laesten starck werde, ende de ruyteren vande wacht mede aenquamen, most den viant met desordre haestige retraicte nemen, latende vande sijnen doot opt velt leggen 7 persoenen ende een Spangiaert gevangen, daertegen hij gevangen in de stadt bracht een lieutenant van Slandre, genaemt La Case, met noch 3 Franchoysen ende een Schot. De onsen naemen de verlaten trencheen ende corps de guarden weder inne. Geduyrende desen uytval werde seer geschoten met musquetten ende geschut, ende daer bleven van onsen doot 14 ofte 15 mannen ende veel gequetst. Dommarville, Lieutenant Colonnel vande Franchoisen, was op teerste afwijcken in een trenchee gevallen ende hadde sijn been verstuyckt. Huseman was swaerlick gequetst ende Rocques mede. Noch waren gequetst den lieutenant ende vendrech van Dommarville ende meer andere, wel tot vijftich toe, ende men meynde dat tverlies aende sijde vanden viant niet minder en was, omdat men se veel personen sach afbrengen. Den gevangen Spangiart seide, dat een Spaens Capiteyn desen uytval hadde beleit, dat se wel 800 starck waren geweest, ende dat se tsedert dit beleg noch geen brieven van buyten in stadt en hadden gekregen, maer riep seer luyde vande starckte van heur garnisoen, ende de amunitie die se noch hadden. Corts daernaer werden gevangen ingebracht 19 soldaten van Gelder, die seiden dat tot Gelder ende Stralen gecommen waren de regimenten van Busquoy met 7 ende van Achicourt met 10 vendelen knechten, ende wel 10 ofte 12 vanen ruyteren, maer en wisten niet oft was om daer te blijven ofte convoy te doen, ende dat se tot Aerssen over de Mase gepasseert waren, daeromme men bestont te vermoeden of den vivant meer mocht trachten om Gelder ende Stralen te verseeckeren als om Berck te ontsetten. Des snachts werde de approche

voor de Casselpoorte seer genaerdert ende getogen over den voors. hollen wech. Ten noorden werde de linie naer twesten noch voorder getogen, maer bleef noch ten halve aen tvelt ende onvolmaeckt leggen, omdat men se niet heel uyttrecken en konde.

Den xxv^en^ Junij was seer regenich weder. Men was in tleger seer doende om de approchen ende quartieren te verseeckeren ende men liet los vuytgaen 15 vande gevangenen van Gelder op heur quartier, ende men sont met heur een trompetter om te horen hoe de saken tot Gelder stonden. Des nachts werde de approche voor de Casselpoorte vanden hollen wech naer achteren aengetogen ende met een nieuwe linie seer genaerdert ende gebracht tot op omtrent 10 treden nae aende grachte vanden courador, daertegen den viant tweemael vuytviel met weinich volcxs, maer en quam niet aen. Tgeschut werde hier noch niet geplant, omdat men de approchen eerst wel wilde verseeckeren. Ten noorden werde de linie naer twesten voorts heel vuytgetogen ende op t'einde beset met een corps de guarde, twelcke niet over de 150 passen vande grachten vande stadt en was, sonder dat den viant aen die sijde oyt getracht hadde daertegen belet te doen, tsij om tgeschut dat daer stonde, ofte om andere consideratien.

Den xxvj^en^ Junij was noch seer regenich weder. Men dede de approchen alomme seer verseeckeren, ende Sijn Ex^cie^ ging selfs besichtigen tschantsken op de Weert, om daermede eenich geschut te planten, ende dede daer besteden een batterie tot vj stucken met last de borstweringe daertoe wel stijff ende breet te maken. Den viant viel op den middach ende naernoen met weinich volcxs weder tweemael aende Casselpoorte uyt, maer en quam niet aen, so dat niet gedaen en werde, dan dapper van beiden sijden geschoten. Den trompetter quam van Gelder wederom, ende met hem een tambourijn van daer, ende seide dat binnen Gelder ende Stralen elcx noch geleyt waren een compagnie Duytsen, ende dat de reste van tvolck weder vertogen waren naer Aerssen, daer nu 5 regimenten knechten lagen met 17 vanen ruyteren ende bleven daer leggen. Desen nacht werde de approche alleenlijck verseeckert ende vaster gemaeckt.

Den xxvij^en^ Junij was tamelijck weder. In ons leger was men evenseer doende om tselve wel te retrencheren, ende die vande stadt schoten altemet eens, maer seer weynich met geschut, niettegenstaende sij op de corps de guarden, die men in de approchen maeckten veel schade souden hebben connen doen, daeromme men vermoede, dat se gebreck van cruyt

mosten hebben, omdat de corps de guarden de verseeckeringe vande approchen waren, ende indien sij daerop dapper hadden beginnen te schieten, ons gedwongen soude hebben die a l'espreuve te maken, ende souden sulcxs ons wercken veel hebben connen retarderen, die sij nu seer lieten voorts gaen, mits sij soe weinich schoten. Des snachts werde ten suyden vande stadt wederom een linie getogen wat naerder aenden courador, ende in de laeghte naer de oostsijde werden eenige gabions geset tot blinden; ten noorden worden mede noch een linie getogen wat naerder de stadt. Den Grave van Noorthumberlandt uyt Engelant weder gekeert wesende ende willende desen soomer tleger besien, quam tot Wesel ende liet sijn tenten naer tleger voeren ende spannen. Desen dach werden bij Wesel wederom een swemmer in twater gesien, dewelcke naer geroeyt wesende hem salveerde in de rijsweerden, ende snachts werde tot Berck op den toorn geviert, mogelijck tot een signael.

Den xxviij^en Junij was schoin weder. Men verseeckerde vast de approchen ende quartieren; recht naer den middach viel den viant wederom uyt aenden Casselpoorte met 3 ofte 4^c mannen, ende dreef de gravers uyte approchen, te nacht daer gemaeckt, maer hij werde in tcorps de guarde gesteuyt sonder tselve te konnen forceren. Hij liep mede inne de gabions voor blinden geset, daeraf hij eenigen naer stadt rolde, ende dede verscheiden aenlopen naer tcorps de guarde, daertegen ten laesten eenige Franchoysen uytvielen ende schermutseerden. Dit duyrde wel een half uyre ende daer werde dapper van beiden sijde geschoten, ende daernaer toog den viant weder af, latende 3 doden opt velt leggen. Vande onsen bleven mer 2 op de plaetse ende eenige soldaten gequetst, maer niemant van marque, ende dit was den derden grooten uytval die telcken juyst gedaen waren op den dach, als de Franchoisen in de approchen daer de poincte hadden, als oft daerop telcken gepast hadde geworden. Ten noorden werde noch geschoten den lieutenant van capitein Frans Gerritsz. ende een werckmeester, wesende Sijn Ex^cie doen in de trencheen niet wijt vanden lieutenant. Des snachts werde de approchen ten suyden noch beter verseeckert, in twelcke een sentinelle overlopen ende gevangen gebragt worde in de stadt ende een dootgeschoten ende ten noorden werde weynich gedaen, omdat den viant uytvallende eenige gravers gevangen creeg.

Den xxix^en Junij was heet ende schoin weder. Men arbeide evenseer in tleger aende quartieren ende de approchen, daeraen soe veel gelts gespilt werde, dat Sijn Ex^cie op sijn credit gelt moste doen lichten, om de

wercken te betalen, mits de provincien van Zeelant, Vrieslandt ende Groeningen traeg in t'betalen waren, ende die van Hollant ende Utrecht alleen tgelt niet en wilde furneren, ende werde tot Wesel getogen op wissel omtrent 7m £, twelcke een cleyne penning was in regard van soe groten leger en soe grote dispensien van dien, doch conste al veel doen om t'arbeytsvolck in hoipe te houden, tot dat gelt uit Hollant quame. Den Grave van Noorthumberlant quam desen dach int leger ende hem werde toegesonden de vane ruyteren, die gedestineert was om de fourageers te convoyeren, waerdeur den viant (die gestadelijck alomme op de bane is) verscheiden voeragiepeerden nam. Snachts werde over beiden sijden weynich geapprocheert, omdat enige Engelsche ten noorden tot aenden courador vanden viant liepen, ende bevonden dat die mer met sentinellen was beset. daerover den viant alarme nam, ende meest alle den nacht niet en dede dan schieten ende met cleine partijen uytvallen, daermede vele gravers ende anderen gequetst werden Ten suyden werde nietemin een linie beginnen te trecken ende noch bet afgedolven de oostwech vande Casselpoorte ende tot beter defensie vande wercken aldaer geplant in de verheven batterie 2 heele ende 2 halve canons. Den viant hebbende 4 vanen ruyteren doen commen binnen Gelder, Stralen ende Ruremonde boven die ruyteren, die daer waren, sijn wederom wech getogen naer Thoor, soe men seide, omdat de gemutineerden heur niet langer aende Mase en wilden dulden.

Den Ertshertoge was in dese tijt getogen van Brussel om naer Vlaenderen te gaen, waerom die vande schantse Isabelle van dage den eersten brief schreven aenden Gouverneur van Oisteinde, houdende dat tot Brug dien dach gecommen waren 60 stucken geschuts ende eenige troupen om Oisteinde te belegeren, dat se op heur hoede moste wesen, ende heur wel wachten aende brugge, aende guele ende de cant vander zee, dat se heur wel beschermen mosten, dat se aende schantse vrienden souden hebben, ende dat den Ertshertoge sijn vianden voor ende achter sal hebben. Sij en hadde noyt aen die van Oisteynde willen schrijven, daeromme men meynde dat se bestonden te vresen ende sulcx heur vande sijde van Oisteynde wilden verseeckeren. Anderen meynden dat oick desen tocht vanden Ertshertoge meer diende om die van Isabelle te straffen, als om Oisteynde te belegeren, daertoe hij mogelijck mede een schijn wilde maken om tleger van Berck te diverteren[1].

---

[1] In Zeeland was men tot het laatste oogenblik van meening, dat de Aartshertog Ostende niet zou belegeren. Den 5en Julij schreven de Staten dier provincie noch aan de Staten Generaal, dat

Den lesten Junij was heet weder. Daer quam vrouch een vrouwe uyte stadt vande sijde vande Lutpoorte, seggende om graes te snijden gegaen te wesen ende soe over te commen. Seide mede datter in de stadt alrede wel 300 doden ende gequetsten waren, dat geen boter in stadt en was te crijgen, ende dat men voor elcken soldaet in drie dagen mer 2 pont broots en gaf. Item dat se de Lutpoorte opmaeckten, om van daer uytvallen ofte anders te doen; sij seide geen bootschappen nochte brieven te hebben. De heeren Aleman ende Eisinga vertogen naer Hollant om te procureren dat gelt in tleger mochte gesonden werde. In tleger was men onder anderen mede doende om ten suyden aen tmoeras vande Lutte een corps de guarde in de approche te maken, daerop den viant vande buytenwalle eenige schooten dede, maer de onsen begonsten terstont met de nieugeplante stucken naer de stucken van binnen soe seer te schieten, dat die van binnen heure stucken mosten innehalen. Op den naernoen viel den viant met weynich volcx eerst ten suyden uyt ende naer ten noorden, makende alsoe eenige alarmen, daerinne seer geschoten werde, maer en quam niet aen, ende omdat van dage weder enige voeragiepeerden genomen werden, worde een ommeslach gedaen, dat voortsaen niemant op voeragie souden mogen rijden voor de clocke 7 uyren ende niet mogen gaen als met convoy. Desen dach werden in de schantse op de Weert, over masten over de grachten geleit, getogen 2 hele ende 2 halve canons om daer geplant te werden, ende dat overhalen geschieden alsoe, om de wallen vande schantse niet te breecken. Snachts werde seer bij die vande stadt gescheten, ende in tselve eenige conducteurs vande wercken gequetst ende dootgeschoten, ende ten noorden werden 3 stucken uyte v^e^ batterie gebracht in de ix^e^ batterie aldaer wat naerder aende stadt gemaeckt om

---

zij den last om de drie Zeeuwsche kompagniën van van der Noot naar die vesting te zenden, niet hadden uitgevoerd, omdat zij geadverteert waren »dat den viant soude voor hebben, onder het pretext van voorsz. belegeringe alle het crijchsvolck derwaertz te trecken ende alsoo het lant van garnisoene ontbloot sijnde, eenen inval te doen in het eylant van Zuytbevelant; daertoe hij seer vele chaloupen ende ander roeygetuych werdt geseyt bij den anderen te hebben ende noch dagelicx meer gerect te maecken.» (Lias loopende, Julij 1601).

Hetzelfde schreven de gecommitteerde raden der admiraliteit van Middelburg, met verzoek om versterking van schepen om Zuid-Beveland, Axel en Biervliet te beschermen. (Id.)

Maurits zag de mogelijkheid van een dergelijken aanslag ook in. »Wij en souden nyet raedtsaem vinden,» schrijft hij den 6^en^ Julij aan de Staten Generaal, »dat alle de compagnien, die den Colonnel Huchtenbroeck toegeordonneert zijn, tseffens binnen Oostende gesonden worden, eer dat U E. gewisse tijdinge hebben ende verseeckert zijn, datse vanden vijandt belegert is, want hij lichteltijcken hem soude gelaten voor de voorsz. stede te comen ende ondertusschen ofte voor Axel oft int landt vander Goes comen.» (Id.)

beter op de defensien te mogen schieten. Den Gouverneur van Oisteinde schreef desen dach weder aen die van Isabelle, dat hij wel wiste, dat de comtste vanden Ertshertoge meer diende om heur tot eenige onredelicke conditien te dwingen als om de stadt van Oisteinde te belegeren, ende dat sij daerom wel op heur hoede moste wesen, hadden sij sijn hulpe van doen, hij soude se assisteren. Desen brief ontfingen sij, danckten hem van sijn courtoisie, ende verclaerden dat se hem souden doen aensoucken, als sij hulpe van doen hadden, waerom men bestont hiervan wat goets te hoipen.

Omtrent dese tijt overliepen eenige ruyteren van Weert tusschen Breda ende Geertruydenberch aen tpannenhuys 30 soldaten vande compagnie van Nievelt, die convoy deden aende mineurs van Breda om naer tleger te commen. De soldaten stelden heur eerst te weer, maer quamen ten laesten in confusie ende werden alles dootgeslagen sonder yemant als de lieutenant ende de mineurs te willen vangen, twelcke noch wel groote bitterheyt souden konnen maken.

Don j^{en} Julij was tamelijck weder. Men arbeide al evenseer aende wercken buyten gemaeckt tot wederstant van t'ontset. Sijn Ex^{cie} reet naernoen naer Alpen om mette Palsgravinne te spreecken ende hadde convoy van ruyteren ende voetknechten met hem ende keerde op den avont wederom. Daer waren vanden viant over de 300 peerden in de bosschen naer Burick deur eenige lantweeren aengecommen, die wederom eenige voeragiepeerden namen ende 'tsavonts quam Aert Helling bij sijn Ex^{cie} seggen, dat de peerden vanden viant van Burick heen aenquamen ende veel treckpeerden namen, ende schenen naer de schepen te willen commen, waerom Sijn Ex^{cie} in haeste dede opsetten 10 vanen ruyteren om met Graef Lodewijck daer heen te gaen, maer en vonden niet met al, daerom sij terstont wederom keerden. Des snachts werde voor de Casselpoorte in de approche noch een corps de guarde gemaeckt omtrent 60 treden vande gracht vanden courador, ende ten noorden werden 2 linien begonnen, een bij de Vriesen naer de reviere, ende een bij de Engelsen naer de Lutte; maer om t'uytcommen ende schieten vanden viant werde weinich daeraen gedaen. De sake vanden Almirante van Arragon bestonden suspect te worden, omdat Olivera soe lang terugge bleef ende dat geseit werde dat hij getracht hadde te ontcommen, behalven dat eenige sijne brieven geintercipieert waren, geschreven aenden Ertshertoge, nopende de sake van Isabelle, te weten, dat den Ertshertoge vooral most sien die sake te assopieren ende te doen verdragen tot wat prijs dattet ware, maer

dat hij se eenige weecken daernaer mosten doen straffen, anderen ten exemple. Hierom besloten die Staten den Almirante van Persijn wech te doen nemen, ende deden tot sijne bewaringe bereiden de 2 camers boven de audientie van thof in den Hage, daer tanderen tijden Don Diego Pimenteli gelegen hadde.

Den ij^en^ Julij was tamelijck weder. Die vande stadt schoten al veel, ende die van buyten mede ende om de toecomtste van buyten naer desen leger meer te difficulteren reedt Graef Lodewijck met eenige ruyteren boven Alpen in 't bosch ende dede meest alle de wegen aldaer mede met boomen toestorten. Men arbeyde noch evenseer tegen de advenuen van buyten, ende omdat de 4 redouten ten noorden vande stadt vande Lut af tot den Rijn toe nu volmaeckt ende in elcxs een goteling gebracht waren, laste Sijn Ex^cie^ aenden Almiral om d'selve met de bootsgesellen ofte maetrosen te doen besetten; d'andere 6 redouten ten westen waren mede met crijsvolck vande compagnien vanden Graef van Hohenloe ende Tijmpel beset ende elcx met 2 gotelingen voorsien, ende daer werde een trenchee gemaeckt vanden leger af naer de twee naeste redouten aende Lutte ende tot in de Lutte toe, gelijck de ij^e^ ende iij^e^ redouten vande suytsijde mede met een trenche aen tquartier getogen waren. Daer was noch een vij^e^ batterie gemaeckt op de oostwegh vande Casselpoorte heel naer aende stadt, in dewelcke desen nacht geplant werden 2 heele ende 2 halve canons, daeraf men de schietgaten met poorten tegen t'schieten met musquetten moste vrijen, ende van tcorps de guarde daer gemaeckt werde begonnen een linie te trecken voorbij de poincte vanden courador vande poorte. Ten noorden meende men mede te doen approcheren, maer omdat de gravers verstonden dat de aennemers vande approchen aldaer bedongen hadde 6 £ voor elcke roede wercx, ende dat se den soldaten niet meer en wilden geven als 2 £, liepen alle de gravers daer uytet werck, sonder dat men aldaer yet doen konde. Anders werden ten suyden eenige conducteurs vande wercken geschoten, maer de resterende vier stucken en werden ten noorden nyet geplant, omdat de bootsgesellen des versuymden. Desen dach quam Olivera weder in den Hage met een coule ende dilatoire antwoorde, ende geen cautien, twelcke te quader bedencken op de saecke vanden Almirante maeckte.

Den iij^en^ Julij wast heet ende schoin weder. Men schoot van beide sijde altemet. Sijn Ex^cie^ reedt de quartieren rontsomme besichtigen met alle de advenuen, ende sont 2 naeckte soldaten deur alle de morassen om te sien off men noch ergens deur conde commen, ende was niet wel te

vreden dat de approchen soe lantsaem voortsgingen. Die vande stadt demonteerden met schieten een van onse halve canons in de vij^{e} batterie voor de Casselpoorte aen affuyt ende radt, sonder dat tstuck anders geraeckt worde. Des nachts werden ten noorden in de thiende batterie gebracht 4 heele canons, wesende nu de iiij^{e} ende v^{e} batterie daer gansch verlaten. Sij approcheerden ten suyden tamelijck, maer mits den viant soe seer schoot en const men die niet wel soe naer brengen, als men gemeint hadde. Ten noorden werden de begonnen linie wat geextendeert ende verbetert, maer omdat den viant daertegen vuytvielen, werde daer niet veel gedaen, mits sij alle de werckers souden verdreven hebben, indien de Engelschen niet en waren opt velt gevallen geweest, om tegen den viant te schermutseren ende heure werckers te beschermen, daerover op beiden sijden eenige gequetst werden.

De Staten Generael siende de coule dilatoire van Olivera, ende beduchtende dat den Almirante hier eenige practijcquen mocht bedrijven, daerom den Ertshertoge mogelijck liever sien soude, dat hij hier bleeff, ofte dat hij mocht trachten te ontcommen, ende voornemenlijck om aftescheffen den groten toeloop van anderen, ende oock vande armen tot hem, die allen dagen in groote menichte voor thuys te Parsijn quamen, hebben last gegeven hem in den Hage te brengen ende op de 2 camers van thof te logeren, daer weleer Piementelli voors. gelegen hadde, ende is dienvolgende des nachts tusschen 10 ende 11 uyren daer gebracht.

Tot Cleef waren van Wesel gecommen ende vergadert geweest alle die vanden raedt van Sijn Ex^{cie} neffens den heere van Oyen, om aldaer met den Furst ende sijn raet te handelen op de sake van Meurs, ende naer vele ende verscheiden onderhandelingen ende propositien, presenteerden ten lesten den Furst Meurs aen Sijn Ex^{cie} te restitueren onder verscheiden conditien, soe op den ontfang van tleen als tversterven van dien, die soe extraordinaris hart ende vremt waren, dat die vanden raedt van Sijn Ex^{cie} niet en meinden, dat d'selve ter eeren daerop handelen ofte die aennemen mochte, waerom sij op huyden van daer sijn gescheyden, deputerende eenige om Sijn Ex^{cie} rapport te doen, ende hieldent daervooren, dat den Furst, om te conserveren sijn acte op Meurs ende tegen thuys van Bourgongien in geen bedencken te commen metten handel van dien, liever sien soude dat Sijn Ex^{cie} de plaetse met gewelt innename.

Desen dach quam den commies Spronsen uyt Vranckrijck wederom mette 30^{m} cronen, die den ambassadeur Busenval hem niet en hadde ontsien binnen Parijs eerst te doen omsetten in silvergelt, om dan tselve hier te

mogen doen vermunten aen rijcxdalers. Noch quam uyt Vranckrijck weder Don Emanuel, soine van Don Anthonio, hebbende te vergeefs getracht te gaen bij Don Sebastiaen, die aende ministers van Spangien al overgelevert was.

Den iiij^en^ Julij wast schoin weder. Wij arbeiden alomme noch al, ende men hadde last gegeven aen onse canonniers in de vij^e^ batterie voor de Casselpoorte, dat se wel voor heur souden sien, ende maken de eerste gereet te wesen metten dach, om op de schietgaten vanden viant te schieten, maer tselve wat versuymende, werden bij den viant gepreveniecrt, die een heele canon vande onsen een legoir afschoot ende verderf, ende daer werden eenige over gequetst, ende doen sach men dat d'selve batterie niet genouch gewapent en was, daerom men last gaf d'selve noch 10 voeten te breden ende beter te wapenen. Voornoen viel den viant met omtrent 150 mannen ten noorden op de approchen vande Engelschen uyt, om te beletten t'maken van een corps de guarde daer begonnen. Den schiltwacht en sach niet wel toe, daerom sij aen tselve corps de guarde overliepen ontrent 30 gravers, ende sloegen 12 van dien doot ende quetsten de reste, ende meynden de trenche daer terijsvolck lach mede te overvallen, dan werden daer dapperlijck gerepousseert, soe dat se met confusie wederom aftrecken moste, ende lieten eenige dooden op tvelt ende sleypten eenige met hen. Naernoen te 3 uyren viel den viant wederom uyt ten noorden langes den Rijncant, om een nieu begonnen approche vande Vriesen te overvallen, maer die sagen beter toe, heure gravers ontliepent ende de soldaten hielden de trenchee daer achter, daerom den viant met merckelijck verlies vande sijnen wederom aftoog ende liet eenige dooden opt velt leggen, ende daeronder een officier, wel gewapent, sonder dat vande onse meer als een doot ende een gequetst bleef, waeromme men vermoede dat den viant dapper schade moste lijden, omdat hij tot noch toe met alle sijne uytvallen noyt approche ofte trenche en hadde konnen forceren, daer crijsvolck lach, die gelast waren te staen ende hem te keeren. Des avonts waren de onsen ende den viant doende, om den officier die op tvelt was blijven leggen af te halen, daerover noch eenige doot bleven ende gequetst worden. De onsen namen sijn rappier maer den viant bracht hem af. Hierom ende om eenich misverstant onder de gravers geresen, ter cause sij claechden, dat de officiers heur bedroogen in tgetal van tvolck, ende dat se weinich aenden arbeit quamen ende met veelen deelen mosten, werde ten noorden niet gedaen, maer ten suyden werde de batterie verstijft, ende een halve canon, in plaetse vanden verdurven

canon geplant ende niet anders gedaen als de voorgaende wercken verseeckeren.

De Staten Generael hebbende tijdinge ontvangen, dat den Ertshertoge naer Oisteynde scheen te marcheren, versochten den Generael Vere selfs derwerts te willen gaen [1], tweleke hij consenteerde, mits dat men hem mede gaff sijn ende sijn broeders regimenten. Hierom lasten de Staten aen Huchtenbrouck om terstont met 10 compagnien uyt Bergen op den Zoem derwaerts te gaen ende sereven naer Sijn Ex^cie om uyten leger noch de 20 compagnien Engelsen te hebben, omdat aende plaetse veel gelegen was, alles boven de 22 compagnien daerinne leggende, ende daer en boven verwachten sij noch uyt Engelant de 3000 man, die al gewapent daer gereet waren, om in solde vande Staten te gaen, mits dat men die op Sluys ofte Duynkercken moste gebruycken.

Desen dach hebben de Ertshertogen vande vier leden van Vlaenderen binnen Brug versocht een halven hondersten penning tottet voorgenomen beleg van Oisteinde.

Den v^en Julij was schoin weder. Ten suyden begonnen onse stucken met t'criecken vanden dach dapper te schieten om de schietgaten vanden viant toe te werpen, daeromme men naer vermoede, dat den viant daer dien dach weinich schoot, ende sulex werde gelast alle morgen alsoe te doen. Des naernoens dede den viant weder een vuytval ten noorden, ende begonst eerst met omtrent tzestich man aende sijde vande Lut, maer viel terstont met furie met omtrent 300 mannen aen naer de ix^e batterie op de oostweeh, in meininge te overvallen de trenchee daervoor leggende ende daer eenich geschut te forceren. De gravers verliepent, ende sij werden aende trenche gesteuyt, soe dat se met confusie weder afwijcken mosten ende eenige dooden opt velt laten, boven degeenen, die se aftogen. Daernae werde dapper van beyden sijde geschoten, ende in tselve doot geschooten Cambie, lieutenant vanden heere van Marquette, ende noch drie anderen vande onsen, maer naer apparentie scheen den viant al vele meer schade te lijden. De gecommitteerden vanden leger cregen tijdinge dat tgelt voor tleger vuyt Hollant commende op vrijdach tot Arnhem soude wesen, waerom sij de jachte van Sijn Ex^cie afsonden om tselve op te halen, ende met een oirlochschip van beneden te doen convoyeren, ende omdat se tot Wesel op

---

[1] Den 7^den Julij werd in de vergadering van de Staten Generaal besloten, dat men Vere commissie zou depêcheeren om over de verdediging van Ostende het generaal commandement te voeren, met bepaling dat hij die stad »legerswijze zou defenderen.« Men verstond daardoor eene actieve verdediging door middel van een leger, dat buiten de vesting zou worden opgesteld en verschanst.

heur credyt niet meer en hadde connen crijgen, dan omtrent 6000 £, waren sij daerinne seer geschandaliseert geweest, soe verre, dat se dien van Wesel hadden verweten, dat men met heur niet handelen en conste dan gelijck den Almirante hadde gedaen, ende daerom nu verhorende vande comtste vant gelt, en wilden sij te Wesel geen gelt doen lichten, maer ontleenden van elcx een in den leger soe veel sij konden. Snachts werde ten noorden noch een linie genaerdert aende sijde naer den Rijn, om te commen naer tvoors. corps de guarde vande Engelschen, maer ten suyden de approchen heel naer gebracht wesende, en werde van nu af niet meer bij nachte gearbeit, dan alleen bij dage onder de faveur van tschieten.

Desen dach quam den viant voor Oisteinde ende werde begonnen dat notable beleg, dat naer soe lang duyrde ende so fameus werde alle de werelt deur.

Den vjen Julij was tamelijck weder. Wij approcheerden al vast langsaem aen. Den viant viel voornoen ten noorden weder tegen de Engelsen uyt met ontrent 40 man, maer en dede geen proffijt, ende in t'aftrecken sach men se 3 personen sleypen. Wij deden recht voor de Casselpoorte een groote batterie tot 8 stucken beginnen. Snachts werden van beyden sijden zeer geschoten, ende die vande stadt branden de cappe van een stadtstoorn aende veste staende ten suytwesten. Ten suyden waren de approchen gebracht tot op ontrent 30 voeten naer aende grachte vande contrescharpe, daeromme Sijn Excie laste, dat men van daer recht op de courador aen tot 3 plaetsen op morgen soude beginnen te sapperen, bedeckende tvolck boven met mandekens. Anders en worde ten noorden nochte ten suyden niet genaerdert.

Den vijen Julij was tamelijck weder. Men was noch al doende om de wegen in tbosch van Alphen te stoppen. Men schoot vrouch veel op de stadt om heur schietgaten te verderven. Veelen dringen aen om de courador in te lopen ende overvallen, maer Sijn Excie en willet niet voor ende alleer hij wegen heeft om in de courador te konnen commen om sijn volck te mogen secoureren, daeromme hij last geeft om ten noorden van t'Engelsche corps de guarde mede de sappe te beginnen, hoewel den werckmeester daerinne geen devoir en dede. Ten suyden werde de sappe begonnen ten drie plaetsen ende ging tamelijck wel voort. Ten noorden begonnen de Vriesen snachts een ander linie naer den Rijn toe, maer en volmaeckten die niet, de linie soude op 60 voeten nae aenden courador commen, ende daerom de laeste wesen, mits men dan daermede soude doen sapperen.

Den viijen Julij was schoin weder. Den viant hielt hem stille, ende wij

deden evenzeer ten zuyden sapperen, om dwelcke te beschermen men altemet wat schoot. In tleger gecommen wesende de voors. brieven vande Staten nopende de sake van Oisteynde, werde bij Sijn Ex[cie] met Graef Willem ende de gedeputeerden vanden Raet lang daerop gedelibereert, ende ten lesten beslooten, dat se niet meer volcx en conden missen dan 8 Engelsche compagnien, die se naer Zeelant zoude doen gaen om mede in Oisteynde te mogen gewurpen worden, ofte anders in Zeelant naer gelegentheyt gebruyckt, daeromme men oick eenich geschut uyt Dordrecht soude doen gaen, ende den Almirael van Hollant soude mede gaen tot in Zeelant om tvolck heur last te geven, ende in Zeelant eenigen tijt te blijven om beter ordre te water te mogen stellen, mits daer nu noch geen Almirael en was deur afgaen vanden heere van Nassau. Den werckmeester hadde aengenomen al van gisteren oock ten noorden van tcorps de guarde vande Engelsen een sappe naer de stadt toe te beginnen, maer omdat hij tselve 24 uyren hadde genegligeert, werde hij gevangen genomen ende een ander daertoe gestelt, die noch desen nacht de sappe begonst. Den viant riep seer haesop nae Oisteynde. Desen dach werden eenige ruyteren van Gelder gevangen, die seide dat den Ertshertoge naer Oisteynde was, ende dat de trouppen uyt Italien in t'innecommen waren. Tot Enchuysen werde aengebracht een Duynkercker met 29 mannen, daeraf den capiteyn ende 25 man gehangen werden, 3 jongen ende 2 forcaten gesalveert.

Den ix[en] Julij was zeer regenich weder. Onse canoniers begonnen vrouch seer te schieten om des viants schietgaten te verderven. Daer vertogen uyten leger 8 compagnien Engelsen, te weten die vanden Generael Vere, van Horatio Vere, Daniel Vere, Vavasour, Hertwiss, Wodhuys, Farfacx, ende Wilfort met den Colonnel Horatio Vere, maer omdat se nyet vertrecken en konden sonder gelt, ging den commies Moyalen met heur om te rencontreren tgelt dat tusschen Burick ende tleger was ende heur daer elcx een halve maent gelts te tellen, daermede zij aftogen, ende den Almirael van Hollant met heur, ende tgelt quam noch ten selven dage in den leger, te weten 101[m] £ tot betalinge vande ongereparticeerden ende de lasten vanden leger. Men sappeerde ende mineerde ten suyden al voorts, ende omdat men daer al naer bestont te commen, werde alle gereetschap tsavonts daer heen gebracht, om aende contrescharpe ofte courador te mogen logeren. Ten noorden meinde men snachts een corps de guarde noch te maken ende de begonnen linie met dubble grachte te wapenen, maer den viant viel soe dickwils uyt, dat se weynich doen conden. Die vande stadt riepen snachts, dat men heur voor twee tonnen wijns een tonne souts

soude geven, opdat ons volck wijn mocht drincken. Oft in spot ofte ernst was is onseecker. Desen dach werden een deel treckpeerden gecasseert om tleger vande sware oncosten wat te verlichten, ende de Staten hadden geerne gesien dat Sijn Ex[cie] mede een deel wagens gecasseert hadde, maer hij en vont nyet geraden des te doen. Anders werde de brugge volmaeckt, om over twater om voeragie te gaen tusschen den Rijn ende de Lippe. Snachts werden tot Gelder omtrent 11 uyren dry schoten gedaen, twelcke men meinde een signael te wesen.

Desen somer handelde ende sprack den Almirante van Arragon met verscheyden personen uyt dese landen op tstuck vanden pays, presenterende die te middelen ende hem sterck maken die te connen te wege brengen, voorslaende tegen den eene dese ende tegen den anderen die middelen, om de gemoeden te sonderen, doch dede alle tselve heymelijck sonder eenichsins te vermanen vanden last, die hij daertoe hadde.

Den x[en] Julij was tamelijck weder. Men begonst vrouch seer te schieten op de defensien vande stadt, ende sonderlings mette stucken staende in de schantse, die daertoe seer gelegen stonden, ende veel wercx voor de Casselpoorte van achteren ontdeckten. Mettet sapperen ging men al voort soe verre, dat men voor de Casselpoorte ten dry plaetsen de eirde in de grachte vanden courador begonst te werpen. Sijn Ex[cie] was selfs daer ende laste dat men te nacht de sappe, die recht tegen de face quam, deur snijden soude. Desen dach werde de voeragie met groote menichte over den Rijn gehaelt over de brugge daertoe beneden geslagen, dwelcke in tmidden volmaeckt, maer op de einden met eindelinge ponten aengeleyt was om te beletten, dat geen wagens over en voeren. Den ritmeesteren was ten hoichsten belast toe te sien, dat geen ruyteren over de Lippe int lant en liepen op lijffstraffe. Men creegh in tleger brieven uyt Oisteynde vanden v[en] deser, houdende dat den Ertshertoge met sijn trouppen ontrent Oudenburch was gecommen, ende dat se die sagen marcheren, ende dat twee soldaten overgecommen, seiden, dat die vande schantse Isabelle metten Ertshertoge verdragen waren, mits d'selve heur hadde belooft te doen betalen ende verlenen pardon van hem ende den Coning, ende dat se in de schantse souden blijven, tot dat sij voldaen waren, ende daertoe tot ostagier in de schantse gesonden hadde Don Gaston Spinola, Gouverneur van Limborch; dat den Ertshertoge soude commen leggen ten westen vande stadt met 6 regementen knechten ende Graef Frederick ten oosten met 4 regimenten, ende dat se den vj[en] de stadt souden besluyten. Die van Oisteynde schreven mede dat heur stadt aen een plaetse noch open lach,

dat de grachten noch droog waren, dat op veel plaetsen de parapetten niet en waren opgeset, ende dat de wallen noch soe weeck waren, dat men naulijcx geschut daerop conde gebruycken, beschuldigende hiervan de heere Coorn, gedeputeert vande Staten daer in gesonden, maer waren anders van alles tamelijck voorsien. Tsavonts werde hier tgat aende sappe deurgesneden, ende die vande stadt schoten seer met musquetten, maer de onsen gingen evenwel in de grachte, ende leiden op elcke sijde van het deurgesneden gat een haspel [1] in de grachte om gevrijt te wesen tegen het overlopen. Ten noorden verseeckerde men vast de approchen. Die vande stadt vierden desen nacht seer op den grooten toorn, twelcke men vermoede een signael te wesen, ofte dat se eenige tijdinge moste geeregen hebben, te meer so sij desen nacht meer als te vooren riepen haesop naer Oisteynde. Aende Lutpoorte quamen eenige ruyteren snachts uyt, so men vermoede om heur te salveren ofte yemant uyt te brengen, maer vernemende onse sentinellen keerden weder in de stadt.

Den Graef van Hohenloe bleeff in dese tijt meest in den Hage ende houdende thoff ende blijvende bij de hant, sonder hem ergens toe te emploijeren.

Den xj^en Julij was schoin weder. Men begonst wederom vrouch seer te schieten op de defensien vande stadt, ende sonderlings aende Casselpoorte, ende onder dien ging ons volck deur de grachte in de poincte vanden courador vanden viant, ende begonnen terstont daer te sapperen om in de poincte te commen, ende prepareerden de saken daer soe, dat se desen volgende nacht daer een corps de guarde begrepen tot 20 man. Daer waren te vooren 2 minen begonnen, maer omdat de sappe de minen seer ontlopen was, ende dat niet apparent en was, dat se noch in eenige dagen soe verre soude connen commen, als de sappe, werde de minen verlaten ende goet gevonden, dat men noch desen nacht uyten grachte in de poincte van courador soude beginnen te mineren, om te sien of den viant geen mine en hadde, twelcke geschiede. Daer en tusschen wierp ons volck verscheiden granaden over den courador, die men hoorde goede operatie doen mits terijten vanden viant. Sij vierden noch op heuren toorn ende riepen al haesop naer Oisteynde, ende waeromme men daer soe graefde, wat men van heur begeerde, ende waervoor men heur hielt, dat men se nyet en sommeerde. Ten noorden werden noch 3 sapperingen begonnen, soe dat men daer nu sappeerde ten 6 plaetsen, te weten, 3 in

---

[1] Een Friesche ruiter.

de Engelsche ende 3 in de Vriesche approchen, om soe aende courador te commen. In tleger van Sijn Ex^{cie} quam de heere Drury, commende uyt Engelant, om desen somer weder tleger te sien. Noch quamen bij Sijn Ex^{cie} een secretaris vanden Hertoge van Lorreynen met eenige brieven, ende een edelman vande Furstinne van Cleeff mede met een brief. Den secretaris seide dat de troupen van Italien in Burgundien waren geweest ende den v^{en} deser waren beginnen te trecken in Lorreynen, dat se daer provisie hadden doen doen voor 8^{m}, maer datter geen 6^{m} en waren gecommen, ende dat hij meynde, dat se nu al aen t'intrecken van Lutsemborch waren. Franchois Doublet commies wert bij de Staten gesonden naer den agent Caron om de nieu Engelsen bij de Coninginne geconsenteert alleen te gebruycken tegen Sluys ofte Duynkercken met haer believen oock te mogen gebruycken op andere oirden ten meesten dienste vande landen, terwijle Oisteynde noch niet belegert en was als de Coninginne de voors. conditien bij de lichtinge van dien hadde gevoucht.

Voor Oisteynde hadde den viant aende oostsijde over de geule 6 stucken geplant, ende daermede naer de stadt in ruine geschoten, hebbende daermede 7 menschen in stadt gedodet ende onder dien een kint.

Den xij^{en} Julij was tamelijck weder. Men schoot weder heel vrouch op de defensien vande stadt, om de sappe te favoriseren, die al verbreit werde in de courador, welck werck lancksaem voortginch gelijck oick de minen, ten delen bij versuym. Sij waren malckanderen heel naer gecommen. Naernoen togen eenige van onse soldaten eenige gabions bij den viant gestelt af, daerover den viant ende den onsen seer met piecken begonnen te vechten, twelcke een goede wijle duyrde, ende daeronder werde seer geschooten met roers ende ten wedersijden eenigen gequetst, te meer soe de onsen verscheyden granaden overwierpen. Snachts werde weder in de sappe weynich gedaen, omdat den ingenieur ontboden sijnde bij Sijn Ex^{cie}, de gravers gingen liggen slaepen; den viant wierp veel peckreepen over, maer en dede daermede geen sonderlinge schade. Men soude daer geplant hebben 4 stucken in de groote ofte xj^{e} batterie, maer omdat de trencheen daervooren noch niet heel wel opgemaeckt en waren, en dorst men des niet doen. Ten noorden werde desen nacht een batterie gemaeckt aende sijde vanden Rijn, ende daeraf een linie getogen naer twater toe, naerderende noch de stadt, gelijck mede van t'Engelsche corps de guarde een linie getogen werde naer tmoeras noch seer naerderende de stadt. In tleger werden gebracht een deel brieven bevonden bij een soldaet van Splinter op d'andere sijde van Mastricht, daermede hij quam

naer Gelder. De brieven waren meest rakende de perticuliere saecke vanden Graef vanden Berge op tmarquisat van Bergen op ten Zoom, maer eenige uyt Brugge ende Gent geschreven, hielden dat de Ertshertoge Oisteinde was gaen belegeren met 80 stucken geschuts, 80,000 ballen ende 3m quintalen buscruyt, twelcke wij achten te seer versommet te wesen. In ons leger quam Graef Phillips van Hanau, swager van Sijn Excie om tleger te besien, ende meinde dat den Palsgraef ende Lantgraef Maurits mede wel commen mochten. Vander Noot schrijft desen dach uit Oisteynde aen Sijn Excie, dat se seer beschoten worde van oost ende westen, ende daerom in de wallen moeten logeren, ende dat Huchtenbrouck daer was, discourerende vande stadt, vande wallen ende dat de grachten vanden courador met een laeg water, hielt 3 voeten waters, dat ten westen vande stadt den Ertshertoge lach met 3m man ende ten oosten 23c.

Desen dach voeren de galeijen van Sluys uyt om voor Oisteynde de schepen te beschadigen ofte ergens in de Wielinge eenige prijse te doen.

Den xiijen Julij was noch schoin weder ende men schoot naer gewoonte vrouch op de defensien; de sappe ten suyden ging langsaem voort, sonderlings omdat gevreest werde, dat den viant daer minen soude hebben, die nochtans onse mineurs niet en vonden. De mineurs meynden de mine in den courador ten suyden te mogen doen vullen ende stoppen om te doen springen, maer doen men aen het meten quam, en vont men de mine noch niet diep genouch, die daerop vorder most ingearbeit worden. Ten noorden gingen de sappen mede seer slapelijck voort. Men dede te nacht in de xje batterie ten zuyden planten 3 halve canons uytet quartier vanden Graef van Solms ende uyte vije batterie een stuck te halen om daerbij te stellen, ende omdat de xje batterie niet al wel verseeckert en was met andere trencheen tegen den uytval, werde ordre gestelt om die als een corps de guarde te sluyten, ende dat daerinne een heele compagnie knechten vande Franchoisen soude waken, twelcke alsoe geschiede, ende daerbij werde mede geplant de 2 mortierstucken, om met vierwercken te schieten, ende men bracht in tquartier vanden Graef van Solms ten oosten weder 3 veltstucken in plaetse vande halve canons. Desen avont ontfing Sijn Excie een brieff vande Staten Generael, houdende dat den viant voor Oisteynde was gecommen ende al begonnen hadde op de stadt te schieten, ende schenen daer effort te willen doen, ende daerom schreven sij nochmael, dat men sonder excuse naer Oisteynde soude senden de resterende 12 vendelen Engelsen, om volgende heur vorige schrijvens daer ofte in Zeelant naer den noot gebruyckt te mogen worden,

welcke tijdinge hier wat bedencken gaf, omdat onse sappen soe langsaem voortgingen, dat men meerder veranderinge vreesden alleer dese plaetse te sullen vermeesteren. Dit vertreck werde aldaer soe gedreven omdat de Staten gewilt hadden dat de here Generael Vere selfs naer Oisteinde soude gaen, om aldaer generalijck te commanderen, twelcke hij geconsenteert hadde, mits bij hem hebbende sijn ende sijn broeders regimenten, ende omdat mer 8 compagnien en waren gesonden, hadde hij verclaert nyet te connen naer Oisteinde gaen, alleer sij alles quamen, ende en hadde sulcx niet willen vertrecken, soe dat de Staten daerom genootsaeckt waren geweest, oick de resterende compagnien te ontbieden. Nietemin vande Staten verseeckert wesende, dat se souden volgen, is hij van dage uyten Hage naer Oisteinden vertogen met acte om over alle de andere te commanderen, ende met hem ging een commis met 20m ℒ tot de legerwercken daer te maken.

Huchtenbrouck dede desen dach een uytval uit Oisteynde met 1000 man, slaet de approchen ten westen op tot aen tgeschut, dan werden verdreven met de ruyteren vanden viant. Daer bleven 100 doot vande onsen ende wel 30 gequetst. Naer den uytval begonnen sij seer te schieten naer tleger vanden viant, leggende ten westen voor tfort van Albertus ende schooten soe seer in sijn leger, dat sij tselve mosten terugge ende achter de schantse brengen ende reculeerden oock haer geschut om de vrese vande uytval.

Den xiiijen Julij was heet weder. Men resolveerde vrouch de resterende 12 vendelen Engelsen naer Oisteynde te laten gaen, ende noch van dage met schepen derwerts te seynden met noch 20 canoniers, twelcke geen cleyne verswackinge voor ons leger en was. Vrouch quam een Duyts uyt de stadt overlopen, seggende dat se in de stadt al over de drie hondert dooden hadden, omdat se soe weynich medicamenten hadden; dattet al sterff dat swaer gequetst was, dat den Gouverneur weder op de been was, dat men elcken soldaet daechs een pont broots gaf, ende mer eens te weecke 2 oncen boters, dat se tamelijck vleysch hadden, dat se weynich cruyt mosten hebben, omdat den Gouverneur verboot meer met geschut te schieten, daeraf alle de groote stucken waren gedemonteert, ende dat men nauwe recharge op tcruyt dede, ende een Italiaen wilde doen ophangen, omdat hij 10 ℒ cruyts in sijn logement verburgen hadde; dat se van binnen weinich hadden gearbeit ende niet dan hier ende daer wat eirde tegen de muyren hadden geworpen; dat den courador nyet heel starck en was ende seer laech aende Casselpoorte; dat in de poincte daer

geen mine in de courador en was, maer dat tbolwerck voor de poorte gemineert was geweest, doch deur het dreunen van tschieten ingestort; dat se meinden, dat wij een batterie in de courador wilden maken; seide mede, dat se noyt tijdinge in stadt en hadden ontfangen, dan nu den x^en^ s'morgens vrouch, dat een vrou van Gelder gecommen deur de Lutpoorte daer binnen quam, welcke vrou den lesten Junij uyt stadt was gegaen naer Gelder ende hier in tleger gevangen geweest ende eyntelijck weder ontslagen, sonder dat men se dicht genouch besocht hadde naer de brieven; dat dese vrouwe daer hadde geseit, dat die van Oisteynde de stadt hadden vercoft aenden Ertshertoge, ende dat die nu mettet heele leger quam tot heur ontset, dat se daerom den x^en^ ende xj^en^ snachts hadden geviert om te thoinen dat de vrouwe ingecommen was; seide mede te meinen, dat se noch wel 2000 mannen in de stadt starck waren, ende dat niemant daer van appoinctement en dorste spreecken; dat se sijns oirdels geen staet en maeckten om in den courador te opiniatreren, hoewel sij starcke wachten daer hielden; dat de grachten leggende voor de walle aende Casselpoorte niet en dochten ende ondiep ende enge waren, ende hoewel Sijn Ex^cie^ bij de voors. vrouwe bedrogen was geweest, geloofde hij nochtans desen Duyts, ende liet hem tegen opinie van velen hier dienste nemen ende los gaen. Des avonts werde gescheept de resterende 12 vendelen Engelsen, dwelcke naer de middernacht afvoeren om voer Dordrecht ander bevel te wachten, ende met heur vertoogh mede den heere Drury. Men ging alomme mettet sapperen voorts, ende ten suyden ging ons volck logeren in een stuck vande cortine vanden courador ende deden daer snachts met vierballen schieten die geen bate en deden. Ten noorden werde mede gesappeert, maer ging slappelijck voort, omdat eenige daerinne gequetst ende dootgeschooten werden.

De galeijen van Sluys in zee geweest, quamen sonder schade te doen desen dach wederom, niet hebbende connen voor Oisteynde eenige schepen forceren.

Den xv^en^ Julij was heet weder. Wij deden seer schieten op de defensien vande stadt om onse sappe te favoriseren, die alleenskens voorts ging. Men schoot altemet met vierballen, daeraf omtrent 10 uyren een huys in stadt brande. Daer qnam een Duyts van Gelder over, dwelcke seide verstaen te hebben van een aenslach, die den Gouverneur van Gelder op Wachtendonck dreef deur een sergiant met wete vanden wachtmeester, die op gisteren daeraf noch geschreven hadde aenden Gouverneur van Gelder. Desen man presenteerde hier te blijven ofte

weder te keeren naer Gelder ende van daer heimelijcke advertentien te doen, twelcke suspect was, ende daerom werde hij totten provoost gelogeert om te sien wat van dier saecke soude wesen. Des avonts werde veel opte Santerpoorte geschooten om de defensien daeruyt te benemen ende vande suytzijde met vierballen sonder prouffijt. Graef Lodewijck vertoogh des avonts met 9 vanen ruyteren naer Wachtendonck, om daer uyt te lichten ende naer tleger te brengen 3 vendelen knechten, ende dresseerde snachts een embuscade voor Gelder, om die op morgen uyt te locken. Men sappeerde ende mineerde al voorts, in twelcke snachts geschooten werde een goet ende naerstich werckmeester.

Den Generael Vere compt desen nacht tot Oisteynde mette 8 vendelen Engelsen, die eerst uyten leger gesonden waren.

Den xvj^en^ Julij was seer heet weder. Graef Lodewijck siende dat die van Gelder niet uyt en quamen, ende verstaende dat de 3 compagnien van Hareschoe, Berrefelt ende Swart al aen tmarceren waren, is omtrent 9 uyren voor Gelder opgebroocken ende met het volck naer tleger gecommen, daer hij mette 3 compagnien op naernoen quam, ende de 3 compagnien gingen in tquartier vande Engelsche logeren. Voor de stadt meynde men dat de mine voorde genouch gemaeckt was, ende men en dorste die niet langer laten staen, uyt vrese van ontdect te werden, daerom men die op t'eynde verdeylde in 2 kelders ende daerinne dede leggen 16 tonnen cruyts ende soe de mine stoppen ende alles prepareren om die t'avont te doen springen. Terwijle men daermede doende was, quam den viant op naernoen ten westen langes de Lutpoorte uyt met omtrent 25 peerden ende cregen daer gevangen een corporael vande ruyterie vanden Gouverneur van Breda, dien se in stadt brachten. Sijn Ex^cie^ ordonneerde de mine te doen springen t'avont te 11 uyren, ende dat men dan met 100 man een aenval op den courador soude doen, te weten vooraen 25 man vande Walen, beleit by capitein Jonas, daernaer 25 man vande Duytsen, beleit bij een lieutenant, dan 25 vande Franchoysen, beleit bij een lieutenant ende ten lesten 25 vande Schotten mede beleit bij een lieutenant, ende dat de andere trouppen vande wacht dselve souden secoureren, over alle dwelcke dien nacht commandeerde den heere van Marquette met last in te drucken tot op de grachte waert mogelijck, ende indien nyet, ten besten mogelijck op de poincte vanden courador te logeren, sonder yet te hasarderen, ende daerom nam hij tottet stuck te min volcx. Des avonts eer de mine noch sprong, werde Graef Ernst in de approchen geschoten deur de voorvinger

vande rechterhandt tot 2 plaetsen deur ende bijnaest aende hant verleemt. De wacht tooch oock tsavonts op naer gewoonte, maer daer werter vele vande afgaende wacht gehouden, hoewel de reste mede naer gewoonte aftooch. Sijn Ex^{cie} met meest alle de heeren ging selfs daer naer den eeten ende dede altemet met geschut eens schieten. Omtrent 11 uyren dede hij de mine springen, die een seer goede operatie dede, ende een groote openinge maeckte; daerop drongen de voors. 100 man terstont aen met 40 werckers, om terstont daer te logeren, maer bevonden doen dat de mine niet diep genouch en was geweest, ende niet en quam tot onder tachterste retranchement voor de poorte, twelcke daerom niet gesprongen en was, doch men en hadde de mine uyt vrese van ontdeckt te werden niet langer derven uytstellen, daerom den heere van Marquette volgende de last begonst te logeren op de poincte op beide sijde vande mine. Den viant verschrikten eerst seer, ende maeckte een groot getier van crijten ende sloech eyntelijck de trommel, ende hoewel onder tachterste retranchement voor de poorte niet te logeren en was, mits t'selve hooch ende geflanqueert was, soe liepen nochtans vele Francoysen sonder ordre ofte last daer over, als of sijt hadden willen innelopen, maer op een alarmcrete vanden viant liepen sij alles wech, twelcke den viant siende, resolveerde daer te blijven ende dede seer groote defensien uytet selve retranchement. De Franchoisen dat siende, vielen met meerder troupen aen ende engageerden anderen mede, en wilden doen dat niet doenlijck en was. Daer werde lang seer fellick gevochten met vierwerck, granaden, piecken ende cort geweer ende onder dien seer geschoten, soe dat Marquette gedwongen werde den onsen meerder hulpe te senden, maer gelijck sij sonder ordre aenliepen, mosten sij oock sonder ordre afloepen, daer deur velen gequetst ende geschoten werden. Den Heere van Marquette, volgende sijne last, logeerde op de poincte ende op beyden sijden vande mine, ende de reste van sijn volck bleef langes de westface ende cortine vanden courador leggen, daer den viant weder een ander retranchement achter gemaeckt hadde. Sijn Ex^{cie} siende dat tvolck vande wacht seer vermindert werde, dede omtrent middernacht daer commen de compagnien van sijn guarde ende van Graef Willem, vanden Graef van Hohenloe ende Tijmpel, die aent begin vande poincte gingen logeren om den heere van Marquette te seconderen. Dese alles musquettiers wesende, schooten den heelen nacht dapper ende die vande stadt mede, daermede noch velen gequetst werden. Wij en cregen geen groot voordeel mit dit stuck, omdat de mine niet diep genouch en was geweest,

dan maeckten dat den viant achter t'achterste retranchement moste blijven ende sloegen hem veel volcx af. Wij verloren mede al veel volck, want soe in den aenval ende anders in tvechten ende schieten wel bleven 150 mannen gequetst ende doot; onder de doden waren een Frans capiteyn genaaemt Foulgoux, een Schots capiteyn genaemt Nijs, ende een Duyts capiteyn genaemt Bodenhousen (die hier int leger niet bescheiden en was, maer alleen gecommen was om wat te sien) met eenige vendrichs ende edelluyden. Onder de gequetsten waren de capiteyn Jonas geschooten deur den buyck, den capiteyn Gabriel de Novelle, geschoten deur de kniede, beide Walen, den capiteyn Crimnits vande Duytsen, geschoten deur den schouder ende den lieutenant van Chastillon vande Franchoysen op veel plaetsen gequetst, hebbende sijn overste lieutenant Dommarville hem laten afleiden als of hij geschoten was, om de slagen te ontgaen, dewijle hij ongequetst was. Vanden viant creeg men gevangen 2 personen, ende daeronder een geappoincteert Italiaense capiteyn, genaemt Alberico Balbior, dwelcke seyde dat in de poincte vanden courador waren geweest als de mine spronck ontrent 100 mannen, maer en wisten niet of se alles gebleven waren, ende daerom vermoede men dat tverlies aenden viant mede groot most wesen, omdat se seer bloot ende ontdeckt lang hadden gevochten. Anders bleef den viant daer op beiden sijden nog gelogeert in de contrescharpe, dan naer verstont men, dat daer gebleven waren een Italiaens capiteyn, 2 vendrichs ende 34 man vande compagnie van Effert. Aende noortsijde was over eenige dagen noch een xiij^e^ batterie begonnen, bijnaest op de cant vanden Rijn, die desen nacht mede volmaeckt worde, ende daerinne ende in de xij^e^ batterie werden elcx geplant 2 stucken, daertoe 2 halve canons gelicht waren vanden Weert ende 2 stucken uyte ix^e^ batterie. Men schoot noch met vierballen ende anders alle de nacht seer met geschut ende roers.

Vande sake van Engelant die en liepen niet geheel af ten wensche vande Staten, overmits den Raet op tversouck van Caron niet alleen geweigert en hadde te laten diverteren de drie duysent man daer geconsenteert te lichten totte saecken van Sluys ende Duynkercken, maer oick plat uyt geweygert die te laten vertrecken uyt Engelant, jae selffs mede de 10^e^ man totte racreute gedaen aennemen, om niet te breecken alle handelingen mette Ertshertoge, meinende geradener waere de Staten heimelijck met gelt te assisteren, waerom Caron hem seer becommert vindende seer aengehouden hadde ten minsten tot 2^m^ ende eyntelijck een vande dry duysent te vooren geconsenteert, die hem ten lesten naer vele moeyte toegelaeten

werden, niet durvende vande recrute vermanen, tot dat se overgebrocht souden wesen, ende dat de Staten van nieus instantie daertoe deden, waerom hij ordre begonste te geven die 10[e] man in haeste metten commissaris Doublet over te senden.

T'Oisteynde ging den Generael Vere snachts met alle de Engelschen logeren buyten de stadt in de polder ende retrancheert hem daer, twelcke veroirsaeckte dat den viant eenige stucken ten westen geplant aftooch.

Den xvij[en] Julij was heet weder. Den heere van Marquette bleef desen nacht gelogeert in de contrescharpe, ende voor aenden ingang van dien den capitein van der Aa met sijne troupe. Daer bleven hier ende daer noch veele dooden leggen, die gesprongen waren, omdat nyemant daerbij commen en conde om die af te halen. De onsen verseeckerden heur voor de poincte vande contrescharpe, ende den viant achter sijn retranchement, ende in de lange cortine ten suytwesten, om die wel te coupperen. Naernoen werde aenden courador deur den coop doot geschoten eenen Metere, vendrech vande guarde, ende des avonts de jongen Marquette, lieutenant vande ruyteren van Sijn Ex[cie], beide om te seer heur bloot te geven, naerdat se eenige schoten met musquetten gedaen hadden. Anders sterff oick van sijn quetsure van gisteren den capiteyn Jonas. Sijn Ex[cie] creeg een geintercipieerden brieff van Graef Harman vanden Berge, daerinne d'selve discoureerde op de middelen om dese stadt Berck te ontsetten mette cavallerie ende de regimenten van Busquoy, Barlaymont ende Achicourt, mitsgaders tsecours dat uyt Italien compt, daeruyt men sach dat se trachten de plaetse te ontsetten, ende daerom sondt Sijn Ex[cie] de brieven naer de Staten [1].

Den xviij[en] Julij was schoin weder. Desen dach werden tot Wesel begraven de lichamen van Foulgoux, Jonas Durant, Nijs, Marquette ende Metere, ende dat van Boudenhousen werde opgehouden ende daer gelaten, wachtende naer de comtste van sijn bewanten. In tleger quamen noch van beneden de compagnien van Dorth, van la Mouillerie ende van Borck. In

[1] In de begeleidende missive aan de Staten Generaal dringt Maurits aan op versterking van zijn leger, en slaat voor, dat hem uit de verschillende garnizoenen veertien of vijftien compagnien zouden worden gezonden, en in de plaats daarvan een zeker aantal burgers in dienst gesteld om die plaatsen te bewaken, (Lias loopende, 1601). Hieraan werd na deliberatie van den Raad van State met de Staten Generaal gedeeltelijk gevolg gegeven; de patenten voor acht kompagniën werden uitgereikt en ongeveer duizend burgers in verschillende garnizoenen in dienst gesteld. (Resol. van den Raad van State, 19 Julij 1601). Terstond na de overgave van Rijnberk werden de burgers ontslagen. (Brief van Maurits aan de St. Gen. 8 Aug. 1601. Lias loopende).

den courador dede men weder mineren van nieus om onder t'retranchement te commen ende men sappeerde van boven soe naer, dat men daeraen quam, ende om den viant beter daeruyt te verdrijven, begonst men tcorps de guarde in de poincte te verstijven, om daer geschut te mogen planten, twelcke men soe seer verhaeste, dat de batterie noch desen dach gemaeckt ende tsavonts 3 stucken daerinne geplant werden. Den courador op de westface van tbolwerck, die verlaten was, snede ons volck deur tot op de grachte om te beletten dat uyte westsijde vanden courador geen ontset gedaen en werde. Den viant arbeide daer evenseer om sijn retranchement te verseeckeren, soe voor de poorte als ten westen in de lengte vanden courador. Ten noorden van dese stadt werden de sappen mede aende grachte vanden courador gebracht ende snachts verseeckert, ende met een tranchee op de grachte aen een gebracht. Sijn Ex^cie^ ontving den voors. brief van Oisteynde vanden xij^en^ deser, daeruyt hij heuren staet verstont.

In tbegin van tbeleg van Oisteynde hadde Sijn Ex^cie^ aen van der Noot, daer commanderende, gesonden een acte onder hant ende segel, daerbij hij denselven belaste deur te snijden den dijck ten westen vande stadt, om de zee daerdoor te doen loopen ende soe de approche van dier sijde te beletten, met reden dat hij de plaetse anders niet en achte houbaer te wesen. Vander Noot hadde gaerne volgende dien den dijck deurgesteecken, maer de magistraet ende ontfanger van Oisteynde hadden heur daertegen soe dapper geopposeert metten protesten ende anders dat de heele stadt soude wech loopen, dat hijt niet en hadde connen doen. Vere nu gecommen wesende werde dit stuck wederom in deliberatie geleit, maer hij hem conformerende met die vanden magistraet en vondet mede niet goet ende daerom geraetsaem dat men dit stuck aende heeren Staten soude overscriven mette redenen ten wederzijden om heur eyntelijck verclaringe daerop te hebben, sonder dat men const bemercken of dit uyt jalousie ofte ernst alsoe gedreven werde, dewijle Sijn Ex^cie^ meinde dat de behoudenisse ofte verlies vande stadt daeraen hing.

Den xix^en^ was schoin heet weder. Men begonst vrouch mette drie geplante stucken uyte poincte naer retranchement vanden viant te schieten, ende men souder goede operatie gedaen hebben indien tgeschut niet al te seer naer aende mine gestaen en hadde, want nu dreunde de mine so, dat men vreesden dat se innestorten soude, ende daerom most men van schieten ophouden om mette mineren te mogen voorts gaen. Met t'schieten deur t'retranchement sach men dat den viant voor de brugge vande Casselpoorte noch een ander retranchement maeckte om alsoe sijn lant niet

dan voet voor voet te verliesen. Daernaer quam Sijn Ex^cie selffs daer, ende siende dat men uytet deursnijssel op de grachte gedaen aende westface ontdecte de brugge voor de Casselpoorte mette faussepoorte daeronder, die schenen de eenige uytcomtste vanden viant te wesen, heeft hij terstont daer doen maecken een batterie om 2 stucken te planten ende die uytcomtste te beletten, daermede ende met de mine men daer desen dach meest besich was. Ten noorden dede Sijn Ex^cie aende grachte vanden courador maken 3 corps de guarden, te weten tegen elcke poincte aen een. Ontrent half acht uyren cregen wij ten westen int leger een alarme alleen omdat de quartiermeester vande Francoisen den sargiant major Daucye bevechten wilde, maer ten 10 uyren quamen omtrent 30 peerden vanden Weert langes den wech van Gelder, om te sien wat ruyterwacht wij hadden ende waer die stonden. Dese poochden onse voorwacht te forceren ende soe d'onsen daertegen schoten, quam een ganschen alarm in ons leger ten westen soe verre, dat alle de trompetten sloegen, maer eer tvolck te dege te peerde was, cesseerde den alarm ende d'onsen brachten een gevangen in, ende hadden een doot geschoten. Daeruyt verstont men dat se om te besichtigen gecommen waren. Snachts werde ten suyden dicht aende poincte van tbolwerck geplant 2 halve canons. Desen dach gaf Sijn Ex^cie de compagnie knechten van Foulgous aen een Franchois edelman, den heere van Buthune uyten huyse van Melun, een neeff vanden heere van Rhosny, die van Bodenhausen aen Andries de* Roy, ingenieur, ende die van Nijs aen een Schots edelman, genaemt Arskijn, neeff vanden Graef van Mar. Die van Durant werde noch opgehouden, omdat hij die geern gegeven hadde aen een Frans edelman Ceridos genaemt, swager vanden heere van Asperen, twelcke de Walen niet wel en konden verdragen.

Den xx^en was schoin heet weder. Men begonst vrouch met de 2 stucken op de brugge te schieten ende op de faulsepoorte daeronder. Den viant, dat merckende, ende mogelijck vresende de uytcomtste te verliesen, begonst alleenskens naer de stadt te fileren ende verliet soe ten lesten t'retranchement, dat bij ons gemineert werde, houdende alleenlijck met weynich volcx een cleyn half maenken recht voor de brugge, soedat de onsen terstont in tselve retranchement gingen logeren, maer den heelen courador bewesten tbolwerck hielden sij noch vast. So men dit sach, dede Sijn Ex^cie terstont een gaelderie besteden om in de poincte van tbolwerck te loopen voor 400 £ met last, die noch van avont te beginnen ende dat se den 22^en tsavonts aende walle moste wesen ofte geen gelt, om heur de

maet soe wat naer te leggen. Ten noorden was men vast arbeidende aende corps de guarden. Tsavonts quam een Duyts uyt de stadt over, seggen dat den Gouverneur mette officiers gemeyn gehouden hadde ende dat den Gouverneur verclaert hadde de plaetse te willen houden totten lesten toe; seide dat noch omtrent 2m man in stadt was, hoewel sij veel gequetsten ende doden hadden; dat in de mine veel volcx was gebleven ende vande compagnie van Effert alleen 34 man, dat se medicamenten gebreck hadden, ende dat weynich cruyts in stadt was, daerom niet alleen verboden was meer met geschut te schieten, maer selfs hadde sij eenige stucken vande wallen afgehaelt ende in stadt gebracht; dat se noch geen ander tijdinge ingekregen en hadde dan mette vrouwe, ende dat veele soldaten beclaechden dat men se daer om hals wilden helpen, maer en dorsten niet vrij uytspreecken. Snachts vierden sij in de stadt op den hoogen toorn lang met 2 vieren. Den Grave van Hanau hebbende eenige tijt in tleger geweest, vertoog snachts weder naer Ceulen. Trumoer dat den viant commen wilde te ontsetten, continueerde van veel oirden, waerom Sijn Excie dede afbreecken ende esplaneren de suytwest redoute buyten sijn leger gemaeckt, omdat se wat te verre aflach, ende dede de ijsere stucken daeraf haelen ende hier in tleger brengen.

Den xxjen Julij was schoin weder. In tleger was men doende noch alom meer vanden courador ten suyden te winnen, maer den viant hielt hem noch vast voor de brugge ende ten suytwesten, hoewel sij een linie naer t'moeras liepen, om hem oock van daer te crijgen. Daerentusschen schoten de onsen veel op de brugge, op de Casselpoorte ende op de defensien vande stadt, om den werckers te favoriseren. Sijn Excie dede noch 4 gaelderien besteden, 3 cleine ten noorden om bedect in den courador te commen ende noch een ten suyden besijden de brug vande Casselpoorte voors. Sijn Excie ontfing van Cuelen een lijste van t'nieu secours vanden Ertshertoge, bestaende in 62 vendelen knechten ende 3 vanen ruyteren, de Spangiaerden alles onder tregement van Braccamonte ende de Italianen onder de regimenten van Trivulse ende Principe d'Avelino; dat se over al passerende provisie deden voor 9000 mannen, hoewel sij soe starck nyet en waren, ende hadde daerbij advertissement, dat se omtrent of in tlant van Namen waren, daerom hij begonst ordre te stellen om voor elcke poorte eenige groote ende vaste corps de guarden te maken, ende soe de uytcomtste beter te beletten. In sijn leger quamen van beneden 2 canons in plaetse vanden eenen die gedemonteert ende van een andere die verlopen was, ende maeckte staet alleen voor de stadt te laten de 14 heele

canons ende de halve canons ende veltstucken alles te employeren tegen de aencomtste van buyten.

Desen nacht vierden die vande stadt wederom seer met 2 vieren, tsij tot een nootteycken ofte een signael.

Sijn Ex^cie^ creeg anders tijdinge met brieven van Oisteynde vanden xvj^en^ houdende vanden uytval den xiij^en^ gedaen, ende van t'reculeren van des viants leger ende vande comtste vanden heere Vere aldaer den xv^en^ snachts mette 8 Engelsche compagnien, ende dat dselve het deursteecken vanden dijck nyet goet en vont, maer dien aengaende hadde doen schriven aende Staten om heur advys, waerom Sijn Ex^cie^ aende Staten dede schriven om last te geven tottet deursteecken, achtende de plaetse sonder dien niet houbaer. Anders quamen desen dach noch voor Oisteynde duysent Engelschen vande nieuwe lichtinge metten commissaris Doublet, welcke Engelsche terstont in stadt togen ende mede buyten bij den Generael Vere gingen logeren.

Desen dach creeg men in Hollant tijdinge deur t'aencommen vande jachte vande 13 schepen laest van Amsterdam naer Oost Indien gegaen, dat d'selve schepen op de costen van Spangien seer gevochten hadden tegen eenige Spaensche galionen ende een van dien in de gront geschoten hadden, ende dat sij selffs wel 100 doden hadden gehadt ende wel 80 gequetsten, die se mette jachte wederom sonden, ende dat de 12 andere schepen heur reyse hadden gevoordert.

Den xxij^en^ Julij was betrocken weder. Men arbeide seer aende gaelderien ende approchen, ende de gaelderie tegen de oostface werde bijnaest aengebracht. De aennemers vulden de grachten, liepen over aende walle ende begonnen te sapperen om heur gelt te mogen genieten, maer omdat se niet heel aengevoert en was, wilde Sijn Ex^cie^ de sappe soe vast niet beginnen, maer laste de gaelderie voorts aen te maecken om bedeckt aende walle te commen. Snachts vierden die vande stadt op de kercktoorn met een vier ende verlieten thalf maenken voor de Casselpoorte, ende een cleyn casematken, dat se onder de Casselbrug hadden. Desen dach werde de compagnie van Jonas Durant gegeven aen sijn Lieutenant, genaempt Wassé ofte Harincourt, wesende een Wale, neef vanden heere van Marquette.

Die van Oisteynde deden een brug over de geule maecken in meininge tquartier van Graef Frederick eens te gaen besoucken, maer dit werde naderhant bij overloopers ontdect ende bleeff sulcx terugge.

Den xxiij^en^ Julij was schoin ende heet weder. Ten noorden waren de

3 cleine gaelderien aengebracht, daerom de Vriesen in de 3 poincten vanden courador begònnen te sapperen, ende werde de gaelderie ten suyden tegen tbolwerck aldaer heel volmaeckt, soe dat men ging logeren op den voet vande wal om morgen de sappe te degen te beginnen. Anders dede Sijn Ex^{cie} de stadt met een trompetter opeischen, maer sij gaven voor antwoort, dat Sijn Ex^{cie} wel soe verstandigen heere was, dat hij wel sien konde, dattet daertoe noch geen tijt en was, dewijle sij een starck garnisoen hadden, van alles wel voorsien, ende noch mer eenen dach te degen belegert waren geweest. Desen dach begonst men alle de schanskens ende redouten te pallisaderen om tegen den aenloop te bewaren, ende Sijn Ex^{cie} ontfing brieven van Oisteynde vanden Generael Vere, houdende dat de 12 laeste compagnien Engelschen mede aengecommen waren, ende dat hij was gaen logeren buyten de stadt in de polder ende hem daer soe wel meynde te retrancheren, dat den viant niet veel prouffijts en soude konnen doen. Snachts vierden die van Berck wederom op heuren kercktoorn met een vier, ende dese continuatie van vieren dede vermoeden, dat se noot mosten hebben. Men begonst noch te sapperen op de slinckerhant vande aengebrachte gaelderie, ende om beter op de defensien te schieten werden in de groote ofte royale batterie geplant 3 stucken geschuts.

Desen dach was de Infante in den leger voor Oisteynde, daer men daerom veel vreucht bedreve met schieten.

Den xxiiij^{en} was tamelijck weder. Men schoot ten suyden veel op de defensien vande stadt om de begonnen sappe te favoriseren, ende onder dien begonst men recht voor de gaelderie ten suyden te maken 3 minen, d'eene om recht inne te gaen deur tbolwerck naer de grachte toe; d'ander om langes de oostface van tbolwerck onder te gaen naer de poincte, ende de derde om dwers deur de poincte te gaen. De Vriesen sapperen even seer ten noorden om in den courador te commen. Anders was men noch doende om de redouten te pallisaderen, ende men tooch noch eenige tranchee om de redouten van fa ende sol, om die beter te bewaren. Snachts vierden die vande stadt wederom seer op den dicken toorn, daertegen tot Gelder 3 schooten gedaen werden, ende dit werde geacht een nootsignael. Sijn Ex^{cie} creegh noch naerder tijdinge, dat den Generael Vere was gaen logeren buyten de stadt in de polder, ende hem daer seer begraefde; dat den viant getracht hadde met schieten hem des te beletten, maer dat hij evenseer voortging. Sijn Ex^{cie} creeg oick tijdinge, dat den viant de Mase afquam met 25 stucken om dese stadt te ontsetten

ende tot Cuelen gesonden hadde den jongen Tijsseling, om aenden magistraet te versoecken assistentie van schepen, amunitie ende vivres, ende dat eenich cooren daer al gesackt ende geladen was, om den Rijn af te commen, daeromme men vermoede, dat den viant trachten soude van boven de reviere af te commen, waerom Sijn Ex^{cie} ordonneerde, dat men op morgen de bovencante vanden weert voor de stadt soude retrancheren, ende daertoe noch 2 redouten maecken tegen de cleyne canal aen, ende van daer die met een trenche aentrecken totte brugge ende tquartier toe.

Saylly schrift van Cales, dat den Ertshertoge hem seer beclaechde voor Oisteynde gecommen te sijn, ende dat hij misleit was bij de Vlamingen ende anderen, die hem gepersuadeert hadden, dat hij de stadt mettet geschut souden connen accableren, daeraf hij nu 't contrarie gevoelde, doch dat evenwel apparentie was, dat hij daer soude opiniatreren, omdat hij op sijn vertreck naer Oisteynde, schrijvende aenden Coning van Vranckrijck, geschreven hadde dese woorden, «je m'en vay prendre Oistende,» daerop den Coning al lachende seyde, «ventre Sint gry, prendre Oisteynde,» daerom ende om de reputatie hij meinde dat den Ertshertoge daeraf nyet en soude willen scheyden.

Den xxv^{en} was tamelijck weder, ende men ging mettet mineren ende sapperen alomme seer voort, ende omdat vast alle dagen meer wercken gemaeckt werden, was in tleger sulcke becommeringe van gelde, dat men niet en wiste, waermede alle de wercken te konnen betalen, ende daeromme schreven de gecommitteerden brief op brief naer Hollant om gelt te hebben, ende sonden naer Wesel om daer gelt te lichten ende op interest ofte wissel te trecken, te betalen in sulcke steden van Hollant als sij souden willen. Den viant siende dat de onsen ten suyden een linie ofte loopgrave togen naer heuren courador naer de Lutte toe, deden daerop een uytval met 16 mannen ende namen eenige Switsers die daer arbeiden, die se in stadt toogen ende innebrachten. Des snachts vierden die vande stadt seer op beide heur toorens, daertegen omtrent 10 uyren tot Gelder wederom 3 schooten gedaen werden, ende ten noorden werden in de 3 poincten vande couradeur volmaeckt 3 cleyne corps de guarden, elcx tot 8 musquettiers, aldaer bestedet te maecken voor 300 gulden elcx, om de pericule wille, ende men dede daer verscheyden minen beginnen om den courador te doen springen ende soe den viant daeruyt te verdrijven.

Vere dede desen nacht saiseren een hoochte tusschen Oisteynde ende grooten Dorst ende daer schantsen, meinende hem daer vast te maken ende hadde daerinne gelaten den lieutenant van sijn broeder met een partije volcx.

Den xxvj[en] Julij was tamelijck weder. Men ging mettet mineren ten suyden noch al voort, ende men haelde mette sappe groote stucken eirde vande walle af, ende omdat men opinie creegh dat t'meeste volck vande stadt aende westsijde omtrent de Lutpoorte logeerde, dede Sijn Ex[cie] aen tFransche schansken een batterie maecken tot 2 stucken om daermede van verre te beschieten de Lutpoorte ende d'selve westsijde om oick de Lutpoorte te doen toestorten ende alsoe groote uytvallen van die sijde te beletten. Anders was den viant ten suyden wederom met cleyn volck uyt ende haelden eenige gravers uyte loopgrave naer de Lut toegemaeckt. Ten noorden wierpen de onsen veel granaden onder den viant in den courador, die goede operatie mosten doen, omdat men den viant groot getier hoorde maken telcken als die overquamen ende in effecte volchde daerop, dat den viant desen nacht den ganschen courador verliet aende noortzijde ende in de stadt weeck, latende de onsen daerinne logeren ende heur verseeckeren naer heur appetijt. Of hij dat nu dede uyt vrese vande mine daer gemaeckt ofte om twerpen der granaden ende vrese van overvallen te worden is onseecker, maer es seecker, dat hij dien courador stuckxgewise wel 7 ofte 8 dagen hadde connen disputeren, indien hij hier hadden willen doen als hij ten suyden gedaen hadde. In tbolwerck voor de Casselpoorte ontdeckten sij de middelste mine, die men daerom niet dieper maecken en mochte, maer verlaten moste. Sij vierden noch seer op de kercktoorn vande stadt, soe dattet niet en conste verstaen werden als van nootteycken. Ende omdat de tijdinge noch liepen dat den viant langes den Rijn wilde afcommen, werden de wercken aende Weert voor de stadt seer verhaest, om oick de gansche afcomtste van boven af te sluyten. Desen dach quamen in ons leger de compagnien knechten van Appelman, Berendrecht ende Marlijn, daeraf Appelman geleit werde op de redouten beneden de stadt op de reviere, genaempt Europa ende Africa; Berendrecht op de 2 volgende redouten van Asie ende America, ende Marlijn op de redouten naer Alpen genaempt Ut, Re. De batterie aende France schantse soude men desen dach volmaeckt hebben, indien men mer swalpen tot de beddingen hadde gehadt, maer omdat men so seer veel batterien maeckten, en hadde men geen swalpen meer om beddingen te decken, daeromme men naer Wesel om sware plancken hadde moeten senden.

Desen dach dede den viant voor Oisteynde een aenval op t'retranchement te nacht begonst, ende naer eenige resistentie forceerdet ende dreef de Engelsen daer uyt. De heere Vere dede met meerder macht daertegen wederom den aenval doen ende dreef den viant weder af, maer daernaer

quam den viant heel starck aen ende dreef de Engelschen wederom daeruyt. In dit bleeff, alles verlaten sijnde, den lieutenant voors. doot met verlies aen dooden ende gequetsten van omtrent 40 man. Den viant maeckt de plaetse vast, tsij om een batterie daer te stellen ofte anders.

Den xxvij[en] Julij was tamelijck weder. Men besichtichde den verlaten courador ten noorden, om mette meeste verseeckerheyt daerinne te logeren ende te mogen commen aende stadtsgrachten. Ten suyden was men seer becommert met de minen, omdat d'eene ontdect was, ende daerom werde last gegeven d'selve alles te verhaesten ende metten eersten te doen springen. Den viant lach noch in tgrootste deel vanden courador ten suyden, streckende vande poorte naer de Lutte, daerom men daer mede gemineert hadde, welcke mine men ten 6 uyren naernoen dede springen met een tonne cruyts, die wech sloech 8 ofte 10 soldaten daer boven in een cleyn corps du guarde leggende. De onsen vielen daerop aen ende deden den viant een groot deel vanden selve courador tot een traverse toe in tmidden gemaeckt verlaten, in twelcke sij verlopen mosten noch eenige cleine corps de guardekens, daerover noch veelen vande heuren dootgeslagen worden. Onsen ingenieur Andries de Roy werde daer gequetst ende geschoten boven deur den rechter schouwer. De andere minen werden noch doen dieper maken, om daervan beter operatie te hebben. Daer was al vanden voorleden nacht begonnen noch een gaelderie te maken besijden de brug vande Casselpoorte, ende desen dach werden noch een derde bestedet beoosten d'selve brug, alle beide om in de cortine vande walle daer te commen. In ons leger quamen noch de compagnien van Gerrit van Rhee ende van Rhuys, daeraf Ree geleit werde op de redoute naer camp Fa, ende Ruys op de redoute Sol, ende de compagnie van Wingaerden werde gesonden op de redoute Mi, dan omdat de redoute La ende de 2 cleyne redouten daer buyten af wat verre lag, ende niet wel bij noot en conde gesecoureert werden, worde last gegeven d'selve te doen afwerpen ende slichten, ende de compagnie van Kijf werde geleit in de 3 cleine redouten ten noortwesten aen tmoeras.

Vanden viant van buyten verstont men dat den Ertshertoge noch 2[m] Italianen naer Oisteynde hadde ontboden, omdat hij daer veele schade leedt; dat Don Jeronimo de Monroy daer doot geschoten was, daerom men vermoede dat den viant niet herwerts commen en soude, te meer so men verstont, dat de wagens uyte voechdie van Gelder op ontboden, wederom gesonden waren. Snachts begonst men onder de traversse in den courador ten suyden wederom te mineren, ende ten noorden begonst men

een gaelderie te maken om te commen aende westface van Graef Harmans bolwerck. Die vande stadt vierden noch seer op den kercktoorn. Vere dede voor Oisteynde een uytval doen met 600 man, die den viant uyte loopgrave dreven tot aen heur geschut toe, dan den viant comt soe starck op haer uyt, dat se mosten wijcken, doch daernaer repousseren den viant wederom, vochten lang aende hant ende deden den viant vele schade, daer Don Diego Idiaques doot bleeff, op wien gevonden werde een pardon van alle sijn sonden gedaen ende te doen vanden 20[en] Julij bij den Vicarius vanden Paus hem gegeven. De gevangenen seggen dat Monroy doot geschooten es in sijn tente al slapende, Don Augustijn de Messie deur de hant gequetst; dat se starck waren 12[m] man ende renfort van Spangiaerden hadden gecregen ende vande Italianen verwachten, dat den Ertshertoge desen aensach vande duynen ende dat eenige van sijn hof quamen tot aende hant, maer voeren qualijck; dat den viant 30 stucken ten westen ende 9 stucken ten oosten hadde ende veel schade met schieten deden. In de stadt was groote desordre op de vivres om de verveertheit vanden commis, die in de kelder bleeff, soedat daer om gelt geen te crijgen en waren. Anders deden sij maken een halve maene achter de geule om schepen te bergen ende in t'innecommen ende blijven te beschermen. De soldaten van binnen claechden seer over gebreck van predicanten, overmits geen vande Nederlantsche natie daer en was om yemant te troosten, daer ter contrarie den viant soe veel papen ende monnicken in tleger hadde, dattet te verwonderen was, ende hoe seer die alomme buyten ende binnen de approchen liepen om de heuren wat goets voor hun doot te seggen.

Den xxviij[en] was tamelijck weder. Men sappeerde evenseer aen tbolwerck voor de Casselpoorte, ende men maeckte die minen al vast dieper, om die te degen onder tbolwerck te brengen ende de retranchementen daerinne met eenen te moegen doen springen, ende omdat de gaelderie onder de brug vande Casselpoorte te desen morgen aengebracht werden, dede Sijn Ex[cie] die stadt voornoen wederom sommeren met verclaringe dat geen secours voor heur op handen was, ende dat hij se nu noch een goet appoinctement wilden geven, maer so se langer soude beiden, en ware hij niet bedacht heur dan goet appoinctement te doen. Daerop seiden sij dat de trompetters al dickwils veel breder spreecken als sij gelast sijn, dat se daerom op sijn seggen niet en konden letten, maer soe Sijn Ex[cie] van heur yet begeerde, souden sij des geerne bij geschrifte gesien, om daerop behoorlijck te mogen antwoorden. Dit in tleger gerapporteert,

schreef Sijn Ex^{cie} heur, dat voor seecker geen ontset voor hand en waer, ende so se hem de stadt wilden overgeven, dat hij heur soude laten uyttrecken met vendelen, wapenen ende bagagie ende in seeckerheyt doen convoyeren ter plaetse, daer sij begeren te wesen ende assisteren met wagens tot wechvoeringe van heur bagagie, ende dat de gevangenen ten weder zijden souden ontslagen werden, mits betaelende heur costen. Dit geschrift aende stadt gebracht namen sij aen ende seyden dat se op morgen ten 6 uyren souden antwoorden. Desen dach quam in ons leger de compagnie van Hittinga [1], die bij de Vriesen gingen logeren, de compagnie van Garbrant Sas, die op de redoute Africa tooch, van Pieter Theeuwen, die op de redoute America tooch ende van Calvaert, die tooch op de redoute van tsuytwest velt tusschen de France schantse ende de redoute Sol. Op den naernoen werde een vierde mine begonnen uyte gaelderie onder de brug om daer oick in de cortine te commen, ende men arbeide dapper om heur te naerderen, ende daertoe werden noch desen nacht 2 stucken geplant aen tschantsken vande Francoisen in de batterie daer gemaeckt om de Lutpoorte ende de westsijde vande stadt mede te mogen beschieten. Die vande stadt vierden snachts niet, twelcke men voor een goet teycken hielt, ende dat hij selfs dese communicatie voor gewisse parlamenteringe hielden.

Sijn Ex^{cie} ontfing brieven van Oisteynde vanden xxj^{en} deser vanden heere Vere, van vander Noot ende anderen, houdende dat sij gelogeert waren buyten de stadt in den polder, ende heur daer wel beschantst hadden, dat den viant heur des met schieten hadde willen beletten, maer dat sij evenwel heur werck volmaeckt hadden; dat noch 1000 nieu Engelschen uyt Engelant dien dach daeraen gecommen waren, die bij heur mede buyten logeerden; dat den viant ten westen geplant hadde in verscheyden baterien 19 stucken ende ten oosten 7 stucken, ende dat se op den xx^{en} deser al over de 6^{m} schooten op de stadt hadden gedaen ende de bolwercken aende oude haven ende de huysen vande stadt seer hadden ontramponneert, doch dat den Ertshertoge teruyt eer ontbreecke soude als heur de couragie om de plaetse wel te defenderen; dat tvolck meest onder de wallen ende in de contrescharpe logeerde; dat den viant selfs scheen vrese te crijgen, ende daerom tsedert den 15^{en} niet en was genaerdert, maer anders niet gedaen hadde als sijn quartieren ende begonnen approchen

---

[1] Voor den naam, dien de afschrijver hier opnoemt (tite Hanja) zal naar alle waarschijnlijkheid Hittinga moeten gelezen worden.

te verseeckeren, daerom sij oick geen middel en hadden gehadt met ander uytvallen op heur yet voor te nemen. De here Vere schreeff noch om meer geschuts daer binnen te hebben, om op verscheyden plaetsen in contrebatterie te mogen schieten. Sijn Ex^{cie} vont goet te schrijven aende Staten, dat men noch eenige halve canons van Dordrecht derwerts soude senden, ende dat men se in alles soude helpen ende gerieven, dewijle men doch die stadt houden moste ende schreef seer hevich, dat se doch ordre wilden stellen om de dijcken ten westen te doen deursnijden. De here Vere hadde aende Staten geschreven dat hij wel 500 man geswackt was, ende daerom aende Coninginne geschreven hadde om de voordere 3^{m} mannen, meinende dat die nergens met beter occasie souden konnen geemployeert werden, ende dat de Staten daerom de comtste van tselve volck mede wilde doen voorderen.

Den xxix^{en} Julij was tamelijck weder. Den trompetter werde vrouch wederom aende stadt gesonden om antwoort; daer quamen tot hem uyt den ritmeester Boedbergen met verscheyden officiers, seggende dat sij veel hooffden ende officiers in stadt waren, die soe lichtelijck niet en konden in soe swaren sake resolveren, te begeren daerom tijt tot t'avont te 5 uyren, ende dat se dan schriftelijck so sullen antwoorden, dat sij meinen dat Sijn Ex^{cie} niet onaengenaem sal wesen. Hiervan rapport aen Sijn Ex^{cie} gedaen, liet heur den tijt om te sien wat se doen souden, ende dede middelertijt sijn minen al vast dieper maken ende sijn gaelderien seer avanceren, van dewelcke ten noorden noch een aen tbolwerck van Graef Harman aengebracht werde, ende een ander begonnen voor tbolwerck vande Santerpoorte, welcke advancementen al dienden om die vande stadt beter op heur stuck te doen letten. Op den avont sont Sijn Ex^{cie} wederom aende stadt, ende doen gaven sij aenden trompetter een schriftelijck antwoort, daerbij sij versochten tijt ende consent om twee personen aen Graef Harman te mogen senden, om te weten offer ontset voorhanden is ofte niet, ende daernaer te delibereren op de handelinge met Sijn Ex^{cie} te doen, ende middelertijt stilstant van wapenen ende wercken. Ende soe haest den trompetter vande stadt affreedt, schooten sij 2 schooten, waerop mette 2 stucken te nacht geplant wederom eenige schooten op de Lutpoorte gedaen werden. Sijn Ex^{cie} sondt noch van avont wederom, ende dede heur verclaren dat geen secours voor handen en waer, ende daerom heur geen consent nocht tijt en wilde geven om uyt te gaen nochte oick stilstant van wapenen, maer soe se gedeputeerden willen uytsenden om met hem te handelen, dat se des van avont aennemen ende doen mosten, ofte hij

dacht voorts te gaen, ende sijn beste te doen. Hierop hielden sij 2 uyren haer beraet, ende gaven voor antwoort, dat Sijn Ex[cie] op morgen vrouch Clout met een Capiteyn soude uytsenden, om te sien, of se souden connen verdragen, ende seyden op t'weehgaen tegen den trompetter, dewijle sij veel deur stadt mosten loopen om met malcanderen te consulteren, dat men soe seer met grof geschut niet en soude willen schieten, daerop den trompetter seide, dat sij selfs met heur schieten tschieten vande onsen veroirsaeckten, ende daermede ging dien nacht over, in dewelcke men al voorts ging met wercken ende mineren, ende men begonst oick ten noorden in tbolwerck van Graef Harman te sapperen, ende boven dien dede Sijn Ex[cie] ten suyden noch 2 gaelderien beginnen, om te commen in de cortine vande walle bewesten de Casselpoorte om alsoe die vande stadt van alle canten werck te geven. Desen nacht en vierden die vande stadt wederom niet, daerom men te meer geloofde, dat se van meininge waren te parlamenteren ende te accorderen op t'overgeven vande stadt.

Tot desen daege toe en hadde den viant voor Oisteinde nyet geapprocheert naer de stadt, maer scheen alleen te approcheren naer de here Vere, die in tvelt lach. Sij hadden geschooten wel 16[m] schooten, ende die vande stadt mede wel 6[m], ende scheen dat dit beleg uytermaten swaer soude vallen, omdat den Ertshertoge eerst de sake licht geacht hadde ende nu de sake soe swaer werde, scheen hij evenwel te opiniatreren om de stadt te benauwen ende de Staten om die te defenderen. Snachts quam den Graef van S[t] Pol aende schepen voor Oisteynde, vragende naer de gelegentheyt van tbeleg ende vertooch weder. Tot Oisteynde waren in 3 dagen wel 40 menschen arm ofte been afgeset, ende men verstont dat Don Augustijn Messia Generael vanden leger vanden Ertshertoge was, ende dat die vande stadt een gat deur tpaelwerck vande oude stadt gemaeckt hadden.

Den xxx[en] Julij was tamelijck weder. Ten 9 uyren gingen naer de stadt den ritmeester Clout, die daer begeert was, ende den capitein Dort, ende uyte stadt quamen den ritmeester Boedbergen ende den capiteyn F[co] Nelli, versouckende alsnoch met veele redenen, dat se mochten senden naer Venloe aen Graef Harmen om te weten of secours voorhanden ware, waerop Sijn Ex[cie] seide dat se dan niet behouft en hadden uyt te commen, dewijle hij sulcx niet gesint en ware te consenteren, ende dat se sulcx wel weder naer de stadt keeren mochten. Sij dat siende versochten alleen 4 uyren tijts ende vrije pas om naer Gelder te mogen senden ten fynen voors., maer Sijn Ex[cie] slouch dat mede aff ende stelde bij ge-

schrifte eenige articulen, die hij heur consenteren wilde, als uyt te mogen trecken met wapenen, vendelen, bagagie ende alle personen ende alle heur treyn mette officiers vanden Coning ende ontfangers vande contributien, mits dat d'ontfangers overleverden alle heur papieren ende charters ofte copien van dien; dat alle overlopers, namentlijck Jan Tas buyten t'accoort souden wesen; dat se alle peerden in stadt genomen souden restitueren ende alle gevangenen ontslaen, mits betalende heur costen, ende sondt heur daermede naer de stadt met last sijn giselaers weder uyt te laten, ende terstont heur daerop te resolveren ofte elcx mocht sijn beste doen. Die vande stadt hielden onsen gijselaers op totten 3 uyren naernoen toe, ende lieten se doen gaen, seggende dat se ten 6 uyren tsavonts eyntelijck antwoort souden senden, ende dat dan onse gijselaers weder souden commen, twelcke geschiede, ende doen quamen sij wederom uyt met een lang geschrift in Spaens bij den Gouverneur geteyckent houdende: 1°. dat hij tevreden was de stadt over te geven, mits uyttreckende met ruyteren, knechten ende bootsgesellen met wapenen, vendelen, bagagie, slaende trom, bernende lonten ende ballen in de mont, ende geconvoyeert werdende tot Gelder ende hebbende sauf conduict tot Maestricht toe, ende dat de crancken in stadt mogen blijven tot dat se gecureert sullen wesen, dan vertrecken met paspoort. 2°. ende dat hij met soude mogen nemen 2 stucken geschuts, 50 tonnen cruyts ende 100 cogels ende daertoe ende t'uyttrecken soude geassisteert worden met 200 wagens ende nodige treckpeerden om wech te brengen tgeschut. 3°. Dat hij alle sijne goederen ende waren ende die toecommen mogen den Ertshertoge bij titule van confiscatie, gevallen in crachte vande placcaeten ter cause van Rijnvaert, sal mogen vercopen ofte mede nemen, ende daermede te betaelen de leninge die hij van de burgers heeft genoten geduyrende dit beleg. 4°. Dat Evert van Ens met sijn vrou, Westerholt ende alle andere commissarissen vanden Coning ofte Ertshertoge sullen met heur goederen vrij mogen vuyttrecken daerhenen sij sullen willen. 5°. Dat Jan de Bruyn mede vrij met alle sijne papieren sal mogen vertrecken, dewijle hij anno 97 treckende vuyt Grol, daervan eens dubbelt aenden ontfanger tot Zutphen heeft gegeven, ende noch tevreden es des te doen ende met een trompetter terug te senden. 6°. Dat se de restanten vande contributien totten dach vande belegeringe toe vrij sullen mogen ontfangen óver de landen van Zutphen, Overijssel, Drenthe ende Lingen. 7°. Dat alle giselaers vóor de contributien gevangen sullen vuytgaen, mits betalende heur costen tot sulcken tauxe als naer gewoente. 8°. Dat alle peerden gecregen

gedurende de belegeringe sullen blijven aende geenen die se geeregen hebben in pericul van heur leven. 9°. Dat alle andere gevangenen sullen los gaen mits betalende heur costen. 10°. Dat alle geestelijcken mogen vrij vuyttrecken, ende dat Sijn Ex^cie^ voor gerecommandeert wilt houden de bagijnen in stadt blijvende. Dat alle burgers die sullen willen vertrecken tselve sullen mogen doen binnen 6 maenden ende heur goederen vrij houden ofte mogen doen vercoopen. 11°. Dat hij alle boeren van wien hij beesten heeft doen nemen mach ontbieden om heur suffisante obligatie daervan te mogen geven om verhael van heur schaden tot Bruessel te mogen versoucken.

Alle dese articulen werden heur geconsenteert vuytgeseit het tweede, waerop Sijn Ex^cie^ verclaerde den Gouverneur uyt courtosie wel te willen laten volgen 2 vande cleinste veltstucken met 2 tonnen cruyts ende 50 cogels, ende t'v^e^ daerbij gedaen werde dat Jan de Bruyn voor sijn vertreck soude moeten leveren staet vande restanten van sijn ontfang, t'vj^e^, twelcke gans afgeslagen werde, t'vij^e^, dat de costen souden gereeckent worden naer den taux metten Almirante gemaeckt ende t'viij^e^, dat de peerden souden gerestitueert werden, mits genietende voor elcx 20 gulden, ende daermede werde t'accoordt gemaeckt, ende bij Sijn Ex^cie^ te gewillichlijcker, omdat hij tijt wilde winnen eer de saken voor Oisteynde verliepen, om tijdelijck daerop ordre te mogen geven ende evenwel desen brock wech te draegen, ende daerom werden de conditien terstont in t'net gestelt ende bij Sijn Ex^cie^ geteyckent ende gesegelt, ende noch t'avont naer stadt gesonden, om van heure sijde d'selve mede te teyckenen. Geduyrende dese parlamenteringe ende handelinge werde ten suyden beoosten de Casselpoorte de gaelderie mede aende walle gebracht; de gaelderie gisteren voor de Santerpoorte begonnen, werde in de grachte gebracht wel ten halven water, maer de 2 gaelderien ten suyden noch begonnen en waren noch niet in twater gecommen. Dan soe haest als de conditien verdragen waren werde last gegeven niet meer te wercken, ende men dede terstont ordre stellen om de wagens tot heur vertreck bijeen te brengen, ende op den avont dede Sijn Ex^cie^ heur seggen, dat se de conditien van heur geteyckent hem wilden senden, ende heur gereet maecken om te vertrecken, maer versochten daertoe tijt tot op overmorgen heel vrouch, twelcke heur gegunt werde. Graef Harman vanden Berge mogelijck verstaen hebbende de extremiteyt van Berck, dede alle de trouppen op de Mase leggende avanceren om die vande stadt in asem te houden ende des snachts ses mael met geschut schieten ende op den toorn

als van ontset seer vieren, maer dat en maeckte in de stadt geen veranderinge.

De Staten opt schrijven vanden Generael Vere ende Sijn Ex^cie^ sonden naer Oisteinde 6 stucken geschuts ende amunitie daertoe noodich, ende en waren niet wel tevreden dat deur de negligentie ende vervaertheyt vanden commies, die uyte kelder niet commen en dorste, de amunitien ende vivres soe qualijck geadministreert ende soe onnuttelijck verdaen werden, in vougen dat d'selve tlant niet en streckten, ende dat echter de soldaten daervan gebreck leden.

Den lesten Julij wast meest heel heet weder, doch op den avont begonstet te donderen ende wat te regenen. Den Gouverneur sondt heel vrouch uyte stadt aen Sijn Ex^cie^ de conditien van tverdrach bij hem alleen geteickent ende besegelt, ende Sijn Ex^cie^ sondt sijn pionniers in de stadt om de Lutpoorte te openen tottet tvertreck ende de brug te vermaecken. Hij sondt oock de wagens naer stadt om daer geladen te werden, die eerst tsavonts incommen konde. In stadt verstont men dat al over de negen hondert doden vande soldaten daer gebleven ende begraven waeren, meest mette musquetten geschooten. Men stelde in tleger ordre op de wachten ende om morgen alle tvolck in de wapenen te brengen als den viant soude uyttrecken. Snachts waren die vande stadt seer doende om alle heur goet te packen, ende Graef Harmen dede tvolck tottet ontset meest commen tot Aerssen, die men verstont niet over de 6^m^ man te voet te wesen ende 2^m^ peerden, ende daerom niet starck genouch om hier ontset te doen. Hij dede mede tot Gelder seer vieren ende 6 schooten doen. Die van Wachtendonck deden terstont 9 schooten doen om het signael te verduysteren, daerom die van Gelder wederom noch ses schooten deden.

Den j^en^ Augusti wast heel heet weder. Sijn Ex^cie^ dede vrouch alle tvolck te voet ende te peert uyt sijn leger ten westen vande stadt in tvelt brengen ende in slachordre stellen. Daernaer tusschen 8 ende 9 uyren begonst den viant uyt te trecken ende werden geconvoyeert bij 2 vanen ruyteren van Panier ende Baetenberch, daeraf die van Panier voor tooch ende doen volchde de vane van Boedbergen met omtrent 45 peerden, daernaer 65 man te voet, gaende in ordre voor de wagens, daernaer omtrent 280 wagens ende karren, daerbij gingen omtrent 100 soldaeten, ende aen crancken ende gequetsten laegen daerop 370 mannen, doen quamen de 6 vendelen Duytsen uyt, starck 255 musquetten ende roers ende 528 piecken, doen volchden 2 France halve slangen, die se mede uytnamen met

30 cogels ende 2 tonnen cruyts ende de scheepsgesellen daerbij wesende; voor ende achter waren 78 mannen; ten lesten marcheerden de 7 vendelen Italianen, 2 vendelen Spangiaerden ende een vendel Walen, wesende starck 92 musquettiers ende roers ende 136 piecken, ende naer alle dien reedt den Gouverneur wech met noch 11 diversche officiers, soe dat den viant uyttooch in gesonde mannen 45 ruyteren, 1247 voetknechten, 78 maetrosen ende 370 gequetsten ende crancken, maeckende tsamen 1740 mannen. Desen namen alles den wech naer Alphen ende de Lucht toe [1]. In stadt tooch den Colonnel Gistelles om daer te commanderen met sijn compagnie ende die van Brakel, Arnsma ende Etsert Grovesteyns. Amunitie werde weynich in stadt gevonden, dan alleen 40 viertel mels, een last rogge, 3 kuip stockvis, 7 tonnekens asijn ende 3½ last havers; daer bleven inne 3 heele canons, dry drylingen ende 14 cleyne metale stuckxkens, daeronder eenige halve slangen ende 20 ijsere stucxkens, meest vande schepen gecommen. Voor de verseeckerheyt vande wagens ende treckpeerden bleven in tleger een Italiaense capiteyn Jeronimus Roock ende den capiteyn Castro. Terwijle den viant uyttooch werde tot Gelder wederom 3 schooten gedaen als van ontset, maer twas te laet, mits tvolck al uytgetogen was, ende men verstont doen dat se voor seecker in tbeleg wel een duysent man verloren hadden. Sij lieten in stadt noch eenige weynich crancken ende eenige Duytsen, die sonder dienst waren, ende daermede quam in handen vande Staten de stadt Berck, tlaeste vande conqueste gedaen bij den grooten leger vanden Almirante van Arragon, die den viant soe wel beset ende bewaert meynde te hebben, dat daerop geen winnen en was.

In tleger bij Sijn Ex^cie^ quamen vuyt Vranckrijck de soine vanden heere van Saucy ende de soine vanden Gouverneur van Thou, om hier tleger te besien. Naernoen werde ordre gestelt om metten eersten de approchen af te werpen ende tsavonts quam noch in tleger bij Sijn Ex^cie^ de ij^e^ soin vanden Churfurst van Brandeburch, die Administrateur van Straesburch was, om te verhalen de swaricheyt van sijn staet ende de moeite die hem daerinne gemaeckt werde bij den ij^en^ soin van Lorreinen, die bij tcapittel tot Bischop gecoren was, daertegen hij geen remedie als mette wapenen en sach, ende versocht daerom in de wintertijt ofte anders als men tvolck hier minst van doen mach hebben assistentie van 1^m^ peerden ende 5 ofte 6^m^ man te voet, leverde daertoe over brieven van faveur vanden Coning van Vranckrijck voor hem ende tegen den Lorreinen geschreven, maer

[1] Zie de aanteekening op bl. 77.

Sijn Ex^cie^ en wiste daerinne niet te doen sonder den Staten, ende wees hem daerom aende Staten. Hij bleeff noch in tleger om tselve te besichtigen.

Omtrent dese tijt wert tot den Raetsheer Casenbroet tot Woerden gesonden om de Luterianen mette gereformeerde te accorderen, maer en conste niet sonder auctoriteyt van Sijn Ex^cie^, diens comtste men daerom moste verwachten.

Den ij^en^ Augusti was heel heet weder. Men begonst de wercken ende approchen vast aff te werpen, ende in tleger quam uyt Hollant omtrent 100^m^ £ totte extraordinaris costen vanden leger. Tvolck uyt Berck gecommen bleeff noch te Gelder leggen ende de nieuwe Italianen ende Spangiaerden met alle de ruyteren tottet ontset geadvanceert, lagen op beide sijden vande Mase ontrent Aerssen. Bij heur waren geweest over de 800 peerden vande gemutineerden van Weert, dwelcke verstaende dat de stadt overgelevert was van dage alles wederom afftogen naer Weert.

Den iij^en^ Augusti was schoin weder. Men was in ons leger seer doende om alle de loopgraven aff te werpen, men dede aenbesteden de grachten vande stadt weder te ledigen ende de gebroocken bolwercken ten suyden ende noorden weder op te maecken. Graef Harman sondt van dage een convoy naer Gelder, die noch 4 stucken geschuts daerinne brachten ende met heur naer Aerssen namen al tvolck uyt Berck gecommen, ende hij dede alle sijn volck tot Aerssen over de Mase commen, tsij om Gelder ende Stralen beter te verseeckeren, ofte dat hij vrese hadde, dat wij op hem mochten commen. Die van Cleeff hadden Sijn Ex^cie^ nu lange vuytgestelt nopende de saecke van Meurs, maer Sijn Ex^cie^ niet willende versuymen de occasie van nu sijn saken te rechten, heeft bij hem ontbooden den Lantdrost van Cleeff Witenhorst ende den Raetsheer Overlacker ende d'selve aengeseit, dat hij niet anders bemercken en konde off die van Cleef en dreven met hem den spot ende lieten heur voorstaen, dat hij geen macht soude hebben sijn recht uyt te voeren; dat hij wel wist dattet de faute vanden Furst niet en was, maer alleen vande raden, die hem sijn goet wilden onthouden, dat hij daerom rontuyt Meurs dadelijck ende terstont begeerde in sijn hant gestelt te hebben, ofte hij soude de plaetse met gewelt nemen, ende indien zij hem daertoe drongen, soe soude hij binnen Meurs alle des Fursten soldaten ende officiers doen den hals affsnijden ende hem aende raeden vanden Furst soe nemen, dat se gevoelen souden t'ongelijck dat sij hem deden; dat se tselve den Furst ende sijn raden mochten gaen aenseggen ende maken, dat hij op Sondage eyntelijcke

antwoorde creegh, ofte hij was bedacht op Maendage andere middelen voor te nemen. Dvoors. 2 raeden hierinne seer ontset wesende, vertogen terstont naer Cleef ende beloofden antwoort te brengen. Daer en tusschen dede Sijn Ex^{cie} alle gereetschap maken om met 10 stucken geschuts naer Mears te mogen gaen, indient van node waere.

In dese tijt creegh men in Noorthollant tijdinge, dat den heere van Wackene uyt Spaengien wederomme gecommen was ende achter Engelant omgeseylt ende gecommen tot aen 'triff, waeromme de Staten terstont ordre gaven op de bewaringe van alle zeegaten, ende oick opt gadt vande Eemse, omdat de caerten tot Eemden wederom verwerret waren, omdat de Keiserlijcke gesanten daer seer aengevordert hadden de betaelinge vanden Turcksen stuyr, die die vande stadt verclaerden aen heuren Graeff betaelt te hebben, ende den Graef seide die gedispendeert te hebben tot bedwingen van sijn rebelle onderdanen, ende hadde daerom die nochmael willen uytschrijven, twelcke de burgeren vande stadt niet en hadden willen lijden, nochte oick innewilligen het schougelt bij den Graeff versocht tegen een daelder op elcke schouwe ende tegen 2 daelders voor de anabaptisten ende 3 voor de joeden, ende daerom hadden de burgeren de wapenen weder aengenomen.

In Oisteynde stonden de saken noch tamelijck wel ende tvolck was welgemoet, maer die de sake wat verre innesagen haeckten seer naer de victorie van Rijnberck, op hope dat Sijn Ex^{cie} dan eenige andere diversie soude doen om den viant te doen van sinnen veranderen, die anders opiniatererende heur saken met langen arbeyt in twijffel soude konnen brengen. Sij schooten van binnen seer om den viant sijn approchen te beletten [1].

Den iiij^{en} Augusti was schoin heet weder. Men was noch seer doende om alle de approchen aftewerpen, men begonst oick de wallen vande stadt wederom te maken, ende oock aftewerpen alle de wercken omtrent

[1] De grootste kracht van de verdediging werd vooral in deze periode van het beleg in een geweldig kanon- en geweervuur gezocht. Vere vooral schijnt hiervan een groot voorstander geweest te zijn. Onophondelijk dringt hij in zijne brieven aan op de toezending van buskruid en kogels; een toevoer van vele duizende ponden telt hij, om zoo te zeggen, niet. „Dontques prieons vos S^{ries},” schrijft hij den 10^{en} Augustus aan de Staten Generaal, „de nous envoier non seulement cent mille mais cent millions, s'il est possible, puis que notre principale resistance consiste en la force du canon.” (Lias loopende). In twee maanden tijds werden volgens den staat van den commies Kien 95,000 pond kruid en 46,000 pond lood alleen met het klein geweer verschoten. (Id.) Tot den 11^{en} September waren er volgens de opgave van eenen conducteur, door Maurits ter inspectie in de vesting gezonden, met het kanon 19,039 kogels en 166,100 pond buskruid verschoten. (Id.).

tquartier van Gistelles (uytgeseit tschantsken aende brug ende slachboom) ende de France schantse, ende de 5 resterende vendelen van Gistelles quamen logeren ten westen in tquartier bij Sijn Ex^{cie}. Den Marckgraeff van Brandenburch vertoogh desen dach naer Hollant om met den Staten van sijn versouck te communiceren, die hem naer antwoorden, mits in heuren handen geconsigneert wesende de penningen vande soldie, dat se hem voor eenige maenden in den winter souden lenen 5^{m} man te voet ende 1^{m} peerden.

Den v^{en} Augusti was schoin weder. Sijn Ex^{cie} dede uyt stadt lichten een France canon ende 4 cleine metale stucken, die verlopen ende verdorven waren, ende sondt daertegen in de stadt 2 heele ende 2 halve canons met veel amunitie van oirloge tot bewaringe vande stadt nodich, ende om de voeragiers boven de stadt te accommoderen, dede hij aende Weert een brug van eindelinge ponten slaen. Hij dede in de stadt in tclooster in Duyts predicken ende mettet afwerpen vande quartieren vast voortgaen; ten westen dede hij mede afwerpen de redoute Mi. Ende omdat die van Cleeff niet en quamen nochte antwoort en brachten, gaf Sijn Ex^{cie} last aenden Colonnel Edmonde, den Drost van Zaffant ende Clout om morgen met eenige ruyteren naer Meurs te gaen ende de stadt sommeren, ende maeckte alles gereet om met gewelt derwerts te gaen, indien sij de plaetse nyet overleveren en wilden.

De Staten niettegenstaende verscheiden instantien bij Sijn Ex^{cie} gedaen om deur te snijden den dijck ten westen van Oisteynde, hielen evenwel de saken op, sonder daerinne eyntelijck yet te verclaren om de redenen bij de magistraet van Oisteynde geallegeert, ende dat sij bevreest waren den dijck deurgesteecken wesende, dat dan de zeewercken seer swaer ende costelijck souden vallen, welcke costen sij meenden te versparen, indien men die niet deur en stack, te meer, soe sij achten volcx genouch in de plaeste te wesen om die te beschermen ende en bemerckten niet, dat den viant Oisteynde naerder commende, sij in de defensie veel meer costen souden moeten doen als in de zeewercken, ende evenwel sonder deursnijden de plaetse tegen de sappe niet en soude connen bewaren.

Den vj^{en} Augusti was schoin weder. Edmonde, Drost van Zallant ende Clout togen vrouch met 12 vanen ruyteren naer Meurs met brieven van Sijn Ex^{cie}, aende burgerie ende t'Cleeffsche garnisoen om de stadt vrij te stellen in handen van Sijn Ex^{cie}. Daer commende gebruyckten de gedeputeerden redenen van persuasien ende oick dreigementen, indien men met force moste commen. De burgeren antwoorden tevreden te wesen Sijn

Ex^cie^ voor heer te kennen ende de stadt te openen, maer de hannevederen, die tot 300 in stadt ende op tcasteel lagen, verclaerden des sonder last van heuren heere niet te konnen doen, ende versochten daerom tijt van 3 dagen om naer Cleeff te mogen schicken, twelcke heur afgeslagen wesende, versochten tijt tot morgen ten 10 uyren alleen, dat werde mede afgeslagen ende doen was een vande capiteinen tevreden ostagers te leveren dat se morgen te 10 uyren de stadt souden leveren, maer hen naerder bedenckende, reselieerde daervan, ende claechde seer over haer ongeluc, dat sij overgevende de plaetse te verwachten hadden de ongenade van heuren heere ende nochtans die niet behouden en konden tegen de macht van Sijn Ex^cie^, ende in sijn dreigementen te vervallen, ende seggen eyntelijck sonder meer gewelt te sien ofte bevel van heur here te hebben de plaetse niet en konden overleveren, daerop de onsen weder afftogen, heur vermanende dat se sien souden wat sij deden, omdat Sijn Ex^cie^ op heur dacht te verhalen alle de schade die daer geschieden soude. Des naernoens sonden sij in tleger twee tromslagers, d'een aen Sijn Ex^cie^ om te versoucken verlof om naer Cleef te gaen, d'ander aen Clout om voor heur te intercederen. Die van Clout sondt Sijn Ex^cie^ weder naer Meurs heur aen te seggen, dat hij morgen vrouch daer quam, dat se heur disponeren souden hem sonder moite inne te laeten, ofte hij soude hem over heur soe wrecken, dat se gevoelen souden t'ongelijck, dat men hem dede. Ende om alles gereet te hebben, dede hij 6 halve canons ende 4 heele tegen den avont brengen in tquartier boven de stadt, met veel wagens geladen met amunitie van oirloge, met schuppen, spaden ende andere instrumenten ende met de biesbrugge, ende beraemde morgen heel vrouch selfs derwerts te gaen met 33 compagnien te voet ende 23 vanen ruyteren. In sijn leger dede hij aenbesteden eenen nieuwen courador buyten de Casselpoorte ende buyten de Santerpoorte, groot, swaer ende soe geflanckeert, dat die mettertijt totte nieuwe fortificatie vande stadt soude moegen dienen. Hij ordonneerde dat in de stadt van Berck noch in garnisoen soude trecken de compagnien van Oosthem, Millingen, Eminga ende van Hans Fries; uyten Vriesche regemente, ende uytet regiment van Gistelles noch die van Borck ende van la Mouillerie, ende bij hem quam de heere Eduardt Cissel, commende van Oisteinde, refererende dat de saken daer noch wel stonden, ende dat den Hertoge meer approcheerde naer de quartieren vanden Generael Vere als naer de stadt.

Den vij^en^ Augusti vrouch voor den dach begonst Sijn Ex^cie^ te vertrecken met 23 vanen ruyteren vande regimenten van Graef Lodewijck, Resoir,

du Bois ende Clout ende die vanden Graef Frederick, van Marceel Bax ende vanden Drost van Zallant met 4 vendelen vande guarde, 6 vendelen Duytsen, 5 vendelen Schotten, 5 vendelen Walen, 6 vendelen Vriesen, 6 vendelen Francoisen, ende de compagnien van Marlijn, van Baccart ende van Swart, welcke 3 laeste gelast waren heur bagagie met te nemen om tot Meurs in garnisoen te leggen. Hij naem mede alle de wagens met amunitie ende de 6 halve canons, ende liet de 4 heele canons boven in tquartier staen om te mogen doen volgen des noot wesende, ende de heere Sidnisky bleef in tleger om met de reste van dien te commanderen ende alles te doen volgen soe het mede noot ware. Sijn Ex^{cie} aldus treckende naer Meurs quam omtrent 7 uyren daervoor. Terstont int aencoemen vanden leger sondt hij aende stadt den Colonnel Edmonde metten Drost van Zallant om heur te seggen dat hij daer was ende begeerde te weten wat sij doen ofte laten wilden. De capiteynen vraechden oft tgeschut daer was, ende hoirende jae, gingen uyt om dat te besien, ende tselve gesien hebbende, waren tevreden de plaetse over te geven ende die te verlaten, mits uyttreckende met wapenen ende bagagie ende daertoe geaccommodeert wesende met wagens. Sijn Ex^{cie} consenteerde des uytgeseit de wagens, die hij niet leenen en wilde, maer liet ten laesten toe dat se tot morgen toe in stadt souden mogen blijven ende dan met gemack vertrecken met heur bagagie, mits hem terstont inneruymende het huys. Dien volgende togen sij vant huys, ende Sijn Ex^{cie} liet daerop trecken de compagnien van Marlijn, Baccaert ende Swart, sullende Marlijn bij provisie daer commanderen. Daernaer quam hij selfs omtrent half 10 uyren in stadt ende doen brachten de burgemeesters hem de sloetelen tegen, presenterende hem voor heere aen te nemen. Hij ging op thuys smiddaechs eten, maer omdat de burgeren seer claechden vant afsnijden van heur coren bij terijsvolck, haeste Sijn Ex^{cie} hem soe veel mogelijck te vertrecken ende dede daerom alle terijsvolck terstont naer een uyren weder vertrecken, hebbende opt casteel doen brengen 2 halve canons hem toecoemende met 200 cogels, 30 tonnen cruyts met eenige loot, lonten, schuppen, spaden ende andere instrumenten, ende doen ging hij oock selfs wederom wech, ende quam met alle de trouppen ende de reste van tgeschut weder in tleger. Aldus maeckte hij hem selven meester van Meurs tegen de Furst van Cleeff, denselven depossiderende vande possessie van dien, die Sijn Ex^{cie} meinde dat hij met onrecht ende gewelt op hem genomen hadde, ende omdat den Furst niet en hadde willen consenteren de ontruyminge vande plaetse, nochte oock tverhef van tleen aen hem naer gewoente, maer liever hem

met gewelt daeruyt liet stooten, meynden velen dat hij in toecoemende tijden sijn recht ende actie wilde geconserveert houden, ende dat sulcx dese plaetse tegen den Furst ofte sijn erffgenamen noch wel oirsaken mocht wesen van een nieu oirloge tot verderf van alle de omleggende landen, ten ware metter tijt de sake geraddouveert werde.

Den viij[en] Augusti was tamelijck weder. Sijn Ex[cie] was mette gedeputeerden vande Staten lang delibererende op tstuck van tleger, daerinne velen achten seer onvoorsichtich gehandelt te worden, dat men de gaelderien voor de Casselpoorte tot noch toe nyet uyte grachten hadde genomen, ende dat men soe seer langsaem alle de approchen ende wercken afwierp, dewijle tleger alle dagen op seer groote extraordinaris costen lach van schepen, wagens, treckpeerden, bruggen ende andere officiers, soe dat men apparentelijck veel wercx aende stadt soude konnen maken met d'selve penningen van extraordinaris costen, daerom goet gevonden werde, dat men t'opmaecken vande stadtwallen ende het ruymen vande grachten van dien meest soude verhaesten, ende dat men de schantse, die op de Weert bestedet was te maken met 5 bolwercken met den eersten soude beginnen, mitsgaders de nieuwe couradors; ende om tleger bij provisie van costen soe veel mogelijck te verschonen, dat men alle de wagens op 80 naer soude casseren, ende alle de treckpeerden op 60 naer. Werde mede gelast, dat men Berck metten eersten voorts van vivres soude voorsien voor 3 maenden met 55 lasten rogge, 90 lasten mouts, 30 lasten haver 135[m] pont case ende andere provisien, ende daeraf altoes metten eersten in stadt brengen tgene hier in tleger was. Dat men opt vertreck in stadt soude laeten 15 vendelen knechten ende 2 vanen ruyteren, ende daertoe alle de hutten daer begonnen voorts doen opmaecken ende accommoderen, om twelcke te doen den timmerman meester Ulbe met sijn volck in stadt soude blijven; dat men in de stadt noch soude brengen 4 veltstucken ende eenige andere cleine daer uyt lichten; dat men naer Wachtendonck soude senden noch 4 vendelen knechten met 4 halve canons met een goede provisie van amunitie; naer Meurs noch 3 cleine metale stucken met amunitie, ende naer Cracou noch 4 ijsere stucken met provisie van amunitie, ende dat men metten eersten aende Staten Generael soude schriven, of sij meinden heur leger te breecken ofte anders tot diversie te employeren ende tselve bij een houden tot op heure antwoorde, ende daermede ging desen dach meest deur, in dewelcke tot Wesel begraven werde den capiteyn Bodenhausen, op den dach vande mine gebleven ende dus lange opgehouden om naer sijn vianden te wachten. Den capiteyn Jan Emmery

wesende gequetst in de borst van capiteyn Gilson, ende evenwel op de begravinge mede gegaen, sterff tot Wesel. Desen dach gaff Sijn Ex^{cie} patenten aende compagnie van Berendrecht om te gaen naer de Voorne, die van Appelman naer Sint Andries, die van Wingaerden naer Geertruydenberch die van Pr Cheuwen naer de Clundert ende die van Calvaert naer Bergen op den Zoom.

De Staten Generael hoirende dat den viant naer den dijck ten westen Oisteynde begonnen te approcheren, ende daerom in meer bedencken nemende de instantien van Sijn Ex^{cie} om den dijck deurgesteecken te hebben, hebben ten lesten geschreven naer Oisteinde aenden magistraet ende crijsraet om advys, wat heur hieraf dienstelicx dochte, sonder te letten dat dit over ende weder schriven al veel tijts dede verliesen.

Den ix^{en} Augusti was tamelijck weder. Sijn Ex^{cie} sondt naer Meurs sijne raetsheeren Weresteyn ende Loen om alle de behoorlijcke ende notelijcke ordre daer te stellen, soe tot regeringe vanden Graefschap als vernieuwinge van alle de officiers van dien, ende dede d'selve convoyeren mette regimenten ruyteren van Balen ende Stakenbroeck. Naer Hollandt vertogen de heeren Beveren ende Foeck om de Staten Generael te remonstreren de gelegentheyt van desen leger ende te vervolgen een resolutie op tvorder aenhouden ofte afdancken van dien, ende off de Staten begeerden dat men daermede hier noch yet soude uytrechten, ofte dat ment nae Seelant soude voeren om eenige notable diversie tot verlichtinge van die van Oisteinde te doen, daertoe Sijn Ex^{cie} seer inclineerde, tsij dan op de Grave ofte op Hulst. De heeren van Oijen ende Rengers waren mede van meininge geweest te vertrecken, maer Sijn Ex^{cie} begeerde dat zij hier noch blijven souden. Anders maeckte Sijn Ex^{cie} gereetschap selfs op morgen naer Wachtendonck te gaen om de plaetse te besien ende daerinne noch geschut ende volck als boven te leggen, ende daertoe werde patenten gedepecheert op de compagnie van Haverschoe, Sas, Rentselaer ende Sloet.

Den x^{en} Augusti begonde het snachts te regenen, ende regende veel dien dach. Sijn Ex^{cie} vertooch voor dach met alle de 33 vanen ruyteren ende de 4 halve canons mette 4 compagnien voorsz. te voet naer Wachtendonck, ende wel 80 waegens met amunitie van oirloge geladen, daer hij tusschen 10 ende 11 uyren quam, ende terstondt de plaetse alomme ging besichtigen, ende bevindende die in tamelijcke goede defensie, liet de 4 halve canons daerinne brengen met heur nodige canoniers ende de 4 compagnien knechten, daertegen hij daeruyt weder dede trecken de compagnie van hopman Rijcken. Hij dede oock uyte stadt nemen een cleyn metaele stucx-

ken van 4 pont ijsers, daer de wapenen van Meurs op stonden om weder naer Meurs te doen brengen. Ende gegeten hebbende in de stadt quam tsavonts laet wederom in tleger. Binnen Berck voerde men noch al vivres ende amunitie, maer men was seer geincommodeert dat geen dichte solders in stadt en waren om tgoet ergens te bergen, omdat alle de huysen soe deurschoten waren.

In tleger bestede men af te werpen alle de buytenwercken buyten de quartieren vande legers gemaeckt tegen de aencomtste van buyten, ende omtrent Gelder werden gevangen gecregen 2 ruyteren van Graef Hendrick, die seiden dat alle de reste van tleger vanden viant getogen was naer Venloe, ende tot Blerick tegen over de stadt schantsten al oft sij daer wilden blijven.

Over eenige dagen waren uyt Zeelant binnen Oisteynde gecommen 2 predicanten om de soldaten wat te vertroosten.

D'Ertshertogen hebbende verstaen tconsent vande vier leden van Vlaenderen totte saken van Oisteinde van 600^{m} £ tot redemtie vanden halven hondersten penning, hebben dat geaccepteert te betalen de helft gereet, ende reste naer veroveringe vande plaetse.

Den xj^{en} Augusti was schoin weder. Men was seer doende om de wercken alomme noch aff te werpen. De walle omtrent de Santerpoorte was meest opgemaeckt ende de grachten opgeruympt, maer aende Casselpoorte was de walle op veel naer noch niet opgemaeckt ende noch geen vande 5 gaelderien uytgenomen, in vougen dat de stadt daer noch lelijck lach, omdat de aennemers de eirde vande gaelderien alleenskens wilden employeren tot aenvullinge van heur werck. Aende schantse op de weert was noch weinig begonnen ende men meinde den nieuwen courador voor de stadt aen te besteden, maer niemant en wilde gelt daervoor eischen nochte yet minen op pretexte, dat de aennemers beclaechden dat se niet weten en soude waer heur gelt te halen als tleger vertrocken soude wesen, ende heur ongelegen was daerom in den Hage te gaen soliciteren; hoewel anderen meinden dattet een treck vanden ingenieur de Vrij was, die dat mogelijck een van sijn conducteurs wilde toejaegen.

Anders was men seer doende om de reste vande vivres ende alle thoutwerck dat in tleger gecommen was ende hier ende daer gebruyckt ende nu weder afgenomen was geweest, in de stadt te voeren om te meer schepen ledich te hebben tegen het vertreck. Men dede veel hutten voor tcrijsvolck in stadt maecken ende de solders vande huysen dichten, daer men t'coorn ende andere amunitie leide, ende men dede afdancken alle

de wagens tot op 80 naer, ende alle de treckpeerden tot op 60 naer om morgen te mogen wech gaen. Sijn Ex^{cie} willende naer Cracou ende Meurs gaen, dede uyt Berck noch lichten 2 cleine metale stuxkens van 4 pont ijsers, daer de wapenen van Meurs op stonden om weder op Meurs te doen brengen, ende 4 ijsere stuxkens om op Cracou te doen voeren, ende willende sijn reys cort maken, vertooch snachts te 11 uyren met 9 vanen ruyteren naer Cracou, om morgen vrouch die plaetse te besien ende smiddaechs tot Meurs te coemen eeten. Eenige ruyteren van Edmondt hadden bij Ruremonde geslagen eenige ruyteren van Graef Hendrick ende 7 van dien gevangen geeregen met 9 peerden, daeraf sij de 5 opt velt lieten gaen ende brachten de andere 2 mette peerden van daege in tleger, die mede niet en wisten te seggen, dan dat den viant voorts getogen was naer de Graef, ende dat se scheenen daer te willen blijven.

Die van Oisteinde noch niet connende verdragen den dijck deur te steecken, vonden evenwel goet dat men se voort halve maentken soude esplaneren ende wat wech nemen. Huchtenbrouck viel snachts met eenich volck daeraen ende begonstet werck, maer den viant des gewaer werdende, viel starck op hen uyt ende verdreeff sijn volck vant werck, soe dat sijt niet alles wel doen en konden. Veele vande crijsraet dreven dit deursteecken seer, maer de magistraet ende de heere Vere waren daer tegen, ende en waren niet te bewegen om tselve goet te vinden ofte te willen toelaeten.

Den xij^{en} Augusti was schoin weder. Heel vrouch vertogen uyten leger den ritmeester Stakebrouck met 3 vanen ruyteren om naer Meurs te convoyeren de 3 cleyne metaele ende 4 ijsere stucxkens met eenige amunitie ende de canoniers daertoe noodich, om dselve binnen Meurs ende Cracou te brengen. Met hen tooch de compagnie van Gerrit van Rhee om tot Meurs in garnisoen te gaen, ende op den middach vertogen uyten leger alle de gecasseerde wagens ende treckpeerden, die met een vaen ruyteren geconvoyeert werden naer Emmerick, ende noch vertooch naer Groeningen de compagnie voetknechten van Ernst Millinga om daer uyt te lichten de compagnie vanden overleden capiteyn Bodenhausen, die nu corts gegeven was aen Andries de Roy, ingenieur, ende in Berck soude commen leggen. Omtrent 7 uyren quam Sijn Ex^{cie} tot Cracou, ende besichticht hebbende de plaetse, vertooch terstont naer Meurs, daer hij omtrent 10 uyren quam, ende daer waren beschreven ende gecommen de regierders van alle de vlecken ende dorpen van Meurs. Sijn Ex^{cie} ging terstont naer de kercke, alwaer een gebet ende dancksegginge tot sijn huldinge gedaen

werde. Daernaer gingen sij alles naer tstadthuys, alwaer Sijn Ex^{cie} deur sijn raetsheer Loon dede verhalen hoe de Gravinne van Meurs niet alleen voor haer doot aen Sijn Ex^{cie} gegeven ende overgedragen hadde de Graeffschap Meurs, maer noch afstervende d'selve gifte bij testamente geconfirmeert, die daerom hun wettigen heere nu was geworden, onaengesien tgeene bij den Furst van Cleef daertegen met onrecht was voorgenomen, ende versochte daeromme dat se hem kennen souden voor heuren rechten heere, ende daertoe hulde ende manschappie souden willen sweren. De magistraet vande stadt ende regierders vande vlecken ende dorpen met malcanderen gesproocken hebbende, verclaerden dat se wel bekenden dat Sijn Ex^{cie} heuren rechten heere was, ende dat heur leet was dat den Furst van Cleef daertegen hadde voorgenomen, dat se bereit waren Sijn Ex^{cie} hulde ende manschappie te sweeren, mits dat dselve heur eerst confirmeerde alle heure vrijheden ende privilegien ende gerechticheiden, ende beloofde heur daerinne te mainteneren ende te beschermen, waerop Sijn Ex^{cie} seyde, dat hij heur die niet alleen confirmeerde, maer noch beloofde te augmenteren. Dat gedaen, werde heur den gewoonlijcken eedt voorgelesen, ende sij deden die met goede begeerte, soe tscheen, ende daermede werde Sijn Ex^{cie} volcommen Grave van Meurs, ende ging op thuys goede chier maecken, ende quam tsavonts tijdelijck wederom in tleger, daer hij creegh brieven vande Staten om terstont noch 2^{m} man van hier naer Oisteynde te seinden. Onaengesien de Staten tijdinge hadden, dat de Coninginne opt schrijven aen haer ende haeren raet vanden Generael Vere, alleen (twelcke sij te vooren van wegen de Staten versocht wesende totte recreute toe afgeslagen hadde) noch 2^{m} man, daer meest gereet leggende, hadde geconsenteert over te laeten commen, ende dat noch wel een duysent vrijwilligen heur souden volgen. Sijn Ex^{cie} was daerinne wat becommert, omdat hij nu soe swack gemaeckt werde, dat hij qualijck eenige diversie soude konnen doen, ende eenigen meinden dat Vere dit aldus oick dede om te beletten, dat Sijn Ex^{cie} geen diversie en soude konnen doen ende dat hij alleen mocht hebben de eere van Oisteinde gedefendeert te hebben, die in val van diversie moste geparticipeert worden. Vere hadde mede geschreven dat mits hebbende de 2^{m} mannen, Sijn Ex^{cie} voor Oisteynde nyet en behoufde becommert te wesen, dat hij de plaetse wel soude defenderen; indien Sijn Ex^{cie} yet anders doen wilde, mochtet doen, maer indien niet hem noch soe veel volcxs senden als hij soude mogen ontberen. Hij meinde daer yet voor te nemen daermet den viant wel soude becommert wesen.

Den xiij^{en} Augusti was schoin weder. Sijn Ex^{cie} dede ordre stellen opt vertrecken van 2^{m} mannen, ende vont goet, dat die gaen souden onder tbeleit vanden Heere van Chastillon, die seer heevich aenhielt om derwerts te gaen, ende ordonneerde daertoe 6 France, 4 Vriesche, 3 Duytsche, 4 Schotse ende 4 Walse compagnien, die desen avont meest gescheept werden, terwijle men mette wercken aende stadt seer slappelijck voortging, omdat de gaelderie aende Casselpoorte noch niet uytgenomen en waren, deurdien de aennemers vande walle de eerde alleenskens wilden vuythalen om den wal te maken. Den courador aende stadt beraemt te maken, werde van dage bestedet, ende most veel dierder bestedet werden, omdat men de aennemers niet en wilde verseeckeren of sij heur gelt hier souden ontfangen ofte in Hollant moeten haelen. Tsavonts ontfing Sijn Ex^{cie} brieven vande Staten Generael om selfs in den Haege bij den Staten te commen, dan omdat dese brieven gedepescheert waren voor de comtste van Beveren ende Foeck in den Haege, nam hij voor noch eerst daerop bescheit te wachten. In tleger creegh men mede tijdinge, dat den Hartoge van Braunswijck haestelijck gestorven was niet sonder suspicie van vergift. Des nachts ontrent een uyren voeren de voors. 23 compagnien af met een goede voorwint, hebbende den Heere van Chastillon in last naer Hollant bij den Staten te gaen, ende daer sijn voorder last te verwachten, ende middelertijt alle tvolck in schepen voor Dordrecht te laten. Omtrent dese tijt sondt den Marckgraef van Brandenburch aen Sijn Ex^{cie} een ketting van 6 pondt gouts.

Desen nacht quamen 17 schepen geladen met vivres onbeschadicht binnen Oistende.

Den xiiij^{en} Augusti was heel schoin weder. Sijn Ex^{cie} was verwondert alsnoch geen eyntelijcke bescheit te crijgen op tgeene Beveren ende Foeck den Staten hadden voorgedragen, of men tleger breecken ofte bijeen houden soude om een diversie te doen, omdat tleger hier tot groote costen ende sonder wat te doen bleef leggen. Ten noorden werde den courador tot eenige plaetsen begonnen, maer so seer slappelijck daeraen gearbeit, dattet te verwonderen was. Ten suyden en werde dselve noch niet begonen, maer aende schants op de weert werde wat beter gearbeit. Den ritmeester Balen convoyeerde met 3 vanen ruyteren de ingenieurs naer Meurs om aldaer aen tcasteel eenige wercken te doen maken, die Sijn Ex^{cie} tot versterckinge vande plaetse begeerde te doen beginnen.

Desen nacht quamen noch eenige schepen t'Oistende inne.

Den xv^{en} Augusti was een algemeinen biddach, daerom Sijn Ex^{cie} in

de stadt in de kercke dede predicken, daer de meeste officiers met hem ter predicatie gingen. Uyten leger vertogen naer Hollant de Heeren van Oyen ende Rengers, mitsgaders de raden van Sijn Ex[cie]. De ingenieurs werden met een convoy weder gehaelt. Sijn Ex[cie] creegh tijdinge dat binnen Oisteynde gecommen waren de 800 nieu Engelsen, ende dat noch 1200 metten eersten souden volgen, ende dat tot Wesel gearriveert waren veel monstercommissarissen, soe hij vermoede om te monsteren, ende achte daerom, dat metten eersten bescheit vande Staten soude commen, wat hij metten leger soude doen. Op den avont quam bij hem den capiteyn Prince uyt Zeelant gesonden om Sijn Ex[cie] te adviseren vanden staet van Hulst, ende te sien of men met dese gelegentheit op de plaetse wat souden connen doen. Ende om dit stuck te dissimuleren gaf hij uyt dat sijn compagnie mette compagnien van Piron ende Magnus voor Dordrecht waren.

Desen dach tsavons vertooch den Heere van Chastillon uyten Hage om met sijn volck vorts naer Oisteynde te gaen, wesende vermaent dat hij daer onder de Engelschen staen moste, indien hij daer binnen eyntelijck begeerde te gaen. Den viant scheen daer te opiniatreren ende maeckte daer grousame wercken met rijs ende hout, ende schoot uytermaten seer, daermede hij binnen Oisteinde veel volcx dode ende quetste, ende ontramponeerde meest alle tgeschut vande stadt. Vere staende op Santhil werde aen thooft gequetst met een stuckxken metaels geschoten van een trompe vande stucken, twelcke scheen sonder pericule te wesen. Desen dach beviel de Coninginne van Spangien van een dochter.

Den xvj[en] Augusti was tamelijck weder. Sijn Ex[cie] ontfing brieven vande Staten Generael om tleger terstont van hier op te breecken ende naer Hollant te commen, daerom hij ordre op tvertreck van dien begonst te stellen tegen overmorgen vrouch. Smiddaechs ging hij met Graef Willem ende meest alle de heeren eeten bij de Palsgravinne op Alpen, daer se genodet waren, ende naernoen ordonneerde hij dat Clout met sijn ruyteren naer Meurs soude gaen ende daer commanderen, ende dat de compagnie te voet van Kijf met hem soude gaen om daeruyt te lichten die van Marlijn, te voren daer gestelt om te commanderen. Hij ordonneerde mede dat noch in Berck souden trecken 8 compagnien te voet, als van Oisthem, Emminga, Hans Vries, Bruges, Kessel, Borck ende Mouillerie, ende dat daer noch commen souden die van Andries de Roy met de vane ruyteren van Graef Frederick van Solms, ende om de stadt te beter te verseeckeren, dat Graef Ernst noch eenige dagen op de weert soude

blijven met de compagnien voetknechten van Fr. Amminga, R. Hittinga, Salency, Jan van Nyel, Frans Gerritsz., du Fort, Formentieres, du Buisson, Hamilthon, Balfour, Makaigne, Graef Ernst nieu compagnie, Cristian Johem, Hans Sax, Jurich Weckerle, Machinicke [1], Gilson ende Leest met de vanen ruyteren van Wermelo, Graef George van Solms, Hasebrun, Smeeltsing, van Graef Hendrick, Balen ende Brouchem, mitsgaders de pionniers van Michiel Vimme [2] ende Meissener ende de 5 veltstucken met heur toebehoiren. Dat oick naer Wachtendonck soude gaen de vaen ruyteren van Rijhoven beraemt wesende dat de quartieren hier daermede tamelijck beset souden wesen. Anders werde noch naer Meurs gesonden eenige amunitie, ende in ons leger quamen 3 nieu Italianen, seggende dat heur volck veel verliep van armoede, ende dat wel 40 van heur tercio wechgelopen waren, ende dat men daerom alle tvolck in garnisoen hadde moeten leggen. Chastillon vertooch desen dach van Dordrecht naer Zeelant.

Desen dach vloeyde twater seer hooch, sodat den viant sijn trancheen verlaten moste, ende daermede spoelde voor Oisteinde wech een batterie op de strange, daeraf eenige gabions tot Oisteynde quamen. Aende stadt ten oisten leedt oick de contrescharpe grote schade, die die vande stadt nyet en konden repareren bij gebreck van rijs, daerom sij nu lange geschreven ende geroepen hadden, maer niet en hadde konnen krijgen.

Den xvij^{en} wast regenich weder, ende in tleger van Sijn Ex^{cie} was men seer doende om te packen ende ordre tottet vertreck te stellen, ende naer Meurs vertogen de ruyteren van Clout ende tvoetvolck van Kijf, ende de ruyteren van Rijhoven gingen naer Wachtendonck. Des avonts quam uyt Meurs de compagnie van Marlijn, ende hij bracht tijdinge aen Sijn Ex^{cie} dat de Cleefse raden hadden doen innemen Frijmerssen, doch was onseker, waerom Sijn Ex^{cie} laste aen Graef Ernst daernaer te vernemen, ende indien het warachtich ware, dat hij met eenige veltstucken daer naer soude gaen, ende heur daeraf jaegen. Tsavonts creegh Sijn Ex^{cie} brieven uyt Hollant, dat Vere selfs nu bestont diversie te begeren als merckende dat anders metter tijt de saken wel qualijck loopen mochten.

Tot Rotterdam was in dese tijt noch een nieuwe galeije geequippeert ende naer tgat van Sluys gesonden, ende mits men vernam dat den Coning van Spaengien wederom een equippagie in Spangien dede van 45 schepen,

---

[1] Hoogstwaarschijnlijk eene schrijffout van den afschrijver, voor „Marquette."

[2] Deze naam is in het handschrift zeer onduidelijk geschreven. Op den staat van oorlog van 1601 (Rijks Archief) komt onder anderen voor, ter repartitie van Holland, „Michiel Vermillay met 50 arbeyders."

werde tgrote schip tot Rotterdam mede toegerust ende beset met 200 man om in zee te gaen ende tusschen de hooffden te blijven wachten op de comptste vande Spanse schepen, ende dat den Almirael Warmont selfs daerop soude gaen.

Omtrent dese tijt werde bij de Staten Generael der Vereenichde Nederlanden opgericht een nieuw collegie van reeckeninge om pertinenten staet ende reeckeninge te houden ende te maecken vande extraordinaris consenten, ende om te sien of ende met wat middelen die voldaen werden, twelcke sij ten versoucke van Vrieslant ende anderen mosten doen, omdat die anders geen consenten en wilden dragen. Hoewel vele sagen dat dit collegie daertoe onnut soude wesen, ende dat ment lichtelijcker vande tresorier ende ontfanger generael soude konnen weten, maer moste alsoe geschieden om hen thooft in te doen loopen, ofte dit collegie naer te doen besoigneren op de oude reeckeningen vande provincien ende almiraliteiten

Den xviij^en Augusti was tamelijck weder, vermengt met wat regens. Sijn Ex^cle dede vrouch alle sijn leger breecken, ende tvoetvolck die te Berck niet blijven en soude in schepen laden om in de steden aende reviere gelegen in garnisoen te gaen ende de ruyteren te lande vertrecken op de Weselse sijde naer de Betue toe, met last dat de ruyteren ende voetvolck, die te Berck souden blijven heur in tleger in ordre souden houden, tot dat alle tvolck vertogen waren. Hij hadde de garnisoenen van alle tvoetvolck soe genomen, dat hij se bij noot haestelick bijeen soude konnen krijgen, ende de ruyteren naer de ordinaris garnisoenen doen gaen, ende ging selfs vrouch t'scheepe in sijn jachte, daermede hij afvoer ende ging besichtigen Sgravenweert, ende quam naernoens tijdelijck tot Nieumegen, ende dandere scheepen volchden soe sij best conden.

Omdat men den viant langs soo meer sach opiniatreren voor Oisteinde, ende velen daerom begonnen te vermoeden dat hij met langheyt van tijde met veel arbeits ende menichte van materialen, die hen niet en ontbraecken, ten lesten souden de stadt in gevaer connen brengen, die men dan niet en soude konnen houden, noch defenderen, soe bestonden meest alle de persoenen te achten, dat men notelijck eenige notable diversie soude moeten doen ofte dat de stadt verlooren soude gaen, ende dat daerom met grote onreden tleger soe lange te Berck was opgehouden ende nu noch met meerder onreden gebroocken werde, nietjegenstaende veele vande Staten vertrouwende de fortificatie vande stadt, ende willende de groote costen van een nieu leger versparen, daertoe niet en wilden verstaen, hoewel tselve metter tijt mer dienen en conde om in veel swaerder

costen vande defensie te vallen. Anders quamen desen dach binnen Oisteinde 10 schepen met nieuwe Engelsen daer gelicht.

Den xix[en] Augusti was regenich weder. De schepen van tleger quamen meest naer Hollant. Sijn Ex[cie] besichticht hebbende de Voorne, Sint Andries ende Creveceur, quam tsavonts logeren tot Gornichem.

In den Hage bij den Staten Generael quamen de gedeputeerden van Zeelant in competenten getale, om te verthoinen tverloop van heur provincie, ende dat se niet alleen geen middel en hadden om langer te furneren de extraordinaris consenten, maer selfs oick niet de ordinaris quote, ende versochten daerom hulp ende assistentie ende sonderlinge sulcke sorge, dat Oisteinde niet en mocht verlooren werde. Daerbij quamen brieven van Vere, houdende dat den viant commende uyte duynen ten westen vande stadt begonst te bemercken de difficulteyt vande approchen, ende daerom in 3 daegen niet en was genaerdert, dat hij hoipte heur noch meer wercx te geven eer sij aen Porcke Pied [1] souden commen, nietemin dat men niet en wiste wat de occasie vander oirlogen mette langheyt van tijt soude mogen geven, ende daerom was nochmael van opinie dat men behoirde diversie te maecken, dan de saken waren hier en tusschen al wat verandert, omdat tot de cleine quetsure van Vere een caterre was gesoncken, die hem thooft seer vreemt hadde doen opswellen, so verre, dat hij nau sien en konde, daertoe mede een cortse was geslaegen, soedat hij niet alomme en const bij wesen. Die vande stadt bemerckende dat den viant desen nacht eenige approche in den dijck wilde maecken, deden den heelen nacht daerop schieten, dan dien niettegenstaende naerderde den viant evenwel seer in den dijck. Desen nacht quamen tot Oisteynde noch 600 nieu Engelsen, die met saloupen inne voeren.

Den xx[en] Augusti was regenich weder. Sijn Ex[cie] quam desen dach in den Hage ende de reste van tvolck meest in garnisoen. Snachts quamen voor Oisteynde de resterende 600 Engelsen tot supplement vande laeste 2[m] ende die werden overgebracht bij de heere Drury, dwelcke verclaerde, dat de Coninginne de sake van Oisteinde soe seer behartichde, dat sij willich was om de plaetse staende te houden, noch meer volcx vuyt haer

---

[1] Porc-épic, » een kleyn ravelijn in de contrescharpe, daermede den beir bewaerdt en de grachten vande stadt vol waters gehouden worden, en daer vele aen gelegen was om diversche oorsaken » (van Meteren, Ned. Hist., 23e boek, fol. 444). » Un ravelin ou eperon, vulgairement appelé Porc-épic; et ce a raison des pointes de faissines, qu'on voyoit confusement sortir hors de l'ouvrage; quasi a guise des serancz, dont tel animal a le cuir herissé. » (Bonours, le Siège d'Ostende, Liv. II, p. 57).

lant te laten volgen, alware het selfs om den viant te slaen, ende dat hij Drury hem selven daervooren wilde starck maecken.

Die van Oisteinde siende de nieu approche die den viant in den dijck dede, lieten van daege veel van heur geschut daerop stellen, ende deden doen den capiteyn Grenu met omtrent 60 mannen uytvallen, daerop aen, die vonden dat weynich volcx daerinne arbeiden, daeraf sij eenigen doot-sloegen, maer dat de innecomtste naer de achter approchen alles met poortkens bewaert waren. Daernaer quam den viant heel starck op heur aen, ende doen weecken sij weder af ende tgeschut vande stadt begonst te schieten, soe men meinde met veele schade op den viant.

Die sieckte vanden heere Vere beswaerde alle daechs meer, soe om de sinkinge ende cortsen, als dat hij niet rusten en konde, sulcx dat hij onbequaem wert om voorts eenich commandement te geven. Maer vander Noot siende dat den viant meer ende meer in den dijck approcheerde, ging evenwel bij Vere, remonstreerde hem de sake, ende seide dat men nootelick den dijck soude moeten deursteecken, waer dattet waere, ende omdat den viant belet hadde tselve te doen voor de halve mane, dat men tselve daerom nu soude moeten doen achter de halve mane. Vere dese approchen hoirende, veranderde van opinie, ende bestondt mede te geloven, dat men den dijck soude moeten deursteecken ende consenteerde sulcx, dat men tselve metten eersten soude doen, daeraf terstont een resolutie ontwurpen ende bij Vere selfs mede geteickent werde, ende siende sijn sieckte verswaren, nam hij voor hem uyter stadt te doen brengen om tot rusten te moegen commen. Ende hoewel hij heel ontstelt was, ontboot hij noch vander Noot, Huchtenbrouck ende sijn broeder in de nacht bij hem, seggende tegen heur, dat hij hem moste doen wech-voeren ende tot vander Noot, dat hij daer niet gecommen en was om hem in sijn gouvernement te vercorten, maer om voer een tijt als Generael daer te commanderen, doch nu moetende vertrecken beval hem weder tcommandament, ende vermaende heur tsamen metten anderen goede correspondentie te houden ende alle neersticheit aen te wenden om de plaetse te defenderen, daerinne hij meynde, dat se niet veel moeiten en souden hebben, ende daernaer liet hij hem snachts tscheepe brengen om naer Zeelandt gevoert te werden. In deselve nacht dede den viant noch een maerder approche aende stadt totte plaetse toe die Huchtenbrouck geesplaneert hadde.

Den xxj^en^ Augusti was schoin weder. Sijn Ex^cie^ was voornoen met Graef Willem ende den Raet ven State in Staten Generael, daer se lang doende

waeren om te delibereren opt versouck van die van Zeelant ende de sake van Oisteynde, die men voortsaen begonst te achten van bedencken, ende dat de plaetse niet soe onmoegelijck en was te expugneren als veelen te vooren ende Sijn Ex^cie selve wel gemeynt hadden. Sijn Ex^cie becommerde meest dat die vande stadt den dijck ten westen over lang niet en hadden gansch wech genomen, gelijck hij dickwils gelast ende geschreven hadde, twelcke nochtans bij den Staten selffs ende de magistraet van Oisteynde was belettet, d'eene vreesende te veel costen in de zeewercken, ende d'ander dat de stadt mocht commen wech te spoelen. Eyntelijck naer lang delibereren werde noodich gevonden yet voor handen te nemen dat tot diversie mocht dienen, soe om de Coninginne niet te vergrammen, als of ment alleen op haere Engelsen liet aencommen, als om die vande plaetse oick beter te encouragieren, doch dewijle dit belech scheen in de winter te willen loopen, in dewelcke men altemet met tempeesten lang kan belet worden van uyt ende inne de stadt te commen ende daerentusschen lichtelijck groot belet in stadt conde vallen, werde mede nodich geacht aldaer een magasijn van vivres ende amunitie voor 3 maenden te maecken, om in sulcken noot te moegen aentasten, ende dat men de plaetse van rijs, houtwerck ende anders naer behoiren soude voorsien, ende terwijle de Staten daerop ordre souden stellen, dat Sijn Ex^cie soude despicieren waer ende hoe hij best eenige diversie soude konnen doen, ende die van Zeelant souden noch eenige dagen blijven, tot dat op alles ware voorsien [1].

Die van Oisteynde soe den dach aenquam sagen de nieuwe approche

---

[1] De beantwoording van de vraag, welke maatregelen men zou moeten nemen om, na de verovering van Rijnberk, den vijand te beletten Ostende te nemen, was van het hoogste belang, doch met groote zwarigheden verbonden. Men had hoofdzakelijk de keuze tusschen drie middelen.

Vooreerst zich tot de verdediging van Ostende te bepalen en die stad van de zeezijde, waar zij steeds genaakbaar was, zooveel mogelijk van alles te voorzien, en het leger in de garnizoenen te verdeelen. Voor dit middel, dat, volgens Duyck, in den beginne door Vere het verkieslijkst werd geacht, pleitte voorzeker de noodzakelijkheid om zich zooveel mogelijk op bezuiniging toe te leggen. Ten tweede, het veldleger aanzienlijk te versterken en een poging tot ontzet te wagen; dit moest te meer in overweging komen, omdat omtrent dien tijd het later geheel vervlogen uitzigt bestond, dat de Koning van Frankrijk den oorlog tegen Spanje zou hervatten en een leger op de been brengen om met medewerking van Engeland Vlaanderen te veroveren. (Zie de brieven van Elizabeth en van Fr. van Aerssen in van Deventer's Gedenkstukken van Johan van Oldenbarnevelt, 1^e deel, bl. 293 en volgg.). Ten derde zou men door het belegeren van eene of andere vesting eene diversie kunnen maken, ten einde een gedeelte van het vijandelijke leger uit Vlaanderen te trekken, of ten minste te beletten, dat hij zijn belegeringskorps voor Ostende versterkte met de troepen, die nu omtrent de Maas gelegerd waren. Dit derde middel, in zeker opzigt een middenweg tusschen de beide anderen,

vanden viant te nacht in den dijck gedaen, waerom sij bestonden te bemercken, dat hij heur van daer soude konnen aende walle commen, ende vergaederden sulcx den crijsraet daer, in dewelcke gedelibereert werde op de voors. resolutie bij de Heere Vere geteyckent, ende of noch mogelijck soude wesen den dijck voor de halve maene deur te steecken, maer

---

is datgene, hetwelk men na lange en tijdroovende overleggingen, heeft aangegrepen, doch zooals bekend is, met weinig gunstigen uitslag, in zooverre het behoud van Ostende betreft.

Niet onbelangrijk is het, de wisseling der meeningen en de verscheidenheid der motieven in deze kwestie, waar het nemen van eene beslissing zoo uiterst moeijelijk was, na te gaan.

Den 8en Augustus zond Maurits met de heeren Beveren en Foeck, die zich, als gedeputeerden uit den Raad van State, in het leger voor Rijnberk hadden opgehouden, eene memorie aan de Staten Generaal, waarin hij zijne meening in overeenstemming met die van Graaf Willem Lodewijk uiteen zet. Uit dat stuk, hetwelk wij hier achter als bijlage I hebben opgenomen, spreekt niet onduidelijk de onzekerheid, die nog bij die beide krijgsoversten bestond, zoo zelfs dat de Prins op hetzelfde oogenblik dat hij verklaart, dat het wel niet mogelijk zal zijn, Ostende met alle beschikbare strijdkrachten te verdedigen en te gelijkertijd eene diversie te ondernemen, terstond daarop laat volgen, dat hij het toch raadzaam vindt, die mogelijkheid in deliberatie te brengen. Later zegt hij, dat er voor eenige diversie geen vooruitzigt is op een goeden uitslag, dan wanneer men daartoe Hulst, 's Hertogenbosch of Grave belegert, terwijl hij onmiddelijk daarop de gewigtigste bedenkingen, zoowel tegen het een als tegen het ander in het midden brengt.

Den 11den Augustus, toen deze memorie in de vereenigde vergadering van de Staten Generaal en den Raad van State werd gelezen, werd dan ook besloten, dat men voorloopig het leger zou doen uiteen gaan, en den Prins uitnoodigen, naar 's Gravenhage te komen. (Resol. van de St. Gen.).

De Raad van State had geadviseerd, »nog iets te attempteren voor Hulst, off soo, door die naebijheyt vanden vijandt, het selve niet en soude willen vallen, voor den Bossche, niet om eene formeele belegeringe te doen, maer omme off den vijandt te diverteren, off immers omme sijne forces verdeelt te houden.» (Resol. van den Raad van State 11 Aug. 1601).

Den 20en Augustus deed de Raad van State in de vergadering der Staten Generaal eene propositie om 400,000 gulden voor het verder voeren van den oorlog in dit jaar te bestemmen. Bij dit voorstel was alleen sprake van de verdediging van Ostende en ook »omme bij gelegentheyt den vijandt aen te tasten, off met yet anders van importancie aengrijpende hem van zijn voorgenomen belegeringe te diverteren.» (Resol. van de St. Gen.).

Dienzelfden dag was de Prins in den Haag gekomen, en den 24sten had er in zijne tegenwoordigheid en die van Graaf Willem Lodewijk en Graaf Hendrik weder eene belangrijke bijeenkomst van de Staten Generaal en den Raad van State plaats, waarin besloten werd, dat men eene diversie zoude beproeven, »remitterende aen Sijn Excie ende diegene, die deselve daertoe zal gelieven te verkiesen, om daerop te adviseren, resolveren ende te effectueren, gelijck deselve sullen bevinden te behoiren.»

Den 25sten werd tot de ligting van 6000 man besloten, om »met noch ander tsestich compagnien te velde in zeecker notabel exploict te gebruycken,» en reeds den volgenden dag werd door den Raad van State eene nieuwe propositie gedaan, waarbij nog ten minste 500,000 gulden gevraagd werden om het aldus versterkte leger te velde te brengen en twee maanden te onderhouden. Hoewel in deze propositie alleen van eene diversie gesproken wordt, blijkt het dat men eene belegering op het oog had, daar in de berekening der kosten 100,000 gl. voor »begravingen ende approchen» zijn uitgetrokken. (Lias loopende, 1601).

werde verstaen dat men te lang versuymt hadde den dijck deur te steecken, ende dat men nu tselve niet en soude konnen doen buyten thalve maentken voor Poordke Pied leggende, omdat den viant te naer gecommen was, ende beslooten daerom denselven dijck dien nacht deur te steecken ende gansch wech te nemen tusschen thalve maenken ende Porcke Pied, terwijle sij daer noch vrij wercken konden, volgens dvoors. resolutie, ende tsant alles tegen Porcke Pied aen te brengen om tselve beter tegen de zee te bewaeren, ende vielen sulcx desen nacht daeraen. Sij besloten oick tselve maenken te houden soe lange sij souden konnen, ende dan te abandonneren, ende dat se besijden Porcke Pied een walle souden maken tot in de have om te beletten dat den viant niet omme en liep, ende met een drooch water daer tsavonts aende walle viel, daertoe sij wel hout ende rijs van noode hadden, gelijck mede om tegen tschieten te bewaren het gadt gemaeckt deur de catteie[1] aende oude stadt om vande strange in te mogen commen.

Den xxij^en Augusti was schoin weder. In den Hage was men vast doende om de lijsten totte voorsienige van Oisteynde te maecken die bevonden werden te beloopen wel 400^m £ in gelde, twelcke veele meynden dat onnoodich soude geweest sijn, indien men tijdelijck een diversie bij de hant hadde genomen, ende dat men die met minder coste soude hebben connen doen, daer men nu t'een ende t'ander tot veel swaerder costen sal moeten doen.

Die van Oisteynde waren evenseer doende om tvoors. gat te degen deur te snijden, om daeraf volle operatie te hebben, maer bemerckten alle dagen meer ende meer tgebreck van hout ende rijs dat sij hadden, ende verstonden oick van eenige overloopers dat d'intentie vanden Ertshertoge was alle de cateie ofte pallisade vande haven te vullen met rijs ende sant om soe dicht aende stadt te logeren, twelcke poincten waren van grooter swaricheyt, ende daerom beslooten sij op den avont uyte stadt te senden den commissaris van Eick, die de Here Vere anders geern met hem genomen hadde, om in Zeelant bij denselven Vere te gaen ende hem heur resolutien, deursteecken ende desen alles remonstreren, ende voorts te trecken bij Sijn Ex^cie ende de Staten, ende daer te remonstreren de geheele staet ende gelegentheyt vande stadt ende van des viants approchen ende voornemen, met de deliberatien van binnen in tdeursnijden vanden dijck, ende dat se gedelibereert waren niet dan voet voor voet te verliesen, ende sulcx als den viant aen Porcke Pied soude commen, tselve

1 Een paalwerk aan de zeezijde: »Cataye ofte pijlen van balcken in zee«, zegt van Meteren (Ned. Hist., fol. 140).

eerst ten halven ende naer alles af te snijden ende de bolwercken besuyden de haven oick bij stucken te verliesen, ende ten lesten achter twater vande sluyse te wercken, ende voorts te versoucken raet in heur saecken ende behulp van notelicheyden, namentlijck van veel rijs, hout, stroy, amunitie ende andere instrumenten, ende waert mogelijck dat Sijn Ex^cie eenige diversie wilde doen, daermede van Eick snachts vertogh, ende den viant approcheerde al diep deur tgat dat Huchtebrouck hadde beginnen te esplaneren.

Desen dach quam voor Blanckeberge den heere van Chastillon met de 25 vendelen knechten.

Den xxiij^en Augusti was schoin weder. In den Hage was men nog al doende om ordre te stellen op de voorsieninge van Oisteinde. Die van Zeelant hadden mede gaerne gesien, dat de Staten Generael in Zeelant hadden willen commen om bij de hant te wesen, maer den Heere van Oldenbarnevelt was daertoe niet gesint. Den commissaris van Eick commende in Zeelant ging tot Middelburch bij de heere Vere, die de resolutie van crisraet ende sijn last noodich ende goet vont, ende gaf hem daertoe selfs mede credentie aende Staten. Den Heere van Chastillon quam met sijn volck voor Oisteynde. Den viant drong anders noch al voort in den dijck ende quam tot op 2 roeden naer aende halve mane daer leggende ende die van Oisteynde arbeiden noch evenzeer aen tgat, twelcke sij diep maeckten om beter operatie te doen, ende lieten mettet wassende water de zee daerinne loopen, die terstont daer een groote deurtocht nam ende begonst dapper te loopen ende tgat groot te maken.

Den xxiiij^en Augusti was schoin weder. In den Hage ontfing men voornoen brieven uyt Oisteinde, dat de Here Vere daer uyt vertogen was, ende dat den viant in den dijck bestont te approcheren, waerom de Staten seer becommert waren, ende waren naernoen met Sijn Ex^cie, Graef Willem ende den Raet tot in de nacht toe vergadert, ende vonden goet dat Sijn Ex^cie metten eersten selfs naer Zeelant soude gaen om op alles ordre te stellen, te meer soe veelen hoe langes hoe meer bestonden af te vallen vande geimagineerde starckheyt van Oisteinde ende te apprehenderen de periculen vande plaetse.

Die van Oisteynde vielen vrouch uyt op de approche vanden viant langes de halve mane ende overvielen de voerste approche, daer se dootsloegen 20 mannen, maer den viant quam terstont soe starck aen, dat se weder afwijcken mosten sonder meer te konnen doen. Tgeschut in de stadt daerop gestelt schoot doen dapper op den viant, ende dede schade, ende daernae was alles stille. Naernoen ten 2 uyren deden sij wederom een

uytval, maer den viant die des gemerckt hadde, verwachte heur ende defendeerde sijn approchen. Daer werde seer gevochten van beyden sijden ende veele vanden viant quamen boven op de approchen om beter te vechten. Geduyrende desen werde seer geschooten met geschut ende musquetten van beiden sijden. Die vande stadt verlooren 10 mannen, daeronder den lieutenant van Forster, ende hadde wel 40 gequetsten, daeronder een Engels capiteyn. D'onsen vonden de approchen vanden viant hooch ende difficil ende qualijck om op te commen. Anders waidet desen dach seer.

Den heere van Chastillon tooch binnen Oisteynde, ende hoewel de commandeurs seiden volcx genouch te hebben ende geen meer volcx daer binnen te begeeren, en cesseerde hij evenwel niet, tot dat se hem consenteerden de 6 vendelen Franchoisen binnen te brengen, maer d'andere 17 vendelen werde van daege wederom gesonden naer Zeelant.

Den xxv^{en} Augusti was regenich weder met starcken westen wint, waeromme men hoipte dat den viant van wegen de zee wat belet voor Oisteynde soude crijgen, maer so voornoen in den Hage quam den commissaris van Eick, ende den Staten ende Sijn Ex^{cie} sijn last verdroech, waren sij alles te meer in de saecke becommert, ende wederom seer lang vergadert, ende vonden te meer noodich, dat Sijn Ex^{cie} metten eersten soude vertrecken, die des naernoens ging bij den Almirante om hem te begroeten ende adieu te seggen.

Desen dach voorderde den Ertshertoge van die van Vlaenderen de reste vande geconsenteerde 600^{m} £ omdat beleg lang aenliep ende de noot des vereischte.

Den viant lach tot Oisteynde stille ende verseeckerde alleen sijn loopgraven ende approchen, schietende altemet evenseer.

Desen dach quam tot Rotterdam aen tschip van capitein Olivier een vande vier, die in den jare 98 daeruyt gelopen waren om te passeren de strate Magellan ende tsuytlant om te seylen ende soe wederom te commen. Dit schip quam met 40 mannen alleen ende met cleine ladinge tot Rotterdam aen, dwelcke op veel nae niet en mocht strecken tot betaelinge vande huyre van tvolck. Hij was gepasseert deur de strate van Magellan ende langes de custen van Chily opgelopen, maer niet om te trafficqueren, dan om met gewelt eenige schepen te nemen ende soe prijs te maken, daerom heur naer apparencie de plagen waren overcommen van geen prouffijt gedaen te hebben. Sij hadden oick beswaerlijcke regieringe gehadt ende daermede heur volck vermindert, den vice almirael op een gesocht pretext gecondemneert ende in de Suytzee op een eilandt opgeset ende daer vande

wilden laeten verslinden. Omtrent de custen van Chili was hij aen een gout-schip geweest, twelcke sij vermeesterden, maer tvolck seiden alle tgout over boort gesmeten te hebben, ende daertoe met eede verbonden te wesen om des te doen. In de Zuytsee verstaken zij van tschip vanden Vice Almirael, die se gelast hadden op de caerte van Plancius te seilen ende 2 maenden malcanderen belooft op seecker eilant te verwachten, dan hadden op de custe een beter caerte gecregen, waren die gevolcht ende op t'eilandt niet geweest, ende wisten sulcx niet waer tVice Almiraelschip gebleven was. Heur last was te costoyeren de gansche custe van Chili ende Peru om soe eenige goede prinse ofte coopmanschap te maecken, maer versteecken wesende vanden Vice Almirael, en dorsten sij nergens aenloopen, omdat se niet sterck genouch waren, ende dat se overal hoirden wachten vanden Coning van Spangien te wesen ende liepen sulcx Lima voorbij ende setten den cours naer Ayna Pulca toe, dan mede niet dervende aendoen, settent ter zeewaert over naer de Philippinen, ende naer lang varen daer commende, vonden ten eersten een Spaensche caracca in de vaert, daer se lang mede hadden moeten vechten, ende dien vermeestert ende te gronde geschoten hebbende, hadden nergens te degen derven aendoen, dan dat se ten lesten ancker ende tou quyt sijnde, mosten hulp soucken in deselve eilanden, ende cregen in t'eilant Burneo een ancker van swaer hout ende een cabel van basten gemaeckt, ende quamen ten lesten naer veel miserien daermede tot in dese landen tusschen de hoofden, daer sij van een oirlochsman een ancker ende tou cregen, ende soe ten lesten tot Rotterdam aenquamen, brengende met heur alleen eenige vreemdicheiden van cleinder weerden ende 4 wilden, genomen aende strate Magellan ende in Chili. Dese comtste verblijde eerst veel menschen, maer naederhant hoirende, dat se met groot verlies wederom quamen, bedroefden sij alle heure reders, die naer overlegginge vande saken op den iij^en Septembris abandonneerde alle tschip ende goet voor tvolck, volgende seecker articule vande instructie van die redinge, houdende dat se mochten tgoet abandonnerende, van alle vrachten ontslaegen wesen. Van dese vaert en quam voor tlant anders niet te nutte, dan dat se de custen daer wat hadden leeren kennen, ende d'eerste waeren, die uyt dese landen de werelt omgeseilt hadden, maer maeckten veel gelegentheiden vande Zuytzeecusten seer beswaerlijck, moegelijck swaerder alst was tot heur meerder excuse, ende schenen in vele saecken voor heur meesters wel anders te hebben mogen handelen, maer t'rouwe commandement, ende halve tiranie van Olivier hadde veel swaricheyt gecauseert.

Den xxvj[en] Augusti wast tamelijck weder. Sijn Ex[cie] hadde deur den heere vanden Tijmpel lang doen drijven een aenslach op de stadt Liere, dwelcke hij nu wilde doen tenteren, hoipende soe die quame te gelucken den viant wel sulcken werck te snijden, dat hij van Oisteynde soude moeten aftrecken ende sondt daerom uyt van daege de patenten aen meest alle de compagnien vande Vriesen, Walen ende Franchoisen, die uytet leger voor Berck in garnisoen geleit waren om heur tschepe te begeven ende tegen den j[en] Septembris te commen naer Zeelant voor Vianen op t'ancker, ende daer te wachten bevel. Hij gaff last aen vanden Tijmpel om tselve volck dan naer Bergen te brengen ende voorts totten aenslach aen te voeren; hij schreef mede aen Graeff Lodewijck, dat hij mette ruyteren, die aende Wale ofte Rijn in garnisoen gecommen waren hem soude laeten vinden den v[en] Septembris tot Bredae, ende voorts volgen naer Liere om te seconderen tvoors. exploict, indien de ruyteren vanden viant op de been mochte commen. Gaf mede last om te laden de biesbrugge mette ledders, petarden ende ander gereetschap om plaetsen te beclimmen ofte poorten open te smijten, met soe vasten hoipe, dat hen docht dat sulcx hen niet en mocht ontsetten, maer de sake werde in thegin niet wel so secreet gehouden alst vereist hadde. Voor Oisteinde liep tgat seer breet deur metten springvloet, soedat een groet stuck vande halve mane afspoelde ende scheen sijn treck te nemen vande stadt af omdattet aende zijde vanden Porcke Pied sant aenwierp. Thalve maentgen werde mits dese afspoelinge soe clein, dat die vande stadt nau volck daerinne en consten houden, ende de minen, die se daerinne hadde gemaeckt, liepen vol waters, waerom sij t'cruyt daeruyt namen ende thalve maenken gansch verlieten, twelcke noch veel eirde voor den viant hadde, ende hoewel die den viant veel soude vorderen en wisten sij nochtans geen raet om die wech te crijgen. Tgat werde seer wijt wel tot 60 voeten ende diep, soe dattet mede seer uyt ebde, ende met een laech water selfs water hielt, twelcke nu geacht werde bijnaest de behoudenisse vande stadt, daeruyt men sach met watten misverstant dat belet was geweest het deursteecken vanden dijck buyten de halve mane voorn[t]. ende watten voordel tselve soude hebben konnen doen, indien sulcxs bij tijts ende tusschen de duynen ende tvoors. halve maenken waere gedaen geweest. Dese deursteeckinge maeckte mer eene swaricheyt, als te weten, dat met een laech water alle twater uyte grachten vande contrescharpe wech liep, twelcke apparentelijck nyet geschiet en soude hebben, hadde ment in tijts soe veel hoger deurgesteecken, dan groot gevaer en conste dat niet maecken aen een plaetse

daer soe veel volcxs inne was. Tgevaerlijcxste werde geestimeert de zeewercken, omdat die wech gespoelt wesende, men d'selve deur tschieten vanden viant qualijck soude konnen maecken, twelcke mede soe seer periculeus niet gevonden en werde, als eenigen te vooren wel meinden ende anderen poochden diets te maken.

Den xxvij^{en} Augusti was tamelijck weder. Sijn Ex^{cie} prepareerde vast sijn vertreck ende sondt naer Oisteynde de heere Sidnisky [1] om de geheele gelegentheyt daer wel te besien, ende mette oversten te communiceren, of men sonder swaricheyt eenich volck van daer soude mogen lichten, ende te helpen beraetslagen wat tot defensie vande stadt noch mocht staen te doen ende dan in Zeelant weder bij hem te commen. Voor Oisteynde approcheerde de viant noch al voort, en hoewel de halve mane verlaten was, en dorste hij daer noch niet aencommen, soe men vermoede, omdat hij eenige mine vreesde, die doch al bedurven was, maer quam eerst snachts metten duyster daer aen, ende begonst hem daerinne te logeren ende vast te maken, mogende doen sien het gat, hoet gestelt ende hoe groot dattet was. Anders en schoot den viant niet soe seer als te vooren, omdat hij verscheyden stucken die bedurven ende gedemonteert waren, hadden moeten wech voeren.

Desen dach ging in de Staten Generael den Raet van State, remonstrerende de swaricheiden ende defecten op de consenten van desen jare, versouckende afdoeninge vande restrinctien van dien, ende dat se volle mogen gedragen werden, ende distinctelick op elck poinct vande petitie, om confusie te weren ende diversie te schouwen, verhalende dat Gelderlant consenteert mer 87^{m} £ in plaetse van 100^{m} ende en consenteert niet in de 50^{m} tot fortificatie van Oisteynde, gelijck mede niet totte 600^{m} £ voor den ontfanger, nochte de 900^{m} totte Almiraliteyten. Dat Hollandt mer consenteert 40^{cm} £ in generael ende sulcx te cort 289^{m} £, ende voor den ontfanger generael mer 500^{m} in plaetse van 600^{m}. Dat Zeelant consenteert 900^{m} £ ende sulcx te cort 155^{m}, mogelijck overslaende de

[1] Den 24^{en} Augustus was in de vergadering der Staten Generaal besloten, dat men, »om vande gelegentheyt vanden staet ende de gesteltenisse der zaken te beter bericht te worden, mitsgaders om den voirsz. gouverneur, colonnellen ende capiteynen daerbinnen wesende te doen verstaen de meyninge ende intentie vande heeren Staten Generael, van Sijne Ex^{cie} ende des Raedts van State, aengaende de defensie vande stadt metten aencleven ende dependentien van dien, in diligentie derwaerts sal schicken een gequalificeert persoon ende crijchsman, met last omme de gelegentheyt ende jegenwoirdige constitutie vande stadt, soo wel van buyten als van binnen te besichtigen, mitsgaders de belegeringe ende approchen des vijants, die dezelve daertegen is doende.« (Resol. van de St. Gen.). De uitvoerige instructie voor Sednisky bevindt zich in de Lias loopende van 1601.

quote in de 500^{m} totten leger ende 300^{m} voor Engelant, ende de 600^{m} voor den ontfanger. Dat van Utrecht de pretensie van een tegen tien van Hollandt hier niet en valt, dat se niet consenteren de 4 ß op de tonne biers, noch de 20 ß op de consumptie van t'sout, ende voor de almiraliteyt mer 600^{m} in plaetse van 900^{m} ende oick niet de tweemael 600^{m} voor de jaren 99 ende 1600. Dat Vrieslant wel aenneemt den staet van oirloge, dan consenteert totten leger mer 300^{m} ende en consenteren niet absolutelijck in de 300^{m} voor Engelant, nochte de 900^{m} voor de almiraliteyten, nochte totte 600^{m} voor den ontfanger generael, en consenteren mede niet de subsidie voor de almiraliteit voor de jaeren 99 et 1600 elcx tot 600^{m} £, nochte de 200^{m} totten Duytsen tocht de anno 99, nochte de derde 100^{m} totte fortificatie anno 1600. Dat Overijssel niet consenteert 26^{m} in plaetse vande 80^{m} versocht totten veltleger ende fortificatien, ende tot d'almiraliteit consenteren mer 10^{m} £ in plaetse van heur quote, en consenteren mede niet vol heur quote in t'remboursement van Engelandt nochte totte 600^{m} voor den ontfanger. Dat Groeningen ende Omlanden maentlijck op den staet van oirloge te cort consenteren 6434 £, nochte ten vollen de 300^{m} totten leger, heur quote genomen op 15^{m} £ tegen de 200^{m} vande andere vier provincien, maer commen noch te cort 17,903 £ in de 200^{m}; totte fortificatie commen te cort naer d'selve quote 2633 £, en consenteren mede niet het remboursement van Engelandt, ende totte almiraliteit consenteren mer 20^{m} £, ende sulcx te cort 42,790 £; consenteren oick niet tot de 600^{m} voor den ontfanger.

Dat niemant van allen consenteert totte 50^{m} totte fortificatie van Oisteynde, alle welcke defecten sijluyden met vele redenen remonstreerden, dat behoirden afgedaen ende geweert te werden, indien men gelijcheit ende ordre in de staet vanden lande begeerde te onderhouden, ende die buyten gevaer ende confusie geconserveert te sien, versouckende nochmael, dat de provincien ten dienste van tlieve vaderlant daerop wel wilden letten ende heur soe verclaeren dat alle de voors. defecten mochten commen te cesseren.

Den xxviij^{en} Augusti was tamelijck weder. Sijn Ex^{cie} dede alle sijn bagagie schepen om te vertrecken, ende men verwachte desen dach in den Hage den broeder vanden Coning van Denemarck, genaemt Ulrich Hertoge van Holsteyn, maer en quam niet. Dese hadde een geruimen tijt in dese landen geweest om die te besien ende hem onbekent gehouden, ende maeckte hem nu kondich. Den viant lach voor Oisteynde stille, ende dede niet naerderen, omdat hij op de cant van tgat gecommen was, maer men

sach hem seer wercken in de verlaten halve mane, om die te verstercken ende tegen de zee te wapenen, ende schoot noch weinich.

De Staten van Hollandt begonnen van daege te vergaderen omme te delibereren ende resolveren op de volgende poincten, eerstelijck dat eenige provincien difficulteren den opheef van t'uytgaende convoygelt neffens het innecommende. Item de wapeninge vande schepen, volgende de beraemde ordre; dat sij op heuren staet soe dienden te letten, dat sij de consenten tegen de lasten mochten compasseren, ende daerom tconsent gedragen op 40^{cm} £, wilden vergrooten op 4300^{m} £ volgende d'eerste begeerte, dewijle men doch siet dat den viant doet al wat hij mach, ende dat daerom de consenten mede moeten verhoecht werden, omdat soe voor Berck als tot Oisteynde dubble costen hebben moeten gedragen werden, om alsoe alle confusien tijdelijck te schouwen. Dat d'almiraliteyt van Hollant ende West Vrieslant ten naesten bij volgen de ordre tot veilinge vander zee, maer dat die van Zeelandt daerin gebreeckich sijn, daerom daerop moet gelet werden om de zee ende binnenwateren te veiligen; dat de zeewercken tot Oisteynde swaer vallen, daerom men het consent van 100^{m} met 30^{m} sal moeten verswaren volgende tversouck vanden Raet. Voorts op de staet van presidentschap in den hove provinciael om den raet te verstercken met soe veel persoenen als tot voorderinge der justitie noodich es, ende daerop met volle last sonder rapport te commen.

Op de advisen vande raden vande kerckelijcke ende politycke saecken. Op de beraemde ordonnancie tegen de gesonde bedelaers.

Op de requeste vande panneluyden.

Op de requeste vande crediteurs vanden gefailleerden ontfanger Everard van Lodesteyn.

Op de continuatie vanden impost vande ronde mate ende andere middelen, ende op de resumptie vande ordonnancien van dien tegen de aenstaende verpachtinge van September; dat op den opheeff vanden impost van t'sout behoirlijck mach gelet werden, ende voorts op alle voorvallende saken.

Den xxix^{en} Augusti was schoin weder. Sijn Ex^{cie} vertooch met Graef Willem naer Zeelandt om daer bij de hant te wesen, ende bleef van daege tot Dordrecht. In den Hage quam metten Graef van Hohenloe den voors. Hertoge van Holsteyn, die gelogeert werde in thuys vanden Hertoge van Brunswijck, ende daer tot coste vande Staten getracteert. Voor Oisteynde en naerderde den viant niet, maer verseeckerde hem noch al in dvoors. halve mane, daer hij scheen seer in te arbeiden, ende men sach hem eirde overwerpen tot in de nieuwe geule aldaer, die diep ende wijt was geworden.

De Staten van Hollant wesende van gisteren vergadert ende bijeen gecommen om te deliberen op de voors. poincten, quam den Raet van State in heur vergaderinge, verhalende den grooten noot van tlant in dese conjuncture, ende dat men hem nootelijck ter defentie most evertueren, versochten dat sij boven alle voorgaende consenten ende versoucken noch wilden innewilligen voor desen jare heur quote in eens de somme van 500m £ totte extraordinaris costen, om daervuyt te vervallen de noodige costen tot bescherminge van Oisteynde, ende om wat anders te mogen aengrijpen, daertoe men noch meer volcx soude moeten lichten. Dese dachvaert geduyrende sloech den advocaet van tlant den Staten van dien noch voor boven de voorgaende petitien noch te consenteren 500m £, om in der haest noch 6m Engelschen voor eenigen tijt te mogen lichten, dan omdat dese petitien seer groot waren ende schrickelijck over malcanderen liepen, namen de Staten ten lesten reces om daeraf rapport elcxs in den heure te doen, op den lesten Augusti, met last om den iiijen Septembris weder bijeen te wesen.

Den xxxen Augusti was schoin weder. De heere van Tijmpel ende Marquette vertogen uyten Hage naer Dordrecht om daer te vinden den Colonnel Edmonde ende te doen lichten 2 halve canons met heur toebehoren, ende die mede naer Vianen te nemen. Sijn Excie was noch in Willemstadt. Voor Oisteinde begoinst den viant wederom seer te schieten, alsof hij de stadt hadden willen platteren ende alle teruyt van tlant verschieten, sonder dat hij yet anders proffyteerde als altemet een mensch te quetsen ofte doot te schieten, ende schoot binnen de stadt doot den capiteyn Hoolcraft, niet wijt vanden heere van Chastillon, die overal bij wilde wesen. Die vande stadt hadden over eenigen tijt twee dammen geslaegen in de stadtgrachte aende oostsijde ende de contrescharpe deurgesneden om langes de oostgeule met schepen daerdeur in de stadtgrachten te commen ende met gemack te mogen ontladen sonder belet van tschieten ende sonder met een laech water de resterende grachten van water te ontblooten. Van daege voeren daer seer veel schepen met rijs, kaes, bier ende andere amunitie inne, daer den viant veel naer schoot, maer quamen alles daerinne, uytgeseit een schip met rijs ende een met bier, die beiden in de gront geschoten werden, maer de rijs daernaer noch in stadt gehaelt, in vougen dat dit gat gevonden werden te wesen een seer goede gelegentheyt om meniehte van schepen te bergen ende te ontladen. Tgat ten westen vande stadt spoelde noch al wijder ende dieper, ende bedurf van des viants approchen binnen slants, ende werde bevonden met een laech water te

houden 4 voeten waters, daer elck getije twassende water opcomt, twelcke met een gemeyn getije tot Oisteynde rijst wel 18 voeten, daertegen den viant alle sijn approchen most maken, so dat veelen meinden dat sulcx wel soe veel moeite soude costen, om daer deur te commen, dat den Ertshertoge tbeleg wel soude connen verdrieten ende vervelen.

De Staten van Vlaenderen accorderen den Ertshertoge de wederhelft vande 600m ℒ op te brengen tegen den 15en Septembris.

Den lesten Augusti was schoin weder. In den Hage was noch de Hertoge van Holsteyn voornt., die begeerich wesende om den Almirante van Arragon te sien ende te spreecken, gingen de Staten Generael metten selven Almirante tsavonts bij hem eeten, daertoe een heerlijck banquet hebbende doen bereiden. Den Hertoge ende den Almirante bejegende malcanderen met seer veel ceremonien ende complementen ende scheyden tsavonts van malcanderen met gelijcke complementen, alwaer geremarqueert werde, dat den Hertoge extraordinaris bewees den Almirante, ende d'selve Almirante aende heeren van Brederode ende den advocaet slants van Hollant, die van wegen de Staten daer mede waeren, daeruyt vermoet werde, dat den Coning van Denemarck sijn hooft noch al seer naer Spaengien hing, ende dat den Almirante, die twee heeren wat naerder wilde bethoinen, dat hij heur eere toedroech. Den Hertoge ging noch denselven avont om te spreecken de Gravinne van Hohenloe, die in den Haege was, om van heur oirlof te nemen, mits hij wilde vertrecken. Daer was wederom een banquet bereit ende den Graef van Solms was mede daer, ende om eenige woorden die mochten gesproocken sijn geweest vanden aenslach, die den Graef van Hohenloe weleer op Shartogenbosch hadde gehadt, geraeckten de Graef van Hohenloe ende Solms in seer harde contestatie totte wapenen toe, indien den Hertoge met sijn presentie des niet en hadde belet, daeruyt men sach dat de gront tusschen dese heeren oick niet al goet en was. Sijn Excie was van daege noch in de Clundert. Op Oisteynde schoot den viant noch al evenseer, ende daer bleeff doot capiteyn Martijn, wiens compagnie daernaer bij Sijn Excie gegeven werde aenden sergiant major van Oisteynde genaemt Francois Carpentiers, een seer naerstich ende fray man, die in dese belegeringe metten heere Generael Vere in eenige dispute ende ongeruste was gecommen.

Omtrent dese tijt vertrocken van voor Berck 4 vanen ruyteren naer garnisoen, omdat de wercken op de waert in de defensie begonden te commen.

Den jen Septembris stormde ende waidet seer uyten suytwesten, met

welcken storm een oirlochschip vande Staten te naer aende strange gecommen omtrent Catwijck op een bancque aen stucken stiet, daeraf verdroncken 42 menschen ende 16 werdender gesalveert. De onvoorsichticheyt vanden stierman die niet en meinde soe naer aen tlant te wesen veroirsaeckte dit ongeluck. Desen storm verhinderde dat de schepen met crijsvolck desen dach vrouch voor Vianen gedestineert, niet alles daer commen en konden, veel min om van daege totten aenslach van Liere te vertrecken. Voir Oisteynde spoelde de westgeule noch al dieper ende wijder tot tegen twerck vanden viant aen, die genouch scheen te doen te hebben, om sijn werck staende te houden sonder yet te naerderen.

Den Coning van Vranckrijck hadde over eenigen tijt een aenslach doen maken op Pampelune in Navarre, die hem gefailleert was, ende soe nu de Coninginne van Engelant aen hem gesonden hadde heuren Secretaris Edmonts, hadde hij hem geopenbaert tegen deselve niet wel geaffectionneert te wesen noch tegen den Coning van Spaengien, noch tegen den Ertshertoge, ende mogelijck eenige andere secrete openinge gedaen. Edmondt daermede wedergekeert wesende naer Engelant is den Coning corts daernaer gevolcht ende desen dach met veel heeren tot Cales gecommen, twelcke velen estimeerden van sonderling bedencke te wesen ende hoipten dat daeruyt wat besonders soude volgen tot behulp vande saken van Oisteynde.

Den ij^en Septembris was noch al windich weder. Uyten Hage vertogen den Hertoge van Holsteyn om naer Zeelant bij Sijn Ex^cie te gaen, ende den Graef van Hohenloe, wat sieckelijck geworden sijnde, om te gaen met sijn huysvrouwe naer Iselsteyn. Tweder wat versacht wesende, stelde Sijn Ex^cie voor Vianen ordre op tcrijsvolck om naer Bergen te gaen, ende den aenslach op Liere te voorderen, ende liet er bij de heeren vanden Tijmpel, Edmonde ende Marquette, ende vertoogh selffs naer Zeelant, daer hij de heere Sednisky noch vont, die mits de storm niet en hadde derven voorts naer Oisteynde vaeren, dies hij voornam met hem daer binnen mede te senden den ingenieur Andries de Roy, om te helpen ramen wat wercken daer noch dienden gemaeckt.

Desen dach quam tot Cales bij den Coning van Vranckrijck den Graef van Sores met 16 peerden bij den Ertsthertoge gesonden om denselven te congratuleren ende met eenen te vernemen wat sijn comtste daer mochte beduyden.

Den iij^en Septembris was schoin weder. t'Oisteynde scheen den viant sijn approchen in den dijck te willen verbreden ende verstercken, soe op

de Strange als binnenslants. Den heere vanden Tijmpel voer met alle terijsvolck van Vianen naer Bergen, daer hij tijdelijck quam, ende tsavonts ging alle tvolck uyte schepen om noch snachts uyt te trecken, ende in ordre gebracht wesende, ende alle de gereetschap tottet exploict op wagens geladen wesende ende 2 halve canons geequippeert om mede te gaen, begonnen voor dach uyte stadt van Bergen te vertrecken met alle de ruyterie van daer ende van Bredae, die se op de heide vonden om morgen nacht den aenslach op Liere te versoucken, dan soe men tsedert verstaen heeft, liep met heur uyte stadt een boer van Ballart, dwelcke deur andere wegen met grooter haest naer Liere toeliep ende des naernoens daer quam, seggende dat seer veel volcx uyt Bergen was getogen ende op Liere aenquamen. Hierdeur geraeckte de heele stadt in roere ende verdubbelden tegen den nacht alomme heur wachten ende ronden. Tijmpel daervan niet wetende quam voorts naer de stadt ontrent den middernacht tusschen den iiij^{en} ende v^{en} Septembris, ende sont de besichtigers voor die hem seiden geen veranderinge te vinden dan alleen meer ronden als sij te voren wel gehoirt hadden. Hij meynde voorts te vaeren ende de biesbrug in de grachte te doen brengen, om daerover den aenslach aen te grijpen, maer soe se omtrent de grachte quamen, maeckte een schiltwacht alarme ende schoot, ende doen worden terstont 3 schoten met grof geschut gedaen, twelcke een groten alarm van roupen, clockcleppen ende de tromslach in de stadt maeckte. Tijmpel dat merckende ende dat sijn brug noch niet geleit ende nu niet wel te leggen en was, ende veel min geraeden den aenslach te beginnen, die se bemerckten ontdect te wesen, besloot wederom te keeren ende niet te tenteren, ende dien volgende keerden noch denselven nacht wederom. Hij hadde metgenomen 2 halve canons om hem daermede op de straten te behelpen, indien den aenslach voorts hadde gegaen met veel gereetschap om muyren ende wallen te beclimmen ende poorten, ketenen ende boomen aen stucken te mogen slaen, twelcke hij alles wederom wech bracht, ende quam den v^{en} tsavonts wederom tot Bergen. Sijn Ex^{cie} hadde last gegeven aen Graef Lodewijck om mette overrijnse ruyteren te volgen ende Tijmpel in desen te seconderen, indien de ruyteren vanden viant op hem mochten trachten te vallen, ofte in cas van gelucken van texploict in Liere te rucken, ende terstont naer gelegentheyt daeruyt yet voor te nemen, daerom den Graef mette selve ruyteren den iiij^{en} tot Worcum overscheepte ende den v^{en} tot Bredae quam, van waer hij terstont voorts tooch naer Liere, maer verstaende onderwegen dattet exploict gefailleert was, keerde wederom naer garnisoen, ende soe liep te

niet desen aenslach, die niet secretelijck genouch beleit en was, omdat veele al veel dagen te vooren daervan wisten te spreecken, hoewel die van Liere t'eerste advertissement vanden boer voorn[t]. eerst cregen.

Den Graef van Sores den Coning begroet hebbende, vertooch wederom naer den Ertshertoge den iij[en] Septembris.

Den Raet van State schrift huyden aende Fursten van Cleef ende Cuelen ende aende steden op den Rijn ende Lippe leggende, dat se sullen besorgen den viant niet over Rijn te laten, ofte soe yemant daerom beschadicht werde, dat ment dacht op heur ende heur onderdanen te doen verhalen. De meininge was hiermede den pas over Rijn wat vrij te maecken, maer veele meynden dat d'affectie van dien allen totten viant ende de pretext van neutrael te blijven desen last wel vruchteloes soude maken.

Den iiij[en] Septembris was schoin weder. Voor Oisteynde schoot den viant noch al seer, dan scheen mettet gat in den dijck gesteuyt ende in sijn dessein belet te wesen, omdat hij niet en trachte te naerderen maer alleen op tgat tegen de zee wel te fortifieren ende verseeckeren, overmits tselve gat een grooten deurtocht hadde ende starcker in de ebbe als in de vloet.

Den v[en] Septembris was schoin weder. Voor Oisteynde waren de saken stille, den viant niet konnende naerderen ende die vande stadt oick niet veel konnende doen met uytvallen ofte anders, omdat des viants approchen soe hooch ende vast waren, dat niet mogelick en scheen die te konnen forceren. Den Coning van Vranckrijck sondt van Cales naer den Ertshertoge de soine vanden Hertoge van Meine met 60 peerden, om denselven mede te begroeten ende te sien wat in sijn leger ommeging, ofte wat hoipe hij hadde. Te vooren hadde hij mede naer Engelant gesonden den Maereschal van Bieron, maer men hoipte dattet tot andere fynen ende beter tot onsen voordeele was, hoewel de rechte oirsaecke van sijn comtste daer seer bedeckt bleef.

Den vj[en] Septembris was schoin weder. Den Heere vanden Tijmpel vertooch van Bergen naer Zeelant, hebbende alle sijn voetvolck ende gereetschap weder doen schepen ende tot voor Vianen gaen, om op naerder last te wachten, maer Sijn Ex[cie] noch geen last ontfangen hebbende vande Staten om yet bij belegeringe aen te grijpen, sondt last op tselve voetvolck om alles weder naer garnisoen te gaen. Voor Oisteynde en naerderde den viant noch niet, maer scheen noch eenige wercken op de strange te willen maken tot verseeckeringe van sijn approchen, ende arbeide seer hier ende daer deur tlant om eenige creecken te stoppen ende te dammen om sijn wegen wat commodieuser te nemen ende te beletten

dat tseewater niet soo wijdt in tlant en liep om sulcx den boesem vercleinende de schuyringe vande geulen minder te maken om te sien, of hij daermede middel conde vinden de geulen te doen verdroogen. Desen dach tegen den avont quam in den Hage den agent Caron met brieven van credentie vande Coninginne, hadde terstont audientie, openende bij last vande Coninginne (daeraf men te vooren wat geruchts hadde gehoirt) dat den Secretaris Edmonts in Vranckrijck was geweest, ende onder anderen aldaer bemerckt hadde een groote inclinatie in dien Coning om dese staet te helpen in dit beleg van Oisteynde, daeraf hij seide hem deur de Grave van St. Pol geinformeert te hebben dat de Staten wel al deden wat sij mochten tot defensie vande plaetse, maer dat apparent was dat se mettertijt verlooren soude gaen, ingevalle men den viant met meerder macht niet en keerde, dat hij wel gesint was den Staten een signale secours te doen, indien de Coninginne van hare sijde van gelijcken wilde doen. Dat de Coninginne dit verstaende ende geoffenseert wesende vande comtste der nieuw Spangiaerden in Irlant, daernaer met affectie hadde beginnen te luisteren ende soe verre die sake doen beleiden, dat den Coning van Vranckrijck selffs tot Cales was gecommen, ende presenteerde van sijne sijde 10^{m} man te furneren, mits dat de Coninginne 6^{m} ende de Staten 8^{m} man opbrachten, twelcke sij hadden geconsenteert ende die te senden in Vranckrijck onder tbeleit vanden Coning, indien hij selffs te velde wilde gaen ofte dat men se tsamen stellen soude onder t'commandament van Graef Maurits, ende dat dese inclinatie soe groet was ende soe haestich, dat se terstont de lichtinge deden, ende metten Staten hier nieuwe alliantien wilden maecken. Dat de Coninginne boven dien 20 van haere grootste schepen sont op de custen van Spangien om daer alles prijs te maken wat sij souden vinden om haer vande Spangiaerden te wreecken, dat se daerom hem hier sont om te versoucken aende Staten, dat se 8 van heure beste schepen bij de haren wilden vougen ende terstont naer Engelant doen commen. Dat de Staten dese alliautie wilden vervolgen ende haer furneren wapenen voor de 6^{m} man voors. in minderinge vanden pension die men haer schuldig is, ende daerenboven gereet houden 8^{m} man om bij de hare ende des Conings volck te vougen. Dese sake waren wonderlijck, te meer omdat se niet op vervolch vande Staten en quamen, maer uytet eigen mouvement vande Princen, die met ons meer schenen becommert te wesen, als wij selfs. Dit geseit hebbende in tlang bij monde, leverdet bij geschrifte over den 7^{en} daeraenvolgende.

Die van Emden hadden wederom een harde stoot van heuren Graef ge-

hadt, dwelcke gecorrumpeert hebbende dry burgemeesters metten Sindico ende Secretaris in stadt was gecommen, ende op stadthuys gaende, hadde willen afschaffen des stadtswachten ende verseeckertheiden ende opstellen den nieuwen turckenstuyr ende schougelt tot een rijcxdaelder op elcke schouwe van meest alle de onderdanen, maer op elcke schouwe vande anabaptisten 2 daelders ende vande Jooden dry ende meer andere nieuwicheyden, daertegen de burgers waren op de been gecommen, ende hadden den Graef ende de gecorrumpeerden (die alrede op stadtsname tot Aurick veele poincten heimelick geconsenteert ende verseegelt hadden, ende in stadt meynden te doen effectueren) soe verschrickt, dat sij ter stadt uyt waren gelopen, waerom sij hier bij den Staten Generael hadden doen aenhouden om continuatie vande penningen heur te vooren geleent, ende om uyt dese landen te hebben een sinceer godtsvruchtich man ende geexperimenteert in der Staten regieringe tot een Sindico, om heur saken met goede ordre te helpen beleiden; ende naerdat zij met eenige andere personen daeraf hadden gehandelt, hebben zij ten laesten bewillicht met heur te gaen Mr. Pancras van Chastricom te vooren hier in den Raedt van State geweest om te sien of hij met heur daerop soude konnen accorderen, dwelcke daerop den vj^en Septembris naer Emden vertooch.

Den vij^en Septembris regende het seer. Den viant was voor Oisteynde noch doende om sijn wercken te verstercken, ende in thesichtigen van dien werde deur den cop geschoten den Colonnel Catrice, soe dat hij in groet gevaer vanden doot was. Dese was een vande voornaemtste, die de approchen voor Oisteynde gevordert ende genaerdert hadde, ende een stout ende onversaecht crijsman, daerom men meynde dat sijn quetsure in de sake vanden viant voor Oisteynde incommoditeyt causeren soude. Anders liepen tijdinge deur tlant dat den Coning van Vranckrijck den Ertshertoge hadde doen afvragen of hij den Prince van Espinoy wilde doen redintegreren in alle sijn goederen ofte niet, volgende den pays, of hij den Graef van Sint Paul mede wilde redintegreren in sijn goet ende de souverainiteyt van dien laten aen Boulogne ofte niet, of hij hem wilde toestaen t'recht vanden stapel tot Cales ofte niet, ende of hij sijn onderdanen de vrije traffyck op Hollant ende Zeelant wilde gestaden ofte niet. Dese poincten werden animeuselijck voorgegeven, ende veelen meynden, dat daeruyt wat volgen soude; anderen meynden, datter mer gesocht wert een pretext te hebben tot tgene hij in Engelant hadde doen tracteren. Nietemin verstont men dat den Coning wat scheen te aerselen in de hevicheyt te vooren de Coninginne doen aendienen, omdat hij hadde doen

verclaren dat hij den pays niet en begeerde te breecken metten Ertshertoge, maer soe de Coninginne op haren naem alleen yet wilde voornemen tot onderstant vande saken vande Staten ende van Oisteynde, dat hij wel heymelick de halve costen wilde doen, maer opentlijck niet begeerde voor te nemen, waerinne de Coninginne seer ontset ende verstoret was, omdat se te voren anders van desen gemeint ende verstaen hadde. Eenigen meinden dat den Ertshertoge de sake hadde geroocken ende doen reserveren, anderen dat den Coning mogelijck gemerckt hebbende dat den Ertshertoge desperecrde van Oisteynde te veroveren, ofte dat mits tinnespoelen vande nieu geule, de pericule vande plaetse te verliesen veel quam te cesseren, verandert was van opinie, doch hoe het was is onbekent, dan den Coning was alle dese dagen deur mede seer medewaerich, binnen Cales spreeckende bijnaeste met alle man die hij vreemts daer sach.

In desen somer sprack den Almirante van Arragon met veele ende verscheyden personen verscheidentlijck vanden pays, presenterende die te willen bemiddelen tusschen dese landen ende den Coning van Spaengien mette Ertshertoge, hem vermetende die te konnen te wege brengen, doch en liet noch nyet verluyden dat hij daertoe was gelast.

Desen dach quamen in Texel in Noorthollant aen 7 schepen van Amsterdam, commende uyt Oist Indien met een seer rijcke ende machtige cargesoen, want sij geladen hadde 10^c39^m ponden peper, 4^m ponden lange peper, 2^m ponden cubeben, 14^m ponden nagelen, 52^m ponden maces ofte fouille, 5^c16^m ponden nootenmuscaten, 1 casse lignum aloes, 3 basiliques gesteenten ende meer andere rijcke waren, geestimeert weerdich over de 40^{cm} gulden, twelcke men verhoipte dat in dese landen een grooten rijcdom soude maken ende seer repareren tgroote verlies vande twee rustingen van Rotterdam van Olivier ende van Mahu, die tsamen aende coopluyden wel 600^m gulden hadden doen verliesen. Tscheen dat dese voyagie van Oist Indien dapper wilde toenemen ende de middelen van Portugael crencken, omdat dese schepen tijdinge brachten, dat de Indianen heur versochten tot assistentie tegen den Portugiesen, om dselve te mogen verdrijven ende soe weder tot haer vrijheyt te mogen commen. Anders verstont men dat in de Moluccen de waerde vande speecrien seer begonst te rijsen, mits elcx om strijt die tegen malcanderen opcoften tot een groet bedencken in toecoemende tijde voor de gansche Cristenheyt, hoewel scheen dat de Portugeesen veel daertoe roeyden.

Den viij^{en} Septembris was eerst tamelijck weder, maer begonst tsavonts ende snachts seer te regenen. Den viant en naerderde voor Oisteynde noch

niet, maer arbeide al dapper aen sijn approchen, om die te verstijven, soedat men naulijcx bedencken conde wat den viant wilde doen, ende of hij alleen arbeide om hem tegen de zee te wapenen, ofte dattet mocht wesen om de stadt te blockeren. Eenige overlopers seiden dat den viant van meininge was geweest een aenloop op de contrescharpe vande stadt te doen, maer dat de quetsure van Catrice des hadde verachtert, dat men in tleger seide, dat se haest opbreecken ende tbeleg verlaten soude, hoewel velen des niet en konden geloven. Den Graef van Hohenloe wat gebetert sijnde, vertoogh naer Zeelant ende S[te] Martensdijck om den Hertoge van Holsteyn daer te tracteren.

Den ix[en] Septembris wast noch regenich weder, ende de saken van Oisteynde bleven in eenen doen, den viant met alle sijn macht schijnende alsnoch daer te willen opiniatreren, hoewel hij niet vorderde alsof hij alleen wilde wachten op eenigen grooten storm, die eenich deel vande stadt mocht wech spoelen, om soe beter meester vande plaetse te werden, dan was in veel menschen oogen wonderlijck ende bij velen onverantwoordelijck geacht, dat de Staten desen langen tijt alsoe versuymden sonder yet signales voor de handt te nemen om den viant te diverteren oft hem, terwijle hij voir Oisteynde met alle sijn macht geempescheert leit, af te nemen eenige plaetsen, die qualijck bij andere occasie sijn aen te tasten, maer de jalousie ende desordre in de provincien metten Staten wesende, gaf daertoe de meeste oirsake; de jalousie, omdat Hollant ende andere provincien scheenen niet ongeerne te sien tverloop vanden welvaert van Zeelant, daeraf sij de stucken opraepten ende prouffiteerden, dewijle dat se met die van Zeelant in heur prosperiteit niet wel en hadden konnen overeendragen ende daerom nu heur terughielden, om die van Zeelant alsoe een merckelijcke somme penningen te persen; de desordre, omdat de saken in Zeelant verloopen wesende de provincie niet wel en hadde te geven; dat Groeningen ende Omlanden met de executie waren bedurven, ende daerom oick onmachtich yet te geven, oick wel lijden mochten dat anderen die heur hadden helpen doen executeren, nu mede wat gevoelden, ende dat Vrieslant noch soe vol factien was, dat daeraf oick niet veel en was te trecken, ende dat Hollant ende Utrecht onmachtich ende oick onwillich waren de costen alleen te dragen. Dit werde bij eenige regierders behendelijck alsoe gedreven, ende met veel pretexten belet yet sonderlings aen te grijpen, hoewel de provincie van Hollant in heur selven goet ende om wat veel te doen seer geneicht was, want de Staten van Hollant vanden v[en] deser wederom bijeen gecommen wesende, hebben rontuyt

ende sonder veel swaricheyt geconsenteert de groote sommen van penningen op de voorgaende vergaderinge geeist, apparentelijck om te voorderen tgene bij Caron hiervooren van wegen de Francoisen ende Engelsen aengegeven was, hoewel sij op de middelen om die te vinden niet en konden verdragen, ende daerom noch bijeen bleven tot den xv^{en} deser toe, delibererende op veel middelen, maer egeene concluderende, omdat elcx meest daerop rapport nam, ende dat se tgroote middel om van alle de incommende goederen oick t'uytgaende convoy te ontfangen, ende vande manufacturen niet en konden arresteren sonder die van Zeelant daertoe mede te bewegen, daerom sij eenigen committeerden om in Zeelant te gaen om die daertoe te persuaderen ende induceren. Op tstuck van justitie ende om nieuwe raden te maken en konden sij oick niet accorderen, omdat die van Noorthollant ofte twee collegien van Provincialen Raet wilden hebben, ofte ten minsten een vande Raden te maken plat uyten heuren.

In dese tijt werden totte compagnie van Langvelt genomineert drie persoenen, daeraf naer den capiteyn Barnart Plonchart dselve creegh.

In dit sware beleg van Oisteynde quam voor den staet van tlant seer wel, dat de galeijen voor Sluys soe starck ingehouden werden, dat geene eens uytcommen mochten, jae selffs sulcxs niet en trachten, tsedert sij in Julio lestleden uyt waren, omdat de Staten voor tgroote gat van Sluys deden houden de Rotterdamse ende Amsterdamse galeijen met 2 oirlochschepen ende 2 smackseilen ende de Dortse ende Noorthollantse voort Swarte gat, alles geresolveert te enteren ende te clampen soe den viant soude willen uytcommen. De Zeeuse galeije bleef bij gebreck van middelen, soe sij voorgaven, ongeequippeert leggen.

Den x^{en} Septembris was tamelijck weder, ende den viant bleef noch al stille voor Oisteynde leggen, waerom de heere van Chastillon ende Francoisen daer binnen wesende seer aendreven om een uytval op den viant te doen, twelcke anders vele andere daer ongeraden docht, omdat de loopgraven vanden viant te hooch ende te seer gewapent waren. Ende soe van daege denselven heere mette andere overicheyt rontsomme ging om te besichtigen ende bespieden ofte ten minsten d'andere te persuaderen, waer ende hoe men noch eenigen uytval soude konnen doen, ende ten lesten staende voor een schietgat, werde hij met een canon thooft meest afgeschooten, daeraf den Colonnel Huchtebrouck een deel in t'aensicht creeg met weynich quetsure, maer een stuck van sijn panne van ongewoenlijcke dickte vlooch den Lieutenant Colonnel Brog onder de ooge over de wang inne, morselende sijn neus ende alle het wangebeen, ende soe diep in-

schietende, dat hij daeraf in doots pericule was. Anderen en werden met die schoot niet gequetst. Velen hadden desen here van Chastillon de doot al toegeschreven, doen hij derwerts ging, omdat hij van nature heet ende van te goede wille was, om wat veel te doen, twelcke vol pericule in sulcken plaetse was, dan werde hier te lande seer beclaecht van soe haestich sijn leven verlooren te hebben, omdat hij openhartich ende oprecht van nature scheen te wesen ende wel geaffectionneert was totte religie, die scheen een persoin van groote hoipe ende van groot steunsel in toecommende tijden voor die vande religie in Vranckrijck, te meer soe veele meynden dat sij expresselijck hem daertoe hier hielden om in toecommende tijden een geexperimenteert overste te hebben, dan scheen wat te seer haestich ende ijverich om een wijs commandeur te worden, twelcke met lange experientie ende niet met haeste vercregen moet werden. Altoes heeft hij de eere gehadt, dat hij in tstuck van dienste te doen ende om sijn goede wille te mogen thoinen voor dese saecke is gesuccombeert.

Den xij^en^ Septembris was tamelijck weder. De heere Sidnisky die tot noch toe binnen Oisteynde niet en hadde konnen commen, maer mette westelijcke winden t'elcken tot in zee versteecken was, is desen morgen heel vrouch voor den dach daer binnen gecommen om aldaer alle gelegentheyt te besichtigen ende te sien wat men aldaer tot defensie vande stadt noch soude konnen maken ende mette overicheyt te beraetslagen off buyten alle twijffel de stadt mette defensie soude konnen behouden worden, ofte soe de diversie nootelijck soude moeten geschieden, hoeveel volcx dan uyte stadt daertoe soude konnen trecken sonder t'crijsvolck te decourageren ofte de defensie vande stadt te crencken. Met hem was in de stadt gecommen den jongen Graef Jan van Nassau om tbeleg te sien. Noch quamen met hem daerinne den ingenieur Andries de Roy om op alle wercken te letten ende te dispicieren wat wercken men noch tot defensie soude konnen maken, ende die voorts af te steecken ende op te doen maecken. Item noch Adrien de Lacrois, capiteyn van mineurs om in de walle te maken alle de nodige valsche poorten om uyt te commen ende op tstuck van minen te voorsien, gelijck mede den commis Wigans, om aldaer te formeren t'magasijn voor vier maenden ende dat te doen voorsien ende versorgen vande vivres hem medegegeven om in alle noot de stadt niet te versuymen noch te verliesen. Dese begonden terstont elcx in sijn last te besongeeren.

Den xij^en^ Septembris was tamelijck weder ende was volle maen, ende sulcx mede een springvloet, mette welcken desen nacht binnen Oisteynde

liepen wel 110 schepen soe soetelaers als schepen met amunitie tottet magasijn. Dese alles liepen de oostgeule in ende deur de contrescharpe binnen in de gracht vande stadt, daer se wel bewaert lagen ende conden ontladen werden [1]. De Staten Generael hadden in den Hage nu eenige dagen gedelibereert op tgeene heur van wegen de Coninginne van Engelant voorgedragen was, daerinne heur wat hadde becommert, dat se verstaen hadden, dat den Coning van Vranckrijck begonst hadde te aerselen, nietemin besloten ten lesten van heure sijde niet terug te laten, dat dese sake soude konnen verachteren, ende gaven daerom ten laesten een antwoorde aen Caron voor de Coninginne met volcommen verseeckeringe ende presentatien van heur sijde ende met bede dat de Coninginne doch naer haer wijsheyt ende goedertierentheyt dese saecke soe wilde behartigen ende voorts drijven, dat sij daeraf gevoelen mochte de gewenschte vruchte.

Den xiij^{en} regendet seer. Den viant arbeide voor Oisteynde noch al meer om de creecken te stoppen waer hij konde om soe den boesem van t'zeewater te verminderen, ende scheen dat hij nu in tsuyden wat bestont te naerderen, treckende daertoe sijn approchen vanden westen naer den suyden soe veel hij konde, schijnende die aen te willen sluyten om soe niet alleen den inloop van water in de kreecken, maer oick over tlant te beclemmen ende den boesem soe cleyn te maecken, dat geen groote stroom meer deur de geule en soude innegaen, om dan te trachten die te stoppen ende over te commen, ende daertoe scheen mede te strecken een lange sware gabionnade, getogen van tbegin vanden dijck over de strange tot aende cataye met sulcken linie, dat die tvolck daer achter van tschieten vande stadt konde bevrijden, daeraen sij seer arbeiden ende die bijnaest aenbrachten om dan de westhaven te mogen met sinckrijs alleenskens stoppen ende de vloet ende ebbe deur tgat te doen vergaen, ende daernaer tselve gat mede te mogen vollen ende stoppen, wercken die uytermaten swaer ende van veel tijts ende costen waren, doch naer apparentie, indien men hem laet begaen, doenbaer ende die langsaem bij sullen commen, maer ten lesten te swaer om te keeren vallen.

Den xiiij^{en} Septembris was tamelijck weder. Den viant scheen noch al

---

[1] „In anderhalf maent tijts," schrijft Meynertsoon den 16^{en} October 1601 uit de vloot voor Ostende, „vanden 29sten Augusti tot den 15^{den} October incluys sijnder binnen gesonden in Ostende 315 seylen, en daer wederom an leghe scheepen uytgecommen 221 seylen, also datter nu noch leggen an geladen scheepen ende die leech sijn over de 94 scheepen so cleyn als groot. Dat wel een verwondering mach weesen in des viants ooren, ende den geenen die verde geseten sijn onbegrijpelick, als sij verstaen de strenghe ende harde belegeringe der selver stadt." (Brief aan de St. Generaal).

voor Oisteynde ten suyden te willen approcheren, daerom die van binnen te meer arbeiden op den polder wel met 400 man gestadich. Snachts quamen daer den Hertoge van Holsteyn ende den Graef van Hohenloe ende anderen om de stadt ende beleg te besien, ende wel 25 schepen met vivres ende amunitie van buscruyt ende anders.

Den Coning van Vranckrijck hadde voor sijn vertreck uyt Cales ontboden aenden heere van Warmont, leggende mette schepen in de hoofden, dat tot Cales gelt voor de Staten was, ende dat hijt wilde doen halen, daerom denselven heere daerom sondt, ende ontfing 100m cronen, daermede hij naer Hollant quam, terwijle de Staten daer besich waren om een commis naer Vranckrijck te senden om tselve gelt te halen.

Den xven Septembris was schoin weder. Den Hertoge van Holsteyn ende Hohenloe gingen den heelen voornoen de wercken vande stadt buyten ende binnen seer besichtigen, vonden die in goeden doen, ende dat den viant uytnemende groote en sware wercken in sijn approchen hadden gemaeckt, ende nu scheen heel ten suyden wat te willen doen, hoewel een overloper seide, dat se noch trachten souden ten westen tgat te stoppen ofte beletten met eirdsacken ofte swaer geladen kisten, ende dat de wercken die se op Strang maeckten gedaen werden om aen thooft ende de palen ten westen te commen, om tgat soe in tbegin te beerampen ende te beletten, daertegens die vande stadt dapper op de polder arbeiden. Tsavonts schoten die vande stadt Oisteynde wat veel, alsof sij eenigen uytval hadden willen doen, daeromme den Hertoge wat beschoncken wesende seer bloot op de wallen liep om te sien wat sij deden. Hij ende den Graeff waeren smiddaechs te gaste geweest totten gouverneur, ende daer vielen naer den eten eenige hevige woorden tusschen den Graef van Hohenloe ende Horatio Vere, om eenige propoosten die dselve Vere deur den dronck te hoech voerde, dan werden daernaer stillekens geslist, ende snachts vertooch den Hertoge met den Graef ende Edmonde weder uyt Oisteynde naer de schepen om naer Zeelant te gaen.

De gedeputeerden vande Staten, die tot Utrecht in Gelderlant ende Overijssel waren geweest om te versoucken, dat se souden willen innewilligen de nieuwe petitien vanden Raede van State, quamen wederom rapporterende, dat dselve landen willich waren des te doen, so men yet tot defensie van Osteynde konde ofte mochte voornemen, doch waren velen menschen uytermaten verwondert dat de Staten in tijts geen middelen voorhanden en namen om yet te doen ofte den viant te diverteren, gemerckt sij de handen los ende de occasie daertoe nu beter hadden, als sij

die in veele jaeren hadden gehadt, maer tvoornemen van eenigen om die van Zeelant te perssen, dede veel tegenhouden ende namen daertoe mede pretext, dat men eerst sien moste wat vande geproponeerde saken tusschen Vranckrijck ende Engelant soude willen commen, sonder ons volck ergens te engagieren, hoewel anderen meinden, dat den tijt daerentusschen te verre verliep ende sulcke uytstellen niet toe en liet, te meer soe men bemerckte dat vande andere sake niet veel commen en soude, te meer soe men terstont hiernaer verstont, dat omtrent dese tijt den Coning van Vranckrijck van Cales weder naer Paris vertogen was sonder mette Engelsen yet geconcludeert te hebben.

Den xvj[en] Septembris was schoin weder. Den commis Wijgans hebbende t'Oosteinde in stadt gebracht alle de vivres hem mede gegeven, ende daervan pertinenten staet gemaeckt, ende van tgeene naer communicatie met de overicheyt daer noch noodich bevonden werde, prepareerde hem om te vertrecken. De heere Sidnisky hebbende hem wel geinformeert op de geheele gelegentheyt vande stadt, ende een pertinente caerte doen maken van alle de wercken van buyten ende van binnen, ende die van binnen noch beraemt waren te maken, ende verstaen dat de stadt wel houbaer was, maer dat men onseecker was wat inconvenient mette winter daertoe soude mogen slaen, ende dat sulcx in alle gevalle de diversie noodich ende de seeckerste was om waert mogelijck den viant vande plaetse te trecken[1], daertoe men uyte stadt in sulcken gevalle wel soude mogen lichten sonder becommeringe 2[m] mannen, die se daer wel te veel hadden, vertooch snachts met Graef Jan van Nassau voorn[t] ende den commis Wigans weder uyte stadt om naer Zeelant bij Sijn Ex[cie] te gaen

[1] De heer van Sedlnisky had op zijne reize naar Ostende een onderhoud gehad met den Generaal Vere, die toen te Middelburg ziek lag, en reeds toen had deze op de noodzakelijkheid van eene diversie aangedrongen. Hij verklaarde, »soo wanneer men hem die troupe bij Graeff Herman vanden Berch opte Mase ofte daerontrent wesende, vanden hals affhielde, dat denselven Generael verhopte metter Goddelijcken hulpe des vijants troupe voor Oostende, die hij over de thien duysent mannen sterck te wesen estimeerde, in twee ofte drie maenden ter maten te doen consumeren dat den vijandt daer mede nyet sal mogen effectueren.« (Brief van Sedlnisky, den 3[den] Sept. 1601, Lias loopende).

»Vos S[ries],« schrijft Vere in een lateren brief, »seroient grandement servis, s'il leur pleust entreprendre si peu que ce fust en faveur dicelle diversion, pour la confiance que jay que tant peu que soit que l'ennemy vouldra esgarer ses forces, pour resister au desseing de vos S[ries], il ne polra tellement munir des forces tous ses trenchees (pour les estre de fort grande estendue) sans que bations et emportions l'un ou l'aultre quartier que polroit servir a nostre entiere delivrance.« (Brief aan de St. Gen. van den 21[en] September 1601; Id.)

ende van alles rapport te doen, ende liet in stadt den ingenieur de Roy, die meynde dat men notelijck over de oistgeule tot bescherminge van deselve ende van t'innecommen der schepen een fort soude behooren te leggen, twelcke hij beraemt, maer noch niet afgesteecken en hadde alleer naerder last van Sijn Ex^cie^ te hebben.

Den xvij^en^ Septembris was noch al schoin weder, ende den viant scheen voor Oisteynde noch al ten suyden te willen wercken. Den Graef van Hohenloe quam bij Sijn Ex^cie^ tot Middelburch hem rapporterende de gelegentheyt vande stadt Oisteynde, maer den Hertoge bleef tschepe leggen, omdat hij te voiren oirlof aen Sijn Ex^cie^ genomen hadde, dien den Graef terstont volchde ende keerden soe wederom naer Dordrecht ende Utrecht.

Desen dach deden die van Groeningen publiceren een ordre op het predicken, trouwen ende doopen vande kinderen, luydende aldus: Burgemeesters ende raet laten weten, also men in gewisse ervaringe comen, dat niet alleene veele inde stadt ende derselver jurisdictien sich onderstaen tegens het beswooren tractaet metter stadt anno 1594 opgerechtet, andere religien als de reformeerde te exerceren ende gebruycken tot vervalschinge van Goodes woordt, t'misbruyck zijner heyligen sacramenten ende tot argernisse ende verleydinge van vele menschen, dan oick dat vast vele onordinge ende misbruycken in ende buyten den echtenstandt ende sundts anders tegens alhier opgerechtede ende gebruyckelijcke christelijcke kercken ordeninge inrijten ende gepleecht worden, ende wij ons amptshalven plichtich eerkennen sulcks alles met gebeurlijcke straffe te bejegenen ende te weren, hebben geordonneert ende gestatueert, ordonneren ende statueren mits desen als volcht:

Eerstelick alle exercitien van andere religien als der gereformeerden naermaels hier verboden sullen zijne, ende noch soe wie bevonden wort zijn huys ofte plaetse den wederdoperen, papisten ofte andere tegens deser statskerckenordeninge the gestaden om gepredigel ofte vergaderinge gehouden te worden sal elck mael verbeuren thien dalers.

De prediger aberst als voors: soe bevonden sullen worden te predigen sullen ydermael verbeuren thien daelders ofte veerthien dagen te water ende te broode gesettet te worden, ende ten derdenmael alsoe te predigen bevonden, sullen der stadt ende derselver jurisdictie verwijset worden.

Ende die in alsulcke predicatien ofte vergaderinge bevonden worden sullen ydermael verbeuren twee daelders.

Soe wie bevonden wort yemanden weder te doopen sal verbeuren twintich

daelders ende andermael bevonden te water ende te broode ende gewesen te worden als voors: is.

Item ongedoopte kinderen sullen geen erffenisse ontfangen ofte bet henen volgende in stadtsboeck gestelt.

Oock sal nyemant tot eenige administratie bedieninge publycke ofte privatie noch oock tot cunschap ofte getuygenisse toegelaten worden, hij doe dan de solemnelen daertoe staende eedt; alsulcken eedt weygerende sullen gestraft worden als nae recht behoort.

Alle die sonder trouwen in concubynaetschap leven, ende sich niet binnen een maent na der kerckenordeningen in den heyligen echtstant begeven, sullen als hoereerders ende nae gelegentheyt der persoenen arbitralijck gestraft worden.

Item die in bloetschande ofte verboden graden contraheeren, ofte oick buyten der gereformeerde kercke sich copuleren laten, sullen in vererving de goederen ende sunts sich der echtschap niet hebben te erfreuwen ofte genieten, noch oock echte kinderen bet heen en sullen sunts noch nae gelegentheyt ende noot des daders gestraft worden.

In dese voors. breucken te apliceren de helft den aenbrenger, ende d'ander helft gelijck andere breucken in der stadt ende derselver jurisdictien vervallen.

Aldus geresolveert den 5en September om op den toecoemende maendach metter clocke afgepubliceert te worden.

Tgeene voors. aengaende de exercitien van religien ende metter clocke afgepubliceert den 7en September 1601 oude stijl. Ende hoewel dese ordonnantie meestal niet dan polityck en was, hebben nochtans veele geesten, die overal werre soucken ende alles ten archsten duyden, veel scharpe schriften daertegen gemaeckt ende laten drucken, die te meer geduldet werden, omdat veele menschen vrij wat te scharp scheen, dat ongedoopte kinderen ofte wiens ouders in de kercke niet en waren getrout, geen goet erven en souden mogen, te meer so den Raet van State wel scharpelijck berispt hadden die van Ceulen over een gelijcke ordonnantie bij hemluyden gemaeckt.

Den xviijen Septembris was noch schoin weder. Voor Oisteynde was den viant tamelijck stille, werckende evenseer naer tsuyden toe om sijn approchen aen te brengen ende te stuyten. Tsavonts bedreven de Engelschen binnen ende buyten de stadt veel triumphe ter eere vande geboorte van haer Coninginne. In Zeelant quam de heere Sidnisky, die tsavonts aen Sijn Excie rapport van alles dede, die terstont sulcx aende Staten Generael

schreef ende versochte, dat se tot in Zeelant wilden commen. In den Hage quam den Heere van Warmont, refererende aende Staten Generael, dat hij tot Rotterdam hadde gebracht ende aen vander Veecken doen leveren de 100m croonen bij hem in Vranckrijck ontfangen, daermede de Staten seer verblijt waren, soe omdat se geen advertentie en hadden ontfangen dan van 50m croonen, als om de haesticheyt van t'overcommen van tgelt in dese heure groote becommeringe, hoewel tselve naer gewoente ten prouffijte vanden Ambassadeur Busenval noch moste vermunt werden, alleer de Staten des souden konnen ontfangen.

De Heere Vere gebetert van sijn quetsure is desen nacht weder naer Oisteynde gekeert om sijn commandement te continueren ende daer quamen mede veele schepen met rijs ende amunitie.

Desen dach werde den Palsgraef gebooren eenen jongen soin, wesende sijnen tweeden soine ende geen cleine verseeckeringe van dat huys.

Den xixen Septembris was schoin weder. Den commis Wigans gecommuniceert hebbende met Sijn Excie t'stofferen van tmagasijn tot Oisteynde ende tgeene geacht werde daer noch te ontbreecken, werde gesonden naer Hollant om aldaer t'ontbreeckende te vervolgen ende mede naer Oisteynde te senden. Voor Oisteynde schoot den viant wederom wat meer met sijn geschut als de voorgaende daegen. Den Generael Vere quam weder tot Oisteynde ende dede terstont omtrent 10 uyren voornoen een uytval doen naer thooft vande haven ten westen ende naer de gabionade, die den viant daer maeckte, maer twerck was soe vast met rijs ende gabions gemaeckt, dat se daerop niet uytrechten en konden. Den viant quam mede uyt, ende naer eenige schermutsinge scheiden wederom. Sij sagen dat den viant tot aende cataye gecommen was ende daer noch veel steen ende ander gereetschap hadde, maer en konden niet bemercken waertoe. Twee gevangenen vanden viant tot Oisteynde gebracht, seiden dat gisteren noch een regiment knechten ten oosten was gecommen ende dat daer nu 5 regimenten laegen. Snachts schoot den viant ende die vande stadt seer, en schoot deur des heeren Vere logement ende deur des baillus logement sonder schade.

Den xxen Septembris was noch schoin weder. De Staten Generael ontfingen de brieven van Sijn Excie om naer Zeelant te commen ende te helpen adviseren wat men best in dese tijt noch soude mogen aengrijpen ende wat vrucht men vande propositien van Vranckrijck ende Engelant soude mogen trecken. Hierop ontbooden sij den Raet van State voornoen ende disponeerden hem tottet vertreck, sullende die van Hollant soe starck mede

gaen, dat se oick met die van Zeelant mochten handelen op tgroote middel van tconvoy.

Snachts waren eenige springers uyt Oisteynde geweest, die van dage daer brachten 4 werckpeerden met een vullen den viant ontnomen. Den Graef van Noorthumberlant quam binnen Oisteynde voor sijn plaisier ende men sach den viant noch al veel steenen aende cateie brengen met rijs ende ander hout, werckende noch al voort naer thooft toe.

Den xxj^en Septembris was schoin weder. De Staten Generael vertoogen naernoen uyt den Hage naer Zeelant, ende in den Hage quam den commis Wigans vervolgen de resterende vivres die tot Oisteynde noch ontbraecken, daerop bij den Raede van State mede ordre werde gestelt. Voor Oisteynde arbeide den viant evenseer met steen ende rijs naer de cateie ten westen te voeren, ende sijn wercken naer thooft te verstijven, maer ten suyden en naerderde hij niet, mits hij noch al arbeide om sijn trancheen te maken om twater te steuyten ende so tscheen om een batterie tegen de polder te maken, tlant lopende tot voor sijn trencheen telcken bijnaest onder. Tsavonts bestont den viant wederom seer te schieten, maer met weinich vruchts, mits een soldaet in stadt gedoot werde. Uyt Vlissingen vielen 300 soldaeten op t'eilant van Casande, ende liepen tot hofstede toe, creegen daer eenige boeren gevangen, een paert, 33 coijen ende 75 schapen, ende quamen onbeschadicht wederom.

Desen dach werde in Spaengien gebooren Anna Maria Mauritia, dochter vanden Coning.

Omtrent dese tijt bracht Sr Calistenes Brouck uyt Engelant noch 4 vendelen knechten, starck omtrent 700 mannen, die in dienst aengenomen ende in Zeelant geleit werden.

Den xxij^en Septembris was schoin weder. Den Colonnel Huchtebrouck commanderende tgeschut tot Oisteynde dede met alle macht schieten op de batterie vanden viant tegen de polder gemaeckt, in vougen dat hij die weerloos maeckte, ende gegaen wesende in de Engelse trencheen buyten de stadt om te sien of den viant daeraen noch arbeide, beschoncken wesende ende hem wat te verre bloot gevende, is hij met een musquet in de cop ofte hals geschoten ende terstont gestorven, daerom velen in stadt seer bedrouft waren, omdat hij onder den soldaten seer was bemint ende met goede ordre sijn saken beleide[1] Naernoens werde in stadt

[1] Huchtenbroek werd den 2den October daaraanvolgende in het opperbevel over het Stichtsche regiment vervangen door Johan van Loon, van wien Vere in zijn aanbevelingsbrief aan de Staten van Utrecht den 23sten September schrijft: „denwelcken ick bevonden hebbe in dese belegering

noch geschoten een Frans capiteyn, Pomarede genaemt. Desen dach quam in den Hage den Heer Sidinisky, om mette Staten Generael te communiceren sijn besoigne van Oisteynde, ende deur laste van Sijn Ex[cie] heur voor te dragen desselfs meininge, om noch eenige diversie te doen, ende hoe ende met wat middelen men die soude konnen doen ende wat volck men daertoe uyt Oisteynde soude konnen lichten, ende voorts bij een caerte te bethoinen de gelegentheyt van Oisteynde noch op den xvj[en] deser, ende t'advis vande overicheyt daer te wesen, dat men een diversie behoort voor te nemen, maer mits de Staten selfs al naer Zeelant waren, dede hij rapport in den Raede van State, daerbij verhalende dat niet meer in Oisteynde van noode en was dan lang ende sinckrijs, twelcke hij versochte dat metten eersten derwerts mocht gesonden werden.

Den xxiij[en] Septembris was noch schoin weder. Men sach op den dach dat den viant snachts de batterie gisteren om verre geschoten wederom opgemaeckt hadde, waerom die vande stadt te meer verhaesten een retranchement daer recht tegen aen in de polder begonnen, twelcke sij meynden dat soude konnen groote verhinderinge aende voorn. batterie doen. Anders bracht den viant noch al veel hout, rijs ende steen aende kateie ten westen, ende een Franchois overcommende seide, dat den Ertshertoge daer een bolwerck wilde maecken ende in tiras doen metselen. Item dat hij een dijk wilde maken vande oostduynen af naer de Geule daertoe, omme t'innecommen vande schepen te beletten; maer anderen meynden dat desen Fransman weinich van des viants voornemen verstont, ende dat de wercken aende westhaven souden strecken om te trachten die haven in den mont, ende daer se ondieptste is te stoppen, om soe de westgeule de cracht vanden vloet van twater te benemen ende soe die beter te mogen doen toedrogen, ende dat den dijck ten oosten begonnen te maken mede strecken soude om die aende andere approchen vast te maken, ende den boesem van twater sulcx soe cleyn te maken, dat de geulen heur deurtocht mochten verliesen. Nietemin meynden die van Oisteynde met heur nieu retranchementen op de polder tvoltrecken vanden voors. dijck veel te konnen beletten, ende ofschoin den viant heur de invaerte langes de oostgeule benam, was heur dat de minste becommeringe, omdat se een ander gat gereet gemaeckt hadden op tdeursteecken naer aende oostsijde deur den dijck, daerdeur sij dan evenwel schepen in stadt soude connen crijgen, maer tgeene dat meest den verresiende becommerde, was,

———

een seer vaillant ende cloeck Edelman int stuck vander oorloge als oock zelve sijnen persoon niet gespaert hebbende.» (Lias loopende 1601.)

dat se vreesden dat den viant heur metter tijt dien grooten boesem soude konnen benemen ende soe beclemmen, soe dat heur geulen min vruchts souden konnen doen, jae in pericule van gestopt te konnen werden, souden commen.

Den xxiiij^en^ Septembris was t'weder rou windich weder uyten noorden, ende omdattet tegen de springvloet ging, meynde men dat twater uytermaten seer wassen soude.

Den xxv^en^ Septembris was noch rou windich weder, ende mits den springvloet, liep twater voor Oisteynde soe extraordinaris op, dat den viant ten westen uyt alle sijn approchen moste opwijcken in de corps de guarden, ende moste ten lesten oick de corps de guarden verlaten, ende over de trencheen ende parapet naer de duynen loopen, twelcke met sulcken confusie geschiede, dat veele in twater vielen ende verdroncken, ende indien die van Oisteynde gereet waeren geweest daerop met musquette ende geschut dapper te schieten, soe souden sij heur veel schade hebben konnen doen, maer de confusie aen d'een sijde ende de nieuwicheyt van spectacle aen d'andere sijde, causeerden dat elck stille was ende op de wallen liep om daernaer te sien, soe verre, dat wel een half uyre naer dese confusie verliep alleer eenige schoot geschoten werde. Daernaer begonst den viant weder te schieten, ende al advenant twater viel, quam hij wederom in sijn loopgraven om die te besetten ende te repareren. De Heere Oldenbarnevelt in Zeelant gecommen wesende, ende daer naerder van Sijn Ex^cie^ verstaen hebbende den noot van Oisteynde, heeft naer Hollant geschreven om rijs, balcken, plancken ende cruyt om tselve metten eersten naer Oisteynde te senden.

De Staten Generael waren oick met die van Zeelandt in communicatie geweest op tstuck vande consenten op t'nieu voorgeslagen middel vande incommende goederen ende manufacturen, ende om yet voor te nemen tot verlichtinge van tbeleg van Oisteynde ende diversie van dien, daertoe sij gaerne gesien hadden, dat die van Zeelant yet extraordinaris hadden willen doen, maer en consten op tstuck van alle poincten d'selve nyet voorder bewegen dan om daervan rapport aen heur principalen te doen, ende op den eersten Octobris derselver naerder last inne te brengen.

Den xxvj^en^ Septembris stormde, hagelde ende regendet seer, daerdeur twater weder soe hooch vloeide voor Oisteynde, dat den viant noch sijn approchen ten westen most verlaten, twelcke hij met beter ordre dede al advenant het water wies. Binnen Oisteynde waren meest alle de stucken verloopen ofte soe veel gedemonteert, dat se qualick daermede schieten

konden, waerom Sijn Ex[cie] naer Zeelant hadde doen commen 3 heele ende 3 halve canons om die naer Oisteynde te senden ende alle de bedurven stucken daervuyt te lichten. Daer waren bij noch twintich schepen met amunitie, maer mits tgestadige quade weder ende contrarien wint en konden die niet wech commen.

Den xxvij[en] Septembris was noch stormich rou weder. De Gecommitteerde Raeden in Hollant waren doende om volgende de brieven vanden Here Bernevelt ordre op de behouften te stellen, depescheerden daerom terstont naer Gorinchem, Bommel, Thiel, de Swalue ende andere plaetsen om menichte van rijs op te doen copen ende naer Amsterdam ende Dort om thout, maer daer was in gansch Hollant soe weynich cruyts, dat se niet en wisten hoe daerinne te voorsien, omdat Oisteynde soe veel cruyts verslinde als de coopluyden bijnaest leveren konden. Ende omdat de Staten sagen, dat dit beleg uytermaeten costelijck viel, begonnen sij hoe langs hoe meer te bemercken dat de diversie noodich was, daerom Sijn Ex[cie] al over eenige dagen doen depescheren hadde patenten voor alle terijsvolck, dat met Graef Ernst op de weert voor Berck lach om voor eenige dagen in garnisoen te gaen ende te refraicheren, welcke patenten denselven Graef op huyden ontfing.

Desen nacht beviel de Coninginne van Vranckrijck van eenen jongen soin tot verblijdinge van velen, wesende haer eerstgeboorne soon ende sulcx Dolphijn vanden voors. Coningrijcke.

Den xxviij[en] Septembris stormde ende regendet noch evenseer. Graef Ernst was doende om sijn volck te doen vertrecken, maer conde mits tquade weder niet wel wechcommen.

Den xxix[en] Septembris stormde ende regendet evenseer. Graef Ernst dede een deel van sijn volk vertrecken ende eenigen naer Wesel gaen om daer gescheept te werden.

Den lesten Septembris wast noch even quaet weder. Den Grave Ernst van Nassau vertooch van voor Berck mette reste van sijn volck, ende niettegenstaende alle desen langen storm meest vuyten westen ende westen ten noorden, en spoelde bijnaest geen van des viants wercken voor Oisteynde wech, selfs niet de gabionade bij den viant op de strang gemaeckt, die naer allen menschen oirdeel anders (als sonder vasten gront leggende) geordelt werde niet te mogen houden tegen de zee, hoewel d'experientie nu ter contrarie bethoinde, so verre dat met desen langen storm mer eenige gabions versackt waren. Aende stadt hadde dese storm veel meer quaets gedaen, mits die wechgeslagen hadde de heele voet van Santhil

tegen die zee ende doen storten een stuck vande fause braye daervooren, met een cleyne batterye daerinne gemaeckt, vande welcke een halve canon in zee viel, doch met coorden soe gehecht, dat d'selve niet en konde ontsincken. Beoosten de stadt hadde den dijck op veel plaetsen groote schaede geleden ende was al eens deurgebroocken geweest, twelcke die vande stadt terstont hadden gerepareert, maer en consten heur zeewercken niet vast maecken sonder rijs, die se noch niet en hadden.

Den Marischal de Bieron was noch al in Engelant om te handelen op tstuck vande voorgeslagen alliantie ende tgeene Edmonts hadde gerapporteert, daerom veelen noch hoipten, dat daervan noch wat commen soude, twelcke in de deliberatie vande Staten oick geen clein belet en dede, ende pretext maeckte aen eenigen om alles te tergiverseren ende terug te houden.

Den j[en] Octobris was beter weder. De Staten van Zeelant quamen wederom bijeen, maer conden heur noch niet conformeren mette andere provincien op de dry voorgeslagen poincten, overmits sij rontuyt verclaerden heur consenten niet te konnen voluyt betalen, maer dat se daerinne alles doen souden wat de provincie soude vermogen, nopende t'middel op de incommende goederen ende manufacturen verclaerden sij tselve niet te konnen innewilligen sonder heure provincie voorts te ontblooten van soe weinich manufacturen ende negotiatie als daer mach resteren, maer waren tevreden alle de convoyen den vierden penning ofte meer te doen verhogen. Dat se oick niet en vermochten yet extraordinaris te doen totte diversie voor te nemen, maer dat men daerinne hem soude moeten behelpen mette middelen vande consenten. Ende naerdat eenige dagen lang hierop gedebatteert was ende de Staten Generael sagen, dat se meer van die van Zeelant niet crijgen en konden, sijn sij ten lesten met weinich contentements gescheiden.

Desen dach schoot den viant veel op Oistende ende snachts met gloeijende cogels, makende brant in een huys, deur een tonne gestolen buscruyt.

Den ij[en] Octobris was schoen weder. De heere Vere ende anderen vanden crijsraede, siende dat met desen grooten storm alle de wercken vanden viant ende selfs op de strang voor Oisteynde waren blijven leggen ende dat de stadt veel meer schade hadde geleden als den viant, omdat se noch geen rijs en hadden om heur tegen de zee te beschermen, hebben goetgevonden uyte stadt naer Sijn Ex[cie] ende den Staten te senden den baillu, een burgemeester ende den commissaris Doublet om te representeren den tegenwoordigen staet vande stadt ende te versoucken voorsieninge van rijs, balcken, sparren ende plancken om tegen de zee te wercken, sonder

dwelcke sij meynden de stadt niet tè konnen houden ende met last van Vere apart gegeven, te seggen indien men de stadt niet en wilde periclitteren, dan dat Sijn Ex^{cie} ende Staten metten eersten een goede diversie mosten trachten te maken, waermede sij van dage van daer vertoogen, te weten wel met tsestich scheepen, die alle uytliepen met veel moeyte ende pericule, ende met dien mede den Graef van Noorthumberlant.

Den iij^{en} Octobris was schoin weder. Den voorschreve Bailliu ende Doublet quamen in Zeelant bij Sijn Ex^{cie}, daer sij verthoinden dat alle de wercken vanden viant waren blijven leggen, dat de stadt meer schade hadde geleden als den viant, dat se scheenen vande oostzijde ende vande zuytzijde de approchen nu te willen voornemen, versochten daerbij ordre om rijs, balcken, sparren ende plancken naer de stadt te doen commen, ende seiden rontuyt dat Vere heur geseit hadde, indien de Staten de stadt niet en wilden pericliteren, dat se mosten trachten den viant van daer te diverteren. Verthoinden oick met een pertinente caerte hoe verre ende hoe naer den viant geapprocheert was, ende hoewel men sach dat den viant noch weinich was genaerdert, soe vont Sijn Ex^{cie} evenwel goet een aenslach te maecken op des viants galeijen voor Sluys, daeraf mer 3 gewapent en waeren. T'exploict werde aldus voorgenomen, dat capiteyn Legier Peterss. daer op de wacht leggende tselve soude beleiden met 5 galeijen ende 24 saloupen, ophebbende 700 musqettiers; dat de galeije van Amsterdam soude voorgaen, dan die van Rotterdam, daernaer die van Dordt ende anderen; dat den Heere van Tijmpel tsavonts soude landen op t'eilant van Casant met 1700 man te voet om van tlant de anderen te seconderen ende op des viants galeijen te schieten. Dit werde bedeckt gehouden ende alle gereetschap daertoe gemaeckt, daerom Sijn Ex^{cie} naer Zeelant ontboot verscheiden compagnien om tegen den ix^{en} deser voor Catshouck te wesen. Anders quamen desen dach metten hooge water uyt Oisteynde over de 30 schepen, die alles in de grachte vande stadt gelegen hadden sonder eenige schade te lijden, ende omdattet weder bestont te claren, voeren oick naer Oisteynde de schepen met geschut ende amunitie, die nu lang in Zeelant gelegen hadden.

Den iiij^{en} Octobris was schoin weder. Graef Ernst quam in den Hage. Die van Oistende deden desen dach een starcken uytval naer de Koebrugge toe, overliepen twee halve manen, sloegen eenigen doot ende hadden selfs veel gequetsten.

Den v^{en} Octobris was tamelijck weder. Binnen Oistende quamen acht schepen met groote moeite.

Den vj^en Octobris was wederom windich weder. Die van Oisteynde siende eenich voordel op eenige approchen vanden viant ten suyden, dede vanden polder van dage daerop eenen vuytval, ende overvielen veele vanden viant, die se dootsloegen ende cregen 9 soldaten gevangen. Van die van binnen bleven mede eenige doot, ende in t'aftrecken werde Horatio Vere gequetst. Den viant siende de moeite, die hij in verscheyden trencheen ten suyden telcken hadde mettet water, heeft hiernaer eenige hutten in deselve trencheen verbrant ende die verlaten, waerdeur veelen ten eersten meynden dat hij tbeleg op soude willen breecken.

Den vij^en Octobris was tamelijck weder. De soldaten naer Zeelant beschreven begonnen derwerts te gaen. Op Oistende werde dapper geschoten met mortieren ende vierballen.

Den Coning van Spangien lange doen handelen hebbende metten Graef van Teron, Odonel ende andere rebellen in Irlant, om heur heel ende al op te werpen tegen de Coninginne van Engelant, heeft eenich volck doen lichten ende last gegeven aenden Mestro de Campo Don Juan de la Quila die te brengen in Irlant ende hen daer vast te maecken om de oirlogen daer te beginnen ende de Iren alles op de been te helpen, op toeseggen dat den voors. Teron ende anderen met groote macht heur daerbij souden vougen. Desen Don Juan is uyt Biscaye t'seil gegaen met een deel schepen ende ontrent 6^m mannen, ende is den 28^en Septembris met omtrent 4^m, wesende d'andere in zee versteecken, aengecommen bij Kynsale in Irlant, alwaer hij gelant wesende de stadt terstont ingenomen heeft, overmits hij in dat quartier weinich resistentie vont, ende hebbende ontladen sijn bagagie ende amunitie, heeft hij alle de schepen van daer weder naer Spangien gesonden, heeft mede terstont doen innenemen diverse havenen aldaer, als Castelhaven, Beerhaven, Baltimorre, Pentasula ende andere plaetsen, die alles besettende met garnisoen, adverterende van sijn comtste den voors. Grave van Teron, meinende tot sijn intentie gecommen te wesen mettet veroveren van soe veele plaetsen. Sont oock corts hiernaer volck voor aende mont vande reviere ofte havene van Kynsale, om daer te schantsen ende de incomptste te verseeckeren. Ende omme tlant alles op rollen te brengen gaf daer uyt omtrent dese tijt in latijn een placcaet, van dat de Coninginne in den ban vanden Paus ende sulcx vervallen was van alle hare rijcken, dat haer onderdanen haer niet en vermochten te obedieren, houdende als volcht:

Johannis de l'aquila magister belli generalis, et regis Catholici Hispaniarum dux, in Dei bello, quod pro fide tuenda in Hibernia geritur,

omnibus Hibernis catholicis in Quinsale, Corchensi civitate et in omnibus aliis villis civitatibus et castris degentibus, salutem et pacem in eo, qui est vera salus, imprecatur. Ad nostras pervenit aures edictum sive libellum quoddam in civitate Corchi sub nomine proregis confectum, quod cum multa à veritate maxime aliena continet, et quae aures proborum offendunt, ne simplicium animos forte seductos in errorem deducant, et a veritate avertant coactus sum falsa esse ostendere, veritatem aperire paucisque innuere pretextum et praeclarissimam regis nostri Philippi intentionem in hoc bello apostolica auctoritate, a nobis administrando. Et (ut verum fatear) possem facillime convicia, quae nobis obiiciunt in ipsos retundere, ut voluptatem quam maledicendo sumpsere, eam male audiendo amittant: Caeterum nolumus ut debiles et inermes mulierculae, ad convicia confugere, sed his praetermissis ad objecta, solida veritate, et Cristiana modestia respondere Imprimis commentamini non velle subditos pretensos Reginae Angliae, ab obedientia et debita per legem Dei servitute abducere, et ad nos aggregare, quod maxima ex parte a veritate alienum est neminem enim persuadere conamur, ut debitam servitutem. Secundum legem Dei, deneget suo principi: Sed bene nostis ante multos annos ipsam Elisabetham privatam esse regno subditos que omnes absolutos esse a juramento fidelitatis per summum pontificem, cui regnans in excelsis Rex regum omnimodam potestatem tradidit, ut evellat, destruat, plantet atque aedificet, ita ut ipsos reges temporales, si ad spirituele aedificium expedierit, usque ad depositionem a regno puniat: quod factum esse in regnis Angliae et Hiberniae a pluribus Pontificibus summis, scilicet Pio 5° et Gregorio 13° et nunc a Clemente 8° omnibus notum est, quorum diplomata exstant apud nos, Catholicis lequor non protervis his haereticis, qui a fide Romanae ecclesiae declinaverunt, nam cum caeci sunt, et caecorum duces, et fundamente veritatis prorsus ignoscent, etiam in hoc a nobis dissentire non mirum est. Sed nostri fratres catholici in simplicitate fidei Romanae ambulantes, et ecclesiae Catholicae consentientes (quo est columna et fundamentum veritatis) omnia ista facile percipient. Ergo restat quod Hiberni qui nobis adhaerent, nihil adversus legem Dei, et fidelitatem debitam, imo secundum divina precepta et obedientiam quam summo Pontifici debent, cooperantur. Secundo asseritis, nos Hispanos blarditiis et fictitiis adulationises Hibernos demulcere, atque multa beneficia in illos exhibere, quod a nostra alienissimum est natura: sed hoc modo in principio facere ut simplicium animos ad nos convertentes imposterum crudelitatem circa illos exercentes, sanguinolentam naturam nostram ostendimus. Proch Deum

immortalem! quis non miratur acerbam et indicibilem crudelitatem andaciamque vestram in his verbis ostensam? Quis est enim, qui non norit crudelitatem maximam, quam ves Angli adversus miseros Hibernos exercuistis? et exercere non desistitis? Vos inquam ab ipsorum animis fidem catholicam, quam coluerunt patres eorum (in qua salus aeterna consistit) auferre conamini crudeliores profecto ursis et leonibus, qui tantum temporalem vitam auferunt, vos autem et aeternam et spiritualem! Quis temporalia omnia istius florentissimi regni demolitus est, nihi Anglus? videte hoc et confundamini. Nos vero patriam dulcissimam et felicissimam Hispaniam omnibus bonis refertam, vicem Catholicorum dolentes, reliquimus, et eorum clamoribus incitati, qui coelum terramque attingunt, et aures summi Pontificis et regis nostri Philippi pulsantes, misericordia moti ad vos milites, argentum, aurum, et omnia liberali manu tandem mittere decreverunt; non ut erga vos, Hiberni catholici crudelitatem (ut isti fingunt) exerceant sed ut feliciter vos ediaboli faucibus ereptos, et a tirannide liberos ad pristinam vestram ingenuitatem redigant, ut libere possitis fidem catholicam profiteri. Ergo dilectissimi in Cristo postquam jam, quod per tot ante annos desiderio desiderastis precibus et lachrimis efflagitastis et impetrastis, et jamjam summus pontifex vicarius Cristi in terris, vobis imperat, ut arma in defensionem vestrae fidei sumatis, vos omnes moneo, exhortor atque contestor, omnes inquam, ad quos istae literae pervenerint, ut quam citissime in vestra fuerit potestate, ad nos cum amicis et armis conveniatis, qui hoc fecerit, nos paratos inveniet, et arma nostra, et cetera quae possidemus, ipsis communicabimus; qui autem spretis nostris consiliis saluberrimis, in salebra et Anglorum obedientia permanserit, tanquam haereticum et hostem et ecclesiae invisum usque ad mortem persequemur. Signatum Don Ju. de L'Aquila.

Vele meinden dat dit in Engelant een groote beroerte maecken soude, twelcke den tijt leeren sal.

Den viij^en^ Octobris was schoin weder. Den Graef Ernst van Nassau vertooch snachts vuyten Hage om naer Zeelant bij Sijn Ex^cie^ te gaen. Van Oisteynde verstont men dat aldaer de sieckten seer begonnen toe te nemen, omdat tweder begonst nat te werden ende de soldaten armelijck geacccommodeert waren. Desen dach schoten ende triumpheerden die van Oistende seer over de geboorte vanden Dolphijn in Vrankrijck.

Den ix^en^ Octobris was tamelijck weder. 'Tvolck te Cats gedestineert begonst aldaer te vergaederen. Den Graef van Solms halff jalours wesende dat hij met alle dese tochten naer Zeelant niet ontboden en werde, reedt

met den Prins van Portugael naer Alckmaer op de jacht, daerinne sij eenige dagen consumeerden.

De alliantie van Vranckrijck ende Engelant werde in dese tijd noch evenseer gedreven, ende om tstuck te beter te bedecken en vonden de Staten niet goet daertoe gedeputeerden naer Vranckrijck ende Engelant te senden, als te veel bedencken onderworpen wesende, maer gaven last tselve deur de ordinaris agenten voorts te doen beleiden.

In Oistende quamen 25 schepen met amunitie ende andere; veele quamen daeruyt met cleine schade.

Den x[en] Octobris was tamelijck weder. Een cage comende uyt Oisteynde met 24 gequetste ende crancke Franchoisen werde bij eenige chaloupe vanden viant ontrent Blanckeberge genomen, die t'merendeel vande Franchoisen over boort wierpen omdat se seer sieck waren, ende namen de andere gevangen, daeraff sij t'sedert 2 los lieten om t'rantsoen voor de andere te haelen, welcke procedure mettertijt noch wel verbitteringe mocht causseren. Tvolck totten aenslach op de galeijen beschreven tooch van Cats op naer Zeelant.

Den xj[en] Octobris was schoin weder. Den viant nam voor Blanckeberge noch eenige schepen commende van Oisteynde deur de groote calmte, daer den viant tvolck affnam ende liet de schepen drijven. In Zeelant was men zeer doende om den aenslach op de galeijen vanden viant te effectueren. De galeijen daertoe gedestineert werden gereet gemaeckt ende de 700 man geladen in de saloupen om morgen vrouch in den daegeraet t'exploict te doen. Tsavonts ten 8 uyren maeckte den heere van Tijmpel seyl om mette 1700 man nae Casant te gaen, daer hem geseit worde, dat men se soude doen debarqueren tegen de steile strang, maer daer commende vonden de strange heel plat, soe dat se op veel naer aende drochte niet en konden commen, maer most alle t'crijsvolck noch totten midden toe deur twater gaen alleer op lant te commen, in vougen dat heur debarquement duyrde tot bij elff vuyren toe, ende toogen daernaer op tlant van Casant, hielden heur daer stille ende verwachten t'innecommen vande galeijen ende saloupen, sonder dat om haer debarqueren eenich gerucht gemaeckt werde, dan dat vande schantse Lespiue eenige schooten met musquetten ende eenigen oick mette canon gedaen werden. Ende hoewel dit exploict beleit werde bij den capiteyn Legier, die dagelicx voor dit gat op de wacht lach, ende dat elcke galeije noch op hadde een expressen piloot, soe werden se evenwel d'een voor d'ander naer alles aenden peerdemerckt op de gront gevoert, twelcke siende de

sloupen en dorsten oick niet aencommen. Tijmpel bleeff met sijn volck den heelen nacht op tlant sonder vande galeijen yet te vernemen, maer op t'aencommen vanden dach, merckende dat texploict gefailleert was, ging hij naer tschantsken ter hoffstadt, ende daer wat gedaen schermutseren hebbende, leide tvolck weder af, die tdorp ter hoffstadt uytplunderden ende veel huysen branden ende gingen weder naer de scheepen, beginnende naer 8 uyren te embarqueren ende over 10 uyren alles tschepe wesende, quam ontrent 200 man vanden viant op t'eylant, maer de anderen voeren aff, ende alsoe failleerde desen aenslach deur de beestelijckheyt ende onverstant vande piloten, die het diep niet en wisten te cavelen, te min excusabel dat se daer gestadelijck op de wacht leggende t'diep wel behoirden te weten ende seeckerlijck te kennen. Binnen Oistende quamen desen avont 16 schepen met geschut ende rijs geladen, daeraf mer j schip met rijs verongeluckt werde.

Den xij^en^ Octobris was schoin weder. De Staten cregen verscheyden advertissementen dat den viant op zee uyte haringbuissen nam niet alleen den stiermannen als te voren, maer oick verscheyden scheepgesellen, ende dat se den stierman voort rantsoen hielden ende de scheepgesellen over boort ende op de galeijen wierpen, waerinne zij seer becommert waren ende sochten middelen om des te mogen wreecken, daertoe veele voorsloegen eenige invallen te doen op landen die geen contributie en geven ende daer gevangen te becommen, ende die mede op de galeijen te werpen, tot dat se heur bootsvolck daeraf toogen [1].

Den xiij^en^ Octobris was schoin weder. Den viant begonst vast meer ende meer te approcheren vande oostsijde op Oosteynde ende scheen te willen commen naer de geule om die te sluyten, waerom de heere Vere snachts een deel volcxs over de geule wierp aenden suytoosthouck, ende dede een halve mane opwerpen volgende de beraminge bij Andries de Roy gedaen, om daer te logeren, tgeschut te planten ende des viants naerder comtste te beletten. Mits de groote calmte vant weder waren 2 galeijen uyt Sluys geloopen naer Oisteynde, om aldaer eenige schade in de schepen te doen, dan werden bij twee vande onsen soe seer vervolcht, dat se voorbij

[1] »Die van d'Admiraliteyt van Duynkerke,» schreef de Sailly den 13den October uit Calais aan de Staten Generaal, »doen haer scepen wederomme accomoderen om haer in zee te begeven. Ende alzoo zij het volck overboort hebben geworpen meenende daerdeur ons gemeente tot een oproer te brengen, nu siende datter niet af en compt, nemen een andere resolutie seggende dat de dooden haast vergeten zijn, ende daromme willen alle de menschen die zij zullen vangen d'oogen uytsteken.» (Lias loopende 1602).

mosten loopen ende hooch see maken, tot dat se heimelijck weder naer Sluys keerden sonder yet uyt te rechten.

Den xiiij^en^ was schoin weder. Sijn Ex^cie^ hadde aenden heere Vere geschreven, dat hij goet vont alle tgarnisoen van Oisteynde te veranderen, dewijle hij nu in Zeelant tvolck bijeen hadde, om soe versch crijsvolck in de stadt te hebben, maer Vere hadde daerop geantwoort, dat de stadt daermede niet en was te houden, dat hij noch volcxs genoech in de stadt hadde, maer dat men soude moeten voornemen een degelijcke diversie, ofte de Staten souden de stadt noch voor den winter voorseecker verliesen. De Staten dit horende, ende siende dat den aenslach op de galeijen dus lelijcken gefailleert was, ende dat men evenwel eenige diversie moste voornemen, hebben met Sijn Ex^cie^ lange deliberatie hierop gehouden ende gelijckelijck geacht, dat men wat groots most voornemen, ofte dat men geen vrucht daeraf en soude trecken, ende daertoe werde best ende geradentste gevonden de stadt van Shertogenbosch aen te tasten, ende omdat men vreesde dat den Ertshertoge schielijck met menichte van ruyteren daertegen yet soude doen, werde noodich geacht eerst te devaliseren waer mogelijck de gemutineerde ruyteren van Weert, ofte ten minsten asseurantie van heur te trecken, dat zij tegen de Staten niet en souden dienen, eer sij betaelt waeren, waerom geresolveert worde dat Sijn Ex^cie^ terstont bijeen soude beschrijven 75 vendelen knechten te voet, ende alle de 35 vanen ruyteren ende de rendevous ter bequaemtster plaetse leggen om metten eersten met eenich geschut te marcheren naer Weert, de plaetse aen te tasten ende heur soe met gewelt totte asseurantie ofte dvoors. devalisatie te brengen.

Desen volgende begonst men terstont ordre te stellen om aen te nemen 500 wagens ende 300 treckpeerden, ende om tgeschut ende amunitie bijeen te brengen. Men sont oick vuyt de patenten aen tcrijsvolck, daeraf men de Brabantse 12 vanen ruyteren met 7 vendelen van tregement vande Walen, seven van tcommandement van Dort, 6 van Frederick van Dorp ende 4 Engelse vendelen nyeu gecommen, laste tegen den xxij^en^ te commen in de Langestrate, denwelcken ten selven daege tot Geertruydenberge amunitie uytgedeylt soude werden. Hij beschreeff noch 9 vendelen Franchoisen, 8 van Graeff Ernst, 3 vande garden ende 7 van tcommandement vanden Heere van Kessel te commen tot Heusden tegen den xxiij^en^, ende last dat de 21 vanen ruyteren van Nijmmegen, Overquartier ende Overrijn met de 15 vendelen Vriesen ende 7 vendelen Schotten den xxv^en^ souden de Mase passeren te Ravesteyn ende aende Voorne, ende daer mede amu-

nitie souden ontfangen omme te commen op de heide onder tbeleit van Graef Lodewijck op sulken plaetse als hij ordonneren soude. Ende omdat beraemt worde met eenen een intocht in Brabant te doen, dede hij gereet maecken 36 querenmoelens met wannen, vlegelen, backers ende andere personen tot sulcken tocht noodich. Hij beschreef mede alle de officiers vanden leger ende om te lichten geschut, amunitie ende andere instrumenten noodich. Binnen Oistende was een heeten alarme om 7 ruyteren die te peert metten laegen water deur de westgeule quamen rijden.

Desen dach werde in den Haege in Hollant bij laste vande Staten Generael geviert ende geluyt over de gemeine blijschap, dat in Vranckrijck een Dolphijn geboren was, hoewel veelen meynden dat sijn geboorte veel beroerten ende bloetstortingen soude causeren, omdat de vaeder apparentelijck in sijn onderjaericheyt soude sterven, ende dan de regieringe wederom vallen aen een reine mere Italiane, ende van denselven huyse als de laest overleden.

Den xv^{en} Octobris was schoin weder. Sijn Ex^{cie} laste dat men de amunitie ende geschut dat ten eersten naer Weert mede gaen soude, te weten 10 halve canons ende 5 veltstucken soude beginnen te laden om tot Heusden te wesen tegen den xxiij^{en}, maer dat t'resterende geschut ende amunitie eerst daer wesen ofte commen soude den xxix^{en}. Naer dese last ende resolutie scheiden de Staten Generael wederom uyt Zeelant, werdende bij velen vermoet dat zij siende dat de Zeeuwen niet extraordinaris en wilden geven, liever trachten wilden yet voor te nemen ten dienste vande provincien, die tgelt souden geven, als van Zeelant, ende dat men daerom op den Bosch wat wilde trachten te doen. Voor Oisteynde overviel den viant snachts de werckers vande begonnen halve mane, dreef se daer vuyt, ende sloech eenigen doot, maer en dorst die selffs niet innehouden, omdat van t'Spaens ende Pieckels bolwerck so geweldich op hem geschoten werde, dat hijt daer niet houden en conde. In stadt quamen negen scheepen met vivres ende voorraet. Alle dese daegen door schoot den viant seer op de stadt in ruine met gloeijende cogels ende met mortieren, quetsende ende dodende veele menschen, daertegen die van binnen weder veel schooten.

Den xvj^{en} was tamelijck weder. De Staten Generael quamen wederom in den Hage om daer ordre te helpen stellen op tbeleg voors.

Die van Oisteynde deden de halve mane over de Geule wederom saiseren ende voorts daeraen wercken. In stadt quamen noch 10 schepen met alderhande behouften.

Den xvij^en Octobris was schoin cout weder. Den viant commende ontrent dese tijt tot Rosendael, ende vindende dat daer eenigen rijs geladen werde om naer Oisteynde te voeren, hebben de schepen met rijs in brant gesteecken ende oick veel huysen daer gebrant. Desen nacht overviel den viant twedemael de halve mane voor Oisteynde over de oostgeule begonnen, dreeff wederom de werckers wech ende sloech eenigen doot ende scheen d'selve te willen behouden.

Den xviij^en Octobris was schoin weder. Die van Oisteynde vielen wederom met gewelt op de voors. halve mane, namen die weder inne ende sloegen daer wel hondert vanden viant doot, ende onder anderen een van qualiteyt, ende besetten d'selve starcker als te voren. Anders approcheerde den viant noch aende oostsijde ende maeckte een groot vlot van rijs, twelcke hij dapper in een dede sluyten ende met anckers hechten, ende daerop stellen 40 gabions de front ende 4 dick, alsof hij daeraf een batterie hadde willen maecken om geschut te planten ende te beletten de incomtste langes die geule.

Den xix^en Octobris was regenich weder. Terijsvolck begonst van alle canten te commen naer de gedestineerde plaetsen. Men scheepte vast de amunitie, ende omdat men niet halve canons genouch en hadde in t'magasijn, dede Sijn Ex^cie uyten Haege naer Dordrecht brengen 4 halve canons nieu gegoten ende hem selfs toecoemende, om op den tocht mede te nemen.

Den xx^en Octobris was tamelijck weder. Terijsvolck quam van alle canten vast aen ende Sijn Ex^cie quam selfs tot Dordrecht om voorts naer Heusden te gaen.

Den xxj^en Octobris was tamelijck weder. Sijn Ex^cie lach tot Dordrecht stille om te wachten naer terijsvolck. Tot Oistende liepen veele schepen uyt, daerop seer geschoten werde.

De Palsgravinne, suster van Sijn Ex^cie was als vooren geseyt is wederom bevallen van eenen jongen soin, daerom den Palsgraef hadde laten bidden de Staten Generael ende Sijn Ex^cie om denselven soin te heffen ende als getuygen over sijn doop te staen. Sijn Ex^cie hadde in deliberatie geleit om derwerts te senden sijn broeder Graef Hendrick, maer overleggende dat d'selve met een eerlijcke treyn soude moeten gaen, ende dat d'selve seer veel costen soude, veranderde van opinie ende besloot van sijnent wegen te senden den Heere van Sonsfelt. De Staten Generael hadden eerst doen versoecken den Heere van Brederode ende naer den Heere van Schaegen om van heuren twegen daer te gaen, maer soe die beyde heur seer excuseerden, beschreven zij daertoe Graef Hendrick van Nassou, den-

selven committerende neffens Alberda om over den doop van tvoors. kint van heuren twegen te staen, waerop Graef Hendrick desen avont in den Haege quam, niet onweigerich totte commissie om sijn ohem Graef Johan ende sijn susters te besoecken, te meer soe de costen van dien bij den Staten gedraegen souden werden. Hij werde terstont bij de Staten Generael verwellecomt, ende men stelde ordre om hem metten eersten te doen vertrecken. Ende soe ontrent dese tijt mede in den Hage quam de Heere Johan van Santen om sijn perticuliere affairen, werde die mede tot dese legatie gecommitteert ende de Staten deden heur geven een lijfrenthebrieff ten lijve vanden jongen heere van 15ᶜ ℒ tsiaers, met een carcant voor de Palsgravinne, ende deden tot reysgelt tellen aende gesanten 10ᵐ ℒ, ende hoewel heur een commis mede gegeven was, wilden Santen ende Alberda de penningen selfs manieren ende namen elcx in handen 5ᵐ ℒ ende vertogen tsamen omtrent den xxvjᵉⁿ deser [1].

In den Haege waren nu eenigen tijt lang geweest den Heer van Soppenbrouck ende den Kelner van Reckelijchuysen, gesanten van Cuelen, om te clagen over de foulen van heur landen ende perticulierlijck metten Graef van Solms af te handelen nopende sijn pretensie op die landen vuytte successie van Meurs, daertoe van beyden sijden als middelaers versocht waren Oldenbarnevelt ende Aertssen, die gaerne gesien hadden dattet different met 75ᵐ ℒ hadde gevideert geweest.

Den xxijᵉⁿ Octobris was schoin weder. Sijn Exᶜⁱᵉ voer naer Gorichem, daer bij hem quam den Graef van Solms. Den Graef van Hohenloe, onbeschreven ende onwetende van desen tocht ging naer den Haege om sijn particuliere affaire, niet wel tevreden, dat men hem aldus vergat. Tvolck quam veel tot Gorichem ende tot Geertruydenberghe. Uyt Oistende liepen veel schepen daer niet naer geschoten en werde.

Omtrent dese tijt was dachvaert ofte vergaderinge vande Staten van Hollant op t'rapport van Zeelant, mitsgaders op de middelen ende consenten.

Den xxiijᵉⁿ Octobris was schoin weder met tamelicken wint uyten zuytwesten. Sijn Exᶜⁱᵉ dede tot Gorinchem monsteren alle de wagens ende treckpeerden. Daerentusschen quam noch eenich crijsvolck in schepen

---

[1] Deze legatie moest, behalve tot het bijwonen der doopplegtigheden en het overreiken van de pillegift, voornamelijk dienen om de Duitsche vorsten te bewegen tot het verleenen van onderstand en medewerking in den oorlog, zoo als blijkt uit de instructie, aan de gezanten medegegeven. (Zie Bijlage II).

aen, die alles optogen naer Heusden. Hier creegh hij tijdinge dat de ruyteren van Weert op 200 naer alles vertogen waren, so sommigen seiden op executie, ende soe anderen meynden om naer Bruessel te gaen ende dat se ontboden werden, doch evenwel tooch hij naernoen naer Heusden mettet volck dat daer bij de hant was, ende of wel hij 11 ponten bestelt hadde om wagens over te voeren, soe geschiede nochtans dat met sulcken incommoditeyt om de stercken contrarien wint, dat dien avont seer weinich wagens konden overcommen, te meer soe tweder op den avont veranderde ende seer regenich ende buych werde.

Den xxiiij^en^ Octobris was seer regenich weder. Sijn Ex^cie^ lach tot Heusden stille ende laste dat de regimenten, die in de Langestraet vergaderen, souden commen logeren tot Capelle, ende dat de ruyteren wat hooger aen souden commen. De wagenen gedestineert om mede te gaen ende de amunitie te voeren en konden noch niet alles tot Worcum overcommen, daerom Sijn Ex^cie^ wat quaelick was. Anders hoorde hij noch dat de ruyteren van Weert meest uyt waren.

Desen dach quam den Raet van State collegialiter in de vergaderinge vande Staten Generael, aldaer doende de petitie voor den toecoemende jare, ende proponerende dat tijt worde om te letten op de defentie voor den toecommende jare; dat se daerop naer communicatie met Sijn Ex^cie^ ende Graef Willem de Staten bedancken vande consenten ende goeden ijver van desen jare, daerdeur Berck is verovert, alle de Overrijnse landen van vrese verlicht ende de reviere vanden Rijn geopent voor de traffycque tot vercortinge van des viants gemeinde verbot van licenten, ende oick Oisteynde nu in de vierde maent tegen soe grooten gewelt beschermt, doch met seer groote costen van nieu gelicht volck ende alderhande behouften ende necessiteyten, daermede alle de consenten t'over sijn geconsumeert gewerden, soe dat de gebreckige provincien de restanten van dien notelijck sullen moeten dragen ende voldoen om alle inconvenienten te schouwen. Ende naerdien den viant schijnt voor Oisteynde te willen opiniatreren in meyninge de plaetse te water geblocqueert te laeten ende met geschut de zeewercken ende reparatie van fortificatien te beletten, ende dan metten eersten saisoen de plaetse alsoe gematteert wesende aen te tasten, daerdeur die ten lesten in pericule souden konnen commen, ende elcx genouch weet wattet voor den viant soude importeren de provincie van Vlaenderen vanden oirloge te bevrijden ende hemselven te verstercken van soe goeden zeehaven als Oisteynde is; dat oick de experientie leert dat de defensive costelijcker is als de offensive, sonderlings

van een plaetse die soe veel behouft ende daert tot soe groete costen moet gebracht werden, soe sal nodich sijn voor het toecoemende jaer een machtiger leger te velde te brengen om de frontieren wel beset wesende den viant met gewelt van daer te doen gaen, ende voorts sulcke ordre te stellen op de defentie vande landen, dat mogen belet werden des viants wrede proceduren desen jare tegen de arme visschers voorgenomen, daertoe seer merckelijcke costen van noode sullen wesen. Dat se daerom alsnoch willen innewilligen den staet van oirloge over 2 jaren aende provincien overgesonden, bedragende namentlijck over Gelderlant, Hollandt, Zeelant, Utrecht, Vrieslant, Overijssel, Groeningen ende Omlanden, ter somme van 481^{m} £ ter maent, ende de compagnien te doen houden tottet volle getal van hoofden in denselven staet gebracht. Dat over d'selve 7 provincien voor de eerste acht maenden noch werde geconsenteert 10^{cm} £ tot betaelinge vande 13 compagnien van St. Andries ende Crevecueur, de vj compagnien Engelschen nyeu gemaeckt ende tgeene noch resteren mach vande 3^{m} Engelschen binnen Oisteynde gesonden ende vande behouften die Oisteynde noch sal van doen hebben, ende uyte reste te lichten ruyteren ende knechten tot versterckinge van een veltleger, om daermede ende mettet secours van anderen verwacht, Oisteynde te beschermen ende den viant in confusie te brengen. Noch over Hollant, Zeelant, Utrecht, Vrieslant, Groeningen ende Omlanden eens in tjaer 600^{m} £ totte coste van tveltleger te furneren binnen de maenden April, May, Junius, Julius, Augustus ende Septembris. Noch over d'selve provincien totte fortificatien 300^{m} £ opte brengen als vooren. Dat de consenten niet gediverteert en werden tot andere fynen. Dat die van Gelderlandt ende Overijssel met Rijnberck nu heel gevrijt wesende, een redelijcke quote willen maecken, als Gelderlandt tegen ses ten hondert ende Overijssel tegen 4 ten hondert, tegens de andere vijff provincien, ende middelertijt tegen de penningen van tveltleger ende fortificatien, ende dat se in de staet van oirloge min als andere beswaert zijn, eens in tjaer opbrengen 290^{m} £ op Gelderlant ende op Overijssel 116^{m} £ op de termijnen als boven. Dat de Staten de quote van Lingen willen maecken op 3300 £ ter maent, ende van Drente op 8^{m} £ ter maent, ende daerenboven een goede quote tegens de voors. versochte extraordinaris consenten op deselve terminen. Dat se over alle de provincien willen consenteren 4 st. op elcke tonne biers ten tappe te slijten ende 20 st. op elck vat souts om te vervallen t'remboursement van Engelant, supplerende dat daeraen te cort mach commen. Dat de Staten willen ordre stellen totte

lossinge van 648600 £ bij den ontfanger generael op interest gelicht tot vervallinge vande extraordinaris lasten, alsoe geen apparentie en is, dat die gelost sullen konnen werden uyte voorgaende consenten. Item te adviseren of niet nodich en is den Raet van State te auctoriseren om bij noot de landen te mogen beswaren met 100ᵐ £ eens in t' jaer. Dat se willen continueren de imposten, contributien ende verdingen vande landen van Brabant, Vlaenderen, Overquartier van Gelder, Luxemburch, Namen ende de landen van Overmase ende andere onder den viant leggende met last die te moegen vermeerderen ofte so se afgedaen ofte t'onbruyck gemaeckt werden, souden de Staten andere equipollente (equivalente) middelen moeten vinden. Dat se willen continueren ten generalen impost opt sout tot laste vanden panneman ende het pasportgelt, ende dattet egalijck in de beurse vande Generaliteyt mach commen. Dat se willen continueren de convoyen ende licenten totten oirloge te water ende letten om te subvenieren tverloop ende tachterheyt vande Almiraliteyten om te prevenieren alle muterie ende verloop van bootsvolck naer den viant, ende sulcx mede willen consenteren tot heur subsidie 900ᵐ £ eens, gelijck dit jaer gedaen is. Dat de voet vande gemeene middelen in Hollant ende Zeelant gepractiseert, de bequaemste ende egaelste is, ende dat daerom alle de andere provincien die oick behoiren aen te nemen om malcanderen egalijck te helpen. Dat elcke provincie sijn consenten wilt innebrengen ten langsten voor t'uytgaen November om beter den tijt te mogen waernemen om den viant te provenieren ende bij faulte van dien geen verachteringe te lijden. De gedeputeerden in Staten Generael sonden dese propositie op den xxviijᵉⁿ Octobris aen alle de provincien, versouckende dat elcx metten eersten daerop punctuelijck wilde resolveren ende heur gedeputeerden in Staten Generael tottet dragen vande consenten lasten, ten langsten tegen t'eynde vande maent November, dewijle d'selve sulcx was dat sonder dien de landen niet en conden beschermt werden. Somma bedragen alle dese petitien sonder de middelen ende contributien van Brabant, Vlaenderen, Overquartier ende anderen, item sonder den impost op tsout, pasporten sonder de convoyen ende licenten ter somme van 9822ᵐ ende 2ᶜ £ [1].

[1] Als een bewijs, dat de jaarlijksche uitgaven van den Staat binnen vier jaren tijds met ruim zeven millioen waren vermeerderd, moge de volgende opgave dienen, die op het Rijksarchief berust:

MEMORIE *vande lasten, die bij de Vereenichde Nederlanden alsnu meer gedragen moeten wordden als voor den jaere* xcviij.

In den eersten moeten zij zelffs betalen de vijff duysent soldaten te voet, ende duysent ruyteren, die Hare Maᵗ van Engelant volgende den tractate vanden jaere LXXXV belooft hadde te onderhouden, waervan de lasten bedragen int jaer omtrent . ixᶜᵐ £.

Den xxv^{en} Octobris was regenich weder. Snachts stormdet seer. Sijn Ex^{cie} lach noch all stille, wachtende op tgeschut ende wagens die seer laet bij quaemen, ende doen laste Sijn Ex^{cie} te lande te doen de 10 halve canons ende te laden scharpen ende amunitie om 2^{m} schooten te schieten. Hij laste mede te laden op de wagens daertoe gemaeckt 10 aacken met 10 dubble brugstucken daertoe behorende om in t'marcheren altoes te mogen passeren een water van 120 voeten; laste mede alle de bagagie te laden ende gereet te houden om morgen vrouch te marcheren, dede daerom de 12 vanen ruyteren commen te Waelwijck ende de regimenten vuyte Langestraet metten Heere van Tijmpel te Cuyck, ende gaf alle nodige ordre om morgen te mogen vertrecken. Den Secretaris vande Staten van Hollant Coenraet de Rechtere sterff van sieckte, die nu lange ende van tbegin deser troublen af denselven Staten gedient hadde.

TOCHT NAER WEERT.

Den xxvj^{en} Octobris was windich weder. Sijn Ex^{cie} toogh vrouch vuyt Heusden ende dede tgeschut mette amunitie op wagens geladen volgen,

---

Hebben moeten lichten een Regiment Francoisen van vijfthien vendelen dewelcke mitten officiers int jaer costen omtrent	iij^{cm} £.
Item een Regiment Duytschen van twaelff vendelen, costen int jaer omtrent . .	ij^{c}lx^{m} £.
Een Regiment Walen van thien vendelen die costen int jaer omtrent	ij^{c}xxx^{m} £.
Item vijffhondert Switsers, costen int jaer omtrent	lxxx^{m} £.
Item ter oorsaecke vande overcompste der galeijen heeft men eerst eenige schepen van oorloge, ende daertoe noch zes galeijen ende eenige fregaten ende jachten meer in dienst moeten nemen als te vooren, waervan de costen bedragen meer als te vooren int jaer omtrent	iiij^{cm} £.
Behalven dat deur de Interdictie vande commertien ende traficquen zoo op vijanden lande ende de rijcken van Spaignen het inkomen vande convoyen ende licenten over alle de Vereenichde landen int jaer vermindert is omtrent	ix^{cm} £.
Aende Co^{e} Ma^{t} van Engelant is jaerlicx belooft in minderinge van haer schult. .	iij^{cm} £.
Ter oorsaecke van het beleg ende voor de conservatie vande stadt van Oostende hebben de landen in desen jaere aende selve stadt aen extraordinaris costen ende lasten gedragen meer als	v^{cm} £.
Item geduyrende het beleg sal noch daeraen extraordinaris te coste geleyt moeten wordden ter maent omtrent.	ij^{cm} £.
Item tot een goet exploict van oorloge wesende soo sensibel dat den vijant mach wordden gediverteert zonde wel noodich wesen voor extraordinaris lasten ende costen die somme van omtrent	ix^{cm} £.

ende commende op de heide bij Druynen quamen daer bij hem de ruyteren ende regementen vande Langestraet, soe verre dat hij 33 vendelen voetknechten bijeen hadde, te weten de vendelen vande garde, Graef van Hohenloe, Graef van Solms, Tijmpel ende Wingaerden, vande Duytsen, van Graef Ernst de nieu compagnie, Christiaen Jhon, Hans Sax, Jurich Weckerlee, B. van Eussum, Borck, Huseman ende Crimnits, vande Franchoysen van Chastillon, Formentiere, du Fort, Dussau du Buisson, Dommarville, Brusse, Bethune ende Chalandre, over dwelcken den capiteyn Dussau als outste capiteyn commandeerde, vande Zeeuwen den Colonnel Dorp, Bievry, Verhorst, Jan Cardon, Pottere ende Le ducq, vande Engelsen van Calistenes, Brouck, Willem Craft, Coccaine, Willem Rijder, vanden Colonnel Dorth, Berendrecht, Aert Sloeth, Dirck van Brakel, Bont, Garbrant Sas ende Heeckeren, vanden heere van Kessel, Marlijn, Steenhuysen, Keerweer, D. de Jong, Ruys ende Bronckhorst, vanden heere van Marquette, Novelle, Pomarede, Leest, Havrincourt, Gilson ende Calvaert ende 12 vanen ruyteren van Risoir, Merwe ende Herauguier, van du Bois, vander Wel, Wagemans ende Brouchem, van Marcel Bax, Paul Bax ende la Sale, van Stakenbouck ende Tijmpel, dwelcke hij in ordre stelde, doende vooraen gaen 6 vanen ruyteren mette regementen vande garde, Franchoisen, Engelsen, Zeeuwen ende van Dort, daernaer de wagenen met bagagie, dan tgeschut, de aaken vande scheepbrug met alle de wagenen van amunitie, ende daernaer de andere regementen mette resterende ruyteren. In dese ordre togen sij de heide langes tusschen Donck ende Drunen heen, deur Cromvoort tot aen Vucht, daer sij wederom opsloegen den wech naer de ruine, passeerden daer de brug, lieten Esch op de sijde leggen ende togen soe op Boxtel, daer se dien nacht quamen logeren. Op thuys te Boxtel lagen 35 soldaten van hopman Versterre, die accordeerden terstont af te trecken ende werden geordonneert daerop te gaen 30 soldaten vanden heere van Loockeren te dien eynde uyt Heusden met gecommen. Onderwege in t'marcheren gaven de wagens totte scheepbrug gemaeckt een seer groot belet, omdat se breet waeren ende onbequaemelijck voortgingen, daerdeur tgeschut ende amunitie seer laet in tquartier quamen ende de arrieregarde noch veel later. Tot Boxtel verstont Sijn Ex[cie] noch dat de ruyteren van Weert noch niet weder ingecommen en waren, daerom hij van advyse was den aenslach op Weert te verlaeten ende regelrecht naer den Bosch te gaen, maer leggende de saecke in deliberatie met den Graef van Solms, Tijmpel, Sidnisky, du Bois ende anderen werden gepondereert, dat den aenslach op

Weert een resolutie vande Staten was, ende of wel Sijn Ex^{cie} achte ondienstelijck yet op Weert te doen als de ruyteren daer niet wesen en souden, omdat de plaetse te nemen die nyet houbaer en was ende tvoetvolck te vermeesteren meerder dienst voor den Hertoge soude wesen als voor dese landen, soe werde nochtans bij de andere alles gestemt dat men voorts vaeren soude, omdat se heur persuadeerden dat de ruyteren weder inne souden commen ende heur vrouwen ende bagagie alsoe niet en souden verlaten ofte ten minsten dat men aentastende de plaetse soude konnen trecken giselaers ende verseeckertheyt dat se in eenigen tijt tegen de Staten niet dienen en souden, waermede Sijn Ex^{cie} hem te meer conformeerde, omdat hij wiste dat alle saecken tottet beleg vanden Bosch noch nyet gereet en waeren ende stelde daerom ordre om morgen voorts te trecken naer Eyndhoven. Hij ontfing tsavonts brieven van Graef Willem ende Lodewich, dat hij was commen logeren te Schijndel, dien hij liet weten dat hij hen op morgen op de heide bij Woensel verwachten soude, om alsoe bijeen te commen, ende omdat hij sach de incommoditeyt van over te brengen de aken ende scheepsbrug, last hij dselve te lossen op thuys te Boxtel ende daer tot sijn wedercomtste te laten. Hij beschreef van hier de officieren van tlant van Oosterwijck, vande Kempen ende vande Peel om op morgen tot Eyndhoven bij hem te commen ende te helpen maecken een repartitie om hem te furneren een quantiteyt van broot ende bier in minderinge van heur contributien.

Den xxvij^{en} Octobris was schoin weder. Sijn Ex^{cie} begonst vrouch te vertrecken gaende voor 8 vanen ruyteren ende daernaer de garde, Duytsen, Walen ende Kessel, dien volchden tgeschut ende alle de carroye, ende werden besloeten bij de andere regementen ende ruyteren, nam alsoe den wech langes Lijnde ende van daer over de heide recht uyt naer Eyndhoven. Onderwege quamen bij hem den Heere van Oirschot ende verscheiden andere edeluyden, ende gecommen wesende bij Woensel, vont aldaer Graef Willem ende Graef Lodewijck met 21 vanen ruyteren, te weeten van hem, Graef Lodewich, sijn Ex^{cie} ende Panier, vanden Drost van Zallant, Ripperda, Hasse-brun ende Smeltsing, van Clout, Edmonde ende Artur, van Rijhoven, Hohenloe ende Graef Hendrick, van Balen, Vere ende Cicil, van Graef Frederick van Solms, Graef George van Solms ende Jan Bax ende 15 vendelen Vriesche voetknechten, van hem, Gerrit de Jonge, Taco Hettinga, Fr. Camminga, Renick Hettinga, Salency, Deckema, Herema, Jan van Nijl, Sidenisky, Graef Lodwich, Arnsma ende Ripperda ende 7 vendelen Schotten van Edmonde, Daniel Mackaigne, Balfour, Archibalt Ariskijn, Arnout

Couts, Jhon Cair ende Jhon Hamilthon, die heur doen bij den leger vonden. Hij sprack lang mette Graeven Willem ende Lodewijck, ende beraetslaechde noch met heur ende trocken ten laesten tot Eyndhoven in, om daer te logeren. Hij ging selfs met eenige regimenten ende ruyteren logeren te Eyndhoven, tgeschut ende carroye sondt hij naer Straten deur de stadt. Graef Willem met de Vriesen, Schotten ende 11 vanen ruyteren ging logeren te Geldorp, de regementen vande Duytsen, Walen ende Kessel gingen logeren te Straten ende Tongelre, ende de reste bleef alles logeren te Woensel, Gistel ende Strijpt. De daegen waeren cort, ende mits de halte op de heide gevallen, quam de arrieregarde heel laet in tquartier. Op thuys te Eyndhoven lagen 30 soldaten van capiteyn Versterre, die toogen af ende Sijn Ex[cie] liet het huys in handen vanden rentmeester ende onbeset, omdattet den Prince van Orangien toequam, aen denwelcke hij daeraf schreef, begerende dat hij thuys wilde doen neutrael houden. De officiers van Oosterwijck, Kempen ende Peel quamen bij hem, dien hij beval uyten heuren naer rate elcx te furneren in minderinge vande contributie bier ende broot voor sijn leger. Anders ontfing Sijn Ex[cie] daer tijdinge vande gemutineerde ruyteren, die op executie geweest waeren, dat den Ertshertoge heur hadde doen presenteren de stadt van Diest tot dat se betaelt soude wesen, dat se op twederkeeren naer Weert waren, maer dat men niet en wiste ofse daer binnen gaen souden ofte niet. Snachts schreef Sijn Ex[cie] aen die van Weert, dat hij een seecker voyagie voor handen hadde ende daerom weten wilde hoe hij met heur stont ende of se heur tegen hem neutrael souden willen houden ofte niet, tot dat se betaelt waren, ende dat se hem daerop wilden antwoorden.

Den xxviij[en] Octobris vrouch was schoin weder. Sijn Ex[cie] marcheerde vrouch metten leger naer Weert, hebbende totte avantgarde 14 vanen ruyteren mette regimenten vande garde, Schotten ende Vriesen, daerover Graef Willem commandeerde, waernae de carroye volchde vande selve regimenten; de bataille was vande regimenten van Dort, de Franchoisen ende Engelschen met 6 vanen ruyteren, daerover de Graef van Solms commandeerde met last bij tgeschut ende amunitie te blijven, dwelcke hem volchde, ende daernaer quam Graef Ernst met de arrieregarde. Alle die tsavonts deur Eynhoven nyet gepasseert en waeren, mosten desen dach daer deur, omdat de beste brug over de Dommele daer was ende togen soe alles deur Straten, de rechte heide heen naer Hees, maer buyten Hees commende nam de avantgarde den wech naer Cranendonck ende soe naer Marhees, maer de bataille ende arrieregarde tooch recht op Marhees aen,

ende van daer tooch theele leger deur t'Weertse bosch ende quam op naernoen voor Weert, daer sijn Ex^cie een brief van die van Weert ontfing, houdende dat de ruyteren die t'meestedeel van heur republycque waeren uyte stadt waren, dat se daerom op sijn brieven niet en konden antwoorden, maer versochten tijt ende vrij geleide om aende ruyteren te mogen senden. Sijn Ex^cie consenteerde heur bij brieven dit geleide tot op morgen vrouch ten 8 vuyren ende tooch daernae met alle den leger af naer Neerweert, daer hij weder heel laet in tquartier quam. Soe haest sijn leger begonst omtrent Weert te commen, vielen de gemutineerden uyt ende branden de voorstadt met veele vande meeste huysen af om te beletten, dat men daer niet en quame logeren. Den Graef van Solms die te voren mede van advys was geweest, dat men hier commen soude, siende dit branden ende de schaden die sijn onderdanen nu scheuen te moeten lijden, was daerinne seer ontstelt, ende hadde nu gaerne wel anders geadviseert, maer was te laet. Eenige wagenen vanden hindertocht hebbende gefailleert den wech naer Neerweert, waren gevaren tot Weert toe, eer se wisten, waer se waren ende werden daer gepilleert.

Snachts creegh Sijn Ex^cie tijdinge dat de ruyteren naer Stocken ende te lande van Luyck ingereden waren, dat se gisteren voor de stadt ende eenigen daer in waeren geweest, maer terstont weder vertogen waren, latende ontrent 170 peerden in stadt.

Den xxix^en Octobris was betrocken weder. Sijn Ex^cie lach tot Neerweert stille ende sont vrouch aende stadt om antwoort, daerop sij lieten weten, dat se noch geen bescheit vande ruyteren en hadden ontfangen ende daerom noch niet antwoorden en konden. De soldaten vanden leger liepen seer stroopen, vele tot dicht onder Weert die de gemutineerden alles dootsloegen. Anders lach thele leger in de huysen behoirende onder Neerweert, twelcke een groot dorp is, daer seer veele oude menschen waren van ontrent over de 100 jaren, bethoinende de gesontheyt vanden aert, hoewel zij meest half beroockt waren. De boeren vande Peel ende Kempen begonnen hier eenich bier ende broot te brengen. Nu men tot hier was gecommen ende sach dat de ruyteren in Weert niet en waeren, leide Sijn Ex^cie wederom in deliberatie oft geraden waren de plaetse aen te tasten, dewijle hij achte dat tselve tot grooter dienste vanden Ertshertoge als dese landen soude strecken, mits hij daerbij ontheft soude werden vande betalinge van een groote somme gelts, omdat dese gemutineerden te samen bij afreeckeninge suyvers bevonden was te commen over de 500^m croonen, behalven dat men noch 5 ofte 6 daegen tot tforceeren van dese plaetse

soude moeten doen, ende soe veel daegen in desen laten saisoen verliesen. D'anderen die te vooren tot Boxtel van advise waren, dat men voorts trecken soude, verstonden nu alles dat hier niet meer te doen en was, ende dat ondienstelijck ware dese plaetse aen te tasten al en konde men oick van heur geen asseurantie van niet te dienen trecken. Selfs verthoint sijnde dat men tvoetvolck alles soude konnen gevangen nemen ende houden tegen de lantsaten, die op te galeijen sitten en konden des noch niet smaken ofte dienstelijck achten, maer verstonden dat men om tijt te winnen terstont affkeeren ende naer den Bosch gaen soude. Sijn Ex^cie^ schreef naernoen noch aen die van Weert, dat hij versocht heur antwoort op sijne brieven ende vermaende heur dat se onder gesochte dilayen met hem niet en wilde spotten, maer heur meyninge verclaren ende bedencken dat hij hier gecommen was met sulcken apparaet, dat hij macht ende middel hadde om heur te forceren, de stadt af te nemen ende heur van heur betalinge te frusteren. Hierop schreven sij dat se niet gewoen en waeren te spotten metten geenen die anders meriteerden, dat se in dienste van hem niet en waeren, ende daerom niet verclaren en conden van dienste ofte geen te doen, dat heur betaelinge gereet was, dat se die verwachten ende hebben wilden ende desen plaetse souden beschermen in spijt van alle degeenen die heur des souden willen beletten ende lasten den trompetten niet weer te commen, seggende dat se anders niet antwoorden en konden. Hierdeur sach men wel dat men geen asseurantie van heur trecken en konde, ende evenwel en vont men niet geraden heur met gewelt aen te tasten ende totte asseurantie te dwingen, daerom vele meinden, dat men met veel te slechten ofte onversichtigen opset tot hier gecommen was, ende Sijn Ex^cie^ scheen seer ontset te wesen, dat hij van Boxtel af niet weder gekeert en was. Snachts dede men de wachten alomme dapper besetten ende men verstont naer dat de ruyteren van Weert met 7 vanen vande andere ruyteren den selven nacht tot Brey hadde gelegen. Den viant voor Oistende metten hoogen water verlopen hebbende veel van sijne approchen, vielen die vande stadt daerin, vonden veel sacken met sants, die se uytschudden ende in stadt brachten.

Den xxx^en^ Octobris regent smorgens tot ontrent 11 uyren toe uytermaten seer, ende van doen droech geweest sijnde tot omtrent 2 uyren, begonstet weder te regenen ende regende seer den heelen nacht over. Evenwel tooch tleger wederom naer Eyndhoven, de avantgarde maeckten de regimenten vande garden, Engelschen, Franchoisen, Dorp ende van Dort met 10 vanen ruyteren onder tbeleit vanden Graef van Solms, daernaer marcheerde alle

de carroye ende doen de bataille onder Graef Ernst vande regimenten vande Duytsen, Walen ende Kessel met 12 vanen ruyteren, ende Graef Willem met de reste maeckte de arrieregarde. In die ordre togen sij soe voort de avantgarde deur Marhees, maer de carroye, bataille ende arrieregarde liet Marhees opte slinckerhant leggen ende toogen deur Hees naer Eyndhoven toe. De avantgarde ging logeren te Woensel, alle de carroye mede, de bataille te Eyndhoven, Strijp, Gestel, ende de arrieregarde alles te Straten, Geldorp ende Tongelre. Twerde haest duyster ende tvolck quam laet in tquartier ende deur de duyster failleerden Graef Ernst regiment ende Walen, die te Strijp souden leggen vanden wech, ende marcheerde tot in de middernacht in grooten regen alleer in tquartier te commen. Eenigen vanden viant overvielen te Strijp een huys daer 30 Walen innelagen, daeraf sij eenigen quetsten, eenigen dooden, eenige gevangen namen ende de andere ontliepent. Den viant staeck thuys aen brandt om tvolck daervuyt te crijgen, ende de ruyteren ende knechten, die in de andere huysen waren en sagen niet eens uyt. Anders brachten eenige boeren noch bier ende broot tot Eyndhoven, twelcke Sijn Ex[cie] heur toeliet aen tvolck te vercopen. Hij sondt snachts 3 ruyteren naer Heusden met brieven aende Staten, dat hij naer den Bosch ging ende met last alle de schepen van voor Hemert te doen commen aende Heeckhuyssemase.

Den lesten Octobris was tamelijck weder met weinich regens. Sijn Ex[cie] tooch van Eyndhoven over denselven wech weder naer Boxtel sonder thuys te Eyndhoven noch te besetten. Graef Willem mette Vriesen ende Schotten ende 11 vanen ruyteren hadde de avantgarde ende ging logeren te Gemunde, de reste alles in Boxtel, twelcke een groot dorp is. Tot Boxtel wesende, werde gedelibereert op 't belegeren ende besetten van Shartogenbosch, ende goetgevonden dat Graef Willem met 26 vendelen knechten ende 14 vanen ruyteren soude gaen logeren te Hinten, om de stadt daer te besluyten, ende dat Sijn Ex[cie] mette reste soude gaen logeren te Vucht. Snachts quamen eenige soldaten vanden Bosch tot in Boxtel ende namen daer eenige wagenpeerden.

Den Ambassadeur Busenval vertooch ontrent dese tijt naer Vranckrijck wesende vande Staten vereert met een acten van 3000 £.

Veel trencheen vanden viant ten westen van Oistende waeren metten lesten storm wech gespoelt ende de geule aldaer seer verwijt ende verdiept.

LEGER VOOR DEN BOSCH.

Den j^en Novembris was tamelick weder, dan regende altemet wat. Graef Willem tooch smorgens vrouch van Sijn Ex^cie met de 13 vendelen Vriesen, 7 vendelen Schotten ende 6 vendelen Zeeuwen ende 14 vanen ruyteren onder den Drost van Zallant, du Bois, Clout ende Rijhoven met 4 halve canons ende amunitie daertoe behoirende met vivres ende anders, ende nam den wech over Gemunde naer Beerlicum ende Hinten. Sijn Ex^cie vertooch met alle de reste naer Vucht, ging selfs logeren op thuys te Hem, den Graef van Solms op Outheerlaer, ende alle tvolck ende officieren in ende om het dorp. Sij begonnen noch denselven avont van beiden sijden te approcheren. Aende Vuchtse sijde was den viant starck te peert ende te voet uyt, schermutseerde lang, in twelcke een trompetter van Grobbedonck gevangen werde, maer naer dede Sijn Ex^cie met de Walen daerop chargeren, om te beletten dat zij geen hinder en dede aende logerende soldaten. Dese dreven den viant terug naer de stadt toe ende saiseerde een groote cromte vanden dijck aende cooltuynen, daer sij snachts logeerden ende heur begroeven, ende approcheerde sulcx tot deur den slachboom op ontrent 80 roeden naer aende stadt, ende soudent noch vorder hebben connen doen, hadde Sijn Ex^cie heur meer gravers willen bijsetten, dan den viant merckende, dat se niet vorder en quamen, hielt hem voor de poorte ende begonst daer op te werpen een halve mane. Aende Hintemerpoorte approcheerde Graef Willem oick, ende die vande stadt meynden daer mede een werck buyten te maecken, maer de onse vielen snachts te peert ende te voet daerop, dreven de werckers wech, sloegen eenige doot, joegen d'andere in de grachte ende cregen gevangen den lieutenant van Goris vander Meer ende eenige andere, ende approcheerden selfs heel naer. Op thuys te Nieuheerlaer lach mede eenich volck vanden viant, die accordeerden af te trecken, ende op dit eerste aencommen schoten die vande stadt van alle canten veel met groff geschut. T'Oistende werde aen Porquepic seer gearbeit omdat weder in defensie te brengen tegen de afspoelinge vande zee.

De Staten van Hollandt scheiden van daege van een met ordre vanden 26^en weder bijeen te commen ende dan eyntelijck te resolveren op de petitie vanden raet voor de toecoemende jare.

Den ij^en Novembris wast betrocken weder. De soldaten vanden viant togen van Nieu Heerlaer naer Helmont. Die vande stadt schoten seer veel met geschut, ende schooten doot capiteyn Packé, lieutenant vande ruy-

teren van Herauguier in sijn logement, quetsten den lieutenant van Marquette ende noch eenige soldaeten. Sijn Excie liet de approchen verseeckeren, den viant arbeide seer aende Vuchtse poorte, om de halve mane daer te maecken, twelcke men te min conde beletten, omdat men geen geschut daer geplant en hadde. Sommigen waren van advys, dat men altoos een stuck ofte 2 soude planten in de crompte vanden dijck, maer omdat geen gabions gemaeckt, nochte swalpen, nochte balcken bij de hant waren, en wilde Sijn Excie geen geschut doen planten, vresende dattet gedemonteert soude werden, twelcke vele dochte een pernicieusen raet. Die vande stadt begonnen binnen alle ordre op heur defensie te stellen, lasten de burgeren bij de hant te hebben alle brantgereetschap, snachts uyt alle huysen licht vuyt te steecken ende voorts om aerde rontsomme aende muyren ende wallen te dragen tot verstijvinge van dien, doende Grobbendonck de soldaten meest buyten wercken. Resolveerden mede in de stadt aen te nemen 2 compagnien burgers tot versterckinghe van heur wachten. Sijn Excie vresende mettertijt gebreck van voeragie, sonderlings indien den viant in Brabant quame, beschreef een groote menichte van hoey uyte Langestraet, Bommelerweert, Tielerweert ende Masenwael. Desen dach werde een trompetter aen stadt gesonden om eenige gevangenen die daer saten. Grobbendonck was tevreden die los te laeten, mits latende gaen sijn trompetter. Naernoen ging Sijn Excie besien den wech naer t'clooster te Baseldonck ende Petler ende quam doen wederom, ende ging besichtigen den wech naer Vliemen. Den trompetter in stadt geweest seide, dat se daer gepubliceert hadden dat Oisteynde over was ende dat den Hertoge heur ten ontset quam om den burgeren in devotie te houden. Sijn Excie gaff last om af te werpen alle de bruggen over de Runne ende Dommele tot boven Boxtel toe, hoewel tselve noch niet terstont gedaen en werde. Snachts begonstet seer te regenen, doch men approcheerde op beyden sijden seer. Die vande stadt hadden een heeten alarme, soe verre dat se den trommel sloegen, sonder dat men weet waeromme. Desen dach sterff capiteyn Nouvelles van sieckte.

Die van Oisteynde hadden verscheyden malen over de oostgeule vuytgesonden om eenige gevangenen te crijgen ende tijdinge te hebben, dewijle sij tsedert den xxen Octobris voorleden geen tijdinge en hadden ontfangen om den contrarien wint, maer omtrent dese tijt uytseyndende eenigen wat diep in tlant, cregen een man van Brugge gevangen, dwelcke in stadt gebracht, seide dat Shertogenbosch belegert was ende dat Graef Frederick vanden Berge van daer was vertogen met sijn regement ende

verscheyden compagnien van andere regementen om den Bosch te gaen secoureren, ende men verstont uyt ander quartieren in Brabant, dat den Ertshertoge al vanden xxvj^{en} voorleden hadde beginnen op te ontbieden de garnisoenen van Namen, Luxemburch, Henegouwen ende Artois tot omtrent 8^{m} man, ende nu daerbij meinde te vougen 4^{m} man van voor Oisteynde om de stadt Shartogenbosch te secoureren.

Den iij^{en} Novembris was seer regenich vuyl weder. Sijn Ex^{cie} sondt naer Heusden alle de querenmolens ende dede van daer commen noch 2 halve canons, daertoe hij convoy gesonden hadde, die snachts weder in tleger quamen. De schepen waren doen noch alles meest ontrent Hemert, die Sijn Ex^{cie} ontboot, dat se naer Bochoven ende Crevecueur souden commen, ende overmits Sijn Ex^{cie} sach, dat hem niet meer hinderlijck en soude wesen als hooch water, soe heeft hij gelast te doen stoppen tgat te Littoye ende tgat te Empel ende te openen de Diesse. Heeft voorts eenighe compagnien gesonden om een schantsken te maecken op de Petler ende aen tclooster te Baseldonck, oock tot Orthen. Heeft mede de quartieren doen beginnen te retrancheren, twelcke om tquade weder weinich vorderde. Heeft oock doen maecken een batterie op den Vuchtsen dijck aenden slachboom tot 4 stucken ende belast een ander te maken ten westen van dien in tvelt om op de poorte te schieten, maer men en const noch tgeschut niet planten om tgebreck van swalpen ende balcken. Die vande stadt begonnen te maecken ende aen te nemen de twee vendelen burgers, ende arbeiden seer van binnen om aerden aen haer muyren te brengen, schooten noch veel, maer meest met cleyne stucken, tsij bij gebrek van cruyt ofte anders. Sij joegen veel boeren in stadt gevlucht aende Hintemse sijde uyt met de magere beesten, maer hielen de vetten in stadt. Sijn Ex^{cie} liet alle de boeren naer huys gaen ende verstont van heur dat Grobbendonck desen dach in de hant gequetst was. Snachts approcheerde men noch veel aen beyden sijden ende Graef Willem hadde aen sijne sijde desen dach doen planten 2 halve canons om te beletten, dat den viant daer niet en wrochte. Sijn Ex^{cie} ontfing brieven van Oosteynde houdende dat metten lesten storm alle de rijswercken vlot ende batterie bij den viant ten oosten gemaeckt wech gedreven waren, ende dat die van de stadt veel anckers ende kabels hadden gevischt, ende dat aende stadt mede seer groote ende irreparable schade geschiet was, dat se oock te min conden repareren, omdat se geen materialen daertoe en hadden, die te Vlissingen in 22 schepen wel gereet lagen, maer om den contrarien wint daer niet binnen commen en conden.

Den viant hebbende ten oosten van Oistende diverse gabions van nieus gestelt om achter te wercken is van daege daerop uytgevallen ende veel gabions omgehaelt, de cabels afgehackt ende commende met schermutsinge weder in.

Tot Oisteynde werde mede een verraet ontdect van een edelman genaemt Connisbey, daer gecommen met brieven van faveur vande Coninginne, ende omdat hij vanden viant quam, bij de heer Cicil naergeschreven was, dat men op hem letten soude, die ten lesten door een sergiant ontdeckt was de amunitie hadde willen in brant steecken. Dese hadde daer aengegeven om een attrap voor den viant te maecken, maer gesuspecteert werdende, omdat hij sijn brieven anders uytsondt als hem geboden was, ende dat hij tegent verbont op de wallen alomme was gegaen ende beclapt bij den voors. sergiant, werde met eenige andere gevangen ende ten lesten oock getortureert, dan men en tooch van hem niet besonders tot ander aenslaegen, hoewel op den dach als hij getortureert werde eenige Engelschen aenden viant overliepen. Hij was een tijt gevangen ende ten lesten werde sijn saecke soe versmoert, dat men daeraf niet meer en hoirde tot bedencken van velen. Den viant verstaen hebbende sijn vangen, hebben seer veel op de stadt doen schieten.

Den iiij[en] Novembris regende uytermate seer, daerom men geen volck in twerck conde crijgen noch totte schantskens, noch t'retrancheren van tquartier, twelcke de wercken veel retardeerden. Sijn Ex[cie] schreef naer Hollant om gelt ende om de gedeputeerden vande Staten in den leger te hebben, dewijle groot gebreck van gelde onder tcrijsvolck was, laste mede dat capiteyn Giselaer met 5 vendelen knechten, daertoe hij patenten uytsondt, soude commen tot Deuteren ende op t'reut om daer te schantsen. Den heere van Loockeren quam in tleger om dat te besien ende ging tsavonts naer Boxtel. Sijn Ex[cie] hadde mede gelast noch een schantsken te maecken tusschen Engelen ende den Bosch, om daer geschut te planten ende de halve mane voor de Vuchtse poorte van achteren in te beschieten, indien den viant die wilde houden, overmits sij de occasie siende, dat men daer noch geen geschut en plante, de begonnen halve mane met rijs ende aerde heel volmaeckt ende de brug vande stadt aen d'een sijde geblint hadden, twelcke wel hadde te beletten geweest, indien men eenich geschut tijdelijck hadde willen planten. Aande Hintemse sijde begonst Graef Willem altemet op de stadt te schieten, ende die vande stadt schoten veel wederom, daermede een Vries vendrech beide de beenen afgeschoten werde. Die van Creveceur quamen te Engelen ende

begonnen daer te schantsen om de stadt al daermede te besluyten. Men en const aende Vuchtse sijde noch geen geschut planten, omdat men noch balcken, noch swalpen daertoe en hadde, maer men maeckte noch een derde batterie op den Vuchtsen dijck tot 2 stucken achter de eerste. In de stadt dede Grobbendonck noch een halve mane maecken voor de binnenpoorte van Vucht om de stadt daeruyt te beschermen, indien de buytenpoorte ende de halve mane aldaer geforceert mochten werden. Sij en lieten om tbeleg t' clock slaen ende luijen niet achter, maer de geestelijcke liepen seer ter kercken om litanien ende anders te singen. Aen t'Hintemse einde werden drij burgers met een schoot doot geschoten. Snachts approcheerde men noch aende Vuchtse sijde van buyten met een grote linie tot op 80 passen naer aende halve mane. Voor de brug aende Hintemerpoorte souden se noch veel naerder gecommen hebben, hadde Graef Willem des willen lijden, die niet en begeerde dat men hem verhaesten maer seecker gaen soude.

Desen nacht werden tot Antwerpen eenige schoten gedaen soe men vermoede tot een signael.

Den v[en] Novembris was beter weder. Sijn Ex[cie] dede vast wercken om sijn leger te retrancheren ende om de schantskens te maken so op de Petler, Baseldonck als anders. Hij sont een convoy naer Creveceur om van daer te halen swalpen ende balcken om geschut te mogen planten ende om met eenen te besichtigen de vaert vande Heeckhuyse Mase ende van Creveceur langes de Bossesloot, om te weten welcke vaert bequamer ende gereder was. Die vande stadt schoten seer met stucken ende musquetten, ende hadden desen dach al eens verlaten het retranchement voor de buytenpoorten, doch trocken snach's weder daerin. Sij stopten de Hintemsepoorte van binnen met aerde toe ende begonnen daer achter te schantsen. Sij brachten mede een schuyt vol tackbussen onder de brug aldaer ende staken die aen, daermede sij de brug meest afbranden, omdat de ketenen vande valbrug afgeschoten waeren. In stadt werden noch 3 burgers dootgeschooten, deden den meesten weer tegen ende op de trencheen aende Vuchtsepoorte, omdat daer noch geen geschut en stont, daerdeur onse musquettiers nergens en mochten schieten nochte heur ontdecken. Den capiteyn Salandre werde met een musquet in de borst geschoten, niet sonder pericule. Een boer commende vuyte stadt seide dat wel 20 personen daer dootgeschoten waren, ende dat onder de vrouwen een groote verslagentheyt was, ende dat den viant aende Vuchtsepoorte eenige huysen afbrack ende vullen wilde met aerde, twelcke men meinde te wesen

het retranchement dat se voor de binnenpoorte bestonden te maecken.

Daernaer quam t'convoy van Creveceur wederom, seggende dat den wech derwerts seer quaet was ende dat tgereetste water om varen was van Creveceur langes de Bossesloot, mits twater vande Heeckhuyse Mase ongelegen ende verre omme was. Sij brachten met heur swalpen ende seiden dat aen Creveceur noch lagen twaelff heele canons, ende dat men daer noch wachte eenige stucken vander Goude ende Gorichem, daerom hij goetvont dat men hier noch 9 heele canons metten eersten halen soude ende de 3 voor Graef Willem laten blijven, ende dat men te nacht planten soude de 8 halve canons hier wesende. Den capiteyn Giselaer quam desen dach met 4½ compagnie te Deuteren, maer omdattet te laet was om daer te schantsen, tooch hij weder af naer Vlijmen. Sijn Ex^cie^ schreef aen die van Sprang ende Loen, dat se herwerts seynden souden alle heure pleiten onder belofte van restitutie op peine dat men se prijs maken soude. Snachts werde aende Vuchtse sijde geplant de 8 halve canons, maer omdat de approchen so naer gebracht waren tot daer den dijck afgevaeren was ende geen spijse meer en was om voordere loopgraven te maecken, werden de resterende approchen aenbestedet te setten met schantskorven, elcken korve om 6 gulden, daeraf desen nacht gestelt werden 18 gabions, doch niet alles gevult. Anders bestondet snachts seer te stormen ende wat te regenen.

Omtrent dese tijt schreef Vere wederom om meer volcxs tot Oisteynde te hebben, twelcke bij velen seer bedenckelijck was, omdat Sijn Ex^cie^ in Zeelant wesende gepresenteert hadde tgarnisoen te ververschen, dat hij hadde geweigert ende geschreven volcx genouch te hebben [1].

---

[1] Hoogstwaarschijnlijk is Vere van meening veranderd door de tijding dat Prins Maurits voor 's Hertogenbosch lag, en dat dien ten gevolge een gedeelte van het belegeringskorps voor Ostende door den aartshertog naar Brabant gezonden was. Hij beperkte zijne voornemens op dat oogenblik niet enkel tot het behoud van Ostende, maar, opgewekt door het vooruitzigt van eene verdeeling der vijandelijke strijdkrachten, vormde hij zelfs het plan tot een inval in Vlaanderen. „Je vois”, schrijft hij den 5^en^ November 1601 aan de Staten Generaal, „que le siege continuera icy, et que d'icelluy ne serons delivrés, n'est qu'on y aille de la facon que je proposeray soubz tres humble correction. Asscavoir qu'on doibt pousser oultre et avancher le secours de par Sa Ma^té^ pour le ranger au camp de Son Ex^ce^. De mesmes retirer dicy les Anglois qui sont pardessus tous aultres fort foibles saulf cincq ou six compaignies et les laisser refraischir en quelques villes pour un mois, qu'entre temps ils se polront renforcer et rendre habils au mesme service. Et qu'en ce lieu nous envoiant cincq mille aultres soldats de renfort, y comprins les cincq compaignies angloises estans presentement au camp joinct quelque dix compaignies de cavaillerie. J'asseure a vos S^ries^ parmy l'aide de Dieu et pourveu que Son Ex^ce^ demeure en campaigne que je delivrerai la ville de ce qui empeche a icelle le plus, ores que l'ennemy ne retirast pas un homme. Et la ou aultre-

Den vj^en Novembris was tamelijck weder maer stormde seer. Heel vrouch werde voor de Vuchtsepoorte geschoten een van onse ingenieurs genaemt Mr Symon. Daernaer begonst men mette 8 halve canons te schieten op de catte op de poorte ende op de halve mane voor de stadt, waerom die van binnen de poorte toehielen ende scheenen te stoppen. Sijn Ex^cie sondt den brugmeester ende commis vande treckpeerden vrouch naer Creveceur om van daer noch te halen eenige heele canons ende veltstucken met een deel schuppen ende spaden. Die vande stadt schooten altemet wederom, maer d'onsen schoten veel starcker, doch velen seer qualijck ende veel te cort. Anders werde aende Vuchtse sijde noch een vierde batterie gemaeckt in den dijck veel voorder als de anderen mede tot 2 stucken. Sijn Ex^cie tooch naer Hinten om te sien hoe de saken daer stonden ende wat geschut daer meest van noode mocht wesen, ende bevont daer dat se heel naer aende grachte geapprocheert waren. Den capiteyn Giselaer quam met sijn volck op Deuteren, meinende daer de 3 schantskens te beginnen, maer omdat Mr. Symon den ingenieur geschoten was, dien last gegeven was, hoe hij die maken soude ende Sijn Ex^cie naer t'ander quartier was, most hij wederom aftrecken naer Vlijmen om daer te logeren. Ons geschut schoot desen dach veel op de stadt, ende die van binnen deden soe weinich weers daertegen dattet scheen of sij moedeloes waren geweest, Sijn Ex^cie vreesde meest voor twater ende laste daeromme, dat men alle de approchen opsetten soude met gabions, ende soe verhoogen dat de soldaten daerinne drooch mochten wesen. De besettinge van dese stadt was groot ende qualijcker te doen, omdat alle de lage landen ende wegen onder twater stonden, twelcke die vande stadt merckende, hadden den voorleden nacht 3 personen naer de Grave gesonden om van daer te hebben assistentie van volck. Den Gouverneur heeft uyt alle de 8 compagnien daer leggende genomen tusschen de 200 ende 300 mannen, daeraf de 100 pieckiers waren ende de reste musquettiers, dwelcke hij met 2 vande personen uyt dese stadt gecommen onder tbeleit van 3 capiteins gesonden heeft naer dese stadt. Sij tooghen tsavonts uyte Grave ontrent

---

ment il voudroit d'icy encorres envoier quelsques aultres forces audevant de Son Ex^ce je ne marresterai pas seulement a la delivrance susdicte, mais oultre ce j'entrerai en pays et forcerai lennemy a sa totale ruine. Voila ma ferme deliberation que soubz le bon plaisir de Vos S^ries je vouldrois executer avecq toute promptitude, et confiance que Dieu en beniroit l'yssue a son honneur et le service de Vos S^ies. Car pour debvoir rondement parler je ne trouve de nulle facon conseillé de laisser passer a lennemy devant la ville toutes les malaises et incommoditez de l'hiver, pour se respirer au printemps.» (Rijks Archief, Lias loopende, 1601).

6 vuyren, marcheerden den heelen nacht ende namen den wech naer Heeswijck, ende van daer over eenige gebroocken landen naer Eickendonck, ende quamen soe smorgens hier in stadt ontrent 260 mannen over een wech die laech ende meest onder twater leit, commende van Dungen bij Eickendonck heene naer Sint Anthoinispoorte, sonder dat wij daeraf eenich gewach souden vernomen hebben, indien niet 2 soldaten vande anderen verdoilt gevangen waren geworden ende sulcx te kennen gaven. Desen nacht quamen noch uyt Brabant in stadt 3 soldaten, verseeckerende dat heur ontset marcheerde, ende dat de gemutineerden geconsenteert hadden heur daertoe te laeten gebruycken. Anders werde snachts noch geapprocheert ende aende Vuchtse sijde de geplante gabions met rijs gevult ende noch 10 daerbij gestelt, ende die vande stadt arbeiden evenseer aen heur halve mane, hebbende tijt. Graef Willem plante noch 2 stucken. Sijn Ex^cie^ creegh tijdinghe van tvoors. verraet tot Oisteynde ende dat verscheyden personen daer gevangen waren den iij^en^ deser. In Oistende cregen sij een gevangen vanden viant, die seide dat men heel Vlaenderen deur seide dat die van Oistende in groote armoede ende muterie waeren ende dat den Ertshertoge die haest hebben soude.

Metten storm van desen dage werde voor Texel aen lant gedreven een schip van Duynkercke, toecoemende den Gouverneur, daerop wel 80 mannen waren. Tschip strangde ende stiet aen stucken. Daer verdronccken ontrent 35 mannen; de reste metten capiteyn werde gevangen ende tsedert alles gehangen. Den capiteyn hiete Colart, ende verscheyden van tbootsvolck verclaerden alleer te sterven, dat den Grave van Arenberch selffs tot Duynkercke was geweest op heur afvaren ende heur belast hadden alle vischers ende anderen uyt dese landen wesende, die in heur handen souden vallen, over boort te werpen ofte hij soude heur selfs doen hangen.

Den vij^en^ Novembris was voornoen schoin weder, maer bestont naernoen seer te donderen ende te blixemen ende daernaer te regenen, ende regende den heelen nacht over. Ons geschut schoot veel op de stadt, hier ende daer op de defensien, maer van binnen werde soe seer weinich geschoten, dattet te verwonderen was. Sijn Ex^cie^ was van meininge geweest desen nacht een aenval te doen op des viants halve mane, maer deur de 2 gevangenen bij hem gebracht verstaende dat volck in stadt gecommen was, vont hij niet goet sulcx te tenteren, maer te nemen den seeckersten wech ende met approchen daeraen te commen. Daerentusschen onderliet den viant niet aen sijn halve mane te wercken ende die te verdicken ende met

palisaden te beslaen. Sijn Ex^{cie} was mede in lang deliberatie of men dese stadt noch naerder soude konnen besluyten, mits men sach dat mettet beschantsen vande hoochten de stadt niet geslooten en konde werden, maer en vondt anders geen middel dan de ruyterwacht breder af te doen houden ende op den wech, daerover den viant in stadt was gecommen, 2 cleyne redouten te doen leggen. Ende omdat hij sach dat hij volck van doene hadde tot dese groote besettinge, beschreef hij noch 2 vendelen knechten uyt Nieumegen, 1 van Berck, een van Grol ende 1 van Brevoert, om mede in tleger te commen. Den capiteyn Gijselaer begonst op Deuteren ende t'reut te schantsen. Tegen den avont was eenige brant in stadt. Men approcheerde snachts weinich om den regens wille, soe dat mer eenige gabions geplant werden, ende begonsten ons volck aldus veele excusen te fileren, waeromme men weinich approcheerde, dan om den regen ende dan om t'lichte weders wille. Daerentusschen arbeide den viant seer aen sijne halve mane ende schoot veel met musquetten. Snachts werden bij t'reut in tvelt soe diep men konde 2 France canons geplant, tsavonts in tleger gebracht om de halve mane voor de poorte vande westsijde te beschieten, ende die van binnen dat merckende, planten in heur halve mane een stuck om daertegen wederom te schieten. D'approchen naerderden aende Hintemse sijde beter, daer se heel naer aende grachte quamen.

Den viij^{en} Novembris was schoin weder. Ons geschut begonst weder vrouch op de stadt te schieten, daer se eenige vrouwen quetsten, ende die vande stadt deden aende Vuchtse sijde met 5 stucken dapper uytschieten, daerom de canonniers op malckanderen begonsten te verhitten. Sijn Ex^{cie} reedt naer Deuteren ende Petler om de wercken daer te besichtigen, was oick in de approchen aende Vuchtse sijde. Men sach van dage dat die vande stadt de brug aende Vuchtsepoorte meest afgewierpen hadden ende een deurgang daer onder gemaeckt om vrij vant schieten in de halve mane te commen. Sij bestonden mede buyten dselve halve mane een insnijdinge te maecken deur een capitein Jeronimo Nobile. Aende Hintemse sijde sneden sij inne den Rosmalentoorn om daeronder inne musquettiers tot incommodatie vande approchen te logeren. De dry leden vande stadt resolveerden meer volcx tot heur bescherminge in te nemen, ende cregen brieven vanden Hertoge dat Graef Frederick met macht ten ontsette quam. Men bemerckte mede dat twater seer afsackte deur de gaten te Creveceur in de Diesse gesneden, twelcke Sijn Ex^{cie} goeden moet tot de approchen gaff. Hadden die mer bij de commandeurs van terijsvolck met sulcken ernst gevoordert geweest als die gelegentheyt vanden tijt wel vereischte,

maer in ons leger waren vele nyeuwe commandeurs gestelt, niet ten besten in den crijch ervaren, nyet ijverich genouch, nochte hertich, dwelcke mede meer occasie sochten om pretexten te vinden waerom men weinich dede, als om eere te capteren, dat se wel deden. Nietemin men wasser inne ende moster soe mede deur. Om te verseeckeren den pas van Creveceur naer Hinten was een schantsken gemaeckt achter Orten, daer van dage 2 vendelen knechten geleit werden, ende op den wech van daer naer Rosmale was mede een retranchement gemaeckt op den houck daer den wech naer Caudewater keert, ende daer waren oock ingeleit 4 vendelen knechten; 4 andere vendelen waren in t'clooster te Eickendonck geleit om de wegen daer te besetten, ende te Caudewater lagen ruyteren. Deur dese besettinge van schantskens was Graef Willem én sijn quartier seer swack geworden van tvoetvolck. Sijn Ex[cie] creegh te Vucht noch 4 heele canons ende 2 halve slangen, daerom hij dese nacht dselve heele canons dede planten in plaetse vande 4 halve canons, nieu ende hem toecoemende, die hij hadde doen gieten om naer Meurs te senden ende bij gebreck van geschut op desen tocht mede genomen waren. Des nachts werde seer weinich aende Vuchtse sijde genaerdert omdattet licht was ende den viant veel schoot soe tcrijsvolck pretexeerden.

De wint was nu bij de 5 weecken tijts uyten noortwesten geweest met verscheyden stormen, waerom tot Oisteynde niet een schip hadde konnen arriveren, twelcke daer veel gebrecks gemaeckt hadde, soe dat niet te coop gevonden en werde dan broot ende caes ende geen vleis, boter, bier ofte wijn, dan brack cleyn bier daer gebrouwen, twelcke die van binnen drong t'magasijn aen te spreecken, ende en konden heur siecken niet quyt werden, soe dat verscheiden van coude ende ongemack storven. De zee hadde oick aende stadt veel schade gedaen, ende aende oude stadt, treckende naer t'oosten toe, verscheiden breschen gemaeckt ende wech genomen den arbeit van veel voorgaende jaeren, maer omdat den viant een partije volcx gesonden hadde naer den Bosch werde daerop van binnen weinich geacht ende niet alleen die breschen niet behoirlijck gerepareert ofte met pallisaden beslagen, maer selfs daerom nergens de wacht verswaert, so men meinde omdat meest alle de compagnien in stadt seer swack waren, ende sommigen niet over de 20 gesonde mannen, wesende oick de Engelschen deur armoede ende ongemack seer gesmolten, daerom bij velen geacht werden dat t'selve garnisoen nootelijck diende verandert, ende die vande stadt oick van meininge waren met ernst daerop aen te doen houden ende om geassisteert te wesen met vivres, brant ende amunitie. Den

viant hebbende volmaeckt sijn gabionade aende catteie vande oude haven, ende daer t'einden aen op een vlot een batterie, hadde daerop geplant 2 stucken, mette welcke hij van dage begonst te schieten op de oude stadt ende tsavonts ten acht uyren begonst hij met gloijende cogels weder te schieten, doch sonder merckelijke schade te doen. Anders schickten de Staten alle behouften noch in abondantie naer Oisteynde toe om die plaetse te houden, dwelcke alles in Zeelandt over hoop bleef leggen om den contrarien wint.

Den ix^en^ Novembris was schoin weder. Men schoot veel hier ende daer op de stadt, ende die vande stadt schooten veel wederom, ende omdat Sijn Ex^cie^ sach de groote swaricheyt die in t'approcheren viel, ende dat men soe weinich voorderde, liet hij eenige blinden maken vrij tegen de musquet om daermede te approcheren, dan en werden naer niet gebruyckt, omdat die van binnen terstont met heur geschut daerop souden geschooten hebben, dewijle de muyr ende walle vande stadt schuyns afloopende flancke gaf tegen den heelen Vuchtsen dijck aen; anders werden tquartier te Vucht meest beschantst ende volmaeckt, ende omdat de westsijde vanden Vuchtsen dijck respondeerde naer de heide van Cronvoort ende de galge vande stadt, dede Sijn Ex^cie^ een trenchee trecken van sijn quartier af bewesten dien dijck tot aende approchen toe, om soe alle aencomtste daer heen te besetten. Den heeren Beveren ende Eissinga gedeputeerden uyten Raedt van State quamen in den leger bij Sijn Ex^cie^, die se wel geresolveert vonden tot dit beleg, indien hij mer bequaem weder mochte houden ende toogen tsavonts wederom naer Creveceur. Op den naernoen laste Sijn Ex^cie^, dat men te nacht beginnen soude mette sappe te gaen naer de halve mane voor de Vuchtse poorte, maer dat en geschiede mede niet, omdat tweder seer licht was, ende dat den viant met 7 ofte 8 man was vuytgevallen ende eenige gabions omgeruckt hadden ende sloegen een sentinelle doot, twelcke ten eersten al excuse genoech was om niet te doen ende den tijt te laten voorbijgaen. Men maeckte anders een oven aende eerste batterie vande 2 heele canons om met gloeijende cogels in stadt te schieten, ende men begonst snachts een vj^e^ batterie in de approchen voor de Vuchtse poorte al tamelijck naer aende stadt, die men meynde te maecken op 8 stucken om op de poorte te schieten, maer dat werck ging lancksaem voort, ende alleer d'selve gemaeckt was, soe waeren soe veel approchen weder daerover gemaeckt met eenige verheven corps de guarden, dat d'selve naer gewoente meest onnut werde, alleer se volmaeckt was. Aende sijde vande Hinten quamen

zij aende grachte recht tegen den houck van Hintemereynde aen, maer omdat die poorte verleit was naer des paustoorn toe, besloot Graef Willem deur den wech ter sijden uyt te doen graven om tot voor de poorte te commen, niet merckende dat hij beter de grachte soude konnen passeren aen t'Hintemereynde als voor de poorte, die meer flancke hadde. Hij dede anders een batterie maecken tot 6 stucken op 150 passen naer aende stadt, dwelcke wel geplaceert werde om goede operatie te doen, ende omdat soe wel die van Hinten als Vucht dagelicx van Creveceur heur behoeften moesten halen ende den wech lang ende periculeus was, werde van dage den Drost van Zallant met 4 vanen ruyteren doen logeren te Engelen om den passerende man te verseeckeren. Desen dach werde gedoopt des Palsgraven soine, genaemt Maurits Cristiaen.

Desen dach quamen tot Oisteynde inne 2 schepen met bier ende meer schepen op de rade met alderhande vivres ende amunitie, daerom die van binnen seer verblijt waren, hebbende in derthien weecken bijnaest geen scheepen in connen crijgen om de groote ende gestadige stormen.

Den x^en^ Novembris was schoin weder. De heeren Bevere ende Eissinga gingen naer tquartier van Hinten om Graef Willem te begroeten ende te animeren van wegen de Staten tot dit beleg. Hij was swack van voetvolck ende seide terstont dat men hier niet soe seer en behoufde te letten op de voorderinge vande approchen als wel op een retraicte, indien den viant aenquame, allegerende daertoe veel redenen vande groote besettinge vande plaetse ende van tweinich volcx dat daertoe was, dwelcke d'selve heeren een groot bedencken in dese sake gaff. Sijn Ex^cie^ dede besichtigen den wech ende landen achter den Petler, om te weten of men daer geschut soude konnen brengen ende met advantagie tegen de stadt planten.

In tleger quamen de heeren van Boxtel ende Loockeren om naer Boxtel eens te gaen (daer sij in lange jaren niet en waren geweest) ende de raetsheeren Brunings ende Weresteyn om met Sijn Ex^cie^ te spreecken. Snachts waeckte aende Vuchtse sijde den Heere van Marquette, commandeur vande Walen, dwelcke weder eenigen vuytval vresende op de gabions die voor aende approchen stonden, sette daerachter eenige officiers gewapent ende alleen mette rappier in de handt. Ende soe den viant wederom met een man ofte twee uytquam om gabions af te trecken, dreven die den viant weder inne, dan evenwel en werde de sappe noch niet begonnen, maer maeckten de werckmeesters eerst een traverse om den uytval wat beter te beletten, ende omdat den viant vande stadt veel schoot ende quetste 7 soldaten ende 3 doot schoot. Aende seyde van Graef Willem

arbeide men seer om langes de wech voor de poorte te commen, welcken wech hart ende alleen van puyn gemaeckt was, daerom de arbeiders veel moeyte deden om daer deur te commen, mits sij die met picken ende houwelen mosten breecken. De beschantsinge van sijn quartier werde seer swaer ende stijff om daer den viant te mogen steuyten.

Desen dach creegh Sijn Ex[cie] eenige geintercipieerde brieven vanden Raet van State te Bruessel aenden magistraet vanden Bosch ende vanden marquys van Havres aen Grobbendonck. Den Raet schreef dat se heuren heere wilden getrou blijven ende betrachten den eedt die se hem hadden gedaen, ende heur niet laten verleiden met schoone persuasien om van heuren heere af te vallen als die van Groeningen ende Berck hadden gedaen, maer dat se wilden volharden ende heur verseeckert houden, dat men se met een levendich secours soude konnen ontsetten. Havres schreef aen Grobbendonck, dat hij nu thoinen soude de couragie ende affectie tot sijn heere, die men altoes geacht heeft in hem te wesen, dat hij de plaetse wilde beschermen ende houden ende hem verseeckeren dat men hem soude connen ontsetten. Uyt dese brieven sach men wel dat se van meininge waren yet voor dese stadt te doen, twelcke den tijt sal leeren. Die vande stadt branden desen dach voorts aff de brug aende Hintemerpoorte, te weten tgeene vanden lesten brant geheel gebleven was, ende om te ontgaen de schrick die de dooden onder de borgerie maeckte, verboden dat men geen dootbaren en soude mogen stellen voor de huysen daer een doode was. Tot heur liep over een canonier uyten leger, die sij terstont op heure stucken stelden ende naer veel quaets met schieten dede.

Met den springvloet van dese volle mane quamen in Oisteynde wel 80 schepen met alderhande eedtware ende amunitie van oirloge, seilende de oistgeule inne ende commende tot binnen de grachte vande stadt sonder eenige schade te lijden, want off den viant wel een batterie op deselve oostgeule hadde gemaeckt, soe en was doch daer noch geen geschut gestelt, tsij uyt vrese van overvallen te werden ofte van tgeschut niet te konnen gebruycken om een contre batterie wille tot 6 stucken bij Vere in stadt gemaeckt, ende dat hij alle de contrescharpen soe met schantskorven hadde beset, dat met schieten op de walle weinich voordels was te nemen. Anders maeckte dat werck een groote becommeringe in de stadt, mits sij bevreesden dat tgat, twelcke men besloten was ten noortoosten te maken, niet dan met groot pericule van wechspoelen soude konnen geopent werden.

Den xj[en] Novembris was schoin weder, ende omdat te nacht eenige ruyteren uyte Graeff waeren gecommen naer onsen leger, togen eenige ruy-

teren van bij Hinten op om dselve te besetten, maer bevonden dat den viant op Heeswijck geweecken was. Daer en tusschen quam te Hinten den brant in tquartier van Clout ende verbrande sijn heele quartier. Vanden viant van buyten liep tijdinge dat hij in Brabant vergaderde, dat Busquoy daer bij was ende dat se naer Boxtel wilden commen, waerom Sijn Ex^{cie} last gaff aen Stakenbrouck om op morgen naer Boxtel te gaen, ende van daer wederom te convoyeren de Heeren van Boxtel ende Loockeren, ende met eenen tgarnisoen van thuys daer te lichten ende in twederkeeren aff te breecken alle de bruggen van Boxtel aff ende soe neerwerts aen tot bij Vucht toe over de Dommele ofte Runne leggende.

Desen dach werde tot Hinte noch gebracht 6 heele canons, ende denselven nacht in de nieu batterie aldaer geplant. Anders approcheerden sij daer noch al naer de poorte toe. Die van binnen dat syende quamen met een schuyte deur de Heeckel bij den paustoorn uyt ende wierpen eenich volck op tlant nyet wijt vande approchen, dewelcke de arbeiders aldaer, omdat den schiltwacht niet wel toe en sach, overliepen ende sloegender wel 14 doot, daeronder een conducteur vande wercken, genaemt Charles de la Fonteine, ende dreven de reste in twater; maer onse wacht des gewaer werdende, viel soe dapper op heur aen, dat velen de schuyt nyet weder crijgen en konden, maer in de grachte moesten springen. Anders siende die vande stadt dat men heur daer seer naerderde, soncken 2 stucken bij den pausthoorn om op de approchen te schieten. Aende Vuchtse sijde werde ten laesten de sappe begonnen, doch met cleine voortgang naer gewoente, tsij dat de faute was in de werckmeesters ofte in tvolck, die in dese coude nachten geen lust hadden te wercken.

Den xij^{en} Novembris begonstet seer te vriesen, twelcke ons geen cleyn bedencken en gaff van swaricheyt in desen aenslach, indien den vorst continueerde. Stakenbrouck reedt met 5 vanen ruyteren ende een deel timmerluyden vrouch naer Boxtel, van waer de Heeren van Boxtel ende Loockeren mettet garnisoen van thuys quamen naer den leger toe, ende daernaer bestont Stakenbrouck alle de bruggen alomme af te breecken, doende de jockpalen totte gront toe uytwiggen ende trecken.

Graef Willem dede vrouch seer schieten op de defensien vande stadt ende sonderlings om te verletten de 2 gesoncken stucken, die hij ten laesten dede swijgen. Aende Vuchtse sijde ging de sappe slappelijck voort, ende Sijn Ex^{cie} verstaende dat Graef Willem tot op de grachte gecommen was, ging selffs naer Hinten om snachts daer te blijven ende te adviseren hoe men daer best in de grachte soude mogen wercken. Stakenbrouck

tsavonts wederom in tleger commende bracht daer 10 gevangenen soldaten van Helmont bij Boxtel gecregen. Snachts hoorde men drie schooten te Graeff schieten, so men vermoede tot een signael van tuytcommen van seeckere 2 boden, desen avont vuytgesonden. De approchen aende Vuchtse sijde ging tamelijck voort, omdat die vande stadt weinich schooten ende mer een man dooden. Te Hinten was men delibererende hoe men best deur de grachte soude connen commen, daerinne de gaelderie de seeckerste wech scheen, maer omdattet lopende water was werde gevreest dat t'selve belet soude doen, tsij in t'wechdringen van twerck ofte in t'steygeren van twater, doch werde evenwel ten lesten doenlijck geacht een gaelderie te maecken onder de jocken vande brugge heen ende d'selve in t'midden onder deur eenige openinge te geven om twater te doen schieten.

Den Graef van Egmondt dus lange in den Hage geweest, meynde te vertrecken naer Engelandt, maer alle sijne crediteurs maeckten soe veel moeiten met arresten ende anders op sijn persoin ende goederen, dat hij niet wechcommen en konde, maer noch blijven moste.

Desen dach sondt den Heere Vere den Colonnel vander Noot uyt Oisteynde met last om aen Sijn Ex^cie^ ende de Staten Generael te rapporteren de gelegentheyt van Oisteynde ende dat t'crijsvolck aldaer deur sieckte ende quetsure soe was geswackt, dat se geen 2^m^ weerbaer mannen starck en waeren, dat hij dese verswackinge wel lang gesien hadde, maer hem altoos verlaten hadde opt secours dat hij meinde uyt Engelant t'elcken promptelijck te konnen gecrijgen, dan aengesien den inval vande Spangiaerden in Irlant dat nu hadde verandert, moste hij hem naer de Staten vougen ende heur doen aenseggen, tensij sij prompte ordre stelden omme alle t'garnisoen te verversen ende veranderen ende in stadt sonden 3^m^ weerbaer mannen niet in namen maer in der daet dat de stadt ging verliesen, dat hij wel wiste hoe qualijck tselve henluyden nu soude commen, terwijle Sijn Ex^cie^ voor den Bosch lach, doch dat evenwel den noot daer ende soe groot was, dat se spoedige resolutie vereischte ende geen vuytstel en conde lijden, omdat den viant dagelicx voordel op heur creegh dat niet weder aff te nemen en was. De heere Meynaertss. in de stadt geweest, schreeff omtrent dese tijt mede, dat t'crijsvolck daer seer naeckt ende arm was sonder hosen, schounen ende clederen, oick seer swack sonder couragie ende de hooffden de plaetse moede; dat hij hem verwonderde dat den viant sijn werk op de oostgeule soe naer aen stadt soude konnen maecken daert binnen de scheut vande musquet was, ende niet

alleen de geule mette batterie daer gemaekt, conden seer incommoderen maer veel schade aende stadt doen, twelcke in t'eerste wel te beletten waere geweest, maer nu te laet is; dat twerck aende cattaye vande westgeul mede genouch volmaeckt was tot een batterie van 2 stucken ende achte t'openen van t'nieuwe gat deur de oude stadt ten noorden vol pericule; oock dat tgarnisoen moste verandert werden ende goet courageus crijsvolck daarin gebracht, ofte dattet aldaer qualijck affloopen soude. Dit uytseinden van vander Noot causeerde bij veelen een selsam bedencken, als off Vere hierdoor wilde breecken t'voornemen van Sijn Ex^{cie} ofte nu niet soe wel gesint en was totte defensie vande plaetse als voorheen, ofte waerom hij vander Noot een commandeur ende colonel liever uytsondt als eenich ander officier van minder qualiteyt, te meer so hij met hem liet uytgaen de capiteinen Rollé, Grenu, Bronchorst ende van Dijck[1].

[1] Het is zeer moeijelijk na te gaan, of het vertrek van van der Noot ook eenigzins in verband stond met oneenigheden tusschen hem en Vere. Bonours, die, zoo als uit eene groote menigte plaatsen in zijn werk blijkt, zeer goed onderrigt was van hetgeen in de vesting voorviel, zegt, van van der Noot sprekende: „Son autorité limitée par la presence de Veer faisoit que mainte chose se passoit en chagrignant. Les Anglois se comportoint avec si peu de modestie qu'il n'étoit jour auquel quelque maison, boutique ou cabaret ne se veid piller. A peine se rendoint exemtes de leurs licentieuses rapines les demeures des principaux officiers. Mainte noise et mainte querelle, par eux tumultueusement exitée, avoit ensanglanté le pavé. Et la trop grande connivence de leurs chefz, en toute autre chose fors en la bonne police altiers et imperieux, y faisoit esperer peu de remede. Van der Noot, prenant, a ce qu'on dit, pretexte de donner part aux Etatz de ce qui concernoit sa place et requerir les choses necessaires à la guerre, dépescha vers Hollande un capitaine sien affidé, nommé de Leur, pour former griefz, touchant l'insolence de cette nation, et representer le peu de chatiment que Veer applicoit à la contenir, et reduire à son juste devoir." (Le memorable Siege d'Ostende, liv. IV, pag. 173). Bij gelegenheid dat hij van het vertrek van van der Noot spreekt, komt hij nog met veel meer nadruk op de handelingen van Vere terug, en vermeldt daarbij de eigendunkelijke wijze, waarop die opperbevelhebber in de proceduren van den krijgsraad ingreep, waarvan zelfs Fleming mededeeling doet, met bijvoeging, „dat die colonellen ende capiteynen gheene vergaderinge vanden Crijchs-Raedt meer begeerden te houden". (Belegeringhe der stadt Ostende, pag. 157). Dat overigens dergelijke geruchten zeer in omloop en zelfs bij de Staten Generaal bekend waren, blijkt niet alleen uit de resolutiën van den 9^{den} Nov., maar ook uit de omstandigheid, dat van der Noot het voor noodig hield, daarover na zijne aankomst te Vlissingen aan den griffier Aerssen te schrijven. Het oorspronkelijke briefje, eigenhandig en, waarschijnlijk door haast, bijna onleesbaar geschreven, berust op het Rijksarchief, en luidt als volgt:

Monseur, Je estois party de Ostende vers Son Ex. par avis de monseur Veer, arrivant a Vlissinges y ay trouve un messagier qui me donnant une lettre de messineurs les Estas Generaux, la quelle contenoit que messineurs avoyent raport que il y avoit du different entre le generael et moy ce que et faux, et ay rencontre autant que ce se at peu fere a le complere obey et cede tou les respec que on povoit fere, dequoy vous prye de avertir messineurs. Et taut prye dieu, monseur, vous continuer ses gerasses me reconmandant du tout aux vottres. De Vlissinges se 14 de novenber.

Le tout vottre a vous servir
CHARLES VAN DER NOOT.

Den xiij^{en} Novembris vroost noch seer, ende hoewel het op den avont wat begonst te regenen, soe droech evenwel den vorst deur ende scheen te willen continueren. In tleger te Vucht was dryemael brant ende branden veel hutten ende eenige huysen af, omdat de soldaten mits de coude alomme veel viers maeckten ende bij versuym den brant in heur hutten cregen. Tsavonts quam Sijn Ex^{cie} wederom te Vucht, daer hij tijdinge creech dat omtrent 1800 man te voet vanden viant deur Diest gepasseert waren, ende deur Vilvoorden 11 vanen ruyteren starck 500 peerden, ende Graef Frederick te Overpeelt was met noch ontrent 3^{m} man van verscheyden trouppen ende nieu gelicht volck. Snachts schoot men veel met gloeijende cogels in stadt, doch sonder brant te maken. Men approcheerde vast mette sappe aende Vuchtse sijde, ende aende Hintemse sijde begonst men een corps de garde op de grachte te maken om besijden dien in de gracht te mogen gaen ende de gaelderie te beginnen. In de stadt storten onder een vack muyrs doot 13 burgers daeraen werckende, ende een vrou werde daer dootgeschoten, ende sij ordonneerden dat elcx in sijn huysen gereet moste hebben eenige ketels om de gloijende cogels daerin te rollen eer d'selve brant quamen te maecken. Voor Oistende quam den brant in de schantse van Albertus ende in des Ertshertogen logement ende brande af so haestelijck dat men de meublen niet bergen en conde.

Den xiiij^{en} Novembris vroost weder aen. Vrouch quam een soldaet bij Sijn Ex^{cie} seggen, dat den viant te Overpeelt was ende naer Hees ende Liemde soude commen, dat se geen geschut bij heur hadden, maer dat men onder heur seide dat tgeschut van Maestricht soude commen. Sijn Ex^{cie} hadde al op t'eerste geluyt dat vanden viant quam buyten tquartier te Vucht eenige redouten doen beginnen om tquartier beter te bevrijden, maer soe bij nu dese tijdinge creech, laste hij noch meer redouten te maecken, ende die met een trenchee aen malcanderen te trecken om daer achter te mogen vechten. Die vande stadt verloren mer twee personen geschooten, cregen tijdinge in van ontset, ende siende de sappe aende Vuchtse sijde al vast naerderen, schooten van daege met veel stucken daerop, schooten eenige daerinne doot, twelcke twerck wat retardeerde, maer de anderen weder moet nemende, gingen evenwel voort. Aende sijde van Graef Willem werde de gaelderie aenbestedet te maken deur de grachte binnen 8 dagen voor 22^{c} gulden, ende snachts gingen de approchen tamelijck wel voort, maer den roup, die soe seer vanden viant was geweest bestondt daerinne, dat tot Helmont gecommen waren 1000 mannen van t'regement van Achicourt als uyte garnisonen van Hulst ende de

schantsen daer ontrent ende van ontrent Antwerpen onder tbeleit van Blijleven, Lieutenant Colonnel vanden selven Achicourt om te trachten in dese stadt te commen, die des avonts van daer uyttogen beleit ende geconvoijeert bij de gemutineerde ruyteren tot voorbij Dungen toe, ende namen soe den wech voorbij t'clooster te Eyckendonck, gelijck de voorgaende gedaen hadden om in stadt te commen. Op dien wech lagen twee cleyne redouten elcx van omtrent 30 mannen beset. Den ritmeester vander Wel hebbende tijdinge hiervan gecregen deur een ruyter, ende dat se naer Dungen quamen, ging tsavonts te 9 uyren Graef Willem daeraf verwittigen, dwelcke terstont ordre stelde in sijn quartier om de wachten te verswaren, maer vergat op den voors. wech te voorsien ofte meer volcx in de redouten te senden, waerdeur den viant min belets vont, ende quam omtrent 3 uyren des morgens aende redouten, ende sondt daertegen een parthije volcx als of hij de redouten wilde afloopen, waermede die van binnen verlet wesende, tooch hij voorbij, beleit bij Michel vander Starre ende noch een persoin uyte stadt, ende quam soe meest deur naer stadt toe. De ruyteren van Artur een stuck weegs van daer op de wacht wesende, quamen daernaer toe ende chargeerden de lesten, daeraf eenige soldaten uyte redouten gevallen gevangen cregen 2 lieutenanten ende ontrent 30 soldaten, weinich wert er dootgeslaegen. Men vernam naer dat van dese trouppe in de stadt gecommen waren tusschen de 8 ende 9^{c} mannen, veelen totten halse toe deur twater gepasseert eer se aen Sint Anthonis poorte conden commen, doch dien nacht liep onder ons de tijdinge dat wel de helft van heur terugge gedreven waeren. De ruyteren die heur geconvoijeert hadden, keerden wederom soe haest sij heur aen tleger gebracht hadden. Voor Ostende heeft den viant desen ende eenige volgende daegen seer geschoten ende insonderheyt den xvj^{en} snachts op veele schepen die uytliepen ende veele schaden leeden.

De Staten Generael maeckten staet om waert mogelijck Oisteynde te conserveren, voorderden seer de consenten ende om die soe hooch te doen dragen, dat se noch 6^{m} man van nieus mochten lichten tegen den toecoemende jare, om so tleger van Oisteynde te lichten ofte eenich ander wichtich exploict bij de hant te nemen, daerinne sij verhoopten dat de victorie van s'Hartogenbosch, indien sij die bequaemen, heur seer voorderen soude.

Den xv^{en} Novembris was schoin weder, noch al vriesende. Sijn Ex^{cie} hoirende dat den viant weder volck in stadt geworpen hadde, ende meinende dat veele waren belet in te commen, dede voor den dach opsitten

alle de ruyteren van sijn quartier die op de wacht niet en waren, ende marcheren 12 vendelen voetknechten naer Dongen toe, meinende den ontlopenen te crijgen, ende doen doot slaen, maer wijdt ende sijdt rijdende, en vonden niet dan 7 ofte 8 jongens ende een man ofte 2, die t'niet ontlopen waren, maer die niet en hadden konnen volgen, ende bemerckte doe ende hoirde oick vande gevangenen dat se alles mosten ingecommen wesen, omdat niemant terugge en was gekeert, ende consequentelijck dattet een groote faute was, dat men die plaetse niet beter en hadde beset op t'eerste advertissement, dewijle die vande stadt nu starck sullende wesen beswaerlijck sullen aen heur wallen laten commen ende met dit volck maken sullen dat elcx even opiniatre sal wesen om niet gesuspecteert te werden. Commende Sijn Excie te Dungen vont een grooten houffslach van peerden ende de trac van tvoetvolck die hij volchde totte redouten voors., ende bevondt dat se gemarcheert waren over een rechte effen wech naer de stadt toe, daerinne hij den heelen dach seer becommert was, ende om denselven pas beter te doen sluyten. Snachts begonst men te Hinten tgat aende grachte deur te snijden, daer men mette gaelderie soude innegaen ende aende Vuchtse sijde hadde den viant buyten de grachte vande halve mane noch deurgesneden den dijck ende twater daerdeur laten loopen, aen welck gat desen nacht de sappe gebracht werde.

Den xvjen Novembris wast noch schoen weder. Een Italiaen quam over, dwelcke seide dat de trouppe te nacht naer de stadt gemarcheert niet veel over de 800 mannen en was geweest (hoewel men tsedert verstaen heeft dat over de 800 ingecommen waren) ende dat se bij heur hadden wel 2m peerden, twelcke mede niet wel gelooft en werde. Sijn Excie was meest doende om op alle de advenuen wel te voorsien ende sijn redouten ende andere buytenwercken te doen verhaesten. Die vande stadt vielen vuyt op den wech van Deuteren, naemen daer eenige eetwaren naer den leger commende, oick twee cleyne stucxkens met 2 tonnen cruyts ende wel 30 tonnen biers. In stadt werde gequetst een Italiaens capiteyn Frco More genaemt. Snachts quamen in de stadt noch 3 capiteynen daerwerts gesonden, ende van buyten werde tgat in den dijck aende Vuchtse sijde gevult ende de sappe gebracht tot deur den slachboom aldaer, ende aende Hintemse sijde werde een bint vande gaelderie geset, dwelcke qualijck begonnen was midden deur de jocken vande brug, omdat die op 5 palen stonden ende niet alomme even wijt en waren.

Desen dach quamen in den Hage de brieven vanden Heere Vere ende van Meinaerts. voors., die geen cleine verslaegentheyt en maeckten.

Den xvij^en Novembris vroost uytermaten seer, waerom Sijn Ex^cie beginnende te apprehenderen de swaricheyt, die hem den vorst in de toevoert van sijn vivres soude mogen maecken, seer gestoort was, dat de approchen niet beter voort en gingen ende aldus getraineert werden. Nietemin omdat den viant snachts aende Vuchterpoort weinich schoot, mits sij heur geschut van daer wech getogen hadden, ging de sappe daer wat beter voort. De gaelderie te Hinten scheen mede wel te avanceren, ende die vande stadt dat siende, soncken een stuck heel laech in de muyr om daermede op de gaelderie te schieten. Anders ontfing Sijn Ex^cie brieven uyt Zeelant vanden heere vander Noot, hem excuserende op sijn sieckte, dat hij noch bij Sijn Ex^cie niet en was gecommen, ende schreef hem in t'corte sijn last, daermede hij uyte stadt Oisteynde gecommen was als boven verhaelt is, versouckende dat de veranderinge van tgarnisoen metten eerste mochte geschieden.

De Grave van Egmondt sijn schuldenaers met aenwijsinge op sijn goederen ter neder gestelt hebbende ende vande Staten met een nieu subsidie van gelde geassisteert wesende, is vuyten Hage vertogen om naer Engelant te gaen.

Den xviij^en Novembris wast soe seer gevroesen dat geene wagens meer deur commen konden naer Creveceur, tot dat Sijn Ex^cie t'ijs met gewelt dede breecken, twelcke geen cleyn bedencken in dat beleg en gaff. Aende Vuchtse sijde was den viant seer stille, maer op naernoen ten 4 uyren begonsten sij uyter stadt met 9 stucken op de approchen te schieten, ende vielen daernaer met ontrent 60 man uyt, cregen een sappeur gevangen, quetsten ende dooden eenige anderen ende oick soldaten, omdat de soldaten die in t'corps de garde daer ontrent waren, mits de groote vercleumtheyt vande coude geen goet devoir en deden, maer de anderen vande wacht aencommende, werden sij weder terug gedreven. In stadt werde een canonier dootgeschoten. Aende sijde van Hintem begonst den viant vrouch met sijn gesoncken geschut op de gaelderie te schieten, ende maeckten dat niemant daerinne wercken en konde, waerom Graef Willem in haeste een batterie dede maken besijden de gaelderie om in de grachte te mogen schieten ende meynden snachts 2 canons daerinne te doen planten, maer in t'aenbrengen viel d'een in een gat, daer men den heelen nacht genouch mede te doen hadde om die uyt te trecken, soedat de stucken ongeplant bleven. Anders was te Hinten in tquartier desen dach eens ende des nachts tweemael brant, soedat veel hutten ende eenige huysen daer verbranden. Sijn Ex^cie was van meininge een aenval te doen doen op de

halve mane voor de Vuchtse poorte, maer omdattet dien nacht de wacht was vanden heere van Kessel, een nieu gesmeet Colonnel, die hij tstuck niet wel en vertroude, werde de sappe al willens wat geretardeert om sijn wacht te doen overgaen.

Snachts quam in de stadt over t'ijs den capiteyn Bervoets met noch een capiteyn om daer te handelen op de forme hoe men de stadt best soude mogen ontsetten.

Den xix[en] Novembris vroost noch vuytermaten seer, soedat men alomme over t'ijs liep, twelcke geen cleine becommeringe en gaff, soe omdattet den wech opende om van alle canten in stadt te konnen commen soe dickmaels als sij souden willen op dese lange nachten, als omdat den wech ende toevoert vande vivres alle dagen meer benaut werde, soe verre, dat men van dage op moste doen bijten om naer Creveceur, daer alle de schepen lagen, te mogen commen, dan omdat de vorst soe vrouch int jaer quam, hoipte men altoos dat se nyet continueren en soude. Aende Vuchtse sijde dede men de sappe met twee armen van een scheyden ende daeraen seer arbeyden om aende halve mane te commen, daerop Sijn Ex[cie] beraemde morgen vrouch een aenval te doen doen bij de capiteynen Calvart ende Anthoine Mahu, elcx met 60 mannen, omdat hij niet veel volcx en dorste hasarderen, dewijle sijn leger swack was, ende daertoe laste hij te nacht in de naeste ofte vj[e] batterie te planten 2 heele, 2 halve ende 2 France canons om den aenval daermede te seconderen. Dese stucken werden snachts ingebracht, maer daer wesende en werde niet geraden gevonden die te ontdecken, omdat de batterie niet geacht en werde genouch gewapent ende bewaert te wesen. Anders brande snachts een huys te Vucht, daer veel officiers vande compagnien van Hohenloe, Solms, Tijmpel ende Wingaerden innelagen, ende noch een huys, daer een deel ruyteren van Sijn Ex[cie] lagen, daeraf velen sadelen ende pistolen in den brant lieten. Aende Hintemse sijde brande desen dach t'halve clooster te Eyckendonck ende snachts werden in de batterie op de grachte aldaer geplant 2 heele canons om de gaelderie te defenderen ende favoriseren.

T'Oisteynde werde de gabionade op de oostgeule soe naer gebracht, dat men bestondt te vresen, dat se dat gat daermede geheel t'ongebruyck maecken souden. Dit werck gelijck meer anderen werde met lange rijs ende groote bosschen aen een gehecht, soe starck tsamen gevlochten met steenen daerin, dattet sincken ende tegen de cracht van twater staen conde. Echter quamen desen dach noch 5 schepen binnen Ostende met groot periculo.

Den xx^en^ Novembris vroost noch seer. Sijn Ex^cie^ ging vrouch naer de approchen op den Vuchtsen dijck om den aenval te doen doen, twelcke voor dach gedaen werde bij den capiteyn Calvaert van d'een sijde ende capiteyn Mahu aen d'andere sijde, maer ging seer lamelijck toe, ende de halve mane was oick soe hart ende glad om op te climmen, dat niet dan 4 ofte 5 personen daerop en quamen. Mahu werde gequetst alleer aende halve mane te commen. Calvaert quam soe hooch, dat hij met een pistole overschoot, ende de reste en conde niet opcommen. Den viant was starck in de halve mane ende keerde de onsen terstont aff, die daernaer weder afftogen, hebbende verloren een Frans edelman de l'Essart genaemt met 3 soldaten, ende Mahu, den Lieutenant van Calvaert, een Frans sergiant ende anderen gequetst, daerom Sijn Ex^cie^ de sappe liet voortsgaen om soe aende walle te commen ende die te mogen doen mineren. Anders werde desen dach aende Vuchtse sijde weinich geschooten, maer dapper aende Hintemse sijde om tgesoncken stuck te doen swijgen, daermede in stadt dootgeschoten werde 2 Spangiaerden. Desen nacht ging den capiteyn Bervoets weder over t'ijs uyter stadt om t'ontset te doen verhaesten met ordre hoe ende waer men best aen soude mogen commen. In den leger gingen de approchen tamelijck voort ende den brant quam weder in t'clooster te Eickendonck, daermede de reste van t'clooster afbrande.

Die Staten wel merckende tgevaer van tbeleg voor den Bosch, mits de continuatie vande vorst, ende achtende dat de reputatie van tlant daeran hing, beraemden alle tbootsvolck dat affgedanckt soude werden in dienste te continueren ende te doen wapenen uytet magasijn, om die naer tleger te schicken ende opt ijs te gebruycken, achtende dselve daertoe seer bequam, twelcke naer om t'veranderen van resolutie vanden leger naergelaten werde.

Den xxj^en^ vroost noch vuytermaten seer in vougen dat men met seer groote becommeringe den toevoer van Creveceur creegh, daertoe men alle dagen twater van Deuteren af tot Vlijmen toe moste opbijten, twelcke seer veel bedencken in dat beleg bij de hoofden begonst te maken, te meer soe men tijdinge creegh dat voorseecker den viant hem tot Peer versamelde om dese plaetse te ontsetten, ende dat Graef Frederick niet alleen en handelde mette gemutineerden om dien tocht te helpen doen, maer oick ontboden hadde alle de ruyteren uytet overquartier Gelder ende soe veel voetvolcx als sij daer uyte garnisoenen derven mochten. Uyten leger werde altemet in ruine naer de huysen vande stadt ende de groote kercke geschoten. Anders gingen de approchen al voorts, ende mits de twe armen vande sappe gecommen waren tot aende grachte vande halve

mane werden d'selve aenbestedet elcx voor 400 gulden om met een gaelderie te brengen tot aende walle om de halve mane te mineren, daertoe de mineurs van dage wel ten propooste in tleger quamen. De aennemers van dese gaelderien deden desen nacht weinich om eenige cleine vuytvallen ende geluyt bij den viant gemaeckt. Aende Hintemse sijde bevonden sij desen dach dat se de gaelderie qualijck aengeslaegen hadden, omdat se verscheyden palen vande jocken vonden, die nu recht tegen heur werck aenquamen, daerom aldaer ontbooden werde den timmerman Mr. Ulke ende anderen die mede verstant van gaelderien te maken hadden, ende met derselver advys werde goetgevonden dat men tvoorgaende werck verlaten soude ende de gaelderien van nyeus beginnen ter sijden de jocken om recht vuyt te mogen wercken, waeraen de reste vanden dach ende de nacht aldaer gearbeit werde.

Den xxij^{en} Novembris vroost seer, twelcke hoe langer hoe meer becommeringe maeckte. Graef Willem siende dat alle tgene tot noch toe aende gaelderie aen sijn sijde gearbeit was meest te vergeefs was, ende dat thervatten van dien lang aen soude loopen alleer over de grachte te commen; item dat hij swack van volck in sijn quartier was, ende dat alle de wateren ende moerassen soe toe gevroesen waren, dat se alomme te peert ende te voet overdroegen in vougen dat niet alleen te bevresen was, dat hij voortsaen qualijck toevoer van vivres soude konnen krijgen, maer oick dat den viant soude mogen aencommen ende hem afsnijden van tquartier van Sijn Ex^{cie} ende alsoe in de uyterste extremiteyt brengen, ofte ten minsten dat den viant soe veel volcxs in stadt soude konnen werpen, dat men daerop nyet en soude connen voorderen, maer met dit beleg de naestgelegen landen meer schade als voordeel soude doen, mits sij dan alderhande starcke aenslaegen uit dese stadt soude hebben te wachten, is van dage bij Sijn Ex^{cie} gecommen, heeft denselven alle de voors. swaricheiden gemoveert ende sonderlings dat geen apparentie en was, dat men noch in langhe aen de stadts wallen soude konnen commen ende dat daerentusschen den vorst tleger in alderhande swaricheyt soude konnen brengen. Sijn Ex^{cie} hadde alle de swaricheiden seer wel geapprehendeert ende sonderlings beginnen te pondereren tsedert hij verstaen hadde de versamelinge vanden viant, dan hoipende dattet wederom beginnen soude te doeijen, omdattet noch soe vrouch in tjaer was, en wilde hij tottet opbreecken vanden leger, daerop Graef Willem seer aendrong, niet verstaen, maer seide den tijt noch te willen innesien ende wat contenantie den viant soude willen houden. De swaricheden vanden leger werden seer vermeerdert deur de cleine couragie vant crijsvolck, die op de wacht van

coude vercleumt wesende, geen lust en hadden om te vechten nochte om te wercken, daerdeur des naernoens aende Vuchtse sijde bijquam. dat 6 ofte 7 man vanden viant met een resolutie uytcommende, niet alleen de werckers vande gaelderie ende sappe verdreven, maer oick opte vlucht brachten een corps de garde van 40 mannen vande Duytsen daerbij leggende, hoewel d'selve den moet hervattende ende bij anderen gesecondeert terstondt den viant weder afdreven, die met heur gevangen in de stadt brachten een Engelsman. Sijn Ex^cie^ was daerom soe gestoort, dat hij eenige wilde doen hangen, maer de officiers (mogelijck alsoe schuldich als de soldaten) excuseerden tstuck op de groote coude ende meinden voortsaen beter toe te doen sien. Desen dach vertogen uyten leger de Raetsheeren Brunings ende Weres.eyn, ende in tleger werde uyt Hollant gebracht 25^m^ £ totte extraordinaris lasten ende 25^m^ £ tot betaelinge vande Engelsen ende ongerepartieerden tot laste van Hollant gedestineert. De Gecommitteerde vanden Raet van State merckende dat tspel soude willen qualijck affloopen, bleven leggen op Creveceur sonder oit in tleger gelogeert te hebben ofte heur daer te vertrouwen.

Den xxiij^en^ Novembris vroost noch uytermaten seer. Die vande stadt waren tamelijck stille tot op den naernoen, ende doen vielen sij wel met 100 man aende Vuchtse sijde uyt, meinende de saken daer te vinden als gisteren, maer daer was beter ordre gestelt, soe dat niemant uytet corps de guarde opweeck maer staen bleven ende heur resisteerden, daerom sij seer haestich wederom mosten wijcken naer heur halve mane, latende 2 ofte 3 doden vande heuren leggen, ende niet hebbende gedaen als een sappeur doot te slaen ende cregen een mineur gevangen, die heur adverteerde, dat men daer gereetschap maeckte om te mineren. Geduyrende desen uytval werde dapper van beiden sijden geschoten, waerdeur eenighe vande vuytgevallene van heur eigen geschut gequetst werden. Snachts arbeide men tamelijck aende sappe ende gaelderien aldaer, ende men hoorde den viant ettelijcke malen groot rumoer maken, maer hij en quam niet uyt. Desen dach quam bij Sijn Ex^cie^ een ruyter, seggende metten viant een stuck weechs gemarcheert te hebben, ende dat den xviij^en^ verscheiden trouppen gecommen waren van Loven op Diest, ende dat hij den viant daer hadde gelaten; dat een partije te Peer lach, ende dat se onder heur seiden dat se den Ertshertoge verwachten, die selffs bij heur commen soude. Tselve werde van andere oirden mede geconfirmeert, dat den Ertshertoge van Oisteynde afgecommen was ende selffs bij de trouppen soude commen tot dit ontset, hoewel des onwarachtich was. Aende zijde van

Hinten hadde den viant weder een stuck gesoncken recht tegen de gaelderie aen, ende schoot daermede soe seer, dat hij alle twerck ontramponeerde, waerom Sijn Ex^cie^ den contrerolleur vande wercken derwerts sondt om de gaelderie van nieus te doen besteden, schootvrij tegen de canon, dan Graef Willem en stonden alle die saken niet aen ende bleeff evenseer aendrijvende dat men met beter redenen tleger soude opbreecken als langer houden, daerom hij op morgen weder bij Sijn Ex^cie^ wilde commen, hebbende doen versoucken de gecommitteerden vanden raedt daer mede te commen.

Ontrent dese tijt waren tot Rotterdam gebracht 48 Duynkerckers gekregen in een schip bij capiteyn Moy Lambert, die alles opgehangen werden vuytgeseyt eenige jongens die te cleyn geacht werden om te hangen.

Den xxiiij^en^ Novembris vroost noch uytermaten seer. Graef Willem quam heel vrouch bij Sijn Ex^cie^ noch remonstreren dvoors. swaricheiden, die hij seide dat alle daegen vermeerderden, daer doch geen apparentie en was dat men aen d'een ofte aen d'andere sijden in lange noch aende walle soude konnen commen ende drong daerom evenseer aen tottet breecken vanden leger. Sijn Ex^cie^ hadde altoes verhoipt veranderinge van weder mette nieuwe mane, maer siende dat desen dach tegen de nieuwe mane geen veranderinge en viel, ende meer ende meer hoirende vande vergaderinge vanden viant, daer men seide dat den Ertshertoge selffs bij was, oick hoirende dattet ijs heel starck bestont te gaen in de revieren, soe dat apperentie gaff dattet soude mogen commen te steecken, ende dat dan alle de landen alomme bloot soude leggen ende schrick van inval crijgen, dat hem oick geen toevoert meer soude konnen gedaen werden ende in allen gevalle dat hij niet en soude konnen beletten of den viant soude in stadt altoos connen commen ende dan middel vinden om sijn leger te separeren; dat hij oick niet en sach hoe voortsaen sijn geschut te sullen konnen affbrengen, ende dat tegen alle dien geen raet en was als den viant tegen te trecken ende te slaen, ofte tleger in tijts te breecken eer den viant meer volcx in stadt wierp, heeft ten laesten besloten tleger te breecken ende op morgen alle tgeschut uyt Graef Willems quartier te doen brengen naer Creveceur ende tselve daertoe te nacht vande stadt te doen affhalen, dat dan Graef Willem overmorgen met sijn heele leger te Vucht soude commen, om dan tsamen naer Heusden af te trecken, ende stelde sulcx ordre dat alle de treckpeerden noch van avont naer Hinten gebracht werden. Dese resolutie werde aldus bij Sijn Ex^cie^ genomen, terwijle die van Hollant, die heur desen brock niet geern en hadden laten ontsitten,

doende waren om 3^{m} bootsgesellen, commende vande oirlochschepen, die men afdanckte, in dienste te houden ende naer den leger te doen gaen als voorseit is, ende voorts in de steden noch deden aennemen 2^{m} mannen om in de garnisoen te werpen ende den soldaten daertegen in tleger te doen gaen, ende om te voorsien opt stuck vanden toevoert van vivres ordre gegeven hadden om aen te nemen j^{m} sleden om den toevoer te doen, daermede sij gemeint hadden alle de swaricheiden te connen remedieren; ende hoewel Sijn Ex^{cie} ten delen desen wiste, vont hij evenwel goet om de andere redenen liever den tijt te wijcken als fortune van meerder swaricheyt te loopen, doch altoes met de reserve soe het quame te doeijen voor tvertreck, dat hij dan blijven ende niet opbreecken en soude, ende daerom liet hij evenseer tegen de halve mane wercken om de gaelderien daer te maecken ende aende mine te mogen commen. Tsavonts werde alle tgeschut te Hinten vande stadt afgehaelt, ende te Vucht was dien dach in tquartier van Dort drijmael brant, ende noch eens op de Petler. Grobbendonck, Gouverneur binnen de stadt, wandelende metten raetsheer Bardoul op de walle, werden desen dach beyde gequetst, ende en konde niet anders oirdelen off ten geschiede heur van sijn eigen volck, die onverdachtelijck schooten. T'Oistende schoot den viant desen dach so veel ende so seer als oyt te vooren, ende die van binnen en swegen niet.

Den xxv^{en} Novembris vroost noch seer. Te Hinten was men doende om tgeschut aff te brengen naer Engelen daer de ponten lagen, ende op naernoen dede Sijn Ex^{cie} de heele Diesse bijten van Engelen aff tot Creveceur toe, daermede de ponten snachts aen Creveceur quamen. Anders werde uytet quartier van Graef Willem, ende oick van Vucht seer veel amunitie ende bagagie naer Creveceur gebracht om op tvertreck min verladen te wesen. De gaelderien aende Vuchtse sijde werden desen dach aende walle gebracht, waerom Sijn Ex^{cie} noch desen nacht de mine in de halve mane dede beginnen, ende evenwel op den avont van daer af halen 4 canons om mede te moegen doen wech brengen. Snachts brande alle t'Schotse quartier te Hinten, in vougen dat Graef Willem selffs sijn logement most ruymen, vresende voor den brant, hoewel tselve noch beschut werde. Vanden viant quamen alle uyren meer tijdingen dat hij naer Eyndhoven toe scheen te commen, so men seide met 3^{m} peerden, 5^{m} man te voet ende 2^{m} nieu gelicht volck, daeraf Sijn Ex^{cie} anders geen vrese en hadde, dan dat se soe veel volcx in de stadt souden werpen, dat se dselve souden vermeesteren ende dat hij daermede alle sijne frontieren in meerder gevaer van surprinse soude brengen.

Den xxvj^en Novembris vroost noch uytermaten seer. Sijn Ex^cie dede de 4 affgehaelde canons met veel amunitie ende bagagie naer Creveceur brengen, daertoe men t'ijs moste breecken tot Vlijmen toe, wesende den wech soe quaet te rijden, dat wel 40 wagens onder wege braecken, ende onder dien veele met cogels geladen, die in de wech bleven staen, doch naer affgebracht werden met eenige boerenwagens van Vlijmen. Ende omdat den wech soe seer quaet om gebruycken was, ende Sijn Ex^cie sach dat niet mogelijck en was alle de amunitie af te brengen, heeft hij last gegeven alle de cordewagens, palisaden tot 30^m, delen, swalpen, balcken, horde ende andere houtwercke mette schuppen, spaden, bijlen ende anders, dat men niet en soude konnen affbrengen, te branden, over welcke materialen desen helen dach ende volgende nacht bijnaest gebrant werde, behalven dat noch veel cogels in slooten gewierpen worden, die men mede niet en conste affbrengen. Die vande stadt siende de groote becommertheyt vanden wech van Creveceur vielen over t'ijs met eenich volck uyt, sloegen een voerman doot, maer werden terstont soe gevolcht bij eenighe onse ruyteren, dat se afwijcken mosten. Sijn Ex^cie was den heelen dach meest doende om ordre op tvertreck vanden leger te stellen, ende vresende dat de overcomtste te Worcum seer periculeus soude vallen, vont goet dat Graef Willem naer Vucht niet commen en soude, maer desen dach noch blijven leggen, ende morgen vrouch met alle sijn trouppen opbreecken ende gaen naer Creveceur, daer hij een brug van eindelinge ponten liet maecken om bequamelijck over te commen. Oick liet sijn Ex^cie de bruggen over de Ade ende Dommele gemaeckt opbreecken om de schuyten naer Creveceur te doen brengen, dede snachts mede affhalen alle tgeschut aende Vuchtse sijde, daermede hij dien dach nooh veel hadde doen schieten ende tselve gereet maken op blockwagens om aff te brengen, ende voorts lasten morgen vrouch te vertrecken naer Heusden, doch liet evenwel de mine voortsgaen, ende op den avont de kelder maken ende daerinne leggen 2^m ℔ cruyts om morgen vrouch voor tvertreck de halve mane te doen springen ende heur te thoinen dat hij meester daeraf ware als hij wilde. Desen dach creegh hij wederom tijdinge dat den Ertshertoghe selve bij de troupen was, ende gisteren te Diest was geweest, ende dat se van Mechelen eenich geschut te water hadden willen brengen naer Diest, maer mits den vorst niet hadden konnen doen, ende sulcx tselve weder te lande hadden moeten doen brengen, ende soe voortshalen, twelcke hen wat getardeert hadde. Dit werde soe vast geseit, dat Sijn Ex^cie tselve gelooffde, hoewel onwarachtich was dat den Ertshertoge bij de trouppen was.

In de stadt storven van heur quetsure den raedsheer Bardoul ende den capiteyn More ende cregen inne brieven vanden Ertshertoghe, houdende van heur ontset ende dat hij tot betalinge van heur crijsvolck sont 12^{m} £.

Desen dach quamen de Staten van Hollant bij een om te resolveren op de consenten voor den toecoemende jare, ende de middelen van d'selve te vinden, ende op tstuck van justitie als tmaecken van een president ende raden tot vorderinge van dien. In tstuck van consenteren van alle de petitien vanden Raede van State en werde naer gewoente geen swaricheyt gemaeckt, maer op de middelen om dselve consenten te vinden, viel alle de swaricheyt, daeraf alleenlijck ingewillicht werde alle de middelen in treyn wesende. Behalven truytergelt ende schougelt werde noch ingewillicht over de steden ende platten landen 600^{m} £ te vinden bij quotisatie. Op den impost vande innecoemende goederen en conste niet eyntelijck geresolveert werden om trefuys dat die van Zeelant deden van dat middel mede inne te willigen. Daer was noch voorgeslagen een ordre om alle huysgesinnen voor een jaer te schatten in den impost vant sout, al advenant de menschen ende coebeesten die se souden hebben, maer dat en werde oick niet afgedaen, gelijck mede niet van 24 ß op elcke tonne biers ten tappe uyte tresorien vande steden ende veel andere middelen. Op tstuck vande justitie, noempden sij 9 personen om daeruyt te kiesen 3 raden in den provincialen hove, maer op de presidentschappen en werde niet gedaen, omdat die van Zeelant niet en quamen. Anders aldaer clachte gedaen wesende, dat soe in Hollant als anders seer groote menichte van schellingen geslagen werden, die intrinsijck een vierde paert vande weerde verloren ende anders een groote menichte van quaet gelt ging, ende dat men meinden dat bij alle de munten in de Vereenichde Nederlanden wel geslagen waren voor de 3^{em} £ aen schellingen, werde daer goet gevonden dat men bij placcaet verbieden soude alle schellingen buyten Hollant ende WestVrieslant gemaeckt met alle cleinder gelt mede, ende dat men mede verbieden soude den gecontrefeiten Philipsdaelder van Spangien, ende den silveren gulden van 28 st. van Vrieslant. Den muntmeester van Hollant werde mede gehoirt op tstuck vande schellingen, die bekende ettelicke hondert duysent ponden in schellingen verandert te hebben, hoewel sijn last mer en was geweest van 60^{m} £, dan omdat sulcx bij eenigen toegestaen was om te favoriseren den ambassadeur van Vranckrijck, die ginder silver gelt dede opwisselen ende hier in schellingen verslaen om den 25^{en} penning daerop te prouffyteren, werde des alles seer slechtelijck geglist ende de dachvaert scheide den xx^{en} Decembris.

Den xxvij^en Novembris vroost uytermaten seer Vrouch dede Sijn Ex^cie eenige valsche aenloopen op de halve mane voor de Vuchtse poorte doen, maer men merckte terstont dat den viant meest daeruyt was, doch omdat tvertreck geschiede, dede men evenwel de mine springen, die de heele halve mane opsloech ende bleeff soe leggen sonder dat yemant van buyten ofte van binnen daerinne quam, tot dat de wacht alomme aftooch ende de stadt verliet. Mettet kriecken vanden dach togen de legers van beiden sijden vande stadt op. Graef Willem ging met de Vriesen ende Schotten ende de ruyteren naer Creveceur, ende passeerden daer de Maese, lastende tvolck alles te gaen naer Bommel om daer te passeren, ende hij quam selffs op den avont tot Heusden om bij Sijn Ex^cie te wesen. In t'optrecken branden de soldaten alle heure hutten, daerdeur eenige huysen mede in brant quamen. Oick quam den brant bij ongeval in de kercke. Tot Orten werde de kercke mede verbrant sonder dat men wiste ofte bij ongeval ofte moetwille geschiede. Tregement vande Zeeuwen quam heel vrouch naer Vucht, daer Sijn Ex^cie mede optooch met alle den leger naer de heide, doende een deel ruyteren met Graef Lodewijck houden voor de Vuchtse poorte tegen t'uytcommen van die van binnen, tot dat alle tleger wech was, dwelcke doen mede volchde. Hij hadde Giselaer gelast op Deuteren te blijven tot dat Graef Lodewijck mette ruyteren te Vlijmen soude commen, maer omdat die vande stadt met 2 partijen al aen sijn schansken waren geweest, ende scheenen met meerder macht te willen commen, tooch hij ontrent de middach uyt, ende nam den wech naer Vliemen, ende soe, ende om de voors. redenen, brack theele leger voor den Bosch op, daert nu 26 dagen gelegen ende seer veel wercken gemaeckt hadde [1] Die vande stadt schooten seer op den aftocht naer de wacht in de approchen, doch met weinich vruchts. Tleger tooch alsoe alles tot op de heide, daer Sijn Ex^cie die in slachordre brachte ende hielt, tot dat sijn cariage meest voorheen naer Heusden ware, ende datter niemant meer en volchde, ende tooch doen mettet crijsvolck langes den Cuycksenhouck heen mede naer Heusden ende scheyden heur aldus. Alle de Brabantsche ruyteren reden naer Bredae ende de regementen van Zeelant, vande Walen ende van Dort togen metten Heere van Tijmpel naer de Langestraete; de reste van tvoetvolck tooch met Sijn Ex^cie naer Heusden,

---

[1] Volgens den staat door den controleur der legerwerken den 20^en November 1601 aan de Staten Generaal overgeleverd waren in de 19 dagen, dat het beleg van 's Hertogenbosch geduurd had, 39,803 gl. 13 st. voor het opwerpen van aardewerken uitgegeven. (Lias loopende, 1601).

ende voorts terstont deur naer Woudrechem. De resterende overrijnse ruyteren togen met Graeff Lodewijck achter den Cuycksenhouck omme naer Vlijemen ende Creveceur toe, om in de Bommelerweert te commen, ende Sijn Ex[cie] bleeff dien dach selffs tot Heusden, van waer hij sondt naer Woudrechem om te weten wat middel daer was om over de Wale te commen, daerinne groote swaricheyt was, om de menichte vant tijs dat in de reviere dreeff.

Ende alsoe liep ongeluckelijck aff dese belegeringe vanden Bosch, omdat d'selve naer veeler oirdeel te laet int jaer voorgenomen was, maer dat men dubbel over daertoe tijt gehadt hadde ende versuympt tot grote schade vanden staet vande landen op soe loosen pretext als verhaelt is; want indien men de plaetse terstont naer de veroveringe van Rijnberck aengetast hadde, doen tgarnisoen t'Oosteinde noch versch ende starck was, ende eer de legers daer soe swaer geretrancheert waeren, soude den viant dese stadt ofte Oisteinde hebben moeten abandonneren, maer nu men dit soe laet bij de hant nam, conden de beleggers van Oisteynde nu wel beschantst wesende, volck tot dit secours derven, ende aende andere sijde claechden die van Oisteynde ten waere men henl. secoureerde ende ververschte van volck, dat se verlooren gingen, ende men en conde heur niet ververschen tleger te velde blijvende, soe dat dit opbreecken voor de saecke van Oisteynde noch goet dede. Eenige van Sijn Ex[cie] volck lieten te Vucht geschreven non ducis obsesseæ servavit moenia Silvæ Alberti gladius, frigida sed glacies.

Desen dach quamen t'Oistende in twee schepen met visch met groot gevaer.

Den xxviij[en] Novembris vroost noch vuytermaten seer. Sijn Ex[cie] vertooch met alle sijn treyn voornoen van Heusden naer Worcum om daer selffs opt veer te wesen ende te sien hoe hij best soude connen overcommen, ende dede alle de wagens ende treckpeerden mede derwerts volgen, maer daer commende was t'ijs beginnen te steecken, soe dat hij daer beclemt werde ende niet overcommen en konde. Vele vande ruyteren op gisteren naer Creveceur gereden en hadde mede niet konnen overcommen, omdat t'ijs de pontbrug gebroocken hadde, die daerom van dage naer Hemert quamen, ende daer de Mase passeerden [1], maer wesende in Bommelerweert

[1] „Het Friessche regiment, treckende bij Crenecoeur ouer de Maes, mosten ene gehele wintersche nacht onder den blaeuuen hemel logieren, waerouer enige doot gefroren, andere vercleumt sijn.“ (F. van Vervon, Gedenckweerdyge geschiedenissen, bl. 117).

mosten alles daer blijven, omdat geen middel ter werelt en was om over de Wale te commen. Desen dach schoten die van Oostende seer ter eeren ven Elisabet Coninginne van Engelant, ende die van tleger niet min ter eeren van Ertshertoginne Elisabeth.

Den xxix^{en} Novembris vroost noch uytermaten seer, waerom Sijn Ex^{cie} tot Worcum niet wel overcommen conde. Nietemin tegen den middach liepen eenige schippers met plancken over t'ijs, ende beleit hebbende de quaetste passen met plancken, liep een groote menichte van volck te voet over tijs om naer Gorinchem te commen, ende des naernoens ontrent 3 uyren ging Syn Ex^{cie} met sijn heele hoff mede over, ende quam tsavonts tot Gorinchem. Alle de ruyteren mosten noch in de Bommelerweert blijven ende alle de wagens ende treckpeerden tot Woudrichem. Tleger vanden viant willende nu den braven maecken, dewijle Sijn Ex^{cie} vertogen was, is desen avont gecommen tot Oirschot, starck ontrent 8^{m} man te peert ende te voet onder tbeleit van Graef Frederick vanden Berge, dwelcke met eenige ruyteren vooruyt rijdende, desen avont binnen Shartogenbosch quam. Eenige boeren van Vlijmen dit hoirende, ende niet wel wetende wat er gaens was, quamen tsavonts voor de poorte van Heusden roupen dat den Ertshertoge binnen den Bosch was gecommen, ende dat theele leger te Boxtel lach ende naer de Langestraete wilde commen, daerom den Gouverneur van Heusden terstont 3 schoten dede doen, ende vieren op den toorn om de naeste garnisoenen te waerschouwen op haer hoede te wesen. Hij schreeff aen Graef Lodewijck in de Bommelerweert dat se voor heur moste sien, ende adverteerde hieraff Sijn Ex^{cie} Ontrent dese tijt regeerde t'Oistende een scharpe sieckte, daeraf de menschen in eenen dach gesont ende doot waeren.

Desen dach sterff in den Hage den President vanden Hogen Rade Johan van Banchem, een seer geleert ende expert man.

Den xxx^{en} Novembris vriestet noch seer. Tot Heusden quamen verscheiden persoenen uyten Bosch ende vuyt des viants leger. Die vanden Bosch seiden dat Graef Frederick gisteren daer binnen gecommen was sonder ander volck als van sijn huys, ende dat de burgeren in stadt geduyrende tbeleg seer verschrickt waren geweest, in vougen dat niet en scheen dat se lange tegen gehouden souden hebben, indien sij geen volck van buyten ingekregen hadden, dat se in de twee reisen over de 1500 man in stadt hadden gekregen, ende dat se seer verblijt waren geweest doen tbeleg opbrack. Die uytet leger quamen seiden dat tleger starck was te peert ende te voet ontrent 8^{m} man; dat se gisteren tot Oirschot waren gecom-

men, ende uytgaven dat se van dage commen soude tot Tilburch ende Hilvarenbeeck, dat Graef Frederick alleen over heur commandeerde, ende dat se seiden te sullen gaen naer Creveceur om de schepen daer aen brant te steecken. Hieraf adverteerde den Gouverneur van Heusden Sijn Ex^{cie} ende die van Creveceur, maer die van Creveceur sulcx mede gehoort hebbende stelde van dage ordre om alle de grachten open te bijten ende de schepen sulcx in haer grachten te leggen, dat men daer buyten omme mochte bijten om de aencomptste te beter te beletten. Desen dach was t'ijs soe vast gesteecken voor Woudrechem, dat men daer overbracht ende dede marcheren alle de wagenen ende treckpeerden met eenige ruyteren die tot Woudrichem waren. Sijn Ex^{cie} verstaende dat den viant soe naer was, ende niet wetende wat hij soude mogen willen aengrijpen, dede contremanderen ende in de Tielerweert blijven alle tvolck tot Bommel overgetogen ende weder naer Gorichem keeren verscheiden compagnien naer Hollant gesonden, stelde mede ordre om de Lingen tot Asperen toe ende de Wale van Gorichem af tot Dordrecht toe te bijten ende besloot selffs tot Gorichem te blijven tot dat de vorst soude cesseren ofte den viant wechtrecken. Hij dede naerder besetten de Muggeschantse in tlant van Altena, daer hij verstont maer 17 mannen in te wesen, ende dede alomme tegen den inval ten besten versien.

Omtrent dese tijt verstont men dat in Engelant tparlament van Staten vergadert was geweest op de saecke van Irlant ende op de comtste vande Spangiaerden aldaer onder tbeleit vanden Mestro del Campo Don Juan de Laquila, die ingenomen hadde de stadt ende haven van Quinsale, ende voor op de haven een fort beginnen te maecken, ende dat se tot dien crijgh ende om de Spangiaerden uyt Irlant te verdrijven ende de landen vande crone van Engelant te mogen beschermen, geconsenteert ende ingewillicht hadden vier schattingen ende acht vijfthienen, soe sij dat noemen, te betaelen in 3½ jaeren ende die geestimeert waren wel te beloopen 1100^{m} £ steerlings ofte elff milionen gulden boven alle ordinaris schattingen, wesende soe groote somme dat noit Coning van Engelant gelijck consent van sijn onderdanen hadde konnen verkrijgen. Tot dit consenteren hielp veel de groote affectie die elcx tot de Coninginne droech, ende de apprehensie die elcx hadde dat den Spangiart heur deur Irlant soude trachten in meerder oirlogen te brengen, sonderlings soe d'voors. don Juan de Laquila bij open patente hadde uytgegeven dat de Coninginne geen recht tot dat, nochte andere haere landen en hadde als daervan bij verscheiden pausen (dit tot sulcx de macht gegeven is) gepriveert wesende

ende heur onderdanen van heur subjectie ontsloegen, ende dat hij bij den Paus ende Coning van Spangien daer gesonden was om den Catholijcken in de vridom vande Roomsche religie te beschermen tegen de tyrannie vande Engelsen, vermanende daerom alle de onderdanen van Irlant heur tot hem te begeven, ende dreigende mette doot dengeenen diet met de Engelsen souden houden, volgende tplaccaet hiervooren geinsereert. Oick hielp mede tot dese resolutie dat de Engelsen in een rencontre d'overhant tegen een deel nieu Spangiaerden hadden gehadt, daerom veelen meynden, dat men mer een starck leger daer behoufde te senden om de Spangiaerden teffens te verdrijven. De Staten hadden mits dit groote consent verregen afdoeninge van eenige monopolesche neringe, van dat niemant stijfsel, sout, asijn ende diergelijcke en soude mogen maecken als met consent van eenighe die Coninckhijcke octroijen daertoe hadden. Indien de oirlogen daer te degen willen wackeren, dat mocht ons hier te landen oick verlichtinge geven, omdat den Spangiaert dan alle sijn macht derwerts soude mogen commen te bekeeren.

ANDERE GESCHIEDENISSEN.

Den j[en] Decembris vroost noch seer. Sijn Ex[cie] was noch tot Gorichem stille, verwachtende op tgeene den viant soude willen voornemen. Men hoorde anders dat die van Duynkercken wederom eenighe dogvaerders ofte vischers van Zircxzee in de zee hadden genomen ende tvolck heel hart tracteerden.

Tot Oistende werde gevangen gebracht een vendrech vanden viant ende over hem gevonden in Spaens een gescrift tot muterie tenderende.

Den ij[en] Decembris vriestet seer, daerom Sijn Ex[cie] noch tot Gorichem stille bleeff. Graef Frederick die binnen Shartogenbosch gecommen was heeft soe veel getracteert met die vande stadt, dat se bewillicht hebben inne te nemen t'regement vanden Heere van Achicourt, starck 500 mannen, mits dat t'selve niet versterckt en souden werden, ende daermede heeft Graef Frederick weder uyte stadt genomen alle tvolck, geduyrende de belegeringe daer binnen gecommen. Vele meynden dat den viant nu wel meester vande stadt souden worden, omdat hij mettertijt ende onderhandt dat regement soe starck soude konnen maecken alst hem believen

soude, ende consequentelijck dattet voortsaen dese landen veel schaden soude, dat se de be'egeringe daervoor hadden gemaeckt ende heur daermede gedrongen dit volck in te nemen, mette twelcke sij voortsaen starcker aenslagen op de naest gelegen frontieren souden konnen maken, maer tgeene om beters wille ende met goede hoipe geschiet, moet oick ten besten geduydet werden. Voor Oistende schoot den viant seer omdattet St. Andries dach was.

Den iij^en Decembris vroost noch seer. Sijn Ex^cie bleeff noch tot Gorichem leggen, ende Graef Frederick vertooch weder uyten Bosch ende dede alle sijn volck mede vertrecken ende den wech nemen naer tlant van Luyck ende so tscheen nae Maestricht toe.

Ontrent dese tijt creeg men tijdinge dat eenen Baronius, neeff vanden cardinael, als legaet van confrerie van Tonon gesonden was naer Spangien om te doen voornemen een croysade tegen de ketters, dwelcke gecommen wesende in Savoyen ende tegen eenighe vrienden wat ontdeckt hebbende van sijn last, ende dat die was om onder dexel van te becommen voorderinge ende approbatie van heur nieuwe confrerie, alle prinsen ende potentaten in ligue te brengen tegen die vande religie ofte ketters, om dselve alsoe in alle landen tegelijck opt lijff te vallen ende daerover in misvertrouwen gecommen, sijn legatie was ontlopen, ende om hem te salveren gevlucht was naer den Heere van Desdiguiers, alwaer hij hadde bestaen in tlichte te brengen alle de bedriegelijcke ende lelijcke practijcken vanden Paus ende dese confrerie ende wat hun meininge was met dese croisade te doen, ende hoeveel, wie ende wat heeren tot dese ligue geconsenteert ende geteyckent hadden, daermede hij apparentelijck veele heeren de ogen mogelijck sal openen om op hun doen te letten, dewijle hij in Vranckrijck ende voorts in Duytslant veele van dese groote meneen aengaff, ende soe men seyde naer dese landen ende Engelant meinde te commen om overal te ontdecken hun beleit ende steunsel, ende hoe gevaerlijck tselve alle princen, heeren ende gemeenten was. Dese confrerie ofte collegie was onlangs te Tonon in Savoyen op de lacq bij Geneve opgericht tot bekeringe vande ketters, geconfirmeert met bulle vanden Paus Clement de achtste vanden 9 September 1599, genaemt t'collegie van ons lieve vrouwe van seven ween, ende bestonden aldus vuyt te schieten haere pijlen om d'selve ween over de menschen des arbodems te brengen, achtende soe een generale overvallinge van alle de ketters seeckerder dan den wech missioni tot bekeringe ofte vanden pias fraudes om d'selve alleenskens te verstricken.

Ontrent dese tijt ontfing men brieven vanden Agent Aerssens, houdende verscheyden discourssen, ende onder anderen dat de Staten heur wel mochten passeren van een legatie in Vranckrijck te senden, omdat dselve voor dese tijt niet seer aengenaem en soude wesen. Sommigen meynden dat dit goet was, ende dat den Coning mogelijck yet voor hadde dat suspecter soude wesen als onse gesanten daer souden hebben geweest, ende dattet in allen gevalle de landen ontheffen soude van veele costen; andere meinden dat Aerssens dit schreeff om daer alleen tbeleit te hebben van tgene tegenwoordich verhandelt worde. Hij claechde seer over de benautheyt van gelde in dat land, ende dat hij daerom tot noch toe geen toesegginge en hadde connen crijgen van remboursement voor het toecoemende jaer.

Den iiij[en] Decembris vroost seer, daerom Sijn Ex[cie] noch tot Gorinchem stille bleeff, omdat hij noch geen seeckere tijdinge en hadde van tvolle vertreck vanden viant [1].

In tleger voor Oisteynde was in dese vorst seer weynich gedaen, omdat den viant hem daer meest stille hielt; de batterie op de oostgeule was volmaeckt, maer noch niet met loopgraven ofte anders naer de duynen aengetogen, maer den viant hadde evenwel daerin dry stucken geschuts geplant, ende daermede begonnen te schieten, niettegenstaende wat devoir daerop was gedaen om twerck te beletten, ende alle de tempeesten die waren gevallen, waerom de heere Vere recht over dit werck een starcke

---

[1] Er was op dat oogenblik bij de felle vorst, die de rivieren begaanbaar maakte, niet alleen vrees dat de vijand Jaarvan tot eenigen aanslag gebruik zou maken; maar van verscheiden kanten kwamen berigten in, waaruit bleek dat hij werkelijk het voornemen daartoe koesterde. Den 3[en] December meldden de gedeputeerden van den Raad van State in een brief aan de Staten Generaal, dat de Prins het leger had verdeeld in onderscheidene garnizoenen, en » op alles ordre gestelt, indien den vijandt wat mochte attenteren, omme hem datelijck het hooft te bieden ». Uit de gedetailleerde emplacementstaat, bij dien brief gevoegd, blijkt evenwel dat men daarbij alleen op het oog had, een inval op het zuiderfrontier af te weren. Den volgenden dag evenwel kwamen er berigten, dat de vijand over Eindhoven naar Wetten en Gerwen, dus in eene noordoostelijke rigting was opgetrokken en eene groote hoeveelheid ijssporen en ander gereedschap met zich voerde. (Brief van Maurits aan de St. Gen. van den 4[en] Dec. 1601), en zoo als de gedeputeerden dien dag schreven, » begost te marcheren naer het landt van Ravesteyn, waerdeur alsoo Sijn Ex[cie] beducht, dat sij eenige surprinse soude maecken op de frontieren, als Zutphen, Deutichem ende Doesborgh etc., die met ghans geringe garnisoenen ende sonder commandeurs beset sijn ». In allerijl werden daarom negen compagnien naar Bredevoort, Grol, Zutphen, Doesburg, 's Gravenweert en Deutichem gezonden, en de noodige maatregelen getroffen om het leger ten spoedigste bijeen te kunnen trekken (Brief van de gedeputeerden van den 4[en] Dec. 1601. Lias loopende). De dooi, die den 6[en] December inviel, wendde dit gevaar af.

batterie tot 6 stucken hadde doen maecken ende de contrescharpen aen die sijde met gabions doen opsetten om de wallen te defenderen ende te blinden tegen tschieten vanden viant. Aende westsijde scheen den viant aende cattaye noch te wercken, ende schoot mette twee stucken daer geplant seer naer de stadt tusschen Santhil ende Helmont heen over de haven tot tegen de nieustadt. Nietemin omdattet nu heel hart was gevrosen in de stilstaende wateren, ende dat sulcx de grachte, d'welcke liep om tgrote westcarré dat de Engelschen buyten de stadt hadden, mede heel hart toegevrosen was, soe quam den viant op den iij^{en} Decembris smorgens vrouch te drie uyren wel met 500 mannen aen, hebbende dselve alles slicksporen, ende forceerden eerst t'cleine ravelijnken daervooren leggende, daer sij 4 ofte 5 mannen dootsloegen, ende meynden voorts tselve carré mede te overvallen. Sij haperden eerst wat aende pallisaden, totdat se eenighe van dien gebroocken hebbende eenige daerdeur ende anderen over de pallisade quamen, ende drongen aen tot boven op de walle van tselve carré, maer werden daer gekeert, ende dapper affgeslagen, ende naer dat se lange gevochten hadden, mosten sij ten lesten met veel verlies vande heuren weder affwijcken. Sij lieten weinich dooden leggen, maer brachten se meest af, ende in den afftocht schooten de onsen dapper onder heur. Sij scheenen gemeent te hebben dat daer weinich wachts was, maer vonden t'contrarie, daerom sij voortsaen wat beschroomder sullen wesen om aen te gaen ende d'onsen wat scharper op heure wachten passen, sonderlings daer de grachte vande vorst toeleggen, ende men om de naerheyt vanden viant niet bijten en kan. De heere Vere dede terstont plancken vol nagelen slaen ende rontsomme tegen de walle leggen om t'opcommen te beletten. Sij hadden over eenigen tijt wel wat gebreck van brant gehadt, maer nu hadden se vuyt Schotlant veel steencolen gecregen, soe dat de soldaten van brant tamelijcken geaccommodeert waren. Nietemin hielden sij evenzeer aen om eens van garnisoen geheel ververscht te wesen, omdat alle tvolck vande stadt in dit lange beleg seer gematteert ende geharrasseert waren, ende dat de compagnien seer cleyn waren geworden, daeraff veelen geschooten, gequetst ende sieck waren, ende sulcx wech gebracht mosten werden, dat oick veel Franchoisen ende anderen aenden viant overliepen, ende d'Engelsen weinich, arm ende naeckt waren, twelcke veelen een groot bedencken dede crijgen, siende dit groote garnisoen gesmolten tot bijnaest 2^m man, daeraff noch veelen sieck waren, sonderlings mede omdat Graef Frederick in dese tijt mettet volck naer den Bosch geweest, weder in tleger gecommen was, ende dat se sagen

den v[en] Decembris tsavonts met een laech water dat ten oosten vande stadt 2 vanden viant quamen heel naer aende geule, daertegen 2 vande stadt vuytgingen. Die vanden viant seyden dat Sijn Ex[cie] met schande van voor Shartogenbosch hadde moeten vertrecken, ende dat den Ertshertoge nu weder voor Oisteynde gecommen was met alle tvolck dat in Brabant bij hem was geweest, dat hij wel wiste dat se binnen weinich volcx ende vivres gebreck hadden ende andere behouften, ende vraechden waerom sij soe lang wilden houden, daerop die van binnen antwoorden niet gebreck te hebben, de vivres beter coop te hebben als den viant, ende dat se eens mochten commen besoucken offer weinich volcx inne lach. Daernaer quam een peert vanden viant aenrijden, ende doen keerden die vanden viant wederom, ende dit perlament cesseerde tot groot bedencken van velen, waertoe tselve daer geschiede.

Den v[en] Decembris vroost noch seer. Ontrent dese tijt quam den Viceroy van Irlant voor Quinsale, hebbende de haven overlopen, ende de Spangiaers die daer lagen ende schantsten verslagen, twelcke den Engelsen goede hoipe van succes aldaer maeckte. Desen dach quamen twee scheepen in Oistende met een commis met penningen voor t'extraordinaris van graven ende delven aldaer.

Den vj[en] Decembris begonstet te waijen, te stormen ende te regenen, ende doeide seer, soe dattet scheen te willen uytdoijen, ende t'ijs werde met desen dach ende nacht doijens soe swack, dat men voor Worcum met peerden nyet meer daerover en mocht, waerom Sijn Ex[cie] voornam naer Hollant te gaen. Desen dach sterff tot Oisteynde capiteyn Otto van Poelgeest, een onnut droncken mensche; anderen seggen dat hij sterf den 25[en] Novembris.

Den vij[en] doydet noch meest, maer begonst op den avont wederom wat te harden. Sijn Ex[cie] vertooch uyt Gorinchem ende quam ter Goude.

Den viij[en] Decembris doydet noch seer. Sijn Ex[cie] quam in den Hage. Graef Hendrick met andere heeren was desen dach te Hannau gecommen. Desen dach quamen eenige scheepen in Oistende, niettegenstaende alle tschieten vanden viant.

Den Furst van Cleeff was ontrent dese tijt weder furieus geworden tot een groote desolatie ende verdriet van sijne onderdanen, doch bequam daernaer weder wat, hoewel de vrouwe hiermede quam tottet heele gouvernement vande landen.

Den ix[en] Decembris doydet noch seer. Die van Vrieslant deden ontrent dese tijt in den Hage aende Staten Generael clagen, dat heure provincie

met t'ongerepartieerde crijsvolck op d'selve gewesen soe beswaert was, dat se geen middelen en hadden die langer te betaelen, versochten daerom dat de Staten heur een deel van dien wilden affnemen, ofte dat hij se tot confusie vande landen souden moeten onbetaelt laten. Nietemin omdat alle de provincien evenseer beswaert waren, en const men van niemant middelen vinden om heur te helpen, daerom men heur vermaende heur te evertueren als anderen.

Den Almirante van Arragon hadde soe veel gedaen, dat hij bij eenigen vande Staten begonst faveur te crijgen, ende dede remonstreren dat hem niet mogelijck en was de cautie van 300m £ te stellen, ende so men hem hier hielt sitten, dat hem dan oick niet mogelijck en was de reste van het tractaet te voldoen, ende dat oick niet mogelijck en was de liste vande Spaense gevangenen bij de Staten hem doen leveren te voldoen ofte te suyveren, ende versochte daerom, dat men hem voor eenigen tijt wilde ontslaen op ostagiers in sijn plaetse te senden om sijn saken te redden ende om te suyveren tstuck van de gevangenen van Spangien. Dat de Staten een commissaris neffens de sijne wilden naer Spangien senden om te trecken van stadt tot stadt ende te vernemen wat gevangenen daer waren om die alles te doen ontslaen tot vervallinge vande costen, van twelcke hij noch selfs presenteerde te dragen 4 ofte 5 gulden daechs, soe lange den commissaris daertoe soude vaceren, ende denselven commissaris volcommentlijck met paspoorten te doen versekeren ende bewaren, op twelcke hij te wege gebracht hadde, dat de Staten geconsenteert hadden een commissaris naer Spangien te schicken, hoewel sij daermede vant tractaet soe verre afweecken, dat se op heur namen in effecte tbewijs vande suyveringe vande lijsten, dat anders tot laste vanden Almirante stont, dewijle sij op t'naeckte seggen vanden commiss. dan heur lijsten sullen moeten suyveren, daervooren men anders de cautie conde verbonden houden, dan tstuck van sijn ontslaginge werde noch gedifficulteert.

Ontrent dese tijt schreeff den Ertshertoge aenden Bischop van Ceulen, aende stadt Ceulen ende die van Gulick, dat hij meinde haest ten einde te commen van tbeleg van Oisteynde, ende dat hij daernaer de rebellen soude doen verdrijven van Berck, Meurs ende daer ontrent, ende op die landen alomme soe wel soude voorsien, dat d'selve rebellen daer niet weder en soude commen, ende dat de pretenderende fursten totte landen van Cleeff ende anderen wel naerlaten souden aldaer yet voor te nemen, twelcke men meinde geschiet te wesen op t'aenhouden vande huysvrou vanden Furst van Cleeff, dwelcke vreesde dat bij occasie van dese des

fursts indispositie de pretenderende fursten trachten mochten op de regieringe van sijne landen yet voor te nemen ende sulcx haer, diet nu alle dede, daervuyt schuyven.

Den x^{en} Decembris begonstet seer te vriesen ende vroos seer hart dien dach den xj^{en} ende den xij^{en}.

In dese tijt ontfingen de Staten Generael brieven van Caron, daerbij was een copie van een brieff van Richardot, waervuyt men sach dat in Engelant noch al gearbeit werde om in handelinge van vrede te commen, want Richardot antwoordende op eenige brieven van Edmonts, claechde dat d'selve hem hielt als of hij sijn brieven niet en verstont, daer hij nochtans gewent is sijn meininge overal so rontuyt te verclaren, dat men hem eer beschuldicht van niet te konnen veinsen als van duysterheyt, ende hem explicerende, seide geschreven te hebben dat de meininge was om daertoe te arbeiden, dat gedeputeerden noch eens bijeen commen om te sien hoe naer men soude konnen affhandelen, ende indien d'Engelsen in eenige stadt van Brabant ofte Vlaenderen willen commen, dat men heur dan de preseancie zoude toestaen ende vergunnen.

Tot Oisteynde en stonden de saken niet al wel; tgarnisoen was daer swack geworden ende de oude stadt lach tot veel plaetsen open, daeraen niet gearbeit en werde, selfs geen pallisaden geslagen om den aenloop te beletten, ende daer werde soe weinich wachts gehouden dat veelen daerinne seer becommert waren, sonderlings soe se oick sagen de negligentie van veele capiteynen, die selfs niet op de wacht en quamen ofte heur onder verscheyden pretexten uyte stadt wechgemaeckt hadden, ende omdat niet apparenter en was dan dat den viant de oude stadt eens soude mogen saiseren, werde de nieustadt tegen de oude gefortificeert met barricaden aende poorten ende anders. Daer verliepen vast veele saken in desordre; alle de plancken, sparren, balcken, palissaden werden alomme gestolen ende gebrant, jae de pallisaden gecort ende veel andere amunitien van schuppen ende spaden seer qualijck gemenageert; de werckmeesters waeren om de wercken te doen twistich, ende daerom bleven die meest ongemaeckt leggen, ende den Generael Vere en scheen nergens naer te sien ofte ordre op te setten. In de carreen ende in de fausebreyen lagen verscheyden metale stucken, die heel goet waren, in tslick vervuylt, die men nochtans op veel plaetsen wel van node hadde. Op de nodighe wachten werden weinich versien, ende bijnaest geen wallen ofte wercken vermaeckt, ende als yemant den Generael yet remonstreerde, bejegende hij heur spottelijck ende verachtelijck. Hij hielt hem apart, alleen, quam

selden uyt ende hielt geen correspondentie met ymanden, stofte altoos op sijn commissie, twelcke veele goeden in de stadt wesende ende die de saken liever anders sagen, niet alleen een quaet bedencken gaff, maer oick veroirsaeckte om op alle sijne actien ende beleit wat naerder te letten, omme te sien waerheen dit tenderen mochte, dewijle hij was een wijs ende anders seer voorsichtich heere, daervuyt sij besloten dat dit eer a desseing als bij negligentie geschiede.

Ontrent dese tijt quam tijdinge dat tgansche leger vande Cristenen leggende voor Canissa met schanden opgebroocken ende verlopen was met sulcke confusie, dat se geschut, wagens ende bagagie hadden verlaten, daeraff noch veelen bij de Turcken verslagen ende naergejaecht waren. Eenige screven desen toe de groote coude daerdeur veele menschen waren doot gevroosen, andere de coude ten deele, maer meest de comtste van Bassa van Buda, die met veel ruyteren ten ontsette quam. Men verstont mede dat Sigismundus Battori met hulpe vande Polen ende Tartaren weder in Transilvanien was gecommen, ende dat veel vanden adel van tlant, ende eenige steden hem toegevallen waren, daer deur Georgio Basta t'velt hadde moeten ruymen als te swack van volck wesende ende de garnisoenen beset hebbende, in Overungeren was geweecken, solliciterende vanden Keiser secours om de reste van tlant noch te mogen houden, uyt welck verloop van saecken te Canissa men sien conde, dat Sijn Ex^cie^ niet al onwijsselijck hadde gedaen sijn beleg voor den Bosch op te breecken ende te wijcken voor soe een extraordinaris grooten couden saison, daerinne hij veel beter ordre gehouden hadde als de Cristenen voor Canissa, salverende sijn volck, geschut ende bagagie.

Ontrent den xj^en^ Decembris quamen te Corck, Corckege, Castelhaven in Irlant nyet wijdt van Kijnsale noch ontrent 1300 Spangiaerden, die vande trouppe van Don Juan de Laquila waren geweest, maer op zee van hem versteecken sijnde, nu andermael hem gesonden werden onder tbeleit van Don Alonso de Campo, daeraf de 700 onder v vendelen metten Colonnel gelant waren, settende mette schepen aen strang, maer de 600 verstaken in vier schepen, ende werden bij de Engelsen vervolcht, gekregen, dootgeslagen ende de schepen gebrant, dewijle de Coninginne veel schepen op de custen hadde doen houden om voorder toesenden van volck te beletten. De gelanden saiseerden mede plaetse aldaer, d'selve besettende naer de ordre van Laquila, terwijlen de Engelsen onder tbeleit vanden lord Montjoy Viceroy vast bestonden te approcheren naer Kinsale.

Den xiij^en^ Decembris begonstet weder te doijen ende bleeff soe een goede

wijle al quackelende. Den Ertshertoge hadde gelast aenden Prince van Orangien om van sijne ende der Infante wegen te gaen naer Spangien, om aldaer te congratuleren de Coning ende Coninginne over de geboorte van heur dochter, met welcke last hij desen dach vertooch, hebbende tot dese reyse van Sijn Ex[cie] ende den Graef van Hohenloe getogen alle tgelt hem eenichsints mogelijck wesende.

Die van Oistende cregen dry gevangenen vanden viant, die niet en wisten te seggen dan van armoede van heur leger.

Den xiiij[en] Decembris doidet seer. Desen dach werde in de Staten van Hollant geconsenteert, dat men den Almirante voor een tijt op gijselaers ende ostagers soude mogen ontslaen, indien de andere provincien daertoe consenteerden, mits dat men sien soude verseeckerde ende suffisante ostagers te crijgen, ende dat de Staten naer Spangien senden souden een Commissaris om te procureren de loslatinge vande gevangenen. Dit consent werde bij heur gedragen op de aendringinge vanden advocaet van tlant, die de sake soe deduceerde als oft meer dan van noode ende tijt ware sulcx te doen alleer den man hier quame te sterven ende men geen vrucht van hem en toge, twelcken volgende sij oick in de heuren ommevraechden om te mogen weten een persoin die goet Spaens sprack ende bequaem mochte wesen om naer Spangien te gaen, ende beschreven ten lesten van Amsterdam eenen Thijman Barentss. van Ens, die lang in Spangien ende in Bresilien hadde gewoent. Dese quam naderhant, maer eyschte soe veel gelts voor de voyagie, te weten 4[m] £ boven alle costen, dat men met hem niet wel en wiste te handelen.

Desen dach werde den vendrech van Gilson gemaeckt capiteyn over de compagnie van Anthoine Mahu, die voor den Bosch geschoten ende daernaer gestorven was.

Voor Oisteynde schoot den viant veel, ende schoot onder anderen den toorn van tlogement vanden Gouverneur aff, desgelijcken meer geschiede, want alle daegen veel geschoten werde, dickwils alleenlijck omdat de connestabels op malcanderen verhitten.

Joncheer Justinus van Nassau, natuyrlijcke broeder van Sijn Ex[cie], hadde over eenen goeden tijt gequiteert de staet van Lieutenant Almirael van Zeelant, die hij tsedert den jare 85 hadde bedient, omdat de diensten van die staet nu meest op zee vielen, ende hij de zee niet en conde verdragen, waeromme die van Zeelant siende dat de plaetse most versien werden, ontrent dese tijt daertoe nomineerden den heere vander Noot, den Colonnel Frederick van Dorp, den jongen heere van Hautain,

den capiteyn vanden Broucke ende Balthasar de Moucheron, coopman. Veele meynden dat dit aldus besteecken werde van eenigen van Zeelant om den jongen Hautain Almirael te maecken, dewijle vander Noot ende Dorp al verclaert hadden de plaetse niet te begeren, twelcke anderen meynden van beclaegelijcken exemple te wesen, dat men een jongman noch sonder baert ende experientie ter zee tot soe groote ende sware last soude pogen te brengen, omdat die nu meer als oit een clouck ende ervaren man vereischte; dan in onse regieringe is soe weinich stofs tot sulcke notable diensten, dat men niet en weet waer bijnaest personen te vinden tot d'selve bequaem, omdat weinich edeldoms onder ons is, ende veelen van heml. geen lust totte crijgh en hebben ende noch min totten crijgh te water.

Den xv^en doidet seer. Ontrent dese tijt quam tusschen Wijck ende Santvoort aen een groote walvys van 62 voeten lengte, mogelijck yet quaets presagierende. Desen dach bracht den viant in de westgeule tot Oisteynde 3 cleine schepen met stenen geladen om d'selve daer te sincken, dan commende aenden gront mosten die verlaten ende mette hooge water dreven se tegen de stadt aen, daer de soldaten sanderendaechs aenvielen ende braken om te branden, ende de steenen quamen wel om te repareren eenighe wercken tegen den slach vande zee.

Den xvj^en doidet noch seer. Tot Oisteynde waren over eenigen tijt in de oude stadt eenige redouten gemaeckt om die te besetten ende met minder wacht de plaetse te mogen bewaren. Dit hadde op de waeckinge in de oude stadt weinich doen dencken, in vougen dat die nu langer handt negligentelijck bewaert werde. Daer was mede bijgecommen, dat men om te openen t'nieu gat int noortoosten vande stadt hadde moeten wechnemen een stuck vande cateie aende walle vande oude stadt staende ende daer buyten dienende voor pallissade. Dit bij den viant gemerckt ende waernemende de occasie dat het seer miste, quam hij desen dach op tlaege water buyten de tonne omme aende oude stadt, ende stelde hem aen als soude hij daerinne logeren. Sij vonden mer een sentinelle, die se doot slogen ende een ander man bij hasart daer ontrent wesende, ontliepet ende ging den alarme in stadt maken. De soldaten van binnen stelden heur in de wapenen ende gingen naer de oude stadt, daer se den viant naer weinich schietens vande walle affdreven, sulcx dat se mosten weder wechtrecken, te meer soe twater bestont te wassen ende sij vreesden beclemt te werden.

Thadde langerhandt bij velen vreemt gegeven dat den Generael Vere soe

seer weinich wachts in de oude stadt nu eenigen tijt hadde laten houden, accuseerden den selven daerom hier ende daer van negligentie, want hoewel hij claechde over de weinichte van tvolck dat hij hadde, meynden veelen datter evenwel noch volcx genouch was om wat beter wacht te houden; nietemin terstont naer desen aenval stelde hij ordre om wat beter wacht daer te houden. Een vanden viant gecregen ende gevangen seide dat se sterck waren geweest 400 man meest gewapent a la preuve, die mer gecommen waren om te besichtigen, omdat den Ertshertoge van meininge was metten eersten op een laech water een aenval te doen, soe wel op de oude stadt als Porckepied ende eenighe andere plaetsen om soe de stadt ofte eenighe wercken van dien te overvallen. Hierom en konden velen oick niet wel verstaen waerom den Generael de cataye aldaer soe hadde laeten opbreecken eer men doch van meininge was dat gat te gebruycken, ende begonnen daerom des te meer desselfs actien te suspecteren, ende oick bedenckelijck te hebben dat hij vele vande Nederlantsche oversten ende capiteinen op verscheyden respecten uyte stadt hadde laten vertrecken ende alomme seer slappe ordre op de wacht nu een geruymen tijt gehouden hadde.

Den xvij^en^ Decembris wast sneuwende ende quaeckelent weder. Desen dach vertogen van Heidelberch naer Francfurt de heeren van Zanten ende Alberda om te gaen naer Hessen ende Braunswijck om te remonstreren de staet van dit lant ende de meininge vanden Ertshertoge om weder over Rijn te commen ende den fursten te disponeren om des te beletten ende waert mogelijck aen dese landen eenich secours te doen, presenterende die te emploijeren tot bescherminge vanden Rijnstroom, sij souden van daer voorts over Bremen wederom commen, ende lieten Graef Hendrick metten Heere van Sonsfelt noch tot Heidelberch, die volgen soude, om over Dillenburch weder naer dese landen te commen, souden nietemin malcanderen noch tot Francfurt wachten ende spreecken.

Ontrent dese tijt cregen de Staten tijdinge dat den Ertshertoge als voorseit is, geschreven hadde aenden bischop ende de stadt van Cuelen ende anderen, dat soe haest hij Oisteynde soude hebben verovert, hij met sijn leger commen soude ende verdrijven de ketters uyt Berck ende Meurs ende vanden ganschen Rijnstroom, ende dat hij veel moeyten bij de fursten van Duytslant dede doen om heur niet weder te beroeren indien hij om sijn viant te crencken metten leger weder over Rijn most commen, daeruyt men wel sach dat hij thooft al weder naer den Rijn hadde, ende dat der Staten legatie aende Fursten ons sulcx te helpen beletten op vaste funda-

menten ging ende niet sonder oirsake aen alle de princen vande religie was gedestineert, dewijle die soe wel ketters in tgevoelen vande Spangiaerden waren als dese landen.

Den xviij^{en} Decembris wast noch doijende weder maer vroos snachts. Graef Willem vertooch desen dach uyten Hage naer Vrieslant om tegen de lantdagen daer te wesen.

Ontrent dese tijt bestonden die vanden Bosch te halen ende te vangen de boeren die onder contributie saten ende met heur wagens in ons leger gedient hadden, als souden sij daermede tegen de sauvegarde gedaen hebben, waeraff de clachten commende aen Sijn Ex^{cie} vondt goet met den Raet van State te belasten dat men wederom vangen soude de boeren van sijne dorpen, die in sijn leger mochten hebben gedient.

Den Almirante van Arragon, die tot noch toe secretelijck geschoten hadde in t'stuck van pays, neempt de occasie waer dat den xix^{en} Decembris bij hem quam den greffier Aerssen ende openbaerde dselve de last die hij hadde om den pays te proponeren ende leest hem de brieven ende procuratien, die hij daertoe hadde, begerende dat hij tselve den Staten Generael aendiene. Aerssen siende dattet ernst was, excuseert hem van meer daervan te hooren ende van eenich rapport daervan te doen, dan bleeff den Almirante evenseer daerop insisterende dat hij den Staten soude verwittigen van sijn last.

Den xix^{en} Decembris docit ende mist seer. Over eenigen dagen was tot Oisteynde gestorven den capiteyn Colve, waerom sijn broeder ende lieutenant in den Haghe quam met brieven vande Staten van Zeelant aen sijn Ex^{cie} om de compagnie te hebben.

De Staten van Hollant verboden bij placcaet van desen date alle cleine munten buyten haere provincie geslagen, den Vrieschen silveren goutgulden ende den gecontrefeiten nieuwen Philips daelder op seer groote peyne, oick verlies van officie voor de officiers vande landen die ter contrarie souden doen, volgende heur voorgaende resolutie, maer en werde echter niet lange onderhouden, omdat sij alleen niet en conden den wet stellen ende de onderdanen in de andere provincien handelende verbieden die specien te ontfangen.

Ontrent dese tijt begonstet water in den Rijn seer te wassen met een Moeselwater, soe dattet seer hooch werde ende t'ijs van boven af seer neerquam. In de Wale lach t'ijs noch heel vast ende en const niet wijcken omdattet beneden te seer gesloten was, waerom de reviere terstont met grontijs toeschoot ende twater steuytende werde seer hooch, soe wel boven

in den Rijn als in de Wale, nietemin in den Rijn ende Lecke nerwerts brack tijs ende ging deur, soedat die reviere afschoot ende open werde, maer omdat se alle twater boven vanden Rijn niet en const verswelgen, braecken op den Rijn ende Wale meest alle de landen inne van Wesel aff tot beneden toe. De Betue brack tot Bemmel ende meer plaetsen mede inne met sulcken impetuositeit dat veel beesten vergingen eer weehgebracht te konnen werden. Den dwersdijck boven Tiel ging mede deur, inunderende de heele Betue tot Gorichem toe, daer den dijfdijck ettelijcke dagen lang met seer groote moeite ende arbeit gehouden werde. De Grebbe liep boven over ende daer schoot soe grooten water binnen int lant dat de stadt van Amersfoort (overmits dat water over de Eem uyt moste) met den deurloop in groot gevaer quam ende veel schade leede, ende was dit opperwater noch hoger geresen als tgeweest was int jaer 95, maer mits het corts hiernaer weder wat begonst te vriesen, en haddet geen continuatie, maer bestont tot verblijdinge van velen weder te sacken, hebbende anders in de Betue over de Grebbe in de Lijmershetter ende bij Bisselijck seer groote schade gedaen ende aen Schenckenschantse was mette ijscarringe een groot deel vande brug mettet wachthuys in de Wale gedreven.

Den xx^{en} Decembris begonstet wederom seer te vriesen, in vougen dat t'ijs noch uyte groote wateren niet en conde commen.

De Staten ontfingen omtrent dese tijt brieven van Caron, daerbij hij schreef dat den Viceroye van Irlant, verstaende dat Don Juan de Laquila dede schantsen op de haven van Quinsale, derwerts getogen was met macht van volck, ende d'selve daer besloten hadde, eer heur werck opgemaeckt was, ende hoewel sij presenteerden uyt te trecken ende die schantsinge te quiteren, hij nochtans evenwel eenich geschut hadde geplant, de plaetse beschoten ende met gewelt genomen ende de meestendeel vande besettinge dootgeslagen hadde, ende eenigen gevangen, ende dat hij terstont voorts getogen was naer de stadt Kinsale om die te belegeren.

Ontrent dese tijt waren affgewurpen eenighe brieven van Assonville, daerbij hij aen Graef Harman vanden Berge schreeff, dat den Ertshertoge op tlang vervolch ende aenhouden van coopluyden geconsenteert hadde de openinghe vande licenten ende revieren, in vougen dat de coopmanschap nu onder licent weder vrij soude mogen gaen, daeraff hij Graeff de steden van t'overquartier ende van sijn commandement mochte verwittigen om voortsaen d'selve vrijheyt te moegen genieten, achtende dat se daermede als anderen seer verblijt sullen wesen. In dien brieff stont mede van tbeleg van Oisteynde, dat tselve noch in arger staet was als in tbegin.

Hierop werden hier te lande alderhande discourssen gemaeckt ende velen meynden dat den Ertshertoge uyt loutere armoede hiertoe gecommen was om een stuck gelts vande coopluyden te trecken ende tlicent te moegen genieten, dewijle hij doch sach dat hij mettet verbot hemselven geen sulcken proffijt en hadde gedaen als hij wel gemeint hadde, ende dat alle eetwaren in sijn landt sonderling waren verdiert, anderen meinden dattet mer op een prouffe ofte ten minsten niet generael soude wesen.

Den xxj^en^ Decembris bestontet weder wat te doijen, doch al quackelende, ende bleeff soe dese heele maent deur, altoos soe veel vriesende dattet ijs uyte water niet en conde commen.

Tot Oisteynde en gingen de saken noch ten besten niet, mits de oude stadt tot veel plaetsen bijnaest openlach sonder dat naer behoiren daeraen gearbeit werde om die te repareren, ofte dat selfs de wachten daerom verswaert werden, so tscheen omdattet garnisoen seer swack was ende oick veel capiteinen heur wech gemaeckt hadden, als voorseit is, daeraff den viant al te wel verwitticht wesende deur verscheiden soldaten, ende sonderlings Francoisen aen hem overloopende, is desen morgen te 3 uyren voor dach met ontrent 40 man wel gewapent weder gecommen op tlage water over de westgeule tot aende oude stadt, daer se aen brant gesteecken hebben een groote traverse van rijs daer geleit om te bedecter de oude stadt te mogen repareren. Sij sonden tusschen den toorn ende Santhil eenigen tot over de wallen vande stadt om de gelegentheyt te besichtigen, die weder geen resistentie en vonden dan eenighe soldaten die wech liepen, doen quamen ten oosten oock 20 man met een saloupe ende togen tot over de walle daer men de nieuwe haven meynden te maken, die mede niemant daer en vonden dan een lanspassaet die lach ende sliep in t'corps de guarde, die se dootsloegen, ende alles wel besichticht, togen af. D'anderen souden mogelijck wat anders gedaen hebben, hadde niet daerover gecommen de compagnie Walen van Marischal uyte stadt, die op heur chargeerde, daermede sij ten lesten vande stadt affweecken, ende vele meinden dat dit mer een besichtinge en was, ende dat wat anders daernaer souden volgen, ende meinden daerom dat men tot noch toe met groot bedencken daer soe weinich wachts gehouden hadde, ende dat dit nu de vruchte van dien was, soedat indien den viant met alle macht gecommen hadde, hij mogelijck de stadt soude genomen hebben. Naerdat den viant affgetogen was quam een van henl. op strange gebleven ende seer kermende over. Dese seide dat den viant een assaut generael wilde doen op de oude stadt op de carreen ende van oisten om eens uyte ar-

moede te commen, daerom, ende om den aenval te nacht gedaen, desen dach aende oude stadt ende alomme seer gearbeit werde ende begonnen beter wacht te houden.

Ontrent dese tijt werde op t'aenhouden van Sijn Ex[cie] ende den Raede van State om meer volcx tegen den toecoemenden somer te doen lichten geresolveert, dat men alle de compagnien vande landen verstercken soude ten getalle van heur commissie, te weten die commissie tot 200 op 200, ende die commissie hadden tot 150, die te maken op 150 mannen, waertoe den Raet van State terstont aen elcke provincie schreeff, om in den heuren ende onder de compagnien op heur repartitie staende daertoe ordre te stellen, dan die van Hollant, die de meeste compagnien op heur repartitie hadden, dilaijeerden tot in t'nieu jaer, eer sij aen heur volck schreven.

Den Greffier Aerssen in tparticulier gecommuniceert hebbende aenden Heere van Oldenbarnevelt de last ende procuratie die den Almirante hadde op tstuck vanden pays, is naer communicatie met eenigen vande Staten Generael goetgevonden, dat denselven heere van Oldenbarnevelt metten Greffier op den xxij[en] Decembris bij hem gaen ende hem naerder verstaen souden. Hij communiceert heur de brieven ende procuratie, versouckt sij willen daeraff rapport doen, ofte hem in de vergaderinge vande Staten Generael te doen hebben audientie. Sij excuseerden heur op de generaliteyt van sijn voorslach, ende seggen dat hij soude dienen te specificeren de articulen daerop hij den pays soude aenbieden, alleer daerop yet soude konnen gedaen worden. Hij hout d'selve voor eenighe articulen bij hem ingestelt, begerende dat se die medenemen, maer omdat sij geen last van alle de gedeputeerden en hadden, excuseerden sij heur daervan, ende naer diversche communicatien daerop gehouden, seiden sij, dat se niet quaet en souden vinden, dat hij d'selve met een brieff aende Staten Generael oversondt sonder van dese communicatie van heur met hem te vermanen, ende scheiden daermede van hem aff.

Den xxij[en] Decembris sterff tot Bredae van sieckte Charles de Herauguier, Gouverneur van die plaetse, een seer resolut soldaet tot een hasardeusen aenslach, maer was bij hemselven wat meer stilswijgende als de maniere van doen van soldaten wel vereischt. Hij hadde in de maent van Maerte in den jare 90 den aenslach op Bredae beleit ende den iiij[en] dach tcasteel met een turfschip ingenomen, ende soe deur d'aencomtste van Sijn Ex[cie] ende den Graef van Hohenloe met meer volcx de stadt vermeestert, daerover hem t'gouvernement van die plaetse was gegeven, hadde hem te

vooren op de Couwesteynsen dijck ende andere plaetsen wel gequeten als ten dele bij dese memorien mede verhaelt is.

Desen dach was den Generael Vere tot Oisteynde meest doende om de wachten te veranderen, ende daerop ordre te stellen, te weten dat se alle lage waters alles in wapenen souden commen om niet overvallen te worden, ende hij scheen wat ontmoeit te wesen, dat hij niet volcx genouch naer sijn sinne daerinne en hadde, daerover hij nu eenighe malen aende Staten hadde geclaecht bij brieven, ende lestelijck geschreven dat hij daer niet over de 2m vechtende mannen en hadde. Hierom vont hij desen avont goet met advys van eenigen alle de buytenwerken te verlaten ende tvolck binnen de stadt te brengen, omdat den overgecommen Spangiaert hem geseit hadde dat se een assaut generael souden doen, in welcken val hij vreesde niet volcx genouch te hebben om te konnen wederstaen, dan omdat velen estimeerden dat men daermede de heele stadt in gevaer soude brengen, en werde sulcx niet geeffectueert dan voor een deel ende vande plaetsen minst hinderlijck. Nietemin den viant hadde dese ende eenige voorgaende dagen seer geschoten op Santhil, Porckepied, Helmont ende andere plaetsen. Tsavonts op tlage water quam een vanden viant achter de tonne om tot op de strang voor de oude stadt, die geseit werde Rivas [1] te wesen, daertegen vande stadt afging Horatio Vere ofte den sergiant major, die buyten seer veel propoosten met malcanderen hadden op tstuck van opeischen ofte overgeven vande stadt, so lang, dat twater soe seer wies, dat hij niet weder achter die tonne en const om commen, waerom hij over Santhil op in stadt gebracht ende soe deurgeleit werde naer de oostpoorte, ende alsoe laten gaen over t'ravelijn op de oostgeule, tot een sonderling bedencken van velen, die niet en wisten wat dit beduyde, ofte wat hieraff commen soude.

Den xxiijen smorgens quamen 2 vanden viant met een saloupe in de westgeule, ende hielden daer lang spraeck mette capiteinen de Rijcke ende Caerle, ende voeren naer weder af, ende tsavonts op t'lage water weder alle de soldaten vande stadt in de wapenen wesende om de apprehensie, die men hadde, dat den viant met alle sijn macht aencommen soude, ende alle de soldaten schijnende seer wel geresolveert om den viant te verwachten ende af te keeren, heeft nochtans den Generael Vere bevreest, dat hij daertoe te swack was, ende sulcx voorgenomen metten viant te perlamenteren sonder advys ofte consent vande gemeine capiteynen, ende

---

[1] Ribas, Maestro del Campo van het Spaansche leger.

heeft sulcx den capiteyn Luys Cousture gesonden op de strang, die eerst geroupen ende naer den trommel geslagen heeft om den viant te doen weten, dat den Generael wel tevreden was met heur te handelen ende eenige capiteynen te senden, ende dat se tot hem weder eenige mochten senden, ende heeft daernaer ontboden den capiteyn Sincler, Schotsman, ende anderen van ander natie, begerende dat die totten viant soude uytgaen, dan omdat sij des niet doen en wilden, seggende geen reden te sien, noch te weten waerom men metten viant soude handelen, heeft Vere vuytgesonden den Lieutenant Colonnel Ogle ende den capiteyn Farfax, daertegen in stadt gecommen sijn den Lieutenant Colonnel Symon Antheunis metten Lieutenant Gouverneur van Sluys, maer de capiteynen ende soldaten vander stadt mette magistraet verstaende dat gedeputeerden vanden viant in stadt waren, ende meinende verraden te wesen, omdat sij, noch heur officiers van geenen noot tot perlamenteren en wisten, waeren daerinne seer beroert, sonderlings de Walen, Franchoisen ende Schotten met een deel vande Nederlanders, soe verre dat se alles naer de wapenen liepen, ende sommighe capiteynen ende de magistraet gingen daerop bij Vere. De magistraet remonstreerde hem, dat heur welvaert aen dese stadt hing, dat sij geen noot noch en sagen waerom men soude perlamenteren, ende dat hijt oock nyet en behoirde te doen, datter noch volcx genouch in de stadt was om de plaetse te houden. Hierop antwoorde Vere in Franchois, sijt ghijluyden geresolveert hier te sterven ende u te laeten vermoorden, ick en ben daertoe niet geresolveert, weet ghijluyden de stadt te houden, doedet, ick salt met toegeslagen armen aensien, maer ick en sie daer geen middel toe. Doch soe sij ende eenighe capiteynen veel ter contrarie seiden, ende hem adverteerde t'rumoer dat onder terijsvolck ging ontstaen, die alles in de wapenen waren ende seer bestonden te morren, ende terstont daernaer hoirende dat den trommelen buytens tijts begonnen te slaen, so dat t'rumoer groot wiert, seide hij dat sijn meininge niet en was om eintelijck te handelen, maer met dit pretext den viant voor een tijt te amuseren, tot dat hij vande Staten secours soude crijgen, doch dewijle sijt soe qualick namen, soude hij de gedeputeerden vanden viant laten gaen, ende dede sulcx d'selve heimelijck deur verscheyden poorten ter stadt uytleiden, seggende niet te willen doen dan met gemeen advys van alle de capiteinen ende magistraet, maer die capiteynen die hij vuytgesonden hadde en quamen niet weder. De capiteinen Rocques ende Caerle wogen wat breet vuyt in tseggen dat in de stadt noch geen noot en was, waerop Vere heur vraechde off Porquepiod hou-

baer was, ende of sij wel aennemen wilde dat te beschermen, ende soe Rocques daerop antwoorde in sijn gouvernement niet te willen aennemen, maer soe hij hem daer laste te gaen, dat hij t'beschermen ofte daerin sterven soude, antwoorde Vere weder gaetet besien ende comt dan wederom. Ende naerdat hijt besien hadde, vraechde hij heur noch oft thoubaer was, waerop sij antwoorden dat tselve nu lange soe hadde gelegen, ende dat ment in weinich tijts hadde konnen maecken, indien eenich devoir daertoe gedaen ware geweest.

Den xxiiij^en Decembris schreeff den viant brieven aen Vere om te weten wat sijn intentie was te doen. Hierop ontboot hij bij hem veel capiteynen, die hij verhaelde dat hij in t'seecker was bericht dat den viant van meininge was een assaut generael op alle de buytenwercken ende op de stadt te doen, ende dat se binnen soe swack van volck waren, dat niet apparent en was, dat se souden konnen wederstaen so generalijck gewelt, dat oick de wallen van Porckpied, Santhil ende andere plaetsen seer waren gebroocken mettet menichvuldich schieten vanden viant ende anders aende oude stadt deur de zee seer waren ontramponeert, dat hij daerom dit parlement voorgenomen ende begonnen hadde om tijt te winnen ter opmaeckinge ende reparatie vande wercken, ende om secours vuyt Zeelant te verwachten, twelck hij hoorde dat daer gereet lach, dat hij niemant van desen voorgaende hadde gesproocken om elckeen niet inne te beelden ende te doen apprehenderen de pericule daerinne de stadt was, ende sulcx geen verslagentheyt te maken, dat sijn meininge niet en was geweest daerinne yet tot overgeven vande stadt effectuelijck te concluderen, maer alleen om tijt als voiren te winnen, dat hem dat nu bij de magistraet ende beroerte der soldaten was belet, soedat hij de gedeputeerden vanden viant hadde moeten doen vertrecken sonder de sijne wederom te hebben, die hij meinde dat in pericule souden commen, ende dat hij geen middel en sach om die wederom te crijgen, dan dat men veinsende noch te willen parlamenteren wederom gedeputeerden vanden viant inne creegh om soe de sijne mede los te crijgen. Ende mits hij belooffde ende verseeckerde dat hij niet en soude handelen nochte concluderen dat tot overleveren vande stadt mochte strecken, hebben de vergaderde capiteinen ende magistraet geconsenteert, dat hij weder gedeputeerden vanden viant soude mogen innenemen, hoewel eenigen een groot bedencken in dese actie hadden, overmits Vere gisteren avont alle de buytenwercken hadde doen abandonneren, in de welcke eenighe stucken geschuts in slick lagen, ende dat hij nu op lijffstraffe verboot dat niemant uyte stadt naer Zeelant mocht gaen, twelck

heur vreemt dochte, indien sijn meininge maer was om tijt te winnen ende volck vuyt Zeelant te mogen crijgen, die se meinden dat meer haesten souden, wetende de pericule als anders. De gedeputeerden vanden viant weder in stadt gesonden, sprack den Ertshertoghe mette gedeputeerden vande stadt ende hoirende dat sij geen last en hadden om buyten met hem te handelen, sondt aende geenen die in stadt waren dat se daer handelen souden, dwelcke dien heelen dach opgehouden werden met verscheyden excusen dat den Generael qualijck te passe was, dat hij hem beriet mette gemeene capiteynen ende anders. Nietemin was van gisteren avont af, oick desen heelen dach stilstant van wapenen, in dewelcke den Ertshertoge ettelijcke malen aen sijn gedeputeerden in stadt sondt, dat se souden haesten wat te doen, ende de soldaten ende anderen vanden viant quamen in menichte soe dicht onder de stadt wandelen, dat men se most dreigen te schieten, indien sij niet terug en bleven.

Den xxv^en^ duyrde de stilstant noch, in dewelcke de soldaten van binnen alomme op de walle stonden, ende van buyten en sach men niet dan menichte van kijkers alomme opt velt met swarte mantels, ende omdat men in de duynen eenighe joncvrouwen sach, werde vermoet dat den Ertshertoghe ende Infante selfs daer waren. In de stadt hielt den generael hem of hij van uyre tot uyre de articulen die hij begeerde te bedingen, soude gelevert hebben, ende niettegenstaende den Ertshertoge bode op bode sondt, dat se heur verhaesten souden, werde den tijt verlengt tot op den middach, ende middelertijt aende gebroocken wercken seer gearbeyt om die te repareren. Op den middach ontdeckten die vande stadt eenige oirlochschepen ende andere die naer Oisteynde quamen ende t'ancker voor de stadt wierpen, die terstont eenich volck in saloupen wierpen om naer de stadt te gaen, maer niet hoirende uyter stadt schieten, ende siende dat den viant seer furieuselijck naer de saloupen schoot, en dorsten niet aencommen, omdat se niet en wisten hoe het daer stont, maer naer geroupen wesende, quamen tot in de oude stadt, daer sij heur crijsvolck losten ende in stadt lieten gaen. Den Generael Vere dit siende, seide totten gedeputeerden vanden viant dat gebreck van eenige behouften van binnen hem gebracht hadden tot dese termen van parlamenteren, ende naerdien hij nu bij den Staten ende Sijn Ex^cie^ daervan voorsien werde, en konde hij behouden eere ende eedt in dit parlamenteren niet voorts varen, te meer soe de gemeine capiteynen nu sulcx niet en wilden lijden, begeerden daerom dat sij desen ten besten wilden duyden bij den Ertshertoghe ende hem seggen, indien de noot hem generael mocht brengen in sulcke termen, dat hij hiernaer met den Ertshertoghe soude moeten

handelen, dat dselve hem hieromme geen quade partije en wilde doen, aengesien hij uyt noot ende niet om met hem te spotten tot dese termen gecommen was, ende dat se de gedeputeerden vande stadt mochten doen wederom commen om tegens malckanderen gewisselt te worden. Middelertijt quamen noch meer schepen voor de stadt ende de maetrosen vande oirlochschepen arbeiden seer om de reste van tcrijsvolck die sij inne hadden tot 5 vendelen knechten toe ende 120 maetrosen met musquetten gewapent in de stadt te brengen, daerop den viant van oosten ende westen seer schoot, maer en lieten daerom niet naer tvolck al in te brengen, soedat se met eenige malen over ende wedervaren 3 compagnien in stadt brachten, die terstont met een gedruys van trommelen marcheerden als waren sij 1000 mannen geweest, wesende doen de gedeputeerden vanden viant noch in stadt, ende voor den avont quamen mede in de andere 2 vendelen ende maetrosen, daer de viant vande duynen ende gabionaden evenseer naer schoot, maer en geraeckte niet dan 2 ofte 3 maetrosen ende een soldaet, die den arm verloor, ende hoewel den viant naer dese saloupen noch seer schoot, bleeff evenwel om, op ende in de stadt noch al stilstant. Middelertijt werde eerst een vande gedeputeerden gewisselt, ende op den avont den anderen, dien Vere brieven mede gaff aenden Ertshertoge van denselven inhout als hij heur met monde verclaert hadde. Die vande stadt hadden te vooren alle de buytenwercken verlaten met een stuck geschuts ofte twee daer gedemonteert in t'slick leggende, maer siende dat den viant d'selve wercken noch niet en hadde gesaiseert, ende dat se nu van volck versterckt waren, togen op den avont wederom in de wercken ende besetten d'selve wederom, hoewel anders de stilstant noch al duyrde totten xxvj^en smorgens ten negen uyren toe, dat die vande stadt eerst begonnen te schieten ende de viant mede, hebbende veelen in stadt geduyrende dit parlament ende stilstant in groote vreese ende bedroeffenisse geweest, vresende altoos een arger, ende sonderlings de Walen ende Franchoisen, maer soe men wederom begonst van beiden sijden te schieten, waren meest alle de soldaten soe verblijt dat se van blijschap opsprongen, te meer soe den xxvj^en snachts deur de oostgeule in stadt quamen 17 schepen sonder eenige schade te lijden, hoewel den viant dapper van sijn gabionade ofte batterie daernaer schoot, wesende de schepen meest geladen met amunitie ende turf, ende den xxvij^en quamen noch in stadt wel 30 schepen mede deur de oostgeule tot verblijdinge van alle man in de stadt, daeraf bij versuym 2 aenden grondt raeckten, ende de anderen quamen niet tegenstaende tschieten deur.

De schepen aenden gront gecommen, werden bij den viant gebrant, ende noch een schip met alderhande waren commende uyt Zeelant, twelcke mede gebrant werde, ende een quam daer aenden gront aende stadtsijde, daer den viant veel naer schoot, maer werde naer affgebracht. Den Generael Vere siende dat desen aldus verlopen ofte affgelopen was, heeft den xxvj^en alle de capiteynen doen versamelen, ende met een blij gelaet d'selve wederom voorgedragen alle de voors: redenen, die hem gedrongen hadden desen alsoe te beleiden om tijt te winnen tottet repareren vande wercken om te ontgaen de pericule van overvallen te werden ende tsecours te verwachten, verclarende dat sijn meininge niet en was geweest, dan alleen een feinte tottet parlamenteren te maecken ende ganschelijck niet om yet af te handelen, begerende van heur daerop verclaringe of sij niet eensamentlijck en verstonden dat tselve wel ende ten dienste vande stadt ende landen ware geschiet. Op dese sijn aengeven dede den crijsraet verclaringe, dat se verstonden dat alle tgeene datter geschiet was wel ende ten dienste vande landen was gedaen, daeraff hij acte dede maecken ende teyckenen, ende daermede sondt den Generael terstont uyter stadt den voors: capiteyn de Rijcke om Sijn Ex^cie ende de Staten Generael voor te draegen de redenen ende meininghe van dese handelinge. Vele persoinen in ende buyten de stadt interpreteerden desen als verraderie, ende dat den Generael mettet parlamenteren voorts gegaen soude hebben, indien de alteratie der soldaten selfs met trommelslagh des niet en hadden belet, ende begonnen tottet selve te pondereren sijn eerste comtste aldaer, ende hoe dat hij Sijn Ex^cie vande Engelschen hadde doen ontblooten, alleer Berck gewonnen was, ende tsedert noch soe veel volcx in de stadt getogen op hoipe van uytvallen, so dat hij aende Staten ende Sijn Ex^cie geen macht en hadde gelaten om bij diversie yet uyt te rechten, dat hij noit groote uytvallen en hadde gedaen nochte yet voorgenomen, daertoe hij soe veel volcx in stadt van doene hadde, maer hadde t'volck daer laten leggen ende in miserie vergaen ende vanden canon massacreren; dat hij het deursteecken vanden dijck ten westen lang tegen gehouden ende belet hadde tegen t'expresse bevel ende last van Sijne Ex^cie; dat hij oock vuyt Zeelant niet en hadde begeert met nieu garnisoen gansch ververscht te wesen, maer geschreven hadde dat hij noch volcx genouch binnen hadde, ende dat men een merckelijcke diversie most doen ofte dat de stadt voor den winter verloren ging, ende daernaer soe haest de diversie op Shartogenbosch was voorgenomen terstont geschreven hadde, dat men hem met 3^m man moste ververschen, ofte dat de stadt verloren ging om tbeleg vanden Bosch te

vernieten; dat hij vander Noot daertoe noch uytgeschickt hadde om dselve ververssinge te doen haesten, ende ten lesten noch geschreven hadde niet te sien hoe men de stadt soude houden, ten ware men hem sondt noch 6[m] man te voet ende 800 peerden om een quartier te mogen opslaen, niettegenstaende hij wel wiste dat niet mogelijck en was in de stadt die peerden te konnen houden; dat hij de wachten in de oude stadt hadde doen verlaten, ende de catteie voor den tijt daer breecken om den viant daer een vrijen toegang te geven, dat hij verscheiden parlamenteringen daer heeft laeten houden tegen alle ordre van crijsgebruyck, ende tvolck vande stadt altoos tegen de waerheyt hadde vercleynt. Anderen meynden dattet yet anders most wesen als verraderie, omdat se niet en sagen hoe Vere bij den viant grooter soude worden als hij bij de Staten was, ende meinden dattet een ander Engelsche treck most wesen, die uyttet hoff quam om in val van sterven vande Coninginne heur saken ergens te fortificeren ende excuseerden lichtelijck dat de heere Vere dese saecke wat vremdelijck apart ende sonder yemants kennisse hadde beleit op sijn humeur die apart seer groots ende swijgende was, ende die van sijn eygen conceptien vreemde desseinen hadde ende dreeff; ende hij selfs ende allen de sijnen bleven tsedert altoos excuserende dit stuck dattet mer een strategema was geweest om tijt te winnen ende ontset te crijgen, hoewel sulcke strategemata van sorchelijcke consequentie sijn, omdat tcrijsvolck eens den moet van een plaetse te defenderen verlooren hebbende, niet altoos weder tot resolutie ende assurantie is te brengen. Nietemin hoe dattet sij de Staten hadden te voren verscheyden advertentien ontfangen uyt Engelant, Vranckrijck, van Cales ende van Bruessel, dat den Ertshertoghe de stadt niet en begeerde dan te kersmisse, ende dat hij se dan voor seecker soude hebben [1]. Ende den Ertshertoge selve moet won-

---

1 Niettegenstaande de ongunstige meening die Duyck bij het bespreken van de handelwijze van Vere klaarblijkelijk moeijelijk kan verbergen, kan er onzes inziens omtrent diens bedoelingen bij de voorgewende onderhandelingen geen twijfel bestaan. De brieven, zoowel van Vere als van andere wel ingelichte personen, welke nog op het rijks archief voorhanden zijn, bewijzen het ten duidelijkste, dat de vesting zich in den hagchelijksten toestand bevond. Bij het uitblijven van den meest noodzakelijken voorraad, bij een garnizoen dat uit niet meer dan 2000 uitgeputte manschappen bestond, die dertig van de achtenveertig uren op de wacht moesten doorbrengen, was het afslaan van een krachtigen storm zoo goed als onmogelijk, en dat die storm zou plaats hebben, kon Vere met zekerheid weten. Uit de Spaansche schrijvers van dien tijd blijkt het zonder eenigen twijfel. Christophle de Bonours beschrijft met de meeste uitvoerigheid alle détails van den voorgenomen aanval en de opstelling der verschillende korpsen, die er aan zouden deelnemen. Vere wachtte tot het uiterste oogenblik: „Chacun commençoit a se rendre attentif au signal de l'assaut, concerté par deux vollées de canon des pieces du Monthullin, a la derniere desquelles tout devoit bouger en même

lijcke conceptien op dit parlamenteren gehadt hebben, dewijle hij selfs terstont op den 25ᵉⁿ tsavonts aen de Infante tot Nieupoort schreeff, dat die van Oisteynde hem versochten tot parlamenteren, ende dat sij t'accort mocht houden als gedaen, daerom de Infante noch snachts tot Nieupoort in de kercken dede singen te deum laudamus, ende de nunce vanden Paus ende Ambassadeur van Vranckrijck terstont depeschen daervan aen haer meesters deden. Dit liep van stadt tot stat, soedat die van Gent ende veele andere verre gelegen steden als van een gewonnen stadt hadden getriumpheert, ende die van Antwerpen alomme geschreven om groot gelt te verwedden ende liep tgeluyt van desen soe dapper, dat die vanden Bosch ende de Grave, Venloe endere anderen den xxxᵉⁿ deser seer dapper daerover triumpheerden ende snachts over de 150 schoten mette canon deden.

De Churfurst van Cuelen passerende dese tijt deur de stadt naer Arensberch, wedde aldaer dat Oisteynde voor t'uytgaen deser maent Decembris ende Berck ende Meurs voor t'uytgaen van May toecoemende souden wesen in handen vanden Ertshertoghe, sulcke hoipe was alomme van dese sake.

Dan de Staten alderhande bedencken hebbende, loofden den Heere dat desen aldus afgelopen ende tot geen arger gevallen en was.

Op de nominatie bij die van Zeelant voorgestelt tot eenen Lieutenant Almiral werde ontrent dese tijt bij Sijn Ex^cie^ daertoe gecommitteert den jongen heere van Hautain tot verwonderinge van velen om sijn jongheyts wille, die se meinden dat hem beletten soude te commen tot sulcken auctoriteyt ende gesach over de andere scheepscapiteynen als de jegenwoirdighe staet vande landen wel vereischte. Hij vertooch den xvjᵉⁿ Decembris naer Zeelant met een oirlochsjachte, die voor Schevelinge gecommen was.

Ontrent dese tijt werden eenighe schepen van Hollant in de straet Gibraltar aengedaen vande Spaensche galeijen die lang vochten, ende siende dat sij het niet ontcommen conden, staken tvier in tcruyt, ende sprongen met heur viant, uytgeseit een dat genomen werde.

Den xxiiijᵉⁿ Decembris sondt den Almirante van Arragon een brief aende Staten Generael, daerinne hij verhaelde de groote begeerte die den Erts-

---

temps...... Lorspu'il (Vere) sentit le terme approcher du commencement de l'assaut, il fit battre chamade par un tambour au Porc-épic » (Le memorable siege d'Ostende, liv. V pag. 167). Uit alle omstandigheden, dien hij verder mededeelt, en die gedeeltelijk ook in Flemings verhael der belegering te vinden zijn, wordt het volkomen duidelijk, dat de geheele zaak alleen op het touw was gezet om tijd te winnen.

hertoghe hadde om dese landen tot vrede te brengen ende vanden ellendighe oirloge te verlossen, ende dat dselve daertoe last aen hem gegeven ende gesonden hadde met procuratie ende volle macht om dselve vrede op redelijcke conditien te besluyten, dat hij daeromme in conformiteyt vanden selve last heur aenboot de vrede ende met heur daerop in handelinghe te treden. Ende om tstuck met een ooch ende apparentie te beginnen, ten einde de Staten sien mochten, dat d'selve volcommentlijck werde gemeent, hij heur oversondt eenighe articulen, daerop men den vrede vast ende bundich soude konnen besluyten, presenterende op de ampliatie ofte interpretatie van deselve metten Staten in handelinghe te commen, om soe goeden werck ten effecte te moegen brengen, ende versocht antwoort. D'articulen waren: 1°. dat men den Ertshertoghe aennemen soude voor Heere vande vereenichde landen volgende de costume ende manieren daertoe gerequireert. 2°. Dat den Ertshertoghe sal confirmeren alle de previlegien, oude gebruycken ende vrijheden vande landen met belofte die te onderhouden ende te vermeerderen ist noot. 3°. Dat in dese landen elcx sal mogen vrij leven in sijn conscientie ende gemoet sonder recharche, ende dat in alle religien hoedanich die sijn met vrij openbare exercitie van dien. 4°. Dat vergeten ende vergeven sal blijven alle tgene tegen den Coning, de Ertshertogen ende anders hoe het sij in dese 'troubelen gepasseert ende affgelopen is, sonder immermeer daeraen te gedencken ofte yemant te laten molesteren. 5°. Dat men den uytgeweeckenen sal restitueren in alle hare geconfisqueerde goederen. 6°. Dat de Ertshertoghen sullen loven ende sweeren alle tselve te onderhouden, ende alle de nabuyrprincen ende monarquen bewegen daervooren beloften te doen, ende heur gelooff daervooren te stellen ende te verbinden. 7°. Dat men tot meerder verseeckertheit alle tselve oick sal doen beloven ende confirmeren bij den Coning van Spangien.

De Staten dese articulen siende, vonden d'selve in vele poincten te wesen captieus, sonderlings in de toelatinghe van alle religien, twelcke heur dochte den rechten wech te wesen om alles in confusie te brengen tot verderff der landen ende in t'restitueren vande geconfisqueerde goederen van alle vuytgeweeckenen, daeronder de geestelicheyt mede konde getogen werden, wiens goederen niet en waren vintbaer ofte te restitueren, ende in allen gevalle dat mits de aenneminghe vande Ertshertogen heur regieringhe ganschelijck soude moeten vervallen ende sonder macht blijven om de vrijheyt vande landen mede te defenderen tegen degeenen die daertegen yet soude voornemen, hebben daerom geresolveert naer communi-

catie onder eenige vande principaelen daervan gehouden hem dselve articulen metten eersten weder toe te senden met verclaringe d'selve insuffisant waren, ende dat sij begeerden een Cristelijcke eerlijcke ende verseeckerde vrede, die sij niet en conden oirdelen dat uyte voorgeslaegen articulen conde volgen ofte verwacht werden.

Ontrent dese tijt liepen tijdinge van Irlant, dat den Viceroy Montjoy de stadt Kinsale belegert hielt, doch daervooren niet besonders en hadde konnen uytrechten bij faute van swaer geschut, twelcke de Coninginne hem nu toegesonden hadde; dat middelertijt den Graeff van Teron met sijnen soine Odonel met ontrent 7^m Yren van t'noorden naer tsuyden doorgebroocken was over een moras ende diversche waterige landen, ende in 10 dachreisen deurgecommen was tot in tlant ofte quartier van Monster, sonder dat Sr Robert Careu, die hem op een ander passagie verwachte des hadde konnen beletten; dat d'selve Teron met horden, vletten ende diergelijcke de mourassen was gepasseert als niet bij hem hebbende dan voetvolck licht gewapent ende die heur in t'quartier van Monster met eenighe peerden meinden te voorsien, dat dselve den wech naer Corck hadde genomen om hem te vervougen bij de 700 Spangiaerden daerontrent aengecommen, ende dan te sien te ontsetten Don Juan, die binnen Kensale belegert was, ende vast van veele dingen begonnen gebreck te crijgen. Den Viceroy sterck gewerden wesende ontrent 8^m man, en ontsette hem om de comtste van dese Yren niet, ende en wilde daerom tbeleg oick niet oplichten, meinende sterck genouch te wesen die te keeren, indien sij de plaetse souden willen ontsetten ofte dat anders de Yren tvelt niet langer en sullen konnen houden bij gebreck van veele nootdruften.

In Engelant was anders een groote verwerringe ontsteecken tusschen de papistige geestelicheyt onderlinghe, waeraff veele vande eenvoudichste leerden, dat men de Coninginne als Coninginne in alle saecken, niet directelijck strijdende met haere religie, behoirde te obedieren, ende dat men dselve politycke gehoorsaemheyt schuldich was. D'andere, die vande Jesuitische factie hingen, waren van contrarie gevoelen, dat men haer noch politycke gehoorsaemheyt schuldich was, nochte in eenige saecken mochte obedieren als een affgesneden lit vande kercke, noemden heur selven ijveraers, hadden opgeworpen een archipresbiterum, die over alle de geestelicheyt soude gebieden ende begonden de eenvoudige in interdict te stellen ende d'selve te verbieden d'administratie der sacramenten, daer heur de andere tegen opposeerden, ende quamen soe verre, dat se scharpe boucken tegen malcanderen schreven, daerinne die vande Jesuitische factie beschuldicht werden

van alle de verraderie in Engelant aengesticht te hebben, ende oirsake te wesen van alle de persecutie ende de vernietinge van heur religie aldaer, dwelcke vande anderen weder beschuldicht werden als ketters ofte fauteurs van ketters ende soe geraeckten in bitterheit tegen malcanderen.

Den xxvij[en] Decembris quam in den Haghe tijdinge bij brieven uyt Antwerpen, dat die van Oisteynde parlamenteerden, twelcke metten eersten niet en conste gelooft werden, maer mits de tijdinge meer ende meer continueerde, begonst tselve becommeringhe bij Sijn Ex[cie] ende de Staten te maken, soe verre dat de Staten Generael met Sijn Ex[cie] ende den Raet van State den xxviij[en] daerop vergaderden om te delibereren wat van dese tijdinge te houden soude wesen, ende wat voorders te dienste vande landen diende gedaen, ende soe se hierover seer ontset waren, quam den capiteyn de Rijcke den xxix[en] tsavonts in den Haghe, verhalende de gansche geschiedenisse vande sake als hiervoren is verclaert met brieven vanden Generael vanden 25 Decembris, dat hij hem te swack vindende de stadt ende buytenwercken te beschermen, deselve buytenwercken hadde doen verlaten om de stadt beter te defenderen, dan vresende dat echter sulcx veroirsaken soude t'verlies vande stadt, hadde hij willen gebruycken een strategema van te veinsen een parlamenteringe metten viant om dien te amuseren, ende middelertijt tijt te winnen om af te wachten t'crijsvolck ende secours hem toegesonden ende soe de wercken in beter defensie te brengen, daerop dien dach wel te passe arriveerden 5 Zeelantsche compagnien, daerdeur hij dien vanden viant corte antwoorde gegeven hadde ende laten gaen, maer mochte de Staten hun verseeckeren dat dit secours weinich ende meer (mer) van 400 man was, ende niet bastant om alles te verseeckeren, omdat de reste van tcrijsvolck seer gematteert is mette wachten, als moetende van 48 uyren 30 waken, daerom meer als noot is de ouden uyt te trecken ende nieuwe trouppen in te senden, indien men gesint is de plaetse te houden, daertoe hij hem niet en hadde gespaert, maer tot alle periculen geexposeert als den capiteyn de Rijcke naerder verclaeren soude. Desen capiteyn in tlange gehoirt, besloten de Staten terstont, dat men de 8 compagnien, die in Hollant gecommen waren, soude doen voorsien van vivres ende in oirlochschepen die voor den Briele lagen buyten om naer Oisteynde seynden, daermede men seer doende was den xxx[en] ende lesten deser, maer omdattet soe seer begonst te doijen, dat hoipe viel dat de wateren haest open souden wesen om naer Zeelandt te commen, werde die resolutie weder verandert om tvolck binnen deur te senden met meerder seeckerheyt.

Ontrent dese tijt quam vuyt Spangien wederom Don Luys de Valasco met last vanden Coning, dat den Ertshertoghe voor Oisteynde soude willen continueren ende geen costen sparen om de plaetse te hebben, omdat se dselve achten een bequame haven om veel schepen ende galeyen te brengen ende soe de zee te mogen dwingen, ende sonderlings omdat se meinden dat sijne ende de Spaensche reputatie hinc aen t'uytvoeren van dat beleg.

Graef Hendrick van Nassau wesende op wech om wederom naer de Nederlanden te commen, hadde aen Sijn Ex^cie^ geschreven om ordre op sijn convoy gestelt te hebben, daerop Sijn Ex^cie^ aen Graef Lodewijck die tot Arnhem was last gaff om sijn broeder met een verseeckert convoy te gaen halen.

Den xxix^en^ Decembris schreeff Vere uyt Oisteynde aende Staten Generael dat de saken in stadt noch al stille ende wel stonden, maer dat se seer verlangden naer tvolck dat commen soude, ende dat se alle daernaer uytsagen, versocht daerom dat men die wilde verhaesten ende mede naer stadt senden een goede menichte van rijs, die se meest van doene hadden, ende sonder dwelcke sij de wercken nochte de stadt niet en konden houden staende.

Tot Amsterdam quamen in dese tijt aen dry schepen uyt Oost Indien rijckelijck geladen, als Hollandia, Overijssel ende Dordrecht met nagelen ende peper ende andere speccrien.

Daer quam mede tijdinge dat in Spangien een rijcke vloote uyte West Indien was aengecommen, daer de Engelsen te vergeefs op gewacht hadden.

Ende hiermede liep ten einde dit jaer 1601, in twelcke de Staten der Vereenichde Nederlanden seer groote, sware costen hebben moeten dragen, meest ten opsien van tbeleg van Oisteynde, twelcke costelijcker ende veel swaerder is geweest als oit eenich beleg in dese landen, niet alleen omme t'menichfuldich schieten daerin ende uyt, twelcke menichte volck van amunitie ende geschut consumeerde, maer oick om den toevoer van vivres, amunitie ende andere materialen, daeraff de vrachten om de verheyt vande wech, ende de periculen van dien bijnaest alsoe veel costen ofte dickwils meer als de materialen selfs weert waren. Nietemin de Here de Almogende Godt moet gedanckt ende gelooft sijn, dat den viant in desen heele jare geen adventagie op der Staten landen heeft gekregen, maer dat de Staten Berck verovert hebbende, heure frontieren verre hadden gevrijt, ende den Rijnstroom weder geopent tot alle de landen van Duytslant tegen heur aengelegen.

F I N I S.

BIJLAGE I.

(bl. 135.)

MEMORIE van tgene de gedeputeerde vande Raden van State alhier int leger geweest hebbende, zullen hebben te verclaeren aen mijn Heeren de Generale Staten der Vereenichde Provintien.

Dat volgende der Generaliteyts begeren de compaignien tot lichtinge der aengenomen burgerije geschickt sijn.

Dat tot nochtoe alle die wagens nootsaeckelijcken sijn gebruyckt geweest, soo tot voeringe aller behouften des Legers, als vant gene in de stadt Berck gedestinieert ende in de schepen geladen is.

Dat omme soo veel mogelijck nae te comen die goede geliefton der Heeren Generale Staten, soo veel wagens ende treckpeerden huyden affgedanckt zijn, dat ontrent 130 wagens ende 100 treckpeerden werden behouden.

Ende in dienst gehouden, soo veel als omme Wachtendoncq ende Berck van geschut ende andere noottruft te versien, oock het Leger nootwendelijck te gerieven nodich sijn.

Ende alsoo binnen weynich dagen dese stadt Berck in verseeckeringe gebracht, oock voorts gesien can werden, off die vijant sijn leger van hier nae Oostende ontbieden off in dese quartieren te houden gemeynt zij.

Heeft Zijne Ex^cie^ ondertusschen goet gevonden der Heeren Staten intentie opt scheyden des Legers naerder te verstaen, in regart dat het selve vander generaliteyts bodem, ende tot derselver meesten dienste legget, als connende van hier haestelijck bequamelijcker ende bedeckter gebruyckt werden op alsulcke plaetsen, daer het der Generaliteyt gelieven ende des vijants proceduren aenwijzen zullen.

Achtende Zijne Ex^cie^ vooral hoochnoodich dat men om des vijants desseing voor Oostende te breken alsulcken voet berame daerdeur men niet inmaginativelijck ende frustroirlijck, maer nae alle gestaltenisse van des vijants ende onse eygene saecken, mitsgaders nae redenen ende fundament vanden oorloge, tot het gewunste eynde seeckerlijck geraken moge.

Omme waertoe des te beter te kommen, staet te presupponeren, off dat men vuyt der stadt Oostende selver sich defendere, destinerende daertoe van nu aff

alle onse forcen, omme het garnisoen van Oostende alle reysen te verstercken, ende te verversschen nae dat die gelegentheyt des ervorderen zal.

Off dat men onderstae den vijandt deur eenige diversie van Oostende te doen opbreken.

Ende alhoewel niet wel mogelijck wesen sal beyden gelijck te doen, ende nootwendelijck een van beyde het beste wesende, voor die hant moet genomen werden, nochtans omme niet t'onderlaten wat tot beletsel van des vijants dessein dienen can, vindt Zijne Ex^{cie} raetsaem in deliberatie gelegt te worden, off men beyden niet te gelijck soude mogen voornemen, indien het secours van Engelant soe prompt ende sterck vallen mochte als die noot ende ten dienst vanden lande die redenen wel verheysschen.

Des niettemin kan Zijne Ex^{cie} niet eyntelijck daerop resolveren voor ende aleer dieselve des Heeren Veers goetduncken ende advis dienaengaende sal hebben gesien. Ten welcken eynde Zijne Ex^{cie} die missive copielijck hier beneffens gaende aen hem gesonden heeft, daerop dieselve alle ure antwoort verwachtet, ende des niettegenstaende jegenwoordelijck in gelijcker forme een recharge doet.

Ende die Heeren Staten Generael Zijn Ex^{cie} geheel connen berichten, wat van t'Engelsche secours te verwachten sij.

Ende men sien sal, waertoe ende in wat manieren die vijandt sijn leger in dese quartieren wesende, sal willen gebruycken.

Ende ten eynde die Heeren Staten des te gevouchlijcker connen delibereren, heeft Zijne Ex^{cie} noodich geacht haere E. te communiceren die motiven soo tot diversche maelen tusschen Zijne Ex^{cie}, Grave Wilhelm ende Heeren Gecommitteerden opt poinct van diversie gevallen zijn.

Eerstelijck dat Berck ende alle frontieren behoorlijck beset wesende, niet meer dan op 6 off 7000 man te voet ten hoochsten mach staet gemaeckt worden, de lichtinge vande borgerien daer in begrepen.

Ten anderen dat des vijants leger in dese quartieren geheel blijvende geene diversie van belegeringe te imagineren sij, hoewel het van gheen cleyne importantie geachtet wort, soo men den vijandt konde amuseren omme dit leger voor Oostende niet te employeren, diewijle hij qualijck in die belegeringe sal derven volharden, zoo hij geen staet van secours van dit leger maecken darff.

Ten derden dat geene apparentie is andere diversie in twerck te stellen als door die steden van Hulst, Bosch off Grave.

Dat int voornemen van Hulst grootelijcx te beduchten staet dat die vijant logerende 2000 man tusschen het fort Austrice ende die stadt teenemael belettet dieselve te konnen aentasten, wesende niet te twijffelen off die vijant soo naer bijder hant sijnde op hoorende, alleene van embarqueren van tleger ende besonder van cavaillerie sonder die welcke Zijn Ex^{cie} niet kan bestaen midtsdien het fort Austrice op vlacker heyden is leggende, terstont suffisant volck ter genoempder plaetsen logeren sal, soo wel als hij noch desen soomer vuyt vrese vant selve gedaen heeft als wel wetende dat in die quartieren anders niet can aengetast worden.

Ten vierden dat aengaende den Bosch geene apparentie is de stadt met soo weynich volck nootsaeckelijck in 2 legers soo wijt vanden anderen gedeylt te forceren. Ende moet daeromme overlegt worden off deur t'roepen van die vanden Bosch die vijant sal connen bewogen worden, omme voor Oostende op te breken.

Ten 5en dat getwijffelt wort off die vijant die Grave van sulcker importantie achten sal, dat hij zijn voorhebben daerom sal breken willen, anders bij soo verre des vijants leger van hier nae Oostende quame te vertrekken, soude men apparentelijck dese diversie, hoewel niet sonder swaricheyt in aensieninge soo van der stadts fortificatien als swacheyt des legers, met Godes hulp met apparentie connen bij der handt nemen.

Alle twelcke Sijne Excie den Heeren Staten in haest wel heeft willen communiceren, omme haere deliberatie des te beter daernae te richten, middelerwijl op de verseeckeringe deser stadt ende provisie van Wachtendoncq ordre sal gestelt zijn. Ende sal Zijne Excie alvooren dit leger vertrecken te laeten, der Heeren Staten goede meyninge hierop verwachten omme in alles sich des te beter daer nae te reguleren.

In meyninge wesende indien die Heeren Staten alnoch begeren het leger gescheyde te worden, boven het garnisoen vander stadt, eenige compien opt eylandt voor Berck te logeren, tertijt toe die stadt in behoorlijcke versekeringe gebracht sal sijn, ten sij de gelegentheyt anders verheysschen sal.

MAURICE DE NASSAU.

BIJLAGE II.

(bl. 175.)

INSTRUCTIE voor den Hooch geboornen Fursten ende Heere Henrick Frederick, geboren Prince van Oraignien, Grave van Nassau etc., sampt die Edele, Erntfeste ende discrete Herman van Wittenhorst, Heere tot Sonsfelt ende Waelwijck, Johan van Santen, Heere tot Middelhernisse, hierbevoorens mede gecommitteerde ter vergaderinge der Heeren Staten Generael der Vereenichde Nederlanden, Raedt ter Admiraliteyt in Zeelant ende in den Raede van Vlaenderen, ende Egbert Alberda tho Slochteren opt Sandt ende Mensingeweer, mede gecommitteerde ter vergaderinge vande voorsz. Heeren Staten, Gesanten van deselve Heeren Staten Generael.

I. De voorsz. Gecommitteerden zullen haere reyse vorderen over Dillenburch, ende aldaer begroeten den Welgeboren Graeff Johan van Nassau den ouden etc.,

ende naer overleveringe van haere brieven van credentie ende gedaene complementen, opte naevolgende poincten begeren zijnder L. goeden raedt ende advis. Ende indien Zijne L. zelffs mede tot Heydelberch soude reysen, zullen in alle handelingen ende occurrentien desselfs goeden raedt gebruycken. Tot Heydelberch aengecomen zijnde, zullen aen Sijne ende Haere Churf. H^{den} doen de behoorlicke reverentie ende gebiedenisse vande Heeren Staten Generael, mit congratulatie vande geboorte vanden jongen Furst ende Heer, daermede Godt den Heer belieft haer Churf. H.^{den} te vervruechden, inder bester forme.

II. Sullen verclaren, dat de Heeren Staten Generael voor een sonderlinge eere aengenomen hebben Haer Churf. H^{den} goede beliefte, omme mede als getuygen genodicht te wesen, over den christelijcken doop vanden Hoochgemelten jongen Furst ende Heer, ende sullen daer voorn. Haer Churf. H^{den} in de beste forme bedancken.

III. Sullen voortz nu alles wes dese zaecke naer het gebruyck der Christelijcke gereformeerde kercke aldaer ende Haer Churf. H^{den} hoff vereyscht, van wegen de Vereenichde Landen assisteren, ende ter eeren doen naer behooren.

IV. Sullen daer nae aen Haere Churf. H^{den} mit behoorlicke reverentie offereren die presenten bij den Heeren Staten Generael totte memorie van dien geordonneert, ende aende selve versoucken deser Landen saecke te continueren haere goede gunsten ende faveuren, ende dselve mitsgaders den ingesetenen van dien te houden in gunstige recommandatie.

V. Sullen bij de beste gelegentheyt Sijne Churf. H^{t} particulierlick bedancken vande gunsten, faveuren ende assistentien, die deze Landen, zoo van Sijne Churf. H^{t} zelffs, als deur Zijne Churf, H^{ts} goede directie hebben genooten, ende namentlick voor tgheene bij de zelve in de naeste twee jaeren tot deser Landen behulp datelick is gedaen, ende te wege gebracht, ende Sijne Churf. H^{t} bidden hem niet te willen laeten verdricten daerinne te continueren, als wesende Godes ende der gemeene Christenheyts zaecke.

VI. Sullen Sijne Churf. H^{t} informeren vande gelegentheyt ende staet deser Landen zaecken, de gemeene defensie derzelver aengaende, ende namentlick dat de Vereenichde Landen in desen loopende jaere tot beleyt vanden oorloge te water ende te lande meer als vijftich mael hondert duysent Rijcxdaelders aen lasten zullen hebben te dragen ende supporteren.

VII. Verthonen, dat Sijne Churf. H^{t} nae zijnen hoochwijsen verstande lichtelick kan oordeelen mit wat beswaernissen bij dese landen deselve lasten moeten gevonden worden, daer van zij oock sommiere onderrechtinge zullen doen, besluytende dat henluyden tot vervullinghe van een partie van dezelve lasten de liberale handt vande Christelijcke potentaten, Chur ende Fursten, ende andere Rijcxstenden ten hoochste noodich is.

VIII. Zullen bij de beste middelen doen verstaen, hoe veel den Chur ende Fursten, ende andere Stenden des Rijcx daer aen gelegen is, dat de Vereenichde Landen mogen worden gehanthout, omme de Spaensche ambitie, ende heerschinge te weder-

staen, ende thooft te bieden, gelijck zij nu xxix jaren mit groote constantie ende overwinninge van veele difficulteyten zeer loffelick hebben gedaen, ende daerinne Godes genade ende zegen gestadich genoten.

IX. Ende zullen versoucken dat daeromme Sijne Churf. H^t genadichstlick believe voor den aenstaenden jaere tijtelick een goede subsidie den landen te accorderen, ende andere Chur ende Fursten ende Stenden des Rijcx deur sijne authoriteyt ende hoochste beroupinge in den Heyligen Rijcke te bewegen omme van gelijcken te doen.

X. Overwegende dat zulcke tijtelicke assistentie niet alleenlick haer Churf. H^{den}, furstel. Ex^{cie} ende andere Rijcx Stenden eerlick ende deze Landen ten hoochsten noodich is, maer zelffs voor Haer Churf. H^{den} ende furstel. Ex^{cie} ende andere Stenden verseeckerlick dienstelick ende prouffitelick.

XI. Aengesien deze Landen (hebbende zoo lange jaeren mit soo groote constantie ende onveranderlicke resolutie de Spaensche ambitie ende tyrannie het hooft geboden, ende daertoe soe rijcke middelen te wege gebrocht, noch geresolveert blijvende het uyterste te doen) deur faulte van behoorlicke ende tijtelicke assistentie in swaericheyt vallende (des den goeden Godt verhoede) geschapen waere, dat de Spanjaerts datelick souden trachten tot ruine vande Cristelicke kercke van Duytslandt, verdruckinge vande Duytsche loffelicke vrijheyden ende veranderinge vanden geheelen staet in Duytslandt, twelck zij over lange niet alleen beslooten, maer in de voorleden jaeren int werck te stellen begonst hebben.

XII. Ende dat t'selve mitte wapenen alsdan te wederstaen soude (boven groote gevaeren ende schaden) seer beswaerlick, ende soe costelick vallen, dat althans mit het vijftichste deel bij tijtelicke assistentie aende Heeren Staten verstreet, de zaecken veel dienstelicker ende seeckerlicker kunnen beleyt worden.

XIII. Sullen in specie remonstreren de overgroote costen, die gedaen sijn bij de Spaenschen tot veroveringe vande stadt van Oosteynde, ende wat excessisve costen van deser zijde gedaen zijn tot behoudenisse vande zelve stadt, ende dat d'selve costen voor den loopende jaere van deze zijde zullen excederen die somme van vijff hondert duysent rijcxdaelders.

XIV. Zullen mede verthonen die importantie vande voorz. stadt, ende hoe veel daer aen gelegen is, dat die niet en valle in der vianden handen, ende daer vuyt besluyten, dat te meer noodich is, een extraordinaris liberale assistentie, omme zulcke exploicten bij de hant te mogen nemen, waerdeur den viant mach gedrongen worden de voorsz. stadt te verlaeten.

XV. Sullen oock verthonen mit wat promptitude de Heeren Staten in den jaere negen ende tnegentich int midden van haere benautheyden ende swaere lasten hebben gesecundeert ende de hant geboden aen des rijcxs leger, ende t'selve geassisteert mit alle sorten van behouften, daer van een groote partie noch onbetaelt staet, ende zullen bij alle middelen arbeyden omme d'selve betalinge te mogen consequeren, ende daertoe Sijne Churf. H^{ten} authoriteyt ende intercessie versoucken aende fursten voor den welcken het voorsz. verschot is gedaen.

XVI. Indien versocht wort verclaringe wat de Heeren Staten voor den aenstaende jaere voor een behulp ofte assistentie souden begeren, zullen daerop verclaren, dat zoo verre de Chur ende Fursten souden goet vinden, dat de Heeren Staten het oorloge souden vueren tusschen Maes ende Rhijn, omme den viandt te brengen in poincten, dat hij opte reviere vande Maze soude mogen gestuet ende opgehouden worden, dat in sulcken gevalle noodich soude wesen twee legers te onderhouden, ende de costen van twee legers te supporteren, te weeten het eene tusschen Maes ende Rhijn, ofte opte Maze, ende het ander in Brabant ofte Vlaenderen, waertoe voor den aenstaenden jaere totte costen van ongeveerlick een derdendeel van het eene leger mitten aencleven van dien wel noodich soude wesen een behulp van vijff hondert duysent Rijcxdaelders, waermede men den vijant oock soude verhoopen in dien quartiere soo cort te houden, dat hij op des Rijcx bodem niet en soude mogen attenteren.

XVII. Maer indien Chur ende Fursten alsnoch niet geresolveert en zouden wesen tot zoo groote ende notable assistentie (die men soude verhoopen tot des Rijcx merckelicke dienste ende verseeckeringe te doen strecken) zullen instantie doen, dat voor den aenstaenden jaere de Landen mochten worden geassisteert ten minsten mit twee hondert duysent Rijcxdaelders, ofte soo veel meer ofte min als uyterlick sal wesen te impetreren, ende zullen beloven die tot zulcken dienste te doen verstrecken, dat Chur ende Fursten ende andere Rijcx Stenden daervan zullen hebben redenen van contentement.

XVIII. Indien yet voorgeslagen zoude worden vande zaecke van Berck zullen hen houden in de limiten vande brieven diesangaende geschreven *in terminis generalibus*.

XIX. Ende soo eenige saecken souden mogen voorkommen, die niet bedacht en zijn, zullen bij de beste ende bequaemste middelen daerinne onbegrijpelick antwoorden, zulcx als zij tot der Landen meesten dienste zullen bevinden te strecken.

XX. Sullen alle Churfursten, Fursten ende Heeren, die zij aldaer zullen vinden, ofte haere Gesanten begroeten, de complementen doen, dese Landen zaecken recommanderen, ende oock vande zelven assistentie ende behulp vorderen, nae dat zij tot der Landen meesten dienste zullen oordeelen te strecken.

XXI. Van gelijcken zullen d'voorsz. gecommitteerden te samen ende bijsonder int wederkeeren den Lantgrave van Hessen ende den Hartoch van Brunswijck begroeten, ende nae gedaen complementen aenden selven ten eynde voorsz. versouck doen in de beste forme.

Aldus gedaen ter vergadering etc. den 23sten Octobris 1601.

INDEX.

TSEVENDE BOUCK.

DAERINNE VERVATET IS ALLE TGEENE IN DEN TOCHT NAER TLANT VAN LUYCK, IN DE GESTADIGE BELEGERINGE VAN OISTENDE VAN WEGEN DEN ERTSHERTOGE, ENDE IN DE BELEGERINGE VANDE STADT GRAVE GEDAEN ENDE UYTGERECHT IS, MITSGADERS IN ANDERE AENSLAGEN, HANDELINGEN VANDEN VOORS. LANDEN ENDE HUNNE NABUYREN, ENDE ANDERS GEPASSEERT IS TSEDERT DEN EERSTEN JANUARIJ 1602 TOTTEN LESTEN DECEMBRIS DAERAEN VOLGENDE, HOUDENDE MEEST AL NIET DAN NAECKTE EFFECTEN, METTE NOTABELSTE GESCHIEDENISSE VAN DIEN.

ANNO 1602.

Tjaer van 1602 begonst met een seer groote apparentie van oirloge voor de gansche Cristenheyt, bijnaest in alle landen, want wesende der Cristenen leger voor Canisia met schanden gaan lopen, verlatende tbeleg met alle heur geschut ende amunitie, ende vanden viant vervolcht ende seer verslaegen wesende, was tegen desen jare een gereet werck gesneden voor meest alle de grootste monarchen voor heur particulier interest, overmits Canisia lach op de frontieren van Stiermarck, daer den schrick soe groot was dat den Ertshertoghe Ferdinando selfs te Grats niet en dorste blijven, maer getogen was naer Munchen, om daer te refraischeren ende vanden Keiser ende alle potentaten assistentie te versoucken eer sijn geheel landt verloren ging, daer hij met uytheemse macht hem moste defenderen, omdat hij sijn onderdanen met vervolging tegen heur religie soe hadde gepersecuteert, dat die meest al van hem gealieneert waren, liever genietende de beschermenisse vanden Turck onder tribuyt, als de rouwe regieringe van heur natuyrlijcken Heere. Den Keiser was met dit stuck heel verwerret, want indien hij hem tegen de macht vande Turcken daer niet en versage, ware geschapen dat niet alleen sijn neeff Steirmarck soude verliesen, maer hij selfs qualijck konnen beschermen Oistenrijck, veel min defenderen de plaetsen in Ungeren, die hij noch hadde, ofte vervolgen sijn desseinen op Zevenbergen, daeromme hij ende heel Duytslant mosten rusten ende volck lichten om de saecken in Ungeren ende der Steirmarck te restaureren ende hij moste particulierlijck mede meer crijsvolck lichten om te mainteneren de plaetsen die hij in Zevenburgen noch hadde, omdat Sigismundus Battore, Prince van die landen ende te vooren met beneficien bedurven ende daeruyt geset, weder tot sijn verstant gecommen was, ende t'meeste deel van tlant ingenomen hadde ende d'oirlogen daer seer verswaert met behulp vande Poolen; nietemin om de Keiserlicke macht te continueren in sijn huys, dede hij alle de churfursten sonderen of se niet

souden willen verstaen om sijn broeder den Ertshertoghe Mathias Rooms Coning te maecken om soe de macht vant rijck Bemen, Slesen, Merhergen ende van Oostenrijck bijeen te houden. In Polen waren de saken oick seer beroert, want boven de assistentie die se deden aenden Prince Battori, waren sij oick gecoppelt aen een sware oirloge metten Hertoge Caerle van Sweeden, die niet alleen gansch Sweden ingenomen hadde, maer oick bijnaest heel Lijfflant op Ryga ende Kakenhausen nae, ende deur Graef Jan van Nassau sijn veltoverste rontsomme doen besetten, welcke Graef Jan in tverleden jare niet alleen den Polen daer te hulpe commende uyten velde eerst verslagen hadde, maer so se daernaer met meerder macht quamen ende eenige plaetsen in Lijflant begonnen te belegeren, hadde hij heur de vivres soe gecouppeert, dat se deur gebreck hadden moeten vertrecken sonder yet te doen, ende om gereder aende hant te wesen, hadde den Hertoge Caerle alle sijn volck over winter in dienste gehouden ende in de steden van Lijflant doen hiverneren tot dat den saison soude aencommen om weder te velde te gaen, nietemin sijn groote caricheyt om sijn officiers te doen onderhouden, verachterde veel van sijn saken ende causeerde dat Graef Jan in tbegin deses jaers affscheyt van hem nam ende dat de Polen middel vonden weder in te crijgen de stadt Balmar, ende soe scheenen de oirlogen daer te willen hervatten.

Den Paus was in t'verloop van Canisia seer ontset, omdat sijn leger ofte macht daer onder mede hadde geweest, ende dat hij den Hertoghe Ferdinando geporret hadde alle de rouwe proceduyren in sijn lant voor te nemen om de Pauselijcke religie daer alleen te houden, oick omdat hij niet geerne sien en soude dat die groote landen noch onder den Turck quamen tot verwoestinge van die van Oistenrijck, die vande voornaemtste colonellen van sijn hoocheyt waren, daerom hij notelijck weder een ander leger sal moeten rusten om de saken van Steirmarck te mainteneren, waeren daerenboven alle de steden van Italien beroert, omdat den Coning op die van Genua hadde doen innemen Final volgende de besteeckinge al anno 97 begonnen.

Den Coning van Spangien en sal oick niet min konnen doen als wederom ende met meerder macht als te vooren te assisteren sijn schoinbroeder, opdat d'selve niet uyt sijn lant verdreven en werde, bovendien heeft hij noch oirloch metten Turck op de Middelzee, hij moet gestadelijck rusten ende equipperen om te conserveren sijn navigatien van West Indien, dewijle hij siet dat die van Oost Indien seer groote fortuyne beginnen te loopen om de menichte van andere landen die daer beginnen te varen; hij heeft

hem mede openbaerlijck ingelaeten in de oirlogen van Irlant, ende sal daermede werck ende middel vinden om volck ende gelt te spillen, indien hij daerinne wil continueren ende repareren tverloop van sijn volck ende leger, hiernaer daer vallende; hij scheen in Italien credit te gaen verliesen, omdat den principe Juami Andrea Doria beschuldicht over den tocht naer Algera, hem den generaels standart hadde wedergesonden deur sijn soin Don Carolo, die den Coning aenden IIen soin van Savoyen hadde gegeven, ende dat de Genuesen heur begonnen te formaliseren op t'innemen van Final tegen de rechte erven, daermede sij in handelinge stonden, ende bovendien dede hij continueren de oirlogen in Nederlant, porrende den Ertshertoghe van Oisteynde niet te wijcken, maer daervoor te opiniatreren ende alle sijn macht te baren, daertoe hij vuyt Spangien weder over hadde gesonden Don Luys de Velasco, ende scheen dat hij desen jare wat veel wilde doen. Den Coning van Vranckrijck sadt in t'midden vande landen, hielt hem noch stille, ende scheen nergens toe te trachten als om te genieten de vruchten vanden pays, sijn landt in ruste te houden ende te balanceren de twee religien, dat se beide metten anderen mochten leven.

De Coninginne van Engelandt was in oirloghe in Irlant, most van tijt tot tijt haer macht daer versterchen, omdat de Spangiaerden daer langs soe meer schenen te willen nestelen; heuren Viceroy hielt daer even vast belegert de stadt van Kinsale, daer Don Juan de Laquila met meest alle de Spangiaerts inne waren ende gebreck begonnen te crijgen, dwelcke te ontsetten den Graef van Teron met wel 7m Iren deurgebroocken was van t'noort tottet suyden in Irlant, ende tot hem gevoucht hadde de 7 vendelen Spangiaerden te Castelhaven aengecommen, schijnende tbeleg te willen doen oplichten, daerom veelen Essex noch beclaechden, die de Spangiaerden in heur eigen lant hadde willen werck geven ende met Teron composeren behouden sijn lijff ende goet ende so de saken in Irlant stillen, sijn vianden vergaten hem ende sijn raet lichtelijck, de Graef van Southampton alleen van sijn gevolch bleeff noch gevangen, wesende de reste met mulcten[1] ende peynen ontslaegen. Anders scheen de Coninginne altoos een ooch te houden op der Nederlanden saken, opdat die niet te seer en verliepen.

Den Coning van Schotlant bleeff in gestadighe becommeringe om hemselven te doen adopteren ende verclaren successeur van Engelant, daertoe gebruyckende alderhande middelen, presenterende selfs in Irlant te gaen

[1] Geldboeten.

om de oirlogen te helpen vuytvoeren ende sijn soin in Engelant in ostagie te laten voor sijn getrouwicheyt ende bleeff te meer in bedencken, omdat de Coninginne hem affsette met schoine woorden, als dat hij niet en hadde te vresen, dewijle geen van sijn competiteurs macht hadden tegen hem te staen. Den Coning van Denemarck ende de potentaten van Italien waren in tamelijcke ruste, maer de protesterende Princen van Duytslant in een groot bedencken, omdat den Ertshertoghe vast liet verluyden, dat hij wederom over Rijn wilde commen ende van dier sijde de oirlogen aende Nederlanden maecken, doende heur aensoecken om heur stille te houden ende niet te beroeren. Nietemin bleef de voornaemptste swaerte vande oirlogen in de Nederlanden, daer den Ertshertoge nu in de seste maent continueerde tbeleg voor de stadt van Oisteynde met een ongelooffelijcke furie van schieten ende tot seer excessive costen als of hij de heele plaetse wilde plat schieten met sulcken gewelt, dat in dese Nederlanden noit desgelijcken en is gesien, ende scheen de heele winter daer te willen opiniatreren, hoewel naer veel menschen oirdeel niet en scheen dat hij daer veel vruchts soude konnen doen, ofte hij moste sijn wercken anders noch voornemen, daerom tselve meer scheen een frenesie commende uyt een trots ende grootsheyt, die niet en wil schijnen een quaden aengreep gedaen te hebben als een voordachtich beleyt inder oirlogen. Hij renforceerde sijn volck ende putte tot dit beleg uyt alle de middelen van Vlaenderen, ende en scheen niet daermede versadicht te sullen wesen, omdat hij alrede gedreicht hadde naer de veroveringe van dese plaetse sijn leger aenden Rijn te brengen, om van dier sijde de Nederlanden aen te tasten. Hij dreichde oick dan tot Oisteynde te sullen brengen menichte van oirlochschepen ende galeijen om d'oorlogen oick ter zee te maecken, ende sulcx d'selve meer als oit te vooren te verswaren, daertoe hij wervinge van volck, amunitie ende van gelde in Spangien ende de Nederlanden onder alle pretexten dede doen, selfs mede van te sullen openen de licenten ende die wederom laten gaen.

De Staten Generael vande Vereenichde Nederlanden deden daertegen heur beste om Oisteynde ende de reste van heur landen te beschermen, ende hadden nu lange voorgehadt Oisteynde met nieu garnisoen te besetten ende de andere soldaten daeruyt te trecken, maer omdat de wateren tot noch toe niet open en waren geweest, en konden zijt niet wel doen. Sij waren doende om heure consenten te doen dragen ende ordre op heur crijsvolck te stellen, ende schreven aen meest alle de compagnien op vaste repartitie staende, dat men d'selve verstercken soude op de voet van

elcx commissie om alsoe meer volcx in t'velt te mogen brengen. Delibereerden mede om noch meer volcx aen te nemen ende heur macht soe tegen den Ertshertoghe te compasseren, dat se daertegen mochten cantelen, tsij in diverteren van tbeleg van Oisteynde, ofte int opslaen van dien, ende meynden dat den Coning van Spangien nu wel soe veel te doen soude hebben met sijn schoinbroeder in der Stiermarck dat hij sijn swaeger in t'Nederlant min soude konnen assisteren, ende indien dan geopent werden de licenten, meinden sij noch beter middelen tot heur defensien te sullen vinden ende daermede te verwachten tgene haer Godt geven soude.

Den j[en] Januarij wesende in Hollant gecommen 11 compagnien naer Oisteynde gedestineert, werde in Staten Generael ontboden den Heere van Marquette, ende gelast met de 11 compagnien naer Oisteynde te gaen met bevel de stadt ten uytersten te helpen houden, tot geen parlamenteringe meer te verstaen ende te helpen beletten dat anderen tot gelijcke termen niet en quamen, maer alleen te letten op twercken ende op de defensien vande plaetse ende tgene daertoe mocht strecken, twelcke sij deden om thooft te mogen bieden indien yemant in de stadt van parlamenteren quame te spreecken. Desen dach schoncken die van Oisteynde ende van tleger malcanderen het nieu jaer met gewelt van schieten.

Den viant hadde omtrent dese tijt uyt Oisterhout naer Hoochstraten doen gevangen halen den schout van die plaetse ende tot Bruessel mede doen saiseren sijn soin ende swager ende deden hem naer van Hoochstraten metten provoost haelen ende naer Bruessel voeren, sonder dat men noch opentlijck wiste om wat saken sulcx alsoe geschiede, dewijle hij een officier vanden Prins van Orangien was.

De Staten hadden al over eenigen tijt tot Bergen op den Zoom doen commen 12 compagnien om mede naer Oisteynde te gaen. Dese waren tweemael al uyt geweest ende t'elcken met gevaer moeten wederkeeren, omdat de tempeesten te heet waren, in twelcke van heur verstack de compagnie van Achthoven met 2 schepen die in Zeelant aenliep.

In't begin van dese maent doydet noch al seer met sware stormwinden ende regen, daermede t'ijs alomme uyt alle wateren quam ende de stromen openden ende bleeff doeijende t'heele jaer deur meest met veel regen ende storms, daerdeur alle de revieren seer hooch opwater cregen ende lange hielden sonder verlichtinge te crijgen.

Overmits de heere Vere tot Oisteynde verstaen hadde, dat den Ertshertoge liet verluyden dat hij op nieujaersdach Oisteinde soude hebben,

ende daerom vresende of hij mocht trachten des nachts op tlage water een aenval op de stadt te doen, heeft hij op den middernacht alle tvolck vande stadt in de wapenen doen commen ende daerinne blijven tot sanderen daechs toe, ende om te beter te ontgaen alle gevaeren, is den ij^{en} Januarij goetgevonden dat alle t'crijsvolck vande stadt t'elcken tegen tlage water in de wapenen soude commen ende blijven tot dat twater weder 2 uyren gewassen was. Anders schoot den viant al op de stadt.

In Vrieslandt arbeide men seer om de tweedrachten in heur staet ter neder te leggen.

Den Viceroy van Irlant verstaende de aencomtste van Teron met Don Alonso del Campo omme Kinsale te ontsetten, lichte een deel van sijn leger, marcheerde den heelen nacht, bejegent d'anderen den derden smorgens, hij starck wesende 400 peerden ende 6^{m} man te voet; de Iren schricken ende wilden terugtrecken, maer de Spangiaerden niet; Teron hierin becommert, stelt in ordre sijn 400 peerden ende alle de Iren. De Engelschen chargeren eerst de Iren, brengen die in de vlucht, naer oick die Spangiaerden, verslaen die meest, ende van deselve 7 vendelen gekregen met 3 vande Iren, den Graef van Teron ende Adonel ontcommen, ende daer bleven wel 1200 op de plaetse doot, wel 100 gevangenen ende onder dien Don Alonso voors. met meer bevelhebbers. De Iren ontlopent meest, den Viceroy keert weder naer tbeleg, doet daer eenige rebellen Iren hangen ende sont eenige Spangiaerden los aen Don Jan om rapport van desen te doen.

Den iij^{en} Januarij op den middach werde deur de landen van Hollant gevoelt een eertbevinge, doch en duyrde niet lang, ende was oock soe weinich dat veele menschen die niet gewaer en wierden. Tot Geertruydenberch sterf van quetsure den capiteyn Swits, die onlancxs te vooren uyt Oisteinde daer gebracht was. Den Generael Vere schrijft uyt Oisteynde aende Staten dat hij mettet volck in stadt gecommen niet soe gesterckt en is of alle tcrijsvolck vande stadt moet alle lage wateren 3 uyren in de wapenen staen, dat se daerom willen doen verhaesten de andere 30 compagnien die noch commen souden. Item dat hij goetvont dat men de swacke compagnien daeruyt tooch ende dede refrecheren ende versterccken, maer indien de meininge vande Staten wesen soude die dan weder daerin te senden ende 3 ofte 6 maenden te laten, dat niet alleen alle de soldaten, maer oick de officiers ende capiteynen tselve plat uyt souden weigeren, ende om eens te commen tot verlossinge vande plaetse, moste hij daer hebben 9^{m} man ende 1200 peerden om t'een oft t'ander quartier

te mogen opslaen ofte anders ging de stadt verlooren, versocht daerom dat men hem die metten eersten mocht senden, ende indien men dat dede, wilde hij hem ten dienste vanden lánde daerbij quiten ten contentement, ende wilde men se niet senden, soe soude hij blijde sijn hoe eer hoe liever van daer getogen te worden. Schreef mede aen Sijn Ex[cie] dat die met sijn auctoriteyt wilde voorderen dat de Staten, die langsaem in heur resolutien sijn, daerheen beweecht werden om tvoors. volck daerin te senden eer de plaetse verloren gaet, dewijle hij wel sach, dattet te vergeefs was te wachten op andere middelen om die lang belegerde plaetse te ontsetten. Desen brief causeerde bij veele alderhande bedencken, die de proceduren vanden Generael vanden voorleden Kersmisse niet wel dirigeren (digereren?) en conden. Anders schoot den viant seer op de stadt ende sonderlings den heelen nacht door.

Den iiij[en] Januarij werde tweder wat beter ende begonst te bedaren, daerom men gereetschap maeckte om de 11 compagnien uyt Hollant naer Delfshaven te doen gaen om daer gescheept ende naer Oisteynde gevoert te werden, daer den viant evenseer op schoot, maer omdat veele soldaten van tgarnisoen van Oisteynde verveert waren, liepen sij vande vendelen wech, waeraf eenigen gecregen sijnde terstont voor de compagnien opgehangen werden om t'exempels wille. Die van Oisteynde cregen een sentinelle vanden viant, dwelcke seyde dat se in heur leger tzedert tbreecken van tparlamenteren seer confuys waren geweest ende bijnaest t'eynde raet, sonderlings so se sagen dat men tvolck in stadt bracht met saloupen, niettegenstaende heur schieten, waerom veele soldaten siende geen eynde aen desen, ende hoirende dat men van stormen begonst te spreecken met menichte uyten leger verliepen, seide mede dat eenighe regimenten Walen ende Duytsen tot Deynsen mutineerden.

Den v[en] Januarij regende ende stormdet seer, waerom de wateren tot Delfhaven soe hooch waren, dat men geen sluysen en conde openen nochte uytlaten de soldaten daer gescheept, maer mits het op den vij[en] beter weder wierde, gingen de 11 compagnien metten heere van Marquette van Delfshaven ende Rotterdam t'seil des naernoens ontrent 3 uyren ende liepen naer Dordrecht, ende met heur ging den commis van tlant met een deel gelts om de Engelsen ende andere ongerepartieerde vendelen daer leggende te betaelen, maer mits het den viij[en] wederom seer stormde, en konden sij tot in Zeelant toe niet commen. Daer en tusschen schoot den viant noch al seer op de stadt, ende de heere Vere schreef dat men

hem van alderhande amunitie, ende sonderlings van cruyt moste voorsien, dewijle die heur begonnen te mangelen, ende dat hij mer voor 12 dagen cruyt hadde.

Den v^{en} Januarij gingen van Bergen wederom tseil om naer Zeelant te varen de 12 compagnien naer Oisteynde gedestineert, maer en konden mede mits den storm niet naer Oisteynde commen, daer den viant evenseer op schoot, doch liepen dry scheepen uyte stadt ende quamen deur.

Omtrent dese tijt creegh men tijdinghe dat de Princesse van Orangien staet maeckte in dese maent hier in tlant weder te commen ende met haer den Ambassadeur Busenval, ende soe men meynde oick de broeder vanden heere van Chastillon, nu heere wesende, om hier colonnel van t'France regement te wesen.

Den vj^{en} Januarij vertooch Graef Hendrick met den heere van Sonsvelt van Meurs naer Bacherach, ende namen van daer mede schutten vanden Pals tot Cuelen toe, daer hij in stadt ging logeren, ende werde vande stadt getracteert met veel aenbiedinge, bleef eenen nacht daer ende bequam Nederlanders tot convoy ende tooch soe naer Berck toe, daer hij hem beter verseeckeren konde.

Desen daege sonden de Staten Generael wederom aenden Almirante van Arragon de articulen van vrede bij hem den xxiiij^{en} Decembris lestleden overgesonden met verclaringe volgende heur resolutie alsdoen genomen.

Den vij^{en} Januarij was tamelijck weder. Den viant begonst vrouch op Oisteynde seer te schieten van beyden sijden, ende sonderlings met 11 stucken vanden westen opt Santhil so op de slincker als rechter face ende voorts op de cortine vande oude stadt totten toorn toe, ende continueerde dat met groote furie den geheelen dach totten avont toe, dattet omtrent 6 uyren naernoen bij den lagenwater werde, doen quam hij aentrecken vanden westen buyten de tonne om deur de geule wel met 4^{m} mannen meest Spangiaerden ende Italianen, ende vanden oosten was gelast dat 4^{m} Duytsen ende Walen souden overcommen, maer omdat die heur excuseerden dattet water te diep was, en quamen van heur mer over ontrent 150 mannen. De last was dat die vanden westen aenvallen souden op twest ravelijn, Porckepied, op Santhil ende de cortine van dien totten ouden toorn toe, ende die van oosten souden aenvallen op de voordere wallen vande oude stadt vanden ouden toorn aff oistwaerts tottet oist ravelijn toe, ende om de macht van binnen te distraheren, waren andere trouppen gelast te chargeren op beyde de carreen ende op t'ravelijn over

de oostgeule, ende mits dat se meer couragieuselijck aenvielen, meinde den Ertshertoghe de plaetse te sullen wechdragen, verseeckerende hem selven dat mer 12ᵉ man in stadt was, maer nu en quamen die vant oosten niet alles deur de geule, daerom die van twesten de starcktste waren ende vielen aen op Porckepied, twest ravelijn, Santhil, op de rechter face ende dvoors. cortine, meinende die met een storm te overweldigen, daertoe sij bij heur hadden ladderen, schuppen, piecken ende andere instrumenten om in den wal te logeren ende broot om te eeten, in meininge daer vast te blijven ende te begraven tegen de stadt ende thooge water. De 150 man vanden oosten gepasseert deden een aenloop op t'oost ravelijn, ende met ander volck een aenval op t'ravelijn over de geule, ende vanden westen werde met andere trouppen noch aengevallen opt west ende op t'suyt carre. Die van binnen bemerckt hebbende uytet schieten dat den viant wat doen wilden, hadden alle t'volck in de wapenen gebracht ende meest alle den dach gehouden, doende de breschen in de oude stadt repareren soe veel doenlijck was, daertoe vande huysen gebroocken werde de sparren vande dacken ende andere materialen, ende eer tlage water quam deden sij in de oude stadt trecken wel 50 compagnien, daeraff den Colonnel Horatio Vere met 12 vendelen op Santhil was ende de reste verdeilt langes de walle, op Schottenburch ende de gansche stadt deur. De voordere compagnien bleven in de nieuwe stadt ende 10 van dien op Helmont om Porckepied ende langes de oude stadt te flanckeren, daer de meeste ende apparentste pericule scheen te vallen, ende deden voorts alle de wercken buyten ende binnen bequamelijck besetten, mits sij noch wel 4ᵐ man combattant daer binnen waren, uytgeseit alleen het suyt carre, daer se mer 36 man in en lieten om de andere plaetse meer importerende te beter te besetten, ende resolveerden heur sulcx om den viant met goeder devotie te ontfangen. Tsavonts ontrent 6 uyren quam den viant vanden westen aen sonder eenich geluyt te maecken naer sijn gewoonte, ende viel op alle de voors. plaetsen aen, maer met de Spangiaerden ende sijn meeste gewelt op Santhil ende de oude stadt, daer hij wel anderhalf uyre lang stormde, ende met die van binnen hant aen hant met de piecken vochten ende geweldelijck aendrong om de wallen te vermeesteren, daer se dickwils opquamen, maer t'elcken weder affgestoten werden. Hij dede sijn volck daer eenige malen ververschen ende den storm van nieus beginnen, maer werden t'elcken soe rudelick afgeslagen ende gerepousseert, dat se weder wijcken mosten. Den Generael Vere ende sijn broeder Horatio waren selfs daer ende thoinden heur seer couragieus om de plaetse te defenderen met

alle de andere capiteynen ende officiers die daer waren. Op Porckepied ende west ravelijn vielen de Italianen mede dapper aen met ontrent 300 mannen, vochten lang, werden eens gerefrescheert, maer de compagnien van Anthoine de Sancy ende Andries Breder ende anderen defendeerden die plaetse soe, dat se weder wijcken mosten, ende soe ten lesten twater soe verre weder gewassen was, dat se niet langer aenden storm blijven en konden, indien zij weder deur de geule souden willen commen, werde vande gabionade ten westen een stuck geschuts geschooten, daermede sij alles den storm verlieten ende affweecken, latende menichte van doden met veel broot, ladderen, schoppen, spaden, picken ende andere instrumenten, daermede sij daer gecommen waren op strange leggen, die bij tvolck van binnen meestal geplundert werden. Die vande stadt merckende heur afftocht togen terstondt de sluys op om in de westgeule twater te hastiger te doen wassen ende het deurcommen te beletten. Op t'oost ravelijn werde een aenloop gedaen maer niet geopiniatreert. Op t'ravelijn over de oostgeule werde weinich gevochten daer den viant een sergiant met 4 ofte 5 mannen verlooren hebbende, weder affweeck. Die trouppen die gedestineert waren om te chargeren op de carreen drongen seer aen ende vochten opiniaterlijck, ende omdat in t'suytcarre mer 36 soldaten waren, cregen sij den schrick ende liepen daeruyt, daerdeur den viant die plaetse inne dronge, slaende 4 ofte 5 vande soldaten doot, die niet weech commen conden. In twestcarre was meer volcxs ende die defendeerden de plaetse, soe dat se den viant dwongen aff te moeten keeren naer verlies van volck. Dit aenvallen ende stormen alomme ging gelijck aen, sonder eenich merckelijck getier te maecken ofte dat veel geschoten konde werden, omdat den viant overal op de wallen trachte te commen ende met de piecken vocht ende scheen de heele plaetse te willen forseren, maer werde naer ontrent twee cleine uyren stormens, in vougen als vooren alomme affgeslagen deur de genaede Godes ende de cloeckmodicheyt vande soldaten van binnen. Die vande stadt verlooren weinich volcx; in de oude stadt bleven doot de capiteinen Leur ende Haeften, ende daer werde gequetst Horatio Vere in tbeen, Potter deur den schouder ende Helmenduynen deur t'lijff. In Porckepied werde seer gequetst den capiteyn Anthoine Sancy, ende daer bleeff doot den lieutenant van Andries Breder, maer anders bleven op beyde plaetsen weinich; vanden viant en konde men niet seeckerlijck weten hoe veel daer bleven, omdattet duyster was, ende dat twater opwassende veel doden aende oude stadt aendreeff, maer oirdelende uyte menichte vande plunderagie vande clederen, meynde men datter wel

ontrent duysent gebleven waren [1], ende vier vande heuren werden gevangen gekregen, die seyden dattet een assaut generael was geweest om te sien wat se doen conden, ende ten minsten in de walle vande oude stadt te logeren ende hieldent daervoor dat op morgen een gelijck assaut soude geschieden, omdat den Ertshertoghe voorgenomen hadde de plaetse te hebben wattet costen mocht, eer ander secours daerinne quam, omdat hij voor seecker hielt dat mer 1200 mannen in de stadt en waren, welck geluyt men meinde gecommen te wesen, omdat Vere soe hart om volck geschreven hadde. Nietemin naerdat desen storm gecesseert was hielt den viant hem den heele nacht seer stille. Vere schreef desen dach aende Staten Generael van t'afloopen van desen storm ende versocht alsnoch dat men hem metten eersten doch tversch volck wilden senden, die daer ten hoochsten van noode waren.

Desen dach quamen in den Haghe de voors. brieven vanden Generael Vere vanden xxix^en^ Decembris, ende omdat last op last was gedaen om tvolck naer Oisteynde te doen commen, twelcke tweder tot noch toe belet hadde, en konden daerop anders niet gedaen werden, dan dat men ordre stelde om metten eersten oick rijs derwerts te senden.

Den viij^en^ Januarij stormde ende regendet uytermaten seer, soe dat niet mogelijck en was dat tvolck naer Oisteynde gedestineert konden voorderen. Den viant hielt hem voor Oisteynde stille ende schoot weinich, soe dat men wel merckte dat hem afgesoet was van noch dien dach wat te doen. Vere dede tellen de doden die noch ergens ontrent de stadt mochten leggen, in twelcke sij noch vonden ontrent 600 doden sonder degeenen die wech mochten gedreven wesen ende onder dien noch veele gecleedt, die men vermoede dat op deurgaen vande geule mochten verdroncken wesen. Sij cregen een gevangen vanden viant; desen seide dat den Ertshertoge selfs in de loopgraven was geweest ende den storm gewilt hadde, seggende wel te weten datter mer 12^c^ man in stadt was ende daerom ontwijffelijck gelooft hadde de oude stadt te konnen forcheren ende daer

---

[1] Carnero zegt, dat deze storm den belegeraars 1600 man aan dooden en gekwetsten kostte. »Fue uno de los mas bravos y crueles asaltos que en muchos años se a visto, y donde mas gente murio y salio herida, que los muertes pasaron de ochocientos y otros tantos heridos, y entre ellos muchos capitanes y gente particular.« (Guerras de Flandes, cap. III, p. 486.)

Bonours geeft van de bestorming, waarbij hij zelf tegenwoordig was, eene uitvoerige beschrijving, en laat daarop volgen: »Tel fut le succez de cet Assaut, qui se peut compter pour un des furieux qui se soint donnez de lontemps: et auquel moururent de la part des assiegans jusques a mile et trois centz hommes. Le nombre des blessez fut estimé plus grand selon la plus exacte computation qui en fut faite.« (Le memorable siege d'Ostende; Liv. V, p. 197.)

logeren, ende dat men onder de heuren seide datter wel 14ᶜ man gemist werde met de mester del campo Ganbaloita, Monser de Torris, Mateo Serano, Lieutenant Gouverneur van Sluys, Don Pedro de Velasco met veel capiteynen ende officieren ende de Marquys de la Bella, broeder vanden principe D'Avelino gequetst, ende datter noch veel gequetsten waren, ende dat de reste van tleger soe onwillich waren dat geen apparentie en was, dat se weder stormen souden. Noch werden geseit onder de dooden te wesen eenen Don Durango, een cruysheer, Don Alveres Luares genaemt, Symon Antheunis ende anderen ende een Spaense vrou in mans clederen wel voersien van juelen.

Desen dach ontfingen de Staten ende Sijn Exᶜⁱᵉ in den Haghe dvoors. brieven van Vere vanden iijᵉⁿ deser, daerinne sij ten deele wat ontset waren, maer eenigen waren verblijt dat Vere selfs presenteerde uyt de stadt te gaen, meinende dat men die occasie behoirde waer te nemen. Anders waren in Zeelant uyt Oisteynde aengecommen den capiteyn Gistel, die heel zieck was, ende den Lieutenant Colonnel Ogle, die met brieven van Vere in haeste naer Engelant ging om saecken soe hij seyde ten hoochsten den dienst vande landen betreffende. Overmits dat alle de dijcken in de Betue deurgebroocken waren, stondt twater tegen den Diefdijck bij Gorinchem noch al wel 17 voeten hooch, daerom alle de boeren vanden laegewaert op de been waren om den dijck te houden ende te beletten dat niemant die deur en stack ende mosten noch veel daegen daernae dien dijck met gewelt houden.

Den ixᵉⁿ Januarij wast een algemeinen biddach ende regenich ende seer buych weder. In den Hage quam tsavonts lopende tijdinge van t'stormen op Oisteynde ende dat d'selve affgeslaegen waren, daermede de Staten ende Sijn Exᶜⁱᵉ uytermaten seer waren verblijt hoipende dat de stadt nu beter verseeckert sal wesen ende dat den viant dit beleg nu sal verdrieten. Anders voeren van Zeelant in oirlochschepen heel vrouch aff een deel vande 12 compagnien van Bergen op den Zoem gecommen ende van eenen uyt Zeelant daerbij gevoucht, die noch snachts al laverende voor Oisteynde quamen ende heur volck terstont met saloupen in de stadt brachten tot groote verquickinge vande geenen die in stadt waeren.

Ontrent dese tijt dede den Generael Vere binnen Oisteynde een stuck vande oude stadt toesluyten, te weten vande oude kercke af langes de haven tot Santhil toe, soe hij seyde om met min volcx die plaetse tegen een ander storm te mogen bewaren, twelcke veele anderen vreemt dochte, omdat tselve meer scheen gemaeckt te worden voor den viant als tot de-

fensie vande stadt, want indien den viant dat eens quame in te drucken en soude geen middel wesen hem weder daeruyt te crijgen, daer anders den viant sonder dat in de oude stadt niet en conde logeren ofte hem verbergen. Hij ging nietemin met sijn voornemen deur ende dede met alle macht aen dese walle wercken, daeraen veel volgende dagen geconsumeert werden ende veel gelts gespilt, ende middelertijt werde de buytenwal weinich gestarckt, twelcke mede velen suspect was.

Den Almirante weder ontfangen hebbende de articulen vanden pays, schrijft den ix[en] deser wederom aende Staten ende insisteert om op de articulen in communicatie te commen, sustinerende dat den pays daerbij gepresenteert cristelijck ende eerlijck was, ende nopende de verseeckertheyt dat de Staten selfs eenige middelen wilden voorslaen die mogelijck waeren te effectueren, maer de Staten deden hem daerop seggen, dat hij wel soude doen ende procureren alleen sijn verlossinge, dewijle geen hoipe en was in tstuck vanden pays yet goets te doen, ende dat sij in allen gevalle sijn persoin hielden voor ongequalificeert om van sulcke negotie te handelen, als wesende heur gevangen, begerende dat hij hem daermede niet meer en bemoyde. Hierop schreef hij wederom ende versochte of hij den Ertshertoghe van alle dese niet en soude mogen verwittigen, waerop de Staten niet met allen antwoordende hij tselve voor consent nam ende schreef van alles aenden Ertshertoghe.

Den x[en] Januarij waide de wint oostelijck, daermede voor Oisteynde quamen de reste vande twaelf compagnien, die metten commissaris Doublet van Bergen op den Zoem ende uyt Zeelant waren gecommen, dwelcke snachts alles in de stadt quamen, niettegenstaende tschieten vanden viant, daermede mer 4 ofte 5 mannen geraeckt werden. Den viant sont een tambourijn aen stadt om eenighe dooden te soecken, twelcke die vande stadt niet en wilden toelaeten, ten ware men heur de doden noempden, ende mits den viant des niet en wilde doen, lieten sij oick de doden niet soecken. Dit commen ende keeren vanden tambourijn aende stadt maeckte in Zeelandt terstondt weder een alarme als of die van binnen weder geparlementeert hadden. Anders schreef Vere aen Sijn Ex[cie] vanden voors. storm, nemende daervuyt een argement om hem te excuseren van t'parlamenteren, ende sondt daerbij over een copie van een brief over een dode gevonden, daerbij geschreven was dat op den dach als sij begonnen te parlamenteren den viant beraemt was een generael assaut te doen, dan hadde desen storm niet gedaen en soe wel affgeslagen geweest, soude Vere lang gesongen hebben eer uyt de opinie van menschen wech te

nemen, dat dat stuck van parlamenteren niet te recht toegegaen was geweest. Hij schreef mede dat hij geen uytcomtste in tbeleg van Oisteynde en sach, ten ware men hem daer sondt 10^m man te voet ende 12^c peerom t'een ofte t'ander leger op te mogen slaen, schreef mede om alderhande amunitie ende sonderlings om cruyt, t'welcke hij seyde meest gebreck te hebben, omdat hij mer voor weinich dagen daeraf was voorsien, die meest om waren, twelcke hij aende Staten mede schreeff.

Den xj^en Januarij was tamelijck weder. De Staten Generael ontfingen de brieven van Vere vanden vij^en deser voors. ende begonnen vele vast uytet hooft te stellen t'stuck van tparlamenteren, dewijle de stadt nu verseeckert was ende Vere hem in den storm seer wel gedragen hadde, hoewel hij om sijn hals te salveren min niet en hadde konnen doen. Sijn Ex^cie stelde vast ordre om vande compagnien Franchoisen, Schotten ende Walen, die binnenslants lagen weder te doen vullen de garnisoenen daer nu volck uytgelicht was om naer Oisteynde te gaen. Vere schreef noch uyt Oisteynde aen Sijn Ex^cie vande ordre ende besettinge binnen Oisteynde gedaen op den dach vanden storm, confirmeerdent tverlies vanden viant wel op 1400 man, schreef noch om volck ende amunitie.

Den xij^en Januarij was seer cout ende sneeuwich weder. De Staten accordeerden met Tijman Baerentss. om 3^m £ boven de costen om naer Spangien te gaen tot lossinge vande gevangenen. De Staten ontfingen een brieff van Caron van 26/3 Decembris[1] daerinne hij schreeff van t'beleg van Kinsale, van t'aencommen ende scheyden van Teron, ende dat de saken daer wel tot een slach mochten loopen, maer en wiste vanden slach noch niet. Desen dach quam Graef Hendrick metten heere van Sonsfelt weder tot Arnhem, geconvoijeert mette soldaten van Berck, ende bleef daer desen dach bij Graef Lodwich.

Den Heere Gilpijn comparerende in Staten Generael, verclaerde hem gelast te sijn bij brieven vanden 23 Decembris oude stijls, den Staten te bedancken van heur goetwillicheyt in tvergunnen vande versochte provisien ende te versoecken dat se de reste wilden doen verhaesten. Item om de Staten aen te dienen dat de saken in Irlant al in een staet bleven, omdat den Viceroy even vast voor Kinsale bleef leggen, daer Don Juan inne was met 2^m oude ende 1^m nieuwe soldaten, alles wel voorsien, soe dat de stadt niet te crijgen en sal wesen dan met een lang beleg, twelcke in dese tijt noch wel 2 ofte 3 maenden soude konnen aenloopen, dat den

[1] 26 December 1601 oude stijl (5 Januarij 1602).

Graef van Tyron deur gecommen was met sijn macht, ende niet verre van daer getracht hadde hem te vougen bij de Spangiaerden, maer dat de vasticheyt vande trencheen des hadde belet; dat de Coninginne vreest dat den Coning van Spangien nieu secours derwerts mochte senden ende sulcx de zwaricheyt daer soe groot maeckte, dat se costen soude moeten doen als tot een nieuwe conqueste; dat sij daeromme om des te beletten dede rusten 10 ofte 12 van heure eigen schepen om die met eenighe andere vande coopluyden schepen op de custen van Spangien te senden, ende daerom versocht dat de Staten daerbij wilden doen 10 ofte 12 van heure schepen wel voorsien ende voor 5 maenden geprovideert om so tsamen te mogen keeren ende slaen de vlote die den Coning van Spangien daer mach rusten; dat se noch ander desseinen daermede voorheeft, die se noch niet en can communiceren ende daerom een ander vloote sal doen rusten om heure vloote op heur wedercommen te seconderen om den Spangiaert niet meer tijts te laten haer ofte dese landen te quellen, dewijle men doch siet dat hij noch tijt noch gelegentheyt daertoe en ontsiet, versocht daerom dat de Staten de schepen terstont wilden doen rusten, ende volgende tvertrouwen van Haer Ma[t] ende wel voorsien tegen den 5[en] Februarij oudes stijls in de haven van Pleymouth doen commen om met de Engelsen tseil te gaen, sonderlings so de heere Caron haer altoos verseeckert heeft, dat van der Staten sijde in sulcke rustinge geen mangel en soude vallen, ende dat de Staten heur voorts willen resolveren om heur schepen in de volgende expeditie mede te vougen.

Dese propositie namen de Staten over, ende lasten terstont aende collegien vande Almiraliteyt om 14 schepen tot desen tocht te equipperen ende binnen 3 weecken ofte een maent seilveerdich te hebben (sonder nochtans geschut, amunitie ofte volck daerop te doen) om die naer Pleimouth te mogen senden, indien de Coninginne persisteerde in desen tocht, ende omdat tvoorsien vande schepen van volck ende van amunitie ende vivres voor soe veel maenden om dienst te mogen doen wel 100[m] £ extraordinaris souden costen daertoe de Almiraliteyten om heure verloop niet machtich en waren, soe schreven de Staten Generael den 14[en] Januarij hierop aen alle de provincien, om daertoe een extraordinaris consent gedragen te hebben om alsoe mede te mogen breecken des Spangiaerts desseyn van meer schepen van oirloge ende galeijen in dese landen te senden ende de equippagie vande landen costelijcker te maecken ende soeveel mogelijck te helpen de landen van Engelant ende Irlant.

Den xiij[en] Januarij waide de wint uyten oosten, daermede Marquette

met een deel vande 15 compagnien t'seil ging ende snachts te 2 uyren selfs in Oisteynde quam metten commissaris de Mist ende den commis Manrijcque, doende sijn volck veel mette schepen inne seilen, daer den viant veel naer schoot ende geraeckte eenigen, ende onder dien een schip dat bestont te sincken, daerom sijt nae de stadt toe aensetten, daer tvolck vuyt sprongen ende heur salveerden. Voor Dordrecht waren gecommen 25 ofte 26 vendelen knechten vande geenen die noch naer Oisteynde gedestineert waren metten collonnel Edmonde, die desen dach in den Haghe quam ende vande Staten Generael sijn last ontfing hem naer Oisteinde te haesten, daer alle goede ordre te houden ende de saecken niet weder tot eenich parlamenteren te laten commen, onder wat pretext dattet oick ware, ende dat hij daerom gestadelick in stadt t'beleit ende commandement soude hebben over 15 vendelen knechten onder t'gebiet nochtans vanden Generael Vere.

Den xiiij^en^ Januarij waide de wint noch oist ende de reste vande 15 compagnien van Marquette waren meest vrouch voor Oisteynde gecommen, die dien dach ende nacht meest inne liepen, daermede sij dat verlet hadden, dat de wint omme liep naer suyden ende sij veel de geule inbomen mosten, daerover wederom bij den viant deur verscheiden schepen geschoten werde ende eenige soldaten doot geschoten ende gequetst, doch quamen met verlies van 10 ofte 12 persoenen alles in de stadt, soedat nu versch in stadt gecommen waren 30 vendelen knechten, boven dewelcke noch 30 gedestineert waren derwarts te gaen, die alles verdeilt waren in 4 regementen, daeraf Frederick van Dorp commanderen soude 15 vendelen, Marquette 15 vendelen, Edmonde 15 vendelen ende den jonge heere van Dort 15 vendelen, elcx met last apart om op heur vendelen ende trouppen wel te letten ende die in goede ordre te doen houden ende vooral te besorgen de nootelijcke wercken, ende dat de stadt geen pericule en liep, ende daerom op geen pretexten weder tot parlamenteren te commen, dat se niettemin Vere gehoirsaemen souden in tbeleit vande crijgh tot defensie vande stadt, maer heur tegen hem ende alle andere stellen met de beste middelen indien hij soude willen parlamenteren, ende dese last ontfing van dage mede van Staten Generael den voors. Dordt ende heur werde alles belooft dat men se refraischeren soude in de maent van April. Graef Hendrick van Nassau metten heere van Sonsfelt quamen van dage in den Haghe.

In de Staten werde desen dach ende eenige volgende dagen seer gearbeit tusschen de coopluyden van Hollant, Zeelant ende West Vrieslandt om te

combineren de compagnien vande vaert van Oist Indien ende van alles mer eene compagnie te maecken om soe met beter ordre derwerts te mogen traffickeren.

Den xv[en] Januarij was schoin weder, den wint suytoost ende vroos seer. De commissarissen Doublet ende de Mist die mette leste 25 compagnien in Oisteynde gecommen waren, verthoinden aenden heere Vere heure last om een reveue generael van alle terijsvolck te doen, daer Vere niet wel en wilde toe verstaen, op pretext dat den viant hem veel volcx soude konnen afschieten, indien men die ergens bijeen brachte, nietemin bewillichde ten laesten daertoe, dat men deselve op morgen doen soude. Edmonde ende Dort voeren met heur volck naer Zeelant. Eenige ruyteren vanden viant meinden metten laegen water deur de westgeule te commen voor de oude stadt, maer werden so gegroet dat sij niet voorts commen en dorsten.

Den xvj[en] Januarij was schoin weder. De wachten buyten de stadt van Oisteynde behoorlijck beset sijnde, werden alle de trommelen geslagen, ende de compagnien in ordre gebracht om reveue te doen, twelcke een groot rumoer maeckte, doch evenwel en schoot den viant geduyrende de reveue niet eenen schoot, tsij dat hij meinde dat se uytvallen souden ofte anders, daer nochtans apparent was indien hij veel geschooten hadde, dat hij veel volcx soude hebben connen ten schanden brengen, omdat men binnen gansch Oisteynde geen grote trouppe van volck en kan bijeen brengen dan in de misericorde van tgeschut. Op de reveue werden gevonden de 82 compagnien, die van outs in stadt waren geweest, noch starck waren in gesonde mannen bequam om te vechten sonder jongens ofte crancken 3365 mannen, ende dat de 30 compagnien tsedert ingecommen wel starck waren 2500 mannen, ende daernae werde getelt alle de vendelen om de starckte van elcx te weten.

Engelsen waren te vooren wel de swackste geweest, want hoewel met dit laetste volck weder in stadt gecommen waren 300 Engelsen, die van haer sieckte ende quetsure waren genesen, soe en werde de 31 vendelen Engelsen niet starcker noch bevonden dan 1127, daeruyt men sach dat se te voren niet veel over de 8[e] en waren geweest. Nietemin bleeck bij dese reveue dat tvolck niet soe swack in stadt en was als Vere wel hadde geschreven, te weten dat op t'afgaen vanden voorleden maent de oude garnisoenen geen 21[e] man starck en waren, aengesien d'selve doen noch over de 3[m] sijn geweest, ende dat mette 5 vendelen ende de bootsgesellen uyt Zeelant eerst daerinne gecommen, tvolck op den dach vanden storm

in stadt starck sijn geweest wel 4^m mannen. Hiernaer ordonneerde Vere dat uyte stadt soude vertrecken 20 compagnien, die tsamen noch wel starck waren 750 mannen.

De 30 compagnien in stadt gecommen om daer tot April te blijven waren die van Piron, la Corde, Nassau, vander Noot ende Pottey eerst ingecommen, noch die van Cloetingen, Castricum, Pluchart, Humans, Lambert Charles, Frederick van Nievelt, Jacob vanden Eynden, Beresteyn, Aert van Brienen, Achthoven, Cluyt, Keiser, Hendrick van Brienen, Nicolaes de Leeu, Adolf van Gelder, Aelbert Coenders, Gribbeval, Rijswijck, Winbergen, Coen van Steenwijck, Weincum, Sonck, Ernst van Lauyck, Pieter van Dorp ende Dominicke. Op t'uytgaen vande compagnien en wilde Vere geen laten gaen van sijn regementen, maer ordonneerde daertoe 4 nieuwe Engelsche compagnien van Reidt, Crafts, Meiren ende Bingam ende die van Rollé, Rijcke, Gistel, Colve, Jacob Brugseaus, Caerle, Eyck, Calf, Poelgeest, Jan Thoniss., Eneas van Treslonge, Olivier vanden Eynde, Schorenberch, Rijnen, Haeften, Houthuyn ende Couture, onder pretext dat hij niet goet en vont sijn regementen aen stucken uyt te senden, maer dat hij die teffens uytsenden souden als de reste van t'renfort quame om hem selven soe men vermoede niet sonder macht te vinden.

De Colonnellen Edmonde ende Dort commen in Zeelant met 28 vendelen, overmits de compagnien vande Bonte bij heur noch niet en was maer vast volchde, ende dat die van Salency mede noch niet aengecommen en was.

Den xvij^en Januarij begontet weder te ontlaten. Uyt Oisteynde vertogen een goet deel vande 21 compagnien mette selve schepen, daermede de 15 compagnien ten dele gecommen waren, maer omdat se niet schepen genouch en hadden, en konsten sij oick niet alles wech commen.

Den lieutenant van Sancy quam om de compagnie in den Haghe.

Ontrent dese tijt accordeerden die vande stadt Kinsale metten Viceroy, mits dat men Don Juan de la Quila sal laten wech trecken in verscheiden reisen naer Spangien, ende dat hij daermede sal leveren dese stadt ende alle andere plaetsen bij hem in Irlant geoccupeert.

Den xviij^en Januarij was tamelijck weder. In den Haghe quamen brieven van Vere vanden xv^en, dat oick Marquette in de stadt gecommen was, ende dat hij de oude compagnien daeruyt soude laten vertrecken, ende begeerde daerom dat men hem metten eersten mede wilt senden de resterende 30 vendelen om de reste van sijn volck mede te refraischeren; dat men hem oick amunitie wilde senden. Desen dach ontrent den avont werde van binnen ende van buyten Oisteinde seer geschooten.

Den xix^en Januarij wast regenich weder. De coopluyden vande negotiatie van Oist Indien accordeerden genouch onder malckanderen van tsamen uyt dese landen te maken een compagnie ende die te combineren ende te furneren tot seecker somme, ende dat elcx in de compagnie soude konnen commen binnen seeckeren tijt; dat tretour egalijck soude werden gedeylt ende dat een collegie van alles gemaeckt soude werden; dat die van Amsterdam souden hebben de helft vande equippagie vande heele compagnie, die van Zeelant een vierde deel, die van Rotterdam een achtste deel [1], ende bleven noch handelende op de voordere conditien vande compagnie, om daernaer aende Staten Generael te versoucken octroy dat niemant als die compagnie daer soude mogen handelen, ende dat se voor een seeckeren langen tijt vrij mochten wesen van tconvoy op de innecommende goederen, twelcke sij versochten voor 30 jaren, ende presenteerden daervoor gereet te betalen 200 ofte 300^m £. In Oostende quamen desen morgen noch 10 scheepen met groot gevaer, werdende dry van dien in den gront geschoten.

De Staten deden in desen tijt verbieden alle acces aenden Almirante om hem met strickthcyt beter te brengen tottet voldoen van het tractaet met hem gemaeckt ende de loslatinge vande gevangenen in Spangien ofte uyt vrese soe men vermoede dat hij eenighe perticulieren soude aenmaenen van sijn last tot den pays ende te beletten dat hij dus veele brieven niet en schreef nochte en ontfange, ende daerom deden sij mede confineren in sijn herberge Luys de Olivera hier gecommen om de saecken vanden Almirante te voorderen. Den Almirante hadde te vooren versocht ontslagen te mogen wesen voor een tijt, mits leverende voor sijn voldoen ofte wedercomtste in ostagie den Graef van Pontdevau ende den Graef van Monrevel heeren vuyt Bourgondien.

Den xx^en Januarij was vuyl regenich weder. Men creegh in den Haegh lopende tijdinge vande voors. victorie, die de Engelsen in Irlant gehadt hadden, daerom veele in dese landen seer verblijt waren, hoipende dat sulcx soude dienen om den Coning van Spangien ende die van Engelant tegen malcanderen wat te verhetten. T'Oistende werde seer geschoten.

Den xxj^en Januarij was seer regenich weder ende windich, meest uyten noorden ende noortwesten, waerom alle de compagnien van Edmont ende Dort noch in Zeelant bleven leggen ende naer Oisteynde niet commen en konden. In stadt wert geschoten den lieutenant van Rollé.

---

[1] Het achtste deel, waarvan de opgave hier verzuimd is, was dat van Noord Holland (Gedenkstukken van Johan van Oldenbarnevelt en zijn tijd. Deel II, bl. 300.)

Den xxij[en] Januarij was noch seer windich weder, ende omdat in den Hage nu seeckertheyt gecommen was vande victorie in Irlant, schreven de Staten Generael aende provincien om daerover teyckenen van blijschap met luyden ende anders te doen, hoewel anders de defaicte daer soe heel groet niet en was, nochte de stadt Kinsale noch verovert, doch geschiede pro forma om de Coninginne daermede te believen, daerom des avonts in den Haghe drymael als over een goede victorie geluydet werde, maer en werde aende steden niet geschreven om te luijen.

Men achte altoes veel dat de Spangiaerden wat geclopt waren, dewijle sulcx altoos de macht vanden Ertshertoghe moet verminderen. Ende omdat de Spangiaerden tjaer 1600 in Vlaenderen ende 1601 tot Berck, Oisteynde ende voor Canisa dapper aengelopen hadden, begonnen veelen te imagineren of wel het seculum van 1500 tot 1600 toe geweest soude sijn om der Spangiaerden naem alomme reformidabel te maken, omdat se in die tijt veel magnificque victorien vercregen hadden ende dat nu t'seculum van 1600 heur wat soude laten verloopen ende andere natien optrecken gelijck de Engelsen heur seculum van 1300 tot 1400 gehadt hadden ende de Duytsen van 1400 tot 1500 toe.

Desen dach hadde audientie in Staten Generael eenen Brocardo Baronio geweest auditore della congregatione della professione y propagatione della fede, neef vanden cardinael Baronius, ende bij den paus naer Spangien gesonden om tstuck vande croisade, die om eenige suspicie daerinne hij gecommen was bij tcollegie van Tenon in Savoijen, hem van religie verandert hadde ende aen Desdiguieres ontdeckt alle de meneen so in Vranckrijck, Spangien als Engelant, ende in Duytslant was geweest om de saken daer aen te geven ende bij den Palsgraef belast was over dese landen te commen, seide dat den paus in Engelant soude konnen wapenen 30[m] mannen ende groote confederatien ende pensionarissen daer hadde, die hij de Coninginne claerlijck soude te kennen geven, ende vont niet goet van desen meer te openbaren alleer bij de Coninginne te wesen, maer belooffde naer van sijn rapport dubbelt aende Staten te sullen senden, noemde eenige persoenen die haest hier in t'lant commen souden, die haer religie hadden verandert ende in pensioen vanden paus waren, om hier heur te addresseren aende principalen ende de caerten te brouilleren, ende onder anderen een die tot Leiden gestudeert ende gepromoveert was ende daer gewoont hadde, wel bekent. Anders begeerde vande Staten hulp om in verseeckertheit in Engelant te commen, twelcke hem geconsenteert werde, ende bracht veele saecken voorts daer men tsedert vreemde effecten af heeft gesien.

Den xxiij[en] Januarij was regenich weder. Den Graef van Hohenloe quam in den Hage clagende over verscheiden desordre vande Betue in t'stuck van heur dijcken. Uyt Oistende voeren desen morgen 7 schepen met soldaten, daernaer niet eenen schoot gedaen en werde mits de duysterheit.

Desen dach quamen mede weder in den Hage de heeren van Zanten ende Alberda uyt Duytslant, die den xxiiij[en] rapport aen Sijn Ex[cie] deden.

Den Ertshertoge uytet schrijven vanden Almirante verstaen hebbende tgene bij hem bejegent was in de payshandelinge hem opgeleit, heeft den xxiij[en] Januarij daerop geantwoort, ende den Almirante gelast hem op verscheiden poincten naerder te verclaren, ende sondt daertoe over eenige articulen, houdende dat al de swaricheyt bestont in de poincten van religie ende van staet; dat nopende de religie soe veel was gepresenteert als men van hem eischen konden met reden; nopende de pointen van staet, dat sijn receptie voor most gaen, dat hij dan presenteerde sijn crijsvolck te casseren, dat hij tevreden was te doen continueren de staet van regieringe, soe die nu in den lande is, ofte een ander te laten instellen die vaster mocht wesen ende die te doen onderhouden; dat op de regieringe vande landen de Staten selfs souden blijven ordonneren, ende so se den pays so haest nyet en conden treffen ofte heur daertoe disponeren, was tevreden een lange stilstant te laten maken met vrijheyt om in t'Nederlant ende in Spangien te handelen om daerentusschen op de middelen van pays te negotieren, ende dat hij versoucken soude, dat de Staten selfs souden voorslaen de middelen om de pays te verseeckeren, ende dat se geduyrende het bestant souden mogen sien de comportementen van hem om daernaer heur te gedragen. Dese brieven quamen laet in tlant ende in handen vande Staten, ende werden den Almirante gegeven den lesten Februarij 1602 als naer geseit sal worden.

Den xxiiij[en] Januarij was seer regenich weder. De coopluyden vande negotiatie van Oist Indien waren noch al in den Hage ende bijeen, besoignerende op tstuck van heur combinantie. Den Generael Vere dede in dese tijt dapper arbeiden aende reparatie vande stadt Oistende, aen Pockels bolwerck, de oostpoorte, de nieu haven ende anders.

In dese tijt quam in den Hage den conservateur vande Schotten ter Vere met brieven vanden Coning aen Sijn Ex[cie], daerbij hij denselven bedanckte van alle de faveuren bewesen aen die van sijn natie ende verseeckerde hem weder van sijne goede affectie t'sijnwaerts, twelcke hij den xxiiij[en] bij sijn Ex[cie] quam proponeren met overleveringe vande brieven al in Septembris geschreven. Desen ging oock den xxv[en] Januarij in Sta-

ten Generael, leverde over gelijcke brieven ende proponeerde gelijcke complementen, ende versocht daerbij in crachte van sijne brieven, dat gelijck de Staten noit yet en hadden versocht vanden Coning dat heur ware gerefuseert, dat se oick soe aenden Coning niet en wilden refuseren sijn begeerte, dat men aenden Grave van Orcenei restitutie doe vande schaden onlangs hem ende sijn eylanden aengedaen bij eenige oirloch ende vischerieschepen van dese landen, ende dat men alhier op een gracelijck licent wilt toelaten het Schots souts, mits dat den Coning tevreden is daervooren te beloven dattet goet sal wesen ende sal repareren alle de schade die yemant aen vlees ofte vis daermede gesouten bij gebreck vande deucht van tsout sal lijden, ende omdat hij conservateur niet altoes hier en soude mogen blijven om tselve te vervolgen, dat hij hier laten soude als agent vanden Coning Esais Chastelein ofte James Craeck[1], ende dat men die daervoor wilde kennen ende sulcx eximeren van alle gabellen.

Den xxv^{en} Januarij was seer regenich weder, ende soe uyt Oisteynde uytquamen 2 schepen daerinne waren gedeelte van compagnien vande Rijcke, Gistelle, Colve ende Dijck ende de heele compagnien van Treslong ende Houthuyn, werde t'eene schip den mast afgeschoten, ende daernaer dat mits den aenlandinge wint uyten noorden tegen de strange aen des viants sijde aengedreven, ende t'ander geraeckte bij versuym mede daeraen, daerop den viant terstont te peert ende te voet aenquam ende d'anderen trachten heur te weren tot dat den Graef van Busquoy quam, die se quartier looffde, ende doen gaven sij heur gevangen tot wel 110 mannen toe mette wed^{e} vanden ontfanger Everwijn. Den vendrech van Gistelles ontquamt. Den Graef van Hohenloe was smiddachs bij Sijn Ex^{cie} ende naernoen op de seylwagen, hoewel het quaet weder was.

In den Haghe was gebracht een rosmolen heel cleyn, hebbende geen 11 voeten in de diametre ende boven seven voeten niet hooch, dwelcke malende met 4 paer steenen ende omgetrocken werdende niet 2 peerden, konde in een uyre malen 500 pont meels ende sulcx in 24 uyren 12^{m} pont, een werck dat seer prouffitelijck soude wesen in een belegerde stadt, twelcke Sijn Ex^{cie} voornoen ging besichtigen ende goet vont. Een overloper binnen Oistende commende seide dat eenige soldaten van daege

[1] In het origineele stuk, op het Rijks Archief berustende, is Jaques Craik doorgeschrapt en daarvoor in de plaats gesteld: Sr Esayas Chastelain, welke naam ook alleen voorkomt in een tweede afschrift op hetzelfde archief, dat hoogstwaarschijnlijk het stuk is, hetwelk aan de Algemeene Staten is ingediend.

gevangen, opgehangen waeren, ende dat men seide dat se binnen Sint Andries geweest waren; item dat de stucken van Vlammenburch[1] veel schade aenden viant deden. Voorts werde seer van beiden sijden geschoten.

Den xxvij^{en} was tamelijck weder. Sijn Ex^{cie} creegh tijdinge dat de 29 compagnien met de colonnellen Edmonde ende Dort noch in Zeelant lagen ende naer Oisteynde niet commen en conden. Item van tvangen vande voors. soldaten uyt Osteynde gecommen ende dat se naer Brugge gebracht waren, daerom hij aen alle garnisoenen schreef om alle gevangenen mede op te houden tot dat men sien soude, hoe den viant met dese soude doen. T'Oistende werde van beiden sijden seer geschooten.

Op t'ernstelijck aenhouden vanden Almirante werde den capiteyn Olivera te vooren in de herberge doen blijven bij den heere Oldenbarnevelt, die last hadde metten Almirante yet te spreecken, bij hem gebracht.

Desen dach werden in de kil van Dordrecht gevangen de vrou van Famars met heure twee dochters ende 2 burgemeesters ende den greffier van Bergen op den Zoem ende naer de Swalue gevoert, omdat se onversiens gegaen waren in een ander schuyte, dewijle heur schip in de kille aenden grondt quam, maer commende aende Swalue lieten sij de vrou van Famars met heur dochters in de schuyte ende namen de burgemeesters ende greffier mede om naer Woude te brengen, maer sij maeckten onderwegen heur rantsoen, daer den heer van Loen voor sprack, ende quamen soe mede los.

Den xxviij^{en} was tamelijck weder, maer stormde snachts seer.

Den xxix^{en} was seer windich weder, ende mits den grooten regen was twater alomme in de revieren seer hooch gewassen, hooger dan het noch oit was geweest, in vougen dat de Bommelerweert mede inne liep ende duyrde wel 8 dagen lang tot groot verdriet van alle persoenen, die aende revieren woonden ende tot seer groote costen ende schaden voor den staet vande Nederlanden, daer de machtichste landen altemael met dijcken tot onmenschelijcke groote costen moeten gehouden worden, ende dat vande publycke wercken voor Berck wech liep de geheele schantse op de weert gemaeckt, ende de wercken vande stadt aende reviere mede groote schaden leden. Aen Schenckenschanse leden alle de fortificatien mede groote schade; aenden Vooren dreef een groot houck van een bolwerck vande schantse wech, aen Creveceur een heel bolwerck; tot Gorichem spoelde een stuck vande nieuwe stadt af, ende in somme werde geacht dat de

[1] Een der bastions van de oude stad.

Generaliteyt de schaden niet en souden konnen boeten met 200m £; aen S' Andries alleen viel de minste schade om de starckte vande contrescharpe van dien.

In den Haghe was nu een wijle lang van wegen den Bischop van Ceulen geweest Vincentius Rentsing, kelner van Rekelinchausen om metten Graef van Solms te verdragen van sijn pretensien op tlant van Ceulen, spruytende uyte erffenisse vande Gravinne van Meurs ter cause vande verlopen pachten van haere goederen onder Ceulen in t'Vest Rekelinchausen ende in tlant van Westfalen gelegen, daertoe heur te vooren vande Staten executie verleent was geweest, ende naer veel rapporten over ende weder accordeerden ontrent dese tijt over d'selve differenten ofte pretensien, als dat tlant van Cuelen op termijnen aenden selven Graef soude betalen 45m rijcxdaelders, tlant van Westfalen 10m gulden, ende tVest Rekelinchausen 12m rijcxdaelders, belopende tsamen 156,500 £, ende daermede scholt den Graef heur quijt alle trecht, twelcke hij als erffgenaem voors. ende ter sake vande verschenen pachten op de voors. landen mocht hebben, belovende d'selve daervooren anders niet te molesteren ende haer te laten volgen alle de papieren ende stucken van t'Ceulsche archivum, die binnen Amsterdam stonden ende bij den Churfurst Trucses weleer vuyt Bonne waren gelicht, daerom denselven kelner voors. naer Amsterdam tooch om d'selve papieren te visiteren ende doen inventariseren, dan mits die van Amsterdam swaricheyt maeckten de kassen te doen openen, begeerde hij dat se dan d'selve van stadts wegen wilden doen besegelen, twelcke alsoe geschiede. De Heere Oldenbarnevelt hadde tvoors. accoort helpen middelen, ende om die van Ceulen wat contentements te doen, dede hij bij de Staten Generael den ven Februarij daeraenvolgende vuytgeven een placcaet, daerbij alle excurssien ende intochten op t'Stift Ceulen ende de landen van Westfalen ende Reeckelinchausen verbooden werden onder pretext vande voors. pretensien, maer dat men die landen voortaen vande intochten soude verschonen.

Den Raet van State sondt naer Vrieslandt de heeren Eysinga ende Roock metten Tresorier de Bie om te vorderen de restanten vanden voorleden jare ende die van desen jare, ende dat se mede wilden accorderen van alle consenten tot noch toe gedragen te reeckenen.

In dese maent van Januario tsedert den dach vanden storm totten lesten toe, heeft de heere Vere uytermaten seer doen wercken aen alle de wallen van Oistende, ende sonderlings aende oude stadt, ende daermede d'selve gebracht in tamelijck defensie, ende souden noch meer gedaen hebben,

indien rijs ende stroys genouch om te wercken in stadt hadde geweest, twelcke mette contrarie wint tot noch toe niet en hadde konnen commen.

De Staten Generael bemerckende dat de gestadighe defensive van Oisteynde heur uytermaten veel costen soude, ende dat heur niet mogelijck wesen en soude groote menichte van voetvolck te velde te brengen om tgroote garnisoen dat binnen Oisteynde most wesen, ten ware sij een merckelijcke lichtinge deden, hebben geresolveert soe veel te lichten als den staet vande landen soude connen verdragen, ende sonderlings van ruyteren, ende daerom voorgenomen in Duytslant te doen lichten 2m ruyteren tegen den toecoemende somer ende alle de inlantsche vanen die in den jare 99 gereduceert waren op 80 peerden, weder te doen versterken op 100 peerden, hoipende dat se heur ruyterie daermede soude konnen verstercken van 500 ruyteren, ende bovendien meinden sij te besoucken off sij in Vranckrijck ofte in de landen van Luyck noch 500 ruyteren noch souden konnen doen lichten [1]. Sij hadden mede last gegeven om meest alle de compagnien te voet staende op vaste repartitie te doen verstercken, ende meinden noch eenige regimenten van nieus te lichten om alsoe een goet leger te mogen te velde brengen, ende de starckste van ruyteren wesende soe diep te lande inne te trecken, dat den Ertshertoge sijn leger van Oisteynde soude moeten oplichten, ende omdat Graef George Everard van Solms naer Duytslant wilde vertrecken om sijn perticuliere saecken, om de doot van sijn ohem, deden de Staten met hem veel communicatien houden, om t'stuck vande lichtinge vande 2m peerden in Duytslant te helpen dirigeren, ende soe beleiden, dat men de behoorlijcke vrucht daeraf trecken

---

[1] „De Heeren van Oyen ende Foock, neffens andere Gedeputeerden uyt de Generale Staten, geweest sijnde bij Sijne Excellentie, om met denselve te communiceren op het geene tegen den tijt sal dienstelijck gedaen te worden, soo belangende de stadt Oostende, als de crijgssaken; rapporteren, dat Sijne Excellentie goedt vindt, terstont te doen verstercken die compagnien paerden van tachentig op hondert goede peerden van de hoogste, volgens die ordonnantie ende maete, ende dertig cuirassiers onder deselven, in plaetse van vijff en twintigh, ende met twee Roers, ende dat zij alsoo souden gerust sijn ten langsten tegen den lesten Aprilis eerstkomende; Ende dat aende provintien daerop zij gerepartieert sijn, geschreven werde, hun daertoe die penningen te furneren, nae advenante vande betalinge van het jegenwoordig getal der compagnien. Ende belangende de compagnien Harquebousiers te paerde, dat deselve souden hun compleet ende wel gemonteert houden op hondert peerden, preciselijck oock tegen denselven lesten Aprilis met nogh een kort Roer, neffens het lanck Roer, dat zij dragen. Gehoort het rapport is geresolveert, terstont aen deselve ritmeesters, ende aende Provintien, ende aende Harquebousiers te schrijven; alles als in de minuten is vermelt." (Resolutien van den Raad van State, 7 Febr. 1602.).

Den 22sten Februarij daaraanvolgende werd door den Raad besloten, alle kompagniën voetvolk op 150 man te brengen.

conde, met welcke last den Graef naer Duytslant vertooch den iiij[en] Februarij, hoewel veelen vreesden om de voorgaende exempelen willen, dat van dese Duytse lichtinge niet veel commen en soude.

De maent van Februarius was deurgaens een seer nat, windich ende stormich weder met gestadigen westen wint, soe dat tvolck binnen Oisteynde gedestineert daer niet en wisten te commen, maer met alle de schepen met amunitie, rijs, vivres ende andere materialen in Zeelant blijven mosten, daer deur oick die vande stadt in veel benautheiden, ende sonderlings van materialen om te wercken, vielen ende de reste vande 21 compagnien en konden oick noch uyt stadt niet commen.

In t'begin van Februario werde in den leger vanden viant voor Oisteynde ontdeckt een complot van mutinatie bij veele soldaten voorgenomen, soe omdat se dit beleg sonder hoipe van verlichtinge sagen continueren, als omdat se bevreesden voortsaen heur dagelijcxe leninge niet soe wel te sullen crijgen, dewijle die van Vlaenderen verclaert hadden niet langer te konnen continueren in de sware costen bij heur tot dat beleg gedragen, ende die van Brabant plat uyt hadden versocht, dat men tselve beleg opbreecken ende heur alsoe niet abandonneren soude tegen den toecoemende jare, daerom de meininge vande soldaten was geweest den Ertshertoghe selve te saiseren, ende voor heur betaelinghe te houden ende dan eenighe plaetsen tot heur verseeckeringe inne te nemen, maer dit bij den Ertshertoghe ontdeckt wesende, dede hij verscheyden vande aucteuren ofte voortsdrijvers van dese mutinatie vangen, eenigen stranguleren ende ten tooch laten leggen, anderen ophangen ende executeren, daerom veele heur verstaken ende wech maeckten, ende een sergiant hem binnen Oisteynde quam salveren, ende hoewel den Ertshertoghe met dese executie dat voornemen hadde belet ende voor dese tijt voorcommen, soe achten nochtans velen dattet mettertijt weder opbreecken soude, omdat vele daertoe waren gesint geweest, om dit verdrietich beleg te ontgaen om heur betalinge te hebben, ende om niet storm op storm op Oisteynde te doen, als men onder heur seide dat den Ertshertoghe voor hadde. Uit Oistende voeren uyt 2 schepen met een jachte sonder merckelijcke schade van tschieten te lijden.

Den ij[en] Februarij schreef den Generael Vere brieven aende Staten, daerbij hij versocht meer volcx in de stadt, ofte dat men hem daervuyt ontbieden wilde, ende dat hij niet en sach hoe men die nieu haven soude konnen gebruycken, sonder daer een sluys te leggen, daermede men schuyringe daerdoor soude konnen maecken. Dese brieven werden den vij[en] Februarij ontfangen ende veele meinden dat men dese occasie van uyt te

willen trecken behoirde te accepteren om met beter ordre in de stadt te mogen doen versien, doch anderen achtende dat Vere selfs des niet en meinde wat hij oick schrijven mochte, lieten heur beduncken dat men tselve al soetelijcx behoorde te glissen. Vere vernam binnen Oistende deur een uytgesonden tambourijn dat eenige vande soldaten in de schepen gevangen dootgeslaegen waren, eenigen van S[t] Andries gehangen ende 90 tot Brugge gebracht.

In de maent van Decembris voorleden was in de Staten van Hollant onder andere midddelen mede voorgeslagen een 8[en] penning bij impost op de renthen, dan omdat men daeruyt elcx staet ende macht soude konnen afnemen, hadden eenighe steden, als Delft ende Amsterdam daertoe niet willen consenteren, waerom Sijn Ex[cie] was versocht aende selve steden een besendinge te willen doen om heur daertoe te induceren, die daerop naer Delft gesonden hadde den iij[en] deser de heeren Voocht, tJong ende Brunings met sulcke last als de Gecommitteerde Raden van Hollant hem hadden te hande gestelt. Dese induceerden die van Delft tot inwillinge van tselve middel ende quamen den vj[en] tot Amsterdam, daer se lange bleven ende niet met allen en voorderden, omdat die van Amsterdam seyden daerbij meer intrest te hebben als alle de andere steden, soe van stadtswegen als veel renthen hebbende, als van heur burgeren wegen, mits alle de huysen tot Amsterdam op renten vercoft werden, ende soe veel met renten beswaert sijn als d'selve weerdich souden mogen wesen, ende oick om t'credit vande coopluyden niet te verminderen, als men staet van heur goet soude weten. In den Haghe quam de Grave van Tentsijn een Pool ofte Sileser om dese landen te besien, die in Brabant was geweest ende t'leger voor Oisteinde mede besien hadde, daer men nu ter tijt telde 17 so groote als cleine forten rontsomme bij den viant gemaeckt.

Die van Brabant siende de continuatie van tbeleg voor Oisteynde, ende uyte procedure van tvoorleden jaere vresende dat s'Hartogenbosch andermael aengetast mochte werden, hadden aengehouden dat den Ertshertoge aldaer gesonden hadde de raeden Boxhorn ende van Acholen om heur te informeren op alle de burgers die suspect waeren, ende in tvoorleden beleg heur niet cloeckelijck genouch gedragen ofte yet tot naedeel vande stadt geseit hadden, welcke commissarissen in dese tijt bij advys vanden Bisschop ende Grobbendonck, ende met communicatie vanden magistraet veel burgers uyte stadt setten ende dadelijck deden vertrecken, heur nochtans consenterende dat se daertegen heur mochten te purge stellen voor

de cancelrie, dat veelen seer ongelegen was, ende daerom hier ende daer weecken.

Den vj^en Februarij quam in de Mase een Spaense barque met visch geladen, van daer gebrocht bij 9 bootsgesellen, dwelcke seiden dat in Spangien weder generael arrest was om volck naer Irlant te voeren, ende dat sijl. vresende gevangen te sullen werden, dese barque hadden overvallen om soe wech te commen, dat mer 2 Spangiaerts daerop waeren geweest, die se aen lant geset hadden, ende dat se soe mette barque hier quamen, welcke barque heur naer prijs gegeven werde.

In dese tijt arbeide den viant noch al evenseer voor Oisteynde om niet alleen tbeleg te continueren, op hoipe dat de zee de wallen vande stadt mette eerste tempeeste wech spoelen soude ende hem den ingang faciliteren, maer oick de geulen te benauwen, ende daertoe arbeide hij seer om vande gabionade aende cateie te maken een ander werck bet naer de zee uyt totte tonne toe om beter over de geule te commen ende daer meer geschuts te mogen planten om de oude stadt te incommoderen. Hij dede mede vande duynen ten westen af binnewaerts een ander swaer werck maken om op de cante vande geule tegen over twest ravelijn te commen, tsij om te trachten de geule te stoppen ofte daermede geschut te planten om Porckepied te incommoderen; ende om t'innecommen vande schepen langes de oistgeule beter te beletten, dede hij daer bet naer zee toe noch een ander gabionade maecken om mede geschut in te stellen ende op de incommende schepen tijdelicker te mogen beginnen te schieten, aen alle welcke wercken hij seer ende dapper dede arbeiden, terwijle hij daertoe tijt ende commoditeyt hadden. Die vande stadt schooten seer op de wercken aende tonne begonnen.

Desen vj^en Februarij deden de gesanten die in Duytslant geweest waren rapport van heur besoigne ende wedervaren, houdende dat se den xxvj^en Octobris waren vertogen ende den lesten gecommen tot Essen met 2 coetsen, den iiij^en Novembris daernaer tot Dillenburch ende met 4 andere coets ende wagens voorsien den vij^en tot Francfort, ende dat den 9^en t'kint vanden Palsgraef gedoopt was, genaemt Maurits Cristiaen, dat de gevaderen waren geweest Johan Augustus Palsgraef selfs, den lantgraef Lodewijck bij gesanten, den Furst Cristiaen van Anhalt selfs, de heeren Staten, Sijn Ex^cie, Graef Jan van Nassau d'olde ende Graef George van Erbach, den Graef van Witgestein, den Graef George van Hohenloe van wegen sijn vaeder met 2 Graven van Solms, ende de meteren een Gravinne van Solms ende de Gravinne van Hannau; ende dat na den doop elck sijn presenten

gedragen ende gegeven hadde; dat se eerst apart de recommandatie van heur saecke aenden Furst van Anhalt ende Canceler vanden Palsgraef, Eberbach, gedaen hadden. Den 14^en^ hebben audientie bij den Palsgraef selve gecregen, hem bedanckende van alle faveuren dese landen bewesen, versochte continuatie van dien, verthoint den soberen staet van dese landen, dat hem ende t'rijck daeraen ten hoochsten is gelegen, dat men den viant geen meester van t'velt laet werden, die terstondt sijn volck op de neutralen ende over Rijn soude brengen ende alle commercien stuyten ende sijn quaet desein tegen alle de Evangelischen uytvoeren, dat hij daerom Oisteynde opiniaterlijck bevecht om hem van achteren vrij te maecken ende dan onbecommerder over Rijn te commen ende blijven, dat daerom die stadt dient geconserveert, twelcke mette defensive alleen niet te doen en is, dat sijn olde vader in den jare 68 de landen tegen de Spangiaerden hadde gestijft doe weinich hope van heur sake was, dat hij daerom wilde overleggen wat hem selfs gelegen is aende conservatie vanden staet vande Nederlanden om sijn auctoriteyt te behouden bij haestich affsterven vanden Keiser ende sijn recht tot diverse landen van Cleef te mogen meintineren, versochten daerom assistentie met raet ende daet, ende dat hij wilde bevoorderen dat andere fursten den Staten mede mochten assisteren, ende dat die van alles voor t'uytgaen vanden winter mochten verwitticht worden. Dat den Palsgraef den 17^en^ gedaen hadde presentatie de Staten te assisteren in val andere fursten van gelijcken wilde doen met eenige partijen die hij uyt Vranckrijck over betaelinge van oude schulden op termijnen was ontfangende sonder hem voor die tijt naerder te connen verclaren, doende voorts generaele presentatien van alle faveur, ende dat hij hen gesanten elcx vereert hadde met een gouden keting van 350 £ ende een medaille.

Dat den xxij^en^ Novembris volgens t'advys van Graef Jan van Nassau sij Santen ende Alberda vertogen waren naer Doerlach, den Furst gevonden hadde op thuys ten Grave ende aldaer den 24^en^ audientie gehadt, geproponeert hebbende als vooren, ende dat die heeft verclaert den staet vande landen in alle occurrentie te sullen houden voor gerecommandeert, ende dat hij vertrecken soude naer den Palsgraeff om hem tot vruchtbare resolutie te bewegen.

Dat sij den xxvj^en^ Novembris getogen waren naer Nieustein ende deur de Graefschap Hohenloe gedefroijeert ende den ij^en^ Decembris gecommen tot Ansbach ende den iij^en^ aldaer audientie gehadt, versocht hebbende alsvoren, hadden den iiij^en^ heur antwoort ontfangen, daerbij dien Furst pre-

senteerde alle faveur ende op de eerste bijeencomtste vande Evangelische Fursten te bevoorderen, dat voor dese landen vruchtbare resolutie mocht genomen werden ende dat hij daertoe met alle sijn vermogen soude helpen, maer dat hij hem nu voorder niet en conste verclaren, dat se voorts vertrocken waren.

Den vij[en] Decembris naer Murenberch, ende van daer geschreven hadden aende Fursten van Brandenburch ende Wirtenberch ende voorts vertogen naer Vranckfurt, van waer sij van heur gebesoigneerde gescreven hadden aenden Agent Aerssen om deur den Coning van Vranckrijck aen Graef Otto van Solms bij den Palsgraef daer te senden, de saecke mede te doen recommanderen.

Dat van Santen voorts vertogen was naer Cassel bij den Lantgraef Maurits, die wel alles goets presenteerde, maer nochtans hem eintelijck niet en const resolveren alleer gesproocken te hebben met den Lantgraef Lodwich den olden te Marpurch, ende Lantgraef Lodwich de jongen te Dernstadt, dat sij daernaer den 22[en] Decembris vertogen waren van Francfurt ende den 24[en] ende 25[en] aen Graef Jan van Nassau op Dillenburch alle heur wedervaren verhaelt hadden, versouckende heur aengeven alomme te willen stijven, latende daertoe aen hem copien van alles; dat sij noch den 26[en] audientie gehadt hadden te Marpurch, versoeckende ende representerende als vooren, maer vercregen hadden voor antwoort als van Lantgraef Maurits, ende dat hij op spoedichste op de sake soude delibereren ende den Staten de resolutie laeten toecoemen, in vougen dat sij den xxviij[en] vertrocken waeren ende gecoemen den iij[en] Januarij tot Bruntswijck ende den iiij[en] op Wolfenbuthel, daer sij den v[en] meinden audientie te crijgen, dan den Furst om eenigen inval niet willende uyt sijn camer commen, waeren ten lesten bij heur gecommen den Cancellaer ende Raeden, aende welcke sij maer eenige genomineerde swaricheyt van heur last hebben geopent ende alleen generale hoipe van faveur gekregen met brieven sonder meer, daermede sij over Bremen ende Lingen naer dese landen waeren gekeert[1]. In somme dat se alleen vanden Palsgraef geobtineert hadden toesach van penningen, die hij uyt Vranckrijck is treckende, ende vande anderen niet dan goede hoipe van wat te willen doen sonder seeckerheyt. Jae bij den Furst van Braunswijck soe weinich waeren geacht, dat hij se niet en hadde geweerdicht te spreecken, in vougen

---

[1] Het oorspronkelijke rapport van de gezanten berust op het Rijks Archief onder de ingekomen stukken van 1602; het bevat weinig meer dan hier in hoofdzaak door Duyck wordt medegedeeld.

dat dese legatie mer en redondeerde tot groote costen sonder eenige apparente vrucht, immers sulcke als de staet vande landen was vereischende, blijvende de Duytsen bij heuren aldenbrouch[1] van delibereren.

Den Graef van Egmondt hadde nu lang leggen drijven een geimagineerden aenslach op eenige quartieren van la Florida in West Indien, ende op de idele imaginatie vande conqueste van dien, maeckte hij met eenige persoenen (die hij daartoe tot sijn groote coste onderhielt) diversche concepten van steden ende starckten in tselve landt te bouwen, ordonnantien ende wetten daernaer men tselve lant soude regieren, ende destribueerden vast de officien ende jurisdictien, gevende daervan brieven onder sijn handt ende segel, verslitende alsoe sijn tijt in soeternien ende verquistende sijn goet onnuttelijck. De brieven die hij daervan gaff gingen meest op de teneur als volcht: Wi Lamorael, Grave van Egmondt, Prince van Gaveren ende Steenhuysen etc., doen te weten, dat wij voorgenomen hebbende mette hulpe Godes dese aenstaende voortijt te doen een voyage naer West Indien ende tot verheffinge vanden name Cristi daer te brengen een colonie om daer te pupleren ende die arme verdoelde sielen te brengen tot de kennisse Godes, wij daertoe uytgecoosen hebben persoonen van qualiteyt ende weerde om sulcken saecke te voorderen, ende onder anderen ons verlatende geheelijck tottet verstant, clouckheyt, getrouwicheyt, wijsheyt, experientie, goede neersticheyt, sorge ende wackerheyt vanden persoin van messire Guillaume de Casaut, Heere van Rangardiere, ende om de goede genegentheyt die hij dragende is tot voltreckinge van onse voornemen, daerinne hij van dage te daege toeneempt, ende sonderlings om te doen de voors. voyage, daerom ende andere saecken ons daertoe bewegende, wij hem gegunt ende gegeven hebben, gunnen ende geven mits desen de staet ende officie van Almiral van onse vloote, welcke staet hij van outs sal hebben ende houden in trouwe ende homage naer d'ordre vande statuten gemaeckt ende geschreven in twetbouck onder t'cappittule vande groote officien, ende om hem noch beter te versien, hebben hem gegeven ende geven hem mits desen macht ende last omme alst hem believen sal op te rechten een compagnie van vijftigh lancien sonder daertoe andere commissie te behouven, ende voorts hem belooft voor sijn aendeel in de conqueste, die wij hoipen te doen de nombre van vier ende twintich mijlen lants in tronde, die wij hem beloven op te rechten tot een marquisaet, daeraf de brieven van erectie hem geexpe-

[1] Alten Brauch.

dieert sullen worden in behoorlijcke forme, als wij daer int lant geseten sullen wesen om te gebruycken de voors.e staet van Almirael van onse vlote, op de eere, profijten ende emolumenten daertoe staende ende die wedden van vier hondert croonen voor t'eerste jaer, acht hondert het tweede, ende twaelff hondert het derde jaer, ende soe voorts alle jaeren gelijcke twaelf hondert croonen, bevelende aen allen dien van onsen gevolge, van wat qualiteyt ofte conditie sij sijn, hem te kennen ende achten voor sulcx, ende die van sijn last sullen wesen, hem wel ende behoorlijck te gehoirsamen naer den inhouden van desen, die wij daertoe geteickent hebben met onse handt ende daeraen doen hangen onsen segele etc.

Den xjen Februarij voeren uyt Oistende twaelf schepen ende quamen onbeschadicht naer Zeelant, uytgeseit een dat te gronde geschoten werde, ende den xijen quamen in de stadt 15 schepen met crijsvolck ende vivres geladen, daervan 2 schepen met bier geladen bij versuym aenden gront quamen. Den xiijen cregen die vande stadt een vendrech gevangen, die veel seide vanden onlust van des viants volck, van heur verlies ende de opiniatreté vanden Ertshertoge. Den xven quamen in stadt bij schonen daege den colonnel Edmonde met een deel van sijne 15 vendelen sonder merckelijcke schaede te lijden. Den xviijen ende xixen werde seer geschoten, meest in t'optrecken vande wacht, daer den vendrech van Bernhard de hant afgeschooten ende den vendrech van Morgan met dry soldaten met een cogel doot geschoten werde, den Generael Veere mette Colonnellen Edmonde, Marquette ende Loen niet wijt van daer wesende; echter quamen den 19en in stadt 5 scheepen met soldaten ende cruyt geladen ende den xxen schoot den viant uytermaten veel op de stadt, ende daer quamen naer de stadt 6 schepen, daervan die vier verongeluckten met delen, turf ende bier geladen; eenige vrouwen ende kinderen gevangen, werden qualijck getracteert.

Omdat den ritmeester Gent, commanderende de ruyteren van Sijn Excie ging huwelicken met Anna van Arkel, dochter vanden heere van Amelroy, daeraf de feeste in den Hage geleyt was den xijen deser, ende veele heeren daer genoot waren, quam den Graef van Hohenloe den xen mede in den Hage om op die feeste te wesen, dwelcke uytermaten costelijck ende naer aller menschen oirdeel boven heur macht ende qualiteit gehouden werde den xijen, xiijen ende xiiijen deser, daer Sijn Excie ende veele andere groote heeren mede waren.

Den xjen Februarij was de wint suytoost, daermede binnen Oisteynde quamen door de oostgeule 14 schepen met vivres, daeraf twee verongeluckt werden, ende in des viants handen vielen, t'een met bier ende t'ander met

visch geladen. Nietemin d'anderen in stadt commende verblijden daer vele menschen, dewijle geen vivres meer in stadt te coope en waren geweest, omdat mits tgestadige quade weder geen schepen daer hadde connen commen.

Desen dach quam in den Hage den Lieutenant Colonnel Ogle, die in Engelandt geweest was ende van daer weder tot Oisteynde gecommen, aldaer bij den Generael Vere gesonden om den raet vande Coninginne grondelijck te ontdecken den staet van Oisteynde ende de redenen die den Generael gemoveert hadden om in December metten viant te parlamenteren, dat is, om tselve stuck mette beste coleuren te excuseren, ende omdat Vere t'selve oick beter soude doen vergeten, hadde hij de Coninginne doen versoucken dese landen tegen den somer met een goede partije volcx te willen assisteren, soe om dit beleg te mogen wederstaen als om yet anders op den viant te mogen doen, op welck versouck de Coninginne hadde verclaert dese landen niet te connen assisteren met haer middelen, maer soe de Staten tot heuren coste volck begeerden, dat se dan wel wilde derwerts laten volgen de 3m man ofte meer, die totten crijgh van Irlant gelicht waren ende nu anders weder gecasseert souden moeten werden, om twelcke den Staten voortedragen ende met eenen tparlamenteren voors. te excuseren, hij nu in den Hage was gecommen, ende hadde daertoe naer audientie bij Sijn Excie, de Staten Generael ende den Raet van State, te weten bij elcx apart.

Den xijen vergaderden de Staten van Hollandt wederom op de consenten te vermeerderen, om de middelen voorgeslagen in te willigen, ordre op de equippagie ter zee ende de oirlogen te lande, op presidenten te kiesen, veranderinge van personen in Staten Generael, Raet van State, Almiraliteyten ende de Reeckeninge, soe vande Generaliteyt als de particuliere provincien, ende bleven bijeen totten xxiijen toe, ende scheiden doen met een haestich reces, ende quamen weder bijeen den iiijen Marty, blijvende vergadert tot lange in deselve maent, in welcke twee vergaderingen heure resolutien uytvielen als volcht:

Dat men sal doen voortsgaen mette lichtinge van ruyteren ende knechten, onaengesien d'andere provincien noch irresoluyt sijn in de consenten ende in Hollandt de middelen noch tegen de consenten niet en sijn gecompasseert, op hoipe van goede uytcomtste.

Die van Amsterdam consenteerden neffens d'andere de resterende 8 sc. op de tonne biers tot laste vande tappers uyte excijsen alleen voor dit jaer sonder consequentie, ende daerop wert tvolle consent vande 24 sc. gedragen te vinden uyte voors. verpachtinge vande excijsen ofte bij nieuwe

verpachtinghe daer de excijsen soe veel niet en sijn, ende dat die vanden Haghe, als geen ander middel hebbende, uyt verpondinge ofte turf het equivalent sullen mogen vinden. Bewilligen voortsaen te betaelen van tslaen vande beesten den viij[en] in plaetse vanden xij[en]; item den impost van tsout, maeckende daerop een speciale ordonnantie, te weten dat men van elcke tonne souts betaelen sal 4 gulden, dat alle huysgesinnen starck 8 persoenen, 2 kinderen onder de 8 jaeren voor een persoin gereeckent, sullen moeten betaelen 4 gulden, indien sij in de capitaele leeninge hebben gecontribueert ende daervoor mogen trecken een tonne souts, al hadden se die niet van doene, ende t'minste huysgesin gereeckent sal worden op 2 gulden; dat de huysluyden op elcke vier melckte coeijen voor tsout van heur suyvel noch betaelen sullen 2 gulden, ende daervoor mogen trecken een half vat souts, ende indien sij meer behouven sullen, sullen meer betaelen, ordonnerende dat grossiers van tsout in de steden alomme sullen wesen ende veel andere middelen om desen impost, die groot was ende veel inbrengen soude, wel benificieren; den viij[en] penning op de losrenten ende 16[en] op de lijffrenten is bij Amsterdam tegengestaen ende sulcx afgeslagen, vinden goet dat men insistere aen Zeelant om t'middel van t'incommende convoy ende manufacturen, ende om de convoyen ende licenten apart te verpachten ende mede de convoyen ende licenten in eenige specien te verhogen, maer de middelen op scheepsbieren, huyden, kaerssen, pannen, stenen ende anders sijn afgeslagen, ende op t'mout sijn gedifficulteert ende beswaerlijck geacht gewerden, consenteren den impost van tgemael te doen betalen van broot dat te marckt gebracht wert ter plaetse daert vercoft wert; de verhoginge van een vierde paert van alle de middelen van consumptie, uytgeseit het bier bij den tappers te slijten; vanden wage ende ronde mate en heeft niet konnen gedaen werden ende is uytgestelt. Ende nietjegenstaende dien ende het groote cort aende consenten ende sware lasten vande landen die meest op Hollant ende West Vrieslant sullen vallen, is nochmaels gedelibereert ende geresolveert, dat men evenwel mette lichtinge van volck ende versorginge van Oisteynde sal voorts varen. Resolveren mede tijdelijck alle restanten te doen innen, ende dat de steden sullen anticiperen tgeene sij voor den lopende jare voor de 24 ß op de tonne biers uyter excijsen sullen schuldich sijn, ende dat men noch 100[m] £ op interest sal lichten; dat men volgens mede sal delibereren om alle middelen van 4 op vijff te verhogen, ende voorts te resolveren op alle voorgeslagen middelen tot noch toe irresoluyt gebleven, dewijle de groote belastinge vande landen sulcx vereischen. D'ordonnantie vande verpach-

tinge sijn geresumeert, ende gecommitteerden totte verpachtinge gestelt, consenteren 10 schepen te vougen bij de Engelsche armade om naer Spangien te gaen, mits dat den Almiral daerover niet en sal beschadigen de schepen van dese ofte nabuyrlanden, ende consenteren oversulcx in de 100m £ daertoe versocht, ende om noch te lichten 200 bootsgesellen om die op de Engelsche schepen te moegen verdeilen, ende onaengesien de swaricheyt in Zeelant gemaeckt om 2 schepen van dien te equipperen, dat evenwel de 8 uyt Hollant sullen derwerts gaen, dat men op de clachten van Schotlant sal ondersoucken wie de excessen in orcanien hebben gedaen ende die straffen, maer dat men tSchots sout hier niet en kan admitteren om t'interest ende de processen op de verbeteringe te ontstaen, doch dat men Esias Chastelein voor agent sal mogen kennen. De gecommitteerden in Staten Generael worden gecontinueert, ende in den Raet van State in plaetse van Beveren wert genomineert Mr Johan van Santen; die vande Almiraliteyt werden gecontinueert, behalven die van Hoorn ende Edam; die tot Reeckeninge werde mede gecontinueert, ende totte Reeckeninge vande Generaliteit gestelt Mathenesse, een van Haerlem, Amsterdam, Horn ende Enchuysen. Geduyrende dese dachvaert quamen den iijen Marty in den Hage eenige gedeputeerden van Zeelant, dwelcke in de vergaderinge van Hollant den viijen gecommen wesende ende binnen gestaen in de vergaderinge is hun geseit dat die van Hollant gewogen waren alle de consenten te dragen, mits dat d'andere provincien van gelijcken deden, ende dat se bereit waren de custen Vlaenderen ende tgat van Sluys wel te doen besetten, Oisteynde voor 6 maenden te helpen voorsien, heur quote te dragen in de ongerepartieerden ende die noch gelicht sullen worden om den viant te diverteren, ende dat daerom die van Zeelant heur behoiren te conformeren met Hollant in de voors. 24 ß op de tonne biers, in den impost van tsout, verhoginge vanden impost van tbestiael ende voor een prouve alleen tconvoy vande incommende waren ende manufacturen. Item te doen oepeninge vande middelen die sij van nieus geinventeert hebben om die in Hollant mede in te voeren waert doenlick, ende te procederen tot nominatie van 2 presidenten ende een greffier, waertegen de gedeputeerden van Zeelant seggen altoos heur vermogen gedaen te hebben, maer dat men nu op heur verachterde staet behoirde te letten ende daerom haer quote te verminderen, meinden heur te conformeren mette 24 ß op de tonne biers, gelijck mede van tsout, op de wolle laeckenen ende tbestiael, maer en conden het incommende convoy ende manufacturen soe niet innewilligen, achtende geraedender de convoyen alles van 4 op 5 te

verhogen, dat men tlastgelt op de schepen doende behouden reise soude konnen practiseren; dat se in alle andere lasten hooger belast waren ende gaven als Hollandt, ende impositie gestelt hadden op de keersen ende bomolie, ende delibereerden een te brengen op de linne laeckenen ende breinaet[1], dat men op tverloop van heur almiraliteyt wilde letten, daer inconvenienten af stonden te verwachten, dewijle die alle maent te corte quam 48m £, claechden voorts seer over de groote verachteringe vande justitie int hoff van Hollant, daer de processen tot geen eynde en conden commen tot groote beswaernisse van veel arme menschen, dat altemet wel voorgeslagen was dien raet met 2 collegien te doen besoigneren, dan dat daerop niet en was gevolcht, dat sij meinden best te wesen den raet te scheiden in dryen, een deel in Hollant, een in Zeelant ende een in West Vrieslandt te houden, blijvende den hoogen raet boven alle; dat se wel wisten dat te besoigneren met 2 camers sijn swaricheyt hadde om de contrarieteit vande sententien, ende indien de verdeilinge in drien niet en mochte smaken, soe versochten sij ordre op diverse grieven t'anderen tijde overgegeven van nyemant vuyt prorogatie van jurisdictie te hove te trecken, oick bij reductie van uytspraecke nochte van clachten over executien van sententien in Zeelant gewesen, nochte in cas van purge, maer dat die alle ter eerster instantie in Zeelant souden vallen ende dit alles alleer tot nomineren van een president aldaer te commen, daerinne sij mede versochten ordre ende op alles met yemant uyte vergaderinge van Hollant te communiceren. Naer communicatie vonden veelen van Hollant vremt den raet alsoe in dryen te splissen, dat mer tot meerder verwerringe conde dienen ende daerom is dien van Zeelant aengeseit dat de grieven bij heur beraempt van insichte, consideratie ende nieuwicheyt waren, daerop sonder advys vande raden ende rapport van vroetschappen niet en conde gedaen werden, te meer zoe die van Zeelant t'sedert de troubles bij de proceduren vant thoff niet meer beswaert en waeren als voorheen, ende volgende d'instructie bij Keiser Kaerle gemaeckt, dat men bereit was te repareren tgunt daertegen gedaen was ende oick te committeren om op heur grieven te letten, maer dat de staet van t'lant daernaer niet wachten en mocht, dat se daerom vooreerst op de defensie vande landen ende de middelen daertoe noodich wilden helpen letten ende die pointen in bedencken laeten, ende middelertijt altoos totte nominatie voorts procederen. Sij consenteerden nopende den president vanden hoogen raet ende nomineren met Hol-

1 Werk.

lant 3 tot president aldaer ende drie tot greffier, daeraf den heere van Veenhuysen naer president werde (een jong man) ende Maerten Rosa, greffier. Nopende den Provencialen Raet en wilden die van Zeelant tot geen nominatie procederen, waerom heur aengeseyt worde dat se heur binnen 2 ofte 3 maenden daertoe souden disponeren ofte die van Hollant soudent alleen doen, omdat de plaetse lang open was geweest, waernaer die van Zeelandt versocht worden totte consenten simpelijck om den beswaerlijcken staet van tlant ende daertoe de voorgeslagen middelen voor een jaer aen te nemen. Sij seggen dat se gedaen hebben wat se connen ende op de reste in Zeelant sullen letten ende al doen wat mogelijck waer persisterende als vooren, claechden voorts over eenige middelen van Hollant tot heuren naedeel als van turf, bieren, zeep, ronde mate ende vande wage, ende dat men heur munte hadde verboden, daertegen die van Hollant seggen dat se seer groote lasten hebben gedragen ende wonderlijck belast zijn, doch evenwel willen continueren bij gevolch van Zeelant, dat die van Zeelant consumerende den gront van Hollant aen turf, daervooren met reden behoirden te betalen, dat se de 2 ß op de tonne biers lang hadden affgedaen, daertegen die van Zeelant andere hadden opgestelt, dat se in de andere middelen niet meer en sijn beswaert als die van Hollant selffs, dat se vande munte generael aller provincien vreemde penningen hadden verboden, conform de placcaten vande generaliteyt, dat de verargeringe vant gelt veel confusie maeckte ende apparentelijck alle waren ende de soldie van t'crijsvolck soude doen rijsen tot ondienst vande landen, ende daerom die van Zeelant daerop wilden ordre helpen stellen ende sijn ten lesten vermaent te verstaen voor heur vertreck tottet consenteren van t'octroy vande Oistindievaerders. Hiernaer hebben die van Hollant heur gedeputeerden apart gelast om in Staten Generael te resolveren op t'octroy van die vande Oistindische compagnien, hoewel vele steden swaricheyt daerinne vonden, soe omdat niet elckeen ende t'allen tijden daerinne en soude innelaeten, ende dat t'octroy voor 30 jaeren veelen te lange dochte om in soe langen tijt van t'innecommende convoy niet te genieten, als omdat seer bedenckelijck wesen soude dat 12 ofte 16 hooftreeders in handen souden hebben soe groote middelen, daermede sij den staet vande landen souden konnen crencken, als sij souden willen maligneren. Lasten mede dat heur gedeputeerden in Staten Generael metten Almirante om sijn ouderdom ende indispositie souden handelen op sijn ontslaginge, mits voor de contraventien ende defecten lossende costeloes 60 gevangenen half in Spangien ende half in t'Nederlant tot keure vande Staten binnen 2 maen-

den in t'Nederlant ende daernaer in Spangien, te weeten in t'Nederlant die vanden roode leeu ende tschip van Schiedam ende in Spangien die te kersmisse in de straet Gibralter sijn gevangen ende leveren irrevocable carte royal vande ontslaginge van alle gevangenen in de Indien, stellen borge voor 75m £, ende de sake alles afdoen met goetvindinge van Sijn Excie ende dat tot beter voorderinge vande verlossinge voors. Thijman Barenss. van Ens naer Spangien sal gaen, resolveerden voorders dat de custen van Vlaenderen beset sullen werden alleen bij Hollant, indien die van Zeelant heur schepen niet en willen senden, ende dat Sijn Excie metten heere van Warmont sullen stellen den commandeur ende officiers over de schepen die naer Spangien gaen sullen, ende opt stuck vande munte resolveren tverbot vanden nieuwen daelder in Zeelandt geslagen, ende den nieuwen Engelsen nobel die gecontrefeit werde, lastende dat de werckers, meesters ende leveraers van dien aen lijff ende goet gestraft sullen werden, al waert dat die eerst thien jaeren naer den dach achterhaelt konden werden in heure landen, sonder dat d'selve heur met eenige permissie vande overicheyt souden mogen behelpen ofte excuseren, so omdat den silveren daelder beneden de voet van tjaer 1586 was geslagen, als dat dien nobel geheel gecontrefeit was, daermede men meinde Melchior Wintges muntmeester van Zeelant, die men daervoor hielt, dat hij nu desen rosennobel gelijck te vooren den Spaensen dubbelen ducaet gecontrefeit hadden, hoewel sijn naem in tplaccaet vanden 20en Februarij hieraf geemaneert niet vermelt en werden, resolveren voorts dat men van wegen de lantschap sal beletten dat den dwersdijck niet en wort verbroocken bij die vande Overbetue.

Den xiijen Februarij quam de colonnel Edmonde voor Oisteynde met een deel van sijn volck geworpen op de oirlochschepen, ende quam selfs snachts in stadt met ontrent 7 compagnien, die alles met salouppen ingebracht werden, maer omdat de tempeeste des snachts dapper weder opstack, mosten de schepen alles wederom naer Zeelant ende eenigen van dien alleer terijsvolck vuytgelicht conde werden, die se mede weder in Zeelant brachten, in vougen dat niet dan de 7 vendelen binnen Oistende en quamen sonder merckelicke schade anders te lijden. Tot Vlissingen soncken in de haven 2 schepen met amunitie ende voor der Vere storven op een nacht op een schip 36 man, omdat se in tbesloten, mits quade weder, vier gemaeckt hadden, hoewel eenigen spraken van vergift.

De Staten ontfingen desen dach brieven van Caron nopende t'overgaen van Kinsale ende andere plaetsen in Irlant, ende dat den Viceroy aen heur

een gulden brug gemaeckt hadde, omdat sijn leger soe swack was gewerden, dat hem niet mogelijck en was tbeleg langer te konnen continueren, ende daeromme moste soe hij best conde die saecken daer ten einde maecken.

Den xiiij^{en} Februarij ontfingen de Staten brieven van Sailly, daerbij hij schreef dat den Ertshertoge tbeleg van Oisteinde wilde continueren ende meinde daer soe veel geschuts te konnen brengen dat hij de stadt soude plat schieten, al soud elcke scheut mer een schup eirde afwerpen; dat hij mede voor hadde alle de wateren rontsomme Oisteynde te stoppen om soe de geulen hun bousem te benemen ende minder doortocht te doen hebben, ende dat hij ten westen wijder vande stadt een ander geule wilde doen maecken om te sien of hij so de westgeule konde doen diverteren om daer deur naer de stadt te mogen approcheren. T'middelste middel werde hier al veel gepondereert als t'seeckerste sijnde, want hoewel van veel wercx soude wesen alle de canalen te stoppen, soe scheen nochtans tselve metter tijt doenlijck ende apparent dat de geulen dan toespoelen souden. T'eerste van tschieten werde rediculeus geacht, omdat tvolck van binnen meer eirde soude konnen opwerpen als sij afschieten, tleste middel vande geule te diverteren werde onseecker ende voor den viant periculeus geacht, omdat onseecker was of de geule bij heur te maken beter trecken soude als degene die nu was, ende dat voor heur periculeus soude wesen tusschen 2 geulen te blijven leggen, behalven dat tselve infructueus soude maken alle heure wercken aende cateye. Hij schreef anders mede dat tgeluyt seer veel in t'hoff vanden Ertshertoghe was, dat hij mette infante soude vertrecken naer Spangien om Coning van Portugael te wesen, ende dat den Coning tegen den somer selfs soude hier commen ofte een ander Gouverneur senden.

Desen dach schreef den Generael Vere wederom uyt Oisteinde aen Sijn Ex^{cie} met groote vehementie, dat Edmonde met eenige compagnien daer binnen was gecommen, maer dat de besettingen aende stadt alomme soe groot waren, ende dat hij noch daer binnen soe weinich volcx hadde, dat hem onmoegelijck was eenige compagnien uyt de stadt te laten vertrecken, ende soe men dit beleg eens vanden hals wilde quyt wesen, dat men dan resolveren moste totte middelen bij hem te vooren voorgeslagen, te weten om 10^{m} man te voet ende 1^{m} ofte 12^{c} peerden daer te senden om soe t'eene ofte t'ander beleg te mogen opslaen, dat hij daerom de handt daeraen wilde houden, dat de Staten aennamen de presentatie vande Coninginne van 3^{m} man in dese landen te laten commen, daeraf Ogle gerapporteert hadde, ende soe de Staten niet en souden willen resolveren soe veel volcx binnen Oisteinde te senden, dat hij dan voor seecker hielt dat de stadt

soude moeten verloren gaen, ende dat hij daermede soude verliesen de eere, die hij met dese sijne moeite ende arbeit gemeint hadde te vercrijgen, in welcken gevalle hij badt ende begeerde van daer genomen te mogen worden, dewijle voortsaen niet dan pericule in de sake stondt te verwachten.

In dese tijt quamen in Hollandt verscheyden persoenen ende bootsgesellen, die in Spangien gevangen hadde geseten, seggende dat bij bevel vanden Coning vande galeijen te Mariepoort ontslagen waren 110 gevangenen ende vrij laten gaen ende naer dese landen vertrecken, dat se in 9 daegen over waren gecommen, dat se op den laesten tocht naer Algera mede waren gesleypt ende dat doen noch wel 30 vande heuren waren gestorven, dat op heur wechgaen op die galeijen noch wel 30 Nederlanders waren gebleven, daeraf wel 30 waren die ontrent kersmisse in de straet Gibralter waren gecregen. Seyden mede dat in Spangien een groote verslagentheyt was, dat Don Juan de la Quila alsoe hadde moeten scheyden uyt Irlandt.

Den xv^{en} Februarij creeg Megang de compagnie ruyteren vanden overleden heere Herauguier niettegenstaende alle tvervolch dat daertoe gedaen hadde de heere van Nassau nu gouverneur van Bredae, omdat de Staten niet en verstonden voortsaen aen eenige gouveneurs te geven compagnien van ruyteren [1]).

Den xvj^{en} Februarij sterff in Zeelandt van zieckte den capiteyn Capenter ende in den Hage quam uyt Vranckrijck den Lieutenant Colonnel Dommarville, seggende dat den Coning tot remboursement vande Staten geconsenteert hadde 300^{m} croonen te furneren in dit jaer, ende dat den Ambassadeur Busenval metten eersten wederom overcommen soude ende medebrengen de eerste 100^{m} cronen; dat veel moeite ende vervolch bij den Coning was gedaen om te beletten dat d'selve niet weder hier en quame, maer dat den Coning hem evenwel wilde wederom senden, doch dat niet te hoipen en was dat den Coning eenich ander secours soude doen als vant gelt voors. van alle twelcke den Ambassadeur volle last mede brengen soude.

Den xix^{en} Februarij quam den colonnel Dort met een goede partije volcx in oirlochschepen ende anders voor Oisteynde, ende met hem eenige amunitie schepen ende soetelaers, maer op den avont ontstack sulcken tempeest dat de cleine schepen geen zee houden connen, waerdeur 4 soetelaersschepen wech dreven ende strangen mosten tusschen Blanckeberge ende

[1] Om Justinus van Nassau schadeloos te stellen, dat de door hem begeerde kompagnie ruiters aan een ander werd gegeven, werde zijn tractement als gouverneur van Breda van drie honderd op vier honderd gulden 's maands gebragt. (Res. van de St. Gen., 12 Februarij 1602.)

Oisteynde. Eenige schepen met amunitie liepen naer de geule van Oisteinde ende quamen binnen, daeraf een schip met cruyt in de gront geschoten werde, doch t'cruyt meest gesalveert. Een schip met turf ende een met deelen misten de diepte vande geule ende strangden aen des viants sijde, die genomen ende verbrant werden, ende mits den storm bleef evenseer continuerende, mosten tusschen den xxj^{en} ende xxij^{en} snachts oick alle de oirlochschepen t'ancker lichten ende wederom loopen naer Vlissingen, daer se den xxij^{en} voornoen quamen, hebbende een seer harde tempeest uytgestaen, ende daerom t'crijsvolck seer vermoeit, in vougen dat scheen dat alle elementen geconspireert hadden om dit refreschissement van Oisteynde te beletten tot groot verdriet vande soldaten ende overgroote costen ende lasten vande landen.

Den xx^{en} creegen Sijn Ex^{cie} ende de Staten dvoors. brieven van Vere vanden xxiiij^{en}, daerinne sij waeren seer ontset, overmerckende dat bij aldien Vere daer binnen hielt t'oude ende tversche crijsvolck, dat hij daermede beletten soude, dat de Staten niet en souden connen leger slaen nochte te velde trecken, omdat staet gemaeckt was dat men de 82 compagnien uyt Oisteynde commende soude versterckende ende neffens de nieu lichtinge te velde brengen ofte ten minsten in garnisoen werpen om andere daertegens uyt te trecken, welcke beraminge nyet alleen heel belet soude werden, maer daermede noch veroirsaeckt dat de Staten vande groote beraemde nieuwe lichtinghe vande ruyteren geen dienst en souden konnen trecken, twelcke geacht werde de rechte middel om dese landen in onverwinnelijcke schade ende gevaer te brengen. Sijn Ex^{cie} meynde dat Vere dese treck gebruyckte om hem in sijn desseinen als voorheen te traverseren om te verhinderen dat niemant eenige eere mochte genieten van tottet ontset van Oisteinde yet gedaen te hebben, ende meinden vele generalijck dat Vere mer trachte alle de macht van tlant binnen Oisteinde te consumeren, daerom elckeen begonst te roupen ende te crijten, dat men hem daeruyt most ontbieden, jae diegeene selfs (als de heere Oldenbarnevelt ende anderen) die Vere seer droegen ende alle sijn actien getracht hadden te doen goetvinden, waren in desen treck soe confuys, dat se niet en wisten wat te seggen, omdat Vere te voren selfs geschreven ende gesolliciteert hadde, dat de wisselinge soude geschieden, ende nu alle resolutien waren genomen, aldus socht alles in de assche te brengen ende niemant en wist te bedencken wat hem hiertoe mocht moveren als sijn particulier prouffijt, twelcke hij groff ende groot gedaen hadde binnen die stadt, terwijle sijn compagnien alles swack waren ende de Staten die vol

mosten betaelen, ende mosten daerom heur mede gedragen tot tseggen vande anderen, die plat uyt wilden dat men hem daeruyt ontbieden soude, twelcken volgende goet gevonden werde, dat Sijn Ex[cie] ende de Staten Generael hem schrijven souden met beleefde termen, terwijle den tijt vast begonst te genaken, dat men wat soude mogen doen, dat hij daerom selfs in den Haghe wilde commen om te helpen adviseren met wat wegen ende middelen men de stadt van Oisteynde best soude konnen ontsetten ende den staet vande landen conserveren, meynende als hij selfs daeruyt waer, dat hij dan wel trachten soude sijn regementen mede daeruyt te trecken.

Den xxij[en] Eebruarij creegh Ogle sijn depeche ende vertooch weder naer Oisteynde ende Engelandt mette voors. brieven.

Den xxiij[en] Februarij was seer tempeestich weder. Binnen Oisteynde verongeluckte een vierwercker genaemt M[r] Jurien Bolts eenige van sijn wercken, daerdeur hij selfs aen stucken werde geslagen ende sijne dienaers meest versengt, twelcke een groote slach maeckte, ende bij aldien den wint oistelick hadde geweest soude tpolvermagasijn in gevaer gecommen hebben; met dit springen verderf veel van sijn werck. De tempeeste rees desen dach al meer ende meer, mits den wint naer den noortwesten schoot, daerdeur de stadt van Oisteynde rontsomme in groot gevaer quam, sonderlings snachts ende den volgenden dach, omdat de tempeeste evenseer continueerde, omdat de zeewercken bij gebreck van rijs niet wel en hadden connen opgemaeckt worden, daerdeur de wallen vande oude stadt seer afspoelden ende deurliepen op de plaetse daer men beraempt hadde de nieuhaven te maecken; den Stroedijck ten oosten liep wech wel in de lengte van 15 roeden, de contrescharpe ten westen brack mede deur, t'ravelijn over de oostgeule mettet oostravelijn ende t'westravelijn met oick Porckepied spoelden seer af, ende alle saken quamen daer in sulcken gevaer, dat scheen bij aldien den storm langer gecontinueert hadde, dat de geheele stadt hadde mogen wech spoelen ofte int vuyterste danger commen. In desen storm spoelde mede wech een werck, twelcke den viant ten oosten buyten sijn batterie noch begonnen hadde om mogelijck daer meer geschuts te planten. Hij hadde mede vande gabionade aende cateie overlang beginnen te maecken een ander swaer werck, streckende naer de tonne toe ende daeraen seer gearbeit om aldaer mede menichte van geschut te mogen planten, welck werck mede alles wechdreef. Hij hadde oick vande duyne ten westen af doen maken een swaer werck om te commen op de cante vande geule tegen over twestravelijn maer alle dat werck dreef mede

wech ende meest tegen de stadts contrescharpe aen, die de rijs van dien wel te passe quam om de contrescharpe ten westen ende den Strodijck ten oosten weder te bevangen, terstondt soe haest den storm op den xxiiij^en tsavonts begonst te cesseren, ende hoewel tselve bevangen metter haest gedaen werde, soe waeren nochtans de breschen vande zeewercken soe groot dat de aennemers vande onderhoudinge van dien tot Meije toe, dselve ganschelijck abandonneerden ende verlieten op den xxv^en [1] De schade die de stadt geleden hadde was groot, maer omdat daertegens mede wech gedreven waren veel wercken vanden viant, daerover hij wel een maent gearbeit hadde, hoipte men dat tselve mede dienen soude om hem daer hoipe ende moet te doen verliesen, dewijle sijn desseinen om aende geule te commen, daermede soe veel verachtert waren.

Den Grave van Solms wesende naer Duytslant vertogen, creegh tot Arnhem de coortse ende evenwel voortstreckende naer Wesel, creegh daer weder de coortse, daerom hij daer een dach ofte twee bleeff, ende wat gereconvalesceert wesende, tooch hij voorts door tveest Reeckelinchausen ende quam ten lesten te Arensberch in Westfalen, daer hij weder een groot acces van coortse creegh, daertegen hij innam eenige pillen, die hij bij hem hadde, ende meinde dat heel souveraine remedien tegen de coortse waren, maer soe haest hij die inne hadde, verloor hij sijn verstant. Sijn dienaers ontboden de naeste doctoren, dwelcke met eenige medicamenten hem weder tot sijn verstant brachten, maer omdat sijn sieckte telcken toenam, bleef hij ontrent dese tijt daeraf doot. Sijn dienaers deden hem openen ende doen bevonden de anatomici dat sijn lever begonnen was te verderven ende oick sijn breyn, soedat hij qualick langer soude hebben konnen leven.

Den xxiiij^en Februarij smorgens voor daech blixemde ende donderdet in Waterlant seer, ende metten blicxem sloech den brant in den toorn vande kercke tot Edam, soedat de gansche kercke afbrande, ende de tempeest was soe groot dat niet een huys in stadt en was, daer de voncken niet met menichte op en vielen, waerdeur noch wel 30 huysen vande stadt afbranden, ende indien de soldaten die in stadt lagen, de schippers, de burgers ende de boeren die van buyten innequamen niet een seer groot devoir gedaen hadden om de andere huysen te bewaeren, daer overal veel

---

[1] In de „Instructie voor Joos Parent, Schepen der stede van Ostende", die den 6^den Maart als afgevaardigde van de regering dier stad in de vergadering der Generale Staten verscheen, wordt een uitvoerig verslag gevonden van de groote schade door den storm van den 23^en en 24^en Februarij aan de vestingwerken teweeggebragt. (Rijks Archief, Lias loopende, Maart 1602.)

volck op laegen, was apparent dat de heele stadt voorts gegaen soude hebben, maer den toeloop van volck was terstont van allen oorden soe groot dat de reste gesalveert worde, ende geduyrende dien brant was twater aende stadtsluyse soe hooch ende sloech mette tempeest met sulcken gewelt daertegens, dat deselve in groot gevaer was van inne te loopen ende de stadt ende alle tplatte lant te verdrencken, in vougen dat de menschen daer alomme even benaut waeren, tot dat des avonts de tempeeste begonst te verlichten. Voor Oistende schoot den viant seer op de stadt ende den zeedijck ten oosten om die noch bet te ontramponneren ende met gloeijende cogels.

In dese tijt gaven de Staten last noch 5 compagnien Switsers te lichten elcx van 250 mannen, ende aen J[r] Quaet om een vaen ruyteren in tlant van Gulick te lichten, ende aende capiteinen Piset ende Jaques de Viset om elcx een vaen ruyteren te lichten in de landen van Luyck ofte Lorreinen ofte op de grensen van Mets, alles van cuirassiers, ende die hier in tlant te brengen.

Den xxv[en] Februarij sloech de wint naer tsuyden ende begonst beter weder te worden, waerom den xxvj[en] van Zeelant t'seil gingen alle de schepen met crijsvolck, met amunitie ende met andere materialen van hout, rijs ende anders om tot Oisteinde te mogen commen. Desen 25[en] vloeijde twater voor Ostende uytermaten hooch, onderlopende alle de approchen vanden viant, dreef noch eenige heuren wercken wech ende dede aende stadt in de zeedijck, Porcquepied ende anders weder groote schaede met afspoelen ende inbreecken, daerop den viant seer schoot om de reparatie vande gaten te beletten.

Naer de eerste openinge die den Almirante vanden pays gedaen hadde aende heeren Oldenbarnevelt ende Aerssen den 24[en] Decembris lestleden, hadde hij noch dickwils geschreven ende aengedrongen om te hebben antwoort, daerop hem ten lesten geseyt was dat se nyet en achten sijn persoin als wesende heur gevangen gequalificeert om sulcken tractaet hier te entameren, ende dat hij wel soude doen daervan te desisteren ende hem mer te bemoeijen met sijn eygen saecken van sijn verlossinge, dat eenigen vande Staten sijn overgegeven poincten hadden gesien ende dat se niet en verstonden dat hij voorders daerinne soude negotieren ofte daerop eenige depeschen aenden Ertshertoge doen ofte aen yemanden, tsij private ofte publijcke persoenen, daervan voorder voorslach soude doen, welck bevel hem gedaen was ontrent den viij[en] deser, waerop hij weder geschreven hadde aende Staten, dat niet genouch en was dat eenigen sijn articulen

hadden gesien, maer dat se alles die behoirden te sien als van een sake allen rakende, ende dewijle hij bevel daertoe vanden Ertshertoge hadde, dat hij min niet doen en conde als denselven te schrijven wat hem daerop was wedervaren, ende hadde daerop voorts aenden Ertshertoge geschreven sijn voorslach ende de antwoorde hem gegeven, ende daerbij gevoucht, dat hij meinde dat de sake hier niet buyten apparentie en was, ende omdat hij wiste dat de depesche vanden Ertshertoge op wech was om te commen, hadde hij aen Sijn Ex^cie^ doen versoecken een van sijn dienaers naer Rotterdam te mogen senden om daer te besien eenige hacqueneen die hij hadde doen coopen, ende met dat consent sondt hij sijn secretaris naer Rotterdam den xxiij^en^, dwelcke geen haeste en maeckte om weder naer hem te keeren om d'voors. depesche wille, die den xxvj^en^ tot Rotterdam quam aen Hans vander Veecke, doch omdat denselven bij den Staten ernstelijck verboden was geen brieven aenden Almirante te bestellen alleer die gevisiteert souden wesen, heeft hij se opgehouden ende den secretaris niet willen laeten volgen, dwelcke doen wederom keerde naer den Almirante, ende vander Veecken leverde de brieven aende Staten, die tpacquet metten duplicaet van dien openende bevonden dattet de antwoorde vanden Ertshertoge was, daerbij hij den Almirante laste dese saecke voortsaen te porren, ende sondt daertoe aen hem speciaelder last, mitsgaders seeckere sijne brieven aende Staten Generael alhier, houdende ten selven eynde; ende naerdat de Staten d'selve last ende brieven aenden Almirante hadden gesien, en vonden sij niet goet te openen de brieven die aen heur hielden, maer dat men die mette brieven aenden Almirante denselven soude geven ende daerbij seggen dat se qualick namen dat hij contrarie heur voorgaende verbot evenwel op dese saecke voorts genegotieert hadde, dat se alsnoch hem niet gequalificeert en kenden om daeraf te tracteren ende dat hij hem met sijn eigen sake bemoeijen soude. Tsedert dat de gevangenen vuyt Spangien waren los gecommen hadden de Staten Generael gecommitteert de heeren Oldenbarnevelt, Joachimi, Barck ende den Greffier Aerssen om metten Almirante te negotieren op de voldoeninge van het tractaet bij hem aengegaen ende verlossinge van sijn persoin. Desen gingen metten fiscael Duyck bij hem den lesten Februarij, seiden hem aen dat wel een deel gevangenen in Spangien waren ontslagen maer niet alles, dat veelen waren gestorven, omdat se binnen den gesetten tijt niet en waren gelost, dat men in de Nederlanden, in Italien ende in Spangien veel gevangenen tegen het tractaet hadde gedwongen gelt te geven om los te commen ende bovendien soe

veel menschen soe langen tijt over den termijn bij het tractaet gestelt in miserie ende gevanckenisse te hebben gehouden, alle twelcke sij verstonden contraventien tegen het tractaet te wesen, die bij hem mosten gerepareert werden, ende voor de reparatie versochten dat aen soude nemen los te maken 100 gevangenen soe in Spangien als de Nederlanden die buyten het tractaet waren. Item dat hij voorts los soude doen laten alle de gevangenen die noch in Spangien ofte Indien sitten ende voor alles borge stellen voor 30m croonen, ende dat se hem daermede soude ontslaen ende los laten. Hij contesteerde hiertegen lang dat de gevangenen van Indien in het tractaet niet en waren begrepen als niet nominative daerinne gestelt ende die oick in 6 maenden niet en conden gerelaxeert worden, dat hij daerom tselve mer hadde verstaen vande gevangenen van Spangien, die binnen die tijt konden los gelaten worden. Hij sustineerde mede dat in Spangien weinich ofte geen gevangenen meer en saten, datter oick in Italien ofte de Nederlanden geen meer en waren, dat daerom hem bij onvouge geverricht werde dese cautie van 30m sonderlings als hij soude leveren de carte roiale, daerbij sij alles op vrijen voeten gestelt werden, daervooren als voort woort van sijn Coning hij geen cautie en wilde stellen als of hij daeraen twijffelde, al soude hij hier moeten sterven, dat van sijne zijde geen contraventien en waren, ende dat de persoenen die gelt hadden betaelt tselve gedaen hadde uyt onpatientie, omdat se niet hadden willen verwachten den tijt heurder verlossinge, ofte dat se betaelt hadden eer men tot heur verlossinge ordre hadden konnen stellen, dat niemant te clagen hadde van lang geseten te hebben, aengesien d'selve tegen hem uytgingen, ende dat hij selfs mede noch gevangen sat, ende daerom geen meer interest konden hebben als hij hadde, dat voor de gestorvenen niet en was te eischen, dewijle voor hem niet en soude gegeven sijn geweest, indien hij gestorven hadde naer de loslatinge van soe veel gevangenen, ende dat daerom met onrecht van hem geeist werden noch 100 gevangenen buyten het accoort, ende naer veel communicatien daerop gehouden, ende dat de Staten niet, maer hij selfs in mora was van te voldoen, omdat tgeene hij most presteren in ordine voorging ende voldaen most wesen eer de Staten gehouden waren hem los te laten, dat afdringen van t'gelt, t'ophouden vande gevangenen ende sterffte ende verlies daerop gevolcht, daerom, als geschiet tegen sijn beloften, contraventien waren ende gerepareert mosten werden, versocht hij tselve bij geschrifte om schriftelijck te mogen antwoorden. Daernaer proponeerde hij hen veel swaricheiden op de instructie, daermede hij den commissaris naer Span-

gien gaende wilde chargeren, die hij veel soe interpreteerde dat de gecommitteerden contentement namen. Ten lesten leverde sij hem de brieven vanden Ertshertoghe ende seiden hem daerop de last die sij hadden, maer hij verwierp al heur seggen daermede, dat hij sustineerde den pays een goede cristelijcke saecke te wesen, dat hij een cristen was, dat hem sijn gemoet dreef om den pays te presenteren, dat men hem sulcke goede ende cristelicke saken niet en mocht nochte behoirde te verbieden ofte qualick aff te nemen, dat bloets genouch vergoten was, dat se eens mosten peisen om den pays, dat se anders sullen moeten verantwoorden van tbloet dat noch vergoten sal werden bij heur refuys vanden pays, dat geen vrijer regieringe en was als onder den Ertshertoge, dat de landen genouch waren uytgemergelt met schattingen, dat se alle diffidentie als commende vanden duyvel mosten wech werpen, dat de Ertshertoge heur nu de volle maet presenteerde, dat se daerom heur wilden disponeren om tselve stuck wel te overwegen ende riep al pays, pays, maer de gedeputeerden hebbende voldaen heur last en gaven hem op geene van alle die propositien ander antwoort, als dat hij wesende gevangen niet gequalificeert en was dat stuck hier te tracteren, daerop hij seyde, indien hij nu niet gequalificeert en was, dat hij eerstdaechs verhoipte vrij te sullen wesen ende dan de qualiteyt daertoe te hebben, ende daermede scheiden de gedeputeerden van hem.

Den xxvijen Februarij ontfingen de Staten noch een brief van Sailly geschreven uyt Cales voor de voorgaende storm, daerbij hij schreef dat den Ertshertoge noch scheen te willen opiniatreren voor Oisteinde ende een groote moet scheen te hebben op de wercken die hij vande catteije totte tonne toe ten westen dede maken, daer hij meinde menichte van geschut te planten om de stadt daermede te verduyvelen, dat sijne ingenieurs de moet niet verloren en gaven vande geulen te sullen stoppen, daertoe sij groote houten wercken binnen Nyeupoort maeckten; dat hij in Hollant selfs hadde doen opcoopen menichte van oude netten om sware steenen daerinne te werpen ende op de gront laten sincken, doende de netten vast maken om nyet wech te gaen[1]; dat hij een assaut generael noch wilde doen ende daertoe pardon gaff generael aen alle boosdaders van wat

[1] Het gebruik, dat de vijand bij het beleg van Ostende van de oude netten maakte, trok bijzonder de aandacht van de Staten Generaal. Immers in de Resolutiën van den 4den April 1602 lezen wij, dat aan Jehan vander Veken, koopman te Rotterdam, toegestaan wordt twee schepen met oude netten naar Brussel te zenden, mits » stellende sufficiente cautie, dat die tot Bruessel sullen werden geconverteert in grauw papier «.

delicten het oick ware, mits dat se daer in tleger quamen helpen doen de stormen, meinende de stadt alsoe met gewelt te crijgen. Hij schreef mede dat Jeronimus Coemans die tstuck vanden pays in Engelant hadde gedreven, gansch gediscrediteert was, als en soude hij niet neerstich genouch hem selven daerinne gequeten hebben, ende dat Coemans daerop hadde geantwoort, dat hij het niet anders en hadde konnen doen, omdat hem in sijn gemoet niet en dochte dat de Engelsen ende Nederlanders heel ongelijck hadden, omdat hem de regieringe vanden Ertshertoge niet in allen delen aen en stont, dat hij niettemin altoos rontuyt hadde gesustineert dat den Ertshertoge notelijck pays soude moeten maken met Engelant ofte de Nederlanden om een rug te hebben als de Franchoysen den pays mochten commen te breecken, ofte dat hij de landen vanden Ertshertoge sittende rontsomme onder de vianden in sulcken val voor verlooren achte. Hier te lande werde gespot mette voors. middelen om de geule te stoppen, te meer soe de tempeest oick de andere desseinen meest hadde verachtert.

Den lesten Februarij quamen uyt Vrieslant wederom de heeren Eisinga, Roock ende de Bie. Binnen Oistende quamen 8 schepen met amunitie ende materialen geladen, daeraf 2 leck geschoten doch geborcht werden. Daernaer quam mede binnen den Colonnel Dort met veel soldaten, ende vier overloopers commende, seiden dat heur leger viermael in slachordre hadde gestaen, vresende uytval, oick dat beroerte onder den Spangiaerden was ontstaen, streckende tot muterie ende hierover werden naer eenigen verworcht.

De maent van Maert begonst met tamelijck weder, hebbende nietemin altemet noch een buyken.

Den j^en^ Marty creegen Sijn Ex^cie^ ende de Staten brieven uyt Oisteinde vanden xxv^en^ ende xxvj^en^ voorleden, houdende particulierlijck van alle de schaden deur de laeste tempeest aende stadt geleden, daertegen sij versochten behulp ende assistentie van materialen. Voor Oistende hadde den viant een cabel over de geule gespannen met ses tonnen opgehouden, maer die vande stadt mits eenen nevel haelden dien af ende brachten hem in stadt.

Den ij^en^ Marty creegen de Staten de tijdinge vanden doot vanden Graef van Solms, waerom sij terstont naer Duytslant schreven om evenwel mette lichtinge voorts te gaen. De Gravinne verstaende de doot van haer man was daerinne seer ontroert, in vougen dat niemant haer te degen stillen en konde ende bleef alsoe sieckelijck tot den v^en^ deser toe. Daerentusschen

heur wat besadigende, dede sij alles in haer huys totten rou aenstellen, ende den v[en] smorgens begonst men in den Hage over den Graef te luijen, twelcke duyrde vijff daegen lang. Des naernoens besoingneerde Sijn Ex[cie] mette heeren Oldenbarnevelt, Oijen, Joachimi, Renes ende Foock op de swaricheyt van Oisteynde ende om terstont yemants derwerts te mogen senden verstant vande seewercken hebbende om d'selve alles daer aen stadt te doen besteden ende opmaken. Item om te voorsien tegen de vervallen fortificatien van Berck om die stadt te mogen conserveren. Gisteren quamen eenige schepen met visch in Oistende, naer dat de cabel gelicht was. Sij cregen van daege een gevangen die seide vande armoede vanden leger, doch dat se geresolveert waren dit beleg niet te verlaten.

Den iij[en] Marty was de wint weder westelijck. De gedeputeerden van Zeelant quamen in den Hage om met die van Hollant op de gemeene saken te besoigneren als voor verhaelt is. Sijn Ex[cie] creegh tijdinge uyt Brabant dat den Ertshertoge 2[m] man uyt Vlaenderen ontboden hadde, om die boven naer den Rijn te senden, waerom hij seer becommert was met Berck, daer de schantsche op de Weert gansch wech gelopen ende de fortificatien seer beschadicht waren, daerom hij bij de Staten seer aanhielt om promptelijck daerinne te voorsien, ende hij stelde ordre om meer garnisoens daerinne te senden. Hierop besoigneerden de Staten ende den Raet ettelijcke volgende dagen om de fortificatien daer te doen restaureren ende den vijant daer thooft te mogen bieden, off hij naer den Rijn wilde commen. Vele meinden indien den Ertshertoghe volck van voor Oisteynde begonst te ontbieden, dat tselve wel soude mogen naersleipen tverlaten van dat beleg. Desen dach werden veel soldaten met saloupen in Oostende gebracht door t'noordergat.

Den Generael Vere ontfangen hebbende de voors. brieven vande Staten Generael ende Sijn Ex[cie], ende van meininge wesende dienvolgende van Oisteynde te vertrecken, dede desen dach aldaer doen een reveue generael van alle t'crijsvolck datter noch binnen was, soe van degeenen die ingecommen waren als die weder uyttrecken souden, ende werden gevonden de 14 vendelen van des Generaels regement starck 498 mannen, de 13 van Horatio Vere 460 mannen, die 22 die met Chastillon ingecommen waren 1035 mannen ende de 12 van Loen 338 mannen. Dese waren alles van t'oude garnisoen ende tsamen starck 2331 mannen. Van t'nieu garnisoen waren in stadt 12 vendelen vanden Colonnel Dorp, starck 762 mannen, 11½ vendelen vanden Colonnel Edmonde, starck 947 mannen, 14 vendelen van Marquette starck 873 mannen ende 12 vendelen van Dort

starck 762 mannen, ende tsamen starck 3344 mannen, ende waren sulcx alles tsamen noch starck 5675 mannen. Die van t'oude garnisoen souden alles uyttrecken ende t'nieu garnisoen soude daer blijven, van dewelcke noch in Zeelant lagen 1 vendel van Dorp, 6½ vendelen van Edmonde, 2 vendelen van Marquette ende 1 vendel van Dort, die noch over de duysent mannen starck waren. Naer de gedaen reveue delibereerde den Generael Vere op sijn vertreck uyt Oisteynde, ende wat compagnien men daer vooreerst soude uytnemen ende vont goet volgende tbegeren vande Staten ende van Sijn Ex^cie^ t'commandament in de stadt te stellen in handen vanden outsten Colonnel, ende eerst daeruyt te trecken sijn geheele regement met 10 vendelen vande trouppen van Chastillon ende Loen. Dienvolgende ontboot hij den iiij^en^ bij hem de Colonnelen Dorp, Edmonde, Marquette ende Dort, openende sijn last om te vertrecken ende te voorsien op t'commandament vande plaetse, ende dat hij t'commandament over alle tgarnisoen stelde in handen vanden outsten colonnel onder henl., twelcke eerst eenige jalousie maeckte tusschen Dorp ende Edmonde, maer naer blijckende sonder twiffel dat Dorp d'outste colonnel was, bleef t'commandament aen hem. Hij verclaerde mede dat met de eerste gelegentheyt souden uyttrecken dvoors. 24 vendelen, maer dat hij niet geraden en vont dat alle t'oude garnisoen soude uytgaen, alleer de resterende compagnien die noch in Zeelant waren souden ingecommen wesen ende noch soe veel meer als Sijn Ex^cie^ ende de Staten souden goetvinden op sijn rapport, versocht heur onderling goede correspondentie te houden ende op de bewaernisse vande plaetse wel te letten, ende vertooch soe snachts met veel schepen uyte plaetse met sijn broeder Horatio Vere, die aende quetsure van sijn been noch seer cranck was. In dit vertreck waren velen seer verblijt, hoipende dat de saken tot Oisteinde voortsaen beter souden beleit worden.

Den iiij^en^ ende v^en^ Marty was Sijn Ex^cie^ met de Staten Generael delibererende op de sake van Rijnberck ende om de fortificatien daer te restaureren ende op alle de schaden aenden Rijn ende de Waelstroom in de fortificatien geleden. In Oistende quamen noch eenige soldaten met saloupen ingebracht.

Den iiij^en^ Marty quamen de Staten van Hollant wederom bijeen volgende heur voorgaende afscheyt, ende resumeerden alle de voorgaende pointen den xxij^en^ Februarij besloten, ende persisteerden daerbij ende sonderlings mette lichtinge van nieus te doen, onaengesien de swaricheyt in de consenten ende de middelen; dat men Graef Lodewich van Nassau in haeste naer Duytslant seinden soude om die lichtinge te voorderen in plaetse van den overleden Graef van Solms. Mette gedeputeerden vande Staten van

Zeelant werde gedaen alle de voorgaende communicatien daerinne men scheide als hiervooren verhaelt is, ende den advocaet van Hollant openende sijne advysen verhaelde van seer schrickelijcke lichtingen vanden Coning van Spangien van 10m Duytsen, 5m Switsers, 8m Walen ende 2m Luyckenaers boven de lichtingen van Italien, die seer groot waren. Op dese dachvaert ende in t'scheiden van dien consenteerden sij dat de vaen ruyteren vanden Graef van Solms gegeven soude mogen werden aen Graef Ernst ende de compagnie voetknechten aen Graef Frederick Hendrick van Nassau, broeder van Sijn Excie, dewijle Sijn Excie hem voortsaen mede wilde gebruycken, deden mede nominatie vande vier vacerende compagnien van Otto van Poelgeest, Swits, Haeften ende Carpenter, totte versochte revisie van Jan vander Wiele tegen Jr Gilles van Creton, nomineren tot reviseurs de raetsheeren Rosendael ende Buyes, den professor Mr Cornelis de Groot ende den pensionarisen Jan Berck ende Helias van Oldenbarnevelt met Mrs Jan van Santen ende Pancras van Castricom. Ende om die van Zeelant eenich contentement te geven committeerden den Advocaet van tlant, Johan Berck, Mrs Pieter vander Meer, Elbert de Vere ende Helias van Oldenbarnevelt om met die van Zeelant op heur overgegeven grieven te besoigneren ende scheiden soe int lest van dese maent.

Den ven was eerst stormich, naer beter weder. De voorleden nacht ende desen dach quamen in Oisteinde wel 42 schepen met alderhande amunitie ende de 10½ vendelen uyt Zeelant, dwelcke in stadt wesende, werde bij de nieuwe collonnellen heuren last aldus verdeilt, dat den Gouverneur Dorp hebben soude tgesach ende toesicht generalijck over alle de stadt, garnisoen ende wercken, maer dat particulierlijck op alle de wercken vande nieuwe stadt ende de voorderinge ende wederopmaeckinge van dien t'ooge ende gesach soude hebben den Colonnel Edmonde, op alle de wercken vande oude stadt den Colonnel Dort ende op alle de wercken buyten den Colonnel Marquette, ende dat elcx devoir soude doen om metten eersten de reparatie ende versterckinge van heur quartieren te beginnen, ende dat se alle dagen souden bijeen commen om tsamen te adviseren wat notelijck soude dienen gedaen, ende besloten terstont te doen afwerpen de binnewalle, die den Generael Vere terstont naer den storm in de oude stadt hadde doen maken vande oude kercke af langes de haven tot Santhil, omdat die geacht werde periculoser voor de stadt als voordelijck ende dat men alle de eirde soude brengen aende buytenwalle ende die daermede vaster ende beter in defensie soude maken.

Den Almirante antwoorde in dese tijt op den voorslach bij den Staten

aen hem gedaen ende presenteerde van nieus noch los te laten voor de contraventien 30 gevangenen in Spangien ende voor de resterende voldoeninge van sijn accoort cautie te stellen ter somme van 30ᵐ £.

Den vjᵉⁿ Marty was bij dage schoin weder, maer bestont snachts uyten noorden te stormen. In den Hage quam de Gravinne van Nassau huysvrou van Graef Lodwich daer ontbooden sijnde bij Sijn Exᶜⁱᵉ ende den Staten om wat te vertroosten ende bij te wesen de Gravinne van Solms, die haer in t'afsterven van haer man seer qualick hielt.

Den vijᵉⁿ Marty was windich weder. In den Hage quam den Generael Vere, die in sijn rapport aen Sijn Exᶜⁱᵉ ende den Staten verhaelde de gelegentheyt van Oisteinde ende sonderlings de sware besettinge vande groote wercken buyten, sustinerende dat niet mogelijck en was die wel te besetten mette 60 vendelen derwerts gesonden, overmits nootelick wel 7ᵐ mannen in de stadt souden moeten wesen, daertegen hij seyde noyt 4000 mannen in de stadt gehadt te hebben. Uyt sijn rapport scheen anders dat hij blijde was uyte plaetse verlost te wesen. Sijn Exᶜⁱᵉ ende Staten waren verwondert dat hij sustineerde noit 4ᵐ man starck geweest te sijn, daer sij seer wel wisten dat hij de voorleden somer in de stadt gehadt hadde 8ᵐ mannen, ende dat tgarnisoen op de voorgaende reveuen veel starcker was gevonden ende sonderlings noch op de reveue voor sijn vertreck gedaen, maer meynden dat hij tselve meer sustineerde te sijner decharge als dat de waerheyt sulcx was. Desen dach werde tot Oistende van binnen ende buyten seer geschoten.

De Staten gelet hebbende op de presentatie vanden Almirante, doen hem desen dach weder seggen dat sij verstonden ende begeerden cautie voor 100ᵐ £ ende loslatinge van 40 gevangenen in Spangien ende 40 in t'Nederlant tot heuren keuse, daer se altoos eerst onder begeren souden die vande galeijen.

Den viijᵉⁿ Marty was schoon weder. Snachts quamen binnen Oisteinde noch 34 schepen met vivres ende amunitie. Den Almirante ontfangen hebbende de naerder petitie vande Staten, depescheerde wederom aenden Ertshertoge, ende schreef dat hij hem geheel verliet tot sijnder clementie, ende dewijle hij sieck geworden was, schreef hij mede van sijn sieckte, versouckende dat den Ertshertoge sijn saken soe wilde doen accelereren, dat hij toch uyt mocht commen, dewijle hij liever in Brabant als hier soude sterven, hoewel hij verhoipte dat men in noot hem hier niet en soude weigeren te mogen ontfangen sijn laeste berechtinge naer de pauselijcke wijse.

Den ix^en^ Marty was Sijn Ex^cie^ metten Staten wederom seer doende om te delibereren of den staet van tlant soude mogen lijden meer volcx in Oisteynde te werpen, dewijle den Generael Vere hart aendrong dat se met dat volck de plaetse niet volcomentlijck en konden besetten, ende naer verscheiden voorslagen daerop gedaen, werde goetgevonden dat men noch 20 vendelen daerinne soude senden ende sulcx geduyrende de belegeringe 80 vendelen daerinne houden. Item dat men last soude geven om alle de buytenwercken te vercleinen ten einde die met minder volcx te mogen bewaren, ende dat men sulcx in elck carre een bolwerck soude maken met starcke walle ende grachten, ende dat men de buytenwal mette grachte evenwel soude houden ende met sentinellen besetten om deur de dubbelheyt van wallen ende grachten te starcker te wesen. Desen nacht vertogen uyt Oisteynde t'meestendeel van des Generaels regiment ende den volgende dach ende nacht togen voorts uyt de reste vande 24 compagnien die gedestineert waren daeruyt te trecken, dien in Zeelant aengewesen werden heur garnisoenen om te refraischeren. In de stadt werde seer gearbeit aen t'noordergat om dat bequaem totten uyt ende innevaert te maecken. Den Colonnel Loen tooch ontrent dese tijt mede uyte stadt.

Ontrent dese tijt creegen last om naer Vranckrijck ende daer elcx een nieuwe compagnie te maken seven France edeluyden genaemt St. Hilaire, Vuyteval, Sarocques, Ceridos, Mon Martijn, Gonnevet ende Sancy om alsoe tFrance regement te maken op 21 vendelen ende elcke compagnie op 150 mannen.

Den x^en^ ende xj^en^ Marty was schoin weder. Sijn Ex^cie^ besoigneerde noch seer mette Staten Generael om Graef Lodwich naer Duytslant te senden aende Fursten met d'selve instructien die den Graef van Solms gehadt hadde, te weten om aende naeste Fursten aen te houden de lichtinge vande ruyteren ten getale van 24 ofte van 28^c^ verdeelt in twee regimenten, daerover Graef Frederick van Solms d'een helft soude commanderen ende den Rijngraef de andere helft, ende om eensamentlijck metten Fursten te tracteren op de betalinge ende de loopplaetse der voors. ruyteren, ende om te weten wat vander Fursten wegen daertoe soude werden gedaen. Dienvolgende werde eintelijck geresolveert dat hij terstont vertrecken soude om te voorderen ende faciliteren de lichtinge vande voors. ruyteren met last hem te addresseren aenden Palsgraef, Lantgraef Ansbacher ende anderen om die hier in tlant te brengen tegen den 25^en^ May ende te dienen voor 3 maenden ofte soe veel langer alst de Staten sullen begeren op de volgende tractamenten ter maent tegen 31 daghen. Den ritmeester

sal trecken voor elck gerust ruyter ende peert ter maent een florijn van 15 batsen, voor een wagen met 4 peerden 24 f. van 15 batsen, ende om eenige van qualiteyt te tracteren op elcke 150 ruyteren 100 f. ende op 200 ruyteren 125 flor., twee travanten 16 fl., voor den Lieutenant 24 fl., vendrech 24 fl., voor den ritmeester op elck gemonstert reisiger (reither?) ½ fl., voor een schriver, chirurgijn, fourier, roermaecker, twee houfsmeden, een sadelmaker ende twee trompetten elcx 12 fl. ter maent. Boven tpeert in monsteringe goet te doen, ende op elck peert 12 fl. Op twaelff geruste peerden sal gepasseert werden een trospeert tot 6 fl. ende een wagen met 4 peerden bestelt met 24 fl., mits present in de monsteringe; tot aenritgelt sal betaelt werden op elcke reisiger 5 ofte 6 fl. ofte 24 creutser tusschen nacht ende dach, ende 48 creutser voor elcken wagen met 4 peerden van haer huysselijcke woninge af totte monsterplaets, mits treckende daechs over de 4 mijlen. Twee oversten elcx over 12^c ofte 14^c peerden sullen ter maent hebben 500 ofte 600 fl., overste Lieutenanten elcx 150 ofte 200 fl.; twee wachtmeesters ende quartiermeesters elcx 50 fl., elcken provoost mette officieren 100 fl., aen elcken wagenmeester 50 fl., twee ministers elcx 24 fl., twelcke een seer hoge soldie was, verre excederende de paye vande landen, maer mosten in een zuyren appel bijten omme voor soe corten tijt een goede trouppe bijeen te brengen. Sij beslooten mede om metten eersten naer Engelant te senden den Generael Vere om daer te lichten van nieus 3^m man tot een racreute ende 4^m man van nieus tot een ander regiment, dewijle Ogle hoipe hadde gegeven dat de Coninginne bewilligen soude dese landen van harentwegen eenich secours te doen, dan omdat se Ogle geen finale last tottet lichten en hadden gegeven ende was noch daeraen niet begonnen.

Dese daegen quamen noch veel scheepen met volcks binnen Oistende ende waren in twaelf daegen meer als hondert scheepen ingecommen.

Den xij^en Marty was een swaren storm uyten noortwesten. Graef Lodewijck tooch voorts in haeste naer Duytslant ende met hem een Jonckh^r Carel Daerl van Utrecht die op sijn eigen beurse ende de Duytse soldie een vaen ruyteren soude lichten. In Zeelant begonnen te schepen de resterende 10 compagnien om naer Oisteynde te gaen, daeraf noch eenighe te nacht afvoeren. Anders waren nu binnen Oisteinde gecommen tzedert den 27^en Februarij tot desen dach toe 112 schepen daeronder over de 50 soetelaers schepen waren, die groote ververschinghe in de stadt brachten. Desen dach werde dapper geschoten uyt Oistende ende veel geluyts gemaeckt ende daernaer een generale dancksegginge ende biddinge aen God gedaen.

Voor de landen werden desen dach gesien 3 Oistindie vaerders, die wederom quamen ende goede reisen gedaen hadden, ende sulcx aen elcx een hoipe ende lust gaven om te haken naer dese navigatie.

Den xiijen Marty was tamelick weder. In Zeelant was men doende om de reste vande 10 vendelen knechten te schepen, daeraf van dage eenigen die gisteren gescheept waeren tot Oisteinde quamen. In den Haghe was Sijn Excie metten heere van Warmont Almirael, doende om ordre te stellen op de 12 schepen van oirloghe, die mette Engelsen naer Spangien souden gaen ende gaven tcommandament van dien aenden heere van Opdam, lastende dat met hem als raden souden gaen Olivier van Noot, Kerckhoven, Rijsbergen ende anderen, ende dat se heur souden gereet maken om tegen half April vuyt te mogen loopen.

Den xiiijen Marty was schoin weder. Sijn Excie ontfangen hebbende de nominatie van die van Hollant totte capiteinen over de compagnien van Haeften, Carpentier, Swits ende Poelgeest, heeft desen dach in plaetse van Haeften gestelt desselfs vaeder, in plaetse van Carpentier Albout, in plaetse van Swits Willem van der Burch van Delft, ende den vendrech van Poelgeest in plaetse van denselven Poelgeest. Binnen Oisteinde quam noch eenich volck vande voors. 10 vendelen.

Den xven Marty was schoin weder. Binnen Oisteinde quam de reste vande voors. thien vendelen ende voor Dordrecht begonnen vast te vergaderen de 20 vendelen die Sijn Excie noch van nieus derwerts wilde senden.

Den xvjen Marty was tamelick weder. De Coninginne hadde in dese landen doen aennemen 2c bootsgesellen om op haere schepen, die naer Spangien souden gaen te verdeilen, ende voorts in dese landen doen coopen veel vivres om dselve schepen mede te voorsien, ende omdat die vande Almiraliteit versuymt hadden op gisteren d'selve af te doen gaen naer Engelant doen de wint goet was ende de wint nu weder was verdrait en was de heere Gilpin daerinne niet wel tevreden.

Desen dach werden naerder gearresteert de Duytse bestellingen ende betaelingen ende hoe de regementen verdeelt sullen wesen, te weten dat de twee oversten den Graef van Solms ende den Rijngrave elcx lichten souden 14c peerden in 8 vanen, te weten vier van 200 ende vier van 150, de ses cuirassiers ende de twee carabiniers; dat elcken oversten voor sijn lijff sal hebben 12 peerden, sijn overste lieutenant 8, elck ritmeester 6, hun lieutenant ende cornet elcx 4, een rotmeester 3 ende een van adel 2 peerden, mits hebbende cloucke monsterknechts ende geen jongens; dat elcken ritmeester de vanen sullen gelevert ofte gelt daervooren getelt wor-

den; dat de maenden gereeckent sullen werden op 31 dagen; dat elcx vande twee oversten ter maent sullen hebben 1200 gulden, hun overste lieutenanten elcx 600 ofte 400, hun wachtmeester 100, den quartiermeester van t'regement 100, den provoost ende dienaers 200, een predicant 24, een trompet vande oversten 24, een wagen 48 £ voor den oversten ende een voor den oversten lieutenant 48 £; dat elck ritmeester van 200 cuirassiers ter maent sal genieten 600, den lieutenant 100, den cornet 100, vier rotmeesters elcx 50, twee wagenen elcx 48, een schriver 28 £, forier, barbier, houfsmit, roersmit ende twee trompetten elcx 24 £; dat elck ritmeester over 150 cuirassen ofte carabinen ter maent hebben sal 400 £, dry rotmeesteren elcx 30 £, twee wagenen ende ander bevelhebberen als boven; dat van slants wegen betaelt sal werden tot aenritgelt op elck cuirassier 14 £ ende den ritmeester te werpgelt 2 £, op elcke carabijn 12 £, werpgelt 2 £; dat voorts hebben soude elck cuirassier ter maent op elck peert 28 £, de carabinen elcx 24 £, dat de maenden ingaen sullen vande monsteringe, ende dat se terstont gereet ontfangen sullen een maent solts ende bestelt sullen wesen voor 3 maenden ofte soe veel langer men die van doen sal hebben, doch voor 3 maenden te sullen moeten betaelt worden, ende tot afdanckinge een halve maent, des en sullen niet hebben van 4 ofte 5 dagen in een ander maent getreden, maer sal hun van 10 daegen een halve maent commen.

Ontrent dese tijt verstont men dat den Ertshertoghe een gemutineerde van Weert hadde doen commen naer Thienen om daer betaelt te worden, ende dat hij d'selve begonst te doen betaelen.

Den xviij^{en} was schoin weder. In Oisteynde quamen desen morgen 17, ende des avonts noch 7 schepen met alderhande vivres ende amunitie tot groote verblijdinge ende verlichtinge van tvolck die daerinne lagen.

De coopluyden vande combinatie van Oist Indien waren desen dach lang in Staten Generael op tstuck van heur octroy.

Sijn Ex^{cie} hebbende ontfangen de nominatie tot een president in den Hoogen Raede ende van een Grifier, koos tot President den heere van Veenhuysen, swager vanden Advocaet van Hollant, ende tot Greffier Maerten Rosa.

Den xx^{en} Marty waren voor Dordrecht bijeen 10 vendelen knechten van degeenen die naer Oisteinde souden gaen, daerbij gesonden werde den capitein Berendrecht om d'selve te commanderen ende daermede voorts naer Oisteynde te trecken, twelcke hij dede.

Den xxij^{en} Marty was schoin weder. Binnen Oisteinde quam een ven-

drich vanden viant over, dwelcke seide, dat groote becommeringe in heur leger was, omdat die van Vlaenderen verclaert hadden niet langer te connen continueren de extraordinaris costen vanden leger, ende die van Brabant seiden totten leger voor Oisteinde niet te willen geven, omdat sij daerom geexponeert worden aenden viant; dat den Ertshertoghe evenwel wilde opiniatreren, doch dat ten lesten de resolutie wel mocht lopen om den leger daer te breecken.

Den nieuwen Almiral van Zeelant wilde een aenslach maken met schepen ende saloupen op de galeijen voor Sluys, maer omdat se heur getijen soe qualick cavelden dat se stoppen mosten ende een ander getije afwachten, liep al heur voornemen spottelick te niete.

Den xxv^en^ Marty was schoin weder. Den commandeur Berendrecht quam mette voors. 10 compagnien noch binnen Oisteinde sonder merckelicke pericule ofte schade te lijden.

Den xxix^en^ Marty werde binnen Amsterdam gevangen Albert Eggis, hem dragende voor Vicaris met macht vanden Bischop van Haerlem, ende eerst daer verhoort voor de magistraet. Naer werde hij bij den Staten van Hollant naer den Haghe getogen ende gestelt ter judicature van thof van Hollant, dan bleef overal even opiniater van niet te willen antwoorden nochte verclaringe doen van sijn ampt, directie ende complicen, dan alleen dat hij bij den Nuncio vanden Paus, wesende bij den viant, tot dit ampt was gestelt, waeromme thoff van Hollant mette sake seer becommert was, siende dat se sonder torture van hem niet en konden trecken ende niet dervende hem ter torture brengen, in vougen dat se de sake lieten verloopen van d'eene tijt tot d'andere sonder daer yet inne te doen.

Den xxx^en^ Marty waide den wint uyten oosten, waerom die schepen die metten heere van Opdam naer Engelant souden gaen de Mase uytliepen om heur bij de Engelsen te vervougen.

Desen dach[1] werde geconcludeert de combinatie vande Oist Indische vaert met octroy voor 21 jaren als hiernaer volcht.

De Staten Generael der Vereenichde Nederlanden, allen den geenen die dese jegenwoordighe sullen werden gethoont, saluyt doen te weten: Aengesien den welstant vande Vereenichde landen principaelijck es bestaende in de navigatie, handelinge ende commertien, die vuytte zelve landen van

---

[1] Waarschijnlijk moet hier aan een fout van den afschrijver gedacht worden, en moeten wij lezen: „Dese maent". Het octrooi voor de O. I. Compagnie toch werd den 20^en^ en niet den 30^en^ Maart 1602 door de Algemeene Staten gearresteerd.

allen ouden tijden gedreven ende van tijdt tot tijdt loffelijck vermeerdert sijn, nyet alleen mette naegebuyre coninckrijcken ende landtschappen maer oock metten gheenen verder van dese landen in Europa, Asia ende Africa gelegen, ende dat beneffens deselve in de naeste thien jaeren herwarts bij eenighe principale coopluyden der voors. landen, liefhebbers vande navigatie, handelinghe ende commertien op vreemde landen, een compagnie binnen de stadt Amstelredam opgericht met grootte costen, moeyten ende periculen bij de handt genomen es de seer loffelicke navigatie, handelinge ende trafficque opte Oost Indien, daervan de apparentie goet ende groot bevonden sijn, waeren onlancx daernae bij verscheyden andere coopluyden, soe in Seelant op te Mase als in der noorder quartier ende West Vrieslandt mede gelijcke compagnien opgericht ende de voors. navigatie, handelinge ende commertien daetelijck bij de handt genomen, twelck bij ons geconsidereert ende rijpelijck overwogen wesende, hoe veele de vereenichde landen ende den goeden innegesetenen derselver daer aen gelegen was, dat deselve navigatie, handelinge ende commertie onder een goede generaele ordre, politie, correspondentie ende gemeenschap beleyt, onderhouden ende vermeerdert mochte werden, hadden goetgevonden daertoe de bewinthebbers der voors. comp^nien voor ons te beschrijven ende deselve te proponeren dat eerlijck, dienstelijck ende proffijtelijck (niet alleen voor de vereenichde landen, maer oock voor allen dengeenen die dese loffelijcke handelinge bij de handt genomen hadden ende daerinne waeren participerende) soude wesen, dat deselve compagnien vereenicht ende de voors. handelingen onder een vast ende seecker eenicheyt, ordre ende politie soude mogen gemeen gehouden, gedreven ende vermeerdert werden voor allen den innegesetenen der vereenichde landen die daer inne souden believen te participeren, twelck bij den gedeputeerden vuyte voors. compagnie wel verstaen ende oversulcx nae verscheyden communicatien ende deliberatien, inductien ende rapporten tot vereeninge gebrocht sijnde, hebben wij nae rijpe beraetslaginge daerop gehouden tot vorderinge vanden dienst ende welstandt der vereenichde landen, censamentlijck het proffijt van allen den innegesetenen derselver, de voors. vereeninge geaggreert ende bevesticht, aggreeren ende bevestigen bij desen vuyt souveraine macht ende authoritheyt, oock met vaste wetenschap onder die poincten, vrijheden ende voordeelen hiernae verclaert. Als in den eersten dat in de equipagie die tot dienst ende proffijt van dese compaignie gedaen sal werden die Camere vande bewinthebbers binnen de stadt van Amstelredam sal hebben te bevorderen ende besorgen d'eene helft, de Camere van Zeelant een vierde paert ende de Cameren op te Maese ende in Noorthollant

ende West Vrieslant elck een achtste paert; dat soe dickwils het van noode wesen sal, een generael vergaderinghe off collegie vuytte voors. Cameren gehouden sal werden van 17 persoonen, daerinne vuytte Camere van Amstelredam sullen compareren achte, vuyt Seelandt viere, vuytte Maese twee ende van gelijcken vuyt Noorthollant twee, welverstaende dat den seventhienden persoon bij gebeurte bij die van Seelant, Maese ende Noorthollandt sal werden in de vergaderinge gebrocht, bij de meeste stemmen, van welcke persoonen alle saken dese vereenichde compagnie aengaende sullen affgehandelt werden.

Tvoors. collegie alst beschreven sal werden, sal te samen commen omme te resolveeren wanneer men sal equiperen met hoe vele schepen, wanneer men die sal senden ende andere dingen den handel betreffende.

De resolutien van tvoors. collegie sullen bij de respective Cameren van Amstelredam, Seelandt, de Maese ende Noorthollandt geeffectueert ende int werck gestelt worden.

De convocatie ende vergaderinge van tvoors. collegie sal gehouden werden de eerste ses jaeren binnen der stede van Amstelredam ende twee jaeren daeraen in Zeelandt, ende soe voorts geduerende dese vereeninge.

De bewinthebberen die van wegen dese vereenichde compaigne van huys sullen reysen daertoe gecommitteert sijnde, tsij omme in het voors. collegie te vergaderen ofte in eenige andere besoingien, sullen voor hare dachgelden hebben tot teercosten vier guldens, de schuyt ende wagevrachten daerinne niet begrepen, welverstaende dat hierinne niet begrepen sijn die geene die van d'eene stadt in d'ander reysen, omme die respective Cameren te frequenteren als regierders derselver, die welcke egeen dachgelden noch reysgelden sullen genieten.

Oft het gebeurde dat int collegie eenige wichtighe swaere saecken voorvielen, daerinne die collegianten niet wel en conden verdragen oft accorderen, oft daer sij haer selffs in souden mogen beswaert vinden omme malcanderen te overstemmen, dat het selffde gelaeten sal werden tot onse verclaringe ende decisie ende tgeene dienaengaende goet gevonden sal worden, sal achtervolcht ende naegecommen werden.

Dese vereenichde compagnie sal beginnen ende aenvanck nemen met desen jare xvi^{c} ende twee, ende sal gedueren den tijt van een en twintich jaeren achtereenvolgende.

Dat men telcken thien jaeren een generael sloth van reeckeninge sal maecken, ende sal elck een teynde de thien jaeren vrijstaen daervuyt te mogen scheyden ende sijn gelt naer hem nemen, wel verstaende dat vande

jegenwoordige equipagie ende vuytreedinge vande schepen, die binnen desen jare sullen vuytvaeren, besundere reeckeninge gedaen sal werden.

Ende sullen de oncosten die bij de participanten vande eerste reeckeninge in Oost Indien ofte deur de engte van Magellanes, daer dese compaignie getrafficqueert sal hebben, sullen wesen gedaen, ende die den participanten vande volgende reeckeninge te baete sullen mogen commen ofte tot voordeel strecken, die vande tweede reeckeninge draegen ende gelden de helft ofte soe veel min als het collegie vande zeventhien bevinden sal in redelickheyt te behooren.

Ingevalle eenighe vande participanten van dese aenstaende reyse egeen genoegen hebbende aen dese vereeninghe, haer gelt naer hem begeerden te nemen ofte die belooffde sommen opseggen, sullen tselve mogen doen, mits dat men henl. sal geven interest ten advenante van seven ende een halff ten hondert oft meer nae hem toegeseyt es.

Alle innegesetenen van dese geunieerde provintien sullen vermogen in dese compaignie te participeren met soe weynige ende veele penningen als het henl. sal gelieven, dan oft het gebeurde datter meer penningen werden aengeboden ofte gepresenteert dan die navigatie wel soude vereyschen, sullen diegeene die in dese comp^nie^ hebben meer als dertich duysent guldens. moeten naer rate ende proportie haer capitael verminderen omme andere plaetse te geven.

Ende sullen die innegesetenen bij openbaer affixie van billietten ter plaetsen daer men gewoonlijck es billietten te affigeren binnen den tijt van een maent nae date deses gewaerschouwet werden, dat sij binnen den tijt van vijff maenden innegaende den eersten Aprilis naestcommende in dese compagnie sullen werden geadmitteert ende haere penningen die sij sullen willen inleggen, mogen opbrengen in dry termijnen, te weten ongeveerlijck een derde paert tot die toerustinge vanden jare xvj^c^ ende drie; noch een derde paert voor die equipagie vanden jare xvj^c^ ende vier, ende het resterende derde paert voor die vuytreedinghe vanden jare xvj^c^ ende vijffve, een maent nae dat sij daervan sullen bij de bewinthebbers wesen vermaent.

Gelijcke waerschouwinge sal werden gedaen in de maent van Meerte voor die expiratie van die eerste elff jaeren van desen octroye te weten in den jare xvj^c^ ende twelffve.

Die schepen van die reyse wederkeerende, sullen wederom incommen ter plaetsen daer die affgeseylt sijn, ende oft door fortuyne van weder ofte windt die schepen in het een quartier vuytgaende aenquamen in het ander, als die van Amstelredam ofte van het Noorderquartier in Zeelandt,

ofte op die Maese, ofte die van Zeelandt in Hollandt, dat nietemin elcke Camer het bewint ende administratie van huere vuytgesonden schepen ende coopmanschappen sal behouden, mits dat vande bewinthebberen van deselve Camere gehouden sullen sijn haer selffs in persoone ter plaetsen te laeten vinden daer die schepen ende coopmanschappen aengecommen sijn, ende egeene facteurs daerover en sullen vermogen te stellen, maer ingevalle haer selffs niet gelegen en waere te reysen, dat sij alsdan de bewinthebberen vande Caemer daer die schepen gearriveert sijn tot die administratie sullen committeren.

Als d'een oft d'ander Camere speecerien ofte andere coopmanschappen van Indien aengecregen heeft ende de andere Camere egeen en hebben oft noch egeen en hebben innegecregen, dat in sulcken gevalle de Camere die geprovideert es die andere Camere op haer versouck nae gelegentheyt vande saecken sal provideren ende tgoet senden ende elckemael meer senden als sij wederom vuytvercocht sullen hebben.

Dat men die reeckeninge vande equipage ende vuytrustinge vande schepen mette dependentien van dien sal doen drie maenden nae het vertreck vande schepen ende een maent daernae copie aende respective Caemeren senden, ende vande retouren sullen die Cameren soe dickwils als sij versocht werden staet aen malcanderen overschicken, ende die reeckeningen daervan sal men soe haest sluyten als doenlijck sal wesen, ende de generale reeckeninge nae de thien jaren sal geschieden int openbaer, mits datter alvooren billetten sullen werden aengeslagen om elcken een te waerschouwen die over d'auditie derselver sal begeren te commen. Ende sullen die Cameren gehouden wesen aende provintien oft steden, derwelcker innegesetenen in dese compagnie ingeleyt sullen hebben vijftich duysent guldens ofte daer en boven over te senden, soe wanneer daer retouren sullen commen, staet vande innegecommen cargasoenen, als oock staet vande penningen gemaeckt vande vercochte coopmanschappen, bij soe verre sij vande provintien ofte steden des te doen versocht werden.

Ende soe eenige provintien goet vinden te stellen een agent, die welcke de penningen vuyt die inwoonders vande respective provintien versamele, omme des in masse in te leggen ende vande retouren ende incomptsten betalinge te bevoorderen, sal die Camer daer soodanigen agent die penningen inbrengt denselven moeten toelaeten acces in de voors. Camere, omme aldaer geinformeert te mogen werden vanden staet vanden vuytgeven ende innecommen, mitsgaders die vuytschulden vanden comptoire, behouden dat die penningen bij den voorn. agent ingebracht sullen monteren ter somme van vijftich duysent guldens oft daerboven.

Alsser van de retouren vijff ten hondert in casse sal wesen, sal men aen die participanten vuytdeelinge doen.

Ende sullen die respective Cameren bedient werden bij de jegenwoordige bewinthebbers als namentlijck die Caemer van Amstelredam bij Gerrit Bijcker, Reynier Pacu, Pieter Dircxz. Haseler, Jaecques de Velaer, Jan Jansz. Carel, Bernart Berrewijns, Johan Poppen, Hans Hunger, Henrick Buyck, Loys del Beque, Dirck van Os, Franchoys vanden Houve, Elbert Lucasz, Isac le Maire, Sivert Pieterz. Sem, Gerrit Reynst, Marcus Vogelaer, Jan Hermansz., Evert Dircxsz., Huybrecht Wachtmans, Leonart Raey, Aelbert Symonsz. Jончeyn ende Arent ten Grootenhuys. De Caemer van Zeelandt bij Adriaen Henricxz. ten Haeff, Jacob Boereel, Jan Lambertsz. Coole, Jacob Pietersz. de Waert, Cornelis Muenicx, Adriaen Bommenede, Laurens Baex, Everhardt Becquer, Arnout le Clercq, Aernout Verhoeve, Gerrardt van Schoonhoven, Nicolaes Pietersz., Balthasar van Vlierden ende Balthasar de Moucheron. De Camer van Delft Jan Jansz. Lodesteyn, Arent Jacobsz. Lodesteyn, Dirck Brunsz. vander Dussen, Gerrit Dircxz. Meerman, Cornelis Adriaensz. Bogaert, Michiel Jansz. Sasbout, Willem Joosten Dedel, Dirck Gerritsz. Meerman, Johan Raet, Jacob Sandersz. Balbiaen, Henrick Otte ende Jasper Meerman. De Caemer tot Rotterdam bij Fop Pietersz. vander Meyde, Wilhem Jansz. Franck, Gerrit Huygensz., Pieter Leonaerts Busch, Johan vander Veecken, Wilhem Jansz. van Loon, Jan Jacobsz. Musch, Adriaen Spiering, Cornelis Matelieff de Jonge. De Caemer tot Hoorn bij Claes Jacobsz. Sijms, Cornelis Cornelisz. Veen, Wilhem Pietersz. Crap, Pieter Jansz. Liorn.

Ende de Caemer tot Enchuysen bij Lucas Gerritsz., Wilhem Cornelisz. de Jonge, Jan Pietersz. Schram, Hendrick Gruytter, Jan Laurens van Loosen, Dirck Dircxz. Pelser, Ghijsbrecht van Bernsteyn, Barthelt Jans Steenhuysen, Jacob Jacobsz. Hynloopen, Franchoys du Gardijn ende Wilhem Brasser.

Eenige der voors. bewinthebberen commende afflijvich te worden oft andersints vuyt den dienst te scheyden, sal die plaetse onversien mogen blijven ende niemant in des affgestorven offte affgescheyden plaetse gesurrogeert moeten werden, ten waere die vande selffde Camer anders goet vonden, tot dat die bewinthebberen der respective Caemeren gecommen sullen wesen op het naevolgende getal.

De Camer van Amstelredam op twintich persoonen, die van Delff op seven, die van Rotterdam op seven, die van Enchuysen mede op zeven ende die van Hoorn op gelijck getal.

Maer yemant van het voors. getal commende te sterven ofte andersints

vuyt den dienst te geraecken, sullen die andere bewinthebbers vande Camers daer sulcx gevalt binnen den tijt van twee oft vuytterlijck drie maenden nomineren drie bequame gequalificeerde persoonen, ende deselve de heeren Staten vande provintie daer het collegie resideert ofte dengeenen bij henl. daertoe te committeren, voordragen omme eenen daervuyt in plaetse vanden overleden oft die vuytten dienst oft andersints geraeckt gecooren te werden naer die ordre daerop genomen.

De bewinthebbers sullen op eere, eedt ende vromicheyt solemnelijck beloven, dat sij sich in hunne administratie wel ende getrouwelijck sullen dragen, goede ende deuchdelijcke reeckeninge houden ende doen ende den meesten vande participanten niet meer voordeels in het opbeuren vande penningen totte vuytreedinge noodich ende vuytdeelinghe vande retouren dan den minsten.

Ende die nae desen tot bewinthebbers sullen werden gecooren, sullen van hen eygen in dese compaignie moeten risiqueren elck een ten minsten duysent ponden Vlaems; dat die bewinthebbers tot Hoorn oft Enchuysen sullen mogen volstaen, mits inleggende ten minsten vijff hondert gelijcke ponden.

Sullen voorts genieten voor de provisie ende vuytreyse een ten hondert ende oock soo veel vande retouren, welcke provisie sal verdeylt worden: die Camere van Amstelredam de helft, die Camere van Zeelandt een vierdepaert ende de Cameren vande Maese ende Noorthollant elck een achtste paert, sonder regardt te nemen ofte deen off d'andere meer penningen ofte min inbrengt, oft specerien als sij contingent vercoopt.

Met verstaende dat die bewinthebbers niet en sullen mogen tot last vande compaignie brengen eenige provisie van penningen voor die compaignie te lichten ofte die waeren te benificieren nochte yemant anders committeren tot last vande compaignie omme die vuytreedinge te vorderen ende die waeren daertoe noodich te coopen.

Ende dat den boeckhouder, cassier ende dienaer oft camerbode sal gesalarieert worden vande bewinthebberen van elcke respective Camere, sonder sulcx te moegen brengen tot last vande participanten.

Oft gebeurde dat onder deen oft d'ander Camer yemant vande bewinthebberen in sulcken staet geraeckte dat hij niet en conde voldoen tgeene hem sijne administratie aengaende vertrout waere, ende daerdoor eenige schaede mochte commen, sal sulcx wesen tot laste vande penningen onder d'selve Caemer sorterende ende niet tot schade vande generale masse; dies sullen de penningen d'welcken de bewinthebbers in dese Comp[nie] hebben, specialijck verbonden sijn voor heure administratie.

Die bewinthebberen vande respective Cameren sullen responderen voor haere cassiers.

Ende opdat het voornemen van dese vereenichde compagnie met meerder vrucht vuytgevoert mocht werden tòt welstant deser geunieerde provintien, conservatie ende augmentatie vande neringhe, mitsgaders tot proffijt vande compaignie, soe hebben wij dvoors. compaignie geoctroijeert ende geaccordeert, octroijeren ende accorderen mits desen, dat niemant van wat conditie ofte qualiteyt, die sij anders dan die vande voors. comp[nie] vuyt dese vereenichde provintien sal mogen vaeren binnen den tijt van een en twintich jaeren eerstcommende, beginnende met desen jare xvj[e] ende twee incluys, beoosten de cape de Bonne Esperance oft deur de Strate vande Magellanes op die verbeurte van die schepen ende goederen, blijvende in haer geheel de consessien voor desen gegeven aen eenige compagnien omme te vaeren deur de voors. Strate de Magellanes, behoudelijck dat sij heure schepen vuyt dese landen sullen affsenden binnen vier jaeren naer date deses, op pene van te verliesen teffect vande voors. concessien.

Item dat die vande voors. compagnie sullen vermoegen beoosten de cape de Bonne Esperanse, mitsgaders in ende deur de engte van Magellanes metten Princen ende Potentaten verbintenissen ende contracten te maecken op den naem vande Staten Generael der Vereenichde Nederlanden ofte hooge Overicheyt derselver, mitsgaders aldaer eenige fortressen ende verseeckertheden te bouwen, gouverneurs, volck van oorloge ende officieren van justicie ende tot andere nootelijcke diensten tot conservatie vande plaetsen, onderhoudinge van goede ordre, politie ende justicie eensamentlijck tot vorderinge vande neringe te stellen, behoudelijck dat de voors. gouverneur, officiers van justicie ende volck van oorloge sullen eedt van getrouwicheyt doen aende Staten Generael ofte hooge Overicheyt derselver ende aende compaignie soe veel die neeringe ende traficque aengaet, die voors. gouverneurs ende officiers van justicie off te stellen bij soe verre sij bevinden dat deselve qualijck ende ontrouwelijck hen gedragen, met dien verstande dat sijl. den voors. gouverneurs ofte officiers niet en sullen beletten herwerts over te commen om haere doliantien ofte clachten, soo sij eenige meenen te hebben, aen ons te doen, ende dat die vande compagnie telcker wedercomtste vande schepen gehouden sullen wesen de heeren Staten Generael te informeren vande gouverneurs ende officiers die sijluyden in de voors. plaetsen ende fortressen sullen hebben gestelt omme heure commissien alsdan geaggreert ende geconfirmeert te werden.

Ende soe die vande voors. compaignie op eenige plaetse bedrogen ende qualick gehandelt wierden, ofte dat int vertrouwen van eenige penningen ofte coopmanschappen deselve sonder restitutie ofte betaelinge daerom te genieten gehouden wierden, dat sij die schade nae gelegentheyt der saecke ende naer sij best sullen vermogen, sullen doen repareren door alsulcke middelen als men gevouchlicxt sal connen, behoudelick dat die schepen hier te lande weder commende, sij rapport sullen doen vande gelegentheyt vande zaecke aent collegie vande Admiraliteyt in de quartieren daer die sullen aencommen, met verstande, dat bij soe verre die vande voors. collegie ter Admiraliteyt eenige verclaringe doen, daerbij die van dese compaignie hen vinden beswaert, sijluyden daervan sullen mogen aen ons provoceren, ende sullen de goederen onder behoorlijcke inventaris gebeneficeert werden bij die vande compaignie, ten waere yemant anders dan den Fiscael hem partie maeckte ende die ingebrachte goederen reclameerde, in welcken gevalle die voors. goederen geadministreert sullen werden gelijck bij sententie van die vande Admiraliteyt bevonden sal werden te behooren.

Oft gebeurde dat de schepen van Spangien, Portugael oft andere vijanden, die schepen van dese compaignie vijantlijcken aentasten ende int vechten eenige der vijanden schepen verovert werden, dat dieselve veroverde schepen ende goederen sullen verdeelt werden nae die ordre vanden lande, te weten, het landt ende den Admirael genietende daervan heure gerechticheyt, mits dat vooren afgetrocken sal werden die schaede, die de compaignie in denselven rencontre geleden sal hebben, ende sullen die vande respective Admiraliteyten, daer die schepen sullen aencommen kennisse nemen vande deuchdelicheyt vande prinse, blijvende pendente lite die administratie vande goederen bij die vande compaignie onder behoorlijcken inventaris soe voren geseyt is ende den gegraueerden bij sententie vrij behoudende aen ons te provoceren.

Dat die specerien, Chinesche sijde ende cattoene lijnwaeten, die bij dese compaignie vuyt Oost Indien sullen werden gebracht, int innecommen nochte vuytgaen niet meer en sullen werden belast als die nu belast sijn, volgende de lijste ende de generale verlcaringe nopende de goederen in deselve niet gespecificeert int eynde van dien gestelt.

Dat men egeene schepen, geschut nochte amunitie van dese compaignie sal mogen nemen tot dienst vande landen dan met consente van deselve compaignie.

Item dat de specerien vande compaignie sullen werden vercocht op eenderleye gewichte in swaerte als dat van Amstelredam.

Dat die vande respective Cameren sullen vermogen hare specerien te overslaen, het sij binnen scheepsboort ofte in die packhuysen, ende dat sonder daervan eenich excijs, impost ofte waechgelt te betaelen, mits dat de specerien op het voors. gewichte nyet sullen mogen werden getransporteert, maer vercocht sijnde gewogen sullen werden ende trecht vande waege betaelen gelijck andere goederen de waege subject sijnde, soe dicwils als die sullen werden vercocht ofte veralieneert.

Item dat men egeene bewinthebberen haere persoonen ofte goederen sal mogen belasten ofte becommeren, omme van deselve te hebben reeckeninghe van haere administratie in de voors. compaignie nochte ter cause vande gagien van eenige commisen, schippers, stierluyden, bootsgesellen ofte andere persoonen ten dienste vande compaignie aengenomen, maer die diesaengaende yet tegen henl. sal willen pretenderen, sal gehouden wesen deselve te betrecken voor hare ordinarise richters.

Dat die provoosten vande compaignie sullen mogen apprehenderen aen lant het scheepsvolck dat hen in dienst heeft begeven ende die geapprehendeerde tscheep te mogen brengen hetsij in wat steden, plaetsen ofte jurisdictien van dien, deselve mochten bevonden worden, mits dat die voors. provoosten daertoe te vooren sullen aenspreecken den officiers ende burgemeesters vande steden ende plaetsen.

Ende tot de kentenisse ende recognitie van desen octroy ende tgeene voors. es, sullen die vande voors. Comp[nie] aen ons betaelen de somme van vijffentwintich duysent ponden tot veertich grooten vlaems tstuck, die wij inleggen in de equipagie vande eerste thienjarige reeckeninge, daervan tot proffijt vande Generaliteyt genoten ende gedragen sal werden winste ende resicque gelijck alle andere participanten in dese compagnie sullen genieten ende dragen.

Ende soe wanneer eenige schepen vande reyse sullen wederkeeren, sullen de generaels ofte commanderende over de vloote, schip ofte schepen gehouden wesen aen ons te commen doen rapport van het succes van hunne reyse ende daervan schriftelijck relaes soe sulcx vereyscht wert over te leveren.

Alle welcke poincten, vrijheden ende voordeelen hiervooren verhaelt wij geordonneert hebben ende ordonneren bij desen dat onderhouden ende achtervolcht sullen werden bij allen ende een yegelijck vande ondersaten ende innegesetenen der vereenichde landen sonder daertegen directelijck ofte indirectelijck, noch binnen de vereenichde landen, noch daerbuyten te doen ofte te doen doen in eeniger manieren op pene van daerover als

beletteren van het gemeene beste der landen ende overtreders van onse ordonnancien ende bevelen aen lijff ende goet gestraft te werden, ontbieden daeromme ende bevelen wel expresselijck alle gouverneurs, justicieren, officieren, magistraten ende inwoonders der voors. vereenichde landen, dat sij de voors. bewinthebbers rustelick ende vredelick laeten genieten ende gebruycken teffect van desen onsen octroye, consent ende privilegie, cesserende alle contraventien etc.

Dese gansche maent deur hadden die van Oisteynde seer gearbeit aende wercken vande stadt ende niet alleen de wallen van de nieustadt met de contrescharpe wederom opgemaeckt, maer oick heel begonnen te verstijven ende te repareren de walle vande oude stadt, daertoe sij verbesichden de materialen vande binnewalle bij den generael Vere langes de haven doen maken, die se alles afbraecken ende brachten de spijse aende buytenwalle, die se daermede opmaeckten, verstijffden ende beswaerden. Sij hadden veel moeite met de west contrescharpe die heel verbroocken was ende den viant dede heur veel belet met schieten, doch met gestadige continuatie brachten sij de wercken in apparentie. In de buytenwercken hadden se doen verdicken de walle vanden polder om die met een borstweringe op te setten, ende in de pointe vanden polder deden sij maken eene redoute om tegen een overval die beter te bevrijden. Twestcarré sneden sij halff aff met een groote pointe als van een bastion, die se starck ende stijff begonnen op te setten ende met een diepe grachte te wapenen, latende den buytenwal van tcarre als een contrescharpe leggen, om de wal vande pointe tegen tschieten beter te bewaren; de nieu contrescharpe daer besijden deden se mede beswaren ende verdicken; tsuytcarré sneden sij aff in twee bolwerken, t'een achter t'ander leggende, ende verswaeren ende stijffden oick seer twerck aenden houten overgang, welcke wercken heel apparent begonnen te werden ende continueerden int maecken van alle dselve wercken noch de heele volgende maent van April ende om tnoortoost bolwerck ofte ravelijn beter te bewaren tegen alle overloop, deden sij in de poincte van dien mede een starcke redoute maken, ende terwijle sij hiermede doende waren, dede den viant eenige malen besichtigen eenige hooge landen leggende suydelijck vande halve mane over de geule, daerom die van binnen meinden dat hij daer wilde schantsen om van suyden tot noorden de geule recht langes te flankeren ende mogen schieten op de schepen, die in de grachte vande stadt lagen, derhalven sij goetgevonden hebben den viant daer te prevenieren, ende hebben sulcx opten iij[en] Aprilis snachts een halve maene daer begonnen op te wercken,

ende niettegenstaende tschieten vanden viant in twerck gecontinueert ende die opgemaeckt, ende daernaer tot meerder defensie vande geule ende van deselve halve mane noch een redoute daeraen doen maken ende uytsteecken tot op t'ander einde van tselve stuks lants, in vougen dat se nu in weynich tijts de stadt veel starcker hadden gemaeckt als in tgansche beleg was geschiet, omdat dese garnisoenen begonnen in te nemen, dat de stadt met wercken veel te starcken was om langer te houden, twelcke den generael Vere scheen noit te hebben konnen innemen.

Den iij[en] Aprilis quam wederom in den Haghe den capiteyn Olivera, hebbende tot Duynkercken ende Sluys noch eenigen gevangenen doen ontslaen, die begrepen waren in het tractaet vanden Almirante ende bracht mede veel attestatien ende ander bescheyt vande gevangenen, die men meinde daer noch te wesen tot suyveringhe vande lijsten van deselve gevangenen.

Dese tijt deur van tbegin van Maerte af tot bijnaest t'eynde van April toe wast een seer schoin ende warm weder meer als de saison van tjaer scheen te konnen lijden, daerom alle vruchten seer vrouch uytliepen, hoewel veel menschen vreesden dat een toecoemende coude d'selve seer soude konnen verderven.

In t'begin vande maent van April verstont men dat tot Diepe nu veel dagen gelegen hadden 100[m] cronen over den eersten termijn van t'geene den Coning van Vranckrijck in dit jaer aende Staten soude rebourseren, twelcke versuymt was te doen halen, waerom de Staten ordre stelden om tselve gelt te laten halen.

Sijn Ex[cie] metten Staten voorgenomen hebbende yet groots te doen om den viant van Oisteinde te diverteren, heeft ontrent dese tijt daertoe alderhande gereetschap beginnen te maken, hij heeft doen aenteickenen soe veel wagens als ergens te crijgen souden wesen ende wel 80 backers, maekende staet mede te velde te nemen eenighe groote rosmolens, veel corens ende meels, geschut 19, ende andere ammunitie om een grooten tocht te lande te doen, daertoe hij begonst last te geven aen alle de officiers vande landen om elcx in heur ampt alles te bestellen dat noodich soude wesen [1]).

---

[1] »Je vous prie,» schrijft Maurits den 7[en] April aan Willem Lodewijk, »de vouloir diriger vos affaires en sorte, que je vous puisse veoir icy a la Haye devers le premier de May stilo novo.

Ce me semble que l'intention des dits Seig[rs] Estatz est de faire mectre le siege devant les villes de Venlo et Ruremunde, aussitost que la levee qu'ilz ont faict en Allemaigne s'approchera de ces

Vrouch in dese maent hadden die van Oisteinde in defensie gebracht de Santhil mette gansche noortcortine vande oude stadt, ende omdat se die voortsaen beter souden connen beschermen tegen tschieten vande west-catteie, begonnen die vande stadt het flancxken Schottenburch te vergrooten ende seer uyt te steecken, daer se meest met rijs ende bij nacht aen arbeyden, soe dat tselve een moye flancke begonst te gelijckenen ende in defensie te commen; het oistravelijn begonst mede mette redoute heel gesloten te werden ende de nieu halve mane over de geule werde soe verre gebracht, dat se in defensie was sonder dat den viant oyt yet merckelicks daertegen voornam, in vougen dat alle saecken tot Oisteinde begonnen wel te staen ende in goede apparentie te commen, wesende niet desolater als den stroyendijck ten oosten vande stadt, omdat geen stroy nochte rijs bequaem om dselve te maecken in stadt was, sulcx dat die ongemaeckt mosten blijven leggen.

In Hollant werde op een rapport van Willem van Santen gecommitteert tot des gemeine lants reeckeninge seer gerebuscadeert het comtoir van heuren ontfanger generael Mierop, overmits van Santen aengegeven hadde dat daer wel 600m £ souden te vinden wesen, die hij den Staten aenreeckende als op interest lopende, ende daeraff hij nochtans nergens en verantwoorde, daerom tegen denselven Mierop voorgenomen worde alderhande vreemde proceduren, te weten dat men sijn reeckeninge vanden jare 1600, die gedaen was, ongesloten liet, ende hem dede overleveren alle de behouften vanden jare 1601 ende oick van 1602 tot den j^en Aprilis toe met een staet vande penningen die in de cassa waren ende van alle de restanten, sonder dat men hem van eenige partijen schrift ofte kennisse wilde geven, maer most die alles vertrouwen over d'voors. twee jaren ende dry maenden wel ter somme van 30cm £ toe in handen van degeenen die uyt wangunst ende onverstant hem dese moeite maeckten, ende naerdat sijt alles tot staet ende bordereel hadden gebracht, mosten sij heur onverstant ende onoprechticheyt bekennen. Nietemin omdat men dese sake een beter ooge soude geven, werden alle andere ontvangers van gemeen lants penningen van gelijcken belast terstont staet van heur contoiren te maken ende over te senden met alle de behouften, doch veele opposeerden heur dapper daertegen, in vougen dat van dit hooge opnemen niet

---

frontieres et cela entretant que les herbes soyent creues et les bleds meurs, s'ilz persistent en ceste resolution. Il me conviendra partir d'icy devers le dixieme dud^t mois de May pour estre le 20^e devant lad^t ville de Venlo.» (Archief van Z. M.).

anders en quam als een opspraeck onder gemeente ende sulcken bedencken op de comtoiren dat veele heure penningen, die se daerop hadden loopende weder introcken tot ondienst vande landen.

Den viij[en] Aprilis sonden de Gecommitteerde raden van Hollant Commissarissen aen alle de steden om waertgelders te lichten op de voet van tjaer 99 ende die gereet te doen houden tegen den x[en] May [1]).

Ontrent dese tijt ontfingen de Staten eenige brieven van heuren Agent Aerssen, houdende, dat hij den Coning van Vranckrijck geopent hadde de macht ende voornemen vande Staten in tbeleit vander oirlogen voor desen jare, dat dselve den Coning wel goet dochte, maer dat hij seer beclaechde dat se so laet gereet wesen soude, dewijle in de preventie veel voordeels was gelegen; claechde mede dat veel saken, die hij altemet aen Aerssen openbaerde ofte aende Staten schreeff, soe weinich secreet gehouden werden, dat se den viant terstont wiste. Anders quam tot Rotterdam aen de somme van 100[m] croonen over t'eerste derde paert dat den Coning aengenomen hadde desen jare te rembourseren.

Sijn Ex[cie] hadde noch naer Zeelandt doen gaen den Heere van Kessel met 10 vendelen knechten, dwelcke den ix[en] Aprilis mede alles binnen

---

1) „Is geresolveert om te seeckerder te moegen effectueren het voorgenomen ontset der stede van Oistende, dat men binnen de Vereenichde Provincien tot last vande zelve, in diligentie zal doen lichten sesse duysent waertgelders, op conditie dat men dezelve niet en sal gebruycken te velde noch binnen Oistende, maer alleenlijck in de steden, tot besettinge vande zelve, in de plaetse van het crijchsvolck dat daervuyt zal worden getogen om te velde gebrocht ende gebruyckt te worden. Ende dat men dezelve sess duysent mannen zal reduceren onder compaignien elck van tweehondert coppen, die getracteert zullen worden tot zeven stuvers tsdaechs, daer inne begrepen de tractementen vande capiteynen ende alle d'andere officieren van elck vaendel, sonder het landt te beswaeren met aenloop gelt, wapeningen van tvoirsz. volck oft de vaendelen vande compaignien, oft te gedoogen, dat mette voirsz. lichtinge eenich volck getrocken werdde vuyte compaignien in den dienst vanden lande wezende dan met zeer goede kennisse ende consent vande capiteynen ende alleenlick om gebruyckt te worden tot officieren vande voorsz. compaignien. Ende is dezen volgende voirgeslagen ende goetgevonden dat die van Gelderlandt sullen lichten drye hondert man, die van Hollandt drye duysent vijff hondert, Seelandt vijff ofte ten minsten vier hondert mannen, Utrecht vier hondert, Vrieslandt sess hondert, Overijssel twee hondert ende stadt Groeningen ende Ommelanden drye hondert man, ende dat met sulcke diligentie, dat die gereet mogen wezen tusschen den achtsten ende twaelffden Meye naest commende, om alsdan t'ontfangen d'ordre, waer dat elcke compaignie sal hebben te trecken, op affcortinge vande contributien vande voirsz. provincien. Daertoe dat men de provincien zeer ernstelijck zal vermanen ende versoecken, ende dat zij d'Heeren Staten metten eersten willen adverteren van het debvoir dat dezelve hierinne zullen hebben gedaen, mitsgaders wanneer de compaignien gereet zullen cunnen wezen.” (Resol. van de St. Gen., 8 April 1602).

De kapiteinen der waardgelders ontvingen hunne commissiën van de Staten Generaal, doch werden gekozen door de provinciën, waartoe het geligte volk behoorde. (Zie een brief van de Raden van Gelder en Zutphen, den 29[en] April 1602 aan de St. Gen. geschreven. Rijks Archief, Lias loopende).

Oisteinde quamen sonder merckelicke schaede te lijden. Met heur quam daer mede den commissaris Doublet met eenige penningen voor de wercken aldaer om die te administreren ende uyt te tellen, dwelcke in stadt brieven brachte voor den colonnel Marquette, den heere van Dommerville ende anderen om metten eersten voor heur persoonen daeruyt te commen ende ordre te stellen dat heur volck mede mochten daeruyt commen op t'eerste refraiscissement dat Sijn Ex^{cie} voorts soude doen van ander volck. Den x^{en} Aprilis waide het starck, soe dat een schip met cruyt de geule innespoelde, omdat sijn ancker deurging, ende omdat de schippers geen tijt en hadden t'ancker op te lichten, nochte de resolutie van tselve af te hacken, bestondet recht in de geule weder te houden, waerom den viant met alle macht daernaer schoot, in twelcke een cogel commende deur tcruyt tselve alles in brant brachte, soe dat tschip daer 205 tonnen cruyts inne waren, ende alle tvolck datter op was in de locht wech vloogh. Die van Oisteinde hebbende heure buitenwercken meest volmaeckt, deden nu seer veel traverssen maken in de straet, die van oosten naer westen loopt tusschen de twee poorten om bedeckt achter te gaen. Ende omdattet seer begonst te stincken in de stadt vande doden, deden sij tkerckhoff ende alle plaetsen daer doden lagen seer verhogen met sant ende eerde.

Vuyte vergaderinge vande Staten Generael waren gecommitteert van Hollant de heere Oldenbarnevelt, van Zeelant Joachimi, van Utrecht Renesse vander Aa ende uyten Rade van State, Oijen ende Foeck, om met Sijn Ex^{cie} apart te besoigneren op tbeleit vanden aenstaenden tocht ende alle de nodige preparatie van dien. Desen waren den xij^{en} Aprilis lang bij Sijn Ex^{cie} om ordre te stellen op alle de notelicheiden vanden tocht, die seer groot voorgenomen werde, ende om nergens in gebreck van vivres te commen, werde goetgevonden dat men doen malen soude hondert lasten coorens, om t'meel van dien te moegen naervoeren met metselaers ende andere persoenen nodich om overal te mogen ovens maecken ende broot backen; ende om alle den train vande vivres die groot wesen soude te beter te mogen wechcrijgen, werden alleen tot dien treyn gedestineert 700 wagens, ende daerom gelast dat den wagenmeester soude doen aennemen ten getale van 1750 wagens. Item dat men in tleger metnemen soude 15 heele ende 17 halve canons met 5 veltstucken, ende dat men totten tocht te lande mede soude nemen 12 halve canons, daertoe oick gelast werden aen te nemen 550 treckpeerden. Op den voorgaenden tocht van Weerdt hadde Sijn Ex^{cie} gesien de groote incommoditeit van over lande te brengen een scheepbrugge, omdat de wagens daermede niet wel en hadden

konnen voortscommen, daerom hij nu andere wagens hadde laten maecken op tgemeen spoer met hoge armen, daer de wielen onder conden draijen, keeren ende speelen om geen belet te doen, ende boven tusschen de armen soude men setten de schuyten vande scheepbrug, welcke wagens voortsaen seer gemackelick geacht werden te sullen wesen.

Den xiij[en] Aprilis was regenich weder. Graef Lodewijck van Nassau quam uyt Duytslant wederom met seer goede hoipe vande Duytse ruyteren, ende dat se tegen den xxv[en] May souden gereet wesen, waerinne Sijn Ex[cie] metten Staten seer verblijt waren. In den Hage quam mede wederom den heere van Busenval, Ambassadeur van Vranckrijk, verclarende dat den Coning noch scheen den pays te willen smaken, doch altoos t'ooge op de saken vande Nederlanden soude houden, ende dat hij daerom geordonneert hadde dat de 300[m] cronen aende Staten promptelijck souden gefurneert werden, te weten de ij[e] 100[m] cronen in Majo ende de 3[e] 100[m] croonen in Septembris; dat hij den Staten vermaende heure saken te behartigen ende alles te doen wat se konden, terwijle de saken vanden Ertshertoghe waren verwerret, boot voorts aen alle goede faveur ende affectie van sijn meester. De Gedeputeerden vande Staten besoigneerden noch al bij Sijn Ex[cie] op tbeleit vanden aenstaenden tocht, daerinne geen cleine swaricheyt en maeckte, dat den Graeff van Embden tegen de stadt wederom in een groot different was ende volck aennam om mette wapenen sijn sake te maintineren, twelcke de Staten bevreesden te geschieden ten appetite ende opritsinge vanden Ertshertoge, om soe der Staten tocht ende voornemen te breecken. Den Graeff van Embden hadde in den Hage gesonden den heere van Knijphuysen ende den gewesen Sindicus van Embden, om sijn beroeren aende Staten te verexcuseren. Dese hadden van dage audientie in Staten Generael, verhaelden daer dat den Graeff alderhande moeite met sijn onderdanen hebbende aenden Keiser hadden moeten vervolgen remedie ende ordre, daertegen dat hij tselve ten lesten hadde geobtineert, ende dat de keiserlijcke gesanten nu daer in tlant waren om de resolutien ende mandaten vanden Keiser in twerck te stellen; dat den Graeff eenich crijsvolck aennam om eenige quaetwilligen te bedwingen, maer niet om ander beroerte in sijn lant te maecken ofte tegen den staet van dese landen yet voor te nemen ofte oick om die van Embden boven het Delfsijlse verdrach ende anderen te beswaren, ende dewijle den Graeff een neutrael heer waere, die in dese sake niet en soude voornemen als volgens de last ende de resolutien vanden Keiser in heure differenten als vande wettelijcke overicheyt genomen, so versocht hij dat de heeren Staten heur oick stille wilden houden, sonder eenich

belet te doen aenden voortgang vande keiserlijcke rechtsproceduren ofte sijn onderdanen tegen hem te stijven, verhalende dat de mandaten vanden Keiser mer ordinaris mandaten van justitie ende van decrete daerop en waren, ende seiden met groote asseurantie in tpublyck ende tegen vele in tparticulier dat de meninge vanden Graeff tegen de stadt van Embden ofte om die eenichsints te beswaren tegen het Delfsijlsche verdrach niet en streckte, daerom de Staten oick hoipe gaven heur daerinne stille te houden, hoewel sij opt stuck goet regard deden nemen, mits sij den Graeff niet al te wel en vertrouden.

Den Grave van Hohenloe was eenige dagen in den Hage geweest ende vertooch wederom naer Bueren.

Desen dach werden bij een dremmelaer met rijs de oostgeule naer Oisteinde incommende verscheiden schepen achter de halve mane leggende los geseilt, die doen opt slick geperst werde, ende soe denselven daernaer twater ontviel, bleven sij omhooch sitten wel 7 ofte 8 schepen. Den viant dat merckende tooch eenige stucken van sijn batterie af op tstrange ende begonst daermede op deselve schepen te schieten ende en hielt niet op voor dat d'selve schepen meest aen stucken geschoten waren.

In t'midden van dese maent beschreeff Sijn Ex^{cie} den oversten Duvenvoorde met eenige vendelen knechten, om die binnen Oisteinde te werpen, ende daeruyt te trecken de resterende compagnien Walen, Schotten ende Franchoisen, die in t'leger souden gaen, staet makende voor desen somer in Oisteinde te laten de Colonnellen Dorp, Duvenvoorde ende Berendrecht met 80 compagnien knechten te voet.

Den xvj^{en} Aprilis quam de Prince van Orangien wederom uyt Spangien in Brabant, wesende in Spangien seer feestelijck onthaelt geweest ende den xvij^{en} quamen bij den Ertshertoge van wegen den Coning van Vranckrijck den Hertoge van Nevers metten president Jamijn, sonder dat men hier eigentlijck wiste waeromme.

Men hadde nu in dese landen lang open gehouden het Franse regement op uytgeven dat den tegenwoordigen heere van Chastillon hier te lande meinde te commen om tselve commandement te aenveerden, maer so men ten lesten verstondt, dat hij ofte yemant anders van qualiteyt niet commen soude, werde bij de Staten Generael tselve regiment gedeilt in twee regimenten, daeraff den heere van Dommarville het eene creegh ende soude te Lieutenant Colonnel hebben den capiteyn Rocques, ende den heere van Bethune creegh t'ander regiment, ende tot Lieutenant Colonnel capiteyn Dussau, de Colonnellen op tractement van vier hondert gulden ter maent,

ende den lieutenanten colonnels elcx van 100 ℒ ter maent ten 32 daegen.

Naer vele presentatien over ende weder werde ten laesten opten xviij^{en} Aprilis geslooten het naerder ende laeste accoort tusschen de Staten ende
1 den Almirante van Arragon, daerbij den Almirante beloofde te betaelen ende voldoen alsulcke penningen als hij van wegen sijn principael contract
2 noch mocht schuldich wesen. Dat hij voor sijn uytgaen beloven soude in princelicke woorden voorts te doen voldoen ende effectueren alle tgene noch resteren soude ofte onvoldaen wesen van sijn contract geconcludeert den
3 12 februarij 1601. Ende voor alle de contraventien van tvoorgaende accoort, so ten opsien vande geenen die contrarie tselve eenich gelt was affgedrongen, als die gesturven mochten wesen, omdat se langer als den bestemden tijt waren opgehouden geweest, dat hij daervooren van nieus soude vrij los doen gaen sonder costen ofte rantsoen dertich gevangenen in t'Nederlandt vande geenen die tot Sluys op de galeijen saten ofte vande selve ofte oick de fregaten daer waeren genomen ende die geen rantsoen gemaeckt en hadden, ende dertich gevangenen in Spangien, ende daeronder sonderlings die geenen, die ontrent Kersmisse lestleden in de Strate van Gibralter dapper vechtende waren gevangen, alles niet begrepen in sijn contract vanden xij^{en} Februarij 1601. Dat hij dienvolgende d'selve 30 gevangenen van t'Nederlant ende die uyten voorgaende contracte vanden xij^{en} Februarij noch resteren mochten, soude los laten binnen twee maenden, ende soe daeraen noch yet ontbrake, dat men hem ofte sijn borge tselve souden moeten aenwijsen binnen een maent daernaer met designatie van plaetse, daer se
4 mogen sitten. Dat hij dvoors. dertich gevangenen van Spangien ende die uyten contracte vanden xij^{en} Februarij noch resteren mogen in Spangien, Barbarien, Italien ofte de Middelzee, sal vrij los doen gaen binnen 4 maenden, ende soe ymant daeraen ontbraecke, dat men daeraff binnen een jaer daernaer aenwijsinge soude moeten doen ende designatie vande
5 plaetse heurder detentie. Dat hij sal uytbrengen de carte royale irrevocable voor de verlossinge van alle de gevangenen, die uyt dese landen mogen gevangen ofte aengehouden wesen in Oist ofte West Indien, in Africa ofte
6 de eilanden vanden Oceane. Dat hij sal doen repareren, betaelen ende restitueren alle tgene dselve gevangenen eenichsints afgedrongen is tsedert
7 den xv^{en} Marty voorleden ofte noch afgedrongen sal mogen worden. Dat hij voor de voldoeninge vande voorgaende iij^{e}, iiij^{e}, v^{e} ende vj^{e} articulen
8 sal stellen souffisante cautie ter somme van 75^{m} ℒ, ende soe haest de beloofde penningen bij den Almirante sullen wesen betaelt ende dvoors. cautie behoorlijck gestelt, sullen de Staten den Almirante vrij uyt leveren tot

Oirdam sonder eenige becommeringe van wat saken dattet wesen mach in dese ofte in neutrale landen gevallen, wesende de Staten vastelijck geresolveert den Almirante daermede dan te ontslaen ende hem alsoe quyt te werden, dewijle men alle dagen bemerckte dat het acces van vele personen hem veel dede vernemen.

Den xix^{en} Aprilis was seer windich weder. Voor Dordrecht begonsten te vergaderen de vendelen knechten die Sijn Ex^{cie} van nieus naer Oisteinde gedestineert hadde. Binnen Oisteinde werde vast evenseer gearbeit om alle de wercken starck ende vast te maken. Eenige overlopers vanden viant quamen daer seggen dat den viant op de oostgeule bet naer de zee toe noch een ander gabionade wilde maken om te mogen schieten voor in de mont vanden Nieuhaven, die anders nu mettet oostravelijn seer bedeckt was, ende want die vande stadt sagen dat men veel rijs op de strange bracht, geloofden sij tselve ende deden daerom eenige batterien maken om dat werck te mogen beletten, indien den viant sulcx begonst.

Desen dach creech den Generael Vere eyntelijcke last om in Engelant noch te lichten 3000 mannen tot racreute vande regementen ende ander 3^{m} tot een regement apart, te presten bij de Coninginne volgens tgeene te vooren bij Ogle was genegotieert, ende werde versocht terstont te trecken naer Engelant om tselve te doen effectueren, ende voor sijn moeite tot Oisteinde gehadt werde hij bedanckt ende vereert met een gouden keten van 1500 £. Desen volgende vertoogh hij den xx^{en} smorgens vrouch naer Engelant.

De gesanten vanden Graeff van Embden hebbende vande Staten een slechte antwoorde gekregen, dat sij heur nyet gaern en bemoeijen met andere heeren landen ende onderdanen, dat se vertrouwen dat den Graeff dien van Embden niet en sal beswaren boven de accoorden met heur gemaeckt, ende indien hij niet anders als bij wegen van recht procedeert dat den Staten leet souden wesen ymant tegen hem te stijven ofte op te maken, sijn den xx^{en} vuyten Hage vertogen naer Amsterdam ende soe naer Embden, dan hebbende bij heur een brieff vanden Keiser aende Staten, en hadden sij niet geraden gevonden d'selve over te geven, omdat d'selve in veel delen contrarieerde heur aengeven, maer lieten d'selve met een dienaer ofte bode in den Hage, die hem veinsde naer gecommen ende den gesanten gemist te wesen, dwelcke d'selve brieven den xxj^{en} tsavonts overleverde, ende so men den xxij^{en} den brieff opende, werde daeruyt gesien dat alle de bevelen vanden Keiser ende tvoornemen vanden Graeff eigentlijck tegen de stadt van Emden gedresseert waren, daeruyt men

terstont wel vermoede dat dese gesanten denselven brieff willens ende wetens achter gehouden hadden tot naer heur vertreck. Den brief was in date den xj^ce^ Marty, maer de Staten daerop delibererende vonden goet den Graef aen te schrijven, dat se uyte brieven vanden Keiser wel sagen, dat sijn heele desseinen tegen de stadt van Embden gedresseert waren, ende dat se daeromme sijn beroerte niet dan seer suspect konden achten, versochten hem sulcx sijn crijsvolck te willen datelijck alles casseren, ofte soe hij des niet en dede, dat sij de stadt Embden souden assisteren ende beletten dat hij se tegen de accorden ende verdragen nyet en beswaerde.

Den Colonnel Duvenvoorde hebbende voor Dordrecht bijeen 20 vendelen voetknechten, is daermede den xxiij^en^ Aprilis vertogen naer Zeelandt, sullende hem noch eene compagnie van Gerrit van Rhee volgen.

In den Hage waren gecommen Jan Ameling met noch een ander uyte magistraet van Embden, die den xxiij^en^ Aprilis in Staten Generael audientie cregen, verthoinden daer dat de Keiser tegen heur uytgegeven hadde seeckere stricte mandaten op peine van acht, alleen op tvertooch vanden Graeff sonder heur te hoiren om heur soe geheel ende al onder de subiectie vanden Graeff te drijven ende van alle vrijheiden tegen het Delffsijlse ende andere verdragen te beroven, dat de factien selffs in stadt groot waren ende daerom geen recht middel en conste geschaft worden om daertegens te voorsien; dat se nyet anders en conden speuren of dit en was twerck vanden viant ende versochten daerom aende Staten assistentie tot bescherminge van heur stadt, verhaelende dat Carel Nutsel met andere officieren van wegen den Keiser daer waren ende heur mandaten alomme deur tlant bestonden te publiceren, waerbij quam noch, dat de Staten verstonden, dat den Graeff dagelijcx bij hem hadde verscheiden Spaense officieren, dat hij vreemde propoosten mette selve voerde ende een seer groote lichtinge alomme dede, meer als sijn macht ofte middelen konden verdragen, waerom de Staten wel sagen dat se in dese saecke moeite souden hebben, dan waren seer becommert met de brieven vanden Keiser, op dat se heur saken soe mochten beleggen, dat se alderminste scheenen tegen des Keisers bevelen te commen, gaven niettemin die van Embden goeden moet ende vermaenden heur dat se moet souden nemen ende oick trachten heur selven te helpen. Ende omdat de Staten eerst wilden wat naerder sien waertoe de actien vanden Graeff mochten streecken, waren sij dickwils op dese sake vergadert ende hielden daer en tusschen de gesanten op.

Den xxv^en^ Aprilis waren de Raet van State metten Staten Generael

vergadert om te beraemen een voet daernaer men soude konnen afreeckenen met de compagnien die binnen Oisteinde waren geweest, overmits die in seer langen tijt niet en waren gemonstert geweest om d'selve affreeckeninge soe te maken, dat tlant niet al te seer daerbij beswaert ende vercort en worde, ende dat de capiteynen ende soldaten geen oirsaecke mochten hebben daerover te clagen, ende naer lang overleggen werde goetgevonden, dat men den tijt die se binnen Oisteinde geweest hadden, soude splissen in tween ende d'een helft al reeckenen op de starckte van elcke compagnie doen se in de stadt tooch ende d'ander helft al op de starckte soe die int t'uyttrecken was bevonden, ende dat men daerop in masse soude ordonneren, meinden mede tselve in tbegin secreet te houden, maer en conden naer des niet doen, om de importuniteyt van eenigen, die aengaven daerbij vercort te wesen. Volgende dese resolutie begonnen de commisen terstont d'affreeckeningen te maken.

Den xxvij^en Aprilis werde binnen Oisteinde dootgeschooten den capiteyn Fourmentieres, een fray, courageus man, wiens compagnie naer quam op la Hay sijn lieutenant, ende ontrent d'selve tijt sterff van sieckte den capiteyn Telshout, leggende in de schantse van Empel, wiens comp^nie den xxv^en gegeven werde aen Gerardt Storm van Wena.

In t'laeste van dese maent hoirde men veel vande comtste van tvolck vanden viant uyt Italien, die vele sustineerden al over tgeberchte in Savoijen te wesen. Item vande lichtinge die den viant alomme in de Nederlanden dede ende opte frontieren van Brabant, dat hij mede last gegeven hadde alle de benden van ordinantie te doen gereet maecken ende in alles hem aenstelde om mede een groot leger te velde werpen, hoewel men nyet en conste verstaen dat hij noch groote provisie van gelde hadde.

In t'einde van dese maent begonst den viant voor Oisteinde te approcheren naer twestcarré ende eenighe nieuwe wercken te maken op de westgeule binnens duyns soe tscheen om een batterie daer te stellen ende t' Porckepied te beter te mogen beschieten. Anders stonden de saken tot Oisteinde wel, hoewel een groot gebreck in de capiteynen was, die heur op alderhande pretexten meest daeruyt maeckten.

Tlaeste vande maent van April begonst seer cout ende grillich weder te worden, vermengt met vorst ende veel coude winden, die meest oick alle die maent van May deur duyrden tot een uytnemende verderff van alle boomvruchten ende veel eirdvruchten, die mits de seer soelen saison van Maerte al te vrouch vuytgelopen waren.

In tbegin van May quamen hier te lande noch aen dry scheepen van Oost Indie met veel pepers geladen, maer weinich muscaten, die anders een rijcke reise hadden gedaen.

Den Hertoge van Nevers was uyt Vlaenderen wederom gecommen naer Cales ende van daer vertogen naer Engelandt, daer hij eenige dagen seer wel onthaelt was bij de Coninginne ende de Engelsche heeren sonder daer yet te doen als de landen te besichtigen, so men verstont ende was van daer gecommen naer Zeelandt, daer hij arriveerde den ij^{en} May.

Die van Embden versuymden heur saken soe verre dat se toelieten dat Carel Nutsel, den iij^{en} May wesende in de stadt gecommen, vanden burch af dede lesen een seer harde propositie tegen de magistraet, in dewelcke hij verthoinde, hoe dat den Vrijheer tot Munckwitsburch ende hij vanden Keiser affgesonden waeren om heur te verhaelen tgeene sij in last hadden, dat den Frijheer niet hebbende connen in tijts aencommen, hij nu den opgeleyden last volbrengende, henl. alle te samen aenboot Keiserlijcke genade, ende dat d'selve gemeint hadde dat die van Embden mette Keiserlicke resolutie vanden jare 97 ende de nieuwe vrijheiden, die se daerbij hadden vercregen heur souden gehouden hebben als goede onderdanen ende d'selve resolutie gevolcht, dat Sijne Ma^t nu verstont dat se in veel deelen daertegen deden met opstellen van imposten, accisen, almiraliteyten, geboden ende verboden, die geen fursten toe en staen te doen, veel min een stadt die een Graeff onderworpen is; dat se wel de articulen vande resolutie tot heuren voordel aennamen, maer d'anderen achterlieten, ende of wel den Keiser de verclaringe op deselve articulen aen hem hadde gehouden ende heur doen citeren om te doceren de paritione, sij evenwel geappelleert hadden aen tcamergericht, ende als den Graeff heur alle desen niet en hadde willen gestaden sij oproer hadden gemaeckt ende saken daeronder gestift, die de Graefschap ende t' gansche rijck naedeelich waren ende die de auctoren met lijff ende leven niet en souden repareren, maer die ten hoochsten strafbaer waren; dat die van Embden trotsich tegen gestaen hadde tbesluyt vanden lantdach tot Aurick, niettegenstaende sij tselve noch hadden geratificeert, onaengesien den Graef selfs heur met alle middelen in heur oproer getracht hadde ter neder te stellen, welck exempel die van Norden oick hadden gevolcht onder pretext dat se tot onderhout vande voorleden Graefs weduwe waren geassigneert, ende dewijle dit alles tegen recht ende alle de Keiserlicke resolutien was, soe hadde de Keiser heur gesonden om te sien hoe de saken voors. stonden. Item dat de Keiser t'slot vanden lantdach tot Aurick billick hadde bevonden, ende daerom

alle stenden bij mandaet deur een heraut te doen hadde willen doen bevelen des naer te commen. Item om die van Eemden deur den heraut mede te doen insinueren sijn citation mandaet nopende de contraventiones tegen de resolutie de anno 97, ende noch om deur den heraut te doen publiceren het mandaet tegen de aucteuren vande beroerten ende eervergeten vredebraken, ende dan van alles resolutie te doen ende ordre te helpen stellen dat voortsaen geen gevaerlijcke beroerten meer en geschieden, ende dat des Keisers bevelen mogen gehoorsaemt worden, ende om voorts daer in tlant te blijven tot op naerder last vanden Keiser om in de voorgaende poincten te voorderen ende te doen tgeene heur voorts secretelijck belast is oft noch mach werden, dat se daerom de Keyserlijcke beveelen ende commissarissen souden hebben te respecteren ende te achten als goede gehoorsamen ondersaten, ende soe de ongehoorsamen souden willen voortsgaen, waren sij gelast de executie der mandaten tegen d'selve te vervolgen.

Dit gedaen quam den Keiserlicken heraut voorts van gelijcken daeraf, lesende dry Keiserlijcke mandaten, waervan t'eerste was van den 11en Marty 1602, houdende dat hij approbeert ende confirmeert den vijffjarighen impost op de hartsteden in Junio 1601 op den lantdach van Auryck geconsenteert totten Turcksen stuyr, ende daerom beveelt alle de lantsteden van Oist Vrieslant die te betaelen aende officiers vanden Graef sonder belet ofte appellatie op peine vanden acht, ende den rebellen ofte ongehoirsamen daertegen binnen Emden wesende nyet bij te vallen ofte te helpen op gelicke peine, dewijle hij al bereits tegen die van Emden heeft doen procederen, maer dat d'selve lantsteden heuren Graef sullen gehoirsamen ende respecteren. Het tweede mandaet was van citatie ende van denselve date tegen burgemeesteren, raet ende vertigen, hopluyden, vendrich, lieutenanten ende crijsraet, older luyt der gilden met alle heur consorten, aenhangeren ofte geinteresseerden in desen ende de gansche burgerschap
1 ende gemeinte tot Emden, houdende dat des Graven mandaten alomme
volgende de Keiserlijcke resolutie ende recessen behoiren gerepareert te
2 worden; dat de besluyten op lantdagen bij t'merendeel gedaen gevolcht
3 sullen werden; dat alle nieuwe exactien afgeschaft sullen werden; dat de
4 veertigen vercoren sullen worden met meerderheyt van stemmen ende niet
en sullen mogen vergaderen dan met consent vande regierende burgemees-
5 teren. Verhaelende voorts de ordre op de verkiesinge van veertigen,
6 burgermeester ende raet; ende dat se om de incorperatie van tbalderen
7 den Graef jaerlicx moeten betaelen 17c richstaeler; dat se in criminalibus
8 procederen moeten volgende de ordre: dat de geltboeten den Graef ende

9 magistraet elcx half commen; lastende dat alle crijswesens soude werde
10 afgeschaft uytgeseit de notelicke burgerwacht; dat de stadt den Graef
belooft heeft 80^{m} ℒ ende de jaerlicxe renthen tegen acht ten hondert
11 totte lossinge; ende dat se den burch met muyr ende poorten souden
sluyten, een waterlosinge maken ende een fray huys daer bouwen ofte
12 daertoe geven 20^{m} ℒ; dat alle monopolien swaerlick sijn verboden; dat
13 den Graef hoocheyt ende recht over alle sijn steden ende landen heeft,
volgende de leenbrieven, privilegien, hulden ende aenneminge, waernaer
hij begonst te verhalen hoe dat se tegen alle dien gedaen hadden ende
1 noch dagelicx deden, te weten: dat se veel ten achteren wesende aenden
stuyren vande jaren 94 ende 98 des Graefs executien niet hadden willen
lijden, maer selfs een deel gelts te wege gebracht hebbende met vreemde
quotisatie tselve deur Pieter vander Eck gesonden hadden naer Francfurt
aen rijcxontfangers als of sij een steede apart waren sonder aen des Graefs
ontfangers te willen betaelen. Dat se de verboden monopolie vande
Engelsche mercadenten avanturiers in heur stadt hebben genomen tegen
de rijcx recessen. Dat se op eigen auctoriteyt licenten ende imposten
hadden ingevoert, twelcke den Graef met bevelen willende beletten, op
den 19^{en} Febr^{ij} 1601 hadden sij geseyt ongehouden te wesen de Graef te
gehoirsamen, ende naer rejectie van die exceptie hadden sij geappelleert
ende in alle wegen getracht t'onderbrengen de superioriteit vanden Graef.
2 Dat sij op eigener auctoriteyt den 24 November 1600 alle de lantstenden
binnen Emden hadden beschreven sonder consent vanden Graef om den
29^{en} tot Emden op traethaus te commen ende tsamen te resolveren, ende
als den Graef daertegen opposeerde, willende redenen weten, hadden sij
daeraf aen tcamergericht geappelleert, dat se de Aurischen lantdach afscheit
bij heur eigen gedeputierden aengenomen ende bewillicht, niet hadden
willen volgen, maer daertegen gedaen ende den boeren opgerist om mede
daertegen te doen ende soe alle tweespalt in tlant tusschen de stenden
gemaeckt ende mede veracht des lantdachs afscheit van September 1600
tot Emden genomen, ende voor heur selven eenige quotisatien in stadt
3 hadden gemaeckt. Dat se den v^{en} Febr^{ij} 99 imposten ende accisen hebben
geset op incommende ende uytgaende ende geconsumeerde goederen tot
belastinge van alle menschen ende den luyden die daerover claechden,
ende met des Graefs brieven quamen, met quade woorden, dreigementen,
confineren in heur huysen ende belastinge van soldaten gedwongen hebben
tselve te moeten lijden, ende daertegen den Graef alle belet in sijn tol
gedaen, sonderlings nopende de Engelsche monopolien, handelinge ende

des Graefs accismeester afgeset ende verboden bij peinen hem niet meer
4 te betaelen. Dat se de nieuwe veertigen niet vande outste ende beste
burgeren nemen, maer jonge, lichtveerdige ofte bancquerottieren, dat de
president vande vertigen d'selve sonder consent van woorthoudende bur-
germeester doet vergaderen ende mette crijsraet bijeen commen, alles in
roere stellende ende dwingen elckeen heur resolutien te volgen, ver-
meesterende alsoe den raet ende stotende omme alle ordentlijcke reso-
5 lutien, verweckende alles met confusie. Dat de burgermeesters dickwils
geen burgers en sijn, ende sonder beedinge vanden Graeff tot haer
ampt treden, altemet weygerende den burgerlicken eedt, die den Graef
vuyt vrese van oploop niet en derff recuseren, als Christiaen Buxtardts,
6 Lucas Major, Harmen Meijers ende Jan Wijnholts is wedervaren. Dat
se contrarie t'Delfsijlische verdrach den Graeff niet hebben betaelt van
17c rijcxdaelders jaers, nochte de interesten van dien tsedert den jare 96,
ende op den 19 Julij 1600 in volle vierschare geseit hadden die niet
7 schuldich te wesen. Dat se in criminalibus trecht van apprehensie mis-
bruycken ende niet willen laten vangen hebben eenige boosdoenders in
stadt gevlucht ende heur aengewesen, maer eenigen versteecken ende anderen
beschermt ende sware delicten van hoererije, overspel, diefstal, dootslach
8 met geltboeten gestraft om des Graven hoochgericht te enerveren. Dat se
de geltboeten met den Graef niet sinceerlijck en delen, maer degeenen die
sij froudeleuselijck wijsen voor heur selven houden ende den Graeff alleen
wijsen willen op de helft vande boeten die sijn landtrechter conform tlant-
9 recht wijst. Dat se den crijsraet niet afgeschaft hebben, maer d'selve een
stemme in de regieringe ingewillicht, ende die met vliegende vendelen ende
alle officiers laten blijven met macht om bij pretext vande wacht alle men-
schen te executeren, ende dat se, noch op sijn, noch op des Graefs bevel
geen behoirlijck ondersouck op de incommende ofte passerende suspecte
persoenen hadden willen doen als de Persiaensche gesanten geweest waren,
1 maer hadden aen tcamergericht daeraf geappelleert, dat se tsedert den jare
95 geen cins vande 80m £ hadden betaelt, nochte den burch, noch den
hof gerepareert, nochte oock betaelt de 20m £ totten bau, ende gemaeckt
2 sijnde, hadden aen t'camergericht geappelleert. Dat se heur gilden ofte
neringen in tvollen ende tot seecker getal van persoenen redigeren, die bij
monopolie alle anderen de neeringe verbieden ende den luyden mulcteren
ende soecken heur eigen werck ende loen alomme te taxeren; dat se noch
nieuwe gilden laten maken ende d'selve in stadtssaken stemme geven om
de meeste moetwillen deur te dringen sonder geconfirmeert te wesen bij

13 den Graeff alleen om sijn hoocheyt te doen cesseren. Dat se des Graefs
hoicheyt over steden, landen ende wateren hem vanden Keiser gegeven
turberen ende onder pretext van zeebrieven te mogen geven een regieringe
van almiraliteyt (des geen chur ofte fursten toegestaen wort) ende convoijen
oprechten, ordonnantien daerop te maecken ende laten drucken met last
hoe de Almiral ende andere officiers heur sullen dragen; dat se daertoe de
schepen met geschut, volck ende amunitie wapenen ende den coopluyden
daervoer gelt doen geven tot verdruckinge van des Graefs hoocheyt over
twater ende der gemeine luyden, ende onaengesien de oppositie vanden
Graeff in tbegin van tjaer 1600, ende dat hij 2 schippers daervoor ge-
vangen hadde, hadden sij derselver feit geapprobeert bij publyck decreet,
dat se oick heur gelt, silver ende gout doen slaen in andere des rijcx-
munten; dat den Graeff daerover geclaecht ende verc̃regen hadde bevel om
te commen bewijsen dat de magistraet de Keyserlijcke resolutien in alle
puncten hadden voldaen op peine van 100 marck Lottichs golts, twelcke
sij niet en hadden naergecommen; daerom doet hij heur alles ende elcx
besonder citeren om binnen 36 dagen naer de insinuatie van dit decreet
te commen aen sijn hoff voor de i^e, ij^e ende iij^e termijn respective om
daer te commen hooren ende sien heur te straffen ende in de peine van
100 marck gouts condemneren ofte daertegen te seggen ende voorts alle
gerechtdagen waer te nemen, bevelende voorts opte acht ende verlies van
alle goederen de Keiserlicke resolutien in alles te volgen, alle appellatien
aff te doen, alle restanten van stuyren te betalen aende officiers vanden
Graeff, alle eigen quotisatien aff te schaffen, geen vergaderinge van stenden
sonder den Graeff meer te beschrijven ofte daer yet te resolveren, geen
resolutien van ordentlijcke lantdagen tegen te staen ofte twist onder den steden
te verwecken, de lantdaechs resolutien van Aurick te voldoen ende heur
appellatie af te schaffen om schade ende scharper bevelen te verhoeden. Dat
se alle niewe tollen ende accisen, ende sonderlings de lijste vande uyt-
gaende ende incommende goederen affschaffen ende des Graefs mandaten
parieren ende des Graefs tol over de Engelse waren ende sijn accijns-
4 meester geen belet te doen. Dat de veertigen geen vorder macht en exer-
ceren als de Keiserlijcke resolutie toeliet; dat de burgermeester ende raet
heur oick des beletten met aenroepen vanden Graeff, dat de veertigen de
magistraet ende Graeff gehoirsamen ende de lantdaechs resolutien; dat se
de stadt in ruste laten ende geen vergaderinge sonder consent des woort-
5 houdende burgermeesters en maken. Dat voortaen den burgermeester ende
raet volgens de Keiserlijcke resolutien sal werden vercooren sonder practijc

quen ofte collusien die burgers sijn ende den burgereedt gedaen hebben.
6 Dat se den Graeff sonder voorder moeite betalen sijn 1700 rijcxdaelders tsjaers tsedert den jare 95 ende de interesten van dien tsedert den jare 96.
7 Dat se heur apprehensie recht tegen alle misdaders ordentlijck ende sonder dissimulatie sullen uytvoeren, sonderlings bij den Graeff ofte sijn officieren vermaent wesende, dat se alle valse munten ende waren confisqueren ende
8 geen lijffstraffen in geltboeten converteren. Dat se den Graeff oprechte
9 reeckeninge vande geltboeten doen. Dat se den crijsraet ende ampten van dien terstont casseren met de wachtordeninge ende wachtgelt; dat se de noodige wacht sonder vendelen ende trommelen houden sonder de vrije officieren daermede te belasten, ende dat se des Graven mandaten daerop
10 volgen ende tkeiserlijck bevel vanden ij^{en} Octobris 1600. Dat se ondersouck
11 op alle vreemden commende ofte passerende doen. Dat se de 80^{m} £ metten interest ofte den chijns van dien geheelijck betalen, omdat se vervallen is bij wanbetalinge, ende dat se de Graeffelijcke burch bouwen ofte 20^{m} £
12 daervooren betalen. Dat se de rollen vande gilden den Graeff voorleggen
13 om geconfirmeert ofte geimprobeert te werden. Dat se affschaffen alle admiraliteyten ende convoijen ter zee, anders als die met kennisse vanden Graef geschieden ende daerom wat daerop dient gedaen hem voordragen willen. Dat se alles ende elck poinct van dien werckelijck naer commen so lieff sij de peine ende acht willen vermijden.

Daernaer publiceerde hij de derde citatiebrieff van denselve date, citerende alle de voors. personen mette consistorianten ende namentlijck Lubbo Stickhen, Cristiaen Boxtart, Johan Ameling, Peter van Eck, Ubbo Remets, Johan Heyndricx, Rombert Friese, Ulfert van Letten, Focko Bolusen genaemt van Crumminga, Kijpen Reiners, Nanning Neels, Jan Brechts, Engelise, Jan Gerrits, Joachim Winholts, Wolterdincklage, Willem van Swol, Jan Ende, Mattias Ketwigen, Claes Eppens ende Jacob Tijaers, omdat se tegen alle rechten ende heur eigen eedt aenden Graeff gedaen, mitsgaders veel verclaringen vanden Keiser terstondt naer tscheiden vanden lantdach tot Aurick op den 22^{en}, 23^{en}, 24^{en} ende 25^{en} Julij 1601 een seditie binnen Emden hadden gemaeckt met rotten in kercken ende op de straten, daervan Jan Hendricx heur eerst heeft doen beloven niet te gehoirsamen den afscheyt van Aurick, ende vanden predickstoel kundigen dat tgeene yemant hierover soude overcommen bij allen souden gedragen worden. Dat se een wit vendel van stadthuys hadden uytgesteecken ende alomme in wapenen gewaeckt, den burgermeester ende raedt gedwongen heur mede te verclaren tegen den Graeff, dat se deselve vervolcht hadden om des stadtssegel tot

Auryck gebruyckt, dat se de resolutien vanden lantdaech te Auryck uyte archivum gehaelt, den Sindicus Dotijns Wyarda ende secretaris Molleren van heur ampten geset ende den Graeff den iij[en] dach daer gecommen wesende op t'raethuys, om alles ter neder te setten, den crijsraet in wapenen was gevallen met alle de burgeren, ende soe op t'raethuys gecommen wesende, des lantdachs affscheit met veel schimperien hadden doen lesen ende den Graef onder oogen waren gecommen, seggende dat se op ongenaede nyet en pasten, twelcke den Graef glissende, hadde doen vragen off yemant noch yet voort te brengen hadde, daerop sij geroupen hadden laet hem gaen, wie hout hem, ende waren soe in de stove ingedrongen, daer Pr. van Eck, balmaker ende Jan Geerts, barbier, Ubbo Remets, cramer ende Jan Brechts den Graef voor de cop geseit hadden, dat se van des lantdachs besluyt niet en hielden, ende wilden dat men de veertigen ende hopluyden bij heuren macht soude laten. Dat de burgermeesteren volgende tgeene sij naer luyt van haeren eedt ende van rechtswegen schuldich waren, oick volgende de keiserlijcke resolutien ende den affscheiden van Embden ende Aurick daertegen met ernst niet en hadden gedaen, maer mette consistorianten d'anderen gestijft, daerover den Graeff als tegen alle rebellen ende mineedigen recht hadde versocht op peine van der acht, citerende sulcx heur alles van op den xxxvj[en] dach naer insinuatie voor alle terminen, peremtoir voor den Keiser te commen, de acht ende peinen van mineedicheyt te sien decreteren ofte daertegen te defenderen, ende dat de namentlijcke genoempde persoenen als principael oproerders, hangende den proces geen staten ofte officien mogen bedienen als bij provisie inhabyl verclaert, alles op peyne van datelick in de acht te vallen, die bij op aenclaeg van partie sal decreteren, dat sij heur hiernaer mogen rechten. Geteickent Rudolff; lager stont R. Conradus, ende noch ad mandatum alb. mechil, met alle welcke publicatien de stadt bijnaest in roere gecommen hadde, ende veele vande principaelste soe verslagen waren, dat se sochten heur heimelick mette Graeff te reconcilieren, ende de veertich leiden in deliberatie of niet geraeden en waere van heur crijsvolck terstondt de vendelen, trommelen ende ander chrijchwesen aff te schaffen ende soucken in allen deelen metten Graef te reconcilieren.

Den iij[en] May voors. vertooch uyt Oisteinde den Colonnel Edmonde, ontboden sijnde bij Sijn Ex[cie].

Den iiij[en] May ontfingen de Staten brieven vanden Generael Vere uyt Engelant, houdende dat de Coninginne geconsenteert hadde de versochte 3[m] man op haeren naem te lichten ende te presten, mits dat de betalinge

van dien gedaen soude werden voor d'een helft uyte paye, die aen haer gedaen soude werden in Martio 1605 ende voor de ander helft uyte laeste paye vande eerste 40cm £ ofte uyt den buyt die der Staten schepen in Spangien souden mogen helpen doen; ende nopende de 3m man totte racreute, dat se daerinne geen swaricheyt en maeckte, maer mede geconsenteert hadde dat men die mochte lichten, nietemin dat in Engelant qualick volck te lichten was, om de groote onwillicheyt van elcx; dat hij daeromme verscheiden edeluyden in de veerste quartieren hadde moeten senden om tvolck daer te crijgen, die men hadde moeten toeseg doen van in dienste te blijven, daerom men ten minsten noch wel 8 ofte 10 compagnien daeruyt soude moeten maken. De Staten waren vrij wat ontset met dese brieven, sonderlings in tstuck vande betalinge vande eerste 3m man, maer hebbende op heur hals getogen een groote menichte van Duytse ruyteren, daermede sij sonder voetvolck nyet en souden konnen uytrechten, hebben tselve al moeten glissen ende hem aenschrijven dat de lichtinge doch metten eersten mocht geschieden ende voor half May hier wesen als belooft was. Anders verstont men dat de Engelsen in groote jalousie tegen Vranckrijck waren, ende daerom evenseer deden handelen van pays bij den Ertshertoge, twelcke hier aen veele vrese gaff dat dvoors. trouppen noch souden mogen gediverteert werden.

De heere van Opdam ende de andere schepen die naer Engelant ende Spangien souden gaen tot noch toe nyet hebbende connen in zee commen, sijn den ven May ter Mase uytgevaeren om bij de Engelse schepen te commen.

Voor Oisteinde hadde den viandt in de westduynen een hooge catte gemaeckt, genaempt het crayenest, ende daerop geschut geplant, daermede hij veel in stadt schoot, altoos met een vallende cogel, daeromme men de traverssen in de groote straet hadde moeten verhoogen ende eenigen noch dichter leggen, maer om noch beter daerinne te voorsien, namen die vande stadt voor de gansche walle van Helmont mette cortine tottet westbolwerck te verhogen ende soe veel te rijsen dat se daer achter beter vrij mochten wesen. Desen dach vertoogen uyt Oisteinde de colonnellen Dort ende Kessel ende eenige van heur crijsvolck, daeraf een schip met gequetsten viel in handen vanden viant, maer sij lieten se den viijen deser maent weder alles gaen op heur quartier.

Den vjen May quam den Hertoge van Nevers in den Haghe, daer hem tegen togen Sijn Excie met sijn broeder, den Graef van Hohenloe met Graef Ernst ende meer anderen ende brachten hem alsoe statich in den Hage, daer op deselve tijt de schutters wapenschou deden. Hij en scheen

niet met allen in last te hebben dan alleen om de plaetse te besien, dien de Staten-Generael den vij[en] gingen welcom hieten.

Ontrent dese tijt quamen in tlant van Gelder aen de 2 compagnien nieuwe Walen van Jaques de Vise, ruyteren, ende Adam Mulqueau, voetvolck.

De gesanten van Emden hebbende vande Staten vaste belofte gecregen dat se heur souden assisteren, indien den Graef heur met gewelt soude willen aentasten, ende dat sij daerom metten eersten eenige oirlochschepen van dese landen op de Eems soude senden, waren in tbegin van dese maent vertogen ende quamen den vij[en] tot Emden, daer se met heur comtste beletten den voortgang vande deliberatie om metten Graef te verdragen ende van te casseren de vendelen ende trommelen van heur volck, ende mette toegesachte assistentie vande Staten verseeckerden sij alle saken ende alle personen ende brachten de sake daertoe dat geresolveert werde t'keisers mandaet in geen deelen te pareren, maer daertegens te protesteren van nulliteyt ende bij openbare apologie daertegens te schrijven.

Den vij[en] May quam den Colonnel Duvenvoorde binnen Oisteinde des morgens heel vrouch met 13 vendelen knechten, ende des avonts quamen de resterende 8 vendelen daer binnen, ende omdat de schepen smorgens gecommen, haest ontladen waren, begonnen noch denselven nacht uyte stadt te vertrecken eenige troupen vande 21 vendelen, die daeruyt gaen souden.

Den viij[en] May was een algemeinen biddach deur de vereenichde Nederlanden. Den Hertoge van Nevers vertooch wederom uyten Hage naer Leyden, daer hij des middaechs bleeff ende ging tsavonts logeren tot Haerlem, werdende in alle plaetsen getracteert ende gedefroyeert deur laste vande Staten. Hij wilde voorts gaen op Amsterdam, Noorthollant, Utrecht ende soe voorts naer Cleeff. Die van Haerlem wilden hem den ix[en] gaen thoinen heure stadt, maer hij seyde een brieff te ontfangen vanden Coning, dat hij binnen 15 daegen wederom in Vranckrijck moste wesen ende daerom terstont moste voorts trecken. Of dat nu warachtich was ofte niet, ofte wat in Vranckrijck mochte broeden was noch onbekent.

Den viij[en] May snachts quamen 86 schepen binnen Oisteinde, geladen met rijs ende alderhande amunitie ende soetelerie, daeraf mer 2 soetelaers in de gront geschooten werden, doch tvolck ende tgoet alles geborcht[1], ende

[1] De dikwijls vrij aanzienlijke schade, welke de zoetelaars door het vuur van den vijand leden, wam niet geheel en al voor hunne rekening; een gedeelte daarvan werd hun door den Staat vergoed. De Staten Generaal begrepen teregt, dat zij zich die uitgaaf moesten getroosten, om het aanvoeren van proviand in de belegerde vesting, hetgeen vaak met groot gevaar verbonden was, aan te

terwijl die innequamen voeren weder ander schepen ter stadt uyt met eenige compagnien van degeenen die daeruyt souden gaen.

Den ix[en] May waren de Staten van Hollant weder vergadert om nieuwe middelen te vinden ofte verhoginge ven alle de oude middelen van consumptie van vier op vijff, uytgeseit de bieren vande tappers, ende om voor dit tvolgende jaere inne te willigen de capitaele impositie; ende naerdat se nyet bequamelijck daerop en conden accorderen, omdat de steden van Dort ende Alckmaer daertoe nyet gelast en waeren, sijn sij den xj[en] weder gescheiden, naerdat den grooten noot van tlandt was verhaelt ende met alderley redenen voorgedragen, dat men notelijck daertoe soude moeten commen, met belofte van alle de gedeputeerden, dat elcx in den sijne soude arbeiden om daertoe volcommentlijck te bewilligen.

Den xvij[en] May quamen d'selve Staten wederom bijeen, wesende de gedeputeerden van Edelen ende Steden meest gelast totte verhooginge vande middelen van 4 op 5 ende totte capitale, maer die van Dordrecht ende Alckmaer noch niet, waerom sij den xix[en] wederom scheyden met goetvindinge dat men naer Dordrecht ende Alckmaer eenige commissarissen uyten Hove soude senden om dselve met alle redenen te induceeren tot inwilligen vande verhoginge vande voors. middelen van consumptie ende vande capitale inpositie.

Den xxij[en] May quamen sij wederom bijeen, ende bleven besoingnerende totten xxiiij[en] tsavonts toe dat sij scheiden, hebbende geresolveert ende eensamentlijck ingewillicht de verhoginge vanden impost vande consumptien over de wijnen, brandewijn, azijn, zeepe, goude, silvere, sijde fluele ende wolle lakenen, mitsgaders het branthout ende de bieren bij de burgers in te leggen ende te drincken alles van vier op vijff ende den impost van tgemael te verhogen van vijff op ses, welcke verhoginge in soude gaen den

---

moedigen. Men leest daaromtrent in de resolutien van de Staten Generaal van den 14[den] Mei 1602 het volgende: »Is gelesen de requeste van Jan Michielsz., poorter der stede van Vlissingen, ende denzelven toegeleet sesse en dertich guldens tot een vereeringe vande schade, die hij in sijn schip (varende binnen Oistende om deselve stadt als soetelaer te hulpen provideren) geleden heeft. Ende goetgevonden dat men die gedeputeerden in Seelant hiervan zoude adverteren, dat sulex geschiet is volgende den voet die men alhier gewoonelijck is te gebruycken, te weeten, dat d'heeren Staten de gewillige soetelaers toeleggen een vierde paert vande schade, die sij ondertusschen in haere schepen lijden int innevaeren off vuytcommen van Oistende door het schieten des vijants ende anders niet. Daerover d'heeren Staten begeeren dat sij den suppliant die voirsz. xxxvj guldens, dezen volgende willen betalen vuyte penningen die hen laest sijn toegesonden, ende dat zij opten voirsz. voet sulcke ende gelijcke cleyne saken aldaer willen afhandelen (nae dat hen vande schade behoirlijck gebleecken sal wezen) om de gewillige soetelaers van haerlieder goede affectie niet affkeerich te maken.«

j^{en} Julij, met last op de gecommitteerde raeden om te handelen met alle de pachters vande voors. middelen om al advenant de verhoginge meer te geven, doch soe dat sij den vierden penning van dien voor heur moeiten mochten genieten. Sij consenteerden mede voor dese jare over de lombaerden een impost van 30^m ₤. Item de capitale impositie over alle de ingesetenen, op te brengen half desen ende half den volgende jare, mits dat de magistraten naer reden souden verhogen die te laech mochten staen, ende oick verlagen die verclaren sullen willen te hooge gestelt te sijn. In deselve vergaderinge werde aen Sijn Ex^{cie} geconsenteert de somme van 40^m ₤ tot reddinge ende betalinge van sijn schulden, ende oick eenige persoonen genomineert tot tgreffierschap vanden provincialen hove, ende voorts vander Staten wegen verstaen, dat men metten voorgenomen tocht tottet ontset van Oisteinde clouckelijck soude voortsvaren. De compagnie van Dirck de Jonge, capiteyn, die gestorven was, werde vergeven aen sijn broeder sonder nominatie ende op de sake van Albert Eggis, gevangen Suffragaen vanden Bisschop van Haerlem werde geresolveert, dat men sien soude een merckelicke somme van penningen van hem te trecken, sonder recharche op degeenen die tsullen geven ofte sijne complicen te willen weten, twelcke den wech was om die saecke te doen tot nyet uytvallen, ende alsoe beleit werde bij degeenen die niet goet en vonden dat men sijn saecke te recht uytboesemen soude, om te weten wat steunsel die in dese landen soude mogen hebben, sijnde effecten van populaire regieringen, daer, onder degeenen die ordre stellen souden, altoes geinteresseerden gevonden werden, die tstellen van ordre beletten.

Den ix^{en} May quam de reste vande 21 vendelen knechten uyt Oisteynde sonder merckelicke schade te lijden, ende in Zeelant quamen aen eenige compagnien Franchoisen vande nieuwe lichtinge.

Den Graef van Embden rontsomme deur sijn lant gedaen publiceren hebbende dvoors. mandaten vanden Keiser, heeft de tragedie tegen sijn onderdanen aldus tegen die van Norden eerst begonnen. Hij heeft derwerts gesonden J^r. Willem van Knijphuysen met 800 soldaten te voet, verdeelt onder dry vendelen met twee veltstucken geschuts. Desen sijn den x^{en} May tegen den avont daer binnen gecommen, vindende de poorten die doch cranck waren open ende sijn ingetogen tot opt kerckhoff voor de groote kercke, daer se heur twee stucken geplant ende heur alle de nacht in de wapenen gehouden hebben. Den xj^{en} May hebben sij doen vercundigen aen alle de burgers, dat alle de mannen sonder geweer terstondt souden commen opt kerckhoff, twelcke geschiet sijnde, hebben sij d'selve mettet

terijsvolck omringt ende daer gehouden, ende terstont wagens deur alle straten gesonden om uyt alle huysen wech te nemen tgeweer der burgers ende dat te brengen naer Auryck. Daernaer hebben sij in den ring der burgers doen rechten een schavot ende daerop twee dootbaren gestelt. Dat gedaen is Knijphausen op een verheven gestoelte getreden ende heeft den burgeren aengeseit, dat mits de ongehoorsaemheden bij heur tegen den Graef bewesen in t'niet te willen naercommen het Auryckse afscheyt ende andere ordren vanden Graef, d'selve Graef heur dede verclaren dat sij verbeurt hadden lijff, goet ende alle privilegien ende vrijheden; nietemin dat den Graeff heur naer uyterste rigeur niet en wilde tracteren, maer dat hij heur te goede schonck het leven ende heur goet, mits hem binnen een maent tot een mulckte betalende 33[m] rijcxdaelders ende daervooren doen teyckenen 24 vande voornamptste burgeren, alleer vande plaetse te gaen, ende daerenboven belovende te sullen aennemen, innewilligen ende naercommen tlaeste Aurycxse afscheyt ende het haertstedegelt, mitsgaders de andere middelen tot Auryck ende oick over twee jaren voorgeslagen (dese middelen over 2 jaren voorgeslagen waren bij alle de stenden plat afgeslaegen ende ontseit) ende voorts passerende een acte dat se bekenden vervallen te sijn van alle privilegien, vriheden, jaer ende weeckmarckten, tgeluyt van clocken ende anderen. Alle twelcke dese luyden aldus gintimideert wesende soe hebben moeten beloven ende passeren ende sijn daernaer weder naer huysen laten gaen, ende de soldaten hebben de cleepelen vuyt alle de clocken gelicht ende heur daernaer allomme op den burger doen logeren tot dat de voors. 33[m] rijcxdaelders betaelt souden wesen. In t'logeren op de burgers sijn eenighe soldaten oick gecommen in thuys vande Wed[e] van Cruminga, daertegen haer outste soon Renier hem stelde, seggende geen logeringe subject, maer daervan vrij te wesen, omdat hij selfs mede den Graef ten dienste stont met twee peerden. Dien niettegenstaende wilden de soldaten innedringen, seggende bij J[r]. Knijphausen daer gesonden te wesen, ende soe Renier daerop seyde dat hij met Jonch[r]. Knijphausen niet te doen en hadde, maer dat hij also goet ware als Knijphausen, quamen de soldaten van woorden tot slaen. Knijphausen dit verstaende sondt daer een meerder getal van soldaten die terstondt tselve huys innevielen, deuren ende vensteren aen stucken sloegen ende voorts alles beroefden ende plunderden wat daerinne was, quetsten Renier Cruminga ende namen hem gevangen ende voerden hem naer Auryck. De oude vrouwe ende wed[e]. spolieerden sij van alles ende snijden haer de clederen vant lijff aff, waerop haer bij een nichte andere clederen gegeven wesende, sneden de

soldaten haer die wederom af. Renier werde daernaer van Auryck weder tot Norden gebracht ende daer opentlick onthooft. Knijphausen heeft noch andere edelen daer wredelick doen tracteren ende de heele burgerie opten 2^{en} Junij noch een voetval doen doen, maer vande 35^{m} rijcxdaelders en conde door de armoede vande luyden niet meer betaelt worden als 15^{m}. Dese ongehoorde maniere van procederen tot Norden gebruyckt hebbende om alle andere met dat exempel te verschricken, heeft den Graef alomme volck in de dorpen ende op de huysen beginnen te werpen, ende sonderlings om de stadt van Embden van verre rontsomme te besetten, die daerover seer clagelijcke brieven aende Staten schreven om hulpe ende assistentie.

Den x^{en} May quamen in den Haghe de colonellen Edmonde ende Dort, verclarende dat nu alle tvolck uyt Oisteinde waren die daeruyt souden commen, ende dat de saken tot Oisteinde nu seer wel stonden, ende dat de plaetse seer was versterckt ende gebetert. Sijn Ex^{cie} gaff terstondt last om alle de compagnien uyt Oisteinde gecommen in steden te werpen ende wat te refraischeren, ende omdat noch geen Engelsen overgecommen en waren, stelde hij sijn legertocht (die beraemt was te beginnen op den 23^{en}) uyt totten lesten May toe, te meer soe oick vande andere lichtinge weinich volcx was gecommen, twelcke ten eersten een groote verachteringe in de saken ging maken, omdat alrede veel saken daerop aengestelt waren ende last gegeven aende wagens die uyt Vrieslant ende Overijssel commen souden om te marcheren. Vele begonnen te vresen of Vere hem wel soude willen resenteren vande oneere die hij tot Oisteinde scheen behaelt te hebben. Anderen meinden dat de faute meest daerinne was dat de Staten te laet gegeven hadden de eintelicke last om de Engelsen te lichten.

Den xij^{en} May t'savonts quam Graef Willem in den Hage om met Sijn Ex^{cie} op alle saken vanden oirloge te helpen delibereren ende resolveren.

Den $xiiij^{en}$ May quam den capiteyn Olivera wederom van Antwerpen met brengende de contrecautien voor den Almirante van Arragon voor de 75^{m} £, gepasseert bij Luys Hernando Vega, Portugees, die d'selve penningen ontfangen hadde ende last gesonden op sijn soin Emanuel Rodrigo Vega, wonende tot Amsterdam om d'selve cautie hier te presteren; nietemin vresende of de Staten swaricheyt mochten maken op sijn soin in soe groote somme, hadde hij gehandelt met andere coopluyden, die last gegeven hadden op Hans vander Veecken tot Rotterdam om voor 25^{m} £ hem te verbinden. De Staten ontfangen hebbende alle tbescheit van Olivera, deden hem bij den Almirante gaen ende daer blijven, overmits den legertocht

voorhanden was, opdat hij min soude vernemen wat, waer ende met wat macht de Staten die voornemen wilden.

Daer was nu lange tijt bij entremyse vanden heere vanden Tijmpel ende den Fiscael Duyck van wegen Sijn Ex^cie^ metten Almirante van Arragon uyten naem vanden Ertshertoge getracteert geweest om een generael quartier te maecken, daerop meest alle tvolck van oirloge ten wederzijden gevangen, soude konnen loscommen, waerinne soe verre gehandelt was dat tselve ten lesten geconcludeert ende op den xiiij^en^ May geteickent werde, houdende als volcht:

Te weten dat een dadelijck ritmeester ofte capitein vande ruyterie betaelen sal te rantsoen duysent gulden, ende gereformeert wesende 300; een lieutenant vande ruyterie 200 ende gereformeert wesende 75; een cornet 150 ende gereformeert wesende 50 gulden.

Een lieutenant colonnel van voetvolk 700 ende gereformeert wesende 200 gulden; een sergiant majore van een regiment voetvolcks sijnde ofte geweest hebbende capitein 700, geene capiteyn geweest sijnde ofte gereformeert 150 gulden.

Een capiteyn van voetvolck 600 ende gereformeert wesende 150 gulden.

Een adjudant vanden sergiant major van voetvolck 75 gulden.

Een sergiant major van een plaetse 100 gulden.

Een lieutenant van voetvolck ende een vendrich elcx 60 gulden.

Sergianten schrijvers ende minder officiers elcx voor een maent gage.

De ruyteren ende soldaten elcx voor een maent gage, soe men die gewoen is te nemen.

Den quartiermeester generael 400 gulden.

Den quartiermeester particulier te peert ende te voet, de capt. du guet ende vande guiden ende al die onder den quartiermeester generael dienen voor een maent van heur gagie elcx.

De monstercommissarissen elcx 500 gulden.

De officieren ende commisen vanden veedor [1]), contador, pagador ofte tresorier vander oirloge elcx voor 200 gulden.

Den lieutenant vande artillerie 600, de edeluyden ende constabels elcx 60 gulden.

De contadors, commisen, contrerolleurs, ende pagadors vande artelerie ofte amunitie elcx 300 gulden.

De hofmeesters ofte ontvangers vande artelerie elcx 300 gulden.

---

[1] Controleur.

Den wagenmeester generael 600 gulden, sijn lieutenant ende ander commissarissen van wagens elcx 60.

Den commis principael vande treckpeerden 300, de commisen onder hem elcx 60 gulden.

De conducteurs vande artelerien, amunitiewagens ende treepeerden elcx 15 gulden.

De canoniers elcx 15 gulden.

De vierwerckers elcx 70 gulden ende heur conducteurs 20.

De pionniers elcx 10 ende heuren capiteinen elcx 100 gulden.

De bootsgesellen ende tgeschut dienende ofte op particuliere exploicten te lande elcx 15 ende hun capiteinen elcx 300 gulden.

De brugmeesters elcx 100, heur lieutenanten 30 ende heur volck elcx 12 gulden.

De ingenieurs ende contrerolleurs vande wercken elcx 150, heur commisen, sobrestanten [1], conducteurs, officiers, chassavants [2] ende meesters van wercken elcx 30 gulden

Den capiteyn vande mineurs 60 ende elck mineur 15 gulden.

Een meestertimmerman 60, ende elck timmerman 20 gulden.

Een meestersmit 60 gulden ende elck gesel 12 gulden.

De voerluyden van wagens vande artelerie, vivres ofte bagagie ende de drijvers vande treckpeerden elcx 10 gulden.

Den auditeur, quartiermeester, doctoor, apteecker, surgijn ende provoost vande artelerie elcx een maent van heur gaige, ende alle die onder haer dienen mede voor een maent van heur gaige.

Den principalen commissaris ofte ontfanger vande vivres 600, ende alle de commisen onder hen elcx 100.

Stapliers van vivres in steden, forten 300, den commis ende contrerolleur van vivres elcx 15 gulden.

Alle de officiers van t'gasthuys des legers elcx voor twee maenden gaige.

Indien getwijffelt wert aende qualiteyt vande gevangenen, dat sal affgedaen werden opt woort van degeenen die tleger, provincie ofte stadt vande sijde vande gevangens gouverneert sonder ander bewijs.

Dat men op geen pretexten eenige gevangenen tegen dit quartier sal ophouden, maer die moeten relaxeren binnen 48 uyren, naerdat tgelt van heur rantsoen, teercosten ende sluytgelt betaelt sal wesen, ende die

[1] Werkbazen.

[2] Opzigters.

se langer hout sal de costen moeten betaelen daernaer vallende ende elcx betalende sal vuytgaen, sonder naer sijn compagnon te wachten, ende die hun qualiteyt sal willen disputeren, sal dat moeten doen tot sijne costen, soe hij succumbeert.

Dat men geen trompetters noch trommelslagers commende om gevangenen sal ophouden mogen, dan tot costen vanden ophouder.

Dat men geen gevangenen in costen ende sluytgelt sal mogen beswaeren boven de liste daerop gemaeckt, belovende de hoofden te doen repareren tgeene daertegen yemant afgenomen sal werden, ende dien volgende sal men geen gevangenen in herbergen mogen houden, maer die terstondt moeten leveren totten proovost.

Ritmeesters ofte capiteinen hebbende politycke officien neffens heur crijchslast ende daeraff in possessie wesende, sullen buyten dit quartier wesen, niet sijnde in possessie sullen onder tquartier blijven.

Alle personen hierboven niet gespecificeert, sullen betaelen sulcken rantsoen als men met heur sal konnen verdragen.

Dat de rantsoenen ende costen betaelt sullen werden in munte volgende de cours ter plaetse daer se gevangen sitten.

Indien eenige ritmeesters ofte capiteinen geemployeert worden tot beleit van eenich crijsvolck ofte tocht sonder gaige daerop te trecken, die sullen blijven ende getracteert werden naer dit quartier; treckende gaige op alsulcken commandement sullen buyten tquartier wesen.

Alle gevangenen voor date deser gevangen, sullen getracteert werden op den voet van tvoorgaende quartier, ende naer date gevangen werdende naer dit quartier, dat generalijck ende punctuelijck alomme onderhouden sal werden, sonder dat yemant tselve sal mogen breecken, maer de hoofden die macht hebben dat te maken, sullent oick mogen breecken ofte veranderen, mits partije adverse adviserende 20 daegen te vooren bij acte onder sijn hant ofte dattet anders niet voor gebroecken en sal gehouden werden, ende die binnen de 20 dagen sullen gevangen werden, sullen tquartier genieten, maer naer de 20 dagen daer buyten wesen.

Oick werde gearresteert een lijste op de teercosten der gevangenen mede als volcht.

Dat alle simple soldaten, conducteurs van artelerie, amunitie, vivres, wercken ende vierwerken, alle canoniers, pionniers, bootsgesellen, bruggasten, comisen, cassabanten, mineurs, timmerluyden, smitgasten ende voerluyden van wagens ende treckpeerden des daechs niet meer en sullen mogen verteeren dan 10 sch.

Alle ruyteren, sergianten, edeluyden van geschut, constabels, lieutenanten ofte ondercommissarissen van wagens, treckpeerden, bruggen ende officiers van tgasthuys en sullen daechs niet meer moegen verteeren dan 15 sch.

De gereformeerde ritmeesters, lieutenanten ende cornetten, capiteinen, adjoudanten vanden major, sergiant majors van plaetsen, lieutenanten ende vendrechs te voet, ofte gereformeert, quartiermeesters particulier, capiteyn de guet ende van guiden, commissarissen van monsteringen, officieren ofte commisen van veedor, contador, pagador ende tresorier vande oirloge, den commis contador, contrerolleur ende pagador van geschut, ontfanger vande vivres, wagemeester generael, commis principael vande treckpeerden, meesters van vierwercken, capiteyn van bootsgesellen, van pioniers, brugmeesters, ingenieurs, m^{r} timmerman, m^{r} smit, den doctor, quartiermeester, auditeur, apteecker ende surgijn van geschut, ende de particulier commisen van vivres, stapliers ende contrerolleur van vivres en sullen des daechs niet meer mogen verteeren dan 20 sch.; maer ritmeesters, lieutenanten colonnels, sergiant major, lieutenant van tgeschut, capiteinen van voetvolck, quartiermeester generael, de principael commisen ofte ontfangers van vivres ende alle andere personen van meerder qualiteyt sullen heur mogen doen tracteren naer hun eygen discretie.

Tsluytgelt vande provoosten sal wesen van ritmeesters ende capiteynen ende die van meerder qualiteyt 20 sch.

Alle borgers, boeren, coopluyden, soetelaers ende andere buyten tquartier wesende, en sullen in montcosten niet hooger mogen getracteert werden dan tot 15 ß daechs, jae niet op hun eigen begeren voor dat hun rantsoen betaelt is ofte daervooren gecaveert alles op peine van te verliesen alle tgeene den gevangenen hooger als in desen getracteert sullen werden, ende dat de gevangenen daerom niet en sullen mogen opgehouden werden op verlies vande voorder costen, ende vande voorgaende personen buyten tquartier sal het sluytgelt wesen 30 ß, ende sullen alle provoosten hun gevangenen opt voors. loen wel moeten tracteren.

Ende ten lesten noch een acte op t'vangen van vrouwen ende kinderen oick als volcht.

Dat men voortsaen geen vrouwen van wat qualiteyt die sijn ofte jongens van 12 jaeren ende daer beneden en sal mogen vangen ofte te rantsoen stellen, maer sullen sonder rantsoen ofte costen moeten ontslaegen werden, behoudelick dat die van deen zijde tot aende andere zijde niet en sullen mogen gaen ofte reisen sonder pasport op peine vande placcaten daerop gemaeckt, die sullen staen ter indicature vande politycke magistraet; dat

den ouderdom der kinderen bewesen sal werden bij extract uyte doopboucken ofte attestatien vande magistraet ter plaetse van heur residentie met kennisse van saecke verleent, ende die gelevert sijnde, sullen terstont moeten ontslaegen werden.

In dese tijt werde bij den Stadthouder ende Raedt in Hollant uytgegeven een placcaet opt vangen van haesen ontrent den Hage ende in de clingen daer ontrent, op t'gaen met bossen ende bogen in t'velt, t'stellen van aertstricken, vangen van patrijsen met leghonden ende tierace ende anders, raeckende de wildernisse daer ontrent, die sij voorhebbens waren met moerhaesen te peupleren.

Den xvij^{en} May was den lieutenant colonnel Ogle uyt Engelant in den Hage, refererende dat de 3^{m} mannen in Engelant geprest, gecleet ende gewapent al gereet waren ende mette eerste wint souden overcommen, ende dat vande andere 3^{m} totte racreute niet veel meer als 2^{m} hadden connen becommen werden, die mede metten eersten volgen souden, ende dat de heere Vere daer bleef, tot dat se alles gescheept souden wesen.

Desen dach tsavonts verclaerden de Staten Generael tevreden te wesen te accepteren de borchtochte van Hans vander Veecken voor 25^{ml} £ ende van Emanuel Rodrigo Vega voor 30^{m} £, mits dat d'selve Emanuel, die hier geen onroerende goederen en besit, sijn suffisantie soude doen justificeren bij achterborchtochte, ende dat hij ende vander Veecken dan heur in de borchtochte lieten condemneren bij den hogen rade.

Den xviij^{en} verclaerden de Staten tevreden te wesen met Vega, mits dat alleene Hans de Late wonende tot Leiden achterborge worde ende hem mede liet condemneren. Hierop vertoogh Vega naer Leiden, ende vander Veecken liet hem voor den Hoogen Raede in de 25^{m} £ condemneren. Vega commende tot Leiden en maeckte Hans de Late eerst geen swaricheyt ende was tevreden den xix^{en} mede naer den Hage te commen, maer snachts hem bedacht hebbende, seide geen borge te willen worden voor een tyran als den Almirante was om denselven los te doen commen ende noch meer quaets te mogen doen, daerinne Vega wel confuys wesende, ende overmerckende dat sijn ruine hieraen hingh, indien hij de borchtochte nyet en wiste te presteren, overmits sijn vaeder de penningen ontfangen hadde, tooch hij in haeste naer Amsterdam om bij anderen sijn suffisantie te justificeren, daertoe hij eenige coopluyden daer bewillichde den xx^{en}, die sulcx heur verbonden voor de magistraet van Amsterdam, dwelcke bij den xxj^{en} aende Staten quam presenteren, die daer oock aengenomen werden met verclaringe soe haest den Almirante de brieven

van condemnatie vande borgen in handen vande Staten soude gelevert hebben ende geteyckent de lijsten vande gevangenen die noch losgaen mosten, dat dan denselven Almirante soude mogen vertrecken alst hem believen soude.

Den xxj[en] May quam in den Raet van State in plaetse van J[r]. Hendrick van Brienen daeruyt gescheiden de tweede soone vanden heere van Dort, wesende noch een jongman, in de regieringe onervaren, tot verwonderinge van velen, dat die van Gelderlant hem daertoe hadden gecommitteert. Den heere van Dort selfs was bij heur gecommitteert in de vergaderinge vande Staten Generael, nyettegenstaende hij in crijchsdienste was als quartiermeester ende Gouverneur van Grol.

Den xxj[en] ende xxij[en] May quamen seer veel schepen met soetelerie, alderhande materialen ende eenige amunitie binnen Oisteinde.

Den xxij[en] May waren Sijn Ex[cie] met Graef Willem lang in den Raedt van State om daer te delibereren op de saecke van Emden ende wat men van wegen dese landen daerinne ter eeren ende nootelick soude mogen doen, overmits de magistraet vande stadt seer clagelijcke brieven schreef, ende om assistentie aensocht, verclarende dat se heur alles verlieten op de Staten ende heur heele bescherminge op deselve lieten staen, sonderlings omdat den Graef noch alle dagen meer volcx lichte ende in sijn dienste nam, meer oock als sijn macht was te betaelen, ende dat men uyte penningen daermede hij betaelde begonst te mercken dat d'selve uyt een ander houck als vanden Graef ofte de Duytsen mosten commen [1]; ende naer

---

[1] „Wij bekoemen gewisse advertentie," schrijven de gedeputeerden van Groningen en Ommelanden den 9[en] Mei 1602 aan de Staten Generaal, „als dat boven het getall van Ruyter ende knechten jegenwoordelick in Oostvrieslandt wesende, noch twee regimenten Spaenschen voerhanden, ende vande seeckere hondert ende veertich musquettiers, sijnde op den Dordt, nae Lier vertrocken sijn, omme aldaer neffens anderen gemonstert ende op een exploiet offte tocht gebruyckt te worden. . . . . . Want soe wanneer de saecke te rechte werdt geexamineert, sal men bevinden (gelijck van alle guede patrioten gesecht ende ons angedient wordt) alle tselve te wesen eenen Spanschen handel, twelck niet alleene vanden Grave, maer van anderen, wesende van meerder macht ende guede patrioten vande Spangiaerts gedreven wordt, die sonder twijffel onder desen pretext niet alleene soecken dien van Emden te onderdrucken ende vernielen, maer consequentelick oock dese landen eenigen affbreuck te doen. . . . . ." (Rijks Archief, Lias loopende).

Frederik van Vervou schrijft „dat die Staten voor seecker, jae uyt het Spaensche Hoff van Bruyssell selver, gewaerschouwet sijn, dat deur dit werck in Oost Frieslandt die gehele onderganck der Verenichde Nederlanden geprepareert wert. Om dese ende meer andere redenen hebbense die van Emden die behulpelike handt geboden." (Gedenckweerdige geschiedenissen, bl. 144).

Den 20sten Mei schreef de ritmeester Smeltsing uit Zutphen: „Den Graf von Oostfriesland heft voor dusent mann wapens von Cöllen wekh gefurt, dar sint noch voor dusent mann, die he ook sol laten hohlen. Ik hebe lasst gegeben an eenen, so corporal under mik gewesen, unde min Lut[t] darup to passen solcke te nemen ende tot Berkh te brengen." (Lias loopende).

rapport aende Staten Generael gedaen, werde goetgevonden dat men terstondt naer Emden soude doen gaen de heeren Jacob Boulenss. uyt Hollant, Licklema uyt Vrieslandt ende Coenders van Groeningen met noch twee bij den Staten van Vrieslandt ende Omlanden daerbij te vougen met last dat se dien van Emden souden induceren om datelijck te voldoen aenden Graef tgeene hem noch mocht commen in crachte van het Delfsijlse verdrach, tsij in gelde ofte in geldsweerde, ende dat gedaen wesende, indien sij dan sagen, dat den Graef die vande stadt noch daerover wilde beswaren, dat se den Graef rondelick souden verclaren, dat de Staten die vande stadt souden assisteren, ende dat se sulcx terstondt vander Staten crijsvolck in stadt souden doen commen, daertoe sij alle last mede soude hebben, ende om ten selven einde oick te gebruycken de oirlochschepen alrede opte Emse gesonden, daertoe men terstondt dede ontwerpen de instructien voor deselve gedeputeerden. Op den avont ontfingen de Staten Generael een brieff vanden Graef van Emden, daerinne hij schreef dat den Keiser tot hem getogen hadde alle de kennisse vande sake op de differenten tusschen hem ende stadt wesende, ende alreede daertoe deur sijn commissaris hadde laten uytgaen seeckere citatie mandaten ende rechtvorderinge ende versochte daeromme dat de Staten den Keiser mette saken wilde laten bewerden als beider partijen wettelijcke overicheyt sonder heur daerinne te vermengen ofte te bemoeijen, dewijle hij heur met recht voor den Keiser vervolchde, maer die brieven en maeckten geen veranderinge in de voorgaende resolutie vande Staten. Dan den xxiij^en daerop weder vergadert wesende, werde gepersisteert de gedeputeerden terstondt te doen gaen ende stadt te assisteren als vooren.

Den Almirante van Arragon dede den xxij^en May seer aenhouden tot sijn ontslaginge ende vertreck, maer de Staten verclaerden alsvooren, dat heur eerst mosten gelevert werden de brieven van condemnatie der borgen in forma gedepescheert, ende dat de lijsten der gevangenen bij hem moesten geteickent wesen, dan soe hij op den avont dvoors. brieven van condemnatie aen heur dede leveren ende geteickende lijsten, verclaerden de Staten hem datelick te ontslaen ende dat hij mocht vertrecken als hij wilde, waerop hij aen heur schreef dat de eerbaerheyt versochte dat hij in een sake hem soe naer raeckende selfs eens mocht commen bij de Staten om heur mondelinge van alle faveur ende eere naer gelegentheyt der saken hem hier bewesen te mogen bedancken, daertoe hij versocht acces in heure vergaederinge te mogen hebben. De Staten vreesden terstont dat hij heur soude willen spreecken van pays, omdat se te vooren verclaert hadden

dat se sijn persoin, als wesende heur gevangen, daertoe niet en hielden voor bequaem, ende dat hij nu ontslagen sijnde, soude willen argueren daertoe bequaem te wesen, daertoe sij hem lieten seggen, indien hij commen wilde alleen om de bedanckinge te doen ende om de complementen, dat sij hem souden verleenen audientie, maer soe hij yet soude willen proponeren van pays ofte anders, dat sij dan nyet gelast en waren hem te mogen audientie geven. Daerop quam hij in Staten Generael heur bedanckende voor alle de eer ende faveur hem bewesen ende hem aenbiedende om noch hier naemaels alles te doen wat tot ruste ende welvaert van dese landen mocht strecken, waertegens de Staten Generael hem deur monde vanden heere Barnevelt deden seggen, dat sij in alle de handelinge met hem gevallen altoos sincerlijck gehandelt hadden, maer dat d'selve wat langsamer ende preciser hadden moeten vallen off dickwils niet met soe goede verclaringe als hij wel begeert hadde, dat hij tselve moste toeschriven de forme van regieringe, die bij ons was, daerinne men elcx humeuren moste genoech doen, ende niet eenige malitie bij henl. daerinne gepleecht, ende dat se daerom nu tot heur contentement verseeckert wesende, hem oick hadden ontslagen, waernaer noch meer woorden van bedanckinge op beyden sijden gevoert wesende, hij de Staten elcx in t'besonder de handt ging geven ende heur bedancken, ende sij wederom aen hem, ende sijn soe van malcanderen gescheiden. Middelertijt werde ordre tottet vertreck vanden Almirante gestelt, ende den xxiij^en^ May ging hij smiddachs eeten bij Sijn Ex^cie^, mette welcke hij naer den eeten veel propoosten voerde, ende daernaer oirlof aen hem, den Graef van Hohenloe, den heere van Brederode ende anderen die daer waeren, genomen hebbende, is hij op de coetse van Sijn Ex^cie^ gevoert naer Delfshaven, daer met hem gingen Graef Hendrick van Nassau, Graef Ernst, den heere van Tijmpel ende den hofmeester om hem te geleiden tot aende jachte van Sijn Ex^cie^, daer hij tot Delfshaven inging, oirlof aende voors. heeren nam ende voer terstondt af. Tot Delfshaven was een groote menichte van volck bijeen gelopen om hem te sien, gelijck mede in den Hage. Tsavonts passeerde hij voorbij Dordrecht ende creegh soe goeden wint, dat hij den xxiiij^en^ des naernoens te 3 uyren voor Antwerpen quam, nemende de jachte van Sijn Ex^cie^ met Jaques vanden Eynde, capiteyn, Hans vander Veecke, Vega ende anderen soe verre met hem, die hij daer twee nachten hielt, wel liet tracteren ende doe mette jachte wederom varen. In t'opvaren voorbij de stadt werde hem eenige eerschoten vande kaye gedaen, daeraf een stuck schoot deur een saloupe, die aen boort vande jachte was

gecommen. Tscheen binnen Antwerpen dat se met sijn wedercomtste niet seer verblijt en waren, sonderlings niet de burgers. Hij logeerde op t'casteel ende sprack tegen velen die hem quamen besoecken seer eerlijck vande Staten. Hij schreef uyt Antwerpen een seer courtoisen brief aende Staten vol complimenten ende bedanckinge, met aenbiedinge van sijn arbeit tot ruste van dese landen.

Den xxiij^{en} May quaem Jan van Santen in den Raede van State. Anders begonsten vast aen te commen de Engelsen, soedat dien dach ontrent 800 aengecommen waren vande racreute ende eenige vande compagnien.

De Staten Generael ontfingen brieven vanden Agent Aerssen, houdende dat nae alle apparentie de saken van Vranckrijck gingen beroeren, omdat den Coning van Spangien getracht hadde eenige secrete ligue in Vranckrijck te maecken, daeraf Espernon, Biron ende anderen gesuspecteert werden, dat d'selve noch een aenslach hadden doen maken op Narbonne, die gefailleert was, gelijck mede op Bourg en Bresse, ende dat op consideratie van dien de trouppen in Italien opgehouden ende geretardeert waren; dat Espernon te hove was geweest om hem te ontschuldigen, maer Biron niet; dat den Coning in allen delen socht die vande religie te contenteren ende daerom Rhosny gesonden hadde aen Plessis ende anderen om te hove te commen; dat sij t'voornaemste fondament waren, daerop hij stonde, ende dat se hem nu in den noot wilden thoinen getrouwe dienaers te wesen; dat hij se alle eere ende commandamenten presenteerde; dat hij noch 5^{m} Switsers dede aennemen boven de 6^{m}, die hij alreede hadde; dat hij alle de regimenten vande garde dede verstercken ende de compagnien alles van 55 (?) op 115 maken; dat hij noch 1500 lichte peerden dede lichten boven sijn ordinarie cavelerie ende dat apparent was dattet eerste esclat op t'Nederlant soude vallen; dat Rhosny alreede verclaert hadde, dat se nyet en konden furneren den ij^{en} termijn van 600^{m} ℒ, die ultima May viel, maer dat die uyt moste staen totten lesten Julij, ende dat se wel ten lesten tot niet mochten commen, waerinne de Staten seer becommert waren, omdat t'failleren van die 600^{m} ℒ dit jaer heur een grooten eclipsis in heur finantie souden maken, insonderheyt op dese groote lichtinge, waerop den Advocaet van Hollant voorhiel, dat hieruyt wel een nieuwe ligue mocht vallen met Vranckrijck ende Engelandt, ende onaengesien men sage oft wel wiste dat d'selve mer tot laste van dese landen en conste vallen, daer de andere heeren mer en sochten van te trecken, soude evenwel geraden wesen des aen te gaen.

Ontrent dese tijt verstont men mede dat de Coninginne van Engelandt

alle dagen starcker van vrede dede handelen, tsij om den Franchoys in bedencken te houden ofte dat se de saecke meende. Men verstont oock dat den Hertoghe van Savoijen gepoocht hadde die van Geneven vande alliantie van Vranckrijck aff te trecken, onder pretext van goede conditie te presenteren, maer dat se niet en hadden gewilt, ende dat de Coning belooft hadde heur niet te verlaten.

Sailly schreeff in deselve tijt mede dat de trouppen van Italien bij Fuentes waren gediverteert om de auctoriteyt van Spinola te doen smelten, ende die onder t'beleit van eenich van sijn neven te mogen brengen ofte van Spangiaerden, ende dat den Ertshertoge in tselve retardement seer was ontstelt.

Anderen vreesden off dit wel mocht oirsake wesen vande beroerte int lant van Emden, omdat de Spangiaerden in de sake van Oisteinde geen uytcomtste siende, mits de apparente beroerte van Vranckrijck nu sochten hier voet te crijgen om alsoo eenige zeehavenen in handen te crijgen ende meenden dat daertoe mede streckte dat men alle dagen meer hoirde dat noch meer galeijen van Spangien quamen.

Dan waeren alle de tijdingen insonderheyt vande Franchoisen noch soe onseecker, dat men niet en wiste wat die waeren ofte hoe verre die gingen.

Den xxiiij^{en} May quam weder in den Haghe den lieutenant colonnel Ogle, verseeckerende dat d'Engelsen vast begonnen over te commen, ende dat wel 800 alrede gecommen waren, daeraf eenighe waren in heele compagnien ende anderen alleen vande racreute, daerom men bestondt moet te crijgen, dat se haest overcommen souden. Nietemin omdat daerop geen seeckere staet en was te maken alleer d'selve souden gecommen wesen, werde den tocht weder vuytgestelt ende verlengt den tijt van vijff dagen, ende sulcx geordonneert dat tvolck ende schepen alles den x^{en} Junij bijeen souden moeten wesen tot Nieumegen, om daer dan alle de wagens te laden ende daermede te lande te trecken.

Van Oisteinde verstont men dat den viant seer approcheerde ofte voorderde ende dat sijne nieuwe gabionade op de oistgeule begonnen bleeff leggen. In stadt stondet anders tamelijcke wel, vuytgeseit dat de sieckte daer onder de soldaten seer bestondt te ontsteecken, die met pijne int hooft begonst ende met een rasende cortse de menschen dapper quelde, daeraf sij nu meer volcx bestonden te verliesen als van tschieten vanden viant.

Den xxv^{en} May was seer windich regenich ende stuyrs weder, in twelcke oick eenige starcke hagelbuijen vielen tot groote verdruckinge vande eert-

vruchten, behalven dat ontrent dese tijt een heete drooge wint ontstont uyten westen ende noortwesten, die t'sedert seer veel dagen duyrde.

Den xxvj[en] May stormdet seer, mette welcke een merckelijcke partije Engelsen aenquamen wel bijnaest duysent teffens.

Tot Bredae waren over eenige tijt begonnen te diepen de grachten vande Boschpoorte naer het bolwerck Spijtmaesfelt ende daerom droech gemalen. Den viant dit ontdeckt hebbende, heeft daerop beginnen te drijven een aenslach, dan omdat den viant starck in Brabant was, hebben die vande stadt twerck seer gehaest ende soe verre gebracht, dat se op den xxiiij[en] deser de dammen weder instaecken ende twater lieten inneloopen, te meer soe se vernaemen dat veel ruyteren in Brabant quamen, daerom sij oock den xxv[en] een huysouckinge deur alle de stadt deden om te weten wat vreemt volck daerinne mocht wesen, hoewel se anders van nyet seeckers en wisten dat tegen heur stadt ware. Middelertijt heeft den viant van alle canten gemarcheert te peert ende te voet, soe dat se op denselven xxv[en] bijeen quamen met 23 vanen ruyteren, 12 vanen Duytsen, 10 vendelen Walen ende 5 vendelen Spangiaerden ende Italiaenen, ende toogen alsoe stracx deur naer Bredae, daer sij snachts tusschen 1 ende 2 uyren quamen tot aenden drayboom voor de Boschpoorte, wesende sijn voetvolck seer moede ende mat, omdat velen al vanden xxiij[en] waren begonnen te marcheren. So haest sij aenden drayboom waren, hebben sij 16 mannen te voet uytgesonden om te besichtigen de grachte bij Spijtmaesfelt, maer die nu vol waters vindende, togen sij wederom aff. Een schiltwacht in de stadt werde dit gewaer ende schoot daernaer, waerop den alarm in stadt quam, doch en werde vanden viant niet meer vernomen, tsij dat heur aenslach failgeerde om t'innelaten van twater, ofte om den alarme wille [1]. Den xxvj[en] togen eenige ruyteren vande stadt uyt, die 2 gevangenen crijgen, ende een Switser quam met sijn wapenen overloopen, die de starckte ende de meininge vanden viant verclaerden. Indien desen heur hadde konnen gelucken, souden sij den Staten in heur voornemen voor desen jare een wonderbaerlicken eclipsis hebben connen maken ende alle desseinen ende resolutien hebben connen doen veranderen, ende de groote costen

1 Dit laatste was, volgens Carnero, het geval. „En este tiempo,” zegt hij „el Archiduque tenia trato con algunos Franceses que avian servido a los Holandeses, los quales le facilitavan poder tomar a Breda por el castillo col algunos petares, y dando cargo al Conde Frederico que fuesse a la entrepresa, salio a ella con la gente y lo necesario para ella. Pero por aver errado el camino, se llego de dia a la vista de la villa conque se descubrio el trato y no tuvo efecto, y se bolvio el Conde Frederico, sin hazer nada.” (Guerras civiles de Flandes, lib. XV, Cap. IV, pag. 487).

van wagenen, treckpeerden ende ruyteren te lichten doen half infructueus loopen.

Den xxvij^en May was noch seer cout, stormich weder met veel hagels. Desen dach quamen wederom veel Engelsen aen tot verblijdinge vanden staet van t'lant, die daerop veel scheen te steunen. Eenige compagnien vande Duytse ruyteren begonnen te marcheren naer den Rijn toe, niet jegenstaende alle belet bij den Keiser ende Ertshertoge gedaen.

Den xxviij^en May was noch windich weder. In Zeelandt quamen aen de reste vande Franchoisen.

Den xxix^en May was noch al seer windich weder. Graef Willem van Nassau wesende in den Haghe werde sieck aen sijn been, twelcke hem wederom opbrack, daeraen hij sulcx nog eenige dagen lach.

Tsavonts quam den Generael Vere uyt Engelandt in de Mase aen ende met hem noch een goede partije Engelsen, soe dat nu al een goet deel van dien was gearriveert, ende de reste lach in Engelant gereet om tscheepe te gaen ende mede over te commen.

Den viant dede eenich volck van voor Oisteinde wechtrecken, maer men en conde niet te recht verstaen wat ofte hoeveel.

Den xxx^en May was seer windich weder.

Den lesten May was mede seer windich weder. Vande Duytse ruyteren waren aengecommen 4 vanen vande trouppen vanden Graef van Schouwenburch, die den Heere van Dort mette commissaris tot Wesel leggende deden neerwerts sacken naer Lijmers. Tot Oisteinde quam een Italiaen over, dwelcke verseeckerde dat in heur leger de tijdinge liepen dat der Staten leger bestont te marcheren, ende dat daerom al 2 regimenten van voor Oisteinde waren vertogen naer Brabant ende dat den Ertshertoge sieck wesende op morgen volgen soude met noch 3 regimenten vande westsijde, ende dat daer een groote verslagentheyt was, dat se alle wegen opdolven ende Niepoort seer fortificeerden. Die vande stadt hadden oick gemerckt dat tvolck aende oistsijde gemindert was, maer en hadden niet connen vernemen off Busquoy mede was vertogen dan niet, hoewel sij wel sagen dat des viants nieuwe wercken verlaten ende niet opgemaeckt en werden. Den gouverneur Dorp sondt den voors. Italiaen naer Sijn Ex^cie met brieven aende Staten, dat se hem doch wilden senden gelt ende een goet docteur ende een expart man tot contrerolleur vande wercken, om soe wel in tstuck vande sieckte, die heel ontstack, te voorsien, als om de wercken met beter kennisse ende ordre te doen maken, daerbij hij schreeff dat bijnaest d'een helft vande compagnien in stadt wesende sonder capi-

teyn waren, ten dele omdat de capiteinen anders waren gebruyckt, ende ten dele omdat vele capiteinen heur daervan absenteerden [1].

Omdat nu den Generael Vere met t'meestendeel vande Engelschen gecommen waren, was Sijn Ex^{cie} mette gecommitteerden vande Staten seer besoignerende op tstuck vanden tocht die men soude voornemen, ende of men den bestemden dach vanden thienden soude houden dan niet, te meer omdat den tocht diende verhaest alleer den viant sijn volck uyt Italien creegh, ende omdat alrede veel wagens uyt Vrieslandt, Omlanden ende Groeningen waren aengecommen, die op de Veluwe omtrent 200 tot groote coste vande landen nu lang hadden gelegen.

Den ij^{en} Junij was noch al windich ende regenich weder. Tsavonts quam een Franchoys edelman in den Haghe met brieven, seggende dat in Vranckrijck de saken heel verweret waren, dat den Coning ontdeckt hadde een complot tegen sijn staet ende persoin, nu lange beleit bij den Marischal van Biron ende van diversche andere beroerten rontsomme int landt, daeraff gesuspecteert werden den constabel Montmerency, den Graef van Avergne, bastert vanden Coning Charles ende swager vanden connestabel ende meer anderen, ende gemeint hadden daeraf yet in twerck te stellen in de reise die den Coning voorgenomen hadde naer Guienne te doen, maer dat de meeste apparentie liep op den Hertoge van Biron, die beschuldicht werde van langerhandt vreemde desseinen gedreven te hebben tegen den staet van t'rijck, te weten al vanden tijt af dat hij in t'Nederlandt was gesonden geweest om d'Ertshertogen te sien sweeren den pays van Vervins, ende dat hij doen al hadde gehoir gegeven aen een verbannen van Orleans, genaemt Piccoté tot seeckere presentatien vande Spangiaerden om hem groot te maken ende den Coning hem hebbende willen hijlijcken op sijn wederkeeren van Bruessel, hadde hij daernaer niet willen luysteren, gevende te kennen dat hij naer een Princesse aspireerde, daertoe hem heimelijck geoffereert was een bastaertdochter van Savoijen met een dote van 200^{m} croonen,

---

[1] Hierover waren vroeger ook reeds klagten gevallen, waarvan Duyck dan ook in zijn journaal in het laatst van April melding maakt (bl. 345). In de Resolutiën van den Raad van State van den 17 April lezen wij: „Van gelijcken„ (scribatur) „oock aen den commanderenden Collonel tot Oostende; dat men wel verwondert is, te verstaen, dat meer als de helft vande capiteynen aldaer bij hare compagnien niet en sijn, dat hij sulex voortaen niet toe en laete, sonder seer gewichtige oorsaecke: Ende ons die namen der absenten ende zedert wat tijt overschrijve, omme etc.„ Het misbruik schijnt intusschen nog niet terstond opgehouden te hebben, daar den 6^{en} Junij aan alle afwezige kapiteinen gelast werd, zich op straffe van cassatie terstond naar Ostende te begeven. (Resol. van den Raad van State, 6 Junij 1602

doch geneicht hem ergens noch grooter te maken; dat hij den voors. Piccoté in Spangien, een paep in Savoijen ende een monick naer Milan gesonden hadde om daer te tracteren eenige secrete diensten. Ende soe den Hertoge van Savoijen daernaer selffs tot pays was gecommen, om te accomoderen t'miscontentement vanden Coning om de saecken van Salussen ende onder de handt trachte den Coning in sijn staet soe veel wercxs te geven, dat hij hem mocht met vrede laten, hadde d'selve naerder doen sonderen den voors. Biron, met presentatie van sijn derde dochter, ende dat Biron hem daermede presumerende te maecken neeff vanden Keiser ende Coning van Spangien, daernaer geluystert hadde, ende gepresenteert indien hem dat huwelijck mocht volgen, dat hij sijn Coning sulcken werck soude berockenen in sijn rijck, dat hij om Salussen niet dencken en soude ende daermede dien Hertoge soe geannimeert hadde, dat hij van het tractaet van pays daernaer nyet en hadde gehouden; eintelijck den crijch van Savoijen ontsteecken wesende, dat hij veel secrete advysen in Savoijen gedaen hadde, geadverteert de macht ende onmacht van des Conings leger, ende geoffenseert wesende, dat den Coning hem niet en hadde willen toeseggen de dispositie over de citadelle van Bourcq en Bresse, als die gewonnen soude wesen. Dat hij onder dexel van eenige advenuen te besichtigen gesonden hadde eenen Renasé naer tleger vanden Hertoge om die te waerschouwen, dat den Coning voorhebbens was tselve op te slaen, die daermede dien aenslach waren ontcommen, ende dat hij daernaer altoes getracht hadde den Coning selfs ergens om hals te doen helpen ende theele rijck te troubleren, daertoe hij noch gesonden hadde naer Milan ende Savoijen ende aldaer heymelijck doen tracteren op de last, die Picotté uyt Spangien daer hadde gebracht, alwaer gehandelt was van thuwelijck vande iij^e^ dochter van Savoijen met een dote van 500^m^ croonen ende de heele souverainiteyt van thertochdom van Bourgoigne voor Biron, ende om mette macht van Spangien, Milan ende Savoijen den Coning soe te troubleren, dat hij om Salussen niet dencken en soude, ende bovendien om effect aende voors. handelinge te geven, dat hij advertentie gedaen hadde aenden Gouverneur van Sinte Catelijne, dat hij den Coning daer soude brengen om de plaetse te besichtigen ende soe verre advanceren, dat se hem lichtelijck souden konnen dootschieten, ofte met een uytgeleyde embuscade gevangen crijgen. Ende hoewel op alle desen niet en was gevolcht ende den pays met Savoijen gemaeckt alle dese desseinen hadde te niet gebracht, hij echter gestadelijck voorts hadde doen handelen mette Hertoge ende Spangiaerts om Vranckrijck soe te troubleren, dat den Coning ende sijn soin om hals mochten geraecken

ende t'rijck elictyf gemaeckt werden, om alsoe tottet voors. huwelijck te commen ende tottet landt van Bourgoignen, daer hij alreede soe verre al gehandelt hadde, dat hem belooft waren 1800[m] croonen om den oirlogen van Vranckrijck te beginnen. Dat den Coning dit alles ontdect hebbende deur eenen heere van la Fin, die bij den Hertoghe van Biron in dese saecken geemployeert was geweest ende van hem in handen hebbende gecregen veele papieren, brieven ende memorien tot bewijs van dien dienende; oick mede berecht wesende dat Biron al getracht hadde de citadelle van Bourcq weder te doen vallen in handen van Savoijen, indien den gouverneur vande plaetse de Italianen, die daertoe uyt Savoijen derwerts waren doen advanceren, hadde willen innelaten, ende faillerende bedeckt was met pretext van een aenslach van Savoijen op die plaetse, ende dat op diversche plaetsen deur t'rijck bij diversche edeluyden veel heimelijcke vergaderinge werden gehouden, d'selve Coning te hove ontboden hadde den voors. Hertoge van Biron, den constabel ende den Graef van Auvergne, ende voorts binnen Dyon heimelijck ordre hadde doen stellen, ten einde Biron niet en ontquame, maer gesaiseert mochte werden bij aldien hij geheel weigeren soude te hooff te commen. Dat Biron hem geexcuseert hadde van te commen op pretext van in Bourgoigne te moeten toesien tegen de Spaense trouppen, die naer t'Nederlandt togen, ende op de vergaderinge vande Staten van Bourgoignen, die den 22[en] May souden vergaderen, maer dat den Coning echter derwerts gesonden hadde den president Jainnin om hem te disponeren te hove te commen, onder belofte ende verseeckeringe van goede affectie vanden Coning, ende indien niet, hadde aen anderen alreede last ende ordre gegeven om hem in Bourgoigne selffs te doen saiseren, door welcke geruchten theele landt scheen daer in trouble te sullen vallen.

Hierbij quam mede dat den Agent Aerssens oeck schreeff vande swaricheyt van Biron, die niet te hove en hadde willen commen, ende dat in thoff de saecken alles in roere stonden; dat de ambassadeurs van Spangien ende Savoijen den Coning hadden aengeseyt, dat hij de rebellen vanden Coning van Spangien assisteerde met gelt ende volck, ende heur sulcx de oirlogen indirectelijck maeckte; dat hij belette den pays met Engelandt ende oick mette Nederlanden, ende daertoe Busenval weder derwerts gesonden hadde, ende dat se daerom van meeninghe waren wech te gaen ende te vertrecken; dat den Coning daerop hadde geseit, dat hij geen oirloge en socht tegen heur meesters, maer indien sij alsoe wechtogen, dat hij dan heur vertreck soude houden voor een denunciatie van oirloge, waermede sij soe verschrickt waren, dat se nyet en hadden durven ver-

trecken. Hij schreef mede dat de Italianen, die over tgeberchte waren geweest, wederom gekeert waren, ende dat se om dese apparente troublen willen opgehouden waren. Anderen schreven dat alomme in Vranckrijck last was onder de coopluyden om heur saken in Spangien cort te maken, ende heur metten eersten te verhelen, omdat de traffijck van dien ging breecken, ende dat alle de nieuwe Switsers deur last vanden Coning naer de frontieren van Picardye quamen. Dese Franse tijdingen gaven de Staten vande Nederlanden een wonderlijck bedencken in heuren tocht ende waeren daerom met Sijn Ex[cie] ende den Raet van State den iij[en] Junij lang bijeen om te delibereren wat heur te doen soude staen, dan soe mogelijck daernaer andere tijdingen uyt Vranckrijck quamen, werde bij den Ambassadeur Busenval seer gearbeit om tvoors. gerucht vande dry heeren te doen vernieten, doende den voors. edelman ende alle de Franchoisen anders spreecken, hoewel tvervolch vande actie claerlijck bethoinde datter wat veel moste schuylen.

Den iij[en] Junij was windich regenich weder. Sijn Ex[cie] was mette Staten ende den Raet lang vergadert, niet alleen op de voors. saken van Vranckrijck, maer oick op de sake van Emden, die seer hier ter harte genomen worden, ende voorts op de betaelinge der Duytse ruyteren, die men verstondt van alle canten te marcheren, ende omdat men uyte rolle vande monstercommissarissen sach dat vande Engelsen nu over de 3500 mannen gecommen waren meest gewapent ende gecleet, werde gearresteert dat Sijn Ex[cie] den viij[en] deser uyten Haghe soude vertrecken om den x[en] mede tot Nieumegen te wesen.

Den iiij[en] Junij was noch al windich weder.

Den v[en] Junij was seer hart ende stormich weder. De Staten ontfingen brieven van heur gedeputeerden uyt Emden, houdende tverhael van heur wedervaren ende dat de magistraet heur begonst te verclaren, dat sij daer oock voor de stadt hadden 3 vendelen knechten, wel 1200 mannen starck, dat t'eene al in de voorstadt lach, ende dat se hoipten d'anderen mede te konnen in stadt brengen, daermede alle de saicken verseeckert souden wesen, waerinne Sijn Ex[cie] ende Staten seer verblijt waren.

Sijn Ex[cie] ontfing mede seeckere geintercipieerde brieven vanden viant, houdende dat de Duytse ruyteren verclaert hadden niet te willen marcheren alleer verseeckertheyt voor heure betaelinge te hebbben, dan omdat den Heere van Dort nochte Graef Lodewijck daerop niet en schreven, werde sulcx wat veracht, hoewel anders al last gegeven was op een commis om hem met een goet deel penningen boven naer den Duytsen te vougen.

In den Hage quam den voors. Italiaen uyt Oisteinde gesonden ende tot Delft het dode lichaem van colonnel Duvenvoorde die tot Oisteinde van sieckte was gestorven ende tot Delft gebracht om daer begraven te werden.

Sijn Ex^cie^ was anders noch seer delibererende op den voorgenomen tocht, die beraemt was te nemen boven de Mase langes de kant van t'landt van Luyck naer Brabant, Henegouwen ende soe naer Vlaenderen toe, indien men daerheen soude konnen commen ofte anders te saiseren eenige plaetsen van importantien in Brabant ofte Henegouwen, om daermede den viant van binnen sulcken vier te ontsteecken, dat hij genootsaeckt mochte wesen Oisteinde te verlaten.

Den capitein Olivier vanden Eynde werde gecasseert ende Franchois van Westerbeeck sijn lieutenant creeg de compagnie.

Den vj^en^ Junij was betrocken weder. Tot Delft werde begraven den colonnel Duvenvoorde; sijn lieutenant creegh de compagnie. De schepen vertogen alles van Dordrecht ende Rotterdam om de Wale ende Leck op naer s'Gravenweert ende Nieumegen te commen, ende om dit vertreck soe veel mogelick secreet te houden, hadde Sijn Ex^cie^ alle de passen naer Brabant laten gesloten houden.

De Staten Generael die heur voorseecker ingebeelt hadden met desen tocht wat groots vuyt te rechten, hadden eenige lijsten doen dresseren, waernaer sij meinden te brantschatten alle de Brabantsche dorpen, nemende den brantschat tegen 10 maenden contributie, soe die nu naer verhoginge vande willige dorpen betaelt wort, ende meinende voorts door te dringen tot in Vlaenderen, deden mede seer sware lijsten tot brantschat over de dorpen daer dresseren, die reeckenende op den voet van het transport ende tegen 24^cm^ £ over de hele provincie, ende gelovende dat se met desen tocht souden konnen doen wiggelen de gantsche regieringe vanden Ertshertoge, deden sij concipieren een brieff aende Staten Generael ende particulier vande andere sijde om alle de provincien waert mogelick tegen den Ertshertoge te doen beroeren.

Den vij^en^ Junij was regenich weder. Daer vertooch vast veel volcx naer den leger, ende mits de Duytsen seer bestonden aen te commen, werde een commis naer s'Gravenweert gesonden met omtrent 80^m^ £ aen rijcx ende Hollantse daelders, geslagen van t'Franse gelt, daerop de Staten die proffijt meinden te doen, dat se de daelders elcx een stuyver hooger meinden vuyt te geven als die in de landen gingen, ende metten Staten souden noch ontrent 150^m^ £ volgen tot de betaelinge vande vorder soldie ende costen vanden leger. In de ponten waren geladen 12 halve canons

ende 6 heele, ende daer souden noch volgen 3 cleine stucxkens om alomme mede te gaen met alle de amunitie ende andere daertoe behorende met wel 50 lasten meels ende noch veel coorens, rosmolens ende andere gereetschap om tselve alles in grooter quantiteyt naer te voeren ende tegen een gebreck van vivres te mogen staen, omdat altoos geacht worde dat op soe wijden groten tocht t'meeste gebreck in de vivres soude vallen. Dvoors. ponten mette scheepbrug ende alle de amunitieschepen quamen tsamen boven Louvestein. In den Hage werden in Staten Generael gearresteert de lijsten vande quotisatie der dorpen in Brabant ende Vlaenderen mettet formulier vande billetten van uytschrivinge, de brieven aende Staten vande andere sijde ende geparapheert bij Hotinga met last die te doen drucken ende alomme door Brabant ende Vlaenderen te doen stroijen. De brieven waeren geaddresseert aende hooch ende welgebooren, eerweerdighe ende erentfeste, hoochgeleerde, wijse, voorsienighe, seer discrete heeren, goede vrunden ende nagebueren, de Prelaten, Princen, Graven, Heeren, Edelen ende steden van Brabant, Vlaenderen, Artois, Henegouwen, Valenchin, Rijssel, Orchies, Namen, Dornixe, Dornick ende Mechelen, representerende de Staten onder de Spaensche ofte Ertshertogen regieringe, ende aende selven heeren tsamen ende int besonder, ende begonsten ende waeren van inhout als volcht: Hooch welgeboren, eerweerdige, edele, erntfeste, eersame, hoochgeleerde, wijse, voorsienige, seer discrete heeren, goede vrunden ende naegebueren, wij en twijffelen nyet ofte Uwe Ex^{tien}, EW. ende L. sijn noch wel indachtich de vrientlijcke vermaninghe tot verscheyden reysen bij ons aen denselven gedaen, streckende ten eynde Uwe Ex^{tien}, EW. ende L. eens rijpelijck gelieven souden te letten opt voornemen der Spangiaerden ende hare adherenten, vijanden vanden welstant, rechten, vrijheden, goederen ende personen der Nederlanden, namentlijck op haer origineel ende gewortelt schadelijck ende schandelijck voornemen omme int gemeen alle de ingesetenen der Nederlanden van allen staten ende qualiteyten ten wtersten te ruineren, ons en is niet onbekent (hoewel tselve voornemen aldaer niet min als alhier gelooft ende voor onwedersprekelijck gehouden wort) dat nochtans eenige van Uwe Ex^{tien}, EW. ende L. eensdeels door heure natuerlijcke goedtherticheyt, eensdeels bij persuasien tot gevoelen gebrocht sijn, dat door der Ertshertogen beleyt ende hare Hoochheiden presentie de saecken souden mogen gerecht ende in betere poincten gebrocht worden, maer aengesien wij van het continueren des voornemens der Spangiaerts ende hare adherenten tot ruine ende onderganck der Nederlanden ende omme deselve voor altijts het Spaensche jock te onder-

werpen, ende over der goede ingesetenen conscientien, lichamen, rechten ende goederen naer haren gevalle te heerschen, volcommen kennisse hebben, ende dat tselve door den Eertshertoge niet en sal konnen gerecht werden, soo hebben wij ons met sulcken gevoelen niet connen conformeren, maer om Uwe Ex[tien], EW. ende L. ende ons niet te precipiteren in eenen seeckeren gestadigen ende irreparablen onderganck medelijdelijck beter gevonden met een stantvastich gemoet te continueren in de loffelijcke resolutie oorspronckelijck bij de voorneemtste personnagien ende lidtmaten der gemeene Nederlanden van alle staten ende conditien genomen ende ons vertrouwende op de genadige hulpe van Godt den Heere Almachtich, opte faveuren, gunsten ende assistentie vande Coningen, Princen ende republycken, daermede wij in vrientschap ende aliantie sijn, eensamentlijck opte rechtveerdicheyt van onse zake ende Godzalighe gewenschte wtkomtste derselver voornementlijck door Uwer Ex[tien], EW. ende L. toedoen, directie ende inwendich wijs beleyt in heuren staet met gedult aff te wachten ende ten selven effecte gewillichlijck te dragen alle de swaricheden, periculen, kosten ende moeyten, die het handt houden van een soe goddelijcke, loffelijcke, eerlijcke, dienstelijcke ende nootlijcke resolutie vereyscht, sonder dat oock het spottelijck, bedriegelijck ende onweerdich transport der Nederlanden op hare hoochheden gedaen ons heeft off immermeer sal konnen bewegen tot eenige veranderinghe, hebbende ten selven respecte naer tvoors. transport bij onse brieven ende mondelinge communicatie met Uwe Ex[tien], EW. ende L. gecommitteerden gehouden, versocht ende seer ernstelicken vermaent dat goede acht genomen soude worden opten staet der Nederlanden van dier zijde opt beleydt van alle saken van state ende oorloge, soe binnen als buyten de landen, ende vertrouwen, indien tselve met suyvere oogen ende ongepassionneerde gemoederen ingesien ende wel bedacht werde, dat niemandt soude konnen oprechtelijck oordelen, oft tvoors. bedriechlijck transport was onwedersprekelijck streckende tot een gewissen onderganck der gemeene Nederlanden ende van allen staten ende personen in deselve. Uwe Ex[tien], EW. ende L. sien, hooren, verstaen ende gevoelen datelijck tgene aldaer passeert, ende konnen lichtelijck affmeten wat voorder te passeren apparent is, sulcx dat wij onnodich achten daervan uytloopich te schrijven; alleenlijck willen wij Uwe Ex[tien], EW. ende L. alnoch seer vriendelijck versoecken, vermanen ende bidden ernstelijck te letten opte loffelijcke reputatie, die Uwe Ex[tien], EW. L. ende onse voorouders van over vele hondert jaren hebben verworven ende tot onsen tijden toe ons tot een richtsnoer naegelaten van te wesen oprechte voorstanders ende beschermers

der vrije ende gerechticheden der Nederlanden int gemeen ende der landtschappen, leden, steden ende ingesetenen van dien int particulier, ende te overdencken oft den inhouden van tvoors. nul ende onweerdich transport ende de handelingen daernae gevolgt ende dagelicks gecontinueert overeencommen mette debvoiren, daermede Uwe Ex[tien], EW. ende L. hare loffelijcke huysen, staten, posteriteyten ende sonderlinge den geliefden vaderlant verplicht sijn: indien jae, des wij geensins meynen, moeten God den Heere Almachtich bidden Uwe Ex[tien], EW. ende L. te verlichten ende met gesonder verstant ende oordeelen het voors. pretense nulle transport (aldaer wt noodt ende om een quader te vermijden aengegaen) oneerlijck, bedriechlijck ende den vrome Nederlanders een schandtvlecke te sijn. Indien mede verstaen wordt dat de Spangiaerts ende hare adherenten proceduren daerop gevolcht ende tot noch toe van quaet tot erger, soo in saken van state als oorloghe gecontinueert (gelijck wij ons verseeckeren, dat het beste deel van Uwe Ex[tien], EW. ende L. doen) ruineus ende ondraechlijck te sijn, ende consequentelijck, dat Uwe Ex[tien], EW. ende L. daeraen niet gehouden en sijn, als die jegens het gemeenebeste ende der Nederlanden rechten, gerechticheden ende privilegien strijden. Indien mede Uwe Ex[tien], EW. ende L. overdencken ende considereren dat alle extremiteyten van gewelt, interdictien van handelingen ende commercien, meneen ende practijcquen, omme de Coninglijcke Majesteyt van Engelandt ende de vereenichde landen te verstricken hoe langer hoe claerder aenden dach commen ende nyet alleen tot het voornemen te vergeeffs sijn, maer heele contrarie operatie doen; dat de verradelijcke aenslagen op steden ende stercten des Coninex van Vranckrijck groote oorsake geven om den eenen ofte anderen dach een haestige revenge voor te nemen; dat de boecxkens, fameuse libellen ende refereynen (daermede men den Coninck van Vranckrijcke ende sijne saecken poocht onder de gemeente hatelijck te maken ende de rechten van successien tot de croonen van Vranckrijcke ende Engelandt in twijffel te brengen) nyet dan ijdele voorstellen sijn, ende alleenlick tot irritatie van Hare Ma[teu] strecken, ende dat te vergeeffs getracht wort oproer onder de gemeente vande vereenichde landen te maken, terwijle d'selve aenmerckende dat hare conditie (Godt loff) hondert mael beter ende versekerder is als vande gemeente aende Spaensche oft hare H[den] sijde, ende dat sij (geen redenen hebbende omme eenich wantrouwen van hare wettelijcke overicheden ende hare actien te hebben) haer in ruste ende gehoorsaemheyt dragen, maer dat ter contrarien de gemeente aende Spaensche oft Eertshertogen sijde, siende dat alle saken dagelijcks verargeren, dat de auctoriteyt vande Staten, Prelaten,

Princen, Heeren, Edelen ende steden der landen int generael ende particulier meer als oeyt onder de voet ende buyten alle respect gebracht is, ja dat alleenlijck fundament gemaeckt wort opte wtheemsche met verworpinge ende verachtinghe van alle vrome landtsaten, niet alleen in besettinge vande principale steden ende sterckten, maer genoech generalijck in alles, wtgesondert dat men alleenlijck pro forma in eenige saken yet schijnt te willen doen; dat sij (meesters wordende) haest oock seeckerlick souden naelaten, dat de landen ende ingesetenen niet alleen van neeringe, welvaert, navigatie ende handelinge, maer selffs de drie vierde paerten vande goede ingesetenen vande middelen (tot haer onderhout noodich) berooft, de principale steden tot duyfhuysen gemaeckt, de dorpe ende platte landen tot opten been vanden volcke van oorloge opgegeten, wtgeschat ende het volck van oorloge soe qualick betaelt wort, dat de mutinatie van een partije niet en kan gestilt wesen, oft men is twee andere gelijcke ende quaeder te verwachten, ende dat ten laetsten geschapen is alles in eene sorglijcke desperatie te vallen, so bidden wij Uwe Ex^{tien}, EW. ende L. dat metter daet bij de handt genomen worden die nootelijcke remedien ende namentlijck soe vele te gelieven te effectueren, dat hare hoocheden willen verstaen uytte Nederlanden te vertrecken om te vercrijgen een geruster ende versekerder partage, als wanneer U Ex^{tien}, EW. L. ende ons niet seer beswaerlick en sal wesen, de Spangiaerts ende andere vreemdelingen hen te doen volgen, ende van het beste deel haerder adherenten, goede vrome Nederlanders te maken; ende oft bij eenigen hiertegen onvermogentheyt soude worden voorgestelt, ende dat U Ex^{tien}, EW. ende L. desen cours niet sekerlick en souden konnen nemen noch gebruycken, sullen dselve gelieven ter contrarie te gelooven, ende dat indien Uwe Ex^{tiec}, EW. ende L. voor zes maenden ons met zoo veel middelen ende penningen willen bijvallen als de helft vande oude ordinarie quote van Brabant, Vlaenderen, Artois, Henegouwe, Valenchien, Rijssel, Douay, Orchies, Namen, Dornixe, Dornick ende Mechelen, jegens tgene wij door Godes genadige toelatinge totte sake vanden oorloge dit jaer geresolveert sijn te doen, ende deselve hem willen ten opsien van hare hoochheden stilhouden ofte ons bijvallen (twelck wij stellen tot Uwe Ex^{tien}, EW. ende L. keur ende goet gelieven) dat de saecke soe verre met Godes hulpe gebracht sal worden, dat Uwe Ex^{tien}, EW. ende L. selfs sullen oordeelen het goedt succes seer apparent te sullen wesen; ende aengaende de versekertheyt, daermede vele goethertighe hen bekommeren ende hen achterwaerts ende irresolut houden, Uwe Ex^{tien}, EW. ende L. sullen soe opte regieringe als religie sulcke ordre stellen ende houden als Uwe Ex^{tien},

EW. ende L. best sullen vinden, ende en hebben niet te bedencken, maer mogen dselve seker ende gerust sijn, dat bij ons daertegen niet gedaen oft voorgenomen sal worden, Uwe Ex[tien], EW. ende L. oock versekerende dat tot sulcken loffelijcken, eerlicken, dienstigen ende noodigen sake, Uwe Ex[tien], EW. L. ende ons geen appuy vande nagebure coningen, princen ende republicquen en sal gebreken, waerover wij Uwe Ex[tien], EW. ende L. nochmaels seer vrientlijck versoecken, dat dselve alle passien, achterdencken ende voorgaende misverstanden in vergetinge willen stellen ende desen voet met de jegenwoordige occasie aennemen ende amplecteren, als wesende den rechten ende eenigen wech omme de Nederlanden in haren ouden fleur, rechten, welstant ende in ruste ende vrede te brengen, sonder te letten opte nieuwe gepretendeerde forcen, die niet anders als meerder verderff ende miserie sullen veroorsaken; andersints ende bij gebreke van dien voorsien wij dat de schaden, ellenden ende miserien geschapen sijn grooter in desen jare te vallen als oyt te voren, daervan wij voor alle de werelt willen ontschuldich gehouden wesen.

Hiermede bidden wij Godt den Heere Almachtich (hooch ende welgeboren, eerwaerdige, edele, erntfeste, eersame, hoochgeleerde, wijse, voorsienige, seer discrete heeren, goede vrunden ende nagebueren) Uwe Ex[tien], EW. ende L. te inspireren tgene tot der gemeene Nederlanden (ende der goede ingesetenen van dien) welvaren is streckende. Wt 's Gravenhage den vij[en] Junij 1602, metter haest. Vele menschen waren seer verwondert van die maniere van doen, ende dat de Staten nu meinden bij brieven te doen beroeren den staet vanden Ertshertoghe, twelcke sij nu in soe veel jaren mette wapenen niet en hadden konnen doen, ende dattet oock absurd was te meynen, dat des Eertshertoge regieringe soe wanckelbaer stont, dat se met een brieff die souden konnen doen revolteren, aengesien hij geen personen in magistraet en gebruyckt dan van wiens getrouwicheyt hij wel verseeckert is, ende dat de particulieren, die anders gesint souden mogen wesen, geen kennisse vande brieven sullen crijgen ende oick niet met allen en vermogen, sonderlings soe men die brieven alomme sal achten voor libellen fameus ende strafbaer houden al die se sullen lesen ofte dragen.

In den Hage liep een tijdinge dat den sergiant major van Cales een aenslach op handen hadde gehadt om den Gouverneur daer om te brengen, ende die stadt voor den Spangiaerden ofte Hartoge van Savoijen te houden, dan daer werde seer bedectelijck af gesproocken.

De Grave Lamoral van Egmondt, die nu een tijt in Engelant was geweest ende daer vast soe veel schulden gemaeckt hadde, dat niemant

meer borgen wilde, quam desen dach wederom in den Haghe om de resterende goederen, die hij in Hollant noch mach hebben te depescheren ende ging noch desen avont salueren Sijn Ex^cie^ die op sijn vertreck stont.

Den viij^en^ Junij regendet seer. Sijn Ex^cie^, Graef Willem ende meest alle de andere heeren vertogen uyten Haghe naer Utrecht ende hen volchden de Raeden van State om te executeren de hoge ende precipante resolutie vande heeren Staten Generael, die was om metten leger langes de Mase om te trecken ende deur tlant van Luyck van achteren in Walsbrabant ergens te vallen ende daer eenige steden in te crijgen ofte naer Vlaenderen deur te breecken, van welck exploict sij heur soe goeden succes ingebeelt hadden, dat se niet en hadden willen hooren dengeenen die van advys waren, dat men van Bredae recht naer den Demer behoirde te gaen ende soe Brabant in te trecken, liever als soe langen ommereis te gaen doen, die men niet verseeckert en was wat swaricheyt dat se soude innehebben ofte van wat uytcomtste die soude mogen wesen, nochte oick diegeenen die meinden, datter geen apparenter noch seeckerder middel en soude wesen om Oisteinde te ontsetten, dan te vermeesteren de Schelde boven Antwerpen, tsij te Temsche deur tlant van Hulst ofte ter Burcht, doende een deel schepen ende volck voorbij Antwerpen opvaren ende vallende dan mettet leger deur Brabant derwerts, welcke middelen nochtans Sijn Ex^cie^, Graef Willem ende veel colonnellen de seeckerste gedocht hadden. Den Generael Vere hadde de Staten Generael soe veel in thooft geblasen van deur Vlaenderen naer Oisteinde te moeten commen, ende dat de Coninginne anders tvolck niet en wilde laten volgen, dat men die resolutie alsoe hadde moeten nemen ende ten laesten daerbij bleef persisterende [1].

---

[1] Maurits was van den beginne af gestemd geweest tegen den togt langs de Maas en door Brabant, en evenzoo Willem Lodewijk, die in eene memorie aan Oldenbarnevelt zijne bezwaren uiteenzette. (Gr. v. Pr., Archives, 2e Série, Tome II, pag. 121). »Je prie icelle,» schrijft hij den 19^en^ Maart 1602 aan Maurits, »de se guarder d'entreprendre chose qu'elle ne trouve fondé en raison de guere, et du succès duquel elle mesme desespere.» (Id.) Niet minder blijkt dit uit de brieven van Buzenval. »Pour moi,» schrijft deze onder anderen den 25 Junij 1602, »j'ay grande peur que ce dessein vague n'apporte que de la confusion aux affaires, qui est presque le même jugement que j'en ai ouï faire a M. le Prince Maurice» (Id. pag. 139), en later (24 Julij): »M. le Prince Maurice m'avoit fait toucher au doigt la difficulté ou plustost l'impossibilité de l'entreprise.» (Id. pag. 144).

De Prins gaf de voorkeur aan een plan, zoo als Duyck het hier met weinige woorden aangeeft, en meer bepaaldelijk aan het beleg van Antwerpen. Volgens het schrijven van Busenval had hij zelfs diens medewerking ingeroepen om te trachten, de Staten van besluit te doen veranderen, en

De Staten ontfingen ontrent dese tijt brieven van Sailly, daerbij sij geadverteert werden dat den Ertshertoge tot Nieupoort noch sieckelijck was, ende dat den Almirante daer bij hem was gecommen, ende dat se alle hun saicken aenstelden om der Staten tocht tegen te trecken ende noch eens te slaen, achtende den slach van Nieupoort bij versuym verlooren, twelcke sij lichtelijck conden remedieren, heur verseeckerende soe de saecken weder daertoe quamen de victorie; dat se alles deden opnemen ende wapenen wat sij conden, duysent peerden vande benden van ordinancie ende alle de edelen ende leenluyden gereet houden; dat den Ertshertoge ende Almirante selve bij den tocht wilden wesen ende geluyt deden loopen, dat se sonder de Italiaensche trouppen, die vast aenquamen, sterck souden wesen 15^{m} man te voet ende 5^{m} ruyteren, doch werde geacht voor een groot deel niet dan rodemontaden te wesen.

Den ix^{en} Junij was tamelijck weder vermengt met wat regens. Sijn Ex^{cie} tooch naernoen naer Rhenen, daer hij tijdinge creegh dat Hettinga mette andere compagnien van Vrieslandt binnen Emden gecommen ende ingelaten waren, twelcke hem geen cleyne swaricheyt van thart en leide, omdat hij altoes vreesde dat van die sijde eenige meerder moeite soude ontstaen. Hij verstont mede dat de Duytsen beneden Rees begonnen te vergaderen, daer se gebreck van vivres ende haver hadden, omdat de boeren rontsomme verlopen waren, in vougen dat men se toevoert soude moeten doen, ofte dat niet apparent en was, dat men se daer soude konnen houden. De schepen en konden metten contrarien wint niet wel voorts commen.

Den x^{en} Junij wast eerst regenich, naer beter weder. Sijn Ex^{cie} toogh voorts naer Arnhem, van waer hij terstont naer den Duytsen sont 4200 ℒ broots ende 12 lasten havers, ende beval dat men noch eenige meer schepen met havers naer Rees soude senden, maer omdat noch geen schepen aen s'Gravenweert gecommen en waren, en conde des niet geschieden; anders quamen de schepen ontrent de Voorne ende Bommel. De Staten Generael vertrocken gelijckelijck uyten Haghe om tot aen Schenckenschantse noch bij Sijn Ex^{cie} te commen.

Den xj^{en} Junij was seer regenich donderich weder, daerdeur alle de wegen alomme seer bedorven. Den wint bestont voer den schepen wat te

---

hun het beleg van Antwerpen voor te stellen. (Id. pag. 147). Eene voorname, zoo niet de voornaamste, reden, waarom de Staten bij hun voornemen volhardden, was de aandrang van de Koningin van Engeland.

beteren, soe dat eenigen noch desen avont quamen aen Schenckenschantse, anderen voor Panderden ende de laeste bleven in t'rack van Bommel leggen. Sijn Ex^{cie} tooch selffs naer Tolhuys ende s'Gravenweert ende veel van terijsvolck quam met schepen ende te voet te Nederelten aen Tolhuys ende te Panderden, ende de ruyterie meestal in de Betue ende in de Lijmers. Sijn Ex^{cie} hadde te vooren geordonneert dat Vere soude commanderen alle de Engelsen met 16 vanen ruyteren voor een derde paert van tleger ende dat die te Panderden ende daerontrent souden vergaderen; dat Graef Willem ende sijn broeder Graef Hendrick een ander derde paert souden beleiden [1], bestaende uyte regimenten van Vriesen, Schotten, Dommerville ende vander Noot ende 16 vanen ruyteren, ende dat die souden vergaderen te Nederelten, ende dat Graef Ernst t'ander derdepaert soude commanderen, bestaende vande regimenten van hem, van Marquette, van Bethune, van Dort ende van Loen met 16 vanen ruyteren, ende dat die souden vergaderen aen het Tolhuys, naer welcke orde aen terijsvolck heur rendevous was gegeven. Den viant quam met omtrent 100 man aende spoeije van Cleeff om te sien watter ommeging. Hieraf quam den alarme binnen Nieumegen als of den viant aende schepen geweest ware, daerover de ruyteren uyte stadt uytreden, maer en vonden niet, ende quamen sulcx op den avont wederom. Vande Duytsen verstont men dat aengecommen waren den Graef van Solms met 8 vanen ruyteren als de sijne, die van Walraven van Bennenburch, overste lieutenant, Graef Hendrick van Solms, sijn broeder, den heere van Dona, twee vanen van Asmus van Bambach, van Gerrit van Heen ende van Frederick van Eck, daeraf die van van Eck ende deene van Bambach carabiner waren. Item Casemirs Walt ende Rijngraef met 7 vanen ruyteren, als van hem, van Graef Lodewich, van Erbach, Albert van Selbach genaemt Loe, Dietlof Bervoets, Harman van Westerholt, Henrick Winschenck ende Stael, daeraf die van Wijnschenck ende Stael carabiner waren; dat noch aengecommen was een vane ruyteren vanden Graef van Schouwenburch, een vane van Harman Carl, een van Quaet ende een van Pisset, daeraf Pisset ende Quaet op de voet van tlant aengenomen waren, ende danderen op de Duytse voet, ende omdat de

---

[1] »Opt geremonstreerde, dat Sijn Ex^{cie} van meeningen is, den Welgeboiren Heere Grave Henrick Frederick van Nassau, Sijn Ex^{cie} broeder, te geven het comandement over het derdendeel van t'leger, is voorgeslagen dat men den welgemelten Heer Grave soude mogen voirtaene tracteren met vijffhondert guldens ter maent.«

»Is den hoochwelgemelten Heer Grave Henrick Frederick van Nassau tot het maken van Sijn L. tenten toegeleet de somme van twaelff hondert guldens eens.« (Resol. der St. Gen. 23 Maart 1602).

Duytsen seer claechden over gebreck van onderhout, sondt Sijn Ex^tie^ met Hubert van Weert derwerts 2^m^ rijcxdaelders. Op 's Gravenweert was men seer doende om te monsteren de wagens, die in dienst van tlandt aengenomen waren ten getaele van 1907 ende de treckpeerden ten getale van 634.

Den xij^en^ Junij was noch regenich weder. Sijn Ex^cie^ lach aende schantse stille, terijsvolck ende schepen quamen noch al vast aen, ende op den avont quamen daer mede de Staten Generael metten Raet van State om noch naerder met Sijn Ex^cie^ op alles te delibereren, die daerentusschen de brug over de Waele dede maken tusschen de schantse ende thuys te Haelte, doch mette einden open blijven, omdat noch onseecker was of men tleger hier ofte te Nieumegen soude overbrengen. De Duytsen lieten daerentusschen weten, dat se niet voor sondage en souden konnen monsteren, ende claechden seer over gebreck van vivres, omdat se geen wagens en hadden, om die van Rees ofte aenden Rijn te doen halen ende in heur quartier brengen. Men monsterde anders noch al over de wagens om de peerden op te teickenen ende te branden, ende eenich volck met schuytkens over de Wale gevaren om daer te loopen mouscoppen, werden vanden viant dootgeslagen.

Den xiij^en^ Junij was tamelijck weder. Sijn Ex^cie^ dede oick een schipbrug over den Rijn slaen ende desen dach volmaken, sont vrouch 17 wagens over naer Rees om den Duytsen daermede te accommoderen in de toevoert van vivres. Hij delibereerde voorts langhe mette Staten ende den raet op tbeleit van desen tocht, daerin altoes de meeste swaricheyt viele in de vivres, mits men niet en sach hoe soe groten leger soe langen wech te connen brengen ende te spijsen, daerom de Staten deur een facteur genaemt Jan Michielss. heimelijck ende op een bedeckte naem veel coorens deden opcommen te S^t^. Truijen ende te Tongeren om tleger daer te mogen voorsien, ende meinden mette provisie, die hij daer soude doen, t'leger van broot ende bier soe veel nodich wesen soude te konnen doen voorsien, ende als sij voerder commen souden, selffs te doen backen vande 50 lasten meels, die gedestineert waren mede te nemen, daertoe se oock aengenomen hadden 80 backers. Sij arresteerden voorts noch de lijsten vande contributien uyt te schrijven over de dorpen. Bij heur quam den Commissaris Lennep seggende dat t'meestendeel vande wapenen, die te Ceulen gemaeckt ende den Duytsen ruyteren gegeven waren niet veel en dochten, dat heure peerden veelal seer waren affgereden, ende dat se seer qualick waren geaccommodeert, omdat de boeren alomme verlopen waren, daeraf sij veel beschuldichden den heere van Dorth, seggende dat d'selve

rijcxdaelders vande dorpen genomen hadde om heur qualick te logeren. Des naernoens quamen op de schantse bij Sijn Ex^{cie} ende den Staten de twee oversten vande Duytsen, te weten Graef Fredrick van Solms ende Casemiris Walt ende Rijngraeff metten heere van Bennenburch om met Sijn Ex^{cie} ende den Staten te adviseren op den dach ende plaetse vande monsteringe, daerop sij veel communicatien met Sijn Ex^{cie} hielden, ende reden des avonts wederom naer heur volck. Anders monsterde men noch al de wagens vanden leger.

De saecken vanden Hertoge van Biron waren in Vranckrijck bij den President Jainnin ende den heere van Escures aen hem gesonden, soe wel beleit, dat hij hem ten lesten op de reise hadde begeven om bij den Coning te commen, sendende Escures vooruyt om den Coning daervan te verseeckeren. Daerentusschen hadde de Coning soe wel alomme op den wech doen voorsien, dat hij niet en hadde connen ontkommen al hadde hij gewilt, dies hij voorts was getogen, ende den xiij^{en} deser smorgens gecommen te Fontainebleau bij den Coning, die hem welcom hiete, ende seyde dat hij wel gedaen hadde te commen ofte dat hij hem anders selfs soude hebben gaen haelen, daernaer nam hem in den hoff ende sprack veel met hem vande advertentien die hij hadde van sijn quaet voornemen tegen sijnen staet, begerende van hem ende uyt sijn mont te verstaen wat daeraff was, verseeckerende hem van sijne affectie, indien hij sonder veinsen hem de waerheyt seyde, sonder nochtans hem te ontdecken, dat hij vanden heere van la Fin de kennisse van alle sijne desseinen bekommen hadde. Den Hertoge bij brieven van la Fin diets gemaeckt wesende, dat hij aenden Coning niet met allen ontdeckt en hadde van sijn voornemen, ende daerom meinende dat sijn saecke wel bedeckt was, lochende aende voors. sijne aenslage yet te wesen, seggende nyet gecommen te wesen om hemselven te justificeren, maer te doen wreecken over sijn beschuldigers. Ende niettegenstaende den Coning dien dach voornoen ende naernoen hem meermalen vermaenden van rondelijck uyt te seggen, wat van die saecke was, persisteerde hij daerbij. Des naernoens speelde hij metten Hertoge van Espernon tegens den Coning ende Soisons in t'caertspel, daer Espernon hem seyde, dat hij wel speelde maer sijn partije qualick maeckte. Den xiiij^{en} was hij vrouch weder bij den Coning die seer aendrong om vuyt sijn mont de waerheyt vande saecken te hebben, dan hij bleeff evenseer ontkennende, dies den Coning raedt houdende off de probatien tegen hem ende den Graef van Auvergne suffisant waeren om te bewijsen, dat se de doot verdient hadden, ende bij den raedt geoirdelt jae, worde daer

besloten dat men se beyde saiseren soude. Hij creech dien dach ende daechs te vooren veel advertentien, dat hij hem versien soude ofte dat hij voorseecker gevangen soude werden, maer en sach geen middel van ontcommen. Tsavonts commende te hove speelde mette Coninginne à la prime, in twelcke bij hem quam den Graef van Auvergne, seggende, ten is hier niet goet voor ons te wesen, ende ontrent middernacht den Coning in de sale commende ende breeckende tspel, begeerde den Coning noch dat hij hem contentement doen soude van met sijn eigen mont vrijwillich te verclaren wat van alle dese aenslaegen ende sijn voornemen was, dat hijt soude geheel ende al vergeven ende vergeten, maer hij en wilde nyet seggen, persisterende datter niet aen en was, ende begerende mer wraeck over sijn beschuldigers, dies den Coning ontboot sijn twee capiteinen vande guarden, de heeren van Vitry ende Pralin, dien belastende te saiseren ende verseeckeren den Hertoge van Biron ende Graef van Auvergne, op verlies van hun leven, twelcke sij deden, ende alsoe werden gevangen dien fameusen Hertoge van Biron ende den Graef van Auvergne, in twelcke den Hertoge hem seer ompatientelijck droech met vloucken ende fulmineren, maer Auvergne hielt hem seer stille. Den xiiij[en] hielt den Coning raet op de saecke van dese gevangenen, daer geresolveert wert, dat se gebracht souden werden in de bastille om hun procès te maecken bij tparlement, waerop acten ende commissien geexpedieert werden. Den heere van Escures verstaende de gevanckenisse van Biron, quam voor den Coning ende nedervallende badt dat den Coning regard wilde nemen, dat hij geemployeert was om hem te hove te doen commen, met last hem te beloven, dat hem niet mischien en soude. Den Coning openbaerde hem alle de desseinen van Biron tegen hem, sijn dolphijn ende staet, in de welcken den Graef van Fuentes aen la Fin voorgehouden hadde datter geen ander middel en was om Spangien ende Vranckrijck seeckerlick te vereenigen dan bij onderbrengen ende uytroijen van alle de Princen vanden bloede, ende den Coning ende sijne kinderen, welcke propositie la Fin bedenckelijck aennemende, hij in suspicie was geraeckt, soe verre dat se hadden getracht hem te doen vangen ende ommebrengen, ten ware hijt ontlopen ware geweest. Verhaelde mede wat hij moeite aengewent hadde om Biron sijn stuck te doen bekennen, ende daeraff te diverteren, ende dat hij niet en hadde gewilt, daerop Escures contentement nam, ende Biron ende Auvergne werden den 15[en] te water naer de bastille gebracht, ende den Coning quam dien dach t'savonts te Parijs. Den xviij[en] ging den Coning naer S[t]. Maur des Fossés, vergeselschapt metten Prince van Condé, constabel (die te hove gecommen

was) ende andere heeren, daer voor hem quamen ende nedervielen de heeren van la Force, S[t]. Blancquart, Graef van Roussy, de heeren van Chasteauneuf, Themines, Sallignac ende S[t]. Angel, naeste vrunden ende bloetverwanten van Biron, biddende voor hem genade ende geen recht, dien sij bekenden schuldich van voorgenomen te hebben tegen sijn staet, versakende d'ambitie, die hem daertoe gebracht hadde, te meer alsoe hij noch niet meer als de wille gehadt hadde te misdoen, daer den Coning veel anderen wel vergeven hadde, die dadelijck gepoocht ende gedaen hadden tegen sijn staet wat se mochten; dat den Coning wilde aensien sijns vaders ende sijns Birons diensten, ende hem niet laten wedervaren dat heur in heur huys een eeuwighe schantvleck soude veroirsaecken, mogende lijden dat den Coning hem soe verseeckert houde dat hij van hem niet en vrese. Den Coning antwoorde dat hij heur bidden ten besten nam, maer daerin niet doen en conde, omdat de desseinen waeren tegen sijn leven, sijn kinderen leven ende tot ruine van sijn staet, daerom hij de justicie met de saecke liet bewerden, sullende geen verbitteringe daertoe brengen, ende mogende lijden sij hun beste mede tot sijn defentie deden, tot dat se sien souden dat hij overwonnen was van lese majesteit, als wanneer alle intercessien moeten cesseren; dat sulcke saecke geen schantvlecke aende naercomelingen, maer alleen aende daders maken, als gesien is vanden constabel van S[t]. Pol, sijn voorsaet, den Hertoge van Nemours ende anderen, indien maer de naecoemelingen continueren in heur getrouheit. In deselve tijt werde noch uytgestroyt een req[te]. vol lamentatien ende beden, die men seide dat Biron selfs aenden Coning hadde gesonden, seer prijsende de genade bij hem aen veelen bewesen, versouckende die mede te genieten, ende naer sijn vaillantise tot een eerlijcke doot te mogen commen, verhalende sijn opcommen deur faveur vanden Coning, sijn diensten ende wonden in den oirloge, versouckende dieselve genade, die sijn meeste geconjureerde vianden hadden genoten, jae gesonden te werden in Hongarien tegen den Turck, om ten minsten de Cristenheyt in t'generael profijt te doen met sijn diensten ofte te genieten eeuwige gevanckenisse in sijn huys, beclagende in tgenerael hem vergeten te hebben ter instigatie vande geenen, die hij nu siet sijn ruine gesocht te hebben. Nietemin watter aff was, noch in die req[e]., nochte bij geen andere wegen, en poochde hij oit aenden Coning oprechtelijck ende sinceerlijck te ontdecken wat van sijn saken ende voornemen was, soe verre dat men sage dattet overeen conde gebracht werden met sijne brieven, copien ende instructien, die la Fin den Coning ter hande gestelt hadde, twelcke verhinderde dat

den Coning op sijn saicke oick bij genade niet en wilde disponeren.

Den xiiij[en] Junij was schoin weder. De Staten metten Raet waren in groote becommeringe mette sake van lord Gray, omdat de Coninginne geschreven hadde dat men hem hier soude willen gebruycken als generael over t'nieu volck, dat sij gesonden hadde ten getale van 5[m], daerop sij eenige malen hadden doen sonderen den Generael Vere, maer hij en wilde in geenen delen yet cederen, ende mits de Staten denselven Generael niet gaerne en wilden offenderen, delibereerden sij lange op dese sake, ende omdat den lord Gray met gebracht hadde 24 ruyteren soe edeluyden als anderen op sijn borse, vonden sij ten laesten goet hem tractement te maken op 1500 gulden voor hem ende sijn ruyteren ter maent, ende dat hij neffens Graef Lodwijck mede over de cavalerie soude commanderen. De Staten hadden mede gaerne gesien dat den Heere van Loenen mede tleger hadde willen volgen als gedeputeerde van hemluyden, maer hij excuseerde hem daervan, omdat se hem te laet daeraf waerschouden. Die van Gelderlandt hadden gaerne gesien dat men int passeren metten leger op Venloe wat hadden willen voornemen, overmits de twedracht van die stadt, ende dat se geen garnisoen inne en hadden, dan de Staten vresende dat sulcx diversie in heur voornemen soude maken, en wilden daertoe niet verstaen, daerin de Geldersen niet wel tevreden en waren. Terwijle van desen ging Sijn Ex[cie] naer Panderden om de nieu Engelsen te sien, ende wedergekeert wesende, quam bij hem den Graef van Culenburch, commende van 's Heerenberch om hem te begroeten. In t'leger quam oick den Graef van Hohenloe om dat te besien, maer keerde tenselven daege wederom, mogelijck vol miscontentement, omdat hij niet mede en ging. Vanden viant werde geseyt dat hij ontrent S. Truijen begonst te vergaderen.

Den xv[en] Junij was schoon weder. De Staten ende Sijn Ex[cie] metten Raet besloten den Duytse ruyteren met alle heur leger op den xvij[en] te doen monsteren, te weten heur leger op de drie loopplaetsen ende den Duytsen in de Hetter, ende begonnen daertoe alle mogelijcke ordre te stellen. Sij waeren mede in lange communicatie op den tocht van heur leger, daer vast alderhande propoosten af gehouden werden, maer bleven altoes daerbij liever langes de Mase om te trecken ende van achteren in t'lant te commen, dan recht deur Brabant in te gaen, persuaderende heur selven, dat tlant achter niet gefortifieert wesende, sij altoes lichtelick Loeven ofte eenige andere stadt souden konnen afnemen, ende daer plaetse tot heur leger houden, doende invoeren soe veel coorens als mogelijck ware om soe de provincien al daervan binnen te ontsteecken, ende hieldent

daervooren dat t'coorn daer ontwijffelijck rijp soude wesen als tleger daer soude commen, ende hebbende alrede ingenomen een groot voordeel van heure sake, sonden wech den voors. brieff vanden vij^{en} aende Staten Generael vande andere sijde, ende deden ordre geven om verscheyden afdrucksels vanden selven brieff alomme te doen uytgeven ende kundich maken, twelcke velen wederom dacht te precipitant ende te haestich te wesen, ende dat sulcx vrouch genouch soude geschieden als heur leger eenige plaetse geoccupeert ofte voordeel soude genomen hebben, dan sij waeren soe heet in heur conceptien, dat se meinden dattet heur niet en mocht ontsitten.

Den xvj^{en} was seer heet ende schoon weder. De heeren van Loenen, Aleman ende de Bie togen met gelt naer Rees om den Duytsen, of sijt begeerden terstont op de monsteringe te mogen betalen ende den Staten stelden alle saken voortsaen om te morgen alomme te monsteren.

Desen dach consenteerden de gedeputeerden in Staten Generael ten prouffijte van Graef Lodwick een erffelicke renthe van 6^{m} ₤ sjaers te lossen met 100^{m} ten opsien van trecht dat hij hadde totten persoon vanden Almirante vuyt crachte vande gifte hem bij Sijn Ex^{cie} gedaen, hoewel veelen meinen dat ment met min wel hadde konnen doen.

Den xvij^{en} Junij was heet ende schoon weder. Men monsterden den leger alomme op de loopplaetsen, daeraff de 37 vanen ruyteren (daeronder gereeckent die van Schouwenburch, Quaet, Darel ende Pisset) starck waren 3470 ruyteren ende de Duytse ruyteren 1832 ruyteren, des bleef ongemonstert de compagnie van Stael van 120 ruyteren, daeraf den ritmeester absent was, ende de officieren seiden ongereet te wesen om te monsteren. De ruyteren van tlant monsterden naer gewoonte sonder swaricheyt, gelijck mede de 4 nyeuwe vanen voors., die aen Eltenberch waren doen commen, maer onder de regimenten vanden Graef van Solms ende Rijngraef viel swaricheyt, omdat de officiers ende de ruyteren geen eedt en wilden doen dan naer de monsteringe, die de commissarissen in last hadden voorheen af te nemen, ende naer verscheyden contestatien daerop gehouden, in dewelcke Bambach hem liet verluyden wel ander meesters te connen crijgen, werden sij ten lesten eerst gemonstert ende doen alles in eedt genomen, behalven de compagnie van Stael die des bleeff weigerende om redenen voors., in vougen dat alle de ruyterie starck was naer de monsteringe (daerin gereeckent die van Stael) 5422 ruyteren altoes in seeckerheyt gehouden wel op 5^{m} vechtende ruyteren. Tvoetvolck was starck, eerst de 48 vendelen Engelsen 6756 mannen, gedeelt in twee regimenten, vanden

Generael ende van sijn broeder, de 10 vendelen Franchoisen vanden heere van Dommarville 1291 mannen, de 11 vendelen Schotten van Edmonde 1246 mannen, de 7 vendelen van vander Noot 968 mannen; de 13 vendelen Vriesen, de compagnien van Graef Willem ende Graef Hendrick daeronder gereeckent, waren starck 2367 mannen, de 12 vendelen Duytsen van Graef Ernst waren starck 1930 mannen, de 10 vendelen van Marquette 1105 mannen, de 7 vendelen van Dort 677 mannen, de 7 vendelen van Loen 670 mannen, de 10 vendelen Franchoisen van Bethune waren starck 1217 mannen ende de 4 compagnien vande garde waren starck 637 mannen, makende sulcx tsamen 18942 mannen, ende soe veelen estimeerden in der daet wel 17^{m} vechtende soldaten. [1]

De cavalerie was verdeilt in verscheiden regimenten ende gedestineert bij elcx vande dry trouppen, daeraff bij Sijn Ex^{cie} waren in t'regiment van Graef Lodwijck, sijn vane, die van Sijn Ex^{cie}, van Hohenloe, van Artur ende van Panier, in tregement van Marcel Bacx, de sijne, die van Pauls Bax ende Lasale, in t'regiment van Risoir, de sijne, van Merwe ende van Megang, in t'regiment van Stakenburch, de sijne, van Tijmpel, ende van Graef Ernst, in t'regiment vanden Heere van Dona, de sijne, van Graef Hendrick van Solms ende vanden Graef van Erbach, ende bleven buyten ordre de vanen van Batenburch ende Pisset om voor ofte achter gesonden te mogen werden. Bij Graef Willem waren gedestineert in t'regiment van Rijhoven, sijn vane ende die van Graef Hendrick ende van Wischart; in t'regiment van Clout de sijne, van Quaet ende Edmonde; in t'regiment van Dubois de sijne, van vander Wel, van Wagemans ende van Brouchem, ende in t'regiment van Graef Fredrick van Solms, de sijne, die van Schouwenburch, Bennenburch, van Eck, Gerrit Heen ende de twee vanen van Bambach. Bij Vere waren gedestineert in t'regiment van Balen, de vane van hem, van Graef Fredrick van Solms ende Daerl; in t'regiment vanden Drost van Sallant, de sijne, van Hassebrun, van Ripperda ende van Smeltsing; in t'regiment van Cissel, de sijne, van Jan Bax ende van Vere, ende in t'regiment vanden Rijngraef, de sijne, die van Selbach, Bervoets, Westerholt, Stael ende Wijnschenck. In de regimenten te voet

[1] Frederik van Vervou, die den togt medemaakte, vermeldt ook de sterkte van het leger tot in kleine bijzonderheden, die behalve enkele min beduidende afwijkingen met de opgaven van Duyck overeenstemmen. „In dit leger,” zegt hij ten slotte, „sijn 142 vendlen knechten, maecken in alles 18849 man. Noch 51 faenen ruyters, maecken in alles 5324 vechtende peerden, ende noch 987 bidets. Ende is dit leger sterck, te voet ende te peerde, in alles 24173 man, ende 987 bidets.” (Gedenckweerdige geschiedenissen, bl. 127) eene opgave, die weinig van die van Duyck verschilt.

waren onder de garde de vendelen van vander Aa, vanden Graef van Hohenloe, van Tijmpel ende Wijngaerden. Onder t'regiment van Graef Ernst sijn twee vendelen ende van Huseman, Pithan, Crimnits, Lucas Reser, Jurien Weckerle, Andries Breder, Andries de Roy, Hanicrot, Cristiaen Ihon ende Aurelius Burchart. Onder t'regiment van Bethune de vendelen van hem, van Dussau, du Fort, Hamelet, du Puys, Chelandre, du Buisson, Ceridos, Vitenval ende Montmartijn. Onder t'regiment van Marquette de vendelen van hem, van Leest, Gilson, Marischal, Merick, Havrincourt, Gillis, Benoy, Jaques de Visé ende Adam Mulqueau. Onder t'regiment van Dorth de vendelen van hem, van Marlijn, van Calvart, Houthuyn, Bont, Heeckeren ende vander Burch. Onder t'regiment van Loen de vendelen van hem, Uytenhove, Verhouve, Rhenen, Gribbeval, Ballemaker ende de Leeu. Onder t'regiment van Graef Willem waren de vendelen van hem ende van Graef Hendrick, die apart marcheerden ende daer den lieutenant colonnel Jr. Caspar van Eussum over commandeerde, de vendelen van hem, Blau, Saechman, Sidelnisky, Graef Lodwich, Gerrit de Jong, Nijl, Emminga, Arnsma, Camminga, Herema, Ed. Grovestins ende van Ripperda. Onder t'regiment van Dommarville de vendelen van hem, van Rocques, Brus, Hallart, Saucy, Silve, du Motet, la Hay, Saroques ende St. Hilaire. Onder t'regiment van Edmonde de vendelen van hem, Brog, Hinders, Hamilton, Sincler, Balfour, Coutis, Makeigne, Herry Brus, Jonston ende van Archibalt Arskin. Onder t'regiment van vander Noot, de vendelen van hem, van Bievry, Rollet, Prince, Rassart, Verhorst ende Gardon. Onder den Generael Vere ende sijn broeder waren de vendelen vanden Generael, van Ogle, van Fr. Croft, Wigmoer, Bingan, Commegrave, Knoulleis, Ed. Vere, Bale, Richards, Horatio Vere, Fairfax, Couke, Morgan, Wodhuys, Pakenham, Freier, Holleys, Willem Crafts, Dutton, Rugdway, Garnet, Vavasour, Prout, Hartwickson, D. Vere, Sutton, Ed. Cicil, Drake, Metkercke, Rob. Drury, Herwelt, Cocaine, Harcourt, Cliffort, Panthon, Doylei, Lysle, Wm. Lovelas, Grevil, Humkes, Butler, Frost, Weyat, Allein, Wrate, Cesar Rogers ende Martham. Terwijle de voors. monsteringe geschiede reedt Sijn Excie metten Staten in alle de quartieren om tvolck te besien, ende den Graef van Hohenloe was tot Emmerick gecommen om den Duytsen te sien, ende keerde daernaer weder naer Nieumegen sonder met Sijn Excie te spreecken.

Den xviijen Junij was schoin ende heet weder. De Staten deden in haeste alle de rollen vande monsteringe sluyten ende begonnen ordre te geven op tvertreck vanden leger tegen morgen, te weten dat dan naer Nieumegen

soude gaen alle de trouppen van tquartier van Sijn Ex^cie^ onder tbeleit van Graef Ernst, om daer te laden de scheepbrug ende gereetschap om een brug over de Mase te mogen maken ende voort naer Nieumegen te brengen alle de ledige wagens om vivres ende amunitie te laden, ende daermede te doen gereetstellen tgeschut, affuyten ende anders, dat mede gaen soude, ende dat de Engelsen daechs daeraen soude volgen. Desen dach quamen de Duytse ruyteren alles naer Elten om beter bij de hant te wesen, die Sijn Ex^cie^ onderwege ging besien, gelijck mede dede den Graef van Hohenloe, wesende daertoe naer Emmerick gegaen, ende doen hij wederom van daer quam, gaf hij bevel aende officiers van sijn compagnien te peert ende te voet, dat hij begeerde dat se bij hem in tlant souden blijven, ten ware nochtans Sijn Ex^cie^ op hem anders begeerde, twelcke Sijn Ex^cie^ niet willende doen, gaff last dat se beide souden blijven, hoewel hij te vooren anders gesint was geweest. Ende om altoes eenige ruyteren in t'lant te laten, gaff mede last op de vane van Gerrit Heem, om bij die vanden Graef voorn^t^. mede tot Nieumegen te blijven, in vougen dat in sijn quartier souden blijven 18 vanen, in Graef Willems quartier 16 ende in Vere quartier mede 16 vanen ruyteren.

Den xix^en^ Junij was het schoon weder. Graef Ernst vertooch met alle sijne regimenten te schepe aff naer Nieumegen toe, ende de ruyteren van sijne trouppe toogen alles over de brug, met heur nemende meest alle de ledige ende amunitiewagens, ende bleven logeren aen t'Oeijewater. Daerentusschen dede men aen alle t'leger vuytdeelen voor 10 dagen broot, twelcke meest alhier uytgelevert werde ende tot Nieumegen. Ende omdat de soldaten niet wel soe veel en souden connen dragen, dede Sijn Ex^cie^ aen elcke compagnie te peert ende te voet noch een ledige wagen geven om broot op te mogen voeren, met welcke thien dagen broot bij den Staten ende Sijn Ex^cie^ staet gemaeckt worde dat t'leger soude connen kommen tot S^t^. Truijen toe. Anders werde oock op wagens wechgesonden meest alle de bagagie vanden leger. De Staten wilden den Duytsen doen betalen met rijcxdaelders tegen 47 st. ende Hollantsche daelders tegen 38 st., maer sij opposeerden heur daertegens, clagende dat men heur tgelt een stuver te hooch wilde aenreeckenen, waerom de Staten heur deden betalen altemael in goudt. In t'contract was bedongen dat men elcke maent een derde paert vande wapenen soude corten, ende sij selffs en conden niet liquideren metten coopman vanden prijs om te weten wat men corten soude, ende evenwel bleven sij persisterende van niet te willen voortsgaen, voor dat se heur gelt souden hebben, so dat men wel sach dat se seer kitteloorich

waeren. Daernaer claechden sij oock niet wagens genouch te hebben, daerom Sijn Ex^{cie} heur noch eenige wagens dede geven, hoewel men naer sach, dat se met een dapperen treyn van wagens voorsien waren. Den Graef van Hohenloe voer wederom van Emmerick naer Nieumegen, sonder noch met Sijn Ex^{cie} te spreecken.

Den xx^{en} Junij was noch seer schoon weder. Graef Ernst hebbende de aken ende gereetschap om een brug over de Mase te maken opgeladen, tooch met sijn trouppen voorts naer Mouick, daer hij met een deel de Mase passerende terstont bij Cleyn Lijnde begonst te schantsen ende een retranchement te maken om de brug te bewaren. Alle de Engelsen sackten in schepen af van Panderden naer Nieumegen, daer se te lande gingen ende terstondt deur marcheerden naer Mouick toe. De trouppen van Graef Willem volchden ende gingen te lande boven t'Oijewater, daer se dien nacht bleven, ende naerdat meest alle de ruyteren ende de resterende wagens de brug waren gepasseert, ging Sijn Ex^{cie} in een saloupe sitten ende voer mede af naer Nieumegen om tleger te volgen, gevende last dat men de bruggen beiden afbreecken ende naer Dordrecht brengen soude, ende afdancken alle de ledige schepen, ende die met bagagie geladen waren te brengen tot Rotterdam ende daer houden tot op naerder bescheyt. Soe de Duytse ruyteren aenquamen om de bruggen te passeren, quam daer mede de vane van Stael, versoeckende gemonstert te mogen werden, twelcke de Staten deden doen ende passeerden soe alles met ontrent 1870 peerden, behalven die in de wagens liepen, ende hoewel meest heur schult was dat se mette leveraers van heur wapenen niet en conden accorderen ende daerom perfectelijck heur gelt niet crijgen, deden sij noch evenwel seggen dat se morgen niet voorts marcheren souden, indien men heur niet volop de maent solts en gaff, effen daeraen cortende een derde paert, alle welcke bravaden de Staten glisten, omdat men se van doene had, ende dat se mer aengenomen en waren voor desen somer, ende dat men heur rouwe humeuren wat moste te goede geven.

In desen tocht hadde Sijn Ex^{cie} goetgevonden aen sijn broeder Graef Hendrick eenich commandament te geven, ende soude hem wel bij hem gehouden hebben, maer vresende dat deselve de saken alles op hem soude laten staen ende daerom te negligenter wesen, stelde hij hem bij Graef Willem, ten einde d'selve hem tottet commandament wat faetsonneren soude, ende dat hij wat naerstiger op sijn stuck mocht letten, weshalven dselve alle desen tocht neffens Graef Willem commandeerde alle de troupen bij denselven wesende.

Men verstont dat de burgers van Venloe malcanderen met eede verbonden hadden geen garnisoen inne te sullen nemen, ende vanden viant verstont men dat sijne Italianen den x^{en} deser in Lorreinen waren beginnen te commen.

Den xxj^{en} was schoin weder ende togen voorts naer Mouick Sijn Ex^{cie} met alle de ruyteren ende Graef Willem ende Graef Hendrick met heure trouppen, latende alleenlijck tot Nieumegen de ruyteren van dien garnisoene om op morgen naer tleger te brengen de resterende wagens met amunitie, die noch niet geladen en waren. Met Sijn Ex^{cie} werden mede naer Mouick gebracht 12 halve canons, die alomme mede te lande soude gaen ende drie cleine metale stucxkens. Graef Ernst dede desen dach ende volgende nacht de brug over de Mase maken om theele leger over te mogen brengen, daertoe hij van Gennep hadde doen halen een groote ponte ende eenige Maesschepen. Voor Nieumegen quamen desen dach alle de schepen vanden leger, ende de scheepbruggen gebroocken wesende, quamen mede aff. Sijn Ex^{cie} ging mette trouppen vande Engelsen ende Graef Willem logeren te Mouick ende soe opwaerts aen naer Middeler toe. De Staten tot Nieumegen staet makende van tgelt dat mede gaen soude, bevonden dat wel 70^m ℒ in den Hage vergeten waren, hoewel den ontfanger ontrent 25^m van dien heimelijck mede genomen hadde, waerom sij een commis in haest naer den Haege sonden om dselve penningen te halen ende schreven aen Sijn Ex^{tie} die swaricheyt, begerende dat hij wilde overleggen, of niet geraden en ware den tocht daerom een dach op te houden. Dese faute was groot ende worde laet ontdeckt, omdat de heere van Oldenbarnevelt seide last gegeven te wesen die met te nemen, ende den ontfanger des lochende, welcke faute nu dier interest soude moeten betaelen.

Den $xxij^{en}$ Junij was schoin weder. Sijn Ex^{cie} toogh mette resterende trouppen te peert ende te voet over de brug ende dede sijn geschut mette ponte oversetten ende alsoe op blockwagens leggen om te lande te mogen gevoert werden, ende schreeff aende Staten dat hij sijn tocht niet en conde ophouden om de penningen voors. sonder nieu provisie van broot te moeten doen, mits tselve voor 10 dagen uytgedeilt was ende hij in minder tijt te S^t. Truijen niet en konde commen; dat hij daerom geresolveert was morgen te vertrecken ende soude totten middage aende brug volck doen blijven ende op de penningen wachten, twelcke verstaende de gedeputeerden vande Staten, die op den tocht mede gaen souden (als Coorn, Joachimi, Renesse, vander A, Eisinga ende Rouck) sijn sij mette resterende wagens met amunitie ende de ruyteren van Nieumegen gevolcht

ende gecommen over de brug te Cleyn Lijnde, daer Sijn Ex^{cie} met all den leger dien nacht bleeff, daer gevangen gebracht worden 2 ruyteren van Grobbendonck, die verclaerden niet te weten dat den viant merckelicke versamelinge dede, omdat sij noch niet ontboden waren. Nietemin creegh Sijn Ex^{cie} daernaer een advertissement dat een goede partije volcx vanden viant in Peelant gecommen waren, ende hoewel tselve onwarachtich was, ende den viant mer in t'lant van Luyck lach, soe dreeff den Generael Vere nochtans met ernst dat men alle de wagens ende bagagie vanden leger hier behoirde te laten wel bewaert, ende met alle de ruyteren ende dexpedytste voetknechten naer den viant toe te trecken ōm hem te sien te slaen, welcken raet Sijn Ex^{cie} ende alle anderen uytermaten vreemt dochte, omdat dselve niet strecken en conde dan om desen heelen tocht puyrlijck in de asse te helpen, want naer den viant te trecken ende die te moeten vervolgen eenige dagen, ende mogelick niet te connen achterhalen om te slaen, ende dan soe veel dagen wederom te moeten trecken naer de bagagie, ende dan nieu provisien van broot uyt te deelen ende daernaer te wachten docht elck den rechten wech te wesen om tvolck, tijt ende de middelen te vergeeffs te consumeren, ende beviel daerom te vreemder, omdat Vere bijnaest alleen aucteur was van tvoornemen van desen tocht ende den Staten daertoe gedisponeert hadden.

Den xxiij^{en} Junij was schoon weder. Sijn Ex^{cie} dede hier sijn leger scheiden in drien om expediter over te commen mette overgroote cariagie die hij hadde, excederende tgetal van 3^{m}, met de capiteins ende soetelaerswagens, dwelcke verdeilt wesende deur de dry trouppen, souden elcx apart ende over verscheyden wegen trecken ende malckanderen altoes soe nae blijven, dat se in een uyre ofte twee bijeen konden commen om soe altoos de front ende in de brete te logeren, liever als in de lengte; ende meer wechs te mogen vorderen, des soude tgeschut gaen bij die trouppe die de beste wech soude hebben, besloot sulcx dat sijn trouppe soude gaen logeren bij Sambeeck, die van Graef Willem te Mullen ende van Vere te Oploe, ende deden aen elcx guiden geven om den wech te wijsen. Desen volgende vertogen alle de dry trouppen des morgens vrouch gelijck. Sijn Ex^{cie} passeerde deur Oeffel, Beugen ende Meer, van waer hij selfs op thuys te Boxmeer ging bij de jofferen vanden Berch, die twee daer waren, ende de trouppen togen voorts naer Sambeeck, daer gedestineert was die te logeren, maer opt begeeren vande jofferen tooch hij deur ende ging logeren tusschen Groeningen ende Sambeeck op t'velt. Graef Willem tooch deur Haps op t'Leecke ende so naer Mullen. Vere

tooch deur Wanroy, St. Anthoenis ende soe naer Oploe, wesende alle tgeschut bij Sijn Excie, te weten elcke halve canon getogen bij 12 peerden ende een limoen. Sijn Excie liet aende brug blijven Graef Ernst mette arrieregarde van sijn trouppe om d'selve brug te breecken ende de 20 aecken wederom op de wagens daertoe gemaeckt te doen stellen met alle de planckcn ende anders om te lande te voeren ende voorts naer Gennip te doen brengen de ponte ende ander schipwerck daer gehaelt, ende soude met eenen wachten so lang mogelijck op tgelt, daerom de Staten geschreven hadden ende twelcke noch commen soude, twelcke des naernoens ten 2 uyren quam, ende overgenomen wesende, begonst Graef Ernst mede te vertrecken, hebbende doen afwerpen het retranchement aende brug gemaeckt, ende alsoe werde begonnen desen langen tocht, die mogelijck alderhande difficulteyten sal mede brengen, omdat men niet geresolveert en was noch Venloe, noch Ruremonde, noch andere plaetsen, die den viant occupeert, aen te tasten [1]. Graef Hendrick vanden Berge was desen nacht met eenighe peerden tot Blitterswijck, ende hoirende de approche van ons leger, vertooch wederom naer Ruremonde. Des nachts wast anders seer regenich ende windich weder.

Den xxiiijen Junij was smorgens schoin ende warm weder. De dry trouppen vertogen gelijckelijck mettet criecken vanden dach. Sijn Excie tooch met sijn trouppe ende tgeschut langes Mullem ende soe naer Groeningen om beter wech te hebben ende van daer voorts naer Vierlingbeeck, Maeshees, Geisteren, Wansem ende ging logeren te Blitterswijck. Graef Willem tooch met sijn trouppen deur Houthees naer Mierle, ende Vere tooch deur Loen naer Venroy, ende waren alles tamelijck vrouch in tquartier. Naernoen bestontet wederom seer te regenen. Sijn Excie reedt een stuck weegs besichtigen den wech, die men morgen soude moeten passeren. Ondertusschen worde op de Maesecant gevangen 2 maetroosen die wat ter sijden uytliepen ende een doot geschooten. Des avonts op twederomcommen van Sijn Excie sondeerden de gedeputeerden hem of hij in passant op Venloe niet wat soude willen doen, maer hij weygerde des plat uyt, seggende indien eenich ongeluck tot desen tocht quame te slaen, dat men dan sulcx hem soude wijten om tegen de resolutie gedaen

[1] Den 14en Junij was in de vergadering der Staten Generaal besloten, dat men het aan den Prins zou overlaten, waar hij de Maas wilde overtrekken, „wel verstaende dat men en passant nade gelegentheyt ende occurentien de stadt van Venlo sal moegen sommeren, ingevalle Sijn Excie ende d'heeren neffens hem gecommitteerdt dat zullen goet vinden, sonder den tocht daermede te retarderen ofte hem te engageren.”

ende voor de steden tusschen beiden leggende yt verlooren te hebben, dat hij daerom liever recht deur wilde gaen ende de resolutie volgen, hoewel van bedenckelijck exempel was den viant achter rug te laten. Daerentusschen bestont men alrede te mercken dat den Generael Vere seer quade ordre op tbroot hielt; dat sijn volck tselve vercoften ende verspeelden, ende dat eenigen onder heur, die noch voor 7 dagen behoirden broot te hebben alreede bestonden te claegen geen meer te hebben, twelcke een wonderlijck bedencken aen velen gaf, ende meinden dat dit expres alsoe beleit werde om den tocht te doen in d'assche lopen.

Den xxv[en] Junij was schoin weder. De dry trouppen vertogen gelijckelijck heel vrouch. Sijn Ex[cie] met sijn trouppe ende tgeschut tooch langes Oeijen deur Voorst voorbij Brouckhuysen deur Lottem ende sloech doe op de heide daer tegen over Venloe. Dicht bij sijn trouppe quam die van Graef Willem, ende tooch doen recht op nae Venloe af ende passeerde dicht tegen over de stadt, die eenige malen naer sijn trouppe schooten sonder schade te doen, ende ging soe voorts voorbij Blerick tot Baerle, daer hij logeerde. Graef Willem tooch van Mierle op Swollegen ende soe de groote heide over tot tegenover Venloe, daer hij bij de trouppe van Sijn Ex[cie] quam, ende keerde doen langes d'selve heide af rechts naer Brey. Vere quam met sijn trouppen deur Castenray, Horst ende soe op de Zevenum. Hier bestonden alle de trouppen van Vere te clagen over broot ende dat tgeene sij hadden beschimmelt was, daerinne dit bedroch was gepleecht, dat men t'nieu backenbroot eerst vuytgedeilt vercoft ende gedissipeert hadde, ende t'oubackentste bewaert, als of men met voorbedachten raet desen tocht hadde willen doen mislucken. Hij selfs versochte van Sijn Ex[cie] ander broot gelevert, hoewel sijn volck soe wel voor 10 dagen hadden ontfangen als andere. Sijn Ex[cie] dede heur eenich broot geven, dat noch in voorraet was, ende siende dat onmogelijck wesen soude mette uytgedeelde provisie te commen tot S[t] Truijen toe, sondt naer Maseick om van tcoorn daer doen coopen te doen backen, maer en bedacht niet, det hij daer soe cleine commoditeyt tot backen soude vinden als hij tsedert vernam. Vele hadden gaerne gesien dat Sijn Ex[cie] alle dorpen rontsomme beschreven hadde om matelijck getal van broot ende bier te leveren voor gelt op peine vanden brant, maer sijn secretaris, die met vuytdeilen van sauvegarde wiste proffijt te doen, ontriet hem sulcx, behalven dat hij selffs tot die maniere van procederen niet geerne en quam. Tsavonts bestondet wederom te regenen ende men en hoorde vanden viant noch niet met allen.

Den xxvj[en] Junij was schoin weder. De dry trouppen vertogen wederom seer vrouch, ende die van Sijn Ex[cie] tooch mettet geschut voorbij Kessel deur Neer, latende Keisersbosch op de rechterhandt ende passeerden de beecke voor thuys te Goir over de brug ende ging logeren te Buggen. Graef Willem toogh met sijn trouppen langes Keisersbosch ende Nuenen heene, latende dselve op de slinckerhandt ende quam logeren te Baxem. Vere quam deur Helden ende Rogel logeren te Heithuysen. Sijn Ex[cie] hadde smorgens naer Helden ende Rogel geschreven, om eenich bier ende broot in tleger te brengen, maer Vere vindende t'broot van Helden, dedet nemen tot 1500 pont broots ende 8 tonnen biers, doch naer betalen. Des avonts creegh Sijn Ex[cie] tijdinge dat de trouppen vanden viant, die te Diepenbeeck ende Wimertingen gelegen hadden, opgetogen waeren naer Meer bij Thienen ende dat se schenen daer ontrent heur te willen versamelen. Men verstont mede datter eenige ruyteren te Ruremonde bij Graef Hendrick vanden Berge gecommen waren, dan Sijn Ex[cie] siende de schaersheit van vivres, die sijn leger alrede hadde, ende hoe weinich hij noch was geadvanceert, was in desen tocht uytermaten seer becommert, niet siende hoe hij soude connen voorts ofte diep in t'landt commen, te meer soe men bevont dat den tocht te vrouch geschiede om t'coorn rijp ende gesneden te vinden.

Den xxvij[en] Junij was voornoen tamelijck weder, maer naernoen viel een grooten regen ende begonst op den avont wat te beteren. De dry legers vertogen heel vrouch, ende dat van Sijn Ex[cie] tooch voorbij thuys te Hoirne tusschen Wessem ende Gratem deur Thoor (daer Sijn Ex[cie] bij de abdisse, een suster des Graven vander Marck ende Heere van Lumey smiddachs at) ende ging logeren tot Aldeneick. Graef Willem tooch deur Gratem achter Thoor omme ende quam logeren te Geistingen. Vere quam deur Hunsel ende Ittervoort logeren te Ophoven, wesende daer alle de dry legers gecommen tot op een half mijle bij malcanderen om ververschinge te mogen crijgen van bier ende broot van binnen Maseick, dan soe men metten leger daer quam, bevont men dat noch geen broot daer gebacken en was, maer dat ontrent 30 lasten coorens daer waren gemalen, waerom Sijn Ex[cie] seer becommert was, bemerckende dat hij eenige dagen hier soude moeten blijven, indien hij wilde doen backen, ende dat hij niet voorts trecken en conde, omdat de Engelsen geen broot meer en hadden. De andere trouppen hadden alles noch wel voor 3 ofte 4 dagen, maer indien men bleeff stille leggen soude tselve mede opgaen. Nietemin hoewel de trouppen van hem ende Graef Willem gereet waren om voorts

te trecken, most men evenwel alleen omme den Engelsen wille resolveren hier een paer dagen stille te leggen om heur nieuwe provisie te doen hebben, daerom hij naer Maseick sont om te sien hoeveel ovens daer in stadt waren, in dewelcke men soude konnen backen, dan die vande stadt waren hierinne soe onbeleeft, dat se heur poorten meest gesloten hielden, pretexterende die niet telcken te konnen open doen om den grooten loop van terijsvolck voor de stadt, waerom Sijn Ex[cie] dien avont daeraf geen bescheit en conde crijgen. De tijdinge van tvertrecken vanden viant op eergisteren naer Thienen continueerde noch.

Den xxviij[en] Junij wast regenich weder, ende men bracht tijdinge aen Sijn Ex[cie] dat mer 8 ovens om broot te backen binnen Maseick onder den burgers en waren, die weinich broot souden connen leveren, waerom de gedeputeerden vande Staten aendrongen dat men voorts marcheren mochte naer Tongeren, daer beter last om voor heur te backen gegeven was, maer mits de Engelsen geen broot en hadden, mocht men niet voortsgaen, ende de ingenieurs maeckten Sijn Ex[cie] diets dat men in weinich uyren ovens om te backen soude konnen maken, daerom d'selve in de kercke te Aldeneick eerst 8 ende naer noch 3 groote ovens dede maken, daer men desen heelen dach seer aen arbeide.

In de stadt dede Sijn Ex[cie] mede backen in de cloosterovens ende anders soe veel mogelick, maer alle dien en mocht soe veel niet maecken om de dagelicxe provisie voor tvolck te doen, veel min om voerraet te maken tot uytleveren, waeromme men meer ende meer swaricheyt in desen tocht bestont te vinden, hoewel de soetelaers desen dach noch seer veel commoditeyts vuyte stadt vande burgeren togen, die heur eigen voorraet om tgereet gelts wille vercoften, maer de confusie was soe groot aende poorten, omdat de magistraet, die niet dan bij geliefteu open en deden, dat men niet en wiste hoe uyt ofte inne de stadt te commen tot groote verachteringe vande saken vanden leger, daerin sij scheenen met voorbedachtheit soe veel verachteringe te willen doen als sij conden om hiernaer heur beter bij den viant te konnen verexcuseren. Graef Willem ende Vere quamen bij Sijn Ex[cie] om te delibereren op de saken vanden leger. Vere claechde seer over broot ende seide vlack uyt dat sijn volck seer in sieckten souden vallen indien sij geen toespijse en aten, daerom hij heur oick toeliet te nemen dat se vonden. Vele andere soldaten liepen seer uyt ende over de Mase om toespijse, daerover vele vanden viant gevangen werden. Sijn Ex[cie] dit alles siende, schreef dese swaricheyt aende Staten met verclaringe dat hij niet en sach hoe sijn leger te onderhouden als hij

in de vianden lande soude commen, aengesien hij alrede in dese benautheit quam op neutralen bodem, dat daerom niet mogelijck en soude wesen metten leger te lande in te trecken ende den viant achter te laten; dat hij hier provisie soude doen ende evenwel voorts trecken naer Thienen, daer den viant vergaderde ende sien of hij d'selve tot slaen konde brengen om dan hem te reguleren naer de occasie, maer indien niet, dat hij dan wederom keeren soude naer de Mase ende sien wat hij anders soude konnen aengrijpen. Nopende den viant, die vergaderde vast sijn leger te Thienen, ende den Almirante van Arragon quam van daege daer om over tselve als Lieutenant Generael te commanderen.

Den xxix^en^ Junij was seer regenich weder, daeromme men te meer becommert was uyt vrese dat oick de wegen alomme breecken souden, mits men meest over cleije moste marcheren. Men bieck in de stadt met 4 cloosterovens ende in de quartieren met 6 ovens, die aende boerenhuysen stonden, ende des avonts begonst men te Adeneick met 8 vande nieugemaeckte ovens mede te backen, die soe lang hadden moeten geviert ende gedroocht werden, daerom Sijn Ex^cie^ wel sach dat hij hier langer soude moeten blijven als hij geraemt hadde, ende Graef Willem ende Vere mede bij hem commende, en brachten niet dan swaricheiden op den tocht mede, te meer soe men verstont dat voor seecker de Italianen bij Namen waren, ende dat in t'leger vanden viant waren gecommen eenighe vande benden van ordinantie, soe dat tleger vanden viant begonst groot ende apparent te werden, doch men hoipte met de ovens die nu gemaeckt waren soe veel provisie te konnen crijgen, dat men eersdaechs een uytleveringe soude mogen doen om soe den viant te mogen naerderen ende sien off hij tot een slach te brengen ware. Terwijle den Ertshertoge in Vlaenderen noch sieck bleeff, Graef Harman vanden Berge mogelick vresende dat desen tocht mocht keeren ende op t'overquartier Gelder vallen, dede desen dach van Sijn Ex^cie^ versoucken paspoort voor sijn huysvrou om in neutrale plaetse te mogen trecken. Snachts donderde ende regende het seer.

Den xxx^en^ Junij was tamelick weder. Men moste metten leger noch al stille leggen om naer tbroot te wachten, daertoe men cleine gereetschap gevonden heeft, ende werde sulcx bij velen voor een misslach gereeckent, dat men Ruremonde, twelcke een swacke stadt is, niet en hadde aengetast om tleger te dienen mette commoditeiten van dien, want dat men ovens moste maken, drogen ende dan daer innebacken gaf een groot retardement, twelcke op dusdanigen langen omtocht van vier dagen tot vier dagen soude moeten geschieden, sonderlings als alle de troupen sonder

broot souden wesen, omdat men sach dat d'Engelsen meer consumeerden als men in heur quartier met 7 ofte 8 ovens konde backen, ende souden van gelijcken geschiet hebben in de andere quartieren, indien die niet gehadt en hadden noch tbroot vande eerste uytleveringe voor 10 dagen. Hierom sach men wel dat onversichtelijck was gedaen desen tocht soe verre omme te nemen, dewijle die sulcke retardementen naersleipte, ofte dat men behoirt hadde alle de neutrale plaetsen in den wech leggende te vermeisteren ende tot leveren van provisien te bedwingen. Anders begonnen tsavonts alle de ovens tot Aldeneick te backen, ende men hadde daer tsavonts al in voorraet 4^m pont broots. Tgeene de burgers van Maseick noch vercoften ende een goede parthije broots ende bier commende van Quadenbrei holpen veel om wat in voorraet te crijgen ende tgebacken broot te mogen bijeenhouden. Tsavonts quam een bij Sijn Ex^cie^, die te Thienen ende te Leeu geweest was, seggende dat den Almirante daer bijeen hadde ontrent 8^m man te voet ende 3^m peerden, dat de Italiaenen daer noch niet gecommen en waren, ende dat in Brabant alomme een seer grooten schrick was, ende dat oick de ruyteren met 300 man te voet uyten Bosch in tleger gecommen waren. Bij Sijn Ex^cie^ quamen de heeren van Loncyn ende van Berloe, gedeputeert bij den Raet van Luyck, om bij Sijn Ex^cie^ te wesen ende hem alomme te doen accommoderen mette minste schade van tlant. [1] Dese bliesen de macht vanden viant dapper op ende seiden dat hij wel 15^m man te voet ende 3^m ruyteren starck was, mogelick om Sijn Ex^cie^ te deterreren van dieper in tlandt te trecken.

Den j^en^ Julij was schoin weder. Men continueerde met grooten ijver alomme met backen, ende mits geen broot uytgelevert en werde in de twee quartieren, creegh men een groote quantiteyt bijeen, soe dat men staet maeckte mits backende tot over den toecoemende middernacht, dat men wel 240^m pont soude hebben, waerom staet gemaeckt ende ordre gestelt werde om op morgen voorts te trecken, ende dat men in elcke

---

[1] « Les deputez de Liege, » schreef de Prins den volgenden dag aan Willem Lodewijk, « mont asseuré que venant ce camp eutour de Tongeren et S^t^. Truyden, il sera souffissament pourvu des vivres et bon marche moyennant que les gens de guerre soyent tenuz en discipline et que ne leur soit permis de se desbander des trouppes et drappeauls en marchant ny aultrement faisant sejour en quelque quartier. Et d'aultant que vous scavez que cela tend grandement a ladvantage de nos gens de guerre tant en general comme en particulier, je vous prie de faire de nouveau publier le ban que jay fait publier devant cinq ou six jours quand nous commencions a marcher, que nul soldat de quelle condition quil soit comme aussi nul charretier ny vivandier se desmande de courrir à piller le bon homme ou dabandonner son quartier ou trouppes soubz peine de la vie » (Arch. van Z. M.).

trouppe ofte quartieren uytdeelen soude 80m pont broots om voor vier dagen bij te leven. Sijn Excie dede een staet maecken van metselaers, backers ende anders, ende van heur gereetschap om in tweemael 24 uyren soe veel ovens te maken, dat men binnen denselve tijt soude mogen backen 12 lasten cooren, dan die staet liep soe hooch ende exhorbitant van alle persoonen ende behoeften, dat niet wel mogelick en was sulcken equippagie naer te sleipen als monterende alleen tot over de 1000 backers ende 500 metselaers, ende tselve niet mogelick wesende, hadde men telcken een groot retardement vanden leger te verwachten, waerom Sijn Excie geheelijck despereerde van met deesen tocht wat te mogen doen, ende gaf daerom last tot Maseick van nieus te doen opcoopen 60 lasten coorens om in val van noot ende wederkeeren daer te mogen aentasten. Graef Willem ende Vere waren lang bij Sijn Excie om opt vertreck te ordonneren, hoewel sij alle daerinne buyten hoipe van vrucht waren, dan omdat de gesanten van Luyck ende anderen seer uytgaven, dat den Almirante voorseecker soude slaen ende de resolutie van desen tocht ten deelen op een slach te doen gefundeert was, namen sij voor op morgen vrouch voorts te trecken, ende alle de drye legers te brengen tot Luyt boven Stochem. Des naernoens regendet anders wederom seer.

Op de saecke vanden Hertoge van Biron hadde den Coning van Vranckrijck gecommitteert totte indicature tparlement van Parijs, ende totte instructie van tproces du Harley ende Blanckmeny, eerste ende tweede presidenten mette raedsheeren Fleury ende Turyn, met last alle saecken achterstellende die aff te doen ende daerin te observeren tgundt in saicken van sulcker importantie tegen sijn persoon ende staet voorgenomen, ende tgundt tegen personen van sijne Birons qualiteit behoirde geobserveert te werden. Dese de informatien oversien hebbende ende daerin bevonden veele pointen tot sijne belastinge, is den cancelier Pompone de Billievre mette raedsheeren van State Messes ende Pontcarré den 25en Junij gecommen in tparlement, doende daeruyt roepen de pairs vande crone, die tot indicature van dese saecke ontboden waren ende mits heur affblijven, verleenende tegen dselve deffaut ende alle de camers bijeen ter nombre van 112 rechters, emploveerden dry dagen om tproces ende stucken te visiteren. Daernaer den 27en vrouch ten 5 uyren deden sij hem daer brengen te water ende in heur aller presentie int parc daer men de criminellen doet sitten, hoiren ende vragen op 5 hooftpoincten, resulterende uyte voors. informatie. Eerstelijck, dat hij in communicatie gecommen was met Picotté om intelligentie metten Ertshertoge te maken ende hem gegeven hadde 150 cronen om

twee voyagien te dien einde te doen; ij^e dat hij metten Hertoge van Savoijen dry dagen naer sijn comtste te Paris buyten weten vanden Coning hadde gehandelt ende hem belooft assistentie tegens alle heeren, op hoipe van een huwelijck met sijn derde dochter; iij^e dat hij geconniveert hadde metten Hertoge voors. in t'stuck vant veroveren van Bourgenbresse ende andere plaetsen, hem overgeschreven veel saken van grooter importantie ende oick gegeven advys om aenslagen op des Conings leger ende oick sijn eigen persoon te maken; iiij^e dat hij den Gouverneur van Ste Catharina geadviseert hadde, dat hij om t'fort te besien daer voorbrengen soude den Coning ende hem teickenen soude doen om den Coning doot te schieten, ende v^e dat hij la Fin gesonden hadde aenden Hertoge van Savoijen ende den Graef van Fuentes, omme mette selve te tracteren groote saecken tot trouble ende ondienste vande crone streckende.

Op t'j^e point antwoorde Biron, dat hij in t'graefschap van Bourgoigne gevangen geregen hebbende Picotté, denselven geemployeert hadde om de stadt Seurre tot reductie te brengen, twelcke hij effectueerde; daernaer was hij in Nederlant bij hem gecommen geweest, versouckende sijn faveur om weder in sijn goet te mogen commen, ende meer als een jaer daernaer hadde Picotté hem geschreven van sijn groote armoede, ende dat hij voor de diensten van Seurre niet en hadde genoten, waerom hij hem gesonden hadde 150 cronen ende die op een staet van oncosten den Coning te reeckeninge gebracht sonder yet meer met hem gecommuniceert te hebben. Opt ij^e antwoorde dat den Hertoge wel 14 dagen te hove bij den Coning was geweest, eer hij Biron daer quam ende dat la Fin den accusateur van dit faict noch wel 14 dagen later daer quam; dat den Secretaris Roncas hem wel eenige propoosten gehouden hadde van thuwelick mette iij^e dochter van Savoijen, ende dat hij den Coning des hebbende gecommuniceert dselve hem deur de heere van la Force doen seggen hadde, dat hijt niet goet en vont, waerom hij daeraf noyt meer gesproocken en hadde; dat sijn intelligentie metten Hertoge soe weinich was, dat den Coning hem bevolen hebbende den Hertoge te geleiden door sijn gouvernement van Bourgoigne, hij versocht hadde daeraf geexcuseert te wesen, omdat hij sach dat de saecken metten Hertoge tot een oirloge gingen uytvallen. Opt iij^e antwoorde dat geen apparentie en was dat hij intelligentie gehouden soude hebben met Savoijen, omdat hij selfs Bourg met alle vlijt ingenomen hadde tegen de wil vanden Coning ende sonder assistentie van volck daertoe te hebben, daeraf de commandeurs vande plaetse konnen getuygen, ende omdat vande 40 convoijen bij den Hertoge van Savoijen

gedaen, om binnen Bourg te brengen, hij de 37 afgeworpen hadde ende mer 3 en waeren daerin gecommen ten tijde hij Biron in tleger niet en was geweest. Dat den Coning wel weet dat den Hertoge van Savoijen gedelibereert was hem Biron te doen presenteren 200m croonen om secours in Bourg te laten brengen, maer dat se hem de offre niet en hadden durven doen, kennende sijn getrouheit totte crone. Dat hij mede de ordre vande vivres bij den Coning gelast binnen Bourg te senden naer tgemaeckte accoort soe vercort ende besneden hadde, dat de plaetse bij armoede ten gestelden daege overgelevert was. Dat mede buyten apparentie was tgeene geseit werde nopende den aenslach op t'regiment van Chambaut, omdat tselve regement meer als een maent daernaer eerst in tleger quam ende doen noch selfs bleeff leggen 5 daeghreisen vanden leger ende gelijcke lengte van tleger vanden Hertoge, soe dat een groote tijt most verlopen alleer daerop ordre te ramen ende niet apparent en was dat een regement soe lang in een plaetse soude blijven. Opt iiije seide, dattet soe verre van daen waere dat hij den Coning voor Ste. Catherine soude willen hebben doen doorschieten, dat hij alleen den man was die den Coning diverteerde van tfort niet te gaen besichtigen, omdat soe goede canoniers daerin waeren, dat den Coning sonder groot gevaer des niet en soude konnen gedoen, behalven dat hij den Coning voorsloech vande plaetse te overvallen met 300 harquebusiers, presenterende selfs voor te gaen. Op ve bekende in twee maenden tijts dat la Fin bij hem was, veel gehoort, gesproocken ende geschreven te hebben, doch echter mette selve handt den Coning te hebben gedient, ende dat den Coning hem binnen Lyons vergeven hadde alle tgene hij nopende thuwelick mette derde dochter van Savoijen gehandelt hadde, tsedert welcken tijt hij hem daermede niet meer en hadde bemoeyt. Seide dat la Fin een sodomite was, ende een duvelbander, ommegaende met duvelerie ende een instrument die lang getracht hadde omme hem yet groots tegen den Coning voor te doen nemen, daertoe hij noyt en hadde willen verstaen; dat hij wel een grote onluste tegen den Coning geschept hadde, omdat d'selve hem weigerde tcommandament over de citadelle van Bourg, ende dat la Fin hem gerapporteert hadde dat den Coning geseit soude hebben van sijn vaeder, dattet een onnut dienaer was, ende van hem Biron, dat hij soe veel niet en was als men hem estimeerde, doch dat dien onluste noit soe verre en is gegaen geweest, dat hij gedacht soude hebben oyt yet tegen den persoin vanden Coning voor te nemen, in vougen dat sijn misdaet meest bestont in tgeene hij met woorden geseit, met ooren gehoort ende mette handt geschreven hadde, maer daerop geen

effect en was gevolcht, nochte bij hem getracht te doen volgen; dat hij la Fin op theilich sacrament veel sware eden hadde gedaen van alles secreet te houden. Bekende mede dat den paix van Savoijen hem tegen de borst was geweest, ende hij daerom gedaen hadde al wat hij conde om dien te verhinderen. Item dat la Fin hem met duystere woorden voor Ste Catharina eens hadde voorgeworpen dat sijl. den Coning daer souden aenvoeren om om tleven te commen, maer dat hij Biron daerom seer was verstoort geweest op la Fin, in somme liep sijn meeste discours daerop, omme la Fin te accuseren ende soe te eleveren sijn getuychenisse tegen hem, vougende daerbij hadde hij qualick gesproocken, hij hadde altoos wel gedaen, ende wel soe groote diensten voor den staet, die meer behoorden te wesen als idele woorden sonder effect bij hem altemet vuytgeslagen in de tijt hij om t'refus van Bourg in alteratie was geweest, die hem den Coning te Lyons doch alles heeft vergeven, seggende dat hij niet meer gedencken en soude aen Bourg, ende den Coning en soude niet meer gedencken aen alle t'gepasseerde, ende men en soude niet bevinden dat tsedert dien tijt bij hem yet ware gedaen, gehandelt ofte geschreven geweest straffens weerdich; ende of wel hem daerop voorgeworpen werde dat sijn secretaris Herbert noch binnen 4 maenden te Milan was geweest, soe antwoorde hij daerop, dat tselve maer was geweest om particuliere saecken van stoffen te coopen ende eenige jonge edeluyden daer te brengen. Ende naer vele recommandatien van sijn sake, sijne groote diensten ende getrouheit in den noot vanden staet bewesen, ende veele discoursen ende verhaelen daeraf gemaeckt, wert hij ontrent 10 uyren te water weder naer de bastille gevoert, daer hij hem dien dach ende de volgende daegen seer ontroert bevont in tgeene hem van wegens de rechters voorgehouden ende bij hem geantwoort was. Den 29en wesende Maendage quam den Cancelier met alle de rechters int paleis weder bijeen om dese saecke af te doen, alwaer sijn suster de Gravinne van Roussy verschenen is om voor haer broeder te bidden, ses daegen naerdat se bevallen was geweest van kinde. Dese rechters waeren besich om hun opinien te seggen van 6 uyren smorgens tot 2 uyren naernoen toe, ende overleit wesende, dat de getuygen seer stantvastich getuychden, ende dat d'selve overeen quamen met sijne brieven, inhoudende een groote menichte van advertissementen aende vianden vande crone gegeven, die elcx strafbaer waeren, ende dat hij selfs bekende in bet als twee maenden tijts geduyrende sijn alteratie veel geseit, gehoort ende geschreven te hebben tot naerdeel vanden staet ende swaere eeden van niet te reveleren gedaen, ende dat uyt sijn

brieven, hoewel vele sonder date, claerlick bleeck, dat hij oick naer tpardon bij hem geallegeert ende niet bewesen in d'selve intelligentien voorts gevaeren was, ende dat geen apparentie en geeft, dat men sijn voornaemtste secretaris om stoffen te coopen soe verre als tot Milan sendt, werde ten lesten bij den cancelier, volgende de opinien vanden Raede tegen hem besloten sententie des doots, als gecommitteert hebbende crimen lese majesteit, waerop den 30en gereetschap gemaeckt werde en greve voor t'stadthuys om d'executie te doen, maer den Coning dede die ophouden, ende op t'versouck van sijne vrunden, consenteerde dat die geschieden soude in de bastille, twelcke geeffectueert wert den lesten deser maent, daer den cancelier bij hem quam, hem afeischende de ordre, die hij overleverde ende den mareschalsstock, die hij seyde daer niet te hebben, waernaer hem voorgelesen wesende sijn sententie, werde bij seeckere persoonen bereit ter doot, doch in alles met sulcken ompatienticheyt van crijten, schreuwen, spreecken, dreigen ende anders, dat hij eer scheen in verwoutheyt dan in rechte kennisse te wesen, claechde seer over Jammin, die hem met schoine beloften te hove hadde gepersuadeert te commen, recommandeerde altemet sijn broeders, nam eenige ringen vande handt, die hij sijn susters sont, gaf tgelt dat hij bij hem hadde om godswillen, sijn clederen ende anders aende wachte, ende worde ontrent 5 uyren des naernoens naer veele hevige ende ompatiente woorden onthalst ende sijn goederen bij sententie geconfisqueert, de plaetse van Biron ontdaen ende ontbloot vanden titule van Hartichdom ende pairie van Vranckrijck. Aldus sterff van beuls handt dien wijtberoemden Biron, die alle de werelt hadde doen beven voor sijn dapperheit ende clouckmoedicheyt in de feiten van oirloge, tot een exempel van andere groote heeren, dat se hun niet en verlaten op voorgaende gedaen diensten, maer altoes trachten moeten wel te doen, want als hun fauten groot sijn, worden de diensten geposponeert ende fauten gestraft, dickwils om politicke consideratien, want de princen willende al naer heur sin doen, en mogen niet verdragen yemant die meint van hemselven wat te meriteren, ofte yet te sijn, ofte te vermogen buyten heur faveur, ende straffen daerom altemet eenige vande grootste, om daermede beter in officie te houden ende verschricken alle andere, die presumeren souden bij heur selven yet te vermoegen, waeraf alle eeuwen groote exempelen hebben ende noch onlanex een gesien es geweest in Engelant in de doot des Graven van Essex, waerop, indien desen Biron goet regard hadde genomen, hij middel hadde connen hebben ende gehadt heeft om dese swaricheyt te ontgaen. Eenige meinden mede dat desen te meer alsoe

geschiede om de papisten van Vranckrijck te doen apprehenderen, dat se niet en vermogen in alderhande uytheemsche liguen selfs tot voorstant van heur religie heur te begeven, als wel voorheen geschiet is geweest sonder gelijck danger om soe elcx te doen letten meer te trachten om den staet vande crone te salveren als mette uytheemsche potentaten wel te staen, ofte met opgeworpen liguen den staet te troubleren als onder voorgaende coningen niet dan al te veel geschiet en was geweest.

Den ij^en^ Julij was regenich weder. Tleger vertreckt vrouch van Aldeneick ende andere plaetsen naer gewoonte in dry trouppen. Die van Sijn Ex^cie^ togen tussen Maseick ende de Mase heen voorbij Hepener ende Roethem deur Dilsem voorbij Stoochem ende Mesick ende quamen soe logeren int dorp van Luyt. Die van Graef Willem togen langes Hepender deur Roethem voorbij Stoochem oock naer Luyt, ende die van Vere deur S^t^. Jansberch ende Landaer mede naer Luyt, daer se dien nacht alles bijeen logeerden. Hier quam bij Sijn Ex^cie^ een boer, seggende dat den viant metten leger naer S^t^. Truijen quam, waerom men seer becommert was, dat hij daer soude doen verderven de voerraet, die men daer hadde doen maken, twelcke ons leger in de uyterste benautheyt hadde konnen brengen ofte dwingen wederom te moeten trecken. Men bemerckte op desen dach dat veel Franchoisen, sonderlings van t'regement van Bethunen, omdat se veel papist waren, seer verliepen, daerom Sijn Ex^cie^ verscheiden trouppen ruyteren uytsondt om eenigen te attraperen ofte doot te schieten. Men bemerckte mede dat de Luyckse gesanten heur op veel passen bij terijsvolck vonden, om die te deursien, waerom de Heere Sidnisky heur seide, dat de principalen vanden leger daerin niet wel tevrede en waren, ende dat se beter doen souden te vertrecken als langer te blijven, die hierom terstont vertogen naar Stoochem, maer naer heur bedenckende op haer last, keerden sij s'anderen daechs wederom. Snachts regende het seer, ende Sijn Ex^cie^ sondt uyt een parthije van 30 peerden naer Tongeren om eenige kuntschap vanden viant te crijgen, ende naer ontdeckte men dat desen nacht uyt ons leger vertogen was een boode naer den Almirante ende naer Bruessel om kennisse vande macht van tleger ende de aencomtste van dien te doen, mogelick bij een vande Luycksen afgesonden.

Den iij^en^ Julij was regenich weder. Tleger vertooch vrouch in dry trouppen ende over dry wegen, daeraf die van Sijn Ex^cie^ hielt de Masecante ende toogh voorbij thuys te Mechelen door het dorp van Groenenij, latende thuys te Reken, thuys te Haren, tdorp Reecken, tclooster Houcht ende het dorp Haren op de slinckerhant, ende commende bij Hoogenharen niet

wijt van Mastricht sloegen af door Peterssem, ende quamen logeren bij Gellich, een clein dorpken. Onderwege quamen bij Sijn Ex^cie om hem te groeten den heere van Jehé, schoinsoin van Reken, den Heere van Haren ende naer mede den Heere van Peterssem, die een stuck weeghs mede reden ende doen wederom keerden. Desen dach hadde Sijn Ex^cie met sijn trouppe veel quade wechs. Vere ende Graef Willem togen beide ter sijden af deur verscheiden wegen over de groote heide naer Loenaken ende ging Graef Willem logeren te Mopertingen, ende Vere te Eigen Bilsem met veel corter ende beter wech. De 30 ruyteren te nacht uytgetogen, rencontreerden van daege 18 peerden vanden viant, commende van Tongeren om kuntschap van onsen leger te crijgen ende overvielen dselve, soe dat se gevangen cregen den lieutenant van Don Sanchio de Leyva, seer gequetst, met 12 ruyteren ende 16 peerden. Twee ontredent met gewelt ende salveerden heur binnen Tongeren met behulp vande burgers. Dese seiden dat tleger vanden Almirante noch tot Thienen lach, ende naerdat Sijn Ex^cie metten lieutenant gesproocken hadde, werde hij naer Maestricht laten gaen om hem te cureren met 3 ruyteren, blijvende de andere borge voor heur rantsoen. Hier cregen de gedeputeerden vande Staten een brief vanden Greffier vande Staten, houdende dat voorseecker Biron ende le comte d'Auvergne gevangen waren om verraet tegen den Coning voorgenomen, ende dat den Coning desen somer noch wel mocht volgen op de frontieren.

Den iiij^en Julij was voornoen schoin weder. Tleger vertooch vrouch alles naer Tongeren, nemende Sijn Ex^cie den wech recht over de corenvelden voorbij Mil ende Hederen, daer hij sijn volck alles in slachordre dede trecken ende de wagens dry ende vier dick gaen om sijn trein corter te maken ende meende te gaen logeren te sHeereneldereren, maer verschoinde naer de plaetse op beede vande vrouwe ende ging met sijn trouppen logeren in een gehucht dicht onder Tongeren, leggende aenden Jecker. Graef Willem tooch mede meest in slachordre over de corenvelden langes Herderen op de rechterhant heen ende quam logeren tot Berch dicht bij Tongeren. Vere marcheerde mede in ordre meest over de coorenvelden langes Herderen op de slinckerhandt heen ende soe deur Elderen, ende ging logeren te Heuve dicht onder Tongeren, in vougen dat alle de dry trouppen op een groote halve mile aen een logeerden langes d'een sijde vande stadt heen. Hier creegh Sijn Ex^cie tijdinge dat de vanen ruyteren van Graef Hendrick ende Boetbergen op d'ander sijde vanden Jecker waren gepasseert als naer Maestricht, daerom Sijn Ex^cie vreesde, of se wel yet op de arrieregarde mochten willen voornemen ende sondt sulcx 2 vanen ruyteren

terug om de carroye te defenderen ende de arrieregarde te verstijven, maer men en vernam van heur in t'minsten niet. Aende stadt van Tongeren was wederom d'selve swaricheyt alsvooren te Maseick, omdat se de poorten beswaerlick open deden, soe dat niet alleen onse soetelaers daer niet in ofte uyt en mochten, maer selfs niet de officiers, om de amunitie daer gereet gemaeckt, gesonden, ende lieten de wagens daerom gesonden den heelen nacht voor de stadt staen, twelcke ons leger wederom seer retardeerde. Hier creegh men tijdinge op den avont dat desen morgen vrouch 2 Spaensche officiers bij den Almirante waren gecommen, ende naer eenige communicatie met hem gehouden, hadde men de trommelen ende trompetten alomme geslagen ende alle tvolck doen uyte stadt trecken naer Haeckenduvel toe aende beecke, ende dat se terstondt over de beecke op de hoochte van tlant hadden beginnen te schantsen, logerende heur leger achterwaerts langes den berch afsackende naer de beecke toe, ende dat se de poorten van Thienen naer Diest ende anders deden beschantsen ende vast maken.

In dese tijt werden in Zeelant ingebracht veele goederen, gecommen uyt een craecke, die eenige van heure schepen vande Oost Indische compagnie genomen hadden onder t'eilant van Ste Helena, wesende de prinse in tgeheel geestimeert op een groote excessive somme, ende of die wel meest in handen vande particulieren quam, so maeckte sulcx in dese landen een grooten rijckdom, ende in Portugael daer dselve thuys behoorde een groote depauperatie van vele menschen.

Den v^en^ Julij was regenich weder ende de legers bleven stille leggen om verversinge van broot te hebben, twelcke men uyte stadt niet en conde crijgen om de groote confusien die voor de poorten waeren, ende dat die vande stadt d'selve niet open en wilde doen voor dat ordre tegen d'selve confusie was gestelt, twelcke eerst tegen den middach quam, omdat Sijn Ex^cie^ vrouch uyt was geweest om de wegen te besichtigen, doende den leger alsoe consumeren sijn tijt, in vougen dat sij daernaer eerst begonnen de wagens in te laten commen om te mogen laden tbroot daer gebacken, ten nombre van 150^m^ pont, daeraf men naernoen ende snachts de uytdeelinge dede voor 4 dagen om op morgen voorts te mogen gaen. Daer waren mede bestelt wel 300 tonnen biers voor de soetelaers, die d'selve met seer groote moeiten uyte stadt togen.

Anders waren hier in lange deliberatie Sijn Ex^cie^, Graef Willem, Vere ende de gedeputeerden vande Staten om op t'stuck van desen tocht naerder te delibereren, dewijle den Almirante met sijn leger scheen vast te willen blijven, ende dat hij mette Italianen ende meest alle de benden van ordonnantie versterckt was, daerop eenstemmich verstaen werde,

dewijle men sach de groote difficulteit, die daer in tleger telcken viel bij gebreck van vivres, dat gansch niet geraden wesen soude metten leger op viande lande in te trecken ende tleger vanden Almirante achter rug te laten; dat oick niet geraden en was hem in sijn trenche te willen forcheren, dat men daerom voorts trecken soude tot boven S[t] Truijen ende daer eenige dagen blijven leggen om te sien of hij soude willen slaen ofte niet, ende soe hij tot geen slach en ware uyt te locken, dat men dan wederom keeren soude naer de Mase ende tbeleg werpen voor de Grave ende sien die stadt terstondt dicht te begraven ende te besluyten, ende dat gedaen, ende als de approchen in apparenten staet souden gebracht sijn, dat men dan soude trachten met een partije van tleger te vallen in tlant van Hulst in Vlaenderen ende die stadt mede te investeren om soe den viant alomme werck te maken, ende dat men tselve soude schrijven aende Staten, ten einde sij met alle haest daerop lieten weten of sij tleger daer ofte voor den Bosch begeerden te hebben. Dit voornemen was meest uyt Sijn Ex[cie] selve gecommen ende scheen tselve heel goet te vinden ende schreef voorts de gansche meininghe van dien aende Staten om heur antwoort te mogen hebben alleer aende Grave te commen.

Den vj[en] Julij regendet voornoen seer. Tleger tooch alles op ende voorbij de stadt, ende daernaer tooch de trouppe van Sijn Ex[cie] dicht aende casseije op de slinckerhant ende die van Graef Willem op de rechterhant van hem ende dan die van Vere wederom op de rechterhant van Graef Willem, alles dicht bij malcanderen recht deur de corenvelden ende in slachordre, doende de wagens int gros 8 ofte 10 dick elcx volgen. Tgeschut was vande blockwagens afgedaen ende op de affeuyten geleit, al geladen ende gereet om te schieten, ende toogen soe in seer schoine ordre voorts, houdende de casseie tot bij Ore, van waer sij afsloegen naer Heeren, daer de trouppen van Sijn Ex[cie] deur togen, ende die van Graef Willem ende Vere lieten Heeren op de slinckerhant, ende toges langes ende deur Boelen. Sijn Ex[cie] quam deur clein Gelmen ende ging logeren te groot Gelmen, Graef Willem te Hellesfort, een gelucht daer dicht bij, ende Vere te Rijckel, alles op een halve mijle aen malcanderen. Een Franchois quam met pascedelle uytet leger vanden Almirante niet anders wetende te seggen, dan dat tselve te Haeckenduyvel lach, ende daer retrancheerde.

Den vij[en] Julij was schoin weder. De dry trouppen vertogen vrouch tusschen Brusten ende Kerckum heenen over de coorenlanden alles in slachordre, soe breet de front als d'selve slachordren, in val van slach te moeten doen, souden moeten staen, in alle schijn of alle de camp de

bataille sonder dat eenige regementen plaets verloren, hadde voorts gegaen, ende deden de wagens in gros mede volgen, ende sulcx tleger cort sluyten ende tgeschut gereet om te schieten voorts gaen, alle de troupen ende regementen op heur behoorlicke distantie van een, twelcke seer heerlijck ende braef om sien was, ende alse engte mosten passeren gelijck aende beecke te Strate geschieden, soe maeckte elcke trouppe twee groote bruggen om twee regementen gelijck in ordre ende al advenant de wagens te passeren. Ende in dese ordre gecommen wesende op de hoochte tusschen Straeten ende Halmael, sijn daer blijven staen tot dat alle de trouppen deur waren; ende naer besichtinge vande quartieren hebben theele leger daer doen logeren op de beecke alle de dry trouppen besijden malcanderen, ende men en creegh desen dach anders geen tijdinge dan dat tleger vanden viant te Haeckenduyvel lach ende daer beschanst werde. De soeteלaers liepen in menichte naer S[t] Truijen, maer vielen in deselve confusie als voor de andere plaetsen om den grooten toeloop van volck, waeromme die vande stadt de poorten niet en wilden openen als naer lang verbeiden ende theuren geliefte om tleger te retarderen ende tijt te doen verliesen [1].

Den viij[en] Julij was schoin weder. Nu men hier aen dese stadt was, vont men even groote becommeringe in de vivres, want boven tbroot dat ten delen gebacken was ende noch gebacken soude werden, meinde men noch wel 30 lasten coorens in voorraet te konnen becommen, maer als op tpoint quam, en conde men niet meer crijgen dan 16 lasten, daeromme men wel sach dat hier haest geconsumeert soude wesen alle tgeene hier was, mits twelcke Sijn Ex[cie] veel tonnen met meels in stadt sondt, om daer voorts te doen verbacken. Ende wel merckende dat hij mits de voors. difficulteyten hier niet lang en soude konnen blijven, heeft hij voorgenomen te besoucken wat moet den viant tot een slach soude hebben [2], ende heeft

[1] De stemming van het landvolk in de streken, waar het leger in die dagen doortrok, was verre van gunstig. „Jae sij verclaeren,” heet het in een door een spion geschreven brief, dien Justinus van Nassau den 2[en] Julij aan de Staten Generaal zond, „hadden sij geweeten datse vorde geuesen backen ende browen souden, sij souden al de moelens aff hebben gebrandt, maer en connen sijder niet aen commen.” (Rijks Archief, Lias loopende 1602.)

[2] Den vorigen avond had de Prins in de volgende regelen aan Willem Lodewijk kennis gegeven van zijn plan voor den 8[sten] (Arch. van Z. M.).

Monsieur mon frere, Je suis resolu de marcher demain matin quelque part avec la cavaillerie et infanterie de ce camp. Et pourtant je vous prie de faire tenir prest vos guides et pionniers, et de faire toucher toutes les trompettes et tambours, tout ainsi comme l'on est accoustumé pour marcher, et de commander aux chiefs et cap[nes] de se tenir prests. Et affin que nous puissions prendre finale resolution par ensemble quelles comp[nies] que nous puissions prendre avec nous, je vous prie pareillement de me venir trouver icy en mon quartier devers les cincq heures au matin. Vous direz aussi

daerom eerst alle sijn leger in bataille doen stellen ende heeft daernaer daeraf genomen 2m man te voet ende 40 vanen ruyteren, daermede hij gepasseert is de beecke van Halmael ende soe recht over den berch getoogen deur t'coorn deur naer Panbrug, daer de beecke tlant van Luyck met Brabant scheit (welcke beecke oick langes Dormael loopt), ende daer alle de wegen om in Brabant te commen gestopt ende afgedolven waren, welcke wegen Sijn Ex[cie] wederom heeft laten openen ende bruggen, ende heeft daernaer alle de ruyteren ende 2m mannen daer gelaten, ende is alleen met drie vanen carabins van Panier, Batenburch ende Hassebrum over de beecke getogen tot op den berch daer achter, daer hij tleger vanden viant op den naesten berch daeraen leggende bequamelick sien conde, twelcke van hem gescheiden was alleen mette cleine Geete, die voorbij Neerhespe loopt, dwelcke is leggende aenden voet vanden berch, daerop den viant lach, te weten achter Wang ende voor Hakenduvel. Sijn intentie was om te sien of den viant met eenige trouppen soude willen tegen hem uytcommen, in welcken gevalle hij geweecken soude hebben naer die ruyteren die achter waren om daer den viant te ontfangen, ende soe hij gesien hadde dat den viant met sijne heele leger hadde uytgecommen, soe soude hij oock alle sijn voetvolck die in slachordre stonden mette 12 halve canons naer hem toe hebben doen commen om den slach te wagen, ende indien den viant niet uyt en quame, wilde hij eenige uyren daer houden ende sijn wacht doen schermutseren om hem alsoe met die bravade te sommeren tot slaen. Wesende nu op den berch mette voors. 3 vanen ruyteren sach hij dat des viants leger beschantst was van boven den berch achterwaerts afsackende. Hij sondt eenige partijen ruyteren injagen de schiltwacht vanden viant, staende aenden voet vanden berch aende beecke. Men sach wel terwijle dit gebeurde dat den viant eenige ruyteren uyt sijn trenchee dede commen ende in slachordre stellen op den berch, vast aen sijn trenchee, maer evenwel en liet hij niemant afcommen ofte tegen ons vuytcommen, om te schermutseren ofte anders yet te thoinen dat hij in sinne hadde yet te doen ofte tegen ons te slaen, twelcke Sijn Ex[cie] bemerckende, ende

---

aux colonnelz et cap[nes] qu'ils commandent a leurs soldatz qu'ils laissent leur bagage chascun en son quartier. Et a tant, Monsieur mon frere, Dieu vous doint le bon soir. De Halmale le 7e de Juillet 1602.

Vostre bien humble frere a vous faire service,

Maurice de Nassau.

Si vous trouvez bon de commander aux trompettes qu'ilz sonnent la sourdine, et aux tambourins qu'ilz touchent les caches doucement, affin que l'ennemy n'oye le bruict, cela je metz a votre discretion.

dat ongelegen soude wesen aen te drucken tegen des viants trencheen ende geschut, is naer 2 uyren houdens aldaer weder gekeert naer Halmael met alle sijn volck, latende de bruggen ende wegen te Panbrug gemaeckt ende gebaent leggen, opdat den vijant vrijelijck ende onverlet soude mogen commen tot aen sijn leger dat onbeschanst lach, indien hij tot slaens gesint ware, maer in plaetse van des te doen, sondt den viant des nachts weder breecken dselve bruggen ende wegen, bethoinende dat hij niet en begeerde tot ons te commen nochte dat wij tot hem commen souden, ende dit is d'eerste reise dat de Staten vande Vereenichde Nederlanden met volle resolutie bataille aen haeren viant hebben gepresenteert, ende dat den viant met een macht van 16 ofte 17^m mannen die oyt heeft geweigert, hoewel het wijsselijk voor hem was gedaen een bravade te lijden ende Brabant te beschermen liever als met slaen tlant te hasarderen, want nu liet hij alle de schade op de neutralen vallen ende defendeerde sijn eygen lant ende bedwong der Staten leger sonder vrucht te doen over Brabant ofte tottet ontset van Oisteinde wederom te keeren ende alle heur extraordinaris costen te vergeefs te geschieden. In t'injagen vanden schiltwacht vanden viant werde gevangen 2 Italianen van t'regement van Trivulse, dwelcke seiden dat in tleger waren 4 regementen Italianen, 2 Spangiaerden ende 2 Duytsen, ende dat alle de reste Walen waren; dat tleger was beschanst boven vanden berch tot beneden toe, ende sij cregen een van onse ruyteren die te diep inne reet. Naer t'aftrecken werde gedelibereert of men oick Leeuwe soude konnen antasten, maer tselve werde van cleine vrucht ende vol difficulteits geacht mits de naderheit vanden viant ende daerom gebleven bij de resolutie te Tongeren genomen om naer de Grave te gaen.

Den ix^en^ Julij was schoin weder. Tleger lach noch stille om te sien wat den viant soude willen doen, maer soe men vernam dat sij alle de wegen bij ons op gisteren gamaeckt weder afgeworpen ende gestopt hadden, soe bemerckte men wel dat se niet gesint en waren te slaen, ende overmits gansch niet geraden gevonden en werde dieper in tlandt te trecken, latende den viant achter, ende niet siende hoe tleger te konnen met broot spijsen ende onderhouden, heeft Sijn Ex^cie^ last gegeven dat men alle tbroot binnen S^t^. Truijen gebacken terstondt distribueren soude ende alle saken aenstellen om morgen te vertrecken, daeraf de Staten wederom bij brieven geadviseert werden. Ende om te sien in wat continantie den Almirante was, sondt Sijn Ex^cie^ een trompet naer hem toe met brieven nopende t'onderhout van tquartier, daertoe den Almirante noch geen behoorlicke

ordre gegeven en hadde. Tsavonts ontstont in tquartier van Vere een ge vecht tusschen eenige Engelsen ende de ruyteren, daerover eerst daer ende naer in andere quartieren arm geroupen werde, twelcke een groot rumoer causeerde, maer cesseerde daernae weder.

Den x^en Julij was uytermaten heet weder. Tleger begonst vrouch te vertrecken, te weten de trouppe van Sijn Ex^cie deur Straten tusschen Brusten ende Kerckum heen deur Hopertingen ende Ulbeeck ende soe naer Alken toe om daer te logeren; die van Graef Willem over den wech die se gecommen was ende voorts deur Sepperen ende een deel van Ulbeeck om mede te logeren in een deel van Alken. Vere tooch oick ten delen wederom over den wech die hij gecommen was, ende keerde doen af naer Aelst ende Oreut, ende soe voorts naer Alken toe, daer alle tleger wederom bijeen ging logeren. Sijn Ex^cie bleeff met meest alle de ruyteren selfs in den achtertocht tot alle de carroije lang wech was ende dede sijn wacht houden op den berch voorbij Halmael, tot dat hij op den middach mette arrieregarde begonst te gaen; ende om den viant te adverteren van sijn vertreck, dede hij mette cleine stucxkens die hij bij hem hadde dry schooten schieten om te sien hoe verre die dragen konden. Ende hoewel de arrieregarde mer voet voor voet en vertooch, en werde evenwel niet een peert vanden viant vernomen om eens te sien wat men dede. Om de groote hette vanden dach versmachten wel 40 menschen vanden leger, die doot bleven ende onder dien wel 30 vande Engelschen ende 7 vande garde van Sijn Ex^cie, daertoe heur veel quaet dede dat se te veel waters droncken, ende bovendien bleven wel 5 ofte 6^m menschen noch onder wege in tcoorn leggen. Hieruyt sach Sijn Ex^cie dat hij den dachreise te verre genomen hadde op soe heten weder, ende om tvolck niet te seer te matteren, besloot morgen hier te blijven, opdat de achtergebleven mochten voortcommen, daeraf des nacht noch eenigen aenquamen. De groote hette van dit weder causeerde ontrent Heusden ende Bommel snachts tusschen een ende twee uyren een seer groten hagel, daerinne steenen vielen van een half ende een vierendeel ponts, die velen glasen uytsloegen ende menschen ende beesten quetsten ende vielen met een groten donderbuije. daeraf tvier in den toorn van Bredae quam, maer werde gelest.

Den xj^en Julij was noch uytermaten heet weder. Tleger lach stille om tvolck te rusten. Alle de trouppen sonden tot S^t. Truijen toe ruyteren terug om voorts naer tleger te doen commen alle tvolck dat onderwege in tcooren noch mocht gebleven wesen, daeraf sij noch velen wederom brachten, sonder vanden viant noch in t'minste yet te vernemen. Hier

cregen de gedeputeerden brieven vande Staten vanden vj^{en} deser, houdende dat d'Engelschen een groote craecke van 750 lasten in de haven van S^{t}. Uves in Spangien gekregen hadden, ende dat tegen heur uytgecommen waren de 8 galeijen van Spinola ende 3 anderen om des te beletten, ende dat sij 2 galeijen van Spinola in de gront hadden geschoten ende d'anderen wel een duysent mannen doen verliesen. Item dat Baltasar de Moucheron een schip uyt Africa gecregen hadde, ende dat sijn volck daer met believen vande heeren een fort bouden bij Castelmina.

Ontrent dese tijt sturven tot Oisteinde van sieckte de capiteinen Bronchorst ende Rentselaer.

Den xij^{en} Julij was schoin ende warm weder. De dry trouppen vertogen vrouch, nemende die van Sijn Ex^{cie} den pas deur Wimertingen, voorbij het clooster ende so voorbij Hasselt, toogh doen op den wech van Diepenbeeck, passeerde daer den Demer ende een weinich voorder aenden molen oick de Stimmer ende ging logeren te Hees, een clein gehuchte aen tbegin vande heide van Sonoven. Graef Willem tooch deur Lambertshouck boven Hasselt aende poorte om, passeerde mede den Demer ende quam logeren bij Sijn Ex^{cie} te Hees. Vere passeerde den Demer beneden Hasselt ende quam oick bij Hees logeren. Tot hiertoe hadde tleger van Sijn Ex^{cie} meest gepasseert deur ende over de schooinste corenlanden die met ogen mochten gesien werden, daeraf veel airen soe hooch stonden, dat se mans ende peerden bedeckten, maer nu voortsaen bestont hij aende heide te commen, ende was in sijn leger wat veel gequelt, dat vele soldaten soe seer debandeerden ende alomme uytliepen ende heur in hasart stelden van gevangen ende dootgeslaegen te werden, daer nochtans nergens yet te nemen en was. Den Almirante achtende dat ons leger nu verre genouch vertogen was, is van dage met meest alle sijn ruyteren ende veel voetknechten gecommen tot Halmael om te sien waer Sijn Ex^{cie} gelegen hadde. Ende daer verstaende dat d'selve gekeert was naer Hasselt, is wederom naer sijn leger getogen ende heeft terstont tvertreck beginnen te slaen, doende noch tsavonts sijn leger marcheren om voor Sijn Ex^{cie} tot Diest op den Demer te wesen, ende dede sijn geschut ende bagagie volgen. Des avonts keerde de wint naer t'noortoisten ende worde heel schielick seer cout weder, soe dat men wel sach dat die grootte hette in een groot onweder ging dissolveren. Sijn Ex^{cie} creegh nog snachts tijdinge vande comtste vanden viant tot Halmael, maer vont evenwel goet voorts te trecken om te sien wat den viant soude willen doen.

Den xiij^{en} Julij quam Sijn Ex^{cie} voor heel vrouch te vertrecken om vrouch

in tquartier te wesen, indien den viant hem soude willen volgen, ende tooch sulcx wel 2 uyren voor dach op, maer soe hij midden op de heide was quam sulcken schrickelicken onweder van donder, blicxem ende regen op, dat alle tvolck seer nat ende vuyl werden, ende den regen continueerde tot laet op den dach, doch werde naernoen beter weder. De dry trouppen togen alles over verscheiden wegen naer Helchteren toe, daeraf die van Sijn Ex^cie^ deur 2 cleine boskens den wech nam, ende d'andere twee recht over de heide togen, wesende tgeschut bij de trouppe van Graef Willem, omdat hij de beste wech hadde. Gisteren ende van dage dede Sijn Ex^cie^ elcken morgen een schoot schieten, om de diane te slaen ende om den peerden te sadelen, een als men tvolck in ordre soude brengen ende een als men soude beginnen te marcheren, twelcke hij continueerde, tot dat sijn leger vast lach. Recht soe de trouppen voor Helchteren quamen, creegh men tijdinge dat eenige ruyteren vanden viant daerontrent waren, waerom de trouppen stille bleven staen, ende eenige ruyteren deur tdorp gesonden werden, die daernaer ontdeckten dat den viant daer niet en was, maer dat 2 trouppen van ons eigen volck, die om contschap gesonden waren in de nacht malcanderen waeren gerencontreert, ende onwetende op malcanderen als viant geschoten hadden, daer doot gebleven was een corporael van Baetenburch ende een guide ende anderen gequetst, waerom terstont de logisen daer genomen ende tleger gelogeert werde. Op den naernoen quam wederom een roup, dat 2 vanen ruyteren vanden viant gesien waren, maer als men daer nae toe sondt en werde niemant vernomen. Op den avont creegh Sijn Ex^cie^ tijdinge dat den Almirante met alle sijn leger vrouch tot Diest gecommen was ende alle sijn bagagie noch al vast marcheerde, tsij om ons te volgen ofte den Demer te bewaren, maer tselve en causeerde geen veranderinge in de resolutie, omdat men altoes in de noot van gebreck van broot bleef. Ende omdat men van dage 75 tonnen meels uyt Hasselt niet en hadde konnen wechcrijgen, omdat de wagens broot voeren mosten, werde last teruggesonden om dselve te vercoopen. D'Engelschen waeren al weder t'einden haer broot gecommen, waerom men heur van nieus moste uytdeilen broot dat tot Hasselt was doen backen. Sijn Ex^cie^ siende dese becommeringe schreef van avont aende dorpen vande Peel ende Kempelant om broot ende bier in tleger te brengen in minderinge van heur contributie.

Den xiiij^en^ Julij was lijdelick warm weder. T'leger vertooch vrouch, daeraf de trouppe van Sijn Ex^cie^ recht boven Peer heenen toogh, latende Eerlicum ende groot Breugel op de rechterhandt ende toogh deur Caulil naer Lil toe; die van Graef Willem beneden Peer heen recht naer Lil toe,

ende die van Vere noch wat leger heen, latende clein Breugel op de slinckerhandt ende soe over de heide naer Lil toe, daer theele leger weder bijeen logeerde, wesende tgeschut mette brug weder gemarcheert met Sijn Ex^cie^, die vast wachte op de antwoorde vande Staten nopende tbeleg vande Graef.

Den xv^en^ Julij was schoin weder. Tleger vertoogh alles aen dry trouppen langes Achel heene over de heide naer Leende toe soe naer aen malcanderen, dat d'een trouppe d'andere sien conde ende togen soe dicht voorbij Leende naer Hees, daer se gingen logeren. Sijn Ex^cie^ creegh hier brieven vande Staten, maer noch geen antwoort op tstuck vande Grave, daerom hij nu van hier een grooten langen brief aende Staten schreef ende met claerder termen, dat hij bij gebreck van vivres af hadde moeten trecken, daerdeur hem niet mogelick en was geweest tleger dieper in tlant te voeren, ende versocht daerom heur finael antwoort op sijn voornemen om de Grave aen te tasten ende te beleggen. Anders sont Sijn Ex^cie^ een trompet naer Eyndhoven, om te sommeren de soldaten die op thuys lagen om daeraf te trecken, ofte soe hij met geschut daer quam, dat hij se soude doen ophangen. Hierop gaven sij thuys over ende versochten naer den Bosch af te mogen trecken, twelcke heur geconsenteert werde. In tleger quam ontrent 80 tonnen biers die alles onder de regementen vercoft werden. Anders was Sijn Ex^cie^ met Graef Willem, Vere ende de gedeputeerden vergadert om te delibereren op den wech, die men soude moeten houden ende of men Helmont onderwege soude aentasten, waerop goetgevonden werde Helmont in te nemen om t'leger voor de Graef meer vrijdoms te geven. Den viant hadde eenighe ruyteren gesonden om kuntschap van ons leger te nemen, die den pas vande Grave voor heur openhielden, meinende dat t'leger naer den Bosch soude gaen, maer dese werden naer in de Grave gedreven.

Den xvj^en^ Julij was schoin weder. Tleger toogh vrouch voorts. De trouppen van Sijn Ex^cie^ togen langes de Peel heen tusschen Lierdorp ende Geldorp recht naer Mierle toe ende van daer recht op Helmont aen, daer se gingen logeren dicht aende stadt. Graef Willem tooch langes Geldorp heen naer Stiphout toe ende hadde den harsten wech, waerom de 12 halve canons ende de schipbrug met hem ging tot achter Mierle toe, ende quam doen weder bij Sijn Ex^cie^ om voor Helmont te mogen dienen. Vere tooch deur Geldorp naer Lijshout toe ende ging logeren tusschen Lieshout ende Stiphout. Sijn Ex^cie^ treckende naer Helmont, quam bij hem de vrou van die plaetse ende badt om inneminge van haer huys ende verschoninge van haer lant, hoipende daernaer thuys neutrael te mogen crijgen. Hij sondt aen

die van tcasteel om de plaetse op te geven, maer sij lieten den tambourijn met eenighe officiers op thuys commen, thoinende last die se hadden om de plaetse te houden, tot dat se voorder souden gedwongen werden, waerom Sijn Ex^cie terstondt last gaff om 6 halve canons daer vooren te planten ende de plaetse te beschieten. Die van binnen dat siende, sonden ten lesten een trommel op de walle om te slaen om appoinctement, maer soe de stucken juyst veerdich waren, gaven sij vier recht soe den trommel was beginnen te slaen ende schoten ses schoten. Hiernaer sloegen die van binnen den trommel seer, ende aengemaent bij eenige officiers vande onsen, sonden heuren vendrech af, die accordeerde thuys over te geven, morgen vrouch daervan te trecken ende met wapen ende bagagie te mogen gaen naer den Bosch bij heur capiteyn genaemt Versterren. Sijn Ex^cie ordonneerde terstont dat daer soude blijven den vendrech vanden Generael Wingaerden met 40 soldaten, 2 backers ende 4 tonnen meels. De Staten hebbende goetgevonden tbeleg vande Graef volgende de meininge van Sijn Ex^cie, hebben van dage tot Dordrecht doen schepen veel geschut ende amunitie om naer tleger te brengen.

Den xvij^en Julij was schoin weder. Tleger vertooch vrouch. Sijn Ex^cie tooch deur Helmont, ende om te beletten de foulen vande stadt, hadde hij daerin doen trecken t'regiment van Graef Ernst, die op beiden sijden de straten beset hielden, ten einde niemant in tdeurtrecken ter sijde inne soude mogen lopen met last dat Graef Ernst selfs daerbij soude blijven, tot dattet alles deur ware. In stadt passeerde hij over de Aade ende buyten noch een ander brug ende toogh soe voorbij Bakel ende Gemert naer Anolt ende Boeckel, ende ging logeren te Volckel. Sijn meininge was te gaen logeren te Uden, maer verstaende dat hij hier naerder aende Grave was als tot Uden, soe bleeff hij hier, te meer soe Graef Willem hem liet weten, dat hij ende de Engelsen al over 2 uyren waren gelogeert. Graef Willem toogh deur Erp naer Uden toe ende Vere deur Lieshout, Gerwen ende Vechel, hebbende beide wel 2 uren gaens corter wech om naer Uden te commen als Sijn Ex^cie. In tdeurtrecken van Helmont dede Sijn Ex^cie den viant van thuys wechtrecken, ende sondt sijn garnisoen daerop. Tsavonts sondt Sijn Ex^cie den capiteyn Cadet uyt met 30 peerden om te gaen rijden de straten naer de Grave, ende siende dat sijn volck van tloopen niet en was te houden, dede hij daer 3 van hangen om anderen daermede te intimideren ende doen inblijven. Snachts creegh Cadet een jongen commende uyte stadt met brieven aen Dulcken, Gouverneur van Stralen, daerin men sach, dat sijl. noch geen achterdenken op heur stadt hadden, ende schreven

daerinne, dat wij den slach voor Sint Truijen hadden gepresenteert, maer heimelijck wech getogen waren als den Almirante ons meinde te commen slaen, ende hoewel tselve onwarachtich was, hadde nochtans den Almirante selfs sulcx daer geschreven ende hem aengenomen om sijn reputatie te stijven.

Des avonts ontfing Sijn Ex^{cie} brieven vande Staten, houdende dat hij met sijn voornemen ende sulcx als hij beraempt hadde soude voortsvaren, twelcke was om de stadt Grave aen te tasten, ende snachts creegh men tijdinge dat den Almirante met een parthije van sijn volck over den Demer gecommen was sonder dat men verstaen konde te wat intentie.[1]

Den xviij^{en} Julij was meest betrocken weder. De legers vertogen vrouch. Sijn Ex^{cie} nam den wech langes het poel vande Peel heen tot Mil ende quam van daer sacken deur de besloten wech over de heide deur veel waters, daer tvolck veel nat most werden ende quam soe tot boven de stadt aen een gehuchte genaemt Gasel. Graef Willem ende Vere togen deur Zeelant ende quamen logeren tusschen Velp ende Esseren[2] aende duynen ofte den hoogen wech naer den Bosch toe, ende sloten in stadt eenige ruyteren, die vanden Almirante om kontschap van ons leger te nemen, uytgeschickt waren. Die vande stadt schooten eenige malen naer tvolck dat bij Velp gecommen was, ende Sijn Ex^{cie} sont terstont met convoy uyt een deel bruggasten ende bootsgesellen om de groote ponte van Gennep te halen ende alle tschipwerck, dat se daer vinden souden, om daervan ende

---

[1] De reden, dat Mendoza het Staatsche leger volstrekt niet vervolgde, moet gedeeltelijk gezocht worden in de onzekerheid, waarin hij verkeerde omtrent den weg, dien Maurits meende in te slaan, gedeeltelijk in het bezwaar om spoedig genoeg de noodige wagens, voorraad enz. voor een togt bijeen te brengen, terwijl bovendien het ontzag, hetwelk de Nederlandsche troepen inboezemden eveneens van geen geringen invloed was, zoo als afgeleid kan worden uit hetgeen Carnero (Guerras Civiles de Flandes, pag. 488) mededeelt van de beraadslagingen in den krijgsraad, dien de Admirant terstond na den afmarsch van Maurits bijeen riep, waar onder anderen opgemerkt werd, dat het beste onderdeel van het Spaansche leger de troepen waren, die onlangs door den marquis Spinola waren aangevoerd, en toch als verre van uitmuntend („toda nueva y con poca experiencia de la guerra„) worden afgeschilderd. De meeningen in dien krijgsraad liepen zeer uiteen; volgens Carnero had men het Staatsche leger moeten aanvallen, en de kans om het op zijn terugtogt te verslaan, niet moeten laten voorbijgaan. „Se perdio,„ zegt hij, „una muy grande occasion, porque sin duda rompieran al enemigo, si le siguieran, porque despues se supo que yvan sin orden ni concierto y medio rotos„ Kort daarna gaf de Aartshertog last, dat het leger de provincie niet zou verlaten, indien de vijand niet in Brabant stand hield, dewijl men vreesde, dat het niet meer mogelijk zou zijn de strijdkrachten tijdig genoeg naar Ostende te voeren, indien Maurits zijne troepen mogt inschepen en ze over zee derwaarts brengen.

[2] Escharen.

mette 20 aken, die hij naer voerde, een brug op de Mase te slaen boven de stadt, dewijle de groote brug van beneden commen soude. Hij meinde met 2 ruyteren eenige brieven naer Nieumegen te senden, maer den viant leggende op den anderen oever, schoot den eenen, wesende corporal van ruyterie, doot ende quetse een voerman, die hen holp oversetten, maer en cregen de brieven niet, overmits die clein ende noch in den aeck waren als den viant hem ontdeckte. Sijn Ex^{cie} reedt op den naernoen besichtigen de andere quartieren ende de gelegentheit vande stadt. Terwijle van dien liepen die vande stadt de gansche Maescante op d'andere sijde langes, ende dreven naer de stadt alle de beesten die se vonden, sonder dat yemant was om daer tegen ordre te geven. Dese stadt Grave lach op de Mase vast aen t'lant van Ravesteyn, wesende clein ende dicht betimmert ende beset met dry goede bolwercken, daeraf t'eene leit tegen den dijck boven de stadt op de slinckersijde vande brugpoorte; het tweede lach op d'andere sijde vande selve poorte suytwaerts naer Esseren toe, ende het derde lach op de rechterhant vande Hampoorte tegen den dijck van beneden aen. Sij hadden al op den eersten aftocht van Nieumegen bevreest een beleg ende daerom van doen af begonnen te maken een vasten courador boven de stadt vande Maessijde af naer den dijck toe ende vanden dijck voorts naer de brugpoorte, welck werck meestal volmaeckt was, maer nu so haest het leger hier quam, sach men dat se aende brugpoorte wel met 7 ofte 8^{c} mannen buyten waeren, ende arbeiden om denselven curador te verstijven ende voorts een nieuwe te maecken suytwaerts om de stadt, sonder dat oick van onse sijde daertegen belet gedaen werde. Over de stadt lach een schantsken dat niet veel en dochte. In stadt commandeerde eenen Anthonio Gonzales, die tot raet bij hem hadde Don Inigo Dotaolo, geweest Gouverneur van Doetechem, ende hadden daer 10 vendelen, vier Duytse vendelen heel starck ende bij heur wel geestimeert op 9 ofte 10^{c} mannen, 3 Italiaensse vendelen, starck ontrent 250 mannen, een Spaens vendel van 40 man ende een Wals ende een Bourgoignons vendel, tsamen van 150 mannen.[1] Tgeschut wasser tamelijck wel ende amunitie naer advenant, ende 2 dagen voor onse comtste alhier waren hierin gebracht 2^{m} malder corens commende van Venloe, in vougen dat scheen dattet hier hart om bijten soude wesen ende docht veelen te meer vreemt dat de Staten tleger hier lieten commen, dewijle de veroveringe van dese

---

[1] Carnero geeft voor de sterkte van het garnizoen op: ongeveer 1600 man van alle natiën en twee kompagniën Spanjaarden.

plaetse heur contributien niet eenen stuver en konde vermeerderen, maer de jalousie van eenigen, die niet gaerne sien en souden dat die van Brabant in de regieringe souden commen, dede tbeleg liever hier als voor den Bosch vallen. Sijn Ex^{cie} hadde oick dit beleg van eersten ingedreven ende goetgevonden, maer van dage met Graef Willem ende Vere op alles naerder communicerende, creegh een helen afkeer hieraf, ende hadde liever getracht tleger naer Vlaenderen te brengen dan hier te blijven, ten ware expres bevel vande Staten quame om hier te blijven, welcke schielijcke veranderinge velen vreemt dochte, ende meinden dat alle desen mede uyt loutere irresolutie en quame. Desen dach quam de scheepbrug, de ponten met geschut ende de schepen met amunitie uyt Hollant geladen aende Voorne ende snachts sondt hij eenige swemmers over de reviere met brieven naer Nieumegen om bier ende broot van daer hier te brengen.

Den xix^{en} Julij was betrocken weder. Vrouch quam af de ponte met eenich schipwerck van Gennep, waerom Sijn Ex^{cie} de 20 aken mede dede in de reviere setten, ende begonst een brug over de Mase recht tegenover de kercke van Overasselt, ende op d'andere sijde een halve mane maken tot bewaringe van dien, ende mits de Mase laech was de operellen [1] daernaer dresseren. Hij was seer besich om de quartieren vanden leger te ordonneren, ende daermede ging deur t'meestendeel van desen dach. Van Nieumegen quam een convoy met veel broots ende bier, ende naernoen communiceerde hij aende gedeputeerden vande Staten, hoe dat hij metten leger liever naer Vlaenderen soude gaen, ten ware de Staten hem platuyt schreven van hier te blijven, ende vont goet dat de heeren Coorn ende Joachimi in haeste naer den Hage aende Staten souden trecken om tselve met heur te communiceren ende terstont heur eyntelicke resolutie wederom te brengen, makende staet dat sij den xxiij^{en} hier wederom souden konnen wesen mette antwoort. Dese vertogen hierop naernoen naer Nieumegen om snachts de reviere af te varen naer Hollant toe. Anders werde goetgevonden dat Sijn Ex^{cie} soude gaen leggen tusschen Gassel ende de Mase op den uyterweert, Graef Willem tusschen Esseren ende Velp aende duynen ende t'Capelleken, ende Vere op de Mase beneden de stadt mede op den uyterweert, ende soe hij met sijn volck derwerts toogh, waren 15 vanden viant buyten de stadt ende meinden een deel van sijn bagagie te nemen, maer so se losbraken, quamen eenige ruyteren van du Bois metten Lieutenant daer, die 2 van henluyden dootschooten ende 9 gevangen cregen met heure

[1] Oprillen.

peerden. Die vande stadt arbeiden desen dach wel met 800 mannen buyten de brugpoorte aenden courador ende om den dijck af te karren ende anders met pallisaden te besetten. Beneden de stadt begonnen te water aen te commen verscheiden soetelaers tot verlichtinge vanden leger.

In dese tijt quam in den Raet van State Eecko Boner uyt Vrieslant in plaetse van Frans Janss.

Den xx^en^ Julij was regenich weder. Sijn Ex^cie^ was vast doende om sijn quartier aen alle tvolck op de maet te doen uytleveren, daerinne veel tijts verquist werde, in vougen dat desen dach noch aen alle terijsvolck heur quartieren niet en konden uytgedeelt werden, omdat ment te precis op de mate wilde nemen. Sijn Ex^cie^ dede de brug wat neerwerts sacken recht voor thuysken van Neerasselt, om midden tegen tleger aen te leggen. Vere begonst sijn leger vast te retrancheren. Die vande stadt siende dat tschansken over de Mase leggende niet en dochte ende oick niet houbaer en was, deden starcke wacht daerbij houden ende tselve vast afwerpen, meinende tselve heel te slichten alleer dat te verlaten. Sij branden oick af eenige huysen over de Mase leggende ende een te Velp, omdattet veellicht heur wat te naer mochte leggen. Sij arbeiden oick noch al evenseer aen heur courador om die stijff ende vast te maken ende naer tsuyden om te trecken.

Ontrent dese tijt quam in Zeelant aen de craecke die eenige coopluydenschepen in de Indische zee gecregen hadden, daerinne waren geweest veel costelijcke waren, wel geestimeert op 40^cm^ £, maer metten persoenen hadden sij accoort gemaeckt ende belooft die op tlant te setten, daeronder een Viceroy was; veel waren hadden sij daervuyt doen nemen ende in de andere schepen oversetten om beter bewaert te wesen, ende hadden volck op de krake gedaen, dwelcke onderwege vande andere schepen versteecken waren geweest, doch ten lesten noch aengecommen ende alles gesalveert tot groote verlichtinge vande Almiralité in Zeelant, die den v^en^ penning daeraf most hebben ende apparentelijck in heur groot verloop daermede soude wat konnen gereddet werden.

Den xxj^en^ Julij was schoin weder. Men sach die vande stadt noch evenseer arbeiden aen heur courador om den dijck boven de stadt te esplaneren ende om de schantse over de Mase af te werpen, daertegen Sijn Ex^cie^ aen Graef Ernst belaste om van over de Mase naer de schantse toe de approchen te beginnen, ende een batterie tot 6 halve canons, daermede men de schantse mocht beschieten. Ende terwijle Graef Ernst daermede doende was, dede hij 3 cleyne stuxkens planten om op de werckers voor de stadt te schieten. Die vande schantse over de Mase vielen uyt tegen de approcheer-

ders ende schermutserende tegen deselve, cregen gevangen den lieutenant van Marquette, maer soe haest de drie cleine stuxkens geplant waren ende men begonde daermede te schieten, liepen alle de werckers voor de stadt wech ende begonnen van doen af meest bij nachte ende bedeckt te arbeiden. Anders werden de quartieren bij Sijn Ex^{cie} voorts uytgedeelt ende hij selfs quam daer logeren. Vere retrancheerde noch al vast sijn quartier ende Graef Willem begonstet sijne mede te retrancheren. Twee kinderen commende uyte stadt seiden dat veel volcx daerinne was, maer daeronder veel arme soldaten. Sijn Ex^{cie} verstont dat den Almiral onderwege was met de brugponten met geschut ende amunitieschepen, ende omdat eenige aeken in de wint waren, sondt hij de treckpeerden daernaer toe om d'selve voorts op te brengen, ende laste den capitein Bellijn om met 100 musquettiers mede te gaen ende die te convoijeren, met welck behulp sij t'savonts alles in den leger quamen, ende brachten daer de groote schipbrug, veel ledige ponten, 13 heele canons, 2 halve ende 5 veltstucken met veel schepen met amunitie ende bagagie ende soetelaers, soe dat tleger nu bestont abondantie van vivres te crijgen. Die vande stadt vielen op den naernoen met eenige peerden ter brugpoorte uyt, daeraf twee ruyteren gevangen werden die seiden met hun 18 uyten leger vanden Almirante gecommen te wesen om kuntschap, ende dat se met den leger hier in stadt waren gedreven ende beset, ende hielden heur daerom als weinich wetende vande gelegentheyt vande stadt. Den capiteyn Jan de Raet die met sijn oirlochschip gebleven was voor Batenburch, sondt eenige musquettiers op tlant ende dede een batterie maken om geschut te planten ende thuys te beschieten ende daerentusschen heur sommeren, waerop den sergiant daerop leggende accordeerde daeraf te gaen, ende Jan de Raet dede het huys bij bevel van Sijn Ex^{cie} met 14 mannen besetten. Snachts quam van den Bosch, capitein Bartholomeus, capitein vande Bourgoignons ende ingenieur met een Italiaens vendrech, een edelman ende andere personen naer de stadt toe. Den capitein quam in de schantse over de stadt met eenige anderen, maer den vendrech metten edelman werde gevangen genomen.

Desen dach waren in den Haghe gecommen den heere Coorn ende Joachimi, daerom de Staten tsavonts naer de predicatie vergaderinge leiden om te delibereren op heur aengeven, ende tot die tijt toe vol irresolutien geweest sijnde als of heur tverstant ende handen gebonden waren geweest, lieten sij heur ten lesten bewegen, ende vonden goet dat men dit beleg continueren ende met ernst aengrijpen soude om noch eenigen vrucht vande Duytsen te mogen trecken, ende dat men daerentusschen sien

soude, wat men anders soude konnen voornemen tot verlichtinge van Oisteinde, vresende so men wederom van hier toogh, dat de somer met trecken ende swermen deur gaen soude, ende de jalousie op de Brabanders belette naer den Bosch te trachten. Van dese heure resolutie sonden sij noch snachts een depesche wech naer Sijn Ex^cie^.

Den Advocaet van tlant van Hollant was seer swaerhooffdich in dit beleg ende scheen mede liever gesien te hebben tvertrecken naer Vlaenderen. Die van Alckmaer ende heur gedeputeerde Steenhuysen sprack met groot vehementie daertegen, dat men twerck soe het aengevangen was niet en moste verlaten, maer liever al bijsetten datter was, dan met schande daeraf wijcken ende animeerde daermede die van Hollant so seer, dat se alles daertoe inclineerden.

Den xxij^en^ Julij was schoin weder. Sijn Ex^cie^ dede sijn quartier retrancheren ende Graef Willem ende Vere deden van gelijcken noch daeraen arbeiden. Oick ging Sijn Ex^cie^ besien met wat wercken men best dese stadt alomme souden konnen besluyten, maer en wilde dselve noch niet beginnen tot dat hij de eintelijcke last vande Staten soude ontfangen. De batterie over de Mase opgemaeckt wesende achter den dijck, werden daer ingebracht 6 halve canons mette welcke Sijn Ex^cie^ naernoen in batterie dede schieten op de schantse ende hier ende daer op de stadt. Die in de schantse waren dat siende, ende dat op den avont meer volcx vande onsen quam aentrecken om de wacht te veranderen, meinden dattet was om te stormen, ende liepen met een schrick uyte schantse wech, daerover die vande stadt soe scheldich waren, dat se tvolck daeruyt commende niet en wilde innehebben. Sijn Ex^cie^ dede de schantse terstont besetten ende last geven die tegen de stadt te dicken ende verswaren om geschut daerin te mogen planten ende om mede op te maecken een schantse, die de Prince van Parme over de Mase wat bet te lantwaerts in hadde gehadt. Desen dach quam in tleger van Sijn Ex^cie^ de heere van Ransou, een Deen. Sijn Ex^cie^ creegh een geintercipieerden brieff van Grobbendonck aen Moriensaert, daerinne hij hem vermeet, indien hij sijn ruyteren bij hem hadde, dat hij ons leger wel soe in alarme soude houden, dat wij geen tijt souden hebben om schup in de eirde te steecken, op welcken brief Sijn Ex^cie^ apostilleerde tu es un prefect sot, ende dede den brief soe toesluyten ende wederom aen Grobbendonck senden [1].

---

[1] De brief, waarvan Duyck hier spreekt, en die in copij op het Rijks Archief aanwezig is, is van den 18^en^ Julij. Ook de apostille van den Prins wordt er op gevonden en is volkomen verklaarbaar

In de voornacht schooten die vanden viant eenige schooten ende vierden op den toorn, soe men meinden om te thoinen dat den capitein in stadt gecommen was.

Desen dach quam in den Hage uyt Oisteinde den capiteyn Brienen, daeruyt gesonden met Doublet om aende Staten te versoucken verscheiden behouften tot behoudenisse vande plaetse nodich ende met eenen te communiceren een concept bij den Gouverneur ende anderen gemaeckt om den viant aen d'een off d'ander sijde op te mogen slaen ende daertoe te versoucken volck, niet wetende sij dat Sijn Ex^{cie} wederom getogen ofte voor de Graef gecommen was, maer dat hij noch tegen tleger vanden viant lach. Hierop besoingneerden de Staten wederom lang, ende vonden goet naer Sijn Ex^{cie} selfs te gaen om met hem presentelijck op alles naerder ende vaster te resolveren ende daertoe morgen met eenigen uyten raet te vertrecken.

Den xxiij^{en} Julij was noch al schoin weder ende men arbeide alomme evenseer om de quartieren te retrancheeren.

Sijn Ex^{cie} wesende van meininge de stadt rontsomme te circunvalleren ende dat daertoe noodich soude wesen eenige redouten op berchskens gemaeckt, heeft dselve redouten van dage doen afsteken ende beginnen, wachtende noch al op tbescheit vande Staten, twelcke savonts laet quam, houdende dat men met dit beleg soude voorts gaen, daerom Sijn Ex^{cie} voornam geen tijt meer te verliesen, maer de wercken voortsaen met ernst bij de handt te nemen, ende laste daerom dapper te wercken aende schantse over de stadt, ende daerin mede een batterie te maken ende noch een ander batterie te beginnen opt velt over de stadt tot 8 stucken. De Staten Generael met 4 uyten raet vertogen desen dach uyten Hage naer Utrecht om in den leger te commen tot deliberatie van tvoors. concept ende eenige penningen daer te brengen. Anders was men in tleger doende om een deel wagens te casseren ende mer 800 in dienste te houden.

In dese tijt was de peste in veel plaetsen in Hollant seer starck, soe dat eenige dorpen gansch uytstorven ende binnen Amsterdam 5, 6 ofte 7^{c}

uit den pogchenden toon, die in het geheele schrijven doorstraalt. „L'ennemy”, zegt Grobbendonck onder anderen, „. . . . . sont logez ceste nuict à Uden pays de Ravesteyn, et ayant envoyé ce que j'avois encores icy de ma Comp^{ie} ont tué 16 et mené icy 30 prisonniers. Si j'eusse peu ravoir ma Comp^{ie}, j'en eusse bien faict mourir de leur gens. . . . . . Si Monsr l'Admirante m'envoie la cavaillerie, je les tourmenteray tous les jours et feray que leur serat force de demeurer plustost avecques les armes a la main que avecques la paille (pelle)”, etc.

menschen in een weecke, ende binnen Swol was de sieckte soe seer dat de gansche justitie daer stille stont.

Den xxiiij[en] Julij was regenich weder. Sijn Ex[cie] dede besteden alle de redouten ende retranchementen noodich om dese stadt te besluyten van sijn quartier af tottet quartier van Graef Willem ende van daer tot tquartier van Vere, daer hij met allen ernst aen dede arbeiden, ende beraemde 10 redouten te maken tusschen hem ende Graef Willem, ende dan de stadt van over de Mase mede te besluyten. In tleger casseerde men noch veel wagens, soo dat over de 11[c] wagens gecasseert waren ende 150 treckpeerden, die desen dach alles met een starck convoy gesonden werden naer Nieumegen, daeraf eenige wagens die vooruyt gegaen waren ende naer tconvoy niet en wilden wachten, bij den viant aengetroffen werden, die veel voerluyden met 33 peerden daeraf creegh ende reden daermede af. Sijn Ex[cie] ontfing een brief vande Staten, houdende dat se op morgen hier in tleger souden commen om met hem op alles naerder te delibereren, ende dewijle sij van meininge waren noch dien avont weder te keeren naer Nieumegen, dat hij daerom bij de handt wilde hebben de heeren, die hij in den raet gebruyckte om terstont op heur aencomtste in besoigne te treden. Dese brief was gisteren avont geschreven tot Utrecht ende tsavonts laet quam een ander brief in tleger, houdende dat se tot Nieumegen waren ende versochten heur vrouch convoy gesonden te worden.

Den xxv[en] Julij was schoin weder. Sijn Ex[cie] sondt naer Nieumegen 6 vanen ruyteren om de Staten te halen, daerentusschen die vande stadt seer schoten op degeene die in de schantse over de Mase ende aende nieu batterie daer arbeiden, mitsgaders oick op de oude batterie daer tgeschut uyt vertogen was ende Graef Ernst bomen in de gaten hadde doen leggen. Sijn Ex[cie] dede aende quartieren ende aen alle de wercken dapper arbeiden om de circumvallatie op te maken, ende hadde Graef Willem ende Vere bij hem ontbooden om metten Staten terstont te besoigneren, die tegen den middach bij hem quamen, ende naernoen in lange communicatie met de heeren waren, doch beslooten eintelijck noch dit beleg te continueren ende met ernst bij de handt te nemen, ende dat se Oisteinde vande nootelijcheiden soude doen voorsien, maer om yet op den viant te doen, dat men tselve noch wat soude uytstellen, tot dat men soude sien wat de gelegentheit soude konnen lijden. Den Almirante was met sijn leger vertogen ende gecommen naer de Mase ende hadde eenige dagen stille gelegen te Mechelen, Reeckum ende andere plaetsen daer ontrent, latende tgeluyt loopen, dat hij langes de Mase soude afcommen ende dese stadt ontsetten.

twelcke hij oick bij brieven den Gouverneur van dese plaetse beloofde, die van dage daerin gebracht werden.

Den xxvj^en Julij was schoin weder. De Staten Generael ende Raet waren te nacht in tleger gebleven, ende omdat Sijn Ex^cie een advertissement creegh, dat den Almirante wel mocht trachten over de Mase te commen ende naer Berck te gaen, waren daerop in lange communicatie met Sijn Ex^cie ende vonden tsamen goet, dat men een deel volcx hier uyten leger soude lichten ende naer Berck senden om daer op den Weert te schantsen ende heur vast te maken, ende dat men oick eenige compagnien uyte garnisoenen daer heen soude mogen trecken. Heur was noch voorgeslagen een aenslach te maken op een stadt vanden viant op de frontieren van Vranckrijck [1] sonder eenich gelt ofte penningen te debourseren, voor dat tstuck geeffectueert soude wesen, ende hoewel dat scheen den rechten wech te wesen om den viant te troubleren, en konden sij nochtans daerop niet eintelijck resolveren, mogelijck om het tractement ende onderhout wille, twelcke den edelman diet presenteerde te executeren begeerde te hebben naer de executie, ende Sijn Ex^cie heur geproponeert hebbende dat hij van meininge was den viant te volgen ende tot een slach te drijven, indien hij naer Berck quame te gaen [2], vertogen sij alles op den naernoen naer Nieumegen. Daerentusschen werden seer gearbeit aende quartieren die nu meest in defensie waren ende aende circumvallatie, die uytnemende groot ende wijt was, omdat die aengetogen werde tottet quartier van Graef Willem, die wel een halve mile vande stadt lach, ende was wel lang van t'eene einde tottet andere 1½ mijle weeghs, ende besijden tquartier van Graef Willem werden noch 3 cleine redouten op de duynen gemaeckt, ende aen t'Engelsche quartier op den wech vanden Bosch veel sware wercken soe van redouten als andere retranchementen. Men arbeide mede seer aende grote schantse vanden Prince van Parma over de Mase. Sijn Ex^cie sondt patenten naer de compagnien vanden heere van Cruyningen,

---

[1] Thionville. — Zie hierover de Secr. Resol. der St. Gen. van den 26 Julij 1602, en de Resolutiën van den 29^en daaraanvolgende, waarin enkele bijzonderheden aangaande dit niet ten uitvoer gelegde plan voorkomen, en de zaak geremitteerd wordt aan Zijne Ex^cie.

[2] De Prins schijnt bepaald voornemens geweest te zijn, om den vijand, indien hij zich naar Rijnberk begaf, aan te tasten, en dan zelfs het beleg van Grave op te breken. Eenige dagen later toch dringt hij er bij de Staten Generaal op aan, de noodige schepen bij Nijmegen te bestellen, »omme die te moghen gebruycken naer die occurentien; want den vijandt gaende voor Rhijnberck, sal die deliberatie vallen off men hier blijven off optrecken sal.« (Brief van de Gedeput. der St. Gen. van den 28 Julij 1602. — Rijks Arch., Lias loopende.)

van Heckman, Deckema ende Long (die een nieuwe compagnie Deenen hadde) om mede naer Berck te gaen. Hij sondt oick diversche ponten naer Nieumegen ende Sgravenweert om bij noot haestelick over te mogen commen. Naernoen werden 3 vrouwen commende uyte stadt gevangen, die seiden dat cooren ende amunitie genouch daerin was ende wel 7 ofte 8 stucken batterie ende voorts cleinder stucken van metael; dat tgarnisoen over de 1500 man is, maer dat de Duytsen wel de 2/3 maken, ende dat alle de burgers nu mosten arbeiden om een walle te leggen achter de muyre vande Mase ende om te vullen alle de naeste huysen daeraen. Vanden Almirante verstonde men dat hij van dage met sijn leger soude commen te Aldeneick ende rontsomme Maseick.

Den xxvij[en] Julij was tamelick weder. Men arbeide in ons leger seer aende wercken om de stadt te besluyten, die veelal seer begonnen te rijsen. Die vande stadt schoten seer naer de batterien, die over de Mase gemaeckt werden. De Staten Generael hadden op heur vertreck goetgevonden dat men een reveue generael vanden leger soude doen, daerop de gecommitteerden versochten die op morgen te doen, ende naerdat all last ende ordre gegeven was, verstont Sijn Ex[cie] dat den Almirante met sijn leger voorts quam ende van dage commen logeren soude te Thoor, Wessen, Beeckdom ende Hooren, waerom hij beter vondt de reveue noch uyt te stellen ende te advanceren de wercken tegen de aencomtste vanden viant ende om de stadt af te sluyten, begonnen, die hij seer dede verhaesten ende met meerder macht daeraen arbeiden, ende stelde voorts ordre om tberaemde volck metten provisien daertoe nodich naer Berck te doen gaen. Desen avont quam in sijn leger Joachum Ernst, Marckgraef van Brandenburch, broeder vanden Churfurst, wesende een Joncheer van 19 jaren, maer alreede soe vet ende dick, dat hij geschapen was een uytnemende vet mensche te sullen werden.

Den xxviij[en] Julij was voornoen heet ende schoin weder, maer bestont op den naernoen seer te donderen ende te regenen, veranderende alle tweder in coude. Men dede noch de wercken alomme seer verhaesten ende daeraen dapper wercken, in vougen dat veele trencheen in volle defensie gebracht ende opgemaeckt werden. Sijn Ex[cie] stellende ordre op tvolck dat naer Berck soude gaen, vont goet dat Graef Ernst selfs daerheen soude trecken met 16 vendelen uyt desen leger, te weten met sijn nieuwe compagnie te voet, die van Lucas Reser, du Fort, Marischal, Vellemaker ende Houteyn uytet quartier van Sijn Ex[cie], du Motet, Jonston, Saechman, Verhorst ende Gerrit de Jong uytet quartier van Graef Willem ende van

Farfax, Ritway, Holluys, Horwel ende Betwel uytet quartier van Vere, ende dat hij met hem nemen soude van Nieumegen 5 ponten die daer lagen om voor Berck bij hem te houden, ende lichtelick over de reviere te mogen commen, ende dat hij op morgen soude vertrecken ende met nemen in schepen de amunitie, schuppen, spaden ende ander gereetschap daertoe gedestineert ende treckpeerden om de schepen op te trecken. Snachts schooten die vande stadt wederom 5 schoten, ende deden een viersignael, tsij omdat ymant in ofte uytgecommen was. Tleger vanden Almirante bleeff te Thoor ende Hooren noch stille leggen.

Desen dach gaff den Keiser uyt een rou placcaet tegen die vande gereformeerde religie, onder den naem vande Picarden ende Valdoisen, verbiedende alle heur bijeencomtsten, predicken ende sacramenten te exerceren van desen dach aen in alle de landen van Bohemen ende daeronder hoorende, met last heur kercken toe te metselen ofte te wijen, de predicanten te verdrijven ende te verstoten ende geene toe te laten dan Rooms Catholijck ofte van tweederley gestaltenisse, de predicanten nergens te bergen nochte tolereren, ende dat elcx hem sal moeten dragen naer tplaccaet vanden Coning Wadislaus vanden jaer 1508 den x[en] Augusti, wesende van gelick verbot alles op peine vande hoochste ongenade ende gestraft te werden als viant vanden lande, overtreder vande rechten ende als rebel van sijn gebot, soo voor de predicanten die diensten doen, als voor de luyden die den dienst hooren ofte sacramenten ontfangen, ofte die yet sulcx op sijn grondt ofte huysen toelaet, willende geen ander religie beleden hebben als de Catholijcke Roomsche ende die onder twee gestaltenisse volgende de oude compacten, daeruyt men sach wat van hem te hoipen was. Dit placcaet was uytermaten hardt ende scheen groote beroerte te sullen naer sleepen, daerom oick niet goetgevonden en werde tselve alsoe terstondt in executie te stellen, maer onder ende tusschen diversche dreigementen van dien, liet men den tijt verlopen tot in November toe, alleer men dat begonst ter executie te leggen, opdat elcx tijt hadde te vertrecken ende hem te versien.

Den xxix[en] Julij was tamelick weder. Graef Ernst vertooch mettet volck vrouch naer Nieumegen, daer sij alles mette bagagie ende amunitie in schepen ende ponten gedaen ende opgebracht werden naer Berck, mits hij tamelicke wint creegh ende sulcx noch dien avont naer Schenckenschantse voer. Sijn Ex[cie] ging besien alle de wercken, die alomme in defensie bestonden te commen ende en wilde de approchen niet beginnen tot dat die alles vol opgemaeckt souden wesen.

Den naestlesten Julij was windich buych ende seer regenich weder, dan

dien niettegenstaende liet Sijn Ex^cie^ evenseer arbeiden, ende omdat de wercken meest in defensie quamen, liet hij wacht bestellen te voet in de redouten, met last schiltwachten uyt te setten ende te peert patrouille te doen binnen de trencheen, die Sijn Ex^cie^ alomme ging besichtigen ende wel costen souden bij de 16^m^ ℒ alleer alle de redouten ende schantskens, die voor buytenwercken gemaeckt werden, vol opgemaeckt souden wesen, twelcke geen cleine becommeringe in tleger en maeckte, omdat niet eenen stuver en bleeff voor de wercken vande approchen, mits de Staten Generael niet meer geraempt en hadden voor alle de wercken totten xx^en^ Augusti dan 16^m^ ℒ, met verclaringe dat voor dien dach geen gelt te verwachten en was, hoewel sij anders oick voor t'crijsvolck soe schaers gelt bestelt hadden, dat niet mogelick en scheen d'selve daermede te moegen onderhouden, waeraf terstont een depesche aende Staten gedaen werde.

Ontrent dese tijt brachten de Engelsen in Engelant een groote craecke met seer veel goederen, den Spangiaerden ofte Portugesen ontnomen. Eenige schepen van Zeelandt hadde daer medegebracht een craecke, wat cleinder als die vande Engelsen, maer veel rijcker geladen ende die op veel geestimeert werde. Dese caracke werde gerecontreert onder S^t^. Helena bij eenige Zeeusche schepen ende so lang beschoten dat sij die overgaven, behouden tleven der menschen, die daerop waren, wel tot 500 sielen toe, die se naer aen lant setten, radouveerden de craecke ende brachten die in tlant met alle sijne waren. Op de custen van Spangien waeren genomen dry schepen uyt Brasilien gecommen met suyckeren geladen ende naer desen landen gesonden, daervan alreede veel suyckeren hier te lande gereclameert werden thuys te behoiren naer den aert der coopluyden om de confiscatien te ontgaen. Dese prinsen werden geacht den viant seer crencken ende veel rijckdoms in dese landen brengen souden.

Den lesten Julij was noch buych, regenich weder. In tleger van Sijn Ex^cie^ quamen uyte garnisoenen de compagnien te voet vanden Graef van Hohenloe ende van Helmenduyn, daeraf die van Hohenloe onder de guarden gelogeert werden. Men arbeide noch seer om de redouten hier ende daer beter op te maken, mits de trencheen meestal volmaeckt waren. Men dede voorts aenbesteden te maken eenige batterien op deselve trencheen tegen de aencomtste van buyten. Tsavonts werde uyt stadt seer geschoten met clein ende groff geschut, omdat in de schantse over de Mase tegen de stadt aengerecht werden verscheiden schantskorven, dienende om de batterie daerin gemaeckt te wapenen. Men hoirde anders dat den Almirante tot Thoor ende Hooren noch stille lach.

In dese tijt ontfingen de Staten Generael uyt Vranckrijck 100m cronen over den tweeden termijn van t'remboursement.

Den jen Augusti wast eerst tamelick weder. Uyten leger vertoogh naer Hollandt de heere Joachimi om voorts naer Zeelant te gaen, daer de Staten Generael meinden dat hij meer dienst soude konnen doen om gelt vande provincie te voorderen als in den leger, ende om eensamentlijck den Staten voor te dragen tgebreck van gelde dat in den leger was, ende dat se ordre wilden stellen, dat metten eersten daer gelt mocht commen, opdat bij faute van dien geen retardement in de saecken en viele. Sijn Excie meinde metten eersten de approchen te doen beginnen ende hadde daertoe de generaels ende alle de ingenieurs beschreven om met heur daerop te adviseren, maer omdat eenige buytenwercken noch niet gemaeckt en waeren, werde des noch uytgestelt tot op morgen. In den leger quamen naernoen de heeren van Oeijen ende van Loenen om als gedeputeerden daer te blijven. Anders bestondet tegen den avont seer te donderen ende te regenen, ende Sijn Excie dede snachts in een vande redouten bij Graef Willems quartier op de duynen gemackt, planten 2 stucken om daermede te favoriseren de approchen aen die sijde als men die beginnen soude. Den Almirante lach noch stille ende dede bij Ruremonde een brug over de Mase maken.

Den ijen Augusti was tamelick weder. Men arbeide alomme noch al evenseer aende buytenwercken om dselve stijver te maken, ende alsoe de ordre gestelt was om de approchen te beginnen, vraechde Sijn Excie aende gedeputeerden vande Staten of sij noch een revue vanden leger wilden doen, meinende dat tselve best soude konnen geschieden eer men approcheerde, twelcke bij den gedeputeerden aengenomen wesende, sijn de approchen te doen wederom uytgestelt ende ordre ende last gegeven om op morgen een revue te doen. Naernoens quam een jongen uyte stadt, seggende dat se van binnen noch evenseer arbeiden om den couradors te verstijven ende den dijck wel wech te karren ende de huysen aende Mase te vullen, ende dat gisteren 4 mans in stadt met een schoote in een schietgat dootgeschooten werden. Den Almirante dede vrouch alle sijn leger aen brant steecken, ende vertooch naer Kessel toe, doende sijn brug wederom breecken ende volgen.

Den iiijen Augusti was seer regenich weder. Men begonst de reveue heel vrouch te doen, die boven alle crancken ende absenten bevonden werden te wesen, te weten alle de ruyterie 4827, als: te weten, de vanen van Sijn Excie 112, Graef Lodwich 94, Artur 87, Pisset 74, M. Bax 62,

P. Bax 37, Sale 82, Batenburch 86, Dona 133, H. Solms 138, Erbach 107, Risoir 90, Merwe 67, Megang 88, Stakenbroeck 84, G. v. Nassau 77, Corbeecke 78, Panier 80, Rijhoven 60, Graef Hendrick 80, Wischart 83, Clout 82, Quaet 82, Edmonde 86, du Bois 85, Wel 77, Wagemans 98, Brouhen 80, Solms 183, Bennenburch 192, Bambach 129, Bambach Carab. 104, Schouwenburch 101, Eck 130, Eissel 93, Vere 84, J. Bax 75, Balen 82, Graef Fr. van Solms 65, H[r]. Daerl 75, Zallant 97, Brun 86, Ripperda 83, Smeltsing 96, Rijngraeff 139, Loe 134, Bervoets 99, Westerholt 111, Stael 124, Wijnschenck 76.

Ende alle tvoetvolck 13074 mannen, als te weten: de vendelen van Graef Ernst 124, Cristiaen Jhoen 306, Burchart 243, Pithaen 91, Griminits 140, Weckerley 121, Haneerot 121, Breder 108, de Roy 140, Huseman 136, Marquette 124, Marly 84, Gilson 97, Benoit 87, Havrincourt 101, Leest 72, la Fosse 93, Mulqueau 110, Visé 112, Garde 172, Hohenloe 138, Tijmpel 127, Wingaerden 93, Loen 102, Uytenhove 99, Verhouven 61, Rheenen 90, Gribbeval 81, Leeu 79, Bethune 177, Dessau 107, Chelandre 105, Hamelet 105, du Puis 103, Buisson 102, Seridos 91, Viteval 120, Monmartijn 103, Dort 73, Calvart 110, Marlyn 132, Bont 70, Heeckeren 132, Verburch 109, Graef Willem 191, Graef Hendrick 166, Eussum 138, Blau 142, Graef Lodewich 133, I. van Nijl 133, Eminga 119, Arnsma 136, Camminga 97, Herema 113, E. Grovesteyns 130, Ripperda 107, Dommarville 173, Rocques 118, Brusse 68, Hallart 91, Silve 107, la Hay 86, Sancy 122, Sarocques 114, S[t]. Hilaire 104, vander Noot 121, Bievry 104; Rollet 88, Sidlenisky 164, Prince 102, Rassart 80, Cordon 110, Edmonde 136, Brog 116, Hinderss. 103, Hamilton 123, Sincler 106, Balfour 113, Coutis 133, Mackaigne 134, Herry Brus 133, Arskyn 113, Vere 200, Garnet 113, Concke 113, Pakenhan 132, Dorley 82, Froste 138, Daniel Vere 94, W[m]. Craft 123, Grevil 139, W[m]. Lovelace 122, Ogle 122, Robert Drury 126, Cliffort 114, Wrathe 162, Frijer 118, Wodhuys 141, Allein 90, Balle 143, Panthon 93, Lyfle 99, Prout 136, Rogers 91, Horatio Vere 192, Cissel 120, Harcot 132, Hunkus 132, E. Vere 131, Richaires 113, Morgan 124, Conygrave 91, Knouleis 114, Wiathe 78, Drake 128, Cesar 111, Metkercke 123, Fr. Crafts 120, Dutton 123, Sutton 134, Hatwicksen 119, Bingam 90, Vavasour 120, Wigmour 102, Cocaine 91. Om dese reveue te doen werden alle de ruyterwachten vande stadt afgehaelt, twelcke die van binnen siende, vielen met eenige peerden ter brugpoorte uyt naer Esseren toe, daer sij een soetelaer ende een paert namen ende bijnaest geeregen hadden de gedeputeerden

vande Staten, die daer heen quamen rijden. Sij souden apparentelick meer schade gedaen hebben, indien niet enige van onse ruyteren en waren aengecommen geweest ende heur ingedreven hadden. Sij riepen seer haesop naer de caescamer Den Graef van Hohenloe commende van Buyren, quam in den leger bij Sijn Ex^cie ende vertooch wederom naer Nieumegen. Sijn Ex^cie creegh tweederlei tijdinge vanden viant, d'eene dat hij met sijn leger te Kessel gecommen was, ende d'andere dat hij over de Mase naer Gelder getogen was, daerom hij becommert in tstuck was, ende sondt naer Graef Ernst bij Berck om wel toe te sien, ende ontboot dat men alle t'meel op sijn wechtreecken op sGravenweert gelaten doen brengen soude naer de Voorne, off den viant sin mecht hebben naer Ravestein te commen, ende laste dat men tot Nieumegen malen soude soe veel mogelick, ende t'meel in tonnen slaen. Hij sondt voorts uyt verscheiden partijen ruyteren om te recht te vernemen waer den viant heen mochte commen. Anders dede hij desen avont de approchen beginnen, te weten van sijn quartier langes den dijck van Esseren naer den Maesdijck ende de Mase aen; van Graef Willems quartier over de ackers ten suytwesten naer de Hampoorte toe, beginnende vande redoute, daer te vooren begonnen, ende van Vere quartier langes den Maesdijck ende soe naer de stadt toe, daeraf die van Graef Willem een goede approche deden, ende om die te favoriseren werden 2 stucken geplant besijden de redoute daer gemaeckt, maer in Sijn Ex^cie quartier werde niet besonders gedaen, omdat de ingenieurs ende conducteurs te lange disputeerden, soe dat se de approche niet en brachten totten Maesdijck toe. Den heere van Bethune hadde versocht de eerste approche te mogen doen ende sulcx geobtineert tot miscontentement vanden colonnel Loen, wiens beurt het anders was. Van Vere sijde werde de approche begonnen een groot quartier uyre gaens vande stadt, daer se vooreerst een corps de guarde op den dijck maeckten, ende wilden dat trecken met een vleugel naer de Mase toe tot verwonderinge van velen, waerom sij heur approche tegen alle ordre ende reden van soe verre begonnen. Den viant schoot weinich, daerom bijnaest niemant gequetst en werde. Den Almirante quam met sijn leger te Gribbevoorst, Lottem, Voorst ende Brouckhuysen ende sondt terstont naer Gelder om van daer noch te halen 6 stucken geschuts, ende liet tgeluyt loopen, dat hij naer ons leger wilde commen om dat te slaen, ofte de stadt Grave te ontsetten. Hier qnam in sijn leger Graef Harman vanden Berge.

Den iiij^en Augusti was seer regenich weder. Men arbeide noch seer aen diversche buytenwercken ende om de approchen te verstijven, daertegen

seer met musquetten uyte stadt geschoten werde doch sonder merckelicke schade. Op den middach vielen die vande stadt langes de Mase boven de stadt uyt, maer omdat die approche noch aenden Maesdijck niet en was, en quamen sij totte approche niet, deden sulcx geen schade ende schermutseerden meer als dat se uytvielen ofte aendrongen om yet te doen. Op den middach creegh Sijn Ex^cie^ diversche tijdinge, dat den viant te nacht gelogeert hadde in de voors. plaetse, ende dat hij t'avont wel mocht commen logeren te Vierlingbeeck ende Groningen, ende daernaer trachten in te nemen thuys te Gennep, daerom hij uytreedt om de advenuen van t'leger noch te besichtigen, om de wercken over de Mase gemaeckt tegen de aencomtste van buyten bet te doen opmaken ende verhaesten, ende om te sien of ergens noch yet gebreecken soude. De gedeputeerden adverteerden den Staten vande aencomptste vanden viant. Sij souden van dage terijsvolck, dat buyten repartitie is, een halve maent solts betaelt hebben, maer omdat se niet gelts genouch en hadden, deden sij maer een vierendeel van een maent betalen ende schreven aende Staten, aen die van Utrecht ende aen die van Gelderlandt om gelt. Den viant stelde van dage voor Venloe in ponten over veel ruyteren, ende soe de advertissementen liepen wel 18 vanen, die naer Gelder reden om eenich geschut van daer te halen. Een rentmeester vanden heere van Mackum, commende om consent om sauvegarde vanden viant op sijn goet te mogen nemen, seide dat de jouffrouwen vanden Berge tot Blerick toe den Almirante waren tegen getogen geweest. Graef Harman vertooch desen dach weder uyten leger vanden Almirante. Snachts ging men mette approchen voort. In tquartier van Sijn Ex^cie^ werde de begonnen linie verlengt wel 375 treden ende deur den Maesdijck gebracht tot aende Mase. Die van Graef Willem deden mede een goede approche naer t'moeras toe, dat sij op de rechterhandt lieten, maer die van Vere en deden niet dan de begonnen approchen voorts op te maken, hoewel die heel spottelick was. Die vande stadt en schooten snachts niet, daerom ons volck beter gelegentheit hadden wel te approcheren. Onse wacht staende naer Cuyck sagen snachts veel vieren op de Mase ende sonden eenige ruyteren daerheen, die wel eenige peerden van verre hoirden, maer meer niet en ontdeckten.

Den v^en^ Augusti was tamelick weder. Sijn Ex^cie^ sondt vrouch uyt verscheiden partijen van ruyteren op beiden sijden vande Mase om rechte kontschap vanden viant te crijgen, omdat hij oick tijdinge hadde dat de ruyteren vanden viant binnen Gennep waren gecommen. Daer soude naer gewoente een convoy naer Nieumegen gaen, maer sij werden verschrickt,

overmits eenigen heur quamen seggen, dat wel 600 peerden vanden viant in trijckse bosch waren. Sijn Ex^{cie} dit hoirende dede opsitten ontrent 2^{m} ruyteren uyt alle quartieren ende nam mede 15^{c} man uyt sijn quartier ende uytet quartier van Vere, daermede hij op de bane tooch ende lange omreedt, maer en vondt niemant, ende doen verstont men dat den viant geschut uyt Gelder hadde gehaelt ende naer Aerssen hadden gebracht, daermede tconvoy voorts naer Nieumegen was gegaen, ende soe eenigen viant daerop hadden gecommen, soude Sijn Ex^{cie} weder op heur gevallen hebben. Anders dede hij evenseer arbeiden over de Mase om van die sijde niet alleen de stadt te besluyten, maer oick tvelt van t'eene quartier tottet ander te bevrijden, ende en was niet wel tevreden in de sobere approche van Vere. Snachts en approcheerde men in t'quartier van Sijn Ex^{cie} niet, omdat se de linie den voorleden nacht gelopen eerst wilden wel verseeckeren. Graef Willem dede noch al naerderen; d'Engelsen en deden mede niet met allen. In tquartier van Sijn Ex^{cie} was een alarme, omdat een ruyter buyten op de schiltwacht staende geschoten werde, maer daer en viel meer niet.

Den vj^{en} Augusti was tamélick weder vermengt met eenigen regen. De Staten Generael hadden goetgevonden gedeputeerden in alle provincien te senden om d'selve te bewegen tot furnereren van gelt, ende hadden daerom uyten leger ontboden Eyssinga om te gaen naer Vrieslandt ende Groeningen, ende Oijen om naer Gelderlandt te gaen. Desen vertogen vrouch uyten leger met last om met eenen den Staten te verthoinen de groote benautheit van gelde vanden leger ende te vervolgen dat metten eersten gelt derwerts mocht gesonden werden. Op den middach creegh Sijn Ex^{cie} 2 van sijne trompetters uyten leger vanden viant wederom ende eenige boeren, die verclaerden dat den Almirante metten leger desen morgen gecommen was tot Maeshees ende voorts commen soude naer Gennep om die plaetse inne te nemen ende daer een brug te slaen, waerom Sijn Ex^{cie} rontsomme ging rijden om de wercken te besichtigen ende te doen advanceren ende op alle advenuen te letten, gaf ordre om alle de wachten te verswaren ende om hooge vierbaekens te maken, ten einde aende quartieren haestich signael te mogen doen, stellende alle ordre om den viant te verwachten, daertoe hij mede beval dat naer den middernacht alle sijn volck in de wapenen souden wesen, twelcke naerderhandt gecontinueert werde soe lang den viant met sijn leger naerbij was. Een Duyts willende uyte stadt tot ons overloopen, werde gekregen ende weder in stadt gesleept, ende daer gehangen. Snachts werde aende sijde van Sijn Ex^{cie} wederom een linie ge-

lopen naer tsuyden toe voorbij de buytenhameie vande poorte, daer eenige soldaten aenliepen ende tslot af wilden slaen. Dese hameie stondt verre buyten de stadt op den dijck, die daer beclemt wert tusschen twee wateren ende sulcx mette hameie bequamelijck gesloten wert, dan die was nu verlaten bij die van binnen, omdat se soe verre afstont.

In tleger van Sijn Ex^cie^ was seer groote armoede onder de Engelschen, daeraf de soldaten den capiteinen ende de capiteinen den Generael Vere beschuldichden, seggende dat hij heur gelt onthielt ende een merckelicke somme alle maenden op heur betaelinge corte, sonder dat yemant yet daertegen mocht seggen ofte liep fortune van cassatie, daerdeur in den leger een grooten opspraeck op denselven Generael quam, te meer omdat hij hem in veel delen stack tegen Sijn Ex^cie^, meinende dat hij met tcommandement over een derde vanden leger te hebben was van soo veel auctoriteyt als Sijn Ex^cie^, royde daerom op sijn provoost om onder den provoost generael niet te staen, begonst justitie apart te administreren ende te doen executeren, jae en wilde niet gedogen in dese tijt, dat de sententien bij den crijsrade gewesen in sijn quartier vanden provoost generael souden geexecuteert werden, niettegenstaende Sijn Ex^cie^ hem tot meermalen tselve dede bevelen ende vermanen, daerdeur ende andere picquerien tegen Sijn Ex^cie^ geclommen, dat d'selve sach dat hij generael d'approchen voor de stadt niet en wilde behartigen ende doen voorderen, sulcx als van noode ende doenlijck was, schepte Sijn Ex^cie^ op hem een afkeer, die mogelick soe haest niet en sal willen vergaen.

Den vij^en^ Augusti was voornoen schoin weder. Sijn Ex^cie^ verstaen hebbende dat den viant al vast de Mase afquam ende veel van sijn amunitie ende meest geschut in ponten ende schepen afbracht, nam voor denselven een afbreuck te doen ende van over de Mase opwaerts te trecken met 1^m^ man te voet ende 3^m^ peerden ende met te nemen eenige halve canons om soe des viants ponten ende geschut te onderscheppen, ende dan mettet geschut in de gront te schieten ofte af te driven, twelcke hij estimeerde wel om te doen, omdat den viant metten heelen leger langes de Cuyckse sijde vande Mase quam. Ende om expediter voorts te commen, wilde hij alle sijn voetvolck werpen op 160 wagens, ende soe in haest deurbrengen, doende tgeschut soe seer mogelick volgen om den viant onversiens te onderscheppen. Veele oversten, die bij Sijn Ex^cie^ waren, vonden mede goet ende noodich, dat men wat doen soude, ende dit konnende geschieden sonder gevaer te loopen, soude den viant heel van sijn dessein brengen, daerom oick Sijn Ex^cie^ alle mogelicke ordre daerop stelde om noch van daege

daermede deur te gaen. Hij hadde Graef Willem vrouch bij hem doen commen, die mede tstuck doenlick achte, dan soo den Generael Vere quam, stiet hijt alles om met veel gesochte ende bedenckelicke redenen, dat tleger van Sijn Ex[cie] in 3 deilen lach, ende groote besettinge hadde, dat veel volcx voor de stadt op de wacht most wesen, dat de groote besettinge meest verlaten was, op de menichte vande ruyteren, dat den viant soude konnen voortsrucken ende een impressie op sijn leger doen, terwijle hij mette schepen besich soude wesen, ofte een goeden hoip volcx op de andere sijde van twater konnen hebben ende hem een escorne doen, ende in somme thoinde plat uyt, dat hij geen sin daertoe en hadde, twelcke Sijn Ex[cie] siende, en wilde totte sake niet voortsgaen om min calumnis onderworpen te wesen, indien de sake hadde mogen commen qualick te vallen, ende dede daerom alle de gegeven ordre contremanderen; ende op den naernoen verstont hij dat den Almirante metten leger smiddaechs gecommen was te Oeffel ende te Beugen, ende dat op de Geldersijde vande Mase gemarcheert hadden 3 regimenten te voet met weinich peerden, daerom hem wat speet dat hij niet voortsgetogen en was, omdat hem dochte, dat hij op die 3 regimenten voordeel soude hebben konnen nemen. Voornoen reedt hij noch om ende ging alle de wercken besichtigen ende doen verhaesten tegen de aencomtste van buyten, ende commende in t'Engelse quartier vondt daer 2 soldaten uyter stadt gevangen, daeraf den eenen te nacht overgecommen was ende den anderen al den iiij[en] deser, wesende niet wel tevreden dat men die niet eer bij hem en hadde gebracht. Dese seiden dat t'garnisoen binnen wel 1500 man starck was, dan dat de buytenwercken niet vast en waren ende onderdiepe (ondiepe) grachten hadden, ende dat veel eirde uyte buytengrachte buytenwaerts opgeworpen was, die tottet approcheren voordelijck soude wesen, ende in somme dat weinich ordre in stadt was, ende dat se niet lang houden en konden. Snachts en werden de approchen aende sijde van Sijn Ex[cie] niet genaerdert, dan alleen verseeckert, maer aende sijde van Graef Willem werden d'selve wat genaerdert, daertegen die vande stadt een uytval deden ende 3 Zeuwen dootsloegen bij quade toesicht vande sentinellen, doch evenwel werde de plaetse behouden. Den Almirante dede snachts te Oeffel een viersignael ende eenige schooten schieten, daertegen die van binnen wederom vierden ende scholen. Den Graef van Hohenloe was in tleger, gelogeert in een huys op den dijck bij Gasel, welck huys Sijn Ex[cie] mede hadde doen beschantsen, ende den Graef wilde eenige wercken anders gemaeckt hebben als Sijn Ex[cie] die dede maken, ende siende dat Sijn Ex[cie] met sijn sin voorts-

ging, maeckte daertegen veel disputen ende scheen in de saecke heel te onvrede.

Den vij^{en} Augusti was betrocken weder. Sijn Ex^{cie} reedt noch alomme de wercken te besichtigen, wesende den Graef van Hohenloe heel miscontent, dat men eenigen naer sijn sin niet en wilde maken, wilde in thuys niet langer blijven ende jaechde den soldaten dapper voorts om te wercken. Den Almirante bracht sijn leger alles te Oeffel bijeen, dede innenemen de stadt Gennep ende met 300 Italianen besetten, dreichde oick inne te nemen het huys, doch en dede het niet, sondt eenich volck naer Cuyck, om daer te besichtigen ende scheen daer te willen commen logeren. Sijn Ex^{cie} vreesde deur t'innemen van Gennep of den viant mocht trachten van over de Mase aen te commen, dede daerom de wercken aldaer seer verhaesten, ende omdat de besettinge groot was, ontboot hij aenden Generael Vere dat hij tegen den avont 5 vendelen Engelsen soude senden naer sijn quartier om de wercken over de Mase te helpen bewaren, daeraf Vere naer hem excuseerde, seggende die niet te konnen ontbeeren, twelcke Sijn Ex^{cie} niet wel en nam, ende ontboot daerom andermael, dat hij die senden soude, dewijle hij wel wist wat den Generael ontberen mochte, doch op den avont en sondt Vere mer 3 vendelen, twelcke Sijn Ex^{cie} te meer quelde [1]. D'selve hadde noch uyt Hollant ontboden 100 lasten rogge ende soude gaerne gehadt hebben 200 lasten, indien de Gecommitteerde vande Staten daertoe hadden willen verstaen, om bij hem soe veel coorens te hebben, dat hij sijn leger voeden conde geduyrende dit beleg, al quam den viant de Mase beneden hem te sluyten. Hij hadde mede staet doen maken vanden haver die in tleger was, ende bevont dat soe in amunitie

[1] De Prins oordeelde het van het hoogste belang dat de werken aan de overzijde der Maas in staat van verdediging kwamen voordat de vijand hem daar zou kunnen aantasten, en hem bij gebrek aan retranchementen onder zeer ongunstige omstandigheden tot een gevecht in het open veld noodzaken. »Je suis adverti,« lezen wij in een brief, dien hij den 7den Augustus des avonds aan Willem Lodewijk schreef, »que l'ennemy veult mettre un pont oultre la Meuse à Uffel, et quil tentera par ce mojen s'il peult secourrir la ville de l'aultre coste de la riviere. J'ay este cest aprez disner visiter les ouvrages oultre le pont et les ai trouve encores du tout ouvertes, en sorte que lennemy en sapprochant y pourroit passer sans aulcun empeschement comme par la bruyre (bruyère) rase, de sorte que pour l'empescher nous serions contraint de venir a une bataille en cas que lesd^{s}. tranchees ne fussent asseurees, et affin que je les puisse avoir demain a la defense je ferai cesser ceste nuit les approches icy en mon quartier pour pouvoir mettre tant plus des gens aud^{t} ouvrage. Mais comme tout ce que je pourray assembler icy nest nullement bastant pour mettre lesd^{tes} tranchees en defense, je vous prie de vouloir donner ordre que je puisse avoir jusques a deux cens de vostre quartier et quilz puissent estre icy demain au matin a temps pour estre derechief de retour en vostre quartier environ les quatre heures apres disner, et je donneray ordre quilz soient payez.« (Arch. van Z. M.)

als bij den soetelaer wel 300 lasten havers in tleger waren, twelcke hij genouch estimeerde. Smiddachs dede den viant een uytval op de approche van Graef Willem ende forceerde eenige trencheen van dien, in twelcke hij dootsloech den lieutenant van Hallart met wel 16 soldaten, daeronder een sergiant was ende quetste noch wel 36 man vande compagnien van Hallart, Sidnisky, Herema ende Jan van Nijl. Hij creeg gevangen den lieutenant van Sidnisky, dan soe onder desen seer geschoten werde ende de wacht weder aendrong om den viant te verdrijven, moste hij oick weder uytwijcken, in twelcke 13 doden vanden viant op tvelt bleven leggen, ende dese schade leden de onsen om de voorste approchen stercker te hebben willen besetten dan heur last was. Snachts regende het seer, ende men en approcheerde nergens niet, dan men arbeide meest om de approchen wel te verseeckeren, die aende sijde vande Engelsen noch verre aff waren.

Den ix[en] Augusti was betrocken regenich weder. Uyten leger van Sijn Ex[cie] vertoogen de heeren van Loenen ende vander Aa om in heur provincien te gaen ende te voorderen penningen voor den leger. Den viant hadde vrouch eenige peerden gesonden naer Zeelant ende Uden toe, daer se veel van onse voeragiepeerden namen. Daerentusschen quam den Almirante met sijn leger logeren tot Cuyck, ende sondt eenige coureurs tot aen tleger van Sijn Ex[cie], die doende was om alle de wercken bet te verhaesten, de wachten vande quartieren te verswaren ende bij regementen te doen, ende hoe de quartieren malcanderen bij noot souden secoureren, ende stelde soe op alle saken ordre. Hij dede geschut brengen aende trencheen van sijn quartieren ende plante 3 heele canons bij t'regiment van Bethune om over al tvelt te schieten, ende eenige halve canons op den dijck bij Gasel aen thuys daer den Graef van Hohenloe lach. Smiddaechs dreichden die vande stadt een uytval, daerover seer geschoten werde, maer en quamen niet uyt. Naernoen was Sijn Ex[cie] in veel deliberatien of hij Ravesteyn saiseren soude off niet, omdat alle de werelt riep, dat den viant daer soude commen, om de reviere te sluyten, doch omdat hij noch seeckerlick niet en wiste of den viant Gennep beset hadde, ende dat hij altoes meinde dat den viant soe op Ravestein niet vliegen en konde, verlengde hij altoes dat stuck, gaf nietemin last de plaetse te besichtigen om te weten wat voordeel daermede te doen mocht wesen, te meer soe de tijdingen meest liepen dat den Almirante t'quartier van Sijn Ex[cie] wilde forceeren[1]. Snachts en werde voor de stadt niet geappro-

[1] Hoezeer de vijand het plan om Ravestein te bezetten, en zoodoende den Prins de communicatie met Holland langs de Maas af te snijden, niet ten uitvoer bragt, is het wel ernstig te sprake

cheert, maer de wercken verseeckert. In de quartieren was alomme starcke wacht te peert ende te voet meest bij Sijn Ex^{cie} ende Graef Willem. Men hoirde eenige schooten ten Bosch ende naer midnacht wast alles in de wapenen, dan men en vernam vanden viant niet, dan dat hij over de Mase scheepte ende thuys te Hoemen innenam ende besette om mogelick aldaer een brug te slaen. Desen dach quamen in tleger van Sijn Ex^{cie} de vendelen van Greve ende Pierre Merick, die over de Mase in de wercken aldaer logeerden.

---

gekomen. Vooral Grobbendonck drong er met kracht op aan. In de verantwoording, welke de gemutineerden uit het leger van den Almirant in het licht gaven naar aanleiding van den ban, door de Aartshertogen tegen hen uitgevaardigd (zie hieronder, xv September), wordt ter plaatse waar zij zich verdedigen tegen de beschuldiging, dat zij »op denselfden tijt als wanneer Zijne Hoocheyt vast besich was om de Grave te ontsetten, onder t'schijnsel van te mutineren«, hunne vendels zouden hebben verlaten, het volgende gevonden; »Wij en hebben niet eer begonnen den eenigen ende gebruyckelicken wech (*sic*) in te gaen, om betalinge van hare Hoocheden te becomen, dan alst legher nu al verre van de Grave was vertrocken, den voorsz. Heere Admirant gantsch van geen meyninge zijnde yet meer op t'leger van Zijn Ex^{cel} van Nassauwen ende tot het ontsetten vande Grave t'attenteren. Gelijck volcomentlick is gebleken, wanneer den Heere Gouverneur Grobbendonck lange te vergeefs gearbeyt hebbende, met alle redenen van persuasien, die eenichsins conden bijgebracht werden, ten eynde het Leger van Zijne Hoocheyt soude werden gebracht tot Ravensteyn om de vivres vande Princen Mauritz leger te coupperen (den eenigen middel om den voorsz. Prince in zijn voornemen te verhinderen) met groot miscontentement is gekeert van daer hij gecomen was sonder yet uyt te richten.«

Het bezetten van Ravestein had, wanneer het uitgevoerd ware geworden, voor het Staatsche leger zeer bedenkelijke gevolgen kunnen hebben. De vijand toch was reeds van de bovenrivier meester, en de toevoer uit Nijmegen door het land van Maas en Waal zou, zoo al niet geheel belet dan toch zeer bemoeijelijkt kunnen worden, wanneer hij dien streek door zijne kavalerie deed doorkruisen.

»De Admirant kon zich«, zegt Carnero (Guerras de Flandes, Lib. XV, Cap. V), »wel vereenigen met den voorslag om naar Ravestein te gaan, maar hij kon het niet eens worden over de wijze waarop de togt zou kunnen worden ondernomen, dewijl er twee wegen waren, eene die zeer verre omliep, waartoe men zes of zeven dagen zou moeten gebruiken, gedurende welken tijd de vijand ons kon voorkomen en de post bezetten of wel zich van zooveel voorraad voorzien, dat hij er mede kon volstaan totdat de stad zich zou hebben overgegeven, daar men wel wist, dat zij zich niet lang meer zou kunnen houden, dewijl de vijand reeds met zijne loopgraven tot aan de gracht was gekomen, de buitenwerken reeds verlaten waren en reeds een voorslag tot onderhandelen gedaan was. De andere, kortere weg was zeer moerassig, zoodat het krijgsvolk dien niet dan met groot bezwaar zou kunnen overtrekken, en liep zoo digt voorbij de loopgraven en liniën des vijands, dat zij die met groot gevaar zouden moeten voorbijtrekken, omdat de vijand een uitval zou kunnen doen en hun groot nadeel toebrengen. Hier bragt de gouverneur Grobbendonck, als het meest met dit land bekend, tegen in, dat tusschen den weg, welken zij moesten volgen en den vijand zooveel moerassen lagen, dat hij er in geen geval anders dan met voetvolk zou kunnen overkomen en langs zulke smalle paden, dat zij slechts een voor een zouden kunnen voortrukken, zoodat zij ons volk niet veel schade zouden kunnen toebrengen. Maar in weerwil daarvan werd die raad verworpen en men ging niet naar Ravestein.«

Den x^en Augusti was seer windich, regenich weder. Den Almirante quam met sijn leger tot Groot Lijnden ende hielt hem daer lang in slachordre ende sont terwijle eenige ruyteren tot voor tleger van Sijn Ex^cie, dat alles meest in de wapenen quam, daerom men noch meer stucken in tselve quartier plante, te weten drie halve canons aen thuys van Hohenloe ende een veltstuck op den dijck. Sijn Ex^cie reedt alomme, stelde overal ordre, ende omdat een verheven batterie gemaeckt was op een berch achter de trenchee loopende naer Graef Willems quartier, werden daer geplant 3 halve canons ende 2 veltstucken, dan Sijn Ex^cie laste dat men voortsaen daer planten soude 3 veltstucken ende die alle avonts af te halen. Hij dede de wercken seer verswaren ende sonderlings over de Mase, daer hij altoes meest vreesde, te meer soe men sach dat den viant veel volcx bij Hoemen oversetten. Hierom hielt oick Sijn Ex^cie de brug gesloten, niet willende yemant over twater uytlaten. Die vande stadt siende des Almirante volck te Lijnden ende hoipende nu seecker ontset, schooten op den middach veel uyt met salven Sijn Ex^cie hadde van Berck terugge ontbooden Graef Ernst van Nassau met 9 vendelen knechten. Dese was vrouch tot Nieumegen gecommen, daerom Sijn Ex^cie veel deliberatien hadde om hem in tleger te crijgen, ende vont ten lesten goet dat hij noch lager afsacken soude naer Masenwael ende commen so deur tgebroocken lant op naer sijn leger. Hij hadde mede noch veel deliberatien op t'innenemen van Ravestein, omdat den viant Gennep ingenomen hadde, maer en dede daervan noch niet om redenen voors., ende soe liep desen dach deur, alleen met clachten onder eenige ruyteren die niet veel voeragie en hadden. Snachts was alle tvolck van Sijn Ex^cie in de quartieren in de wapenen, ende voor de berchpoorte vande stadt werden de approchen wel 10 roeden genaerdert ende gebracht tot op 20 roeden naer aende halve mane ende t'ravelijn aende Mase, hoewel de werckers dien nacht drymael daeruyt verdreven werden. Aende sijde van Graef Willem werde seer geschoten, ende daer ende bij de Engelschen en werde niet genaerdert, maer verseeckert de voorgaende approchen. Den viant van buyten hielt hem stille ende maeckte snachts een brug aen thuys te Hoemen over de Mase, ende begonst sijn leger te retrancheren vande Mase aff tot aen t'moeras toe achter Lijnde. Hij hadde sijn voetvolck alles gelogeert in een grooten front, streckende vande kercke van Groot Lijnde totte Mase ende alleen een partije doen blijven bij de brug, ende over de brug aen thuys te Hoemen hadde hij mede gelogeert een regiment knechten. Van sijn lichte peerden waren eenige compagnien gelo-

geert in de huysen te Groot Lijnden ende de reste op de velden streckende naer de Mase toe, ende alle de benden van ordinantie logeerde hij te Cleyn Lijnden aende kercke ende in de huysen ende voorts op de velde naer de Mase ende Hoemen toe. Hij dede oick beschantsen thuys te Hoemen ende t'op ende afrijden vande brugge, ende stelde hem aen om daer vast leger te houden, ende van een Spangiaert van hem overcommende verstont men, dat hij meinde op tquartier van Sijn Ex^cie^ aen te dringen ende dat te forceren. Desen dach sterff een Engels capiteyn, Lisle genaemt.

Den xj^en^ Augusti was den heelen dach deur seer regenich weder. Den viant volmaeckte sijn brug voor Hoemen ende men sach de trencheen rijsen van sijn leger, soe dat men ogenschijnlijck bemerckte dat hij daer wilde logeren. Men sach hem oick veel rijsbosschen aenbrengen om een wech te maecken over t'moeras besuyden van Lijnden, om soe te moegen commen aen een hoge werve daer een boerenhuys op stont, bijnaest te halve wege tusschen de kercke van Lijnden ende tquartier van Sijn Ex^cie^, welcke hooge werve met een lange streeck lants liep tusschen tvoors. moeras ende een ander moeras loopende langes den dijck van Gasel heen. Sijn Ex^cie^ dit merckende begonst hem aen te stellen om den viant met gewelt te wederstaen, ende daerom dede hij sijn trencheen tegen den viant aen verdicken om geschut te mogen wederstaen. Dede oick achter sijn tente een groote traversse maken, suffisant tegen de canon, twelcke veel officiers oick volchden, ende omdat den viant omtrent den middach hem met eenige ruyteren verthoinden als of hij wat hadde willen doen, dede Sijn Ex^cie^ de sourdaine blasen ende veel van sijn ruyteren mede opsitten. Desen dach quam wederom in tleger Graef Ernst van Nassau mette compagnien van Rideway, Holluys, Horewel, du Motet, Verhorst, Gerrit de Jong, Cristian Joen, Benoit le Maire ende de sijne. Snachts werden de approchen tegen de stadt wat genaerdert, omdat Sijn Ex^cie^ de linie op gisteren begonnen voorts uyttooch totte Mase toe, genakende alleenskens t'ravelijn daer leggende. Graef Willem tooch een linie oostwaerts uyt naer tmoeras toe om alsoe te mogen voegen aende approche van Sijn Ex^cie^. De Engelsen naerderden mede wat, maer niet veel.

Den xij^en^ Augusti was noch seer windich, regenich weder. Men bemerckte dat den viant met een groote trouppe volcx te peert ende te voet marcheerde deur tmoeras ende over den gemaeckten wech naer de voors. hooge werve toe, daerom men eerst meinde dat bij soude trachten te commen naer den dijck van Gasel, maer daernaer sach men dat hij aende

hooge werve stille hielt, ende daer schantste, houdende een seer starcke wacht bij twerck. Hierom bestont men te achten dat den viant voorseecker op t'quartier van Sijn Ex^cie^ aen wilde ofte trachten mochte ergens deur te breecken, waerom Sijn Ex^cie^ op de verheven batterie dede planten 3 halve canons ende 4 veltstucken, met last tsavonts weder af te halen naer gewoente. Hij dede over de Mase planten 4 halve canons om tegen de aencomtste aldaer te dienen, ende oick te mogen schieten op beide de kanten vande Mase. Hij porrede seer om de wercken opgemaeckt te hebben, die mits den grooten regen niet wel voorts en gingen. Hij dede de wercken over de Mase verbreden ende daerinne mede begrijpen alle thooge landt leggende tusschen den dijck ende Overasselt naer seeckeren steenen spijcker toe ende dede dicht bij Overasselt een cleyn schantsken maken. Hij dede oick de trencheen daer tegen den viant aen verdicken. Hij dede met groote hevicheyt wercken in t'quartier aenden dijck van Gasel, ende was den heelen dach op de been om overal ordre te stellen. Tsavonts dede men de approchen aende stadt te nacht gemaeckt verseeckeren, ende men arbeide seer aen een hooch corps de garde op den dijck naer de berchpoorte Den ingenieur Andries de Roy, wesende droncken ende willende ongewapent wat te verre gaen, werde dootgeschooten. Desen ingenieur was voor dese tijt de beste die de Staten hadden, geoeffent in approchen, trencheen ende andere haestige wercken. Hij verstont dat stuck grondelijck ende was uytermaten stout ende onversaecht om wat te doen, daerom Sijn Ex^cie^ veel van hem hielt. Hij hadde die faute dattet eenen grooten dispensier was, ende om gelt daertoe te crijgen, committeerde hij veel ongetrouwicheyt in sijn ampt tot naerdeel vande Staten, ende was soe veranderlijck, dat hij niet lang op een werck en const blijven; nietemin omdat hij hem in geen swaricheyt en verschrickte ende wonder habilijcken tegen alle accidenten wat wist te inventeren, sonderlings in haeste ende daer pericule was, als de fundamenten van sijn stuck ende vande architecture verstaende, verloor Sijn Ex^cie^ in dese conjuncture veel aen hem. Die vande stadt deden desen nacht lang signael met vierteeckenen ende schooten ten laesten 3 schooten, daertegen den Almirante te Lijnde wederom dede vieren ende schieten.

Den Heere van Opdam, die mette schepen vande heeren Staten naer Spangien was gevaren, hadde daer op de custen genomen seecker vijff groote barcken met 3694 suyckerkisten, daeraf hij 3 barcken in bewaringe van 2 oirlochschepen naer dese landen gesonden hadde als voorseit, innehebbende 3200 suyckerkisten, die desen dach in tgat van Goedereede inne

quamen, doch veele bij de coopluyden gereclameert werden, te weten de Portugeesen hier te lande wonende onder pretext van heure octroijen, daeruyt men bestont te mercken dat de landen een groot deel vande profijten van dien ontrocken soude werden. De priese wert hooch gereeckent, als elcke kiste tegen 300 £ beloopende over de 11^{cm} £.

Desen dach waren de Staten van Hollant bijeen beschreven op de contributien totte oirlogen, ende om de lasten tegen de consenten te compasseren ende overensige te casseren, altoes lettende dat die den viant souden mogen toeloopen ende sulcx te adviseren wat tegen sulcke inconvenienten te doen stonde, wesende saecken van seer grooten gewichte.

Den xiij^{en} Augusti was betrocken, regenich weder. Die vande stadt vielen vrouch ter berchpoorte uyt wel met 800 mannen om te forceren t'corps de garde dat op den dijck daer gemaeckt werde, maer omdat ons volck daer mer 3 ofte 4 mannen gelaten en hadden, die heur terstondt salveerden, en vonden sij niemant daerin, maer soe haest den viant daerin was, viel ons volck vande naeste corps de guarden met macht daertegen aen ende dreven den viant wederom daer uyt ende dat gedaen, begonnen weder aff te wijcken, daerop den viant wederom aenquam ende dreeff de onsen wederom daeruyt ende uyt een stuck vande trenche daeraen, dan d'onsen wederom aenvallende, dreven den viant wederom daeruyt. Dit uyt ende innedrijven duyrde seer lang, ende onder dien werde van alle canten seer geschoten met clein ende groot geschut, doch in alle dien en blever mer 2 vande onsen doot ende weinich gequetst, daeronder waren den capitein Hamelet geschoten in de sijde, so men eerst meinde sonder pericule, den capitein du Buisson gequetst in de schouder ende den colonnel Loen gequetst aen d'oore. So haest desen uytval was geeesseert, quam den viant te peert ende te voet aen vande voors. hooge werve, als of hij yet op tquartier van Sijn Ex^{cie} hadde willen doen, maer so men terstont mette 5 heele canons uytet quartier ende de 3 halve van thuys van Graef van Hohenloe ende de 4 halve van Overmase naer hem begonst te schieten, weeck hij weder af sonder yet te doen, anders dan te planten een stuck geschuts op de cante van t'moeras naer de voors. hooge werve, daermede hij eenige malen schoot naer onse ruyterwacht, die tegen de sijnen veel schermutseerden. Hij arbeide noch evenseer om d'voors. hooge werve ende tboerenhuys daerop staende te beschantsen ende scheen noch een vleugel ter sijden uyt te willen maken. Sijn Ex^{cie} was ijverich om de verdickinge vande wercken te voorderen, ende dede de wercken over de Mase noch het uytsteecken naer de steenen spijcker toe, in welcke steenen spijcker hij de solders dede vermaecken ende wacht daerop leggen.

Naderhandt verstont men, dat met tschieten van ons geschut een ritmeester vanden viant ende eenige ruyteren waeren geschooten, ende dat se doen terstont afweecken. Snachts dede Sijn Ex^{cie} voor de stadt verseeckeren het corps de guarde op den dijck. Graef Willem verseeckerde sijn approchen naer tmoeras ende Vere oick sijne wercken.

Den xiiij^{en} Augusti was schoin weder, daerop Sijn Ex^{cie} dapper dede wercken om alle de trencheen tegen den viant aen, ende sonderlings aen Hohenloes huys ende over de Mase te verdicken. Den viant verthoinde hem altemet aende hoge werve op tvelt, daertegen de onsen schermutseerden, ende hij plante desen dach noch een stuck aen tmoeras voorn^{t}., schietende op naernoen met beide de stucken 2 ofte 3 schoten. Men creegh van heur gevangen 2 conducteurs van wagens, die seiden dat den Almirante mer 120 wagens bij hem hadde, maer dat alle sijn commoditeit op de reviere in schepen was. Men creegh naer noch gevangen 11 soldaten te voet ende eenige ruyteren, daeronder een vande garde vanden Ertshertoge, die alles seiden dat tleger daer soude blijven, doch dat groote dierte in heur leger was. Desen dach verloosen de onsen eenige peerden, omdat Sijn Ex^{cie} geen partije en liet uytrijden om de passen te ontveiligen. Hij dede achter Neerasselt over de Mase een grooten uytsteeck vande trencheen maken, om in te sluyten een goede partije hoochlants daer leggende. Snachts dede Sijn Ex^{cie} de sappe beginnen om te commen naer de grachte van t'ravelijn aende Mase ende vande groote halve mane buyten de berchpoorte. Die vande stadt vierden seer, ende Sijn Ex^{cie} creegh een advertissement in tleger, dat den viant marcheerde naer Esseren toe, daerom hij seer doende was om tvolck tegen alle accidenten gereet te houden, doch werde naer bevonden dat daeraen niet met allen en was [1].

Den xv^{en} Augusti was heel schoin weder. Voornoen vielen die vande stadt uyt tegen de Engelsen ende forceerden heur voorste trencheen, maer

[1] Het geheele verhaal van Duyck doet ten duidelijkste zien, welke ontzaggelijke werkzaamheid Maurits in de gevaarlijke omstandigheden, waarin hij zich bevond, dag en nacht ten toon spreidde. Niet minder blijkt dit uit de reeks van brieven (in Z. M. archief voorhanden), welke hij aan Willem Lodewijk schreef. Grootendeels hebben zij op op allerlei bijomstandigheden betrekking, die hier geene afzonderlijke vermelding verdienen; maar in het oogvallend is het, hoe de Prins op alles bedacht was, hoe zijne waakzaamheid nooit insluimerde. Zoo schreef hij bijv. dezen avond (14 Augustus): »ce soir est comme vous savez la veille de nostre dame en quelles et semblables festes les ennemiz sont accoutumez de tenter tousjours quelque chose, et pource que ceste nuict ils pourriont faire le semblable, je vous prie de donner ordre en vostre quartier, que la cavaillerie qui n'est de garde, se tienne preste et sellee pour le minuit, pour estre employé es occurences qui se pourriont presenter, et de commander aulx ritm^{rs} et cap^{nes} qu'ilz preunent soing que cela soit effectué.«

werden wederom daervuyt gedreven, in twelcke lang met groff ende clein geschut geschoten werde, ende weecken ten lesten weder af. D'Engelsen verlooren daer een goet capitein, Kais genaemt, met een lieutenant, een sergiant ende wel 16 ofte 17 soldaten ende noch meer gequetst. Desen dach werde predicatie naer gewoente gedaen in de tente van Sijn Ex^cie^, maer soe daer tijdinge quam dat den viant met alle macht marcheerde naer Mil toe, scheide Sijn Ex^cie^ uyte predicatie, dede eenige ruyteren opsitten om ordre te stellen, maer bevont naer dat mer eenige peerden vanden viant daer deur de moerassen hadden leggen swermen. Nietemin Sijn Ex^cie^ bevresende off den viant eens mocht trachten nederwerts te trecken om de Mase te sluyten, beschreeff uyt Maesenwael, Bommel ende Tylerweert, Althena, tlant van Heusden, de Langestraet ende anderen tot 15^m^ voeren hoys toe, om die in sulcken val in voerraet te hebben.

Desen dach quamen noch 4 compagnien van Berck weder in tleger, te weten die van Farfax, Butler, Houtuyn ende Marischal, ende in tleger quamen noch seer veel schepen van beneden met coorn, houtwerck ende andere amunitie van oirloge. Snachts dede Sijn Ex^cie^ boven de stadt op de Mase planten 2 heele canons om te schieten op de defensien van t'ravelijn voor den houten beir ende van t'bolwerck daer achter leggende, welcke stucken geplant werden tusschen de 2 eerste approchen inne ende was d'eerste batterie tegen de stadt.

Den xvj^en^ Augusti was voornoen tamelick weder, maer op den naernoen begonstet seer te regenen, ende regende meest alle de nacht deur. Den viant begonst smorgens vrouch uyte stadt seer te schieten met grof geschut naer de 2 canons te nacht geplant, daerom onse stucken veel wederom schoten om de schietgaten vanden viant toe te werpen. In tleger quam van Nieumegen noch de vane ruyteren van Gerrit Heim ende seer veel Italianen uyt des viants leger, die overquamen loopen om paspoort te hebben ende so naer heur landt te mogen commen, twelcke heur bij Sijn Ex^cie^ gegeven werde. Twaren meestal seer fraije mannen ende seiden over te commen, omdat Spinola heur niet en betaelde, ende dat heur leger vol armoede ende vol onlust was, doch dat den Almirante meinde soe naer aen tleger van Sijn Ex^cie^ aen te dringen, dat hij soude moeten sijn quartier verlaten, om soe de stadt te ontsetten. Snachts dede Sijn Ex^cie^ een batterie opwerpen tegenover de stadt recht beneden om te schieten op t'ravelijn aende steenen beir, om soe de Engelsen in heur approche te favoriseren. Den Almirante dede snachts een approche maken over de Mase tusschen Hoemen ende Overasselt, ontrent ten halve wege Hoemen ende den steenen

spijcker, commende in rechte linie tegenover de voors. hooge werve, ende om die te doen, hadde hij daer doen commen ontrent 1500 man te voet ende 600 peerden, die den ganschen volgende dach bij twerck in slachordre bleven staen. Anders werden de approchen voor de stadt verseeckert ende Graef Willem plante snachts 2 stucken om de sijne beter te favoriseren. Desen nacht meinde de la Biche, Gouverneur van Hulst, een aenslach te maken op Bergen op den Zoem, daertoe hij marcheerde met ontrent 2^m man in haeste bij een geruckt, maer eenige soldaten in tlant geweest, waren sijn trouppen gewaer geworden ende liepen naer Bergen sulcx den Gouverneur aengeven, die tvolck vande stadt op de been bracht, ende onseecker wesende oft op hen ofte eenige plaetsen van Tertholen mocht gedijden, dede twee schooten schieten om die vander Tholen te waerschouwen, recht soe den viant op een half mijl naer aen Bergen gecommen was, dwelcke daeruyt vresende ontdeckt te wesen, wederom afftoogh sonder yet te tenteren, in vougen dat men niet en wiste wat ofte hoe sijn aenslach was, om die in twerck te stellen.

Den xvij^en Augusti was regenich weder. Heel vrouch waren die vande stadt aende Engelse sijde uyt, als of se hadden willen aenvallen, maer en quamen niet voorts, ende deden seer schieten naer de stucken te nacht geplant. Ende soe het nu licht geworden was, sach men dat den Almirante van over de Mase een groote approche hadde gedaen, ende dat se evenseer daeraen arbeiden, houdende veel volcx bij heur in slachordre om te beschermen. Sijn Ex^cie reedt daerom over de Mase om de wercken daer te doen verstijven ende verswaren tot beter tegenstant, indien den viant daeraen quame. Hij dede mede vande batterie van over de Mase ende van Hohenloes quartier naer den viant schieten, gelijk mede uytte batterie van sijn quartier op de Maescant, dan scheenen alles niet te konnen toedragen, hoewel men tsedert verstaen heeft dat uyte batterie aenden Maescant een grasenden cogel gecommen was tot aen des viants werck, ende daer dootgeslaegen een Italiaens capitein, genaemt Julio Cesare Taillano. Ende om beter te dragen, dede Sijn Ex^cie aenden Maescant heele canons in plaetse vande halve planten; dede mede een batterie beginnen besijden de spijcker over de Mase, maer veranderde naer van sin. Hij dede oick de batterie aen tquartier vande Franchoisen breecken ende weder maecken aende trenchee, die nu dapper gedickt was. Daerentusschen quamen eenigen uyt des viants leger over, die seiden dat men in heur leger seide dat se van meininge waeren t'quartier van Sijn Ex^cie soe naer te commen, dat se sijn brug souden affschieten, waerom Sijn Ex^cie bemerckte, dat hij alle

sijn volck alsoe in tquartier niet en soude konnen houden, dede daerom besichtigen ende affsteecken een quartier naerder aende stadt tusschen de sandtbergen in, daer hij alle sijn ruyteren ende carroije soude logeren, ende sijn voetvolck meinde hij in tquartier onder de verdickte trencheen te houden. Hij beraemde mede sijn schipbrug het naer de stadt te doen sacken ende leggen achter een bocht van tlandt om het bevrijt te wesen. Desen dach quamen in ons leger seer veel schepen met amunitie ende vivres met veel voorraet van delen ende ander houtwerck. Snachts schoot den viant in sijn leger eenige signaelschooten, ende de approchen voor de stadt werden op een roe naer gebracht aende grachte vande groote halve mane buyten de berchpoorte, ende werden tusschen tquartier van Sijn Ex^cie^ ende Graef Willem over tmoeras aen een gesloten tot groot belet van t'uytvallen aen die sijde.

Den xviij^en^ Augusti was regenich weder. Den viant hielt hem stille, werckende noch evenseer aende hooge werve ende de nieuwe approche over de Mase, die met malcanderen even diep in front uytquamen. Daer quamen uyt sijn leger over seer veel Italianen, alles seer cloucke mannen, clagende seer over de armoede ende desordre van heur leger, ende seiden dat van dage wel 2^m^ man te voet ende 1^m^ te peert getogen waren naer Venloe, tsij om convoy ofte wat anders te doen. Sij meinden mede dat den Almirante trachten soude tleger van Sijn Ex^cie^ alheen te naerderen om met schieten te quellen, twelcke mede confirme.rden ontrent 20 gevangenen. Hierom meinde Sijn Ex^cie^ te meer dat hij sijn ruyteren ende carroije soude moeten verquartieren. Hij stelde ordre om alle de Italianen over Zeelant naer Cales te senden ende reedt alomme naer alle de wercken sien om die soe stijff te maken, dat se mochten tegenstaen, opdat hij bij faute van dien geen verlies en leedt. Op den middach vielen die vande stadt ter berchpoorte uyt ende meinden af te werpen de loopgraef, daer se door t'moeras aen een geslooten was, ende vielen met schuppen daeraen, maer mits de menichte van schieten ende dat ons volck aenviel om des te beletten, mosten sij afwijcken.

Snachts werde in de approche van Sijn Ex^cie^ dicht bij de grachte van de halve mane een corps de guarde begonnen, ende in tquartier vande Engelsen tamelick verre aff een batterie gemaeckt, sonder dat anders yet gevordert werde, omdat alle nachts alle tvolck van tquartier van Sijn Ex^cie^ in de wapenen most wesen, ende dat men meest arbeide om te beletten de approchen vanden viant van buyten.

Den xix^en^ Augusti was schoin weder. Die vande stadt schooten vrouch

seer, hoewel men weinich aende sappe ende approche arbeide, omdat men met den viant van buyten mede te doen hadde. Nietemin men dede meest arbeiden aen tbegonnen t'corps de guarde op de grachte vande halve mane, daer die vande stadt veel naer schooten. Anders quamen uyt des viants leger noch veel Italianen over, clagende seer vande armoede van tleger, dat gelt ende amunitie heur seer ontbraken, ende dat den Almirante genouch t'einde raet was, daerdeur sijn leger alle dagen meer onlustich werde ende verliep. Men sach oick dat hij sijn wercken verseeckerde maer niet en naerderde. Snachts dede Sijn Ex^cie 3 stucken planten in de groote batterie buyten de berchpoorte ende voorts opmaecken tvoors. corps de garde.

Den xx^en Augusti was donderich weder. Daer quamen noch veel Italianen over, seer clagende over de desordre van heur leger, ende dat se bijnaest t'einde raet waren. Sijn Ex^cie sondt d'selve al terstondt voorts. Hij dede oick veel op de defensien vande stadt schieten, ende de wercken over de Mase seer verhaesten ende verstijven. Hij dede mede seer wercken bij Neerasselt over de stadt aen een molen, die in tvelt opte hoochte stont om d'selve hoochte mede te beschantsen. Daerentusschen verstont hij dat den viant te nacht geweest was op de wech van Beerse naer Esseren tot aende trenchee toe om de gelegentheyt daer te besichtigen, soe men uyte voetstappen ende den houfslach hadde konnen sien, waerom hij selffs derwerts reet de plaetse besichtigen, ende vermoede of den viant daer yet mochte willen tenteren, daerom stelde hij ordre, dat op dien wech te nacht verlooren schiltwacht soude gehouden werden, ende dat alle t'volck, twelcke gedestineert was in val van noot uyt de quartieren uyt te trecken heur souden gereet houden om te marcheren soe haest men signael soude doen, ende dat voorts alle de reste van t'volck in sijn ende Graef Willems quartier te 11 uyren in der nacht in de wapenen souden commen, daermede de reste vanden dach deurliep; ende soe ontrent 11 uyren snachts tvolck begonst in de wapenen te commen, sach men die vande stadt op heuren toorn seer vieren, ende onderdien bracht den Almirante heimelick eenige stucken uyt sijn leger langes de Maescante aen, ende ontrent middernacht dede hij daermede ende uyt sijn leger eerst 6 schooten, naer 4 ende doen 2 doen, ende naer noch nu ende dan een schoot met groote salven van musquetten, waerdeur alle man op de beene quam ende de ruyteren te peerde begonnen te sitten. Eenige van sijn schooten quamen in tquartier van Sijn Ex^cie ende quetsten op een plaetse een ruyter ende op een ander plaetse een vrou, die naer beide daeraf sturven. Hiernae quamen eenige

sentinellen van buyten in, seggende dat den viant te peert ende te voet marcheerde naer Beerse, waerom Sijn Ex[cie] seeckerlick meinde, dat se yet souden willen doen, dede daerom in plaetse vanden sourdaine tevoren geslagen, de trompet slaen ende signalen doen om tvolck uyte andere quartieren te doen uyttrecken, die ten laesten alles bijeen quamen ontrent Esseren, ende bleven daer totte aencommen vanden dach, maer en vernam niemant. D'Engelsen maeckten desen nacht noch een ander batterie in heur approche wat naerder aende stadt.

Den xxj[en] Augusti was tamelick weder. Sijn Ex[cie] sont vrouch eenige ruyteren uyt op den wech van Beerse. Dese commende ontrent een canonschoote op dien wech, vonden daer veel rouwe ladders, schuppen. spaden, rijsbossen, plancken met clampen opgeslagen om op te mogen loopen ende veel andere gereetschap ende stucken van wapenen, daer deur men wel sach dat den viant daer was geweest; ende naer verstont men van overloopers, dat eenigen heur starck gemaeckt hadden tusschen de quartieren van Sijn Ex[cie] ende Graef Willem over den wech van Beerse naer Esseren deur te sullen commen, dat se daerop ontbooden hadden veel boeren van Cuyck ende Lijnde om heur te geleiden, ende geraempt hadden daer wat te doen, terwijle den alarme aen Sijn Ex[cie] quartier gemaeckt werde; dat daertoe waeren gesonden geweest 2[m] man te voet ende 8[c] peerden met veelen gereetschap om over te commen; dat eenigen in de moeren naer Beersen lang waeren verdwaelt geweest, ende mits de beleiders gewaer werden veel sentinellen van ons op dien wech, ende alomme in de quartieren de signalen sagen doen ende de trompet hoorden steecken, en hadden sij niet derven aencommen, maer waeren wederom getogen met groote murmuratie van t'crijsvolck [1]; ende hoewel dit veelen een slechten aenslach

---

[1] Carnero beschrijft de bijzonderheden van dezen nachtelijken aanval, of liever van deze poging om garnizoen in de stad te brengen, met de volgende woorden:

„Daar men den Admirant gezegd had, dat de versterkingen des vijands aan de zijde van Ravestein niet zoo hoog noch zoo goed bewaakt waren, omdat men meende dat er wegens het moerassige terrein geen gevaar bestond dat men eene poging zou doen langs dezen weg versterking in de stad te brengen, gaf hij den Maestro de Campo Juan Tomas Espina last, met duizend man voetvolk van alle natiën dat moeras bij het vallen van den avond over te trekken en zoo bedekt mogelijk den vijand te naderen, daarna onverwachts zijne versterkingen aan te vallen en te trachten de wacht daar te overrompelen en naar de stad door te dringen. En den Maestro de Campo Simon Antunez gelastte hij, den voornoemden Juan Tomas met duizend andere voetknechten te volgen, en halt te maken bij zekeren engen weg, die men hem aanwees, om aan Juan Tomas een veiligen terugtogt te verzekeren, indien het plan mogt mislukken. En den marquis Espinola gelastte hij, met twee duizend man te trachten het vijandelijke leger aan deze zijde onder de wapens te brengen,

dochte te wesen soe wast nochtans tvoornaemste dat den Almirante hier dede, omdat terstont daernaer sijn saken begonnen te veranderen, ende op tverloop te commen. Desen dach hielt hij hem stille, daertegen de onsen wat schermutseerden ende eenigen dootschooten. Die vande stadt siende dese faute, schooten altemet eens ende vielen op den middach uyt met 7 ofte 8 mannen aende groote halve mane op de sappeurs, daeraf sij een dootsloegen, maer evenwel werde de sappe gebracht tot aende grachte, ende hoewel de plaetse weinich was ende niet en scheen dat veel gedaen werde, soe wisten de ingenieurs nochtans de sake soe te laten aensien, dat se wel 1000 roeden sappe gemaeckt ende daeraen wel 6m ℒ verdient hadden. De wercken waeren alomme veel ende menichvuldich, ende de bedriegerie vande ingenieurs groot daeronder, daer deur men nau gelts genouch en konde krijgen om de wercken te betaelen, ende nu eenige dagen in groote benautheyt van gelde was geweest, dan men creegh desen nacht tijdinge datter gelt op huyden uyt Hollant aende Voorne gecommen was. Desen nacht hadde den Almirante wederom gesonden op den weeh naer Beerse om te besichtigen, maer onse sentinellen hadden d'selve belet voorts te commen. Die vande stadt vielen aen Graef Wms. sijde uyt ende wierpen omverre een deel van sijn loopgraven ofte approchen, omdat de wacht qualick toesach, ende in tijts geen ontset en dede.

Den xxijen Augusti was schoin weder. Den Almirante hielt sijn leger stille, daerinne men veel rumoers hoirde sonder te weten wattet wesen mochte. Sijn Excie bleeff even ongerust, vresende off den viant noch ergens yet mochte voornemen, reedt alomme besichtigen, jachte de wercken ende dede wat hij conde om alomme belet te doen. Hij sondt oick sijn jachte de Mase aff om tgelt vande Voorne halen. Daerentusschen wilde de heere Vere aen sijn sijde in de loopgraven gaen ende creegh een schoot van een vervloegen loot in t'aensicht, daeraf hij onder t'ooge swaerlijck gequetst werde, hoewel weinich menschen hem beclaechden ende sonderlings niet die van sijn natie, die wel gewilt hadden dat hij

---

opdat de vijand met zijne hoofdmagt hierheen zou trekken, en Juan Tomas des te gemakkelijker zijn voornemen zou kunnen uitvoeren. Deze, uitgetrokken zijnde, vond zooveel moerassen en zooveel water, dat de soldaten op vele plaatsen tot aan den gordel moesten waden, zoodat hij niet voor het aanbreken van den dag op de plaats kon aankomen, waar hij moest aanvallen, en de liniën sterk met troepen bezet vond, die hem, zoodra zij hem bemerkten, met musketschoten begonnen te begroeten, en toen Juan Tomas de onmogelijkheid zag hier aan te vallen, ging hij terug naar de plaats waar Simon Antunez stond, en kwamen zij te zamen weder in het kwartier.» (Guerras de Flandes, Lib. XV, Cap. V, p. 489).

voorts gedepescheert ware geweest, omdat hij heur soe seer gourmandeert, so arrogantelijck ende verachtelick tracteert ende qualick betaelt hadde, so sij clagen. Anderen innesiende de staet van tlant, meinden dat sijn doot qualick gecommen soude hebben om t'credit dat men hem te hove sach hebben, ende dat men in allen gevalle hier noch beter met hem const doen als mogelijck met yemandt anders uyt Engelant van meerder qualiteit. Tsavonts quam een rumoer in ons leger, dat den viant noch dien nacht wat aengrijpen soude, waerdeur weder alle tvolck in tquartier van Sijn Ex^cie in de wapenen quam. Ontrent 11 uyren sach men den viant deur alle sijn leger vieren maken ende men hoirde een seer groot rumoer, twelck alle de nacht duyrde, maer ontrent 3 uyren sach men dat se theele leger in de brant staken, ende daeruyt vermoede men dat se mosten vertrecken, hoewel heure wachten noch vast bleven staen. Desen nacht sterff van quetsure capiteyn Hamelet.

Den xxiij^en Augusti was vrouch seer mistich weder. Eenige overloopers quamen seggen dat den viant sijn leger opbrack ende wech tooch, ende al van gisteren dien heelen dach anders niet gedaen en hadden dan heur bagagie tscheepe te brengen, waerom Sijn Ex^cie van meininge was heur achter in den steert te slaen, dede daerom opsitten alle de ruyteren, ende uyte andere quartieren commen alle tvoetvolck dat gedestineert was uyt te trecken, ende bij sijn quartier dede hij alle de buytenwercken verlaten ende tvoetvolck in de wapenen brengen ende 4 veltstucken gereet stellen om met te nemen, ende daerentusschen quam den dach aen met een seer groote mist, soe dat men niet sien en konde, welcken mist belette, dat Sijn Ex^cie in tijts niet uyt en tooch. Den viant nam die occasie waer ende brande voorts alle sijn leger ende tooch wech, doende den Almirante met 7 ofte 8 vanen ruyteren selfs de retraicte sonder eenich belet, mits om den mist niemant voorts en dorst commen. Ontrent 8 uyren begonstet op te claren ende doen tooch Sijn Ex^cie uyt, doch sonder geschut, maer de squadrons te voet ende te peert werden met soe veel formaliteiten ende ordre ende soe langsaem uytgebracht, dat niet apparent en was, dat men daermede den viant soude achterhalen, die mits den mist al veel voordels hadde ende lange voor was ende oick haestiger tooch, gelick oock geschiede, want sij noit den viant soe naer en quamen dat se hem conden sien, uytgeseit 20 ofte 30 aventuriers, die sonder ordre vooruyt gelopen waren. In die ordre quam Sijn Ex^cie tot Groot Lijnde, daer tvelt tusschen de kercke ende Mase groot, hooch ende schoin was, ende des viants leger meest gelegen hadde in een lang front vande kercke af totte

Mase toe, wesende heur quartier in front geretrancheert vande Mase af tottet moeras toe met een slechte lichte trenchee, ende tusschen de trenchee ende de logysen was gelaten een alarme plaetse van ontrent 1000 voeten. Den Almirante hadde in de kercke gelegen, ende aende suythouck vande trenchee aen tmoeras was een groot corps de garde gemaeckt ende geretrancheert, so tscheen tegen de aencomtste. Aende hooge werve recht over tmoeras hadden sij gemaeckt een groot corps de garde, meest met rijs ende eirde opgeset, voor met 2 bolwercken ende achter ingesloten, buyten twelcke thuys gebleven was. In tcorps de garde was ingesloten een santberch, die se mede ingesneeden hadden om musquettiers te logeren, gelijck mede een ander santberge ten suyden van dien buyten leggende. Tegen over dit corps de guarde (dat hooch ende stijf was als leggende op de principale aencomtste) lach op d'andere sijde van tmoeras noch een groot corps de garde beset met een slechte ende cleine trenchee, daer twee stucken in gestaen hadden. De brug hadde gelegen tegen thuys te Hoemen aen, daer se aende Lijndense sijde een starcke ende groote halve mane hadden beginnen te maken, ende alle heur ruyteren hadden gelegen vande brug aff naer clein Lijnden toe, de lichte peerden voor ende de benden van ordonnantie te cleyn Lijnden, daer den Graef van Fontenoy gelogeert hadde in thuys, daer Sijn Ex^{cie} op t'overtrecken vande Mase hadde gelegen. Heur leger was open ende onbeschantst onder faveur vande Mase ten noorden ende van t'moeras ten suyden, loopende van Lijnden af tot Cuyck toe. Over de Mase hadden sij beschantst het huys te Hoemen met een tamelijck vaste trenchee tot bewaringe vande brugge, ende ontrent ten halff wegen tusschen Hoemen ende ons leger hadde den viant een approche gemaeckt, wesende een groot corps de guarde, tamelick vast, begrepen op den dijck, ende voorts vanden dijck aff totte Mase toe rontsomme beslooten, doch was van binnen heel onvrij vanden dijck. Sijn Ex^{cie} en toich niet voorder als tot groot Lijnden toe ende keerde doen wederom, hoewel den viant met eenige peerden noch bij Cuyck hielt, die hij meinde dat hem niet verwachten en souden. Hij ging op den naernoen den Generael besoucken ende voorts besichtigen alle de approchen om die nu te dege bij de handt te nemen ende te doen voorderen. In sijn leger quam een commis uyt Hollant met 125^{m} £ aen gelde, ende een ander commis was noch aende Voorne met 25^{m} £ van Utrecht [1]. Oick quamen in sijn leger twee

[1] Den 13^{en} Augustus schreef de Gedeputeerde Coren aan de Staten Generaal: „Beneffens t'gene alreede te vorens genoechsaem is geschreven, ende ick bij mijnen brieff van gisteren d'Heere Oldenbernevelt noch hebbe te verstaen gegeven, dringt mij den grooten noodt U. E. bij dese noch te

Araben, affgesonden van Achijn in Summatra bij den coopluyden, om hier te voorderen betalinge vande peper ende andere waren op de eerste voyagie naer Oist Indien met gewelt genomen. Enige vande ruyteren van Sijn Ex^{cie} waren uytgeweest op den wech van Gennep, ende hadden al gisteren morgen gevangen gekregen een paep vanden viant met wel 50 peerden, ende waren daermede langes Helmont omgetogen ende soe in tleger gecommen. Ontrent dese tijt werden in theen gequetst den capitein Morgam ende den capitein Metkercke in de schouder. Den Almirante tooch met sijn leger tot Oeffel ende Beugen toe, ende logeerde aldaer, alwaer hem veel swaricheyt onder sijn volck mits de quade betaelinge ende tgroot verloop bestont te openbaren.

---

verthoonen, dat, ten sij alhier sonder eenich vertreck over dach ende nacht eene goede somme van penningen werde gesonden, ick voorsie (des Godt verhoede) eene alteratie te sullen ontstaen. Want die wercken vallen groot ende swaer, te meer mitz den vijant ons soo naer is. De Francoysen spreken ende roepen om geldt, ende nu terstondt heeft mij den ouden Grave van Solms aengeseyt, dat sijne ruyteren in sesse maenden maer twee duysent guldens hebben gehadt, ende dat hij sijne middelen bijgeset heeft om de ruyteren t'onderhouden, dwelck hij nyet langer en can continueren, zulcx dat soo hij met geen geldt ontset en wordt, sijne ruyteren sullen moeten vergaen. Tegenwoordelijck en sijn bij den Commis Moyalen geene vijff duysent gulden meer, dewelcke nyet verre en connen strecken.» In een postscriptum voegt Coren hier nog bij: «De V^{m} gulden bij Moyalen noch wesende, sijn al besteet aende wercken, voor dewelcke ordonnancien sijn verleent», zoodat van den 13^{en} tot den 23^{en} Augustus in het geheel geen geld in het leger aanwezig was.

Uit vele andere brieven blijkt het nog, met welke bezwaren het staatsche leger uit geldgebrek te kampen had. «Ten anderen en connen wij niet naerlaten U. E. te verwittigen», schrijft Maurits den 19^{en} Augustus aan de Staten Generaal, «alsoo den tijt van leeninge eenige dagen geexpireert is, ende de comp^{ien} wiens leeningen algereets verschenen sijn, in groote armoede leven ende namentlijck d'Engelsche dewelcke altemael van armoede sterven ende vergaen, ende teenemael sullen verlopen, bij sooverre daerinne niet promptelijcken versien en worde, soo versoecken wij U. E. hiermede vrundelijcken ordre te willen stellen datte penningen tot het voorsz. fournissement noodich wesende in aller diligentie herwaerts gesonden ende voortaen preciselijcken gecontinueert worde, want alsoo de Cap^{nen} ons verclaert hebben gene middelen te hebben omme haere soldaten yet voor te strecken, moeten de voors. soldaten alsoo haest de voorsz. leeningen eenen dach cesseren, van honger ende gebreck (soo verhaelt is) vergaen.» Bovendien werd er onder de Engelsche troepen eene zeer slechte administratie gevoerd. «Hoe langer hoe meer», schrijft Coren den 17^{en} aan de Staten Generaal, «wordt men hier gewaer de groote armoede dyer is onder het engelsch crijchsvolck, dwelck van honger ende gebreck is vergaende. Ende hoewel aen henlieden de corttinghe van cleederen ende wapenen geschiet, soo wordt nochtans gepresumeert, dat sulcx daerdeur eygentlick nyet en is gebeurende, maer overmits hen nyet en wordt gegeven, t'gene hen toecompt ende bij t'Landt wordt betaelt, waerop gewisselick wel dient gelet. Ende believe daeromme U. Mo. E. t'adviseren in wat vougen, tsij bij hooffdelicke betalinge off anderssintz daerinne best soude mogen geremedieert werdden. Want anderssintz sal metter tijdt het engelsch crijchsvolck soo te nyete coemen, dat den noodt ervoorderende, men daervan nyet en soude konnen trecken zulcken dienst als men sich wel versien hadde.» (Rijks Archief, Lias loopende).

Den xxiiij^en Augusti was schoin weder. Den Almirante willende alle sijn amunitie ende geschut langes de Mase salveren ende in bewaerder handt brengen, ende mits de apparente desordre, die hij onder sijn leger voelde, soe verre mogelick van ons leger aff trecken, tooch desen dach deur Maeshees tot Oisterom ende Wansum ende dede alle sijn schipwerck gaen tot onder Aerssen. Sijn Ex^cie vresende of den Almirante wel mocht trachten noch yet te doen op Berck ofte Wachtendonck, heeft den poste naer Berck gesonden om drie compagnien van daer naer Wachtendonck te doen gaen, ende voorts last gegeven dat Graef Ernst met 12 vendelen knechten uyten leger wederom naer Berck soude gaen om die plaetse te verseeckeren, ende indien den viant mocht trachten om te trecken naer Gemert ende Vechel, om soe beneden ons op de reviere te commen, soe stelde hij ordre om alsdan terstont alle de schepen nederwerts naer de Voorne te doen gaen, ende om t'Engelsche quartier met volck te assisteren, omdat men sach dat de approchen tegen de stadt noch lang gingen aenloopen. Daer quamen noch eenige Italianen over ontloopen uytet leger te Oeffel, ende daer werden 15 Spangiaerden van onse ruyteren gevangen ingebracht, van dewelcke men verstont dat heur leger gecommen was tot Oisterom ende Wansum, ende dat Grobbendonck, die in tleger was geweest ende veel voorslagen tottet ontset vande stadt ende diversie van ons leger gedaen hadde, van daege wederom naer den Bosch was vertogen, twelcke noch eenich bedencken maeckte off den viant noch trachten mochte neerwaerts te trecken. Desen dach sterff in ons leger van sieckte een Vries capitein Wopke Herema genaemt, ende snachts dede Sijn Ex^cie noch 2 stucken in sijn approche buytendijks planten, om beter op de defensien vande halve mane te schieten.

Den xxv^en Augusti was schoin weder. In tleger van Sijn Ex^cie quam noch een commis mette 25^m ℒ van Utrecht. Graef Ernst vertooch uyten leger mette 12 vendelen knechten naer Berck gedestineert ende 3 vanen ruyteren van hem, van Graef Heins van Solms ende van Batenburch. Ende om beter ende haestiger over te commen werde goetgevonden, dat men alle tvoetvolck op wagens soude voeren tot Schenckenschantse toe, maer commende deur Nieumegen, vonden soe veel empeschementen in de Oije, dat se den heelen nacht daer lagen ende rabraeckten alleer deur te konnen commen, sodat se eerst sanderendaechs aen Schenkenschans quamen, om daer den Rijn te passeren. Middelertijt dede Sijn Ex^cie tgeschut wederom halen in sijn quartier ende noch een halve canon planten bij de 2 stucken den voorleden nacht geplant. Den Almirante bleeff desen dach met sijn leger

stille leggen, ende sont naer Weert ende voorts naer Bruessel met een goet convoy Don Juan de Tesseda vanden Raet van oirloge, om daer te verthoinen de staet van sijn leger, de redenen waerom hij hadde moeten affwijcken ende te versoucken prompte assistentie van penningen om te mogen voorcommen een apparente mutinatie van sijn volck, daeraf van dage noch veel sonder ordre uytreden ende den dorpen rontsomme plunderden. T'gaen van dit convoy naer Weert dede Sijn Ex^cie^ eerst vresen eenigen aenslach ende hielt hem heel ongerust, dede nietemin voorderen de approchen ende seer veel rijs aenvoeren om te maecken een gaelderie begonnen om aende halve mane te commen. Aen Graef Willems sijde werde seer in de approchen gearbeit, maer weinich aende Engelse sijde, daer den viant een uytval dede, doch met weinich voordels.

Den xxvj^en^ Augusti was schoin weder. Uyten leger van Sijn Ex^cie^ vertooch de heere Vere overmits sijn quetsure, ende met hem gingen de gequetste capiteinen Metkercke ende Morgan, daerom Sijn Ex^cie^ terstont in t'Engelse quartier tooch, om aldaer ordre op t'commandament te stellen, twelcke hij naer aen sijn broeder Graef Hendrick gaf, om dat quartier in t'afwesen van Vere te commanderen, ende dit was d'eerste plaetse daer Graef Hendrick alleen commandament hadde, wesende nu 18 jaren out, ende in twelcke hij hem uytermaten neerstich queet, wesende altoes op de been om overal toe te sien. Den Almirante tooch van daege met sijn leger naer Lotthem ende Gribbevoorst tegenover Venloe, hebbende alle sijn schipwerck voor Venloe laten commen om te trachten soe sommigen meinden daer garnisoen in te brengen. Sijn Ex^cie^ creegh een geintercipieerden brief van Tesseda uyt Weert aenden Almirante geschreven, houdende van sijn comtste aldaer, ende vande ordre van sijn voortstrecken, ende mits den brief heel bedeckt geschreven was ende Tesseda een goede partije volcx te convoy bij hem hadde metten Graef van Belioosa, meinde Sijn Ex^cie^ te meer dat hij eenigen aenslach op handen hadde, sondt daerom terstont af een commissaris, met last te gaen waerschouwen alle de forten ende sterckten op de Mase tot Heusden toe wel toe te sien ende hen te informeren op de stercktе vande garnisoenen ende amunitie die daerinne waren, ende in wat staet de plaetsen waeren ende van alles dubbelt aenden heere Oldenbarnevelt naer Hollant te senden ende hem terstont rapport te commen doen, vresende altoes dat den viant beneden hem op de Mase soude willen commen. Snachts approcheerden de Engelsen tamelick wel met 3 insnijsselen in den dijck, daerop den viant uytviel, maer en contste de Engelsen niet verdrijven, in welcken uytval gequetst werde den capitein Studdart. De wagens

die Graef Ernst weechgevoert hadden, quamen desen dach wederom, daeraf vele op de weech gebroecken waeren.

Den xxvij^en^ Augusti was betrocken cout weder. Sijn Ex^cie^ reedt wederom in t'Engelsche quartier om daer ordre op de approchen te stellen, ende installeerde daer met eenen sijn broeder Graef Hendrick om dat quartier te commanderen. Hij dede evenseer alomme wercken, vresende altoes of den viant mocht wederom commen, daerom hij in gestadige benautheit van gelde bleeff, want de wercken soe veel waren dat geen gelt daertoe en konde helpen. Anders werde in sijn leger geexecuteert een Franchois spion, die bij den Almirante in tleger gesonden was om alles te verspieden ende daervan kennisse te doen. Uyt sijn leger vertooch Rantsau. Den Almirante bleeff met sijn leger te Lotthem stille leggen, wesende in seer groote becommeringe voor alteratie onder sijn volck, ende men verstont van dage dat Tesseda daerom naer Brussel was vertogen, dat oick die van Venloe noch geen volck en begeerden inne te nemen ende dat den Almirante seer aendrong om metten eersten assistentie van gelde te mogen hebben. Snachts deden die vande stadt een uytval aende oistsijde aende gaelderie daer begonnen, ende omdat de wacht niet wel op heur hoede en was, sloegen sij eenigen doot, daerover de achterwachten heur te hulpe mosten commen, die den viant wederom verdreven, eer sij de begonnen stucken vande gaelderie konnen breecken, in twelcke doot bleeff Monmartijn ende den lieutenant van Huseman met eenige soldaten.

Den xxviij^en^ Augusti was schoin weder. Sijn Ex^cie^ ging alomme de approchen besichtigen, ende oirdelde dat hij van langes de Maescant best ende bequaemst soude konnen kommen aen t'ravelijn, leggende voor den houten beer, daerom hij de approchen daernaer dede dirigeren. De ingenieurs vonden nodich noch een corps de guarde aende eerste gallerie te maken tot betere defensie van dien, twelcke sij van dage begonnen. In tschantsken over de stadt quam van dage bij ongeval den brant, soe dat alle de hutten van dien verbranden. Den Almirante tooch met sijn leger naer Baerle, daer heur de swaricheyt onder sijn volck geheel openbaerden, omdat wel een duysent man te peert ende te voet van alle natien uyt sijn leger liep ende bijeen ruckte ende opentlijck begonnen te muyten, treckende naer Hamont toe om t'selve in te nemen sonder op yemants sollicitatien ofte intercessien te willen wederomkeeren, daeruyt men wel sach wat hem beweecht hadde met sijn leger alsoe op te trecken, sonder yet anders tegen ons te doen, doch omdat Sijn Ex^cie^ noch daeraf niet en wiste, dede hij seer arbeiden aen tquartier van Graef Willem om tselve te verseeckeren.

Snachts deden die vande stadt eenige signaelschooten, maer men en wiste niet waerom, ende vande sijde vanden Bosch waren ontrent 6 ofte 7 peerden geweest tot aende trenchee van ons leger, daerom men ordre gaff om beter wacht te houden. D'Engelsen verseeckerden heur approchen ende verdreven den viant uyt de pointe vanden dijck tegen t'ravelijn voor den beir. Aende approche van Graef Willem werde mede seer gearbeit, dwelcke gebracht werde tot dicht aende grachte op de noortoost face van t'bolwerck aende Hampoorte. In tquartier van Sijn Ex^{cie} werde de approche seer gevoordert naer de Maescant. Desen dach werde den colonnel Dort gequetst op de brug aen tquaertier van Sijn Ex^{cie}, omdat hij droncken sijnde tegen een vande bruggasten in querele geraeckte om een hont die hem toegecommen hadde.

Gelijck veelen tevooren gespelt hadden, dat om de behendicheyt der coopluyden de suyckeren bij Opdam genomen ende opgehouden bij diversen gereclameert souden werden ende sulcx niet strecken ofte de regieringe weinich te bate commen soude, soe gebeurdent oick nu, want vele van allen oirden die als heur goet vervolchden. Sij maeckten heur vrunden ende cregen vast voordeel, in vougen dat die groote priese scheen tot niet te sullen uytvallen ende qualick connen draegen de costen vande uytreedinge, ende ten ging niet een haer beter in Zeelant met die rijcke caracke, daer se seer mede gehalibout (?) werde, ende behalven diversche ongetrouwicheyt in t'bescrijven gepleecht, werden noch groote partijen op alderhande pretexen bij diversen gereclameert, niettegenstaende die al onder S^{t}. Helena genomen was. Soe vol bedriegerie stont den coophandel.

Den xxix^{en} Augusti was schoin weder. Sijn Ex^{cie} was in de approchen om die te doen verhaesten, ende dede seer wercken aen tquartier van Graef Willem om de trencheen daer te verswaren ende seeckere santbergen ten westen leggende noch in te sluyten, ende vresende off Grobbendonck vande sijde vanden Bosch mocht trachten deur te breecken om aende stadt te commen, mits te nacht eenige peerden van dier sijde vernomen waren, dede hij starcke wacht alle den nacht op die sijde houden ende bijnaest alle tvolck in de wapenen wesen. Den Almirante siende t'mutineren van een deel van sijn volck, was in becommeringe wat sij doen souden, ende stelde ordre om tvoorder verloop van sijn leger te beletten.

Den xxx^{en} Augusti was schoin weder. Sijn Ex^{cie} creegh eerst tijdinge dat den viant van Baerle vertogen was naer Weert, waerom hij terstont aen Graef Ernst schreeff, dat hij mette 3 vanen ruyteren ende acht vendelen knechten wederom soude commen naer tleger, doch op den naernoen

quamen eenige trompetters uyt des viants leger, die smorgens daeruyt waren gescheiden, die seiden dat tleger noch alles te Baerle stille lach, waerom Sijn Ex^{cie} naer sGravenweert schreeff om Graef Ernst daer noch te doen ophouden, ende omdat den tijt vande Duytse bestellinge vast begonst uyt te gaen ende tleger evenseer benaut van gelde was, omdat de eirdewercken voor dese stadt al gecost hadden ontrent 100^{m} ℒ, daer tegen niet over de 50^{m} ℒ gesonden en was om te betalen, sondt Sijn Ex^{cie} de heere Coorn naer den Hage om bij den Staten aen te houden dat de Duytse bestellinge voor een maent verlengt werden, ende dat meer gelts naer tleger mochte gesonden werden.

Den xxxj^{en} Augusti was schoin weder. Sijn Ex^{cie} dede alomme evenseer wercken, vresende altoes des viants wedercomtste. Hij dede seer verhaesten ende verseeckeren de approchen. In sijn leger werden verscheiden gevangen gebracht uyt des viants leger, daeruyt hij verstont dat ontrent 600 peerden ende 400 man te voet ingenomen hadden Hamont ende daer scheenen te willen muyten, ende dat tleger vanden Almirante vol alteratie was, dwelcke seer geerne garnisoen binnen Venloe soude gebracht hebben, maer dat de burgers sulcx tegenstonden. In tquartier van Graef Willem werden mede wel 20 peerden gebracht met eenige gevangenen vande compagnie van Grobbendonck, die uytgecommen waren om eenige advantaige bij ons leger te krijgen. Dese en wisten niet te spreecken of den viant naer den Bosch soude commen.

Den j^{en} Septembris was schoin weder. Den Almirante hoirende dat de gemutineerden Hamont ingenomen hadden, ende meinende d'selve te sullen konnen supprimeren eer sij starcker werden, liet tgeluyt in sijn leger loopen, dat hij Helmont wilde doen innenemen, ende tooch sulcx selfs voor dach op met 2^{m} man te voet ende te peert ende met 5 stucken geschuts, ende quam dien avont logeren te Neerweert, doende de reste van sijn leger op gemack volgen, ende alle tschipwerck met de reste van tgeschut de Mase opbrengen naer Ruremonde ende Wessen. Daerentusschen dede Sijn Ex^{cie} evenseer alomme in sijn leger wercken, ende rontsomme t'Engelse quartier de grachten verdiepen, oick over de Mase beneden Neer Asselt een redoute buyten gemaeckt intrecken ende voorts aende approchen ende aende gaelderie, tegen de halve mane begonnen, seer arbeiden.

Den ij^{en} Septembris was tamelick weder. Sijn Ex^{cie} creegh tijdinge van tmarcheren vanden viant naer Weert ende Helmont, ende of wel veel redenen waren te geloven, dat hij eer naer Hamont als naer Helmont toogh, soe wilde hij nochtans op alles voorsien. Hij ontboot de vrou van

Helmont om toe te sien dat sij thuys mochte neutrael krijgen, ofte dat hij anders niet en dacht den viant die plaetse te laten houden. Hij ontboot mede soo veel houtwerck ende provisien als hij meinde te sullen van noode hebben om te beter de schepen te mogen laten weehgaen. Hij liet vuytrijden een starcke partije ruyteren om den viant affbreuck te doen onder tbeleit van du Bois ende Stakenbrouck om soe kennisse te mogen crijgen, ende hij creegh wederom in sijn leger Graef Ernst met de 3 vanen ruyteren ende eenige vande 8 vendelen knechten. Hij dede seer arbeiden aen sijn approche ende de begonnen gaelderie, die van dage gebracht werden op 9 voeten diep. Die vande stadt vierden desen nacht seer op heuren toorn, ende thegonst op de naer middernacht seer te regenen. Den Almirante tooch mette voorste trouppen ende t'geschut van dage voorts ende quam voor Hamont, daer hij d'selve noch dien avont dede planten om de plaetse te beschieten. De ruyteren vande gemutineerden maeckten semblant van te willen vuytvallen ende namen ten lesten meestal elcx een man achterop ende reden wech naer Peer ende Beeringen. Die voetknechten die in Hamont bleven bedongen perdon ende gaven soe de plaetse over, die den Almirante alles in genade nam, mits belovende getrouwelick bij heur vendelen te blijven, uytgeseit 2 persoonen, die hij om particuliere respecten dede hangen, temeer soe den eenen mede binnen Weert gemutineert hadde, ende bleeff dien dach voorts daer, ende de reste van sijn leger quam ontrent Weert.

Desen dach begonnen wederom bijeen te commen de Staten van Hollant om te resolveren opt stuck vande contributien ten oirloge ende t'compasseren vande lasten tegen de consenten, daerinne veele swaricheiden te overwegen vielen, mits theleg vande Grave lang aenliep. Op dese dachvaert werde behendelick een voorslach gemaeckt, of men niet en soude connen middelen, dat den viant van Oisteinde ende ons leger vande Grave tooch, ende alsoe bequame een stilstant van wapenen voor een tijt, maer die saecke was soe rau ende de gemoederen soe ongedisponeert, dat tselve niemant en smaeckte, hoewel de costen van onse oirlogen ende de onmoegelickheit van die te vervallen ende de quade menage van deselve daer seer geexaggereert werden, dan dien niettegenstaende werde verstaen in de oirlogen te continueren, waerinne de Noorthollantse steden ende sonderlings eenen Steenhuys van Alckmaer seer animeus waeren, hoewel sommige verre siende daerin seer becommert waren, achtende dat sulcke voorslaegen niet geschieden sonder dat daertoe secretelijck yet sij gehandelt geweest. Anders besloten de Staten te schrijven aen Sijn Ex[cie] om dat beleg

te verhaesten soe veel mogelijck, om noch eenigen tijt te hebben om voor Oisteinde dat vast benaut werde yet te mogen doen, ende oick omme de meijerie vanden Bosch te verbranden ende ruineren alle vouragie ende provisien ende so te beletten dat den Almirante niet beneden op de Mase en quame [1].

Den iij[en] Septembris was schoin weder. In tleger van Sijn Ex[cie] quamen wederom du Bois ende Stakenbrouck, hebbende wel 70 gevangenen ende over de 100 peerden vanden viant gecregen, soo se gisteren naer Weert togen. Den Almirante sondt den Graef van Bel Jeosa den gemutineerden naer met 10 peerden ende sijn eigen rocken ofte casacke mette cruyse om dselve te bewegen wederom te commen ende heur te sweeren op t'cruys van sijn voors. habito ofte ordre, dat se betaelt souden werden, maer de gemutineerden en wilden nergens naer hoiren ende togen voorts naer Beringen, dat se meinden inne te nemen. Den Graef dat merckende,

---

1 Deze brief werd den 9[en] daaraanvolgende door Maurits beantwoord, en wel op eene wijze, waarin eene zekere geraaktheid over de voortdurende inmenging van de Staten in de bijzonderheden der oorlogsvoering en over hun onophoudelijk aandringen op spoed en bezuiniging niet te miskennen is. „Wij hebben”, schrijft hij, „uyt U. E. brieven van 2[en] deser verstaen de sorge ende ijver die U. E. dragen dat die stadt van de Grave ten eersten mochte onder de gehoorsaemheyt vande generaliteyt gereduceert worden....... maer wij en connen nyet nalaten U. E. in consideratie te stellen dat wij omme veele gewichtige redenen ende namentlijck dat den vijandt met zijne geheele macht veertien geheele dagen soo naer aen dit leger gelegen heeft, genootsaeckt geweest zijn, ons tegens hem te retrencheren ende daeromme den tijt nyet gehadt en hebben de approchen voor dese stadt sooseer als wij wel begeert hadden te advanceren. Ten anderen dat U. E. weten dat de stadt Grave eene van de sterckste steden vanden lande is, deweleke de belegeringe voor lange verwacht heeft, ende daeromme met buytenwercken wel versien is, waeruyt U. E. lichtelijcken mogen considereren dat diergel. steden nyet soo lichtelijck en connen ingenomen werden. Wat de behoefte van materialen aenlangt, en weten wij nyet dat tot dese belegeringe meer gelevert oft begeert zijn als voor eenige vande voorige belegeringen van importantie, mer te contrarie worden wij bij de commisen geinformeert datter eer weyniger alhier als voor eenige andere verbesicht zijn...... Soo veel de Duytsche ruyters aengaet en connen wij nyet raetsaem vinden dat deselve affgedanckt worden tevoren ende eer de stadt verovert sal wesen. Want anders nyet mogelijcken en is d'ordinarise wachten van soo grooten begrijp te besetten, oft anderssins sal den vijandt middel hebben alsoo veel volcx binnen de voorsz. stede te brengen als hem believen sal.

Ende belangende tgene U. E. ons voorder geschreven hebben van t'affbranden van t'fourrage tusschen de Grave en den Bosch, en connen wij U. E. nyet onthouden dat wij dagelijcx soo veel doen halen als voor dit leger vannoode is, alsoo dat se daer deur seer begint te minderen, maer in soo verre den vijant hem met sijn leger tusschen den Bosch ende hier soude begeven, en soude tvoorsz. affbranden nyet veel helpen. Want hij de geheele Peele, Kempelant ende de langestraet achter hem heeft, ende daeruyt soo veel fourage can halen, als hij vannoode soude hebben.

Vande comp[ien] die U. E. begeert hebben gereet gehouden te worden, omme in den Bommelerweert oft elders gesonden te worden, in soo verre den vijandt hem derwaerts soude willen begeven, hebben wij voorlange vijftien tot dyen eynde gereet gehouden......” enz. (Lias loopende 1602).

sondt den Almirante sijn casac wederom ende tooch selfs in haeste voorts naer Diest om op de behoudenisse vande plaetse aldaer toe te sien, doch dvoors. casacq werde op den avont van eenige onse ruyteren genomen ende naer in ons leger gebracht. Den Almirant creegh tot Hamont een advertissement dat Sijn Ex^cie^ 2^m^ peerden ende 3^m^ man den gemutineerde te hulpe sondt, waerom hij weder wechtooch van Hamont naer Weert. In tleger van Sijn Ex^cie^ quam Lantgraef Philps, broeder van Lantgraef Lodwich tot Dermstadt om tleger te besien. De reste vande 8 compagnien van Graef Ernst quam mede daer, ende men creegh een geintercipieerden brieff bij een Italiaens capitein geschreven aenden Marquis van Bosco vanden 28^en^ verleden, daeruyt men sach den heelen staet van heur leger, te weten dat tselve sonder gelt, vivres ende sonder cruyt ende amunitte van oirloge was ende daerom gansch in desordre, ende tot alteratie geset, dat se daerom oick hadden moeten aftrecken, dat de Italianen uytermaten qualick betaelt waren ende veel verloopen, omdat Spinola op sijn coopmans tvolck wilde chicaneren, ende dat in plaetse in voorleden jaren men onder heur mer hadde gesproocken van steden ende sterckten te winnen, men nu mer sprack van verliesen, van wijcken ende retraicten te doen, sonder macht om een schuyre te konnen forceren, ende soe de saken niet geremedieert en werden, dattet mette Nederlanden haest soude wesen gedaen; dat wel 12 ofte 13^c^ man te peert ende te voet gemutineert waren ende naer Hamont getogen, ende dat apparent was, dat se alle daegen toeloop souden crijgen, ende dat daerentusschen de saken van Oisteinde noch in minder hoipe waren als oit te voren. Snachts werden de approchen seer genaerdert, ende d'Engelsen quamen naer bij de grachte tegen de pointe van tbolwerck achter het clooster ende begonnen daer een corps de guarde te maken, hoewel den viant noch langes heen buyten de grachte lach van tselve bolwerck aff tot aen t'ravelijn voor den steenen beir.

Den iiij^en^ Septembris was schoin weder. In tleger van Sijn Ex^cie^ quamen 2 gesanten vanden Coning van Achijn in Sumatra om met hem te confirmeren seeckere alliantie bij onse coopluyden aldaer metten Coning gemaeckt. Sijn Ex^cie^ was sieckelick geworden aen een quade keele ende creegh een starcke coortse daertoe, twelcke veele seer bedroefde. Daerentusschen hadde een berchvercoper wesende bij de gemutineerde ende genaemt Papauken laten weten in ons leger, dat den Almirante scheen heur met gewelt te willen vervolgen, ende indien hij daerbij persisteerde, dat se dan wel lichtelick te bewegen souden wesen om alles bij Sijn Ex^cie^ te commen, indien d'selve heur dienst begeerde. D'approchen werden daeronder seer

gevoordert. Men ging evenseer voort mette gaelderie in tquartier van Sijn Ex^{cie}, ende aende sijde van Graef Willem was een gaelderie bestedet deur de principale grachte vande stadt om te commen aende suytoostface van tbolwerck aende Hampoorte, die men op d'een sijde tegen de canon most vrijen voor 3^{m} £, welcke gaelderie van dage begonst in de grachte eirde te werpen. D'Engelsen quamen mede dicht op de grachte ende maeckten daer een goet corps de guarde, Tsavonts werde Jacob vanden Bosch, ingenieur, droncken wesende ende hem niet willende wachten, in de approchen doot geschooten. Den Almirante lach van dage te Weert stille.

Den v^{en} Septembris was schoin weder. Sijn Ex^{cie} dede bij hem commen de 2 gesanten vanden Coning van Achijn, wesende d'een sijn Almirael ende genaemt Seri Mahomet, ende d'ander een eedelman, gesеit neeff vanden Coning genaemt Meras San. De principaelste van heur legatie was geweest vanden Raet vanden Coning, genaemt Abdul Zamet. Dese was in Zeelant sieckelijck aengecommen ende gestorven. Sijn Ex^{cie} dede se vande schepen halen met een vane ruyteren geheel gewapent tot een pracht ende manificentie, ende quamen naernoen bij hem met veel cermonien vande handen om hooge te steecken ende te buygen op de wijse van heur lant, presenteerende eenen brieff van heur Coning in Arabiens geschreven ende met een translaet in Portugees, beide bij den Coning geteickent, ende versochten daerop contresignatie van Sijn Ex^{cie} ende confirmatie vande contracten bij den coopluyden gemaeckt. Sijn Ex^{cie} was noch sieckelick ende gaff heur audientie in sijn tente. Sij schoncken aen hem een poignart met een gout gevest met eenige gesteenten opgeset, een gouden cop ende een doose met een saxken met camphore, ende naer affscheit bleven logeren in de hutte vanden hofmeester. Heur accoustrementen waren bijnaest gelijck men schildert de pontifen in t'oude testament ofte de papen huydens sdaechs in ordre om misse te doen. Sij gingen naernoen deur den leger wandelen, daer tvolck seer naer heur liep, ende gingen ende reden de volgende dagen alomme alles besichtigen. De gaelderie werde desen dach aende halve mane in tquartier van Sijn Ex^{cie} aengebracht, daer men sulcx terstont in begonst te sapperen. Den Almirante vertoogh desen dach van Weert naer Keistinge, daer hij eerst snachts ten 12 uyren quam met een deel van sijn leger ende ruyterie. Hij dede sijn voetvolck meest tot Thoor logeren ende d'ordonnantien daer dicht bij, verspreidende sijn leger om beter commoditeit, maer de desordre was soe groot onder sijn volck, dat telcken noch al meer ruyteren naer de gemutineerden toe reden, immers desen dach reet uyten leger wech naer heur toe den eersten

corporal vande ruyteren van Graef Hendrick vanden Berge, genaemt Thomas Siller, wel met 50 peerden, daerom alle de compagnien vande ordinaris ruyteren seer swack werden, in voegen dat niet apparent en was, dat den Almirante daermede wat soude kunnen doen, hoewel hij noch bij hem hadde 8 stucken geschuts ende veel moite dede om de reste van sijn volck in devotie te houden.

Den vj^{en} Septembris was stuyrs ende windich weder. Sijn Ex^{cie} was noch al seer sieckelijck. Men ging mette sappe voorts in de halve mane ende men prepareerde om mede de mine te beginnen, doch omdat de plaetse niet genouch bedeckt en was,* en begonste men die niet. Desen avont quam uyte stadt een Franchois van Sedan genaemt Havelyn met brieven vanden Gouverneur aenden Almirante op gisteren geschreven, houdende dat se in extremiteit waren, ende met Don Inigo ende alle de capiteinen geresolveert hadden mer 8 dagen te connen houden om tgebreck dat hij wel wiste, ende dit de laeste resolutie was, ende soe hij heur soude konnen secoureren binnen die tijt, dat hij dan tot sHertogenbosch tsavonts ten 10 uyren 10 scholen soude doen doen ende dry nachten achter een doen vieren. Desen Franchois was bewillicht uytegaen, op hoipe dat hij deur tleger soude konnen commen ende de brieven aenden Almirante brengen, maer commende in ons leger gaf hem ende sijn saecke te kennen, ende seide voorts dat t'meeste gebreck in de stadt was van volck, canoniers ende medicamenten; dat in stadt wel 500 gequetst ende doot waren, meest vande Duytsen ende een Italiaens capiteyn doot; dat teruyt in de stadt seer gespaert ende gemenageert wert, ende dat se de loden goten wech namen om loot te gieten; dat 2 groote stucken gedemonteert waren, dan dat se 4 ofte 5 goede stucken hadden met veel cleine stucxkens; dat se noch wel 900 man in stadt waren, maer dat sulcx weinich was ten opsien vande wercken buyten, die se niet en conden verlaten sonder al te verliesen; dat oick geen geldt voor de soldaten in stadt en is; dat se veel mijnen hebben in de bolwercken binnen ende in de wercken buyten, maer eer om t'mineren te beletten als om yet te doen springen; dat se veel volcx verliesen, omdat ons volck soe dicht onder de walle is; dat in alle grachten water was totten riem toe, ende dat een overcomtste over de grachte gemaeckt is onder de brug vande berchpoorte; dat travelijn voor den steenen beir niet en doocht, ende dat een clein dixken daeraen leggende twater in de grachten hout; dat men aende oistsijde tgeschut over de Mase behoort te stellen ende daermede te schieten deur den houten beir, waerdeur men op den rugge sal schieten

tvolck in de groote halve mane leggende, die sonder confusie daeruyt niet en konnen commen, mits alle tvolck vande stadt buyten leit op een compagnie Duytsen naer; dat tvieren onlangs in stadt was gedaen alleen op hoipe van een contresignael te crijgen, twelcke niet en geschiede; dat vanden Almirante geen ander advis was gecommen als van 2 swemmers ende een duyve met brieven ingecommen, ende noch een ij^e duyve in stadt was gecommen metten draet om den hals maer de brieven verlooren hadde, in somme dat hij last hadde om van Grobbendonck adresse te nemen om selffs bij den Almirante te commen ende niet om bij monde yet te seggen dan in cas van verliesen van sijn brieven, in welcken val hij seggen soude dat se over de acht dagen niet en konden houden, ende bij hoipe van secours dat men dan de voors. signaelen ten Bosch soude doen, in welcken val sij noch heur beste souden doen om eenige dagen langer te houden. Sijn Ex^cle dit verstaen hebbende nam voor op morgen een aenval op de voors. halve mane te doen om eenich voordel daerop te nemen ende de saken cort te maken.

Den vij^en Septembris was windich weder. Sijn Ex^cie bleeff noch al sieckelick. Vrouch werden veel musquettiers in de loopgraven gesonden, ende alleer den aenval noch aenging, werde de capitein du Puis dootgeschooten. Daernae deden de Walen ende Franchoisen een aenloop op de halve mane, forceren die ende driven den viant daeruyt, daeraf 10 doden op de plaetse bleven leggen. De reste most alles in de grachte vande stadt springen om heur te salveren, daertoe heur wel te passe quam dat de grachte ondiep was. In dit forceren werde gequetst ende gevangen den capitein Jaques de Visé met den lieutenant van Seridos ende in stadt gebracht, maer omdat binnen in de halve mane geen bergen en was ende de walle vande stadt daerop flanqueerde, mosten de onsen de halve mane mettet verlies van eenige personen verlaten, waerdeur den viant weder daerinne quam, ende stack terstont deur een mine recht tegenover onse gaelderie ende begonnen in de gaelderie te schieten, waerom Sijn Ex^cie last gaff een paer halve canons in de gaelderie te brengen ende die inne te schieten, ofte soe de gaelderie des niet en soude konnen verdragen een petart te stellen in tgat vande mine vanden viant, twelcke naernoen geschiede, ende de petart dede sulcke operatie, dat de hele mine instorte ende toeviel met een stuck van onse gaelderie, soe dat niet van noode en was sulcx met een halve canon te beprouven. Daernaer werde vande onsen den trommel geslaegen ende stilstant gemaeckt om te vraegen naer den capitein Visé ende lieutenant voorn, die men doen verstont in stadt

gevangen te wesen, ende dat se heur goet quartier ende tractement souden doen. Naernoens quam een Duyts uyte stadt over, seggende dat se geen gelt en cregen, dat wel 300 gequetst ende doot waren, dat men seide dat se de plaets mer 6 ofte acht dagen noch souden houden, dat de Duytsen ende burgers tbeleg al moede sijn, dat de compagnie van Cuitser alleen in stadt leit, dat se noch cruyts genouch, maer weinich loot hebben, ende dat t'eeten genouch in stadt is. Op den avont dede Sijn Ex^cie^ logeren in de walle vande halve mane op de noortsijde vande gaelderie aen tgat bij de petart geslagen, ende ten 11 uyren vallen wederom aen ende verdrijven den viant uyte pointe vande selve halve mane. Snachts werde een brieff uyte stadt geworpen, houdende (sonder naem) dat hij veel brieven uyte stadt hadde geworpen, maer niet konnen vernemen of die in handen gecommen waren, dat veel gequetsten ende doden in stadt waren ende anders noch ontrent 800 soldaten ende 30 tonnen cruyts, dat men sijns oirdels de stadt aentasten moste aen t'ravelijn voor den houten beir om twater af te laten, ende oick aenden steenen beir, dat de ravelijnen daervooren niet en dochten ende dat den Gouverneur ontwijffelijck sal parlamenteren soe haest die verlooren sullen wesen, ende indien sijn brief ter hande quam, begeerde hij een signael met een wit vaentgen aende batterie daer een houten heilich op stont. Desen nacht sterff den capitein Visé in de stadt van sijn quetsuren. Desen dach vertogen uyten leger van Sijn Ex^cie^ de gesanten van Achijn, ende mits tijdinge quam dat de gemutineerden thuys te Grobbendoncq ingenomen hadden, schreeff Sijn Ex^cie^ een brieff aen deselve, daerbij hij heur aenboot alle hulpe ende assistentie, indien den Ertshertoge heur met gewelt soude willen forceren, ende sondt die met een trompetter aen heur om heur gemoederen te sonderen ende sien of se gehoor souden willen geven.

De Staten Generael schreven desen dach in faveur van eenige Portugesen aenden Raet van Engelant, dat sij de executie van tplaccaet vanden jare 99 tegen de Spangiaerden ende heur goederen gemaeckt hadden gesurcheert, ende dat se van nieus mette Portugesen gehandelt hadden, om dien niettegenstaende op Portugael te traficqueren, twelcke bij eenigen alsoe doorgedreven was. Soe beswaerlijck ist in een populaire staet yet stabels ende vast te houden.

Den viij^en^ Septembris was seer buych ende stormich weder. Sijn Ex^cie^ was noch al sieckelick, ende ontfangen hebbende den brieff uyte stadt geworpen, dede het versochte signael doen ende voorts sijne gaelderie repareren ende twee minen beginnen om te commen inde walle vande halve

mane, daer hij evenseer dede sapperen. D'approchen werden mede gebracht tot aende grachte van t'ravelijn voor den houten beir, daer hij laste, dat men volgende t'advertissement uyte stadt gecommen nu meest wercken soude. D'Engelsen waren met heur approchen gecommen tot op de grachte aen tbolwerck achter t'clooster, om daermede een gaelderie te beginnen, maer Sijn Ex^cie^ gaff nu last, dat men d'approchen daermede beleiden soude naer t'ravelijn voor den steenen beir, waerom sij vande voors. approche daer heen begonnen te gaen, ende oick langes den dijck, om soe mede daeraen te commen. Vanden Almirante verstont men, dat hij was commen logeren te Thoor, Hooren ende Wessem, volgende noch al sijn voornemen van tjaer 98, dat was om sijn leger altoes op den neutralen te logeren. De vrou van Helmont hadde geobtineert beloften vanden Almirante van haer huys te mogen neutrael houden, waerom Sijn Ex^cie^ van daege sijn volck daeraf dede commen ende de plaetse oick neutrael maecken. Hij schreeff oick een tweeden brieff aende gemutineerden van inhout als boven, die hij heur sont met twee ruyters, die naer heur willende rijden om mede te muyten, gevangen waren geworden, ende aen dewelcke hij heur rantsoen ende peerden hadde geschoncken, niet anders wetende of sij en waren noch te Grobbendonck, dan desen nacht maeckten sij een aenslach op t'casteel van Hoochstraten, ende namen tselve in om heur daer te stellen ende te verseeckeren.

Den ix^en^ Septembris was stilder weder. Men arbeide seer om aende twee ravelijnen voors. te commen. Daerentusschen opende den viant wederom een mine in sijn halve mane ende schoot met musquetten daeruyt, soe dat d'onsen daer de eene mine mosten verlaten, ende daerover werden gequetst den lieutenant van Dussau ende anderen, waerom Sijn Ex^cie^ wederom last gaff d'selve met een petart in te slaen ende terstont in tgat te gaen logeren. Recht eer de petart sloech, werde in een batterie dootgeschooten den soin van wijlen den oversten Helling, die lieutenant vande garde van Sijn Ex^cie^ was, ende daer gecommen om de petart te sien spelen. So haest de petart wederom met seer goede operatie geslagen hadde, ging ons volck in tgat logeren, daerover seer aen beiden sijden geschooten werde, in twelcke dootgeschooten werde den capitein la Gravelle, die onlangs de compagnie van Hamelet hadde gekregen. Daerentusschen was de approche gebracht tot aen t'ravelijn voor den houten beir, daer seer gearbeit werde. De voorn. trompetter quam te Hoochstraten bij de gemutineerden mette brieven van Sijn Ex^cie^, maer sij en hadden die niet willen openen, ende hadden se gestelt op den draeyboom, daer se die terstont harquebuseerden,

seggende geen brieven van Sijn Ex[cie] te willen hebben noch te ontfangen.

Den x[en] Septembris was tamelick weder. Sijn Ex[cie] sondt een trompet aen stadt met een brieff, houdende dat hij wel wiste, dat se in extremiteyt waren, doch dat hij se goet appoinctement soude geven, indien sij met hem handelen wilde. Sij ontfingen den brieff, lieten den trompetter buyten ende schreven daernaer wederom, dat se verwondert waren dat Sijn Ex[cie] schreeff dat se in extremiteit waren, aengesien d'selve heur noch niet een voet eirde en hadde affgenomen, ende daer sij noch van alles genouch hadden. Nietemin seiden in t'afgaen tegen den trompet dat hij nu hadde moeten buyten blijven, maer als hij weder quame, souden sij hem inne laeten. Naernoen openden sij wederom een mine in de voors. halve mane, maer die werde oick met een petart ingeslaegen, soe dat men allenskens naerder in de halve mane quam, ende aen travelijn voor den houten beir begonst men mede te sapperen ende gereetschap te maken om met een mine daerin te gaen. Desen dach vertoogh uyten leger naer Hollant den jongen Lantgraef van Hessen, gisteren hier gecommen. Snachts namen d'Engelsen aen heure sijde inne twee insnijselen in den dijck, in vougen dat den viant daer nu mer een insnijssel noch en hielt recht voor t'ravelijn. Men plante mede twee veltstucken over de Mase tegen den steenen beir aen om wat in flancke te schieten.

Den xj[en] Septembris was eerst nevelich weder, maer werde naer schoin. In Hollant was in de leste dachvaert seer geclaecht, dat Sijn Ex[cie] met dit groote leger voor de Graef was gevallen ende daer de belegeringe soe lang ende so swaer maeckte van graven ende delven, dat men naulijcx en sach waer de middelen te haelen om te connen continueren, ende daerom werde goetgevonden dat uyt elcke stadt eenige vande belhamers ofte voornaemste gecommitteerden mette Staten Generael naer Sijn Ex[cie] souden gaen hem remonstreren den noot van tlant, ende porren dat dese belegeringe mocht ten einde gebracht werden ende de overgroote costen vanden leger geretrancheert. Desen waren nu mette Staten Generael tot Nieumegen gecommen, waerom Sijn Ex[cie] vrouch convoy sondt om heur in tleger te haelen, daer se op naernoen quamen met een opgetogen seil om wel wat te seggen, maer siende naer de wercken vanden leger, en was niemant die eerst spreecken dorste, ende hoewel sij lang in tleger bleven, en deden sij nochtans anders niet als helpen delibereren op de voorvallende saken ende op tcontinueren ofte afdancken vande Duytse ruyteren. Met heur quam mede in tleger de heere Sidnei, Gouverneur van Vlissingen. Sijn Ex[cie] dede die vande stadt wederom sommeren ende thoinen copie vande

brieven bij heur den v^{en} geschreven, daeruyt bleeck, dat se in extremiteyt waren, maer sij persisteerden noch geen gebreck ofte reden om over te geven te hebben, ende dat se sulcx alleen geschreven hadden om heur secours te verhaesten, doch snachts vierden sij seer op den toorn ende d'onsen begonnen te mineren in tvoors. ravelijn. Desen dach werde gevangen in ons leger gebracht een corporael met veel ruyteren van Grobbendonck, die gecommen waren om op tleger eenige advantagie te vinden.

Den xij^{en} Septembris was schoin weder. De Staten reden alomme de wercken besichtigen, die se groot ende veel vonden. Daerentusschen mineerde men evenseer om in tvoors. ravelijn te commen, ende mede aende halve mane, daer een mine tot binnen deurgesteecken werde, ende een persoin deur ging tot in de halve mane, daer hij weinich volcx sach, waerom de onsen tgat grooter sneeden, ende begonnen op de sijde te graven ende logeerden alsoe naernoens binnen in deselve halve mane, die den viant sulcx een stuck weegs most verlaten. Desen dach was tweemael brant in t'Engelse quartier, daer veele hutten affbranden. Snachts siende de viant dat se de halve mane niet langer houden en conden, ende dat ons volck dapper mineerden in tvoors. ravelijn, verlieten sij tselve ravelijn met alle de halve mane totte berchpoorte toe, daer de halve mane een flanck hadde ende afgesneden was, alwaer sij noch bleven leggen. D'onsen dat merckende vielen daerin ende verseeckerden heur daer ten besten mogelick om breder te logeren. Den viant verliet mede een corps de guarde, leggende bijsijden de halve mane aende Hampoorte, in vougen dat se heur desen nacht bijnaest alles in de stadt beslooten ende deden seer op heur toorn vieren.

Den xiij^{en} Septembris was tamelick weder. Sijn Ex^{cie} was nu al vrij wat gebetert ende begonst weder selffs rontsomme te rijden. Hij dede seer wercken in de halve mane ende in t'ravelijn om aende grachten vande stadt te commen ende gaelderien te mogen beginnen, omdat die van Graef Willem seer langsaem voortsging, als moetende gemaeckt werden op de preuve van geschut, ende so se tedegen in t'ravelijn quamen, werde bevonden dat besijden den houten beir een dam in de gracht lach, daer eerst eenige soldaten overliepen tot aende pointe van tbolwerk vande stadt, ende naer mede Graef Ernst selfs met veel capiteinen, ende bevindende dat men hen vrij logeren conde aende face van tselve bolwerck naer de reviere, dede Sijn Ex^{cie} last geven den dam te blinden, maer die vande stadt dat merckende, begonnen seer van tbolwerck voor de berchpoorte op dien dam ende retenue te schieten, so dat men tselve met gabions ende swaer van eirde moste blinden. Die vande stadt vierden snachts wederom ende derde-

mael seer van heuren toorn. Desen dach quamen in den Haghe eenige gedeputeerden van Zeelandt, clagende dat voorseecker noch ses galeijen van Spangien naer Sluys quamen ende versouckende daertegen assistentie van volck ende schepen om heur landt te besetten ende te bewaren.

Den xiiij^en Septembris was windich weder. In tbolwerck aende Mase achter den houten beir begonst Sijn Ex^cie te doen sapperen, ende meinende dat tselve die vande stadt bewegen soude om te parlamenteren, dede hij heur wederom sommeren bij brieven, maer sij schreven wederom, dat se behouden den dienst van heure Princen ende heur eigen eere, met Sijn Ex^cie noch niet handelen en konnen, hoewel men verstont dat Jeronimo Nobili heur beste ingenieur dootgeschooten was. Daerentusschen schooten sij seer van tbolwerck voor de berchpoorte op de sappe aende Mase, daer men doende was om met 2 minen daer in te gaen. D'onsen daertegen schooten oock seer, sonderlings naer de brug voor de poorte, daer se de blinden so afschooten, dat men sien conde, wanneer yemant over de brug overging, waerdeur sij snachts oock verlieten de halve mane voor deselve berchpoorte ende weecken daer heel in stadt. De gaelderie van Graef Willem ging langsaem voort, omdat se met groot gevaer gemaeckt werde, ende was desen dach gecommen tot op ontrent 18 voeten diep in de grachte. Die vande stadt vierden snachts nu de vierdemale seer, ende op tuytgaen van tvier schoten sij 2 schooten, sonder dat wij wisten wat se daermede meinden, hoewel men claerlick sach dat dit al nootvieren waren. D'onsen daertegens brachten een stuck in t'ravelijn om te emboucheren de stucken vanden viant, die van tbolwerck voor de berchpoorte naer onse sappe schooten.

Den xv^en Septembris was windich, regenich weder. Men arbeide seer aende 2 minen in t'bolwerck aende Mase ende aende sappe, die se van dage brachten tot aende parapet toe, ende eenige liepen langes de voet van t'bolwerck om tot aende blauwen toorn aende haven, ende bovendien begonst men noch een batterie in de halve mane te maken om te schieten tot op de grachte van tbolwerck voor de poorte. Sijn Ex^cie dede die vande stadt wederom sommeren, maer sij seyden alsnoch te persisteren bij heur voorgaende antwoorde. Nietemin vierden snachts wederom ontrent een half uyre lang, twelcke velen deden vermoeden dattet met heur haest gedaen soude wesen, niettegenstaende wat mine sij oick thoinden. De Staten waren desen dach alles bijeen ende besoigneerden lang om te weten of den staet van tlant soude konnen lijden den Duytsen ruyteren noch in dienste te continueren om te sien, of men met dese occasie noch yet soude kon-

nen doen, maer vonden goet eerst te sien wat uytcomtste dit beleg soude nemen.

Den Ertshertoge mogelick hoipende dat de stadt Graef noch wat soude houden, hadde tleger vanden Almirante van Thoor naer hem ontbooden, ende soe d'selve tot voorbij Beringen was gecommen om in Brabant te trecken, dede hij op van dage arresteren een seer regoureusen ban ende verclaringe tegen de gemutineerden, proscriberende d'selve aen lijve ende goet, op hoipe van heur te Hoochstraten te opprimeren eer sij starcker wierden ofte eer Sijn Ex^cie vande Grave soude konnen commen Den inhout des bans was dese.

Alsoe wij onsen leger hadden doen vergaderen om te ontsetten de stadt van Grave, die de viant belegert heeft, ende alwaer de soldaten daerinne sijnde sich vroomelick verweeren ende grooten prijs ende eere behalen, ende gaende selffs in persoone om dit in twerck te stellen, sijn bericht geworden dat sommige soldaten van onsen voors. leger die seer naebij des viants leger was, onder schijnsel van te willen mutineren, om te bekommen tgene sij valschelick vorderen hun schuldich te sijn, hebben schelmsche wijse verlaten hun vendels ende vanen, ende naer vele aenslagen op verscheiden plaetsen, hebben bij schelmachtige ende verradelicke middelen ingenomen het casteel van Hoochstraten, gevende bij vele ende krachtige teeckenen te kennen, dat sij tracteren ende correspondentie houden met onse vijanden ende sich met hun willen behelpen, twelck bij alle redenen ende wetten verboden wert, ende noyt bij andere soldaten geplegen is geweest, maer ter contrarie degene, die hiervooren in mutinatie waren als de vijant eenige van onse steden belegert heeft, off dat wij volck van doen hadden om eenige oorlochsverrichtinge, sijn uyt de plaetsen gecommen daer sij waren, ende ons gedient met grooten ijver ende gehoorsaemheyt, ende alsoe de principaelste oproerige van dit verraedt ende schelmachtige daet sijn persoonen, die men niet off seer weinich schuldich is, als wesende korts herwarts over aengecommen, ende andere die geweest sijn in de alteratie van Diest, Waerdt ende Karpen, alwaer men onlancx afgerekent ende betaelt heeft tgene men hun schuldich was, jae is volck die gewoenlick sijn muterijen op te stellen, om deur dien middel te genieten het gelt vande contributien, sonder ons eenigen dienst te doen, ende die dandere bedrogen, bedwongen ende opgerockt hebben om desen verradelicken handel te helpen aenstellen, waerdoor wij belet worden in het volbrengen van het ontset van hunne belegerde medegesellen ende spitsbroeders, ende voorts alle andere goede voortgangen, die wij tegens onse vijanden

souden mogen doen, ons oversulcx verobligerende onse wapenen tegen hun te keeren als tegen onse eygen ende inwendige vijanden, jae schadelicker dan die, overmits des viants macht daerdoor grotelicx wort vermeerdert, ende naedemael dit feyt is nieu, vuyl, leelick, van quade consequentie ende waerdich om exemplaerlick gestraft te worden, daerom soe ist, dat begeerende te versien tot onderstant vande gemeene saecke ende welvaert van onse vassalen ende onderdanen, ordineren ende bevelen aen alle soldaten ende persoonen van hunnen aenhang op t'casteel van Hoochstraten sijnde, ofte die aldaer oft in eenige andere plaetsen onder schijnsel van gemutineerde sich bij hun sullen vougen, dat sij binnen dry dagen naer de publicatie van dese wederkeeren naer hunne vanen ofte vendels, oft wel sich presenteren aenden Gouverneur van Liere ofte van Herentals om hen naer hunne voors. vendels te bestellen, alwaer sij sullen rustelick ende vredelick ontfangen worden, gelijck off dese alteratie niet geschiet en ware, hunlieden belovende in princelijcke woorden ende trouwe, dat nu noch in toekomende tijde sij om dese sake niet gestraft noch ondersocht sullen werden, alwaert schoin sake, dat sij ware vande principaelste muytmakers, maer sullen getracteert werden met goede gunste ende affectie, gelijck wij oock hun volcommen vernoeginge willen doen geven, als aen persoonen, die wij alles goets begeeren, ende indien sij sulcx niet en doen, dvoors. dry dagen overstreken sijnde, soo diegene jegenwoordelick bij hun wesende als andere, die sich met hun souden moegen vuegen, hebben wij van nu voor alsdan verclaert, ende verclaren voor rebellen, verraders ende schelmen, gecommitteert hebbende crimen lezæ majestatis in primo capite ende oversulcx verwesen totter doot ende hunne goederen verbeurt, dewelcke wij willen terstont geincorporeert ende toegeschreven te werden aen onse domeynen, gevende oirloff aen allen ende eenen yegelicken van wat qualiteyt, conditie ofte staet sij sijn, de voors. gemutineerde vrijelijck te mogen dootslaen sonder eenichsints te misbeuren, wien van hun dattet oick sij, alwaert onversiens ofte andersints soe het hun lichtelicxt ofte best mogelick sal wesen, ende wien dattet sij die sulcke dootgeslagen sullen hebben, sal voor elck hooft vande voors. gemutineerde gegeven worden thien croonen ende voor degeene die geweest hebben ordinarise officiers hondert croonen, ende voor die sij noemen vanden Raede, Sergeant major, Gouverneur vande cavallerie twee hondert croonen ende voor den electo vijff hondert croonen, ende soe verre degeene die hun alsoe dootslaen oft ombrengen sullen van hun eygen volck waren, denselven vergeven wij hun misdaet, ende sullen hun de voors. sommen doen uytreycken. Voorts ordineren

ende bevelen wij aen allen rechteren ende justicieren van onse legers, staten ende landen, dat sij bij inventaris doen opteeckenen ende arresteren alle de goederen, roerende ende onroerende, die de voors. gemutineerden ende elcx van hun sijn hebbende, mitsgaders de klederen ende andere diergelijcke dingen hun vrouwen ende kinderen toebehoorende, welcke goederen wij willen dat gestelt worden in handen vanden depositaris van onsen leger, ende daervan een certificatie gesonden aenden superintendent vande justicie vanden voors. leger om alle deselve te doen incorporeren aen onsen domeynen, aen dewelcke wij die van nu af aenwijsen ende bevelen allen ende een yegelicken, die eenich gelt ofte andere dingen den voorn. gemutineerden ofte heuren vrouwen ende kinderen toebehoorende, te pande, in wissel, depost, ofte in bewaernisse hebben in wat manieren dattet sijn mochte, dat sij deselve niet wederom en geven, maer ons aenbrengen ende openbaren om die te confisqueren soe voors. is op pene van te verbeuren alle de goederen van degeene diet sullen verswijgen ende voorts arbitralijck gestraft te worden, ende aengesien de leelicheyt van tfeyt ende quade consequentie, die daeruyt soude geraecken te spruyten voor andere Princen, aen wien tselve soude mogen gebeuren in hun legers, indien so quaden beginsel ende bestaen niet gestraft en worde. Wij bidden ende versoucken den Keyser ende Coninck van Spangien onse heere ende broeders, ende alle andere Coningen, Princen ende Potentaten in wat plaetse ende landen de voors. gemutineerden sullen sijn oft goederen hebben, te willen bevelen, dat men deselve aentaste ende ons toeschicke, mits oversendende de voors. getuygenisse in der vuegen, ende ten eynde als boven verhaelt is, wesende willich tot heurl. versoeck tselve oick te doen in onse landen ende heerlicheden tot allen tijden sij sulcx op ons begeren sullen. Van gelijcken verbieden wij de voorn. kinderen ende vrouwen vande gemutineerden te gaen ter plaetse, daer sij sijn, noch met hun handelen oft tracteren bij geschrifte, noch bij monde gedueren de de voors. alteratie op lijffstraffe, toelaetende aen een yegelick deselve te vangen ende afsetten sonder misbeuren indien sij gaen, ofte datter suspicie is, dat sij souden willen gaen naer hun voors. vaders ende mans, maer willen dat sij binnen dry daegen hun vertrecken uyt onse landen ende daer niet weder inkeeren sonder onsen oorlof op pene als boven. Oick bevelen wij dat niemant van binnen oft buyten ons landt onder pretext oft decksel van coopmans, soetelaers, vivandiers, dienaers oft andersins den voorn. gemuytineerden eenigen dienst, bijstandt oft toevoeringe doe van eedtwaren, munitien ofte andere dingen, noch aen

hun knechten, peerden, ofte yet dat hun aengaet, al waert voor hun gelt, op lijffstraffe ende andere geltboeten ter arbitragie van onse rechters naer den heysch vande sake ende qualiteyt vande persoonen, consenterende oick dat men se sal mogen dootslaen sonder te misdoen, indien sij bevonden worden in flagranti, ende dat men trecke uyt de boecken ende registers vande besoldinge vanden voors. leger de namen, toenamen, teeckenen ende plaetsen van waer de voors. gealtereerden ende hun vaders geboren sijn; ende soe verre daer meerder claricheyt van noode is, wij willen dat men derhalven informatie neme, opdattet claerlijck mach blijcken wie veroordeelt is, ende dat de voors. gealtereerden uytgeroepen worden in onsen palais ende ter plaetsen daer sij gebooren ende woonachtich sijn, soe binnen dese landen als in den lande vanden Keyser, Coninck van Spangien ende andere Princen onse vrienden ende geconfedereerde, voor schelmen, verraders ende onnuttige persoonen, gecommitteert hebbende crimen lezæ majestatis in primo capite, ende voorts meer, dat men tegens hun, hunne kinderen ende naercoemelingen executere de boeten tegens al sulcke bij alle rechten gestelt, waerin wij van nu aff hun verclaren, verwesen ende vervallen te sijn. Ende aen dengenen die oirsake sal wesen om dese muyterie te niete te doen ende ons overleveren degeene die beschuldicht sijn van diere, vergeven ende presenteren wij te geven eene eerlicke recompense, ende van gelijcken aen alle degene die daertoe helpen sullen, al waert saecke dat sij waren van deselve gemutineerde ende principaelste roervincken ofte officiers van dien. Ende opdat dit jegenwoordich placcaet onverbrekelick onderhouden worde, ende dat een yegelijck daeraff kennisse mach hebben, soo de generael vande lichte peerden, hooft vande benden van ordinancie, meester vande artillerie, coronnels, marschalcken, gouverneurs, oversten, capiteinen ende bevelhebbers, soldaten ende alle andere oirlochsluyden van wat state, conditie, qualiteyt ofte natien sij sijn, als alle andere onse vassallen ende onderdanen, wij willen dat tselve gepubliceert worde als ban publyck, ende daeraff copie autentycke gesonden aenden Licenciaet Jehan de Frias, Raet van Sijne Con. Ma. ende Superintendent vande justicie vanden leger herwaerts overe, opdat hij tselve oick doet achtervolgen ende int geheel ende in deel onderhouden, ende daervan een exemplaer geve aenden auditeur generael ende andere officiers ende persoonen diet behooren sal, opdat alle rechtsbancken van steden ende dorpen hem mogen adverteren van tgeene daervuyt volgen sal, ende hij ons tselfde consultere om daerinne te versien ende bevelen tgeene noodich sal wesen tot executie ende oprechte vol-

brenginge van tgeene hierboven verhaelt is. Ende van gelijcken willen wij dat oock copye autentyck gegeven sal worden aende heeren Jehan Richardot, ridder, hooftpresident van onsen secreten rade ende raet van onsen Rade van State, opdat hij oick voor soe veele hem aengaet dese onse ordinantie doe onderhouden ende achtervolgen, ende van onsent wegen bevele aen alle rechteren ende officieren van onsen lande van herwaerts overe tselve oock alsoo te doen depescheren ende onsen segel daeraen doen hangen. Gegeven tot Diest den xv^{en} dach van Septembry int jaer ons heeren duysent ses hondert ende twee.

Daerop veel consideratien vielen, omdat tselve scheen voor dese tijt voor onsen staet seer avantagieus, maer anderen meinden dat die proscriptie hiernae andere muterien soude voorcommen ende so intimideren dat niemant lichtelick meer soude derven muyten [1].

Den xvj^{en} Septembris was tamelick weder. Den viant schoot soe seer van tbolwerck voor de berchpoorte, dat hij de onsen schoot uyte sappe van tbolwerck aende Mase, omdat se heur niet genouch bedecken en konden. Met de minen ging men seer voort, in eene vande welcke veel waters quam als oft tusschen de eirde ingelegen hadde, ende doorgelopen wesende, werde de mine wederom drooch. Desen dach quamen in ons leger twee gesanten van Emden om van stadtswegen te versoucken assistentie aende Staten tegen den Graef, die met ruyteren ende knechten heur oirloch maeckte, ende alomme benaude ende besloot met veel cleine schantskens, ende daerenboven een groote schantse van vijff bolwercken dede slaen op Loegerhoorn, daer het diep vande Eemse dicht voorbij loopt, om soe de heele navigatie vande stadt te beletten ende te infesteren, ende dit alles, omdat sij naer sijn wille niet en hadden willen innewilligen verscheiden onredelicke schattingen, ende alles doen wat hij begeerde, ende naerdien dese vianllicke toesette ende fortificatie op de Eemse notoirlijck waren contrarierende het Delfsijlsche verdrach, daeraf de Staten van beyde de partijen versocht waren geweest beschermers te willen wesen, soe versochten sij tegen alle dien heur assistentie. Snachts vierden die vande stadt wederom seer weinich, als of se hadden willen thoinen, dat se niet langer de plaetse houden en konden.

Den xvij^{en} September was regenich weder. Men conde als noch weinich doen in de sappe aen tbolwerck vande Mase, omdat die van binnen soe

---

[1] Tegen dezen ban gaven de gemutineerden een uiterst scherp en satyriek tegenschrift in het licht, dat door van Meteren geheel is overgenomen.

seer schoten ende dat onse musquettiers niet genouch in defensie en schooten. De twee minen waren gebracht op de diepte van 40 voeten, maer men was seer becommert, of men die oick soude doen springen, ende of men daermede proffijt doen soude, uyt vrese dat de eirde meest buyten overslaen soude, daerom men noch al voort dede mineren ende de sappe voorderen soe veel men soude konnen. De gaelderie van Graef Willem quam soe verre dat de eirde al over de helft in de grachte lach, ende de Engelsen mede gecommen wesende tot aende grachte van t'ravelijn aenden steenen beir, hadden mede een gaelderie begonnen te maecken om aen t'ravelijn te commen, die al diep in de gracht bestont te commen, doch omdat die vande stadt te nacht niet en vierden nochte signael deden, hielt men het daervoor dattet met heur gedaen was. Sijn Ex^cie^ creegh tijdinge dat den Almirante op gisteren met sijn leger gecommen was tot bij Diest, ende scheen naer Hoochstraeten te trecken, waerom hij eenighe compagnien uyt Berck gecommen recht deur dede vaeren naer Bergen op den Zoem ende Bredae toe [1], ende van binnenslants mede derwaerts gaen wat eenichsints mocht ontbeert werden. De tijdinge continueerden noch al vande comtste van 8 galeijen uyt Spangien onder t'beleit van Spinola om in t'Sluysche gat te commen. Oisteinde werde vast benaut ende de defensie coste soe veel ende tonderhout vanden leger te velde, dat de provincien scheenen daeronder te sullen smoeren. Desen dach werde in den Hage begraven de heer George Gilpijn, van wegen den Coning van Engelandt gecommitteert in den Raede van State, vier dagen tevooren gestorven, was een goet man, daer die vande regieringe wel mede heen wiste te commen.

Den xviij^en^ Septembris was seer regenich weder. Sijn Ex^cie^ dede vrouch

---

[1] De terugkeer der troepen in hunne garnizoenen onthief de burgerijen der versterkte plaatsen van een zeer drukkenden last, daar dikwijls zeer zware dienst van haar gevergd moest worden. Zoo schreven bijv. de Drossaart, burgemeesteren en schepenen van Breda den 24 Julij 1602 aan de Generale Staten: „Gemaent, jae als gedrongen worddende door Monsr. de Nassau, Gouverneur, om onse borgers te belasten dobbele wacht te moeten houden, ten aensien van het sober garnisoen jegenwoordig hier zijnde, daeraff oick een deel zoodanig is dat veele daeronder qualijck voor soldaten connen gereeckent wordden, vinden wij ons genootsaeckt tselve Uw E. M. voor te dragen met verclaringe dat de voorsz. onse borgers hen inde wacht, dewelcke bij een yder ordinarie geschiet, ten zesten daghe, zeer willich hebben bevonden, doch zoo de borgeren de voorsz. dobbele wacht, alsnu gebeurende, ten derden dage vuytnementlijck beswaert; gelijck bekent is, dat zij schier alle met hunne hantneringe den cost moeten winnen, alsoo andersz. hier oyck zeer sobre negotien wordden gepleecht. . . . .„ (Lias loopende, 1602). De Staten Generaal, buiten magte hierin te gemoet te komen, konden weinig anders doen, dan, zoo als uit hunne resolutiën van den 30^en^ Julij blijkt, „tzelve voor deze tijt te excuseren, ende hen vermanen dat zij in haerlieder goet debvoir alnoch voor zeeckeren tijt willen continueren.„

op de defensien vande stadt seer schieten om te beter sijn sappe te favoriseren, ende de Staten Generael begonnen de Engelsen, die seer claechden van armoede, te betaelen, ende niettegenstaende tversouck van Sijn Ex^{cie} om bij den capiteynen elcx selfs heur gelt te doen ontfangen, lieten sij evenwel tgelt in handen vanden gemeinen tresorier van Vere commen om hem niet te offenderen. Ontrent den middach sonden die vande stadt een tromslager uyt met een brieff, houdende dat se mette gemeine capiteinen ende officiers naerder geresumeert hadden de brieven van Sijn Ex^{cie} ende tevreden waren op den inhout van dien met hem in communicatie te commen, ende daertoe eenige persoinen uyt te seinden, indien Sijn Ex^{cie} beliefde wederom eenigen in stadt te senden tot ostagiers. Hierop schreeff Sijn Ex^{cie} wederom dat de saken tsedert sijn laetste schrivens seer waren verandert, soe dat hij hem aen tselve niet houden en konde, nietemin om te bethoinen wat goede affectie hij draecht aen alle vrome soldaten, dat hij noch evenwel in heur regard gaerne alles wilde doen, dat de staet van heur gelegentheyt daerinne sij nu waren, soude konnen toelaeten, ende daerom, indien sij op t'overgeven vande stadt met hem wilden handelen, dat se dan vrijelijck yemant mochten uytseinden, hij soude daertegens ostagiers in stadt schicken, op welcke antwoorde sij verclaerden tevreden te wesen gedeputeerden uyt stadt te senden, ende sonden op den avont oick datelick uyt de capiteinen Coret ende Jeronimo Pagarano metten schout, burgemeester ende een schepen vande stadt ende den tambourijn, daertegen Sijn Ex^{cie} in stadt dede gaen de capiteinen Rassart, Prince ende Hallart. Sij versochten vooreerst stilstant van schieten, voorts dilay van 10 dagen omme om secours te mogen senden, ende voorts daernaer met geschut, amunitie ende alle heur goet te mogen vertrecken, daerop Sijn Ex^{cie} accordeerde de versochte stilstant van schieten, maer seide niet te konnen accorderen den tijt van 10 dagen, nochte twechvoeren van geschut ende amunitie, als wesende tegen alle gebruyck, maer dat hij heur soude laeten vertrecken met vendelen, wapenen ende bagagie, ende daertoe assisteren met 100 wagens, des souden sij op morgen moeten uyttrecken, daeraf hij heur eenige articulen bij geschrifte gaff, die een van henluyden snachts in stadt brachte, ende men sach aen heur mine wel, dat se daertegens niet veel en souden contesteren. Mette burgers handelde Sijn Ex^{cie} apart ende op een seecker ontwerp van verscheiden conditien, appostilleerde hij noch desen avont heur accoordt, om alsoo de burgers gecontenteert hebbende die vande soldaten af te scheiden. Heure poincten waren dese. 1^{e} Vergetinge ende vergevinge van alle gepasseerde saken in

religie, administratie van officie, politie ende anders, ende voor allen personen tsij buyten ofte binnen de stadt gebleven, ende dat Sijn Ex^cie alle burgers geestelick ende weerlick sal nemen in sauvegarde. Dit werde geaccordeert. 2^e Versochten noch confirmatie ende continuatie van alle heur previlegien, als sij die voor de troubles ende daernaer bij tleven vanden Prince van Orangien H. M. als Pantheere hadden genoten. Dit werde mede geaccordeert. 3^e Noch vrij verblijven vande Catholijcken ende vrij exercitie vande Catholijcke religie in de kercke van t'nieu Bagijnhof, werde geseit dat se in alle billicheit getracteert souden werden sonder recherche als andere ingesetenen deser landen. 4^e Versochten noch dat de burgers, baginen, cruysbroeders, die van beide de capitelen metten pastoor vande stadt in heur cloosters ende huysen vrij souden mogen blijven sitten ende heur goederen gebruycken sonder annotatie ofte molestatie. Hierop werde verclaert als boven. 5^e Dat de burgers ses maenden tijt ende vrij paspoort souden hebben om in de steden ende landen onder den Ertshertoge te mogen trecken ende heure schulden van soldaten ende anders alomme te mogen innen. Item de officiers van ontvang om hun reeckeninge te hove te doen ende hun saecken te liquideren. Dit werde geconsenteert, mits dattet geschieden soude met kennisse vanden gouverneur ende magistraet. 6^e Dat alle geestelijcke ende weerlijcke personen binnen 3 jaren sullen mogen vertrecken alst hun gelieft, ende daerentusschen heure goederen verhandelen naer heuren sinne, ende die sullen willen gaen wonen ten platten lande ofte in neutrale landen, sullen heur goederen mogen vercopen ofte selffs administreren. Dit werde geaccordeert. 7^e Dat se de Hollantse gemene middelen ofte imposten niet en souden geven so lange sij frontier souden wesen, omdat se seer bedurven sijn; ende om de depopulatie vande plaetse te voorcommen, werde hierop geseit, dat se heur sullen moeten reguleren naer de ordre vande Staten Generael, die op alles naer redelicheyt ende gelegentheyt sullen letten. 8^e Dat de garnisoenen souden gelogeert werden op de Hollantse voet in ledige plaetsen ofte hutten aende vesten te maken om de burgers die weinich sijn niet te beswaren, gelijck sij vanden viant daermede niet beswaert en sijn geweest, maer gelogeert op servicie vanden hove, die in 14 jaren tijts wel 200^m ℒ daeraen te coste hebben gehadt, werde geseit dat daerop gelet ende gedaen soude werden naer behoiren. 9^e Dat de stadt nochte burgers in 2 jaren voor geene schulden gemaent souden mogen werden. Daerop werde geseyt als boven. 10^e Dat de burgers uyte stadt absent, in dienste ofte particuliere affairen wesende, mede in t'accoort sullen begrepen sijn. Dit wert geaccor-

deert. 11e Dat de hoven uyter stadt grachten aengevult, daeraf octroij vanden hove ofte vestinge naer rechte vande stadt is, dat die sullen blijven aen heur eygenaers; werde geseit dat geexhibeert sullen werden de octroijen ende dan daerop gedaen sal werden naer behoiren. Met welcke conditie de burgers dien nacht noch gecontenteert werden. Desen dach quamen noch in tleger uyt de Almiraliteit van Zeelant Jan van Zanten, Schaep ende Rooseboom om aen te geven dat voorseecker noch ses galeijen naer Sluys quamen ende daertegen bij Sijn Excie ende de Staten te versoucken assistentie van volck van oirloch, schepen, galeijen ende saloupen om tgat van Sluys te mogen bewaren ende beletten dat de galeijen daer, nochte op andere plaetsen geen haven, nochte voordeel en namen. Uyt Gelderlandt quam mede in tleger de heere Dort, ende oick uyt Hollant den commis Manrijcque met eenige penningen.

De Mase begonst desen dach te wassen, daerom Sijn Excie te meer haeste dit accoort.

Den xixen Septembris was seer regenich weder. Een capiteyn te nacht naer stadt gegaen, quam weder uyt ende versocht dat se in stadt mochten blijven tot Sondage toe, dat se alle heur peerden ofte die se te buyt becommen hadden mochten met nemen, ende dat se noch 50 wagens meer tot heur vertreck mochten hebben met vrijgeleide tot Diest toe, waerop eyntelick bij Sijn Excie t'accoort gemaeckt ende bij die vande stadt aengenomen werde als volcht: 1e Dat se alles sullen mogen vertrecken met heur peerden, wapenen, bagagie, vliegende vendelen, slaende trommelen, brandende lonten ende cogels in de mondt. 2e Dat se sullen geaccommodeert werden met 150 wagens tot Diest toe, mits voor de verseeckeringe van dien latende 2 capiteinen. 3e Dat se sullen hebben paspoort ende convoy tot Diest toe. 4e Dat alle overloopers sullen vrij sijn. 5e Dat alle gevangens losgelaten sullen werden, 6e mits betaelende heur costen. 7e Dat alle officiers vanden Coning mede sullen mogen vertrecken, ende die de trouppen niet connen volgen, sullen in stadt mogen blijven ende in schepen vertrecken tot Maestricht toe, mits stellende cautie voor de schepen. 8e Dat d'amunitien van vivres ende van oirloge sullen moeten overgelevert werden sonder verminderen ofte verderven, op peine van nullite van dit tractaet. 9e Dat den Gouverneur de handt daeraen sal houden, dat de magistraet ende burgers werden betaelt van tgeene sij aende soldaten hebben geleent. 10e Dat se op morgen sullen vertrecken ofte bij faute van dien op tcasteel ende tbolwerck daerachter laten trecken 200 mannen van tvolck van Sijn Excie. Sijn Excie ende de Staten hadden

gaerne gesien dat den Gouverneur belooft hadde de schulden te doen betalen, ende daertoe werde den heere van Tijmpel in stadt gesonden, maer hij en wildet niet doen, nochte het tractaet soe teickenen, maer wilde wel de handt daeraen houden om sulcx te helpen procureren, in vougen dat men dat articel most veranderen als boven, ende doen teickende hij het accoort. Sijn Ex^{cie} sondt naernoen om de wech voor de Hampoorte te doen maecken ende prepareren tottet vertreck, ende die vanden Bosch mogelijck tijdinghe hebbende van dit tractaet schooten eenige signaelschooten, maer twas te laet.

Den xx^{en} Septembris was schoin weder. Sijn Ex^{cie} sondt wederom naer de stadt den heere van Tijmpel van te weten off den Gouverneur wilde blijven tot morgen ende de 200 man innenemen op t'casteel ende bolwerck, ofte van dage vertrecken, daerop den Gouverneur claechde, dat men heur seer precipiteerde, nietemin dat hij liever wilde vertrecken als volck innenemen; ende Sijn Ex^{cie} dede daerom te meer porren, omdat de reviere seer hooch bestont te wassen, ende dat hij wilde in allen gevalle verseeckert wesen, sondt daerom vrouch de wagens in de stadt om te mogen geladen werden. Naernoen trocken sij uyt met 10 vendelen ende 180 wagens en karren. Voor de wagens togen ontrent 66 mannen, bij ende op de wagens ontrent 384, doen ontrent 253 piecken, naer noch 165 man met alderhande geweer, wesende Spangiaerts ende Italianen ende noch ontrent 34 ruyteren, in vougen dat se in alles uyttogen starck 1208 mannen, daeraf over de 900 noch clouck ende gesont waren. Desen namen alles den wech naer Zeelant om so te commen naer Diest geconvoijeert tot Zeelandt toe, daer se desen nacht bleven met 3 vanen ruyteren. Sijn Ex^{cie} bleeff lang voor de poorte wachtende op den gouverneur, maer omdat die wat te lang in stadt bleeff reedt hij wech ende en sprack met hem niet. In de stadt togen eerst de compagnien vande garde, vanden Graef van Hohenloe ende van Tijmpel, ende naer reedt Sijn Ex^{cie} mede in stadt om alomme te gaen besichtigen, daer men vondt dat se veel gearbeit hadden in de bolwercken aende Berchpoorte ende aende Hampoorte om tegen t'mineren verseeckert te wesen, hebbende in beide 4 groote ende diepe minen gemaeckt, ende in tbolwerck aenden houten beir hadden sij in t'midden een diep gat gesneden van ontrent 6 voeten viercant tot op twaterpas toe, in welck gat sij menichte van water gegoten hadden, twelcke deur een van onse minen uytgelopen was. Item dat se tselve bolwerck eerst afgesneden hadden achter t'einde de schouderen aen tbegin vanden blauwen toorn ende op de suytsijde noch eens tselve bol-

werck metten blauwen toorn afgesneden vande voordere walle naer de Berchpoorte toe commende; nietemin was dat werck soe groot ende swaer dat de stadt niet hadde mogen lang subsisteren naer tverlies van dien, te meer soe over de haven niet dan huysen ende muyre en was, die tegen t'geschut niet staen en konden. Sij hadden desen houck ende bolwerck noch wel 4 ofte 5 dagen konnen disputeren, maer daernaer en was geen raet meer, behalven dat sij gevreest hadden dat de gaelderien aende Berchpoorte ende Hampoorte daerentusschen hadden mogen aencommen ende sulcx de sake sonder hoipe ofte uytkomtste maken. D'Engelschen en waren met heur gaelderien noch niet ten halve wege gecommen aen t'ravelijn aldaer, ende die vande stadt hadden daer in voorraet in tbolwerck achter den beir mede al verscheiden minen gemaeckt. T'stedeken is clein ende seer dicht betimmert ende hadde de meeste schade geleden aende oostsijde, daer de heele strate langes al brouwershuysen stonden, die mette mesmakers ende schaermakers de meeste neeringe vande stadt maken. Men vont er in 26 stucken geschuts, daeraf de 20 van metael waren ende daeronder 3 heele canons, 3 drielingen ende 2 halve canons ende 12 cleinder stucken met 6 ijsere stucken, 33 tonnen buscruyt, veel cogels clein ende groot, ende veel bij ons geschooten mettet houtwerck vanden Canifassebrug, die den Almirante voor Orsoy op den Rijn gehadt hadde, maer men en vont gansch geen vivres in stadt, omdat se d'selve al lang te vooren aende burgers hadden vercoft om gelt af te maecken tot onderhout vande soldaten ende op conditie die te bewaren tegen den noot ende dan te leenen onder obligatien. Tcasteel ofte thuys aldaer is seer groot van begrip, hebbende seer schoine stallingen, maer alles seer vervallen; anders was noch een tamelicke burgerie in de stadt. Naerdat Sijn Ex^{cie} met veele vande Staten de stadt besien hadden, quamen sij wederom in tleger, wesende seer verblijt dat dese plaetse aldus in heur handen gevallen was, omdat twater in de reviere alsoe geswollen was, dat tmeestendeel vande loopgraven al in twater stonden, twelcke geen clein belet in dit beleg soude gemaeckt hebben, twelcke daerom oick wel viel, omdat noch geen grachten vande stadt heel gestopt waren als aenden houten beir, die men daerom te eer soude konnen openen. So haest Sijn Ex^{cie} metten Staten wederom in tleger waren, werde terstondt geresolveert dat men op morgen een monsteringe ofte reveue generael van alle den leger soude doen om de starckte van dien te weten ende om voorts te adviseren op de Duytse ruyteren of men die langer continueren soude ofte niet, dewijle de Staten seer aendrongen dat men die soude casseren om

verlicht te mogen wesen van heur betalinge. Snachts werde op veel omleggende plaetsen seer victorie ende triumphe geschoten.

Den xxj[en] Septembris was betrocken, naer tamelick weder. Heel vrouch was tgeheele leger in roere om reveue te doen, ende de Duytse ruyteren bliesen mede te peert, maer en wilden niet monsteren nochte revideren, ten ware men heur in dienst continueerde, sustinerende dat tegen t'accoort met heur gemaeckt soude wesen, indien men heur nu op den aftocht soude willen monsteren om daernaer de betalinge te doen, waerop de oversten naer Sijn Ex[cie] reden, dan so de Staten heur toeseiden dat se naer dese reveue ofte monsteringe niet betaelt en souden werden, sijn sij ten lesten gemarcheert ende is de reveue alomme gedaen, in dewelcke de ruyteren starck bevonden sijn als volcht, de vanen van Graef Lodwich 95, van Sijn Ex[cie] 115, van Artur 86, Panier 72, M. Bax 85, la Sale 88, Batenburch 91, Risoir 87, Megang 86, Stakenbrouck 85, Tijmpel 75, Graef Ernst 70, Dona 159, E. van Solms 142, Erbach 95, Hohenloe 100, Pisset 74, Rijhoven 82, Graef Hendrick 78, Wischart 80, Clout 74, Quaet 84, Edmonde 76, du Bois 88, Wel 76, Wagemans 86, Brouchem 74, F. v. Solms 188, Schouwenburch 110, Bambach 119, Bambach Carab. 91, Bennenburch 188, Eck 115, Gerrit Heen 92, Cissel 77, Vere 78, Jan Bax 55, Balen 75, Fr. Solms 59, H° Darel 70, Zallant 85, Brun 77, Ripperda 74, Smeltsing 81, Rijngraef 152, Loe 118, Bervoets 90, Westerholt 105, Stael 94, Wijnschenck 65; ende tvoetvolck is starck bevonden de vendelen vanden Generael Vere 145, van Garnet 66, Daniel Vere 65, Proud 76, Drury 75, Lovelas 82, Differt 48, Baele 77, Rogers 44, Gerville, 54, Farfax 70, Northon 66, Ridgway 77, Panthon 48, Ogil 104, Couck 81, Pageman 75, Doilei 58, Wodhuys 65, Wrots 75, Freier 50, Willem Crafts 89, Frost 59, Alleins 55, Horatio Vere 111, Sutton 77, Metkercke 78, Studdat 79, Cesar 65, Cissel 79, Knolleis 61, Hercort 78, Ed. Vere 79, Wigmoor 64, Vavasour 67, Drake 89, Cocayn 40, Richarts 61, Hunckse 60, Daleins 60, Holleis 76, Horwil 65, Butler 65, Morgan 56, Conigrave 66, Bingam 56, Wiatse 45, Fr. Craft 66, Dutton 69, Garde 170, Hohenloe 154, Tijmpel 128, Wingaerden 115, Graef Ernst 171, Idem 96, Huseman 108, Pithan 75, Crimnits 110, Weckerley 105, Breder 98, Rosdorf 105, Hanicrot 89, Cristiaen Jhon 247, Burchart 185, Jurrien Lang 88, Loen 76, Uytenhove 85, Verhouven 51, H. van Rhenen 65, Gribbeval 70, Leeu 68, Helmenduyn 58, Bethune 145, Dussau 80, la Grange 60, du Puys 55, Chelandre 90, Buisson 90, Seridos 58, Vitenval 75, Cuissy 59, du Fort 86, Marquette 108, Leest 69, Havrincourt 90, Gilson 84, la Fosse 79, Mari-

schal 85, Marlije 78, le Maire 78, Visé 78, Mulqueau 86, la Lou 80, Dort 68, Calvart 75, Marlijn 80, Bont 51, Heeckeren 88, Verburch 78, Grenu 79, Graef Willem 185, Graef Hendrick 177, C. Eussum 151, Blau 123, Sidnisky 97, Graef Lodwich 147, Gerrit de Jong 154, Hendrick van Merwe 85, Eminga 102, Arnsma 142, Caminga 89, Bourmania 76, E. Grovesteins 158, Foc. Ripperda 98, Dommerville 59, Rocques 97, Brusse 95, Hallart 70, Silvy 88, Dumotet 112, la Hay 64, Sancy 85, Sarocques 76, S^{t}. Hilaire 68, vander Noot 90, Bievry 87, Rollet 77, Prince 75, Rassart 54, Verhorst 85, Cardon 68, Edmonde 160, Broig 120, Hinderssen 100, Sincler 94, Balfour 116, Coutis 121, Mackaigne 116, Herribrus 100, Arc. Arskijn 106; in vougen dat alle tleger noch starck was 4625 ruyteren, meest wel in ordre, ende 12522 mannen te voet, doch waren onder de Engelsen wel een vierdepaert soe ontstelt ende sieck, dat se onbequaem waren om eenige anderen tocht te doen; ende naer de reveue werde geresolveert dat men den Duytsen soude casseren, omdattet mer den iiij^{en} dach over de dry maenden en was, daerom oick heur aengeschreven werde, dat se op morgen souden commen ontfangen heur afreeckeninge ende betalinge.

Tsavonts werde wederom alomme seer victorie geschooten.

Den xxij^{en} Septembris was onstuymich regenich weder. Sijn Ex^{cie} dede in de stadt vande Grave predicken ende God dancken, daer hij selffs met veele heeren quam ende meest alle de gedeputeerden vande Staten. Op den middach quam in tleger den raet van Sijn Ex^{cie} om op de particuliere saken vande stadt Graef ordre te stellen, dewijle Sijn Ex^{cie} Pantheere van die stadt ende tlant van Cuyck was. Noch quam in tleger Claes van Gessen, Lieutenant vanden Heere vander Merwe, commende uyt Bredae de heide over met brieven vande gemutineerden van Hoochstraten, houdende aen Sijn Ex^{cie}, dat se gesien hadden tgeene hij heur hadde geschreven met eenigen vande heuren ende de presentatie van assistentie die hij heur dede, ende dewijle den Ertshertoge heur tegen alle recht ende reden hadde geproscribeert ende verbannen aen lijff ende goet, ende scheen heur met gewelt te willen overvallen, dat se daerom hadden moeten handelen metten Gouverneur van Bredae om in sulcken gevalle heur wijck onder die stadt ende tot Sevenbergen te mogen nemen, dat se daerom Sijn Ex^{cie} bedanckten ende meinden in naerder tractaet met hem te commen, versouckende indien den Ertshertoge heur over tlijff soude willen vallen, dat hij sijn leger tot heur secours wilde beleiden; ende Claes van Gessen creegh tsavonts naerder tijdinge dat den Ertshertoge al naer Herentals gecommen

was ende als morgen voor Hoochstraten soude wesen [1]. Sijn Ex^cie^ was op dit stuck metten Staten in lange deliberatie ende resolveerden ten laesten de Duytsen noch op te houden ende tegen overmorgen nae Bredae te gaen metten heelen leger. Uyten leger vertogen de heeren Bonaert ende Lauick naer heur provincien om te procureren dat se gelt wilden seinden.

Den xxiij^en^ Septembris was seer stormich ende regenich weder. Sijn Ex^cie^ was lang metten Staten vergadert op tstuck vande gemutineerden ende om morgen derwerts te gaen, ware het mogelick, maer vreesden seer dat tquaede weder heur des soude beletten. Sijn Ex^cie^ drong seer aen om de Duytsen noch voor een tijt te doen continueren, maer omdat t'stuck vande gemutineerden seer onseecker was, en quamen de Staten niet gaerne daertoe, presenteerden nietemin metten Duytsen te handelen, dat se heur souden betalen alle de dagen, die se over de 3 maenden souden blijven op oft van noode mocht wesen heur te continueren, maer omdat sij niet en wilden handelen dan op een maent ofte halff, persisteerden de Staten ten lesten bij heur cassatie, ende gaven last dat men heur afreeckeninge ende betalinge soude doen, twelcke in dese continuatie aen velen vreempt ende ondienstelijck dochte, maer de onseeckerheit vande sake, de benautheit vande landen ende dat de Staten meinden in allen gevalle starck genouch te wesen, dede dit passeren. Den Graef van Schouwenburch ende Harman Darel hielden seer aen om gecontinueert te werden, maer omdat se de hooge betalinge hadden willen genieten ende de 3 maenden niet dienen op den voet van tlant, werde heur continuatie mede gedifficulteert, ende op de sake vande gemutineerden resolveerden sij te wachten tot dat se souden verstaen, dat den Ertshertoge voor Hoochstrate soude wesen, omdat veele meinden dat hij sulcx niet en soude derven doen nu dese stadt over

---

[1] „Alhoewel den Admirante”, schreef Maximilian v. Hornes den 20sten September uit Heusden, „met geweldt de gemutineerden, die te Hamondt vergadert waren verstroyt heeft, so ist nochtans dat d'overblijffselen van hun den moet niet verlooren hebben. Maer thoonende dat hun intentie niet geweest en is den eersten slach der fortune te ontwijcken, hebben hun wederom versamelt ende ingenomen thuys van Grobendoncq. Ende also het eene bequame ende gelegene plaets is hebbent omgraven, vermogende in sijn begrijp vier oft vijff duysent man te logeren. Sij hebben alleenlijck uyt tquartier van Turnhout doen comen dry hondert pioniers ende uyt andere quartieren naer advenant, van nicus beschreven hebbende de dorpen tot hun onderhoudt. Nemen dagelijcx zeer toe zo dat se alreede gecomen sijn tot tgetal van vijffthien hondert. U. M. zullen dat mogen voor warachtich houden. Den Admirante is met zijn leger ontrent Mazeyck, denwelcken om eenigsints te stillen den quaden wil der soldaten laet luyen dat den Eertshertoge affcomt met dry maenden gagie voor tleger. Maer die streken doen weynich mirakels, slachtende St. Jan, die predicatien in de woestijne dede.” (Rijks Arch., Lias loopende 1602).

was. Sijn Ex^{cie} hadde tgouvernement van dese plaetse gegeven aen Sidnisky, twelcke bij den Staten geadvoijeert werde, ende daerop togen van dage in de stadt sijn compagnie ende die van Marlijn, Rheenen, Lonq, Mulqueau ende Visé, ende de voorgaende 3 compagnien quamen weder daeruyt. Tot Sergiant Major worde gestelt den Lieutenant Mabeuse. Int quartier van Sijn Ex^{cie} was desen dach een grooten brant.

Den xxiiij^{en} Septembris was tamelick weder. De Staten reeckenden metten Duytsen aff voor de 3 maenden dienst ende de halve maent voor den aftocht, ende deden de quitantien teickenen bij de oversten ende alle de ritmeesteren. Sij teickenden ende ontfingen tgelt, dan protesteerden dat de overeensige dagen heur noch quamen ende de compagnien van Schouwenburch ende Darel bleven noch in suspens.

De Staten gaven last om te vercoopen alle thoy in den leger gecommen ende daer in schepen gebracht, omdat se de schepen van doen souden hebben tot wechvoeren van tvolck. Sij deden mede alle de amunitien van oirloge ende vivres tscheepe brengen, ende resolveerden selfs metten eersten te vertrecken. Sijn Ex^{cie} dede de magistraet veranderen ende voorts tot voorraet in stadt brengen 100 lasten rogge, 50 lasten haver ende 15^{m} pont kaese.

Den xxv^{en} Semtembris was betrocken regenich weder. Sijn Ex^{cie} wachte evenseer op bescheit vande gemutineerden ende dede daerom soo veel schepen mogelick ledigen om tvolck te mogen wechbrengen ende die den soetelaers rontsomme afnemen ende oick tot Nieumegen arresteren. Twater was in de Mase gewassen wel 7 voeten hooch ende soe seer dat t'gansche Engelse quartier in pericule stont van te sullen opbreecken. De Staten siende dat thoy niet wel en konde vercoft werden, gaven last tselve ten deelen aende voorluyden uyt te deilen, op elcke wagen een voer, daermede sij staet maeckten quyt te werden 6 ofte 7 hondert voeren; van tquaetste werde veel wechgeworpen in de reviere. Tsavonts quam tijdinge dat den Ertshertoge verstaende tovergaen vande Grave, soe hij op wech was om naer Hoochstraten te commen, wederom terugge was gekeert naer Diest ende niet geraden gevonden hadde om op Hoochstraten yet voor te nemen, ende naer verstont men dat den Ertshertoge desen dach vrouch van Diest was getogen naer Maestricht starck ontrent 9^{m} man te peert ende te voet, ende dat hij siende de swackheyt van bijnaest alle de vanen ruyteren de tranen hem waren uytgeberstén van boosheit ende dat hij vertogen was om niet te sien tvolck uyte Grave gecommen, die tsavonts tot Diest quamen.

Den xxvj^en^ Septembris was tamelick weder. De Staten stonden alle uyren op heur vertreck ende wachten mer op seecker bescheit vande gemutineerden.

Sijn Ex^cie^ hadde de gaelderien vast doen nemen uyte grachten vande Graeve, ende de wercken wederom wat doen opmaecken, maer drong oick seer aen om alle de wallen vande stadt gerepareert te hebben. De Duytse ruyteren waren alles opgeseten om te vertrecken, dan omdat se heur schulden niet al en wilden betalen, riepen de crediteurs seer. De Staten dat siende deden de brug opbreecken ende heur aenseggen dat se mosten betalen, dewijle men heur betaelt hadde, daerover den Heere van Boinenburch, overste lieutenant vanden Graef van Solms (om sijn swetsen genaemt den Duytsen Cicero) seer hooge woorden in de Staten maeckte, maer siende dat de Staten de sake wat hooge opnamen, gaff beter coop, so dat se ten lesten beloofden de schulden te betaelen, daerom de Staten oick commissarissen ordineerden om die op te teickenen, doch sij stelden soe goede ordre dat seer weinich crediteurs doen yet lieten opteickenen. Tsavonts creegh Sijn Ex^cie^ brieven vanden Gouverneur van Bredae vanden xxiiij^en^ deser, houdende dat den Ertshertoge van Herentals teruggekeert was om t'overgaen vande Graef, dat de ruyteren der gemutineerden noch tot Tilburch lagen ende tot Zevenbergen niet en waren geweest, dat se thuys te Hoochstraten beset ende beginnen te beschantsen hadden ende ten uytersten toe wilden houden, dat se met tgarnisoen van Bredae stilstant van wapenen hadden gemaeckt ende dat hij heur gepresenteert hadde stilstant tusschen alle ons volck ende heur ende daerop heur gedeputeerden verwachte, die hij dan aen Sijn Ex^cie^ soude senden, dat se heur anders met ons niet en wilden innelaten om yet hostyls tegen den Ertshertoge te doen om heur betalinge niet te verliesen. Hierop Sijn Ex^cie^ ende de Staten in deliberatie commende, besloten tleger metten eersten te breecken ende mede te casseren de vanen ruyteren van Schouwenburch ende Darel; ende om de ruyteren van tlant te mogen over de stromen crijgen, dede Sijn Ex^cie^ verscheyden ponten naer Nieumegen bestellen ende alles gereet maken om overmorgen te vertrecken.

Den xxvij^en^ Septembris was tamelick weder. Vrouch vertogen uyten leger de vanen ruyteren van Hohenloe ende Arthur naer Nieumegen in garnisoen ende op den middach vertogen de 15 vanen Duytse ruyteren mette vanen van Schouwenburch ende Darel over de Mase naer Burick toe, daer Sijn Ex^cie^ belooft hadde ponten te bestellen om over den Rijn te commen. Sij hadden eerst willen in t'open velt gecasseert wesen, maer heur naerder bedenckende, vonden goet mette heele vanen te trecken tot

over den Rijn ende daer van malcanderen te rijden. Ontrent den middach quamen in tleger 2 gedeputeerden vande gemutineerden, te weten den capitein Frederico Barossi, Italiaen ende Juan de Funis, Spangiaert, beide vanden Raet, hebbende commissie gedateert den 26en deser tot Hoochstraten om met Sijn Excie te traicteren een generael stilstandt van wapenen tusschen alle terijsvolck vande Staten ende heur ter tijt ende wijle toe den Ertshertoge met heur op heur betalinge soude doen handelen ende daervooren in handen geven een plaetse ende ostagiers, ende dat alsdan de stilstant soude cesseren ofte dat men se soude opseggen in corten dagen, daerop met heur lang gehandelt werde, ende mits dat sij verclaerden dat se nimmermeer metten Ertshertoge en souden handelen, ten ware hij eerst openbaerlijck dede revoceren den ban tegen heur uytgegeven, soe wel in Italien als in Spangien, consenteerde Sijn Excie heur ten lesten den generalen stilstant als vooren met advys vande Staten ende met belofte dat die ten wedersijde strictelijck soude onderhouden werden, tot dat sij plaetse ende ostagiers hadden, ende dat se dselve behoorlijck souden hebben doen opseggen, naer welck opseggen dselve noch 8 dagen alomme soude duyren om de advertentien te mogen doen. Hiernaer dede Sijn Excie alle saken prepareren tottet breecken vanden leger om tselve wat te refraischeren ende daernaer te sien of noch yet soude konnen gedaen worden, ende dede daertoe tot Nieumegen ende voor de Graef alle schepen aenhouden ende arresteren. Hij dede aende stadt Graef besteden de reparatie van alle de gebroocken ende gemineerde wercken ende oick ordre stellen om hem tegen morgen binnen de stadt te doen hulden ende sweeren als Pantheer vande stadt ende t'lant van Cuyck. De Staten prepareerden heur mede om te moegen vertrecken.

Den Ertshertoge quam desen dach met sijn leger te Maestricht schijnende te willen overtrecken.

Den xxvijen Septembris was schoin weder. De gedeputeerden vande gemutineerden teickenden het voors. stilstant ende deden de beloften voors. ende vertogen daernaer wederom naer Bredae te water af om verseeckerder te gaen. De Staten Generael ende Raden van Staten vertogen vrouch naer Hollant mede de Mase af, ende op heur wechgaen lieten sij last om op tbreecken vanden leger alle de wagens ende treckpeerden noch te monsteren ende af te dancken, ende rontsomme in alle garnisoenen af te dancken alle de compagnien waertgelders die van nieus gelicht waren, uytgeseit die compagnien die binnen Heusden ende Creveceur lagen, omdat de peste daer so starck was. Noch vertooch uyten leger de vane ruyteren van

Graef Lodwich, ende de ruyteren van Clout ende Rijhoven cregen last om te gaen naer Meurs ende Wachtendonck. Voor den middag werde Sijn Ex^cie^ binnen de Graef voor tstadthuys als Pantheer gehulden, daerover alle tgeschut vande stadt gelost werde ende bleeff smiddaechs in stadt eeten, ende naernoen uytcommende dede alle de patenten uytdeelen ende ordre stellen tottet breecken vanden leger tegen overmorgen.

Den xxix^en^ Septembris was schoin weder. Alle tvolck was in roere om heur te prepareren tottet vertreck. De resterende 11 Brabantsche vanen ruyteren toogen wech de heide over naer Bredae toe. Naernoen quamen de wagens van Diest wederom, die den viant uyte Graef daer gebracht hadden, seggende dat den Ertshertoge te Maestricht was, ende dat se eergisteren buyten Geel gemoetet hadden wel 1400 peerden vande gemutineerden gaende naer Baelen ende tlant van Luyck op executie van brantschat, ende dat se bij heur hadden wel 400 jongens, dragende alle stocken daer stroy aengebonden was om brant te stichten, ende dat eenigen geseit hadden, indien de Staten wilden van d'een sijde ende sij van d'andere, dat se den Ertshertoge wel benaut souden maecken. Die van Venloe hoirende de comtste vanden Ertshertoge te Maestricht ende breecken vanden leger van Sijn Ex^cie^ waren seer becommert, vresende dat den Ertshertoge selfs daer soude commen ende onder schijn van sijn hoffgesind garnisoen in stadt brengen, ende hadden daerom gaerne gesien dat Sijn Ex^cie^ noch bijeengebleven hadde, ende die van Gelderlant waren heel malcontent dat Sijn Ex^cie^ ende de Staten niet Venloe mede en gingen aentasten, maer de provincien die tgelt mosten geven en konden daertoe niet beweecht werden, hoewel in sulcken tijt geen tijt van spaeren en is.

Den lesten Septembris was schoin weder. Alle tleger brack voor de Grave op ende tvolck werde alles in schepen vande brug afgesonden, uytgeseit die ruyteren, die alles naer Nieumegen togen met 52 vendelen voetknechten, die daer gescheept souden werden. In de Graef togen noch 2 vendelen voetknechten mette ruyteren van Graef Hendrick ende Graef Ernst. Graef Willem tooch mede in Nieumegen over met resolutie den Graef van Emden aen te schriven, dat hij van tfortifieren van Lougerhorn soude ophouden ende hem reguleren achtervolgende het Delfsielse verdrach, ofte dat men anders daertegen soude moeten voorsien, mede gelast om t'ooch soe te nemen op de saken van Emden, dat die niet en verliepen ter tijt toe de Staten Generael met kennisse van saken daerop souden resolveren. Sijn Ex^cie^ vertooch mede ontrent den middach naerdat alle terijsvolck wech was ende quam tschepe af tot Sint Andries toe, ende

den eersten Octobris tot Dordrecht ende den ij^en tsavonts in den Haghe.

Den j^en Octobris worden gecasseert 23 compagnien waertgelders, ende de dry die binnen Heusden ende Creveceur laegen werden om de pestwille noch aengehouden. Men casseerde mede alle de pioniers ende de wagens vanden leger.

Den ij^en Octobris was schoin weder. In den Hage quam een heete tijdinge dat te Blauet gecommen waren noch 6 galeijen ende 6 oirlochschepen, ophebbende gelt ende volck ende met last tot Sluys in te loopen, daerover de Staten seer becommert waren ende lang bijeen vergadert ende resolveerden de oirlochschepen meest naer de hoofden te doen gaen om de galeijen te wachten ende te keeren, maer mits daernaer de tijdinge niet soe vast en continueerde, worde oick de ordre daertegen gestelt niet soe haestelijck gevolcht als den noot wel vereischte, daertoe veel holp dat de Staten den iiij^en een brieff cregen van Sailly van den iij^en deser, die seer weinich mentie maeckte van galeijen, maer hielt veel vande groote verslagentheyt vanden Ertshertoge, ende hoe dat hij alomme seer becommert was, ende daerom even dapper dede drijven tstuck vanden pays met Engelant, nietemin dat se noch eenige galeijen uyt Spangien wachten, ende daerbij meinden te crijgen ontset van gelt ende volck, doch en wiste Sailly doen niet, dat se soe naerbij waren, hoewel d'selve den iiij^en Octobris daechs naer sijn schriven t'savonts voorbij Cales quamen, meinende naer Zeelant te loopen, dan werden den v^en in de morgestont bij eenige schepen vande Staten gesien ende aengedaen met een heeten storm, in vougen dat naer veel moeite 2 van dien overseilt werden ende in zee vergingen, daeraf ons volck veel slaven ende crijsvolck visten. Twee andere koosen de strange tusschen Nieupoort ende Oisteinde ende settent daer op sant met een hooch water, salverende soe meest alle de slaeven ende terijsvolck ende tgunt in de galeijen was. Spinola liep met sijn galeije naer tgat van Duynkercke ende strangde daer, salverende mede meest alle sijn volck ende goet ende tgelt dat op de galeije was, ende de vj^e galeije gevolcht bij eenige onse schepen liep onder t'lant van Schouwen, vervolcht bij capitein Cleynsorge, ende commende dicht onder lant, wierp het ancker ende bleeff leggen. Capitein Cleynsorge niet dervende de galeije aendoen ofte soe naer onder tlant commen, liep wederom in zee ende liet de galeije leggen tot grooten ondienst vanden lande ende disreputatie van hemselven, want hoewel hij naer uytgaff, dat hij d'selve galeije hadde sien vergaen alleer te keeren, werde even metter daet bevonden dat die weder in tdiep was gecommen ende binnen Cales gesalveert, alwaer op tvervolch vanden agent Sailly alle de slaeven worden losgemaeckt ende laten loopen sonder andere schaede

te lijden. Dese galeije hadde de capitein Cleinsorge seer wel konnen bederven doen se aen t'ancker lach, hadde hij mer herts genouch gehadt, omdat se dieper ging als sijn schip ende stille lach, maer de bloyheit van hem ende van een commissaris van Amsterdam, genaemt Hendrick Jochimssen, die op sijn schip was, dede die schoine cantse versien. Uyte gevangenen, die gekregen waren vande vergaen galeijen verstont (men) dat de galeije Almirante genaemt was S[t]. Lodovico, ende dat Don Frederico Spinola daerop was, dat daerop was een committor generael genaemt Cardivalyn, gebiedende over bootsvolck ende slaven, ende den capitein Cascales Davila met een compagnie Spangiaerden. Dat de Vice Admirante galeije genaemt was S[t]. Juan ende den Vice Almiral Bargas, daerop waren een commis vande vivres ende amunitien, capitein Sosse Sicquero Portugees ende Mattheo Ronde elcx met een compagnie soldaten ende een andere galeije genaemt was Santo Jacente ende hadde op den capitein Luys Camoes Portugees met een compagnie, welcke Vice Admirante ende S[to] Jacente gestrangt ende gebleven waren aende Vlaemsche custen, d'een op de splinters ende d'ander beoosten Nieupoort. Dat noch een galeije genaemt was Padille, daerin was geweest Don Juan de Menezes, maistro de campo, den auditeur ende Secretaris van Spinola, den capitein vande galeije, hietende Sosso, ende den capitein Bartholomeo Dolviers was met een compagnie Portugesen daerop, doch den mestro de campo, auditeur ende secretaris waeren tot Blavet overgegaen in de Lucero ofte morgensterre. Noch een galeije was genaemt Lucero voorn[t], hadde op voor capiteyn eenen Collado ende den capitein Lucena met een vendel Portugesen. Hierin was mede den lieutenant vanden maistro de campo Mattheo Ravilo ende den sergiant major Don Juan de Pavia, daerbij gecommen waren den mestro de campo ende anderen. Dese was overseilt geworden bij Hartman, die Collado viste, wesende de benen quyt. Dat de galeije S[t]. Philippo op hadde capitein Roni Mendos met een compagnie, ende dat den capiteyn vande galeije was Don Rodrigo de Narvois, ende in somme dat dese galeijen op hadden gehadt in alles 2 Spaense ende 7 Portugeese compagnien ende 1500 slaven ende elcke galeije hadde op 3 stucken, een groot cockerstuck ende twee cleinen ter sijden. Vande gebleven galeijen werde gevischt ende geborcht bij Gerrit Everts capitein 80 man, daeronder 36 slaven waren, bij capiteyn Mol 49 man, daeronder mer 6 soldaten waren, ende bij capiteyn Hartman 42 man, daeronder mede mer 6 soldaten en waren [1].

[1] Den 30[en] October werd door de Staten Generaal besloten, dat men van de gevangenen diegene welke vrijwillig op de vijandelijke galeijen gediend hadden, zou „straffen achtervolgende de plac-

Den vij^{en} ende viij^{en} liepen in den Hage starcke tijdinge dat 4 galeijen overseilt waren ende Spinola mette sijne op tlant van Schouwen vergaen ende dat de seste mede gestrangt ende gebleven was, tot welcke tijdinge veel holp t'animeus verclaren vande capiteinen die elcx de eere wilden hebben van galeijen overseilt te hebben ende vanden capitein ende commissaris van Cleinsorge, die verseeckerden dat de een galeie aen tlandt van Schouwen was vergaen, waerom de Staten den viij^{en} de clocken deden luijen ende victorievieren maecken ende den ix^{en} bid ofte predickdach houden, maer naer cregen sij tijdinge dat mer 2 galeijen en waren gebleven ende dat d'anderen als vooren waeren gesalveert, hoewel tverlies vande 2 galeijen ende tverderf vande 4 anderen evenwel een schoine victorie voor dese landen was.

Den ritmeester ende sergiant vande cavaillerie du Bois, wesende op de bane gereden mette vanen ruyteren van Bredae, Geertruydenberge ende Heusden is den viij^{en} Octobris tusschen Maestricht ende Tongeren gevallen op een deel benden van ordonnantie, die den Ertshertoge geconvoijeert hadden naer Maestricht ende desen dach voorts convoijeren souden naer Brussel. Sij deden die aen snachts ten elf uyren mettet opgaen vande mane, maer omdat se als sonder sorge in diversche huysen laegen, hadden de ruyteren veelal tijt heur selven te salveren uyte huysen, latende de peerden ende wapenen achter. Den fourier major ende tresorier Meunens werden voor de poorte van Tongeren in een herberge gevangen. De bagagie vanden Ertshertoge was tsavonts binnen de stadt van Tongeren gebracht ende gesalveert. In eenige andere dorpen voorbij Tongeren laegen mede ruyteren, dan omdat dese veel bagagie bij heur hadden ende onse ruyteren heur te seer amuseerden aen t'pilleren van deselve ende oick doen den dach begonst aen te commen, cregen veele van henluyden tijt heur te salveren mette vlucht, doch creech ons volck van heur tusschen de 400 ende 500 peerden. Vande bende van Mansfelt ontliep den lieutenant te

---

caten van deze landen, die wijle te water egeen quartier en is. Ende beroerende de forcaten (al ist dat men die gene die om heure delicten ende tot straffe vande zelve daerop gebannen sijn met goeden rechte opte galeijen van deze landen soude moegen continueren ende gebruycken) dat men dien niettegenstaende alle dezelve forcaten van wat qualiteyt die zijn sal vrij ende loslaten om elcx naer haer quartier te vertrecken off hen alhier te lande in dienst te geven, om doir deze genade ende goet tractement de slaven vande andere galeijen te meer tot deze landen te gewinnen ende te trecken.» Twee dagen later evenwel werd aan de admiraliteitscollegien geschreven, «dat zij alleene zullen hebben te procederen tot straffe, achtervolgende de placcaten, van het bootsvolck vande voirs. galeijen becommen, ende ophouden mette capiteynen, officieren ende soldaten tot naerder ordonnantie, gevende de forcaten den vrijdom hun gegundt.»

voet, ende den standaert metten vendrech Mons[r] de Lanchet werde gevangen. Den lieutenant vande bende vanden Marquys van Havre bleeff daer doot ende die vanden Graef van Beaurieu gevangen, genaemt Mons de Eaux ende gecregen de standaerts van Havre ende Beaurieu, in somme cregen daer 3 vanen ofte guidons maer seer weinich gevangenen, overmits deur de commoditeit vanden nacht sij heur meest waeren ontloopen. Mons[r] d'Yvion, soine van Tryelles, lieutenant vande bende van Buquoy was mede gevangen met Mons[r] de Ville, sijn guidon ende noch 22 gevangenen vande benden voors. ende vanden Prince van Orangien, vanden Graef van Yseghem, den Prince van Ligne ende van Chalon, wesende anders geen cleine victorie tot retardement van des Ertshertoges sake.

Ontrent den x[en] Octobris gaf Sijn Ex[cie] veel patenten uyt om tgarnisoen van Oisteinde te veranderen, ende den Marckgrave van Brandenburch vertooch met Graef Ernst naer Oisteinde om de stadt ende tbeleg van dien te besien ende dan terstont wederom uyt te commen, overmits de peste soe seer in stadt was.

Den xj[en], xij[en] ende xiij[en] Octobris waren de Staten Generael metten Raet van State lang vergadert op de saken van Emden om een voet te ramen, hoe men daerinne soude mogen procederen ende om te besien of men alle t'nieu crijsvolck in dienst soude continueren, ende naer veel overlegginge beslooten sij in de saecke van Emden derwerts te senden 12 vendelen voetknechten ende 3 vanen ruyteren onder tgebiet ende beleit vanden ritmeester du Bois, die wedergekeert was vande depeche van Tongeren, om te sien die in de stadt te doen brengen ende dan daer commissie ende bestellinge vande magistraet te nemen ende daermede den Graef d'oirlogen te maken, niet op de naem vande Staten maer vande stadt, ende dat eenige gedeputeerden vande Staten mede derwerts souden gaen om op de directie te letten ende de hant daeraen te houden, dattet Delfsilisch verdrach mocht achtervolcht ende sulcx de fortificatie te Loegen afgeschaft werden, ende opt' point van t'nieu crijsvolck werde staet gemaeckt vande betaelinge aen deselve gedaen soe in tlichten als in t'onderhouden van dien ende bevonden dat se merckelick meer hadden ontfangen als verdient, welck te veel men bij cassatie van deselve quyt souden geweest sijn, ende tegen tbegin van het toecoemende jaer soude men weder andere costen tot lichten moeten doen, daerom geresolveert werde d'selve te continueren in dienst, tot dat se alleenskens het te veel ontfangen wederom mochten verdienen.

Den xiiij[en] Octobris was tamelick weder. De Staten van Hollant ver-

gaderden bijeen om te delibereren op tsupplement vande consenten vanden loopende jaere ende wat men soude mogen doen voor den toecoemende jare, ende bij wat middelen de penningen te heffen, ende om heur provincie soe veel mogelick te ontheffen van costen, beslooten dat geen compagnien staende op de repartitie van Hollant, daeraff de capiteinen quamen te sterven, vergeven souden werden voor uytgaen Januarij, maer dat men se bij de lieutenanten soude laten regieren, ende indien eenige compagnien merckelick swack waren, dat men die soude casseren, als geschiede vande compagnie, die Claes van Leur weleer gehadt hadde, ende op sijn lieutenant gecommen was, dwelcke nu overleden sijnde, werde d'selve gecasseert, te meer so hij betaelt werde bij die van Amsterdam, die een ander compagnie weder in heur stadt hadde aengenomen. De Staten bleven bijeen totten xxvj^{en} toe, sonder yet besonders te concluderen op tstuck vande consenten ofte middelen, daerinne vast veele preparatoire voorslagen waren gevallen, dan vonden mede goet dat men tstuck van Emden metten eersten soude bij de hant nemen om de forten vande Graef weder af te werpen, ende opt stuck van een president vanden Provincialen Raet besloten opte toecoemende dachvaert daermede deur te gaen, tsij dat die van Zeelant quamen ofte niet, die men daeraf soude verwittigen.

Den xv^{en} Octobris was den Raet van Staten doende om de compagnien naer Emden gedestineert derwerts te doen gaen, hebbende du Bois hier ontboden om hem op alles last te geven. Sij delibereerden lang op tstuck vande propositie totte consenten vanden toecoemende jare te doen ofte mogelick soude wesen d'selve wat te verminderen, dewijle alle de provincien claechden dat se d'selve niet en konden opbrengen ende waeren noch eenige volgende daegen hiermede becommert.

De Staten ontfingen brieven van Sailly, dat een vande galeijen daer de neeff van Spinola op was binnen Cales was gesalveert, ende dat hij alle de slaeven hadde doen lossen, dat Spinola selffs met sijn galeije in tgat van Duinkercken was gestrangt ende mettet gelt gesalveert, ende dat 2 anderen op de custen bij Nieupoort waren gestrangt; dat de galeije te Duynkercke gecommen noch soude konnen gerepareert werden, ende dat die van Cales geen schade en hadde, doch dat de lieutenant gouverneur hem belooft hadde dat hij die uyte haven niet en soude laten wechbrengen. Dit werde geconfirmeert den xvj^{en} bij brieven vanden commissaris voor Duynkercke, dwelcke meinde dat de 2 galeijen bij Nieupoort gestrangt bedurven waren ende gesleten soude moeten werden.

Den xvj^{en} Octobris was een algemeinen biddach om God te bedancken

van desen jare ende te bidden de harten der Staten te willen inspireren tot continuatie van heur begonnen saecken, daerop vast alomme gedelibereert werde, ende om dselve voortsaen noch te segenen.

Den xvij^en^ Octobris werden in de vergaderinge vande Staten ontbooden den capitein Cleinsorge ende den commissaris van sijn schip ende met woorden seer overhaelt, dat se geen beter devoir gedaen en hadden, ende naerdat se eenige frivole excusen daertegen genomen hadden, werde de kennisse van die saecke afgewesen aen tcollegie vande Almiraliteit tot Amsterdam, daer tsedert de saecke versmoort ende met een vossestaerte deurgenomen werde, volgende t'ordinaris beloop van dese regieringe, daer geen vergeldinge en was voor degeenen die wel deden, noch straffe voor degeenen die qualick deden als sij mer uyt eenige stadt van aensien waren, omdat de regieringhe deser landen meer bestont in een societeit (om te ontgaen het gemeen pericule) in dewelcke d'een over d'ander weinich vermach als in eenige vaste forme, daerinne men tgoet kan vergelden ende quaet naer behoiren straffen, twelcke veel schadelijcke consequentien in der Staten regieringe doet passeren.

Ontrent dese tijt voeren wederom uyt de schepen vanden heere van Opdam, die de suycker ingebracht hadden, wesende van nieus geproviandeert, oick metgenomen hebbende provisie voor d'andere, indien dselve metten Engelsen noch in zee mosten houden, omdat men noch niet seeckerlijck en wiste of d'Engelsen voor dit jaer noch yet souden doen, maer twee ofte dry daegen nae heur vertreck verstont men dat de Coninginne den heere van Opdam hadde doen sonderen om te weten of hij gelast was langer zee te houden, ende dat d'selve daerop verclaert hadde jae, indien sij hem wilde gebruycken dat haer tselve seer wel hadde bevallen, doch dat se hadde doen verclaren, dat se voor desen jare niet en soude voornemen, ende dat hij sulcx wel weder naer de landen mochte keeren, vonde hij't goet, waerom de Staten terstont uytsonden om alle de schepen vanden heere van Opdam te contremanderen ende doen wederom commen. Den Heere van Opdam lach doen vast in t'eilant van Wicht aende kinderpocken.

Den xviij^en^, xix^en^ ende xx^en^ Octobris stormde ende regendet seer ende den xxj^en^ quamen wederom in den Hage den Marquis van Brandenburch ende Graef Ernst, commende uyt Oisteinde, daer se mer eenen dach geweest waren om de stadt ende buytenwerck te besien ende seiden dat de sterfte seer in stadt was, ende dat de zee veel meer schaede aende stadt dede als den viant, dat de wercken vanden viant waren als voorheen sonder

apparente naerderinge, ende dat men daerom ordre moste stellen om de stadt tegen de zee wel te bewaren.

Den xxij^{en} Octobris ontfingen de Staten veel brieven vanden Agent Aerssen, van diverse date, houdende dat Monsr. de Fontanelle in Vranckrijck uyt Spangien gedeguiseert was gecommen binnen Paris gevangen, geconvinceert vande verraderie van Biron, geexecuteert ende op een rat geleit, bekent hebbende dat men met 4 legers in Vranckrijck soude gevallen hebben soe Biron hadde geleeft ende met 2 vlooten; dat den Coning van Spangien noch veel aenslaegen in Vranckrijck hadde die opt bersten waren ende dat hem geen instrumenten daertoe en ontbreecken. Dat den Baron Lus weder te hove quam met een secretaris van Biron, die veel saken noch aenden dach brachten; dat den aenslach hadde geweest op Brest ende andere plaetsen van Britangie; dat den Graef van Auvergne ten lesten met pardon vanden Coning, twelck hij eerst versmaet hadde, was ontslagen; dat den Hertoge van Guise den Coning hadde geschreven dat alle de equippagie van Spangien ende Italien op sijn rijck gingen vallen ende dat hij daeraf aenstoot in Provence verwachte ende daertegen versocht assistentie ende provisie; dat Desdiguiers hadde geschreven dat den Coning van Spangien dede lichten 10^{m} Duytsen ende 8^{m} Switsers, boven de 14^{m} man die in t'Milanees ende Piemont sijn; dat die alles op sijn rijck sullen vallen; dat den Ertshertoge versocht hadde aen Fuentes eenige van die trouppen maer gerefuseert was, omdat men se anders besigen moste. Dat de Coninginne van Engelant deur heur ambassadeur over een tijt den Coning hadde doen seggen, dat sijn staet groot pericule ende gevaer liep, ende dat den Spangiaert gewis op hem soude vallen, dat hij hem daertegen soude voorsien, ende soe hij alliantie met haer wilde maken, soude sij hem met een goeden leger assisteren, ende soo niet, soude sij haer saken moeten voorsorgen, ende dat se dan wilde pays maken ende hem sijn saken alleen laten verdedigen; dat se nu onlancxs hem weder hadde doen seggen dat se wel sach, dat hij hem terugge hielt ende niet en wilde sien naer sijn periculen, dat se hem daerom van nu af opseide alle hoipe van secours, so hij hem terstont niet en resolveerde.

Dat Tassis bij den Coning was geweest ende geseit hadde dat sijn meester gedacht aenden Coning te doen gevoelen t'ongelijck dat hij hem dede in t'assisteren van sijn rebellen met volck ende gelt tegen den pays; dat den Coning toornich daerop hadde geantwoort, of meent u meester dat ick niet en weet dat hij deur t'beleit van Biron gestaen heeft naer mijn persoon ende rijck. Dat den Ambassadeur van Schotlant daer was

om den Coning te congratuleren van ontcommen te sijn het verraet van Biron, doch veel communicatie hadde gehouden metten Ambassadeur van Spangien ende legaet vanden Paus, ende dat hij Catholijck was. Dat den Ambassadeur van Engelant ende hij Aerssen op t'eerste rumoer vande galeijen aengehouden hadde, dat men die daer in Vranckrijck niet en soude laten havenen; dat den Coning geseit hadde des niet te konnen beletten ende aende Engelsen geseit hadde con dy se vermeesteren in mijne havenen ick en sal daer niet tegen wesen [1]. Dat den Administrator van Straesburch daer was ende sijn saken hadde aengegeven, doch dat copie van alle sijne schriften terstont naer Lorreinen waren vervloegen, daeraf hij hem aenden Coning selffs beclaecht hadde, die geseit hadde sulcx met sijn weten niet te sijn geschiet; dat de Lantgraef Maurits onbekent in diverse provincien van Vranckrijck is geweest, ende soe men seide gegaen was naer Fonteine Belleau bij den Coning om hem mondelinge te verthoinen, daeraf hij tevooren geschreven hadde op tsubject van een Rooms Coning te maken, mits den Keiser daertoe wilde brengen sijn broeder Albert; dat den Coning om sijn interest moste toesien; dat men in Vranckrijck oirdelde dat sulcx mer uyt jalousie tegen thuys van Oistenrijck quam; dat de voijagie van Algers gefailleert ende gebroocken was, ende dat men vreesde dat de stucken van dien op Vranckrijck souden commen; dat don Sigale met veel galeijen in Calabrien was gevallen ende daer alles uytplunderde; dat de laetste paye van 100^m croonen gereet was, maer meest ontfangen in licht gelt, overmits den croen daer 5 stuvers was geresen ende alle licht gelt verboden; dat d'officiers van Buseval daertegen hadden geclaecht, maer dat Rhosny hadde geseit men most geen gegeven peerden in de mont sien; dat Rhosny gemaeckt was Hartoch ende Pair ende Gouverneur van Poithou tot argernisse van veel groote heeren.

Tot Dordrecht werde gevangen een boode commende van Antwerpen met een pack voll gedruckte boucskens, wesende een antwoorde gedaen op den brieff bij de Staten Generael van dese sijde geschreven aende staten op d'andere sijde, doen Sijn Ex^{cie} soude gaen op den tocht naer tlant van Luyck, daer met veel gesochte woorden ende pretexten d'selve brieff

---

[1] Van deze gezindheid des Franschen Konings moet men hier te lande reeds veel vroeger de zekerheid gehad hebben. Immers toen de Heer van Opdam weinige dagen voor zijne uitreis in de vergadering der Staten Generaal compareerde, werd hem onder anderen opgedragen de galeijen der Spanjaarden, welke hij op zijn togt mogt bejegenen, aan te vallen en zoo mogelijk te vernielen, „al waert oick, dat dezelve liepen in eenige vande havens van Vranckrijck.” (Resol. der St. Gen. 16 April 1602).

werde beantwoort ende hier ende daer om de indiscreetheit seer bespot. In eenige deelen gebruyckte den aucteur seer goede politycke redenen, maer in veele andere sulcke gesochte woorden ende pretexten, die niet en dienden dan om de waerheit vande oirlogen ende oirsaken ende tbeleit van dien te verdraijen ende verduysteren; alle de bouxkens werden gesaiseert ende so veel mogelick ingehouden [1].

Den xxiij[en] Octobris was in den Hage den ritmeester du Bois, waerom Sijn Ex[cie] lang in den Raet van State was ende eintelijck oick in Staten Generael om te beraemen den voet die du Bois daer in t'beleit vande oirlogen soude houden. Daer waeren naer Vrieslant doen marcheren 12 compagnien te voet, daeraf 6 souden staen onder tbeleit van Brog ende 6 onder tbeleit van Calvart, ende de 6 die tot Emden waren mette dry die de stadt hadde aengenomen souden blijven onder tbeleit vanden oversten lieutenant vande Vriesen, die daer was. Noch waren derwerts gesonden de vanen ruyteren van Cissel, Ripperda ende Hasse Brun onder t'beleit van Cissel, ende du Bois soude als Generael overal commanderen, ende werde goetgevonden du Bois te belasten dat hij tot Emden commende bestellinge vande stadt soude nemen ende op den naem van dien d'oirlogen voeren; dat hij soude sien des Graefs vorder fortifieren te beletten, ende waert mogelijck de begonnen wercken af te nemen; dat hij de boeren van tlant niet soude plunderen ofte bederven, ofte dringen tot wechloopen, maer onder een gracelijcke contributie laten sitten ende soe veel dorpen onder contributie, in stadt te betaelen, te brengen, dat se middel mochten hebben heur crijsvolck gestadelick te onderhouden, ende dat hij in alles voorsichtelick wilde handelen, opdat dese landen de minste oneere ofte verwijt daervan mochten hebben, ende indien hij eenige vaste plaetse moste aentasten, ende dat in de stadt van Emden daertoe geen bequame gelegentheit van geschut en was, dat hij dan eenich geschut uyt Vrieslant soude ontbieden ende dat hij alles soude beleiden met advys vande gedeputeerden vande Staten, die mede naer Emden souden gaen, te weten: een uyt Hollant, wesende Boelenss. van Amsterdam, een uyt Vrieslant ende een uyt Groeningen, ende met dese last vertooch du Bois corts hiernaer.

---

1 Behalve deze boekjes werden er nog eene menigte andere, nagenoeg alle op de Katholijke kerkleer betrekking hebbende, in beslag genomen. In de ingekomen brieven van 1602 op het rijks archief ligt een uitvoerige „Inventaris vande brieven, boucken ende audere goederen bij Dirck Hartoch, bode op Antwerpen gevonden,” den 24[en] October door H. Muys van Holy opgemaakt, en in het begin der volgende maand aan de Staten Generaal gezonden.

Met pretext dat dit exploict van Emden soude geschieden, beslooten de Staten mede Graef Lodwich te senden met alle de resterende ruyteren ende 1200 man te voet met 3 cleine stucxkens tot in tlant van Lutsenburch om daer alle de dorpen tot brantschat te dringen ofte een raefle te doen, ende onder dien marcheerden vast de compagnien die naer Oisteinde soude gaen ten getaele van 36 toe, daeraf de 24 souden kommen uyte quartieren van Gelderlant ende Hollant, ende de 12 uyte quartieren van Brabant ende Zeelant, ende mits op een selve tijt alle dese patenten waren uytgegaen en hoirde men van alle canten niet dan van marcheren van volck, ende alle de garnisoenen waren in roere, om soe den Ertshertoge in bedencken ende onseeckerheit te houden. Hieronder vertooch op den xxiiij[en] Graef Lodwich mette Colonnellen Edmonde, Gistelles, Dommarville ende Marquette, die elcx met 300 man te voet uyt verscheyden compagnien met hem souden gaen, te weten 800 piecken ende 300 musquetten ende 100 vierroers, om daermede den iij[en] vande toecoemende maent tot Nieumegen te wesen. De Rijnse ende Overrijnse ruyteren souden bijeen commen aen t'nieu clooster ende de Brabantse ruyteren souden deur Brabant commen ende te Maseick de Mase passeren.

Den xxiiij[en] Octobris quam den Graef van Hohenloe uyt Duytslant wederom tot Buyren in dese landen.

Ontrent dese tijt werde tot Fiscael vande generaliteit gecommitteert M[r] Dirck van Berckel in plaetse van M[r] Anthonis Duyck afgegaen ende tot andere dienste gepromoveert [1].

Den xxv[en] Octobris stormdet uytermaten seer, ende de compagnien naer Oisteinde gedestineert bestonden voor Dort te commen, daer den xxvj[en] 14 compagnien waren, te weten 9 France compagnien, als te weten Vitenval, Sarocques, Bethune, du Mottet, Seridos, Cuissy, Sancy, S[t] Hilaire, du Fort ende die van Marquette, Plettenburch, Gronsvelt, Gilson ende Borck, ende d'andere 10 als te weten van Ittersum, Cobbe, Wabben, Horeschoe, Bilsteyn, R. Sloet, Gistelles, Bruges, F. Grovesteyns ende Fr. Rusterff werden noch verwacht. Daerentusschen was binnen Oisteinde groote benautheyt bij gebreck van volck, omdat se naulijcx soe veel gesonde mannen hadden, dat se de wachten naer behooren conden besetten, waerom den Gouverneur Dorp seer heftich schreeff aen die van Zeelant ende aende gedeputeerden die daer laegen, mitsgaders aen Sijn Ex[cie] ende den Staten Generael om metten eersten volck te mogen hebben, dan eer

---

1 Duyck was benoemd tot griffier van den Hove van Holland.

sijn brieven in Hollant quamen, waeren de 14 compagnien van Dordrecht doen naer Zeelant gaen, die den xxix^{en} daer quamen ende terstont verscheept werden ende noch dien avont voorts gesonden naer Oisteinde met soe goede voorspoet, dat se al tijdelijck in de nacht voor Oisteinde quamen ende met saloupen in stadt gebracht werden met noch 70 scheepen met alderhande amunitie ende eedtwaren sonder eenige schaede te lijden als van 2 ofte 3 persoenen, tot groote verblijdinge van die van binnen, ende de schepen die tvolck daer gebracht hadden, quamen al den xxx^{en} wederom tot Vlissingen ende eenige andere schepen quamen noch met soetelerie ende eedtwaren voor Oisteinde, dwelcke snachts op de reede leggende ende de wint omkeerende ende verheffende, werden gedwongen de strange voor Oisteinde te kiesen, in vougen dat wel 14 scheepen daer strangden ende bleven, daeraf anders tvolck ende veel waren meest gesalveert werden, verscheelende veele vande goede voorspoet van gisteren.

Overmits t'gouvernement van Sgravenweert open hadde gestaen tsedert de doot vanden oversten Duvevoorde, soe was den capitein Lambert Charles, Sergiant Major van Bredae in den Haege dapper aenhoudende om tselve gouvernement op hem te crijgen, dan doordien den xxviij^{en} snachts van sieckte sterff J^{r} Charles van Wingaerden, Generael vande artelerie, commanderende binnen Geertruydenberge, veranderde capitein Lambert sijn sollicitatie ende vervolchde tcommandament van Geertruydenberge soe verre, dat tselve hem den laesten deser bij de Staten Generael werde gegeven, ende aen J^{r}. Arnout van Nievelt tcommandament binnen Sgravenweert, ende dat van Woudrichem werde gedefereert aen J^{r}. Fredrick van Nievelt sijn broeder, die lantsaten ende wel opgetrocken waren, daer Lambert Charles mer een soldaet de fortune was, die noch lesen, nochte schriven conde, maer anders een fray man was, naerstich in sijn commandamenten, ende die t'exploict van Bredae mede hadde helpen doen. Sijn Ex^{cie} holp mede veel totte veranderinge van denselven Lambert, omdat den heere van Nassau, Gouverneur van Bredae, met hem niet wel en conde accorderen, gelijck te vooren aen J^{r}. Herauguier mede was gevaeren.

Den xxvij^{en} Octobris worde tot Dordrecht wederom gevangen een boode met veel bouckskens van Brabant in dese landen commende, soe vande antwoorden op den voors. brieff als andere bouxkens, die se onder gemeenten trachten uyt te stroijen. Oick quamen wederom in tlant meest alle de schepen vanden heere van Opdam, uytgeseit sijn schip dat noch niet gecommen en was.

In t'einde van dese maent quamen tot Delfsijl de 12 vendelen te voet

ende 3 vanen ruyteren die naer Emden souden gaen, ende de gemutineerden van Hoochstraeten waeren onder Naemen ende in Walsbrabant om heur contributien te executeren ende quamen ten lesten wederom, hebbende veel dorpen tot contributie gedwongen.

Den j^{en} Novembris creeg men tijdinge dat den Ertshertoge noch tot Gent in Vlaenderen was om te sien waertoe strecken soude de groote veranderinge ende vertrecken van alle de Staten crijsvolck. Den heere van Opdam quam wederom in den Hage, sijnde vol pocputten vande kinderpocken.

Den ij^{en} Novembris quam in den Haghe den Grave vander Lippe, op pretext van mette Staeten ende den heere van Tijmpel af te handelen vande assistentie ende verdiensten gedaen aende Duytse fursten in tbeleg van Rees, welck pretext veelen so blaeu dochte, dat se voorseecker meinden dat onder sijn comtste wat anders moste schuylen, te meer soe hij versch uytet hoff vanden Keiser quam, ende dat men verstont dat een algemeinen rijcxdach te Regensperch uytgeschreven was, ende dat daer onder anderen verhandelt soude werden, hoe ende met wat middelen men de Nederlanden in pays soude konnen brengen, daerom veele het daervoor hielden, dat hij gecommen was om te sonderen de humeuren op dat stuck, ende wat middelen hier souden moegen smaecken ofte niet. Anderen meinden dat hij hier quam om de saecken van Emden, ende te beletten dat de Staten de handt daeraen niet slaen en souden, deurdien hij te vooren vanden Keiser mede was gecommitteert geweest op tversouck vanden graef om in de saken van Emden te besoingeren ende daerom waeren veele vande Staten niet rouwich dat Du Bois ende tvolck naer Emden al toe waren voor sijn aencomtste, dwelcke mette gecommitteerden vande Staten desen dach alles binnen Emden quamen tot verblijdinge van eenige aldaer ende oock tot bedroevinge van veel anderen, die vreesden, dat se hierdeur in een lang ende moeijelick oirloch met heuren Graef souden gecoppelt werden. Du Bois exhibeerde terstont sijne brieven ende versocht commissie voor hem ende sijn volck vanden magistraet van Emden, in t'expedieren van dewelcke ende in t'resolveren wat men eerst soude mogen doen desen dach ende den iij^{en} Novembris deurgingen.

Ontrent dese tijt waren in Staten Generael Sijn Ex^{cie} ende den Raet ende deden daer de petitie totte consenten vande toecoemende jaere, ende vooreerst bedanckten de Staten vande consenten vanden lopende jare 1602, daermede des viants macht seer geswackt ende in confusie gebracht is, omdat men hem de oirlogen binnen sijne landen gemaeckt heeft, die hij in den jare 98 meest socht te verschoinen, dat men behoort te continueren

om hem de wet te stellen waer d'oorlogen sullen vallen ende geen tijt te geven ordre te stellen ende ons d'oorlogen te maken daer hem gelieft; dat hij Oisteinde in de 16ᵉ maent belegert alleen om Vlaenderen in securiteit te stellen; dat de stadt met groote costen van over de 20ᶜᵐ ℒ tot noch toe is behouden ende sulcx al over de helft meer als daertoe was geconsenteert; dat men daerinne om de importantie vande plaetse ende de reputatie moet continueren, deurdien men siet dat den viant noch om de langheit des belegs, om belegeringe van plaetsen noch om gedreichden intocht daervan niet en is te trecken, hoipende ten lesten ende mits sijn groote secours commende vuyt Italien ende Spangien daerop eenich voordeel te crijgen, daerom de landen beswaert moeten blijven mette 38 nieu vendelen ende 3 vanen ruyteren extraordinarie gelicht, die men gedurende dat beleg niet en kan casseren, daerinne de consenten van dit jaer al verre over geconsumeert sijn. Voorts versochten dat de provincien, die te vooren heur consenten niet en hebben gedragen, d'selve noch dragen ende furneren willen tot betalinge vande lasten vander oirlogen met aller consent beleit. Dat se om den noot voor den jare 1603 willen inwilligen den staet van oirloge van 481ᵐ ℒ ter maent over Gelderlant, dry quartieren, Hollant, Zeelant, Utrecht, Vrieslant, Overijssel ende Groeningen mette Omlanden, ende dat in specie om de disputen te ontgaen, omdat niemant de gerejecteerde lasten van een ander wilt aennemen ende dat die niet langer op credit en konnen gecontinueert werden, sonder die mede bij de Generaliteit te doen abandonneren, daeraf een yder sulcx gewaerschout wert. Dat de stadt van Oisteinde seer veel volcx consumeert ende onbequam ten dienste maeckt, ende tsecours van Emden mede so veel vercrengt dat men om boven de besettinge vande garnisoenen een leger te velde te brengen, moet continueren de 13 vendelen nieu Walen van tjaer 1600, de 8 vendelen Engelsen van tjaer 1601 ende oick de ruyteren ende knechten laest gelicht ende in dienst behouden ende bovendien noch meer sal moeten lichten, so dat daertoe ende totte groote costen van Oisteinde over Hollant, Zeelant, Utrecht, Vrieslant ende Groeningen met Omlanden noch over de 12 maenden geconsenteert sal moeten worden 100ᵐ ℒ ter maent boven de secourssen van uytheemsche te wachten; noch over de 5 provincien totten veltleger 600ᵐ ℒ eens op te brengen in April, May, Junij, Julij, Augusti, Septembris, tot fortificatie op gelijcke termijnen 300ᵐ ℒ. Dat de 3 quartieren van Gelderlant daertegen willen inwilligen 6 ende die van Overijssel 4 tegen thondert vande 5 andere provincien. Dat Drenthe continueere de 8000 ℒ ter maent ende Lingen de 3500 ℒ ende een redelicke somme

eens tegen t'extraordinaris; dat se willen continueren de 4 st. op de tonne biers ten tappe ende 20 st. op tvat souts voor tramboursement vande Coninginne ende het cort van dien daerbij doen vinden. Dat se op twee aenstaende jaren willen doen vinden 1,215,860 ℒ, lopende op tcredyt vanden ontfanger generael, die hij niet en weet te doen continueren ende consenteren auctorisatie op den raet om de landen te mogen beswaren eens met 100^{m} ℒ ende continueren de convoijen ende licenten totten crijgh der zee ende om te vervallen heur te cort mits de groote equippagie die alle jaer swaerder werden soe hier als ten versoecke van Engelandt; noch te consenteren eens 600^{m} ℒ, omdat de priesen van dit jaer tegen de costen wechloopen. Te continueren alle de contributien over de landen onder den viant sittende soo hooch men die sal connen brengen ofte andere equivallente middelen daertegen. Te continueren den generaelen impost van tsout, trecht vande paspoorten ende dat die in een beurse mogen commen; dat alomme de middelen van Hollant ende Zeelant mogen aengenomen werden om elcx te beter heur aenpaert te vinden. Dat de consenten mogen incommen voor den lesten Decembris 1602 ofte 14 dagen daernaer om op alles tijdelijcker ende beter te mogen voorsien ende alle apparente desordre onder soe veel ongerepartieert volcx te voorcommen also de generaliteit sonder behulp vande provincien ledich is. Actum in den Rade den j^{en} Novembris 1602. Roeck vidit, geteickent Zuylen.

Dese petitie in geschrifte overgenomen, werde naer bij de Staten Generael aende respective provincien gesonden met brieven van recommandatie omme dselve te doen aennemen.

Den iij^{en} Novembris vertooch Graef Lodwich uyt Nieumegen mette voors. colonnellen, bij heur hebbende de ruyteren van Nieumegen, de Grave ende andere plaetsen met 200 Engelsen, 200 Franchoisen, 200 Waelen, 200 Schotten, 200 Duytsen ende 200 inlanderen met 3 cleine metale stuxkens ende 30 karren, daeraf de 4 voor Graef Lodwich waren, 4 voor de vier colonnellen, 8 voor de amunitie tottet geschut ende volck ende de reste voor de ruyteren, ende quamen logeren te Keppelen ende Bebbur, daer de andere Overrijnse ruyteren bij hem quamen, in vougen dat hij starck was 19 vanen ruyteren ende 1200 man te voet, behalven veel andere persoonen ende soldaten, die op hoipe van buyt daerbij gevallen waren.

Den iiij^{en} Novembris tooch Graef Lodwich met sijn trouppen voort ende ging logeren ter Niekerck ende Oldekerck bij Wachtendonck ende de Brabantse ruyteren vertogen uyt Bredae nae Maseick.

Den Generael Du Bois vondt tot Emden veel saken ende behouften noch

ongereet, doch vertooch dien niettegenstaende desen morgen uyter stadt met 19 vendelen knechten (daeronder waren de 3 vendelen vande stadt) ende een vaen ruyteren, ende liet in de stadt den overste lieutenant Hettinga met sijn compagnie ende die van Frans Gerrits ende de halve compagnie van Koornput met de ruyteren van Cicil ende Ripperda. Dubois tooch naer een clein schantsken te Hinte aende vaert, uyt welck schantsken des Graven volck ontrent 40 schoten met gotelingen gedaen hebbende, sijn sij daeruyt gelopen ende hebben tschantsken verlaten, twelcke bij du Bois beset wesende, is hij gaen logeren te Hinte in t'dorp, daer hij terstont eenige approchen tegen thuys dede beginnen ende noch dien nacht planten twee stucken batterie.

Den v[en] Novembris dede du Bois vrouch schieten op thuys, ende naer eenige schooten begonst den hopman Haen daerop leggende te parlamenteren ende accordeerde thuys over te geven mits uyttreckende, hij ende sijn volck met heur sijdgeweer ende belovende in 2 maenden in tlant van Emden niet te dienen, twelcken volgende hij uyttooch met ontrent 100 man, verlatende heur andere wapenen ende t'vendel die tot Emden gebracht werden. Graef Lodwich voorts treckende quam logeren te Grevenraeth in tlant te Gulick.

Den vj[en] Novembris tooch Graef Lodwich voort ende quam te Juggen, van waer hij uytsondt 400 peerden met 1200 man te voet ende eenige petarts om in tlant van Lutsenburch te petarderen ende in te nemen S[t]. Vit, opdat hij daer een retraicte mochte hebben.

Den Generael Du Bois tooch van Hinte de sijle ofte vaert langes naer Griet, besettende onderwege eenige edeluyhuysen ende de schantse te Rilsummersijl (daer des Graven soldaten met een lieutenant af verloopen waren naer Auryck) terwijle hij naer tgeschut, dat van Emden buyten omme naer de Griet most gebracht werden, verbeide.

Den vij[en] Novembris quam Graef Lodwich met sijn trouppen logeren te Reugen, ende de Brabantse ruyteren quamen te Maseick aende Maese, ende den Generael du Bois dede innemen thuys van Joncker van Rijsen, een van des Graven hopluyden, ende die soldaten die op Klinckenburch bij Larelt laegen verliepen de plaetse, steeckende de huysen in brant.

Den viij[en] Novembris quam Graef Lodwich met sijn trouppen te Zevernich, alwaer bij hem quamen de 14 vanen Brabantse ruyteren, in vougen dat hij nu starck was 33 vanen ruyteren ende tvoors. voetvolck. Desen dach toogen de gemutineerden van Hoochstraten mede uyt, wel met 1500 peerden ende 1000 voetknechten om te gaen ontfangen te Maseick de

contributie van tlant van Luyck ende met eenen te trecken naer tlant van Gulick ende daer heur contributien te executeren, omdat den Furst van die landen niet alleen verboot als wesende neutrael aen deselve gemutineerden geen contributie te betaelen, maer oick hadde doen aennemen ruyter ende knechten ende alle sijn leenvolgers willen doen opsitten om die contributie te beletten. Tvolck vanden Graef van Emden verlieten desen dach tschantsken te Larelt, waerop den ritmeester Ripperda uytreedt met 15 peerden naer Loegen ende cregen gevangen 9 soldaten van dat garnisoen, die hij tot Emden bracht.

Den ix^en^ Novembris quam Graef Lodwich met alle sijne trouppen logeren tot Blommendael, ende sijn volck vooruytgesonden, sloegén met petarts vrouch op 2 poorten van S^t^. Vit, dan omdat tijt tusschen beiden was geloopen, waren die vande stadt op de been gecommen ende hadden de schortdeure doen neervallen, daermede d'anderen belet werden in stadt te commen, ende naerdat eenigen vande heuren daer gequetst ende dootgeschooten waren, mosten sij wederom afftrecken sonder yet te doen, twelcke sij noch desen avont aen Graef Lodwich lieten weeten.

Den Generael du Bois tot Griet noch wachtende naer tgeschut, sondt uyt den hopman Grovesteins met 4 vendelen knechten van sijn commandament om de schantse aende Knocke geslagen in te nemen, dwelcke mette vier vendelen quam in tvleck Rodeneerwerck, hebbende onderwege op den toorn te Betweer gelaten 25 soldaten, daeraf hij noch dien avont tot Emden advertissement dede, versouckende geassisteert te werden met vivres ende gesecondeert te werden met eenich volck uyte stadt tegen t'uytvallen van die vande groote schantse te Loegen, die daerop uytsonden den ritmeester Ripperda met 30 ruyteren ende 30 knechten om te Larolt die vande schantse werck te maken.

Den x^en^ Novembris was stormich buych weder. Graef Lodwich tooch evenwel voorts naer S^t^. Vit, daer hij op den naernoen voor quaem ende ging met alle de trouppen logeren te Nieuwerdorp, makende semblant alsof hij S^t^. Vit wilde belegeren, ende laste den colonnel Marquette noch dien avont de approchen voor de stadt te beginnen.

Den Generael du Bois hebbende geschut van Emden ontfangen, heeft t'selve voor t'graeffelijck stamhuys van Grietsijl geplant, ende daerop den lieutenant van Sweer van Deelen Jonch^r^. van Rijsum doen sommeren, dwelcke sonder schieten te wachten thuys heeft overgegeven ende is daeraf getrocken met ontrent 80 mannen met wapenen ende bagage, maer den amptman lantschriver ende andere officieren vanden Graef dede hij aen-

houden tegen de gevangenen van Emden, die den Graef hadde. Den hopman Grovesteins heeft desen dach geinvesteert ende begonnen te approcheren de schantse aende Knocke, daer de reste van t'volck vanden Jonch^r^. van Rijsum inlach.

Desen dach vertooch uyten Hage wederom wech den Grave vander Lippe, hebbende alleenlijck eenige communicatien gehouden met Sijn Ex^cie^ ende den heere Advocaet van Hollant, ende daerbij aengegeven dat den Keiser seer afgekeert was vande Spangiaerden ende derselver regieringe ende daerom wel voorhebbende soude wesen op de aenstaende rijcxdach te openen, of men alle de Nederlanden niet wederom en soude konnen brengen onder t'rijck, soe dat se alles voortsaen rijcxlitmaeten souden wesen ende op alle rijcxdagen creitsdagen ende deputationdagen mede souden verschreven werden ende plaetse ende stemme hebben, ende mettet rijck souden contribueren in alle gemeen lasten van t'rijck ofte de creitsen, ende scheen gecommen te wesen om daerop te sonderen de humeuren van Sijn Ex^cie^ ende den advocaet voorn^t^, maer omdat dit stuck van grooter innesien ende bedencken was, omdat veele voorseecker hielden dat den Keiser, trachtende sijn broeder Albertum Rooms Coning te maecken, die dan dese landen lichtelijck weder soude konnen affscheyden ofte onder Spangien brengen, en dorste Sijn Ex^cie^ ende Advocaet voorn^t^ op tvoors. aengeven geen verclaringe doen, maer vonden beter de saecke daerbij te laeten ende secreet te houden, latende opentlick loopen, dat den Graef mer in sijn perticulier was gecommen om t'lant te besien ende om vande diensten ende assistentie voor Rees af te handelen; ende om dat meer vogue te geven, hadden sij goetgevonden dat de Staten Generael eens bij den Graeff souden gaen ende hem wellecoemen ende sonderen of hij niet eenige lust en hadde, twelcke was geschiet, maer den Graef en hadde hem nergens yet laeten ontvallen daeruyt men yet bedencken conde. D'selve hadden mede noch apart gecommitteert den advocaet voorn^t^ om hem te sonderen, die tgunt voors. is dissimulerende, rapporteerde niet te hebben konnen ontdecken, dan omdat deselven advocaet verscheidentlijck bij den Graef geweest ende secretelick veel gesproocken hadde, bleeff naer sijn vertreck een seer groote suspicie bij veelen datter yet moste schuylen, te meer so den Graef tegen eenigen bekent hadde onlangs bij den Keiser geweest te sijn ende dat hij weder naer den Keiser meinde te gaen ende dan noch wel wederom hier mochte commen, doch bleven de saken voor meest alleman verduystert, daervan veelen nochtans suspicie hadden dat dit werck vanden Grave meer gestreckt

hadde om te sonderen de gemoederen, ende of sij so afkeerich souden wesen dat se gansch naer geenen handel en souden willen verstaen, dan ofse nae yet, hoe het oick was, gehoir souden willen geven, om dan op dien voet voort te bouwen ende onder pretext van ander handelinge te sien de saecken tot pays ofte bestant met Spangien te brengen, geen apparentie hebbende, dat den Keiser de Nederlanden soude trachten te trecken uyten eigendom van sijn huys om die aen t'rijck te brengen.

Desen dach sterff in den Haghe de heere Albert Foeck die vande provincie van Utrecht een geruymen tijt in den Rade van Staten geseten hadde.

De Staten Generael ontfingen eenige brieven vanden agent Aerssen, houdende dat de Lantgraef Maurits lange communicatie gehouden hadde metten Coning van Vranckrijck meest seer secretelick ende ten lesten wederom vertogen was, sijnde bij den Coning in ordinaris pension genomen als oversten van alle de Duytse lichtinge, die den Coning in Duytslant soude willen doen, soe veele meinden, om daermede te bedecken tstuck van sijn voyagie ende commen aldaer.

Den xj^{en} Novembris dede Graef Lodwich met sijn stuxkens eenige scheuten doen op St Vit, ende met musquetten die van binnen vanden weere houden, waerop die vande stadt verschrickt werdende, begonnen te parlamenteren, ende accordeerden ten laesten dat de soldaten te voet ende te peert met wapen ende bagagie souden uyttrecken ende beloven in 2 maenden in tlant van Lutsenburch niet te dienen, ende dat de burgerie voor den brantschat vande stadt ende van tlant van St Vit souden composeren op een redelick rantsoen, ende daervooren ostagiers leveren, ende dat de stadt beset soude blijven met eenich garnisoen. Dien volgende toogen de soldaten vanden viant uyte stadt ende Graef Lodwich leide daerin 200 man te voet ende 30 peerden, ende de burgers composeerden naer over den brantschat voor de stadt ende tlant op 24^{m} £, ende Graef Lodwich logeerde dien nacht met eenige oversten in de stadt. In tlant van Emden gaven de soldaten vanden Graef tschantsken aende Knocke over, daer se ontrent 100 man innelagen ende uyttoogen alleen met heur sijdgeweer, mits belovende in 2 maenden tegen de stadt van Emden niet te dienen, ende verlieten daer heur vendel, twelcke nochtans den hopman heur ten hoochsten bevolen hadde daervan te brengen, ende toogen so deur de stadt van Emden naer Aurick. Uyte gevangenen tevooren vande groote schantse te Lougen gekregen, verstonden de gedeputeerden vande Staten binnen Emden wesende, dat in deselve schantse gebreck van bier ende

brant was, daerom sij aenden Generael du Bois schreven met alle sijn volck naer deselve schantse toe te commen om met hen te resolveren wat men voorder sal mogen voornemen. In deselve schantse commandeerde Jonch[r] Willem van Knijphuysen ende hadde daer met hem 3 compagnien starck ontrent 300 man. Hij ende d'ander hopluyden hadden die van Emden doen aensoucken om te hebben paspoort voor heur vrouwen ende kinderen die in de schantse waren, maer die vande stadt weigerden tselve. Daerentusschen sondt de Graef mede aen heur om paspoort voor Joost Haen ende D. Paul om te sien of hij heur met eenige handelinge konde traineren eer de schantse te Lougen verlooren werde, maer sij des vermoedende stelden tselve uyt.

Tsedert het breecken vanden leger voor de Grave was bij den Staten Generael geresolveert, dat men alle de Engelse capiteinen oick commissien soude geven van slants wegen ende dat se daerop in den Raet van State eedt souden doen, twelcken volgende desen dach den colonnel Horatio Vere met verscheiden Engelse capiteinen in raedt eedt quamen doen ende heur commissien ontfangen, ende d'anderen quamen alles de volgende daegen, ende veele menschen waren seer verwondert dat de Staten nu so veel jaren lang gedoocht hadden, dat so veel Engels crijsvolck in heur betalinge wesende, geen particulieren eedt aen tlandt en hadden gedaen, maer alleen aenden Generael Vere, die alleen aen tlant eedt gedaen hadde. De capiteinen waeren hieromme meest al seer verblijt, hoipende oick heur betalinge beter te sullen crijgen.

Den xij[en] Novembris vertooch Graef Lodwich met sijn trouppen van S[t]. Vit op ende ging logeren te Jullich.

Den xiij[en] Novembris quam Graef Lodwich voor Bastoigne ende meinde die plaetse mede inne te crijgen, maer de soldaten metten burgers ende veel edeluyden van tplatte lant daerinne gevlucht, defendeerden heur ende beschermen heur muyren, die Graef Lodwich met sijn cleine stuxkens niet en konde forceren, maer hadde hij alleen 2 halve canons gehadt, so hadde de plaetse zijne moeten werden, daer hij meinde over de 300[m] £ te sullen hebben konnen aen brantschat ende rantsoenen crijgen, omdat t'ampt van Bastoigne groot is, maer nu naer eenich verlies van volck moste hij daeraf blijven. Hij hadde terstont naer t'innenemen van S[t]. Vit geschreven aen alle dorpen, dat se souden commen composeren met hem voor haer brantschat, ofte dat hij se soude afbranden, maer Graef Pieter Ernst van Mansvelt, Gouverneur aldaer, hadde heur verbooden op verbeurte van lijff ende goet, geen accoort met Graef Lodwich te maken ofte hem gelt te betaelen,

daerom de boeren alomme gevlucht waren ende niet en dorsten composeren, verlaten hebbende heur huysen soe vol koorn ende ander gewas, dat men tselve met menichte uyte huysen moste werpen eer yemant daerinne konde logeren, ende siende dat t'innenemen van Bastoigne gefailleert was, ende dat niemant met hem trachte te composeren, nam hij voor daer te beginnen te branden, om te sien off dien schrick anderen mocht bewegen om met hem te composeren.

Den xiiij^en Novembris bleeff hij stille leggen ende sondt Marcel Bax met eenige ruyteren af op den wech naer Marche in famine, om aldaer de huysen rontsomme af te branden. Hij liet een ander parthije rijden naer S^t. Hubert, om den abt aldaer te haelen ende tclooster te brantschatten, ende in twederkeeren onderwege te branden de dorpen ende huysen, ende hij selffs dede rontsomme Bastoigne alles afbranden, daerdeur vast alomme veel schuyren ende huysen vol coorens afgebrant werden, tot groote schade vande arme boeren ende vande eygenaers vande landen, alleenlijck omdat den Graef van Mansfelt verbooden hadde dat se niet en souden mogen composeren tot bevrijdinge van heur goet, twelcke met weinich gelts naer proportie vande schaede soude hebben konnen geschieden op sulcken vliegende tocht. Den voors. abt werde gevangen ende bij Graef Lodwich gebracht, ende Marcel Bax quam snachts wederom, hebbende veel huysen doen branden.

Ontrent dese tijt dede den Keiser in alle de landen van Bohemen seer regoreuselick executeren sijn voors. placcaet op den xxviij^en Julij lestleden uytgegeven tegen die vande religie, onder den naem vande Picarden ende Valdoisen, doende de predicanten van dien seer hart vervolgen tot een seer groot misgenoegen ende verdriet van alle sijne onderdanen, daeruyt veele meinden dat wel een groote beroerte ontstaen mochte.

Die van Gulick siende dat de gemutineerden met macht op heur lant quamen ende vresende gedevasteert te werden, sonden aen heur eenige gedeputeerden ende maeckten met heur een accoort ofte affcoop voor gelt ende een deel wapenen aende gemutineerden te leveren.

Den generael du Bois quam met alle sijn trouppen ontrent Lougen, beginnende de plaetse te approcheren ende te besluyten.

Den xv^en Novembris vertooch Graef Lodwich met sijn trouppen vande Bastoigne ende quam logeren te Hardenge, brandende noch onderwege hier ende daer de huysen, uytgeseit van eenigen, die niettegenstaende tverbot vanden Gouverneur heimelick deden handelen ende gelt geven.

Den xvj^en Novembris quam Graef Lodwich met sijn trouppen te Petredorf bij Docheri, ende laste den colonnel Dommarville dien nacht de approchen daervooren te beginnen, om te sien wat avantagie daerop soude konnen gekregen werden.

In den Hage ontfingen de Staten brieven van du Bois vanden x^en deser, houdende dat hij nu Griet mettet stamhuys ende noch 11 schantsen ende huysen ingenomen ende met crijsvolck beset hadde, ende in sijn macht gebracht wel 30 dorpen, leggende tusschen de Zijle van Griet ende de zee, daer anders niet en resteerde als de schantse te Lougen; dat t'gat van Griet een seer goet zeegat was ende wel bequaem om galeijen ofte anders te bergen ende houden; dat den Graef aen hem gesonden hadde om paspoort voor 3 gedeputeerden die hij hem wilde senden nu sijne macht ende voornemen tegen de stadt meest gebroocken was.

Den xvij^en Novembris begonnen die van Dochery te parlamenteren, ende accordeerden ten laesten voor heur stadt ende de huysen daeronder gelegen te betaelen een somme van penningen te brantschat, daermede de Graef heur ende heur huysen soude voorbijtrecken. Hij sondt van hier uyt eenige trouppen onder tbeleit van Clout, om te rijden naer Lutzenburch ende onderwege mede de huysen af te branden. Dese quamen tot voor Lutsenburch bij thuys vanden Graef van Mansfelt, dat se met soldaten beset vonden ende daerom niet en konden innenemen, maer branden eenige schuyren van dien af.

Desen dach plante du Bois eenich geschut voor Lougerhorn ende begonst van verre te schieten.

Den xviij^en Novembris bleeff Graef Lodwich te Petredorf of Bettendorf stille leggen, wachtende op de ostagiers voor de betalinge vanden brantschat ende op de wedercomtste van Clout, die tsavonts wederom quam, hebbende veel huysen onderwege gebrandt.

Den xix^en Novembris ging Graef Lodwich met alle sijne trouppen logeren te Wolset ofte Walsot ende dede vast rontsomme veel huysen branden, die niet gerantsoent en werden.

Den xx^en Novembris bleeff Graef Lodwich te Wolset noch stille om in te wachten alle de ruyteren die hier ende daer ter sijden af mochten gereden wesen, ende om te delibereren op sijn aftocht, omdat de Staten hem belast hadden, dat hij tegen den lesten deser weder in garnisoen moste wesen, ende naer communicatie metten oversten daerop gehouden, besloot hij wederom te keeren ende recht deur te gaen met heur buyt, gevangenen ende ostagiers, ende sondt naer S^t. Vit toe om tgarnisoen

aldaer daeraf te verwittigen ende dat se te Gelsdorp in tlant te Gulick bij hem souden commen.

Den Generael du Bois maeckte ontrent dese tijt semblant voor de schantse van Lougerhorn, alsoff hij die wilde aentasten aende vastste sijde ende daer te approcheren, doende daer geluyt maecken van graven ende veel schieten. Ondertusschen dede hij de principale approche op een ander sijde die niet vast en was, ende bracht die soe verre dat hij sijn volck daer logeerde dicht onder de schantse, twelcke die vande schantse, als sij sanderen daechs dat sagen, seer dede schricken, sonderlings als du Bois daer noch dede brengen ende planten verscheiden stucken geschuts, ende dat sij weinich middels hadden daertegen te staen.

Desen dage cregen de Staten brieven uyt Zeelant houdende dat binnen Oisteinde nu gecommen waeren alle de 36 vendelen knechten met noch wel 32 schepen met amunitie, rijs, eedtwaren ende anders geladen, daernaer den viant geschooten hadde 120 schooten ende mer een schip daermede en raeckte, twelcke noch behouden werde; nietemin dat die vande stadt 107 schooten daertegen hadden geschooten naer de batterie vanden viant, ende dat sulcx Oisteinde nu heel ververscht was ende veel out volcx daervuyt vertogen, doch dat de sieckte daer noch starck was.

Den xxj^en^ Novembris tooch Graef Lodwich naer Dopwil om voorts wech te trecken deur de Eyffel.

Terwijle du Bois vast approcheerde voor de schantse van Lougen, quam in den Hage een soldaet met brieven vanden Graef van Emden aende Staten, clagende vanden inval van heur volck in sijn landt sonder wettelicke oirsaecke daertoe gegeven te hebben, in welcke brieven ende clachten hij wat hooch uytvoer, maer de Staten seiden aenden soldaet dat se geen antwoort en konden geven alleer van Emden te verstaen hoe de saken daer gingen, waerover den Graef claechde ende lieten soe de brieven lang leggen, doende den soldaet altemet een gulden dry ofte vier geven om middelertijt te leven, mits hij claechde geen gelt te hebben om lang te mogen blijven leggen.

In dese tijt deden de Staten Generael seer arbeiden om in de provincien de consenten te doen dragen, ende sonden daertoe naer de principale provincien verscheyden gedeputeerden, als de heeren van Oijen ende Dort om naer Gelderlant te gaen, daer Sijn Ex^cie^ selfs tegen den lantdach mede soude volgen; naer Zeelant souden gaen de heeren van Renesse, vander Aa, den Tresorier de Bie, ende van wegen Sijn Ex^cie^ Brunings ende Kinschot, ende omdat Graef Hendrick mede naer Zeelant soude gaen om sijn

moeder de Princesse daer te wachten, soude hij heur oock ten besten mogelick assisteren. Gaven mede last aenden heere van Santen ende Eissinga om naer Vrieslant ende Groeningen te gaen ende ten hoochsten mogelick de consenten te voorderen om tegen den toecoemende jare bij tijts in tvelt te mogen wesen ende den viant de wet te stellen.

Den Ertshertoge aen sijne sijde dede mede wat hij mochte om sijn saecken te redresseren, trachte deur den nuncium vanden Paus mette gemutineerden te handelen, ende destineerde naer Spangien den Almirante van Arragon met eenigen vanden Spaenssen raet om den Coning in te beelden de beswaernisse van sijn staet ende daertegen te versoucken secours ende met eenen den Coning te representeren dat t'stricte verbot dat hij in Spangien hielt tegen de lantsaten van dese landen, om daer niet te mogen trafficqueren, oirsaecke was dat men hier so seer voornam de navigatien op Oostindien met starcke ende rijcke gemaeckte compagnien ende daerbij te versoucken, dat hij de commercien op Spangien voor de lantsaten deser landen weder wilde openen om te versachten de opiniatreteit vande onderderdanen ende te breecken de voors. navigatien op Oostindien, ende dat hij tot beter directie vande oirlogen hier te lande wilde doen verswaren ende verstijven den crijgh te water.

De Staten verstonden mede dat den Ertshertoge in Engelant evenseer dede handelen van pays, ende vreesden daerom dat sulcx eenige nieuwe swaricheyt souden mogen causeren, maer ontrent dese tijt ontfingen sij brieven vande Coninginne, daerbij d'selve schreeff dat se van meininge was vrouch in tjaer een stercke equippagie van 17 coninckIijcke scheepen boven de adventuriers naer Spangien te doen om een aenslach te maken op de vloot van Indien, die veel silvers soude overbrengen ende omme te breecken t'voornemen vanden Spangiaert, die mede wat scheen voor te hebben, ende versocht daerom dat de Staten mede wilden equipperen om neffens haere schepen te vaeren ende procureren dat heure schepen voor den xxv^en^ Januarij te Plemuth mochten wesen, daerinne veelen seer verblijt waren, omdat se meinden, dat dat geen teicken en was van pays te willen maecken.

Den xxij^en^ Novembris quam Graef Lodwich met sijn trouppen wederom in t'lant van Gulich in tdorp van Andernach, hebbende in t'passeren sijn schoinvaeder op Gerolsteyn besocht.

Den Generael du Bois was heel naer geapprocheert aende schantse van Lougen ende incommodeerde heur seer met schieten, ende dewijle sij de beste couragie niet en hadden ende oick geen secours voorhanden sagen

ende gebreck van binnen hadden, begonnen sij gehoor te geven ende te parlamenteren.

Den xxiij^en Novembris quam Graef Lodwich met sijn trouppen te Gelsdorp in tlant van Gulich, daer hij verwachten soude t'garnisoen van S^t. Vit.

Jonck^r. Willem van Knijphuysen, die binnen Lougen commandeerde, accordeerde desen dach metten Generael du Bois de schantse aen hem over te geven, mits uyttreckende met alle sijn volck vrij, met wapenen, vendelen ende bagagie, ende in de schantse latende alle tgeschut groot ende clein, cruyt, loot, scherpen ende alle andere oirlochgereetschap sonder die te verminderen, versteecken ofte vervreemden; dat se alles met heur bagagie naer Lieroort sullen gebracht werden ende van daer vrij naer Esems mogen gaen sonder beschadicht te werden, mits dat se aen niemant onderwege oick eenige hostiliteit sullen mogen doen, ende latende ostagiers voor de schepen die heur voeren sullen, ten einde die vrij wederom commen. Dat alle gevangenen so burgers als andere ter cause van dese oirloge ergens gevangen van wedersijden sullen losgelaten werden, ende dat voortsaen behoirlick quartier sal worden gehouden. Dat se in de schantse sullen laten alle de goederen den boeren rontsomme afgehaelt om gerestitueert te mogen werden, met welcke conditie desen dach overging de groote schantse van Lougerhorn ende alle tgroote dessein vanden Graef ende de costen bij hem aen t'bouwen van dese ende andere schantsen gedaen in d'asse viel ende te niet werden, ende den Graef voortsaen gedreven vande offensive op de defensive. Uyte schantse toogen ontrent 500 mannen, ende daerinne werden gevonden wel 20 stucken geschuts, meest clein goet. Terstont naer t'overgaen van dese schantse begonst men te disputeren of men d'selve soude houden ofte afwerpen. Veele rieden thouden tot bevrijdinge vande stadt Emden, anderen het demolieren om van tbewaren vande plaetse ende van tpericule van dien ontslaegen te werden, ende dat alle saken gebroocken mochten werden eer men metten Graef in tractaet soude commen. In tbegin van dit beleg hadde du Bois meer volcx ontbooden, waerom ontrent dese tijt naer hem gesonden werden 6 vendelen knechten, omdat men van t'overgaen noch niet en wiste.

Den xxiiij^en Novembris bleeff Graef Lodwich te Gelsdorp noch stille leggen, daer bij hem quamen die van tgarnisoen van St Vit, hebbende de plaetse wederom verlaten sonder tot noch toe in t'innetrecken in tlant, nochte in t'uyttrecken eenigen gewapenden viant ergens als in steden gevonden ofte gemoet te hebben.

Den xxv^{en} Novembris quam Graef Lodwich met sijn vertreck (volck?) logeren te Koccum, daer hij den xxvj^{en} mede bleeff.

Den xxvij^{en} Novembris quam Graef Lodwich logeren te Niedertzier ofte Nyercherden, den xxviij^{en} te Wanloe ende den xxix^{en} onder Stralen, alwaer de 14 Brabantse vanen ruyteren den xxx^{en} van Graef Lodwich scheiden, nemende den wech naer de Masecant ende de Grave toe om over de Brabantse heide in garnisoen te commen, ende Graef Lodwich quam den xxx^{en} logeren te Couburch ende den eersten Decembris te Wees ende den ij^{en} Nieumegen, hebbende dien tocht gedaen sonder eenige rencontre tot tamelicken proffijt vande officiers ende soldaten, ende een grooten schrick gemaeckt onder den boeren ten platten lande sittende, mits sij wel 100 dorpen so groot als cleyn hadden meest affgebrant in tlant van Lutzenburch, twelcke meest geschiet was om de contributie wat te doen wackeren.

In tlaeste vande maent Novembris ontfingen de Staten uyt Vranckrijck noch 100^{m} croonen, wesende de leste ende derde termijn van dien jare ende veel tot onderstant van heur saecke, mits sij desen jare uyt Vranckrijck hebben getogen 900^{m} £.

Ontrent dese tijt sterff den capitein Marlijn van sieckte ende vande oude quetsure ten delen die hij in tbeleg van Grolle hadde gekregen.

In t'begin vande maent van December werde in Zeelant vast vercoft alle tgoet vande craecke daerin gebracht, daer se lang mede doende waren ende een grooten penning aferegen, omdattet veel seer costelicke waren sijn, ende onder anderen vercoften mede de partijen van goederen, die den Florentijn sustineerde sijne te wesen ende met brieven vanden grooten Hertoch van Toscanen ende vanden Coning van Vranckrijck gemeint hadde los te konnen trecken, twelcke aen veelen bedencken gaff, dat den Hertoge des soude soucken te repareren op de schepen ende goederen uyt dese landen in Italien commende.

Den ij^{en} Decembris ontfingen de Staten brieven vanden Agent Aerssens vanden xxv^{en} Novembris, houdende dat den Baron de Lus, swaeger vanden Heere van Biron, hem gereconcilieert hadde metten Coning van Vranckrijck, ende daer noch claerder aenden dach gebracht het dessein vanden voorn. Biron, ende bewesen dattet geschiede ten dienste vanden Coning van Spangien, mits hij geexhibeert hadde den originellen brieff van denselven Coning aen Biron geschreven, houdende dat hij met sijn desein metten eersten wilde voortsvaren ende hem niet vertsaegen om eenige saecken, gemerckt hij hem met alle sijn macht ende middelen soude seconderen,

dat hij hem daer sondt een rocher van diamanten om soe hart ende onbeweegelick te wesen als dselve, ende dat hij hem bovendien sont 200^m croonen om de costen te mogen dragen. Dat Biron desen brief recht voor sijn gevanckenisse hadde ontfangen ende dat tgelt ende de rocher, die veel weerdich te wesen geestimeert werden, noch in Bourgondie waren; dat den Coning gesonden hadde om tselve te doen saiseren; dat anders de saecken in Vranckrijck vol troublen stonden; dat noch verscheiden complotten ende liguerien tegen den Coning werden ontdeckt, d'een daer men seide dat de Hertoge van Bouillon ende Montpensier mede inne soude wesen met veel edeluiden van beide de religien, ende soude aengenomen wesen om te sustineren dat de kinderen vanden Coning niet legetime en waren, dewijle indicta caussa sijn huwelick bij den Paus, die des geen gemacht en hadde was gescheiden, omdat een ligitime huwelick, als sijn eerste mette dochter van Vranckrijck was, alsoe niet en mocht gescheiden werden, ende werden sulcx beschuldicht van getracht te hebben de croone te brengen op thooft vanden Prince van Condé ende des Conings kinderen daeraf te frusteren, nietemin dat Montpensier ende Bouillon beide deur heur vrunden int hoff deden uytgeven, dat se te hove souden commen om heur te ontschuldigen. Dat de derde ligue was wel van 6^m edeluyden van beide de religien gedresseert tegen tgedebordeerde vuyle leven vanden Coning ende tegen de groote schattingen, daermede hij sijn ondersaten beswaerde, maer dat men niet perfectelijck en conde verstaen of den Coning van Spangien in eenigen inne quam ofte niet; dat den Coning de signature van veelen hadde ende vast arbeide om de effecten te breecken met tstraffen van d'een ende pardonneren van d'andere. Dat den Gouverneur van Vannes noch was gevangen om de saecken van Biron, dat hierom den Engelsen ambassadeur den Coning seer aenporrede om tot oirloch te verstaen ende verclaert hadde, dat sijn Princesse de handelinge van pays metten Ertshertoge vlack afgesneden hadde ende geseit geen pays te konnen maken met die luyden, die niet en trachten als heerenlanden te perturberen ende te impieteren, twelcke gelooft werde alsoe te sijn, omdat de Coninginne op Spangien ging equipperen.

Den iij^en Decembris quamen de Staten van Hollant bijeen om heure principale dachvaert te houden op tstuck vande consenten voor den toecoemende jare ende de middelen noodich om dselve te vinden op t'stuck vande munte, om daerin den eenparigen voet te vinden ende op t'creeren van een president in den provincialen hove, twee raden in den hogen raet ende twee reeckenmeesters, maer heur dachvaert werde van tbegin aen so

getraverseert, dat op alle die pointen bijnaest niet met allen gedaen en werde. In dit loopende jaere was uyte tresorien van alle steden getoogen 24 stuvers op elcke tonne biers ten tappe gesleten ende aende steden geconsenteert het equivalent van dien bij andere middelen te vinden. Dienvolgende hadden die van Rotterdam, Schoinhoven, Enckhuysen ende Medenblick ingestelt 2 stuvers op elcke tonne biers in heur stadt gebrouwen ende die bij den biersteeckers van buyten ontfangen souden werden. Die van Delft siende dat dit oick over heure bieren liep, hadden daerover geclaecht alsof t'selve streckte tot verdervinge ende beswaringe van heure hooftneringe, ende niettegenstaende de andere steden seiden dat se geen reden van clagen en hadden, omdat heure bieren niet meer en werden beswaert als die vande steden selffs, daer men van gelijcken opgeset hadde, so bleven nochtans die van Delft absent vande vergaderinge, niet willende commen alleer sulcke beswaernisse affgedaen soude wesen, daertoe de andere steden niet en wilden verstaen, meinende dattet al te grooten consequentie soude maken. Hieruyt was te sien hoe weinich vasticheyt der Staten regieringe heeft, dewijle so cleinen incident een scheuringe soude konnen maken, daer geen remedie tegen en soude wesen. De Staten beschreven die van Delft, maer sij excuseerden haer ende noemden bij heur brieven den Staten te wesen gedeputeerden vande edelen ende meest al de steden van Hollant, staetsgewijse vergadert, alsof se hadden willen seggen, dat alle de andere gedeputeerden niet volcommentlick de Staten en konden maken bij ontbreecken van een lit. De Staten sonden eenigen uyt heuren midden naer Delft, maer en waren evenwel niet te bewegen om te willen commen, daerom men heur instantiger schreef ende soe verre beweechde, dat se ten laesten op den ix^en^ in de vergaderinge quamen, doende alleenlick heur clachten over d'voors. beswaernisse ende versochten dat die afgeschaft mochten werden, ofte dat se anders niet gelast en waeren om in eenige deliberatien te mogen treden; seiden mede dat se tot Rotterdam waren geweest ende begeert hadde in de vroetschappe gehoirt te werden, ende dat heur sulcx niet en hadde mogen geschieden. Die van Rotterdam naer commende ende dat hoirende ontkenden tselve, daerom goetgevonden werde dat se op den xj^en^ ten 10 uyren tot Rotterdam souden commen, dat de vroetschap dan vergadert soude wesen ende heur geerne hoiren. Dienvolgende quamen sij den xj^en^ tot Rotterdam, werden gehoirt ende evenwel heur versoucken afgeslagen, daerom sij weder naer huys gingen sonder noch ter dachvaert te willen commen, waerom de Staten den xij^en^ heur wederom schreven dat se doch wilden commen ende de heele staet vande landen niet verachteren om dese

cleine disputen, dat sij sullen procureren dat de 2 st. voortaen niet meer en sullen ontfangen werden op de incomtste vande bieren ofte vande biersteeckers, maer op de consumptie, ende van degeenen die d'selve consumeren, ende dat d'selve niet langer en sullen staen als de 2 st. op de in de stadt gebrouwen bieren sullen blijven, ende dat se op de voet van desen middelwech doch op morgen in de vergaderinge willen commen. Hierop begonnen sij gehoor te geven ende quamen den xiiij^en^ Decembris in de vergaderinge. Aende andere sijde quamen die van Leiden ter dachvaert met veel clachten tegen die edelen, die heerlicheden onder Leiden hadden, ende van alle de thuynluyden wilden hebben thienden van heur moes ende ander gewas vande thuynen, dan tselve werde bij den Staten aldus gemiddelt, dat alle saken in state souden blijven als die waren, ende dat beide de partijen binnen ses weecken heur grieven ende gerechticheit souden stellen bij geschrifte ende mette documenten van dien overleveren aende Staten om dan daerop te nemen de advisen vanden hoogen ende provincialen hove ende die gesien bij den Staten staetsgewijse de saecke af te doen. Ende of wel de Staten bijeen bleven totten xxj^en^ toe, soe liepen nochtans alle de saecken met disputen af sonder yet eintelijcx te doen in tstuck vande consenten, omdat veele steden d'selve niet en begeerden te dragen soo hooge als die in dit jaer geweest waren, nochte oock yet te doen op de middelen, omdat eenige steden difficulteerden de capitaele impositie, anderen de 24 st. uyte tresorien, anderen de 40^en^ penning op de alienatien ende beswaernissen vande onroerende goederen; conde mede niet verdragen op t'creeren vanden President, omdat vande Warcke uyt Zeelant aenden heere van Oldenbarnevelt geschreven hadde, dat die van Zeelant gesint waren heur te evertueren voor dit jaer in de consenten ende in de regieringe soe veel mogelick heur te conformeren met die van Hollant, ofte oick heure middelen mette selve te confunderen, deden mede niet in t'creeren vande andere officien, omdat niet geraden gevonden werde de landen meer te beswaren met tractementen als de consenten niet en souden mogen volgen, ende werde soe alles vuytgestelt totten j^en^ Februarij toecoemende toe. Nietemin hadde de heere van Oldenbarnevelt voor t'scheiden vande dachvaert aende principaelen geopent 3 pointen, die men secretelijck most tracteren, te weten of de Staten niet en souden willen verstaen om dit jaer weder een crijsrustinge te doen als in t'voorleden jaer, om waert mogelick den viant tot binnen in sijn lant te drucken. Ten ij^en^ dat den Graef vander Lippe hier laten verluyden hadde dat den Keiser wel gesint soude wesen alle dese landen

onder trijck ende de bescherminge van dien te brengen, mits contribuerende mettet rijck ende comparerende op alle rijcx ende creitsdagen, dat den Graef verseeckert hadde dat den Keiser dat meinde ende gansch tegen Spangien geanimeert was, hoewel daeronder misterie soude konnen schuylen. Ten iij^{en} dat den Hertoch van Sweden hadde doen aengeven, dat den Keiser, de Coning van Polen metten Coning van Spangien ende Denemarck scheenen een ligue te willen maecken om Sweden te onderdrucken, ende dat den Hertoge daerom gaerne soude weten, hoe in sulcken val met dese Staten te staen ende of sij in de oirlogen tegen Denemarck souden willen commen; dan op t'eerste point werde geadviseert, dat men tselve soude laten totte naeste dachvaert, ende dat men de 2 anderen secreet soude houden om te sien hoe de Duytse fursten heur op beiden souden willen verclaren, die apparentelick alomme besonden sullen werden, te meer omdat eenigen meinden dattet ij^{e} mer streckte om dese landen aen t'handelen te brengen, meinende dat men se dan wel voorts crijgen soude tot eenigen pays ofte bestant.

Den iiij^{en} Decembris quam weder in den Hage den Colonnel Marquette rapporterende, dat se veel dorpen in Lutsenburch hadden gebrant ende dat de soldaten een goeden buyt gehadt hadden, omdat de boeren verboden was geweest geen contributie te maecken ofte daerop te handelen; dat die van Luyck willen als neutrael los hebben den abt van S^{t}. Hubert, niettegenstaende hij selfs seit dat om t'recht van vassallagie proces is tusschen die van Luyck ende Lutsenburch ende dat S^{t}. Hubert bij provisie gehouden wert als Lutsenberch ende dat hij abt daer in de Staten compareert ende daerop sijn rantsoen al gemaeckt hadde op 20^{m} rijcxdaelders, ende dat hij colonnel meinde dat dese voijagie wel sulcken schrick soude maken dat de boeren beter op heur contributie souden passen, ende vouchden daerbij dat indien sij mer 2 halve canons gehadt hadden (die hij meinde dat daer wel te brengen waren, mits hebbende wagens ofte assen van threede ende tsmalle spoore) dat se alle de stedekens van Lutsenburch souden hebben connen forceren, twelcke Graef Lodwich selfs den vj^{en} in den Haege commende mede confirmeerde.

In dese tijt liep seer veel geruchts deur dese landen, dat den Keiser eenige conditien beraemt hadde, daerop hij meinde dat men hier te lande den pays soude moeten maken; dat hij d'selve gesonden hadde aenden Ertshertoge ende de Staten, ende dat hij meinde d'selve op den aenstaende rijcxdach te Regenspurch te doen goetvinden bij alle de Fursten des rijcx ende dan dese landen op te dringen. Of nu dit warachtich is ende of dat

de meininge van t'aengeven vanden Graef vander Lippe was ende sulcx heimelick aengegeven mochte hebben sal den tijt moeten leeren, want dat werde seer gedissimuleert bij die vande regieringe.

Den vj^en Decembris begonstet seer te vriesen ende continueerde totten xij^en toe, dattet weder begonst te doijen ende te quackelen.

Den vij^en Decembris quam Graef Hendrick uyt Zeelant wederom in den Hage, omdat sijn moeder tot Cales geweest sijnde om herwerts te commen, wederom naer Paris getogen was, tsij omdat de Coninginne van Vranckrijck van een jonge dochter bevallen was, soe men opentlick uytgaff, ofte dat se wederom was gekeert om de swaricheyt vanden Hertoge van Bouillon, die in de voors. liguerien seer beschuldicht werde van voorgenomen te hebben de kinderen des Conings vande croone te frustreren om te sien of sij in deselve saecke te accomoderen te hove yet voorderlicxs soude konnen doen.

Ontrent dese tijt accordeerde de Almiraliteit in Zeelant mette coopluyden die de craecke genomen hadden voor heur gerechticheyt vanden vijffden penning op 300^m £ eens te ontfangen.

Ontrent den x^en deser werde gevangen den provoost vande Clundert om bij Grobbendonck getracteert te hebben in de somer een aenslach te maken op de steden vande Clundert ende Willemstadt met een deel volcx, die men bij nachte in t'lant soude konnen brengen ende in t'cooren verbergen, die des morgens met eenige vierroers de poorten saiseren souden, ende dat hij provoost met eenigen vande sijnen ter selver tijt den schutwacht soude vangen, ende dat sulx het signael soude wesen van t'aencommen. Dese was hiertoe selfs ten Bosch geweest ende hadde gelt ontfangen ende werde aen Sijn Ex^cie ontdeckt deur een boer vander heide, wonende aende Swalue die den provoost meinde gewonnen te hebben ende die met hem ten Bosch was geweest. Hij en wilde eerst t'feit niet bekennen, maer soe men hem dede pijnigen, bekende hij tstuck, doch en wilde nooit noemen wattet voor schippers waren, die hij aen Grobbendonck hadde aengegeven gewonnen te hebben om tvolck in tlant van Willemstadt te brengen; nietemin werde daernaer ter doot geexecuteert ende dat voornemen daermede belet.

Den xj^en ende xij^en hadde Sijn Ex^cie bij hem genoit de Staten van Hollandt ende was selfs den xij^en smiddaechs geweest op een banquet dat den Colonnel vander Noot gaf, dwelcke vermoet werde dat mede ambieerde het generaelschap vande artellerie neffens de heeren van Kessel, van Swieten ende meer anderen.

Den xiiij[en] doidet bij dage ende vroos snachts seer. Sijn Ex[cie] vertooch dien dach over Rotterdam de Lecke op om te commen naer Arnhem tegen den lantdach aldaer, ende was den xv[en] te gast bij den heere van Brederoode te Vianen ende quam tsavonts tot Utrecht, van waer hij voorts tooch naer Arnhem, latende sijn broeder in den Hage om de comtste vande Princesse die noch verwacht werde.

Ten selven daege werde in den Hage gebracht gevangen den Sergiant Major van Oisteinde genaemt Horthemel, die eens in Mayo ende nu wederom op een nieu eenige communicatie gehouden hadde metten Graef van Busquoy, gedeguiseert in soldaten clederen sonder binnen Oisteinde commende tselve aen te geven, ende selfs gevraecht wesende, hadde geschroomt daervan verclaringe te doen, totdat men hem sulcx bijnaest hadde afgedrongen, als wanneer hij bekende dat den Graef hem hadde voorgehouden of hij niet een dienst aenden Ertshertoge soude willen doen, dat hij Graeff procureren soude jae sijn eygen middelen verobligeren om hem rijckelick te doen recompenseren, doch en wilde noit bekennen daerop eenige toesaege ofte belofte gedaen te hebben.

In t'midden van dese maent cregen de Staten tijdinge, dat den Prince van Jenville in Vranckrijck doen bewaeren was om suspicie om yet te willen attenteren tegen den Staet, dat de Hertogen van Montpensier ende Bouillon mede in bedencken waeren ende te hove ontboden, daer men achte dat Bouillon niet commen en soude.

De reste van dese maent bleeff tweder al quackelende totten lesten toe, dan wat vriesende en dan wat doijende.

Den xviij[en] ontfingen de Staten van Hollant eenige brieven van Zeelant seer vriendelick geschreven, houdende dat den viant naer Sluys ende Casant hadde doen sacken 4000 man, noch veel fregaten toeruste ende dreichde daermede in Zeelant aen te vallen om weder te branden als ons volck in Lutzenburch hadden gedaen, ende versochten daerom assistentie van ruyteren ende knechten in tlant van Walcheren ende Suyt Bevelant, welcke brieven terstont naer Sijn Ex[cie] gesonden werden.

Den xix[en] vertrock den Almirante uyt Brabant naer Spangien mette voors. last vanden Ertshertoge; ende omdat hij voor sijn vertreck uyt Spangien ontfangen hadde brieven van Thieman Barentszoon met dubbelt vande carte royale nopende de ontslaginge vande gevangenen in Italien ende Indien soo oost als west, ende vande supercedulle vanden Coning tot naerder eslarcissement verleent, soe heeft hij daerop occasie genomen te schriven aende Staten Generael van dese landen, dat d'selve sien konden

uyte loslatinge vande gevangenen van t'Nederlant ende vande carte royale in Spangien bij den Coning verleent, dat hij den Staten hadde gehouden ende gepresteert tgeene hij belooft hadde, ende gelijck hij daerinne sijn debvoir gedaen hadde ende sijn woort in alles voldaen, so begeerde hij dat de Staten vertrouwen soude, dat hij oick sijn debvoir soude doen in meerder saecken voor dese landen ende tot ruste van dien streckende, indien heur beliefde hem daerinne te gebruycken, dat alle sijn intentie daertoe streckte ende dat hij hem wel geluckich soude achten, indien hij daertoe mocht gebruyckt werden om wech te helpen nemen de swaricheiden ende misverstanden deser landen, aen wien hij altoes soo veel in hem was alle faveur soude bewijsen. Desen brief was geslooten endē geintituleert aende heeren Staten Generael der Vereenichde Nederlanden, maer in een ommeslach toegedaen, houdende aende Staten van Hollant ende Zeelant met heur geassocieerde als off hij daer de andere naem niet opentlijck en hadde derven gebruycken. De carte royale hielt dat den Coning datelick ontsloech alle de gevangenen van dese landen ofte eilanden, soe hij die noemden, die in Oost ofte West Indien mochten wesen met bevel op alle de viceroyen ende gouverneurs in die quartieren, steden ende plaetsen om dselve, die ter cause vande Nederlantse oirlogen gevangen ende aengehouden waeren te ontslaen ende datelijck los te laten.

Den xx^en^ werde veel geseit van een placcaet bij den Coning van Spangien uytgegeven, daerbij hij alle de lantsaten van dese landen consenteerde vrije commercye in sijn landen, mits betalende voor alle middelen den xxx^en^ penning vande waren.

Den xxij^en^ Decembris verstont men dat den legaet vanden Paus wederom tot Hoochstraten bij de gemutineerden gecommen was om met heur te handelen tot accoort ende heur betalinge, maer en hadde geen last om te accorderen publycke afdoeninge vanden ban tegen heur uytgegeven in Spangien, Italien ende de Nederlanden; oick niet om te consenteren Liere ofte Maestricht tot plaetse van heur bescherminge ende mede niet om ostagiers voor heure vaste betalinge te presenteren, maer alleen om in genere met heur te handelen ende alle redelijck contentement te presenteren, ende dat se doch wilden continueren in den dienst van heuren heere ende t'oude catholycke geloof. Sij daerentegen persisteerden van te willen hebben openbare afdoeninge vanden ban, bequame plaetse van asseurantie als Maestricht ofte Liere ende ostagiers voor heur betalinge, ende dat se anders met woorden niet en waeren te payen.

Desen morgen voor den dach hadde den Hertoge van Savoijen eenen

aenslach op Geneve doen voornemen, die aldus toeging. Den Hertoge hadde over acht dagen in de stadt gesonden eenige gedeputeerden om met die vande stadt aff te handelen de differenten, ende soe voorts als goede gebuyren te mogen leven, daerbij doende versoucken dat die vande stadt daermede souden willen affstaen de alliantie met Vranckrijck, die metter tijt hem ende haer verderffelick soude mogen wesen, ende meinende heur daermede in slaep gewiecht te hebben, sondt derwerts den heere van Arbigny met 400 ruyteren meest edeluyden ende 900 man te voet meest schutters, die uyt Mont Mellian medenamen twee carren met ladders geladen ende 100 musquetten ende nieuwe starcke vierroers met last te vergaderen aende brugge de Tremblercs een mijle van Geneven, daer verordineert wert dat twee hondert edeluyden wel gewapent met coutelassen, piecken ende corte roers meest Dolphinoisen wesende ende naer heur hondert schutten den aenslach beginnen souden tusschen de Nieupoort ende de poort vande Munte ende t'exploict geluckende, mits geen soldaten in stadt en waeren, dat se dan eerst alle de poorten wel besetten souden alleer tot plunderen te commen, daernae soude de stadt ende inwoonderen dry dagen te roof staen. Met dit voornemen commen snachts op tplein palleis sonder vernomen te werden ende naerderende de stadt tusschen de twee poorten, rechten dry ladderen aen een verlaten sentinel huysken, daer Arbigny aende ladderen gaet staen ende doet de sijnen in alle stillicheit opclimmen, die stillicken bijeen vergaderen achter thuys van Quiecester. De clocke twee uyren wesende vallen sij aen, mits het seer duyster weder was ende verslaen de eerste sentinelle om te vermeesteren de Nieupoort, t'corps de guarde verschrickt, loopt wech sonder de schotdeure te laten vallen ende maeckten den alarme in stadt, waerdoor tvolck van Savoijen meester wert oick vande poort Tartasse, ende die vande Munte, sloegen thuys van Quicester met een petart op ende vermeesterden t'naeste huys daeraen ende quamen soe aende plaetse van onser vrouwe ende besettent alles wel. Middelertijt begonst den alarme in stadt met veel roupen, cloppen ende de groote clock ende anders ende geraeckte de borgerie meest half geclcet op de been. Den raedsheer Canard ende die vande wacht van tstadthuys dringen aen met eenich volck aende een sijde, ende eenige borgers vande brede strate, wesende de naeste aende andere sijden, verdrijven eenige vanden viant, die mits den grooten duyster niet en wisten wat sij deden, maer telcken met anderen versterckt wesende verdreven den borgers ende namen hun plaetsen weder, twelcke dickwils geschiede, totdat de borgers starcker worden ende met meerder macht

aenvielen, vermeesterende de poorte vande Munte, daer met groote moeite ende gevaer de schotdeure werde laten vallen ende drongen doen aen naer de poorte Tartasse om den viant van daer mede te verdrijven, die telcken op heuren grooten hoop naer de nieuwe poorte weeck, ende van daer versterckt, tgevecht seer verswaerden. Hier bleeff doot den raedsheer Canard, dan eyntelijck de burgerie alle op de been wesende, verdriven den viant mede vande poorte la Traille ende eintelick mede vande nieu poorte ende tbolwerck ende soe voorts naer de plaetse, daer se opgecommen waeren, forceren mede thuys Quiecester ende thuys daer naest ende logeren schutten daerin, die in duyster naer den viant schooten sonder veel profijts, gelijck mede tvolck van Arbigny noch buyten wesende seer nae de wallen met roers ende musquetten schooten oick sonder profijt ende maeckten alomme seer groot geluyt met trommelen ende trompetten. Ondertusschen de vluchtende weder moetende passeren langes de ladderen, overlaeden d'selve, so dat se braecken. Veel anderen springen van boven neder in de grachte, diversche niet connende ontkommen versoucken genaede ende tleven, maer wert geweigert ende werden meest dootgeslaegen ende derthien alleen gevangen, daeronder de heeren van Sonas, Castardon ende Attignac, ende daermede moste den heere van Arbigny afwijcken, omdattet dach begonst te werden, ende die vande stadt dapper onder hen schooten. Die vande stadt vonden 55 dooden in de stadt, de poorten ende op de wallen ende 4 in de grachte, wesende de reste afgehaelt ende wechgebracht. Sij deden naernoen op tbolwerck vande nieupoort ophangen de derthien gevangenen. Vande heuren hadden sij verlooren seven personen ende tusschen de 25 ende dertich gequetst. De groote duysterheit hadde den Savojarts seer belet hun voordel wel te nemen, omdat se de stadt niet alles wel en kenden, ende oick niet en conden onderscheiden hoe starck de borgerie was die heur aenviel. De heere Canard voors. hadde hem mannelijck in de defensie vande plaetse gedraegen als oick den capitein Bardane ende verscheiden vande burgeren tot een groote lof van heur ende alle de heuren, ende die vande stadt naemen oorsaecke God seer te loven ende te dancken, dat hij heur met soe geringe middelen beschermt ende bewaert hadde tegen desen soe wrede ende soe verre gebrachten aenslach, omdat se vande gevangenen verstonde dat de heele stadt dry dagen ten roof ende vrije schoffieringe belooft ende geabandonneert was. S'anderen daechs sonden die van Lausanne ende Morges 300 schutten in de stadt om de burgerie wat te verseeckeren ende verquicken, ende hiermede liep te niet desen aenslaech, die den Hertoge nu twee

jaren lang hadde gedreven ende hem soe verseeckerde dat scheen, dat se hem niet mislucken en mochte.

Den Grave van Hohenloe administrerende de goederen van Buyren van wegen de Prince van Orangien, heeft in dese tijt uytgegeven een placcaet tegen de stroopers in de voors. landen van Buyren, die op pretext van executie voor den ontfanger Thomas Maes, ten Bosche residerende, daer commen, de luyden knevelen, executeren ende anders schaede doen, stellende 300 £ op elcken persoon gebooren tusschen de Wael ende de Leck, die heur daertoe laten gebruycken, indien d'selve levendich sijn provoost gelevert konnen werden ende hondert gulden voor degeenen die dootgeslagen sullen werden, ende op degeenen die daer niet en sijn gebooren op de levende 100 £ ende op de dootgeslaegen 50 £, fonderende dit verbot daerop, dat Buyren geen Gelders maer een rijcx graefschap is bij Keiser Maximiliaen den rijcke onderworpen, ende dat den Prince van Orangien een neutrael heere is, twelcke veelen vreemt dochte, dat een subalterne heere sulck een ordonnantie maeckte, maer om de humeur van dien heere, ende dattet streckte om sijn landt vrij te maken, werde tselve soe laeten passeren.

Den xxv^{en} Decembris quam uyt Zeelant wederom de heere Kinschot, verclarende dat die van Zeelant heel geresolveert scheenen te wesen om desen jare heur in de consenten te everteren ende niet alleen te reeckenen vanden voorleden jare ende te bethoinen dat se over de 200^{m} £ te veel betaelt hadden, maer oick om voor den toecoemende jare te consenteren tot laste van haer provincie in t'ordinaris ende extraordinaris 1100^{m} £, twelcke hier veel geestimeert werde, omdat die van Hollandt dan naer de voet vande oude quote op 83 tegen de 17 van Zeelant souden moeten geven $53\frac{12}{17}^{cm}$ £, daer se nochtans desen jare niet over de 46^{cm} £ geweest en waren ende niet en sagen de saecken daertoe weder te brengen, ende omdat men mede hoirde dat die van Zeelant uytgaven heur middelen te willen confunderen, waren veele in Hollant daermede dapper ingebonden, omdat men tot noch toe seer over Zeelandt geroupen hebbende, sij nu meer scheenen te willen doen als die van Hollandt souden konnen, ende dat se in plaetse van 10^{cm} £ van tloopende jaer nu elff wilden consenteren, daer die van Hollant geen middel en sagen van een tiendedeel in heur consenten hooger te commen. Aende andere sijde cregen die van Hollant schrivens uyt Vrieslant, dat se niet langer en dochten noch en konden continueren in tbetaelen vande ongerepartieerde compagnien tot heuren laste gebraeht, twelck veel bedenckens maeckte.

Den xxvj^en vertooch uyten Hage naer Zeelandt de compagnie vande garde van Sijn Ex^cie om voorts te gaen naer Oisteinde, soe men vermoede, hoewel de pretext genomen werde om alleen naer Zeelandt te gaen om de vrese vanden inval bij den viant gedreicht, met welck pretext noch meer compagnien naer Zeelandt toogen ende oick last quam op eenige ruyteren om naer Zeelant te gaen in d'eilanden van Walcheren ende van Suyt Bevelant. Sijn Ex^cie sonde weinich compagnien naer Oisteinde om alsoe de veranderinge gestadelijck ende met minder moeite te doen.

Den Coning van Vranckrijck en hadde hem niet willen verclaren om eenige toeseggingc te doen van secours voor den toecoemende jaere, daerom aenden agent vande Staten geschreven was om met alle ernst daerop te insisteren ende den Coning rontuyt te seggen, dat de Staten dapper aengemaent werden tot pays, selfs met so advantaigieuse conditien, dat se niet en sagen hoe de saecke langer te konnen tegenstaen, indien de gemeenten hier niet in devotie gehouden en werden op pretext van eenich groot secours van Vranckrijck, ende dat den Coning wel wiste wat sijn heele staet aende continuatie van dese oirlogen was gelegen, waeruyt veele naemen dat de comtste vanden Grave vander Lippe alhier ende van anderen puyrlijck gestreckt hadde om een handel van pays te ontginnen, hoewel anders daervan uytgegeven werde tgunt voors. is. Niettegenstaende nochtans ontfingen de Staten brieven op den xxvij^en Decembris, dat den Coning echter niet met alle en hadde willen beloven, nochte selfs hoipe geven van oirloge. Den Agent schreeff mede dat de saecken daer seer verwerret stonden, dat de Prince van Jenville was ontslaegen, dat Montpensier te hove was, maer dat den Hertoge van Bouillon niet en hadde willen commen, daerover den Coning op hem seer verstoort was, te meer soe denselven Hertoge geschreven hadde dat hij bereit wesende om te hove te commen, advertissement ontfangen hadde, dat den Coning bij vooroirdel in sijn saecke alreede eenige rechters gecommitteert hadde, die niet dan schelmen ende verraders van des Coning staet ende rijck waren geweest ende nu gereconcilieert, die altoos perticuliere vianden van hem Bouillon waren geweest, ende daeraf hij noch niet seecker en was, dat se in dien deelen waren verandert; dat hij niet van meininge en was sijn leven in heuren handen te stellen, wetende dat aen sijn persoon gelegen was een goet deel vande behoudinge vanden staet van trijck, ende voornamentlijck van die vande religie; dat hij wel sach dat d'selve niet en sochten dan te ruineren alle de getrouwe dienaers vanden Coning, om hem noch so seer te crencken als sij souden konnen; dat den Coning hem daerom wilde excuseren, dat

hij niet te hove en quam, nietemin dat hij niet en sochte te ontgaen de justificatie van sijn saecke als mer mochte wesen voor onpartijdige rechters, dat hij daerom de poste ging nemen om te reisen naer de camer van Castre, die half vande religie ende half Catholicke was, om daer hem te purge te stellen, ende versochte dat den Coning sijn accusateurs daermede wilde doen commen met heur informatien om hem te beclaegen ende tegen hem in rechte te treden, ofte bij faute van dien soude te sijnder innocentie aldaer sulcke provisie moeten nemen ende versoucken als hij meinen soude tot sijne saecke te dienen. Schreeff mede dat hieromme ende andere complotterien die dagelicx ontdeckt werden, thof aldaer seer beroert was, vresende wederom eenich inlants oirloch.

De Staten Generael ontfingen ontrent dese tijt dvoors. brieven vanden Almirante, ende over Vranckrijck andere brieven van Thijman Barantszoon mede mette copien vande carte royale.

Overmits Graef Hendrick tijdinge hadde dat sijn moeder in Zeelant gearriveert was, vertooch hij naer Dordrecht mette heeren vanden Tijmpel ende Marquette om daer sijn moeder te wachten.

Den xxviij[en] Decembris ontfingen de Staten brieven vanden Gouverneur van Bredae, houdende dat den Ertshertoge aende gemutineerden geschreven hadde ende heur beschuldicht van tverloop van sijn saecke ende vande verwoestinge in Lutsenburch gedaen, dat men billicx alle d'selve schaeden op heur ende heure pretense t'achterheiden behoirde te verhaelen, nietemin dat hij evenwel geneicht was heur alle billick contentement te doen, heur in te doen ruymen Diest tot plaetse van heur asseurantie ende met heur te doen affreeckenen ende de helft van dien betalen ende heur acte te verleenen, dat se op den ban niet souden gerechercheert werden, dat de Nuncio vanden Paus daerbij mede hadde geschreven, trachtende met veel redenen heur daertoe te persuaderen; dat dese brieven veel alteratie onder heur hadden gemaeckt; dat se de brieven vanden Nuncio aende houcken hadden gebrant, opgehangen ende aen stucken geschooten, ende dat se aenden Ertshertoge wederom geschreven hadden, dat niet heur alteratie, maer sijn quade regieringe ende betalinge oirsaecke van tverloop van sijn saecken ende de verwoestinge van Lutsenburch waren, dat se niet en eischten dan tgeene heur deuchdelijck quam van getrouwe diensten aen hem ende den Coning gedaen, dat se tselve souden trachten te crijgen ende daertoe alles souden doen wat sij souden konnen, totdat men heur Maestricht ofte Liere in handen souden stellen met ostagiers voor heur betalinge ende tafdoen vanden ban. Schreeff mede dat se dienvolgende

heel starck waren op den wech van Naemen in intentie in Walsbrabant ende voor Bruessel alles aff te branden wat sij souden vinden, totdat men heur contentement dede, dat den Gouverneur van Bredae met heur gesonden hadde Claes van Gessen met 15 ofte 16 peerden om te sien of se hen onder de heuren souden admitteren, om in alles ten archsten te helpen raeden, ende indien sij hem admitteerden, dat hij dan trachten soude op ander tochten meer ruyteren met heur te senden, om alsoe heur saecken irreconciliabelder te maken. Denselven Gouverneur schreeff mede dat hij advys uyt Brabant hadde, dat den Coning van Spangien aenden Ertshertoge hadde geschreven, dat hij begeerde dat dselve contentement aende gemutineerden soude maken te doen om den staet vande Nederlanden geen meerder afbreuck te doen; dat oick de Infante daertoe was gesint ende begeerde dat haer man daertoe aenden Raet ende Staten arbeiden soude, maer dat hij 'tselve vast tegenhielt, twelcke noch wel eenige verwerringe soude mogen causeren.

In dese tijt liepen de advisen dat de Indische vlote met silver meest al in Spangien gearriveert was ende dat den Coning een seer groote partije wederom gesloeten hadde mette Genuesen tot secours vanden Ertshertoge tegen 400^{m} croonen ter maent, ende dat d'selve in Spangien soe seer ende soe dapper equippeerde, dat scheen dat hij de equippagie vanden jare 88 wilde te boven gaen ende excederen, tsij tegen dese landen ofte tegen Engelant. Item dat hij in de haven van Sluys wilde maecken een zeearmaede, alleen onder tbeleit vande Spinolaes, van 12 galeijen, 24 fregaten ende 10 groote oirlochschepen met 9^{m} man te voet, daerover den Ertshertoge geen gesach en soude hebben, welck geluyt die van Zeelant seer becommerde, omdat se in gestadige vrese van overvallinge soude sitten.

Den xxix^{en} Decembris was Sijn Ex^{cie} noch tot Arnhem, in intentie, soe het doeijende bleeff, te gaen naer Lingen om de fortificatien te besien, ende oick van daer wedercommende, te gaen op den Lantdach van Overijssel, maer indien het bestonde te vriesen, te commen naer den Haeghe.

Den xxx^{en} Decembris was tamelick weder. In den Hage quam een gedeputeerde als gesant vanden Grave van Emden om aende Staten Generael eenich versouck te doen met particuliere brieven vanden Graef oick aenden heere Oldenbarnevelt om hem te doen hebben favorable audientie ende spoedige resolutie, wesende nu veel verandert vande hooghe brieven, die hij voor den overgaen vande schantse van Lougerhorn hadde geschreven.

Noch quamen brieven vanden Churfurst van Coelen aende Staten Generael ende oick aenden heere Oldenbarnevelt om te doen ontslaen den Abt

van S^{t}. Hubert, als neutrael ende een Lucx onderdaen, daerbij den Churfurst verhaelde, dat of wel questie om de plaetse van S^{t}. Hubert tusschen hem ende die van Lutsenburch was, dat nochtans de plaetse buyten dispute Luycx was, ende dat men hem daerom behoorde te relaxeren, ofte so de ruyteren daerom proces maecken wilden, dat se dan hem in den Hage wil doen brengen pendente lite. Den Churfurst hadde ten selven einde oick aen Sijn Ex^{cie} geschreven, maer die schreef aende Staten, dat den Abt selfs bekende te compareren in de Staten van Lutsenburch, dat hem daerom vreemt dochte, dat men daerom noch soude disputeren, ende in allen gevalle dat de Staten niet en wilden decreteren, dat men hem in den Hage soude brengen, omdat sulcx bij der Staten ruyteren veel rumoers maken, ende vol bedenckelicheit wesen soude.

Desen dach creech den heere van Risoir, ritmeester, binnen Bredae kijffelijcke woorden tegen den capitein Andries Breder, aldaer doende t'ampt van sergiant major, omdat den major absent was, ende dat ten opsien van t'openen vande poorte om eenige ruyteren uyt ofte in te laten, ende vande woorden quamen sij ten laesten totte injurien ende voorts tot slaen ende vechten, in twelcke sij beyde gequetst werden, Risoir so, dat hij een uyre daernaer sterff ende capiteyn Andries sterff drie dagen daernaer, hoewel den meesten schult aen Risoir gegeven werde.

Tot Delft was op den naestlesten Decembris nominatie gedaen tot de nieuwe magistraet van burgemeesters ende schepenen, daeraf de electie bij den Hove van Hollant in absentie moste gedaen werden, ende omdat men op de laeste dachvaert gesien hadde de kittelooricheyt van die van Delft ten opsien van heure brouwers, werde daerop meest gelet om geen brouwers onder den burgemeesteren te brengen ofte te eligeren ende oick onder den schepens soe weinich als mogelick waere.

Ende hiermede liep ten einde dit jaer 1602, latende naer apparentie voor het toecoemende jaer veel meer beroerten ende machtiger dan noch in desen jare geweest waren, ende hoewel de Staten altoes belebbert bleven mettet beleg van Oisteinde, soe hadden se evenwel heur saecken mettet innenemen vande Grave seer verseeckert, ende die vanden viant veel vercrenckt, lovende den Heer Almachtich, dat hij henl. desen jare soe wel bewaert ende soe veel verseeckeringe verleent hadde.

FINIS.

INDEX.

FINIS.

